

Turgut Özakman

DIRİLİŞ

Çanakkale 1915
roman

Turgut Özakman

DIRİLİS

Çanakkale 1915
roman

Scanned by Chemako

www.cizgiliforum.com

32. basım

Önsöz

1948'den beri yakın tarihimiz, özellikle Milli Mücadele hakkında anı, belge, bilgi toplamaktaydım.

Milli Mücadeleyi yazmak için birçok hazırlık da yapmıştım.

Ama tarih sırasına uyarak önce Çanakkale'yi yazıp bitirmeliyim diye düşündüm. Çünkü Çanakkale bir dirilişti, Türkün geri dönüşüydü, Milli Mücadelenin ve Cumhuriyet'in habercisi, taç kapısı, arifesiydi, 'yeni Türkiye'nin önsözüydü.

Hazır olduğumu sanarak başladım. Epeyce de yazdım ama sürdüremedim. Hazırlığının yeterli olmadığını anladım. Kendimi

0 siperlerde yatmış, o ateş altında kalmış, yüzüme kan sıçramış gibi hissetmiyorum, Çanakkale'yi yaşamıyordum.

Bu büyük olayın hakkını verecek bir hazırlık gerekti. Çanakkale'yi yazmayı erteledim, hatta bıraktım.

Milli Mücadele'yi yazmaya hazırdım. Bu konudaki neredeyse 50 yıllık birikimim beni 'yaz!' diye zorlayıp duruyordu zaten. Onu her aşamasıyla yaşamaktaydım. Bu nedenle önce Şu Çılgın Türkler'i yazdım.

Sevgili okurlarımdan gelen cesaret verici dilekler, içimde yeniden Çanakkale'yi yazmak isteğini parlattı. Yakın tarihimizi, Çanakkale, Milli Mücadele ve Cumhuriyet'ten oluşan bir üçleme olarak yazmak hevesi uyandırdı.

Bu üçlemeyi yazmayı hem günümüze, hem geleceğimize karşı bir görev, bir borç olarak benimsedim.

Çanakkale Savaşı ve o dönemle ilgili kitaplığımı hızla tamamladım. Bu konudaki dergileri, makaleleri derledim, internette konu ile ilgili başlıca siteleri taradım, birçok bilgi, harita ve resim indirdim.1

Bu bilgileri birçok kez elden geçirdim, fişledim, birbirleriyle karşılaştırdım, o dönemin tam ve gerçek bir resmini görmeye çalıştım. Bir konuda yargıya varmak için konuyla yakından uzaktan ilgili her kaynağa başvurdum. 'Kaynakçanın, Çanakkale olayına ve gerçeğe duyduğum saygıyı, verdiğim büyük önemi, gösterdiğim özeni yansıttığını sanıyorum.

Çanakkale hakkındaki ciddi, dürüst, saygıdeğer araştırmaların dışında üç tür yaklaşım var.

Bunların üzerinde biraz durmak istiyorum.

Birinci yaklaşım, Çanakkale'yi M. Kemal'siz, M. Kemal'i yok sayarak anlatmaya yeltenıştır. Bu yaklaşımla yazılmış yazılar, bazı uyduruk kitap ve romanlar, ayrıca bu nitelikte cd'ler de var. Bu cd'ler öğrencilere, halka ücretsiz dağıtılıyormuş. Utandırıcı bir durum. Bile bile gerçeğe ihanet ediyor, tarihi kirletiyorlar. Bunları yazanların, yaptırınların kimler olduğu, amaçlarının ne olduğu, yaptıkları işin niteliğinden belli.2

Dünyanın bildiği, on binlerce belge ile kanıtlı gerçekleri değiştirmeye, çarpıtmaya cüret eden bu insanlar, ellerine fırsat geçse acaba daha neler yaparlar?

Bir gençlik yalanla dolanla yetiştirilip eğitilir mi? Bu gençlikten kime hayır gelir?

Allah bu güzel milleti ve ülkeyi cahilin, yalancının ve sahte tarihçinin şerrinden ve iktidarından korusun!

İkincisi: Çanakkale'de M. Kemal'in rolünü küçültmeye çalışmak. Bu çizgide birkaç yazar var. Bunlar

"Çanakkale'de M. Kemal yoktu" diyemiyorlar, bu kadar büyük yalanı göze alamıyorlar ama M.

Kemal'in Çanakkale zaferindeki rolünü bin dereden su getirerek, gülünç olmayı göze alarak küçültmeye, önemsizleştirmeye, dikkatten kaçırmaya çalışıyorlar. Bunlar gerçeğe saygısız, maksatlı, bilgisiz, zavallı, küçük kalemler. Sahte tarihçilere ve onların karanlık amaçlarına hizmet ediyorlar.

Üçüncü tür yaklaşım, Çanakkale'yi bir mucizeler, kerametler sergisi halinde anlatmak.

Bu hikâyelere bakılırsa Çanakkale Savaşı askeri bir zafer değil. Komutanların, subayların ve Mehmetçiklerin önemli bir rolleri yok. Bunlara göre savaşı, komutanlar, dövüşenler, can verenler

değil, ilahi, gizli güçler, veliler, erenler, dervişler kazanmış. Yaygın bir örnek vereyim.

Nusrat mayın gemisiyle dökülen 26 mayın ile ilgili uydurma hikâyelerin biri de Mehmet Gençcan'ın Çanakkale Savaşlarından Menkıbeler adlı kitabında bulunuyor (s.23 vd.). Bazı ifadelerini koruyarak özetliyorum. Yazar savaşa Allah'ı da katıyor:

"Cevat Paşaya rüyasında Allah tarafından buyruldu ki:

'Ey Cevat, sen Müslüman Türk topraklarının kumandanısın. Bu topraklar üzerinde yaşayan sizler, benim kelimama hürmet ve tazim edersiniz. Size müjdeler olsun ki yakında zafere müyesser olacaksınız. Deniz üzerine bak.'"

Cevat Paşa dönüp denize bakar, denizin üstü yoğun bir nurla kaplıdır. O nurlu dalgalar arasında çiçeklerle bezenmiş kef ve vav harflerini görür, uyanır. Bu ilahi işaretin anlamını çözemez.

Kilitbahir'de kızının mezarını ziyaret ederken rüyasında aşına olduğu sesi (Allah'ın sesini) burada da işitir:

"Ey Cevat. Depolardaki 26 mayını denize döse. Türke Türkten başka dost yoktur."

Ne yapılması gerektiğini yüce Allah Cevat kuluna Türkçe olarak apaçık söylüyor. Ama Cevat Paşa nedense anlamıyor. Neyse ki karşısına pir yüzlü bir zat çıkar ve rüyayı yorumlar, ebcet hesabıyla 3 kef ve vav harflerinin 26 demek olduğunu açıklar, sonunda da der ki:

"Bu 26 mayını hemen denize döse ki zaferinize sebep olsun."

Yüce Allah emretmiş, pir yüzlü zat da doğrulamış. Cevat Paşanın hemen gereğini yapmaya koşması beklenmez mi? Hayır, koşmuyor. Hiç telaşı yok. Eve geliyor. İftar ediyor. İftar ederken olayı eşine anlatıyor. Allah'tan eşi akıllı. Hemen Paşayı uyarıyor: "Mayın Grup Komutanından meseleyi öğren!

Depolarda kaç mayın var?"

Paşa eşi de böyle olmalı! Bunun üzerine Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa nihayet ayılıp harekete geçiyor, Mayın Grup Komutanını çağırıyor, depoda 26 mayın olduğunu öğreniyor ve bunların döşenmesi için emir veriyor...

Nusrat mayın gemisiyle dökülen 26 mayın olayının içyüzü meğerse bu imiş !

M. Gençcan'ın kitabında Çanakkale Savaşına hiçbir güzellik, derinlik, yücelik, değer katmayan, inceliği olmayan bunun gibi bir hayli uydurma hikâye, daha doğru deyişle hurafe var. Bu kitabı kim yayımlamış dersiniz?

1990'da Gençlik ve Halk Dizisinin 50. kitabı olarak, TC Kültür Bakanlığı! Kitabın önsözünde ve arka kapağında özetle şöyle deniliyor: "Bu olayları, resmi ve ilmi tarih söylemez, söyleyemez. Bunlar tarihi olayların arka planıdır."

Dev Osmanlı Devletini ilkelleştiren, çağdışı hale getiren, ölümüne yol açan, akla ve gerçeğe saygısız

Ortaçağ kafası işte bu. Bu kafanın Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığında da kendine yer edinebilmiş olması çok düşündürücü.

Aynı hurafe biraz farklı olarak bir Gelibolu rehberinde de yer alıyor.4

Yazar hurafeye bir ön bilgi vererek başlıyor, özetleyerek aktarıyorum: "Boğaz'da 377 mayın bulunmaktaydı. Düşman mayın tarama gemileri ile Boğaz'da aralıksız olarak mayın tarıyordu. Müstahkem Mevki Komutanlığına gelen rapora göre artık Çanakkale Boğazı'nda hiçbir mayın kalmamıştı.

Harekâtın yapılacağı sabah düşman filosu Boğaz'dan gönül rahatlığı ile geçebilecekti." (s.198) Mayınların temizlenmiş olduğu hakkındaki bu iddianın gerçeğe hiç ilgisi yok. Yazar hurafeyi önemsetmek için düpedüz uyduruyor. Düşman Kepez'le Geçit arasındaki 10 hattan sadece birini temizleyebilmiştir. 9 hat sapasağlam durmaktaydı. Durmasa düşman ilerleyip geçerdii zaten. Yazar şöyle devam ediyor:

"Ama düşmanların bilemedikleri şey yüce makamlarda hangi planların yapıldığıydı."

'Yüce makamlar', olağanüstü, gizli, ilahi güçler demek. Çünkü bunlar devreye girmeden Müstahkem Mevki Komutanı da, karargâhı da gerekli yere mayın dökmeyi akıl edemiyor. Yazar bu ön bilgiden sonra bildiğiniz hurafeyi anlatıyor: Cevat Paşa rüya görüyor, sonra ilahi ses, derken denizi kaplayan nur, kef ve vav harfleri, bunu yorumlayan nur yüzlü ihtiyar ve 26 mayının denize dökülmesi! Bu mayınların nereye dökülmesi gerektiğini Cevat Paşa sonunda akıl edebiliyor. Karanlık Limana döktürüyor.

Düşman donanması 377 mayından temizlenmiş Boğaz'ı düpedüz ilerleyip geçmiyor, nedense kuytu koydan geçiyor, mayınlar patlıyor, zaferi kazanıyoruz.

O müthiş 18 Mart deniz zaferi böyle bir hurafeye indirgeniyor.

Bu kitapta akla ziyan daha bir sürü hurafe, abartı, yanlış, saptırılmış bilgi var.

Aynı hurafeyi bir başka yazar da kitabına almış, gerçekmiş gibi yansıtıyor. Bu yazarın tarih öğretmeni olması durumu daha trajikleştiriyor.5

Allah'ın yardım edeceğine, ettiğine inanmak, güvenmek başka şey, ettiğini kanıtlamak için böyle hikâyeler uydurmak başka şey.5a

Allah'ın bizim yalanlarımıza ihtiyacı yoktur!

Böylesi rehberler, kitaplar Gelibolu'daki şehitliklerde satılıyor. Kafileler halinde çocuklar, gençler Gelibolu'ya getiriliyor, şehitlikler gezdirilirken özel rehberler genç beyinleri bu hurafelerle yıkıyorlar.

Gerçek saklanıyor, M. Kemal'in adı bile ağızlara alınmıyor. Bu insancıklar Çanakkale Savaşıyla ilgili gerçekler hakkında hiçbir şey öğrenmeden, hurafelerin yarattığı zihin bulanıklığı içinde Gelibolu'dan ayrılıyorlar. Gün gelecek bu bilgi ve kafayla Türkiye'yi yönetmeye heveslenecekler.

Belki de asker olmak isteyecekler.

Milli Park yönetimi hiçbir önlem almıyor. Gelibolu bir sömürü alanı ve zevksiz bir panayır halinde. O

görkemli zafer, o kutsal toprak bunu hak etmiş değil. Tarihe saygılı ve zevkli birileri Gelibolu'ya ve Orhaniye çevresine kesinlikle sahip çıkmalı.

Bu ve benzeri hikâyelerin bir teki bile savaş sırasında, savaş ertesinde, yakın zamanlara kadar herhangi bir anıda, araştırmada, belgede, raporda, makalede, mektupta, haberde, söylentide yer almıyor. Hiçbirinin tanığı, duyanı yok.

Yani hiçbiri gerçek değil. Apaçık uydurma.

Sevgili okurlarım!

Halk muhayyilesi bir zaferi süslemek, yüceltmek için bazı olağanüstü hikâyeler yaratabilir. Bu tıpkı türkü yakmak gibi doğal,

güzel, masum bir şeydir. Bunlara menkıbe denilir. Gerçek olmadığı bilinir. Bu nedenle tarih kitaplarında yer almaz. Ancak edebiyat ve halkbilimi bakımından bir değer taşır. Halkın yarattığı birkaç menkıbe var ki onlara ben de kayıtsız kalmadım.

Ama aktardığım bu örnekler, gerçek olmadığı gibi halk yarattığı menkıbe de değil.

Ne bunlar?

Bunlar, yazarlar tarafından yakın zamanlarda, maksatlı olarak uydurulmuş hikâyeler, sahte menkıbeler. Bu durum şöyle özetlenebilir: Çanakkale üzerine menkıbe mi, uydur uydur söyle!

Bunlara göre Çanakkale askeri bir zafer değil, mucizeler sergisi. Askeri bir anlamı, değeri, yüceliği yok. Şehitler boşuna ölmüş. Askeri tarih kitapları boşuna yazılmış.

Bu sahte menkıbeler, uyduruk hikâyeler Çanakkale zaferini basitleştiriyor, masallaştırıyor, gerçek olmaktan uzaklaştırıyor, büyüklüğünü, anlamını zedeliyor, kahramanların, milletin hakkını yiyor, daha önemlisi, zaferin, dirilişin gerçek nedenlerini örtbas ediyor.

Hurafecilik Allah'la yetinmiyor, Çanakkale Savaşı'na Hazret-i Peygamber'i de katıyor.6 Hazret-i Peygamber 1915 yılında, Çanakkale Savaşı sırasında türbedarının rüyasına girerek demişmiş ki:

"Ben şimdi Medine'mde değilim. Çanakkale'deyim. Çok zor durumda olan asker evlatlarımı yalnız bırakmaya gönlüm razı olmadı. Şimdi onlara yardım ediyorum."7

Bu da yetmiyor. Mehmet Gençcan "Çanakkale'ye Anadolu'dan alay alay, tabur tabur erenler, veliler ordusunun geldiğini" de ekliyor.8

İnsanın sorası geliyor:

Bir:

Yüce Allah, Hazret-i Peygamber, erenler ve veliler, iki yüz yıldan beri yenilip duran Osmanlı Devletine ve ordularına neden böyle yardım etmediler? Rusya ile savaşlarda, hele Balkan Savaşında acaba neden hiç yardımcı olmadılar? Sarıkamış'ta, Süveyş'te, Filistin'de, Kudüs'te, Suriye'de, Irak'ta, Bağdat'ta, Musul'da niye hiç yardıma koşmadılar?

Neden yalnız Çanakkale Savaşı'nda ordumuza yardımcı oldular, mucizeler, harikalıklar yarattılar, öbür cephelerde hiç yardımcı olmadılar?

Soru iki:

Allah'ın taraf olduğu bir savaş 9 ay sürer mi? Yani İngilizler ve Fransızlar yüce Allah'a 9 ay kafa tutabilecek kadar güçlü müydüler? Bunu düşündürmek Allah'a saygısızlık, kudretine inançsızlık olmuyor mu? Yüce Allah, hurafecilerin anlattığı gibi savaşa katılsaydı, savaş bu kadar uzar mıydı?

Bir saniyede bitmez miydi?

Sorulara devam ediyorum.

Üç:

Menkıbelerde anlatılan onca mucizeye rağmen, 3 yıl sonra yenildik, İngiliz ve Fransızlar 1918

Kasımında Gelibolu'yu, Çanakkale'yi ve düşmanın ele geçirmemesi için yüz bine yakın şehit verdiğimiz İstanbul'u işgal ettiler.

Bu durumu nasıl yorumlayacağız?

O hurafeler neydi, bu acı, zavallı sonuç ne? Böylece düşman, yalnız ordularımızı değil, hurafecilerin Çanakkale Savaşı'na sürekli katıldığını ileri sürdükleri yüce Allah'ı, Hazret-i Peygamber'i, velileri, erenleri, dervişleri, nur yüzlü ulu kişileri de yenmiş mi oldu?

Hurafelere inanırsanız, evet!

Önünü ardını düşünmeden hurafe uydurmanın sonu buna varır. Allah'a saygısızlığa, küçük düşürmeye kadar uzanır, Allah'ı İngilizlere yenilmiş gösterir.

Ama tabii ne bu hurafeler doğru, ne de bu sonuç.

Bu hurafeleri üreten kafa hiçbir çağda çağdaş değildir. Görkemli Osmanlı Devleti'ni yiyip bitiren, acınacak duruma düşüren bu kafadır. Şimdi Cumhuriyet aydınlığını karartmaya çalışıyor.

Bu hurafelere ve bu hurafeci kafalara, bu akla, sağduyuya, gerçeklere aykırı anlayışa, tarihçilerden, bilim adamlarından önce gerçek dindarlar, özellikle de Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı karşı çıkmalı.

Hurafe beyni uyuşturur.

Dini de, gerçeği de, masala çevirir.

Bilimi, bilim anlayışını öldürür.

Çanakkale konusunda hurafeciliğe son verileceğini ummak istiyorum. Kitapların hurafelerden temizlenerek yeniden basılmasını diliyorum. Milli Park yönetiminden, şehitliklerin ve anıtların, eğitimi, bilgili, dürüst rehberler eşliğinde gezilmesini sağlamasını, bu işi ciddi denetim altında tutmasını rica ediyorum.⁹

Çanakkale'nin hurafeye, yalana, abartıya, bulutlara, sislere, rüyalara, keflere, vavlara, kısacası uydurma olağanüstülüklerle ihtiyacı yoktur.

Kendi olağanüstüdür.

İnançlılar bu olağanüstülükte birçok ilahi anlamlar, işaretler bulabilir. Hurafeler uydurmaya hiç gerek yok!

Uyduruk tarihle uyduruk gençlik yetişir. Uyduruk gençlik de güçlü yabancıyı 'efendi' bilen, işgalcinin elini öpen sömürge gençliği, büyüyünce de sömürge yöneticisi, sömürge politikacısı, sömürge öğretmeni, sömürge işadamı, sömürge yazarı, sömürge tarihçisi olur.

Çanakkale hakkında dördüncü tür diyeceğim bir yaklaşım daha var. Ona da değinmeliyim. Bu yaklaşımı abartı diye özetleyebiliriz. Birinci örnek:

Birçok yazı ve konuşmada şehit sayısı 250.000'den aşağı düşmüyor. Bu, abartılı, gerçeğe aykırı bir sayı. Doğru değil. Ama bu yanlışta Çanakkale ile ilgili her anmada, törende, seminerde rastlanıyor.

Devlet adına konuşanlar bile bu yanlışta direniyorlar. Gerçek sayıları son bölümde vereceğim.

İkinci örnek:

Çanakkale'yi Milli Mücadeleyi gölgede bırakacak, neredeyse silecek kadar abartmak. Hayır!

Taşları doğru yerine koymalıyız.

Çanakkale'nin, tarihin uğursuz akışını durdurarak, geciktirerek Milli Mücadeleye zaman ve millete özgüven kazandırdığı, Kuva-yı Milliye ruhunu hazırladığı doğrudur. Ama bu uğursuz akışı geri çeviren Milli Mücadele'dir.

Çanakkale'de emperyalistleri elimizden kaçırmıştık. Milli Mücadele'de denize döktük, galipleri Lozan'ı imzalamak zorunda bıraktık, üzerimizdeki bütün ipotekleri kaldırdık. Milli Mücadele yalnız bir Kurtuluş Savaşı değil, Çanakkale'nin de görkemli bir rövanşıdır.

Çanakkale, Milli Mücadele ve Cumhuriyet, bir büyük sürecin, biri ötekine milyonlarca can ve kan

damarıyla bağlı üç büyük aşamasıdır. Bunları birbirinden ayırmaya, maksatlı olarak karşılaştırmaya kalkışmak, bütünlüğü parçalamak, gerçeğe ihanet etmektir.

Çanakkale ve Gelibolu'ya 1960'lı yıllarda iki kez gitmişim. 2006 sonbaharında iki kez daha gittim.

Asya yakasındaki Kumkale'yi, Orhaniye'yi ve öteki tabyaları, konunun uzmanı bir dostla birlikte gezdim. Gelibolu yarımadasındaki tabyaları, savaş alanlarını, yerleşim noktalarını, limanları ve şehitlikleri yine uzman bir rehberle dolaşım.

Yüzlerce fotoğraf çektim.

Çanakkale'yi yaşamaya başlayınca, Diriliş'i yazmaya oturdum.

Çanakkale Savaşını ve o dönemi en iyi özetleyen ve sonrasını sonsuza açan sözcüğün Diriliş olduğunu düşünüyorum.

Çanakkale Birinci Dünya Savaşı içindeki büyük savaşlarımızdan en önemlisi, örneği olmayan bir savunma zaferidir. Yazık ki bu zafer Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkmamıza yetmedi. Dört yıl süren bu acımasız savaşı yenik ve ezik bitirdik. İstanbul yönetimi o uğursuz Mondros Mütareke Anlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Galipler dört bir yandan Türkiye'ye girdiler, Gelibolu ve Çanakkale'yi de işgal ettiler. O gazi tabyalara, gazi toplara el koydular. Subaylarımız ve askerlerimiz tabyaları ve topları ağlayarak galiplere bırakıp çekildiler.

Eğer Çanakkale Savaşı, bazı özellikleri olmasaydı, o acı yenilgiler içinde bir teselli olarak kalacak ve hüznüyle anılacaktı. Ama geleceği kuran büyük özellikleri dolayısıyla unutulmaz bir diriliş, yeniden doğuş anıtı olarak yükseliyor.

Diriliş'te bu özellikleri yansıtmaya çalışacağım.

Çanakkale de tıpkı Milli Mücadele gibi bir yazarın hayal gücüne ihtiyacı olmayan bir destan. Diriliş

de, Şu Çılgın Türkler gibi, gerçeklere, belgelere ve dürüst tanıklıklara dayalı bir çalışma. Pek çok bilgi derledim, birçok anı dinledim. Birçok kahraman, birçok ilginç olay var! Hepsini işleyemeyeceğim için çoğunu üzümlere feda ettim. Böyle yapmasam kitap birkaç cilt olurdu. Yanlış bilinen önemli olayların doğrusunu anlattım. Çok bilinen, doğru sanılan ama gerçek olmayan olaylara, masallara yer vermedim. 'Çanakkale olayı'nın nasıl damla damla oluştuğunu yansıtmaya çalıştım.

Bazı bilgiler gereksiz diye düşünülebilir. Bu ayrıntılara bilerek yer verdim. Çünkü Çanakkale'yi ve sonrasını işte bu damlalar, adımcıklar, noktalar, ayrıntılar oluşturuyor.

Kolay okunması için Diriliş'i de bir belgesel roman gibi kurguladım. Belgeler, bilgiler, raporlar, emirler, anılar, mektuplar, haberler, yazılar, kronolojik bir sıralama içinde öyküleştirdi.

İlke olarak bütün kişiler gerçektir. Bulabildiklerimin soyadlarını belirttim. Hayal ürünü pek az kişi

var. Orhan ile Dilber dışındakiler, benzeri çok olan tipik kişiler. Gerçek kişilerden çoğu ve hayal kişilerden bazıları ile Şu Çılgın Türkler'de de, üçlemenin sonuncu kitabı Cumhuriyet'te de karşılaşılabileceksiniz.

Diriliş bir askeri tarih kitabı değildir. Ama ana konusu Çanakkale Savaşı, kısacası savaş. Savaşları ve cepheyi anlatırken insanlara öncelik verdim. Karmaşık olayları ana çizgiyi koruyarak özetledim.

Zorunlu olmayan ayrıntıları ve yer adlarını kullanmadım. Askeri terimlerin bir kısmını, herkesin anlaması için günlük dile dönüştürdüm. Bazı gerekli bilgileri dipnot olarak sundum.

Büyük çıkarmanın yapıldığı 25 Nisan 1915 günü, Çanakkale Savaşı'nın en uzun, en önemli, en anlamlı günüdür. 'Olmak ya da olmamak' günüdür. Bu gün savaşın geleceğini belirler. İki yan için de kıvılcık kıyamet günü olan 25 Nisanı eksiksiz anlatmak çok zor. Bu kıyamet bir yerde değil, aynı anda birçok yerde birden yaşanıyor. Bu olağanüstü günü dikkate değer ayrıntıları feda etmeksizin, zaman dilimlerine bölerek, ileri geri giderek, anlatmaya çabaladım.

Savaşın 6 Ağustos günü başlayan ikinci dönemi de birincisi gibi. Kıyamet bir yerde değil birkaç yerde birden yaşanıyor. Bu günü ve sonrasını da, yine önemli ayrıntıları feda etmeksizin zaman dilimlerine bölerek anlattım.

Ey sevgili gençler!

Bu savaşları, lütfen sabırla, dikkatle, düşünce düşünce okuyunuz. Bunları heyecanlı, kanlı savaş sahneleri anlatmak için değil, hele savaşı övmek için hiç değil; irade, akıl, buluş, yurtseverlik, milli duruş, bilinç, sebat, kararlılık, inanç, benlik, gerçek kahramanlık, insanlık ve karakter sergisi oldukları için, bir milletin dirilişinin, uyanışının aşamalarını oluşturdukları için anlattım, bilmenizi istedim.

Karşımızdakiler dünyanın dörtte üçüne egemendi. Çok güçlü, çok zengin, çok etkiliydiler.

Atalarımız bu kudreti yendiler.

Bu olağanüstü zaferi hikâyeye ederken olayları hiç abartmadım. Ucuz kahramanlık hikâyelerine, hamaset edebiyatına, şovence anlatıma hiç yer vermedim. Sahte kahramanlar yaratmadım. Şu var ki belgelerdeki bilgileri sıralayıp aktarmakla yetinmedim. Biraz farklı bir şey yaptım: Askeri tarih kitaplarının ve anıların satır aralarını, arka planlarını hayal etmeye, görmeye, somutlaştırmaya, yaşamaya ve yansıtmaya çalıştım. Tarihin adını vermediği bazı kahramanlara ad verdim. Dikkatten kaçmış bazı olayları öne çıkardım.

Öyle harikalıklar var ki yazarların hayalleri, onların yanında çok soluk kalır. Gerçek kahramanları ve kahramanlıkları anlattım.

Dayandığım kaynakları gösterdim.

Koyu renkli dipnotlar sözcük açıklamalarıdır ya da 'haritaya bakınız' gibi uyarıları içermektedir.

Dipnotlarda genel konularla ilgili kaynakları açıklarken, hepsini değil, ancak başlıcaları belirtmekle yetindim.

Birçok sayfayı, o kan deryası içinde, yarı aç, yarı tok, yurtlarını ve insanlıklarını koruyan kahramanlara duyduğum saygı ve minnet nedeniyle gözlerim yaşara yaşara yazdığımı söylemeliyim.

Diriliş'i yazarken bazı şehitlerin omuzbaşımında durdukları, yazdıklarımı denetledikleri duygusuna kapıldığım çok oldu. Bu nedenle de her satırı, bu duygunun etkisi altında, yanlış olmaması, yanlış anlamaya yol açmaması için birçok kez elden ve gözden geçirdim.

Karşı yanın kahramanlarını belirtmeyi de ihmal etmedim.

Ayıplarımızı ve başarısızlıklarımızı da gösterdim.

Çanakkale cephe gerisiyle bir bütündür. Dirilişi bir bütün olarak yansıtabilmek için cephe gerisine de yer verdim. Belli başlı olaylara, tartışmalara, etkisi günümüze kadar uzanan akımlara, toplumsal çekişmelere dokundum. Özellikle kadın hareketini yansıtmaya önem verdim. Türk kadın hareketi 19.

yüzyılda başlamış, gelişerek sürmüş, 1914-1918 arasında hızlanıp güçlenmiş, Cumhuriyet'le zafere ulaşmıştır.

Ermeni sorununu, başlıbaşına bir konu olduğu için bu çalışmanın kapsamı dışında tuttum. Birkaç evresine dokunmakla yetindim.

Yoğunluğu sağlamak ya da durumu özetlemek için bazı olayları birleştirdim. Hurafelere değil ama halkın yarattığı menkıbelere yer verdim.

Bazı olayları okuma kolaylığı için gerçeği etkilemeyen küçük eklerle, ayrıntılarla süsledim.

Kitapta adı geçen her başlıca yer, kitabın sonundaki büyük haritada var. Boğaz'la, Gelibolu ve Çanakkale ile ilgili olayları, anlatımları o haritayı izleyerek okumanızı dilerim. Daha ayrıntılı, yakın plan haritalar, krokiler ise kitabın içinde, konuyla ilgili sayfalarda.

Çanakkale olayının doğru anlaşılması için Çanakkale Sava-şı'ndan önceki olayların anlatıldığı

'Başlangıç' bölümünü genişçe tuttum. Özellikle gençlerimize yararlı olmak için açıklamalara yer verdim. Bazı kolay bulunabilir kitaplar da önerdim. Çünkü hayli zihin karıştırıcı kitap var.

Kendi tarihini çarpıtan, abartan, küçülten, yalanlarla kirleten yazarlar, aydınlar yeryüzünde yalnız bizde bulunuyor.

Yalan oldukları besbelli olan bu yazılara inananlar da yazık ki az değil.

Ne utanç verici ve üzücü bir durum.

Gerçeğe saygısız olmanın hiçbir şeye saygısız olmaz. Akli olan, hangi amaçla olursa olsun yalan

söyleyenden korkar ve uzak durur.

Çanakkale hakkındaki her kitabı okudum diyebilirim. Yararlanamadıklarım ile uyduruklara kaynakçada yer vermedim. Sevgili okuyucularım! Diriliş, üçlemenin ilk kitabı oluyor.

2007 yılı Mayıs ayından 2008 yılı Ocak ayı sonuna kadar sekiz ay içinde bir-iki zorunlu kısa çıkış dışında evden hiç çıkmadım, kitaba son biçimini vermeye çalıştım.

Diriliş ile sizlere, gurur ve ibret verici olaylarla dolu o unutulmaz, olağanüstü, geleceği hazırlayan büyük dönemin gerçek ve doğru resmini sunmayı amaçladım.

Saygı ve sevgilerimle.

Turgut Özakman

Mart 2008, Ankara tozakman@bilgiyayinevi.com.tr

www.cizgiliforum.com

Başlangıç

27 Temmuz 1914-27 Ekim 1914

25 TEMMUZ 1914, Cumartesi. Sadrazam (Başbakan) Sait Halim Paşa, Sultan Reşat'ın Başkâtibi Ali Fuat Beye masasının önündeki koltuğu gösterdi:

"Buyrun!"

"Teşekkür ederim efendim."

Ali Fuat Bey ellerini kucağında birleştirerek saygıyla koltuğa İlişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci adamının huzurunday-clı. Bir saat kadar önce telefon ederek 'çok önemli ve gizli bir iş için' hemen Sadrazamlığa gelmesini rica etmişti. O da Padişah'tan İlin alarak uçar gibi gelmişti. Sadrazamın yüzüne baktı. Sait Halim Paşa'nın yüzü her zamanki gibi donuk, gözlerinin altı çürüktü. Uzun bir sessizlikten sonra, "Beyefendi.-" dedi, "..şimdi söyleyeceğim işi bu aşamada bir Padişah, bir ben, bir de siz bileceksiniz."

Bakışları sertleşti:

"Herhangi bir şekilde duyulursa ikimiz de sorumlu oluruz. Son kurtuluş ümidimiz de biter."

Hırıldayarak bir soluk aldı:

"Önce İtalyanlara, sonra da Balkanlılara yenildik. İki koca ordumuz dört küçük Balkan devletinin askerlerinin önünde dağıldı, bozguna uğradı. Düne kadar birer ilimiz olan bu devletçikler, kısa bir süre içinde bizi yenecek kadar ilerleyip gelişmişler. Bizse uyumuş, daha da gerilemişiz. Bize 'Hasta

Adam' diyorlar.1 Hasta değil, çok hastayız. Bizi bu hale düşürenlere lanet olsun! Avrupa bir büyük savaşın eşiğinde. Ordumuz hazır değil. Bir tek müttefikimiz bile yok. Bir dost edinebilmek için yalnız büyük devletlere değil, Yunanistan'a bile yanaştık. Biri bile yüz vermedi."

Bildiği halde, bu acıklı durumu, bu onur kırıcı yalnızlığı en yetkili kimsenin ağzından işitmek Ali Fuat Bey'in işini titretti. Sait Halim Paşa yutkundu:

"Bu görüşmelerden biri sonuç verecek gibi görünüyor. Almanya ile Rusya'ya karşı bir savunma anlaşması yapmak ümidi belirdi. Eğer gerçekleşirse bu anlaşma devletimizin geleceğini kurtaracaktır."

Durumu gizlice Padişahımıza arz ediniz ve görüşmeleri resmi olarak sürdürebilmem için beni yetkilendirmesini sağlayınız."2

Ali Fuat Bey toparlandı:

"Başüstüne efendim. Yetki belgesini bugün imzalatır, getirip takdim ederim."

"Teşekkür ederim." Kalktılar. Bakışları buluştu.

İki namuslu Osmanlının gözleri ümit ve korkuyla yaşardı.

Balkan Savaşı Meşrutiyet'in ilanından dört yıl sonra patlak verdi. Dört yıl hızla geçmiş, halk özgürlüğün tadını çıkaramadan ardarda gelen acı olayların içinde kalmış, sorunlar birikmiş, dertler çoğalmış, devlet daha da zayıflamıştı.

Ekim 1912'de küçük Karadağ devletçisi Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti; savaş Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın da katılmasıyla büyüdü.

Başkomutan Nazım Paşa iki büyük orduyu savaşa sürdü. Gösteriler, fiyakalı demeçler Türk ordularının bu dört devleti de kısa zamanda hizaya getireceğini düşündürüyordu.

Bunca yıllık koca devlet dört kıytırık devlete yenilecek değildi ya. Büyük devletler küçük Balkan devletleri adına telaşa düştüler. Ama boşuna telaşlandıkları anlaşıldı.

İki büyük ordu da komutanların ve eğitimin yetersizliği dolayısıyla ardarda bozguna uğradı. Batı ordusunun artıkları Arnavutluk'a sığınabildi, öteki ordu İstanbul'un kapısı Çatalca'ya kadar kaçtı. Bu kaçak selini durdurmaya çalışanlar bozgun selinin altında kaldılar.3

Selanik tek kurşun atılmadan Yunanlılara, Kırklareli Bulgarlara teslim edildi. Rumeli ve Ege adaları bütünüyle elden çıktı. Bu, toprağın yüzde otuzu, nüfusun yüzde yirmisi demektir. Yanya, İşkodra ve Edirne kuşatma altında direniyordu. İmdada yetişecek kuvvet olmadığı için üçü de yiyecek ve cephanesi bitince teslim olacaktı.

500 yılda kazanılan topraklar birkaç hafta içinde yitirilip gitmişti. Orduların birçok topu, cephanesi, yiyeceği, atı, arabası bu küçük devletlerin eline geçti. Birçok esir verildi.4

Bulgar ordusu ilerleyip İstanbul'un burnunun dibine, Çatalca'ya kadar geldi. Çatalca'da toplanan ordu artıkları son bir gayretle Bulgarları durdurdular. O da yorulmuştu zaten, cepheyi zorlamadı.5

Çatalca hattında biriken askerleri bu kez de önce dizanteri, sonra kolera salgını kırmaya başladı.6

Herkes dehşet içindeydi.

Kanuni Sultan Süleyman'ın o büyük, o görkemli, o güçlü, o yenilmez İmparatorluğu, ne olmuştu da gerileye gerileye, küçüle küçüle, sonunda bu yoksul, güçsüz, acıklı duruma düşmüştü?

Dünya tarihinde, Kanuni dönemindeki gibi bir zenginliği, güçlülüğü, gelişmişliği elde ettikten sonra bu zavallı duruma düşmüş bir tek devlet yoktu.

Bu olumsuzluğu yalnız Osmanlı yönetimleri başarmıştı.7

Ordu genel olarak çağdışıydı. Yeni savaş usullerini bilen komutan yok gibiydi. Ordu yekpare değildi.

Çeşitli siyasi ve duygusal akımlar yüzünden, tıpkı halk gibi paramparçaydı. Disiplin zayıf, asker şevksiz, silahlar eskiydi. Donanma Haliç'te, ordu kıışlada çürütülmüştü.

Yalnız ordu değil, tüm ülke çağdışıydı. Sanaysiz, yolsuz, yoksul, sağlıksız, eğitimsiz, geri, ilkel bir tarım ülkesi, bir yarı-sömürgeydi. Yeraltı servetleri, yerüstü imkânları, bütün ekonomik kurumlar yabancıların elindeydi.8

Düşkün bir soyluya benziyordu.

Devlet bitmekteydi.

Bunun saklanacak, gizlenecek bir yanı kalmamıştı. Şimdi sorunları çözmeye yönelmek gerekiyordu.

Evlerde, işyerlerinde, derneklerde, kıışlalarda, okullarda, kahvelerde çözüm yolları konuşuluyor, gazetelerde, dergilerde tartışılıyordu. Çeşitli kurtuluş reçeteleri ileri sürülmekteydi.

Artık üstünkörü değil, ciddi, köklü, kurtarıcı bir şeyler yapmanın, akıl çağını başlatmanın şart olduğunu anlayanlar günden güne çoğalıyordu.

Dini çok dar ve katı yorumlayan, içtihat kapısını kapanmış sayan, her yeniliğe karşı çıkan, yaygın, kökleşmiş bir anlayış vardı.8a Bu anlayışı yenmek, aşmak, geleneksel temeller üzerine kurulu durgun, kadınsız toplumu uyandırmak, çağın gereklerine açmak gerekiyordu.

Bu tartışmalarla birlikte kadın hareketi de başlamış, dönemin elverdiği hızla geliyordu. Öncü hanımlar, 'kadının artık saygı görmesini, eşit haklara sahip olmasını, hayata katılmasını, okuyabilmesini, çalışabilmesini, peçeden-çarşaftan kurtulmasını' sağlamak için çabalıyor, dernekler kuruyor, toplantılar düzenliyor, dergiler çıkarıyorlardı.9

Erkek ya da kadın ham sofular, en çok kadın hareketinden rahatsızlardı.

Toplum bu çalkantılar içinde gerine gerine, gözlerindeki çapakları sile sile, debelenerek, inleyerek, çatırdayarak, acı çeke çeke yüzlerce yıllık uykudan uyanıyordu.

Bir yandan da sorunlar ve acılar üst üste yığılmaktaydı. Laf boldu ama bir şey yapabilmek için ne hükümette enerji vardı, ne de hazineye para. Yaralılar hastanelere sığmıyor, yüzlerce yıllık köklerinden sökülen, koparılan göçmenler İstanbul'a akıyor, cami avlularına sığınıyorlardı.

İstanbul ölü evi gibiydi.10 Büyük devletlerin Edirne'nin Bulgarlara verilmesi görüşünde oldukları anlaşılıyordu. İşbaşında büyük devletlere boyun eğmeye alışık 80 yaşındaki Sadrazam Kâmil Paşa ve onun çare üretmekten aciz hükümeti vardı. Aydınlar bu hükümete 'darülaceze' adını takmışlardı.

Oysa şartlar dinamik, cesur, kararlı bir yönetim istiyordu. Hükümetin barışı sağlamak için Edirne'yi gözden çıkardığının duyulması bardağı taşıran damla oldu.11

Enver Bey

'Hürriyet kahramanı' diye ünlü Yarbay Enver Bey, hükümeti değiştirmek için bir avuç İttihatçı ile birlikte Sadrazamlığı bastı. Sadrazamı istifaya zorladı.¹² İstifayı alıp saraya gitti, Padişahın Mahmut Şevket Paşayı Sadrazamlığa atmasını sağladı.¹³

İttihat ve Terakki Partisi, Enver Bey'in neredeyse tek başına gerçekleştirdiği bu darbe ile iktidara geldi. 1918 yılı Ekimine kadar iktidarda kalacaktır.¹⁴

Öncelikli sorun Edirne'yi geri almaktı

Mahmut Şevket Paşa

Ayrıca evin içini de düzenlemek gerekiyordu. Ne var ki Mahmut Şevket Paşa'da da, İttihatçılarda da, devleti yenileyecek, köklü ve geniş atılımlar yapacak ufuk genişliği ve birikim yoktu.

Orduyu ele almakla yetindiler.

Büyük komutanlar, ordunun yenilenmesi ve çağa uydurulması konusunda kendilerini yeterli bulmadılar. Almanya'dan ordunun yeniden düzenlenmesi ve yeni usullere göre eğitilmesi için bir reform kurulunun gönderilmesi istendi.¹⁵ Yenilginin her şeyi unutturan acısı içinde orduyu yabancıların eline teslim etmenin çok pahalıya mal olabileceği düşünülmedi.

Almanya'nın Anadolu, Mezopotamya ve Asya üzerinde hayalleri vardı. İmparator II Wilhelm bu isteği olumlu karşıladı. Alman hayallerinin gerçekleşmesini kolaylaştıracak çok iyi bir fırsat olarak gördü.

Görüşmeler sürerken, Harbiye Nezareti ve Genelkurmay Başkanlığı da boş durmadı, Balkan Savaşı'ndan çıkarılan derslere dayanarak orduda iyileştirici önlemler almaya başladı. Ordunun örgütlenmesi, asker alma usulleri, seferberlik esasları gibi çok önemli konular yeniden düzenlendi, çağa uyduruldu. Ama para yetersizliğinden ancak çok zorunlu sayıda silah ve cephane ısmarlanabildi.16

Birkaç suçlu, yetersiz komutan emekli edildi. Daha köklü bir karar alınması gerekiyordu ama buna cesaret edemediler.

Donanma, eğitmesi için İngiliz Amirali Limpus'a emanet edilecek, havacılığa önem verilecekti.17

Bu iyileştirmeler yapılırken halka bir sessizlik çökmüştü. Görünüşe bakılırsa halkın yenilgiyi içine sindirdiği sanılabiliirdi.

Bunun çok yanlış bir sanı olduğu kısa zamanda anlaşıldı.

Barış görüşmelerinde Osmanlı temsilcilerinin itirazlarının da, sızlanmalarının da kabul edilmediği, son taşına kadar Müslüman ve Türk olan Edirne'nin kesin olarak Bulgarlara verildiği öğrenildi. Bu acımasız, haksız, katlanılmaz karar, dünyaya egemen büyük devletlerin ortak dayatmasıydı. Mahmut Şevket Paşa hükümeti de büyük devletler önünde boyun eğerek barış andlaşmasını imzaladı.18

Batılıların 'salibin olan toprak hilale geri dönmez' ilkesi gereğince Edirne sonsuza kadar Bulgarların kalacak demekti.19 Bu haberin, devletinin ve ordusunun aczini öğrenen toplumu yıkması, bitirmesi, sesini soluğunu kesmesi, mücadeleden düşürmesi beklenirdi.

Öyle olmadı.

Batının Türkiye ve Türkler hakkında hiçbir zaman doğru tahmin ve tanıda bulunamayan politikacıları yine şaşırdılar. Haksız karar, beklediklerinin tam tersi sonuç verdi: Müthiş bir millilik, yurtseverlik patlaması oldu!

Milliyetçilik akımı bütün milletleri ve dünya siyasetini etkilemiş, siyasi coğrafyayı değiştirmiş, Almanya, İtalya gibi küçük devletçikler halinde yaşayan milletleri büyük tek devlette birleştirmiş, çok milletli imparatorlukları ise parçalamaya başlamıştı. Bunların ilki Osmanlı İmparatorluğuuydu. Balkan milletleri ayaklanarak bağımsızlıklarını kazanmışlar, son olarak Arnavutlar da İmparatorluktan ayrılmışlardı. Araplar bile ayrılıkçı örgütler kurmaktaydılar.

İmparatorlukların son dönemi idi. Milli devletler çağına girilmişti.

Milliyetçilik akımı en son Türkleri etkilemiş, özellikle emperyalizme, Balkan ve Arap ırkçılığına karşı bir tepki olarak büyümüş, kollara ayrılmış, haklı, güzel, yanlış, tehlikeli, her çeşidiyle de yayılmaya başlamıştı.

Devleti kuran, ayakta tutan ve büyük çoğunluk olan Türkler uzun zaman, bölünmeye yol açar kaygısıyla Türk adının kullanıldığı bir dernek kurmaktan bile kaçınmışlardı. Türk milliyetçileri İmparatorluğu sarsan millilik akımları içinde hak ettikleri yeri almaya dikkat ederken, Selçukluların ve Osmanlının dinlere ve ırklara hoşgörülü bakışını korumaya da çalışmaktaydılar.

Ama bazı çevreler Türklerin bu akımın en masum çeşidine bile kapılmasını istemiyor, bunu tehlikeli buluyorlardı.193

Ama artık engellemeleri, durdurmaları mümkün değildi.

Milli duyguları besleyen, coşturan şiirler dilden dile geziyor, marşlar besteleniyor, dil sadeleşiyor, Türk dili ve tarihi hakkında yazılar çevriliyor, yazılıyor, fakültelerde, Türk Ocağında, derneklerde verilen konferanslar dolup taşıyordu.20 Yalnız millet değil, bütün unutulmuş, unutturulmuş

önderleri, kahramanları, bilgeleri, ozanları ile Türk tarihi de canlanıyordu. Türklük, devşirme, dönme yöneticilerin, levantenlerin, büyük devletlerin, milli duygudan ve bilinçten yoksun Osmanlı aydınlarının, Arapçuların, ümmetçilerin yüzlerce yıllık çabalarını yırtarak, dağıtarak, bir yeraltı ırmağının yeryüzüne fişkırması gibi gürleyerek, yeniden doğuyordu.

Bu hava özellikle İstanbul çevresindeki kışlaları da sarmıştı. Asker bu yeni ruhla eğitiliyordu.21

Türk, Dede Korkut ocağından gelme aksakalların, bilgelerin ve ozanların yardımıyla unuttuğu kimliğini, benliğini buluyor, tarihine sahip çıkıyordu. Çok eski, büyük, geniş, olağanüstü maceralar yaşamış, uzun yollar aşmış, devletler kurmuş bir millet olduğunu algılıyor, bir kimlik ve duruş kazanıyordu.

Milli duygu milli bilince dönüşüyordu.213

Kadın da evden dışarı çıkmıştı. Yardım ve eğitim dernekleri kuruyor, özel okullar açıyor, dergiler çıkarıyor, toplantılar yapıyordu. Artık hiçbir güç onu yeniden eve kapatamazdı.

O günlerde şaşırtıcı bir olay oldu: Pelerinli siyah çarşafı, topuklu rugan ayakkabıları, uzun, beyaz eldivenleri, buğu gibi peçeleri ile üç İstanbul hanımı Türk Ocağındaki bir konferansı dinlemeye geldiler. Hayal gibi geçip bir köşeye oturdular. Büyük bir saygı ve dikkatle konuşmacıyı dinlediler.

Bunlar Nezihe Muhittin Hanım'la kendi gibi yürekli iki hanım arkadaşıydı.22

Nezihe Muhittin

Birçok erkeğin şaşkınlıktan dili tutuldu. Bugüne kadar böyle bir durumla hiç karşılaşılmamış, kadınların bir erkek toplantısına katıldıkları hiç görülmemişti.

Hayata her gün bir yeniliğin eklendiği o büyük değişim dönemi yaşanıyordu.²³

31 Mart gericiлик ayaklanmasının arkasındaki eylemci kara anlayış sindirilmişse de yok edilememişti.

31 Mart artıkları gizli gizli biraraya geldiler. Milli patlayış hepsini ürkütmüştü. Kadınların uyanışı da rahatsız ediyordu. Bu gidişi durdurmak şarttı. Hazır Edirne'nin elden çıkması gibi harekete geçmek için iyi bir bahane de vardı. Sonunda korkunç bir karara vardılar: Bu gidişin sorumlusu olan İttihatçı liderleri öldürmek! Geniş, ayrıntılı bir hazırlık yapıldı. Amaç İttihatçıları siyasi hayattan silmek, kendi anlayışları doğrultusunda bir hükümet ve düzen kurulmasını sağlamaktı.

Vakit yitirmeksizin eyleme geçildi.

İlk olarak 12 Haziran 1913 günü, Sadrazam Mahmut Şevket Paşa arabasıyla Beyazıt Meydanından geçerken, çok ustaca bir düzenle durduruldu ve öldürüldü. İz bırakmadan kaçacaklardı. Plan bu dikkatle hazırlanmıştı. Ama suikastçılardan biri yakalandı ve konuştu.

Suçluların çoğu ele geçti, birkaçı yurtdışına kaçtı, geniş tutuklamalar yapıldı, darağaçları kuruldu.

Hürriyet ve İtilaf Partisi sustu, kimi yurtdışına gitti, kimi sürüldü, çoğu sindi. Politik hayat denetim altına alındı.²⁴

Sait Halim Paşa Sadrazam oldu. Kültürlü, olgun, efendi bir insan, Mısır asıllı dürüst bir Osmanlı, yumuşak bir devlet adamıydı. Bu büyük çalkantıdan sonra ihtiyaç duyulan sakinliği sağlayacağı umuluyordu. Barışın sürmesini güven altına almak için Ege'de ve Karadeniz'de Yunan ve Rus donanmalarına karşı dengeyi korumak gerekiyordu. Bu amaçla İngiltere'ye iki modern savaş gemisi ısmarlanmasına karar verildi. Gemilerin bedeli 7 milyon lira tutuyordu. Hazine ilk taksiti ödeyebilecek kadar bile para yoktu. Donanma Cemiyeti aracılığı ile halktan yardım istendi.

Bu istek büyük heyecan uyandırdı. Yeni bir yenilgi onursuzluğu ve acısı yaşamak istemeyen halk harekete geçti. Ortam zaten hazırды. Heyecan köpürerek, dalga dalga yayıldı.

Parası olanlar para veriyordu. Birçok kadın mücevherlerini verdi. Elleri dar olanlar ve yoksullar da bu heyecan verici hareketin dışında kalmadılar. Kimi çeyizini armağan etti, kimi kefen parasını bağışladı, kimi dilenip verdi. Öğrenciler yayan yürüdüler, yavan ekmek yediler, küçücük harçlıklarını bu büyük özveriye kattılar.

Tarihin yazık ki adını kaydetmediği kimsesiz, yoksul bir kadın da unutulmayacak bir kahramanlık yaptı. Beyoğlu berberlerinin peruka (takma saç) yapmak için parasıyla saç aradıklarını duymuştu.

Müslüman Türklerde kadınlar genellikle saçlarını kesmez, kesenlere iyi gözle bakılmazdı. Ama uzun saçından başka varlığı yoktu. Cepheden gelen yaralıları, iniltileri kesilmeyen göçmenleri, caddelerden yenilginin utancı içinde başları eğik geçen namuslu subayları düşündü. Günahsa günaha girmeyi, ayıplanmayı, hor görülmeyi, çirkin olmayı göze aldı, o kadar sevdiği saçlarını ağlaya ağlaya dibinden kesti. Rum berbere sattı, aldığı üç kuruşu koşa koşa Donanma Cemiyeti'ne yetiştirdi.

Olay duyulup yayıldı.

Birçok kimsesiz kadın, yoksul kız da saçlarını satıp aldıkları parayı Donanma Cemiyeti'ne helal ettiler. Halk yüzlerce yıllık durgunluğu üzerinden atmıştı. Bir milli heyecanı paylaşıyordu. Hiçlikten birey olmaya yükseliyorlardı.

Sultan Osman ve Reşadiye adı verilen savaş gemileri sipariş edildi.25

Türkleri kızdıran barış andlaşması, Balkan Devletlerini de memnun etmemişti. Adım adım gelişen anlaşmazlık kördüğüm oldu. Yunanlılar, Sırlar ve Romenler, Bulgarlarla savaşa tutuştular.

Bu bir fırsattı.

Hükümet lanetli barış andlaşmasını çiğnemeyi göze aldı. Büyük devletlerin tehditlerine kulak asmadı. Büyük devletlerin alttan aldıkça azdıklarını öğrenmişlerdi. Ordu can havliyle ileri atıldı, Meriç nehrine kadar bütün Trakya'yı, Rumeli'nden kalan son yadigâr Edirne'yi geri aldı. Bazı özel birlikler Meriç'in batısına da geçtiler.26

Çatalca ve Gelibolu Kolorduları Edirne'ye birlikte girmişlerdi. Çatalca Kolordusunun öncü birliğinin başında Kolordu Kurmay Başkanı Yarbay Enver Bey, Gelibolu Kolordusunun öncü birliğinde de Kolordu Kurmay Başkanı Yarbay Fethi Okyar ve Harekât Şubesi Müdürü Binbaşı M. Kemal vardı.

İttihatçı yönetim kendi liderleri dışındaki kimselerin ün kazanmasına izin vermezdi. Bu kez de böyle oldu. Yarbay Enver Bey Edirne Fatihisi olarak parlatıldı. Başka hiç kimsenin adı anılmadı. Enver Bey'in ünü iyice yayıldı. Herkesin tanıdığı, saydığı bir milli kahraman oldu.

Fethi Bey elçi, M. Kemal ataşemiliter olarak Sofya'ya atanarak göz önünden uzaklaştırıldılar.27

Edirne'nin alınışı, bütün yurdu düğün evine çevirdi. Büyük devletler bu oldubittiği kabul etmek zorunda kaldılar. İlk kez salibe geçmiş bir toprak hilale geri dönmüştü. Bu olay İttihatçı liderlerde eski toprakları geri alma hevesi uyandıracaktı.

Bu günlerde, şartların zorlaması sonucu İstanbul'da Kız Öğretmen Okulu açılmıştı. Alınacak öğrenci sayısı sadece 28 kişiydi. 300 kız başvurdu. Kadınlar Dünyası adlı dergi bu günü özetle şöyle anlatacaktı:

"Bugün okul mahşer halini aldı. Anneler, yöneticilerin, öğretmenlerin ayaklarına kapanarak çocuklarının okula kabul edilmesi için yalvarıyorlar. Anladık ki millet uyanmıştır, okumanın değerini anlıyor, okumak için açılan kapıya hücum ediyor ama devlet uyuyor."29

Bu başvuru patlaması, uyuyan devleti uyandıracak, bazı olumlu adımlar atmasına neden olacaktı. Bu konudaki en önemli olay 7 Şubat 1914 günü yaşanacaktır.

O önemli güne birkaç aşamadan geçilerek üç ay sonra ulaşılacaktı.

Alman Reform Kurulu Başkanı Tümgeneral Liman von Sanders ve kurulun ilk üyeleri 1913 Aralık ayında İstanbul'a geldiler.29

Türk subayları tarafından saygı ve ümitle karşılandılar. Çünkü kimse bir daha Balkan Savaşı'ndaki o utanılacak durumlara düşmek istemiyordu. Çoğunluk yoğun bir çalışmaya razıydı. Türk kurmaylar, ordunun yeni usulleri öğrenmesi ve kendine gelebilmesi için en az iki yıla ihtiyaç olduğunu hesaplamışlardı. Bir savaş olasılığı bulunmadığına göre zaman bakımından sorun yoktu. Gerekirse üç yıl, dört yıl çalışılır, sağlam, modern bir ordu kurulurdu.

Liman von Sanders

Sorun, komuta ve subay kadrosundaydı. Turşusu çıkmış, bilgisiz, yenilgi arsız olmuş paşalar, partici, uzlaşmaz, tembel, disiplinsiz, korkak subaylar ile orduda duygu ve düşünce birliği nasıl sağlanacak, silah arkadaşlığı ve disiplin nasıl kurulacak, bu döküntü ordu nasıl düzeltilecekti? Bu soruna bir çözüm bulmak gerekti. Yazık ki böyle geniş bir temizlik yapmayı göze alacak hiç kimse yoktu.30

Liman von Sanders önce Ordular Genel Müfettişi oldu. Sonra 1. Ordu Komutanlığına getirilecektir.

Osmanlı üniforması ve kalpak giydi. Liman Paşa diye anılmaya başlandı.

Ülkesinde bir süvari tümeni komutanıydı. Hiçbir savaşa katılmamış, tümenden yukarı bir birliğe komuta etmemişti. Astlarına danışmayan, söz hakkı tanımayan, inatçı, sert Prusya anlayışıyla yetişmişti.

Birlikleri, okulları denetlemeye koyuldu. Sert, kırıcı davranıyordu. Herkesten bir Alman gibi davranmasını istiyordu. Kabalığından Alman subaylar da şikâyetçiydi. İncitici söz ve davranışları Türk subayları daha da milliyetçi yapmaktaydı. Ordunun bir felaketten yeni çıktığını anımsatan, daha anlayışlı davranmasını tavsiye eden Alman Büyükelçisini önemsemedi, kırıcı üslubunu korudu.

Zamanla başta Büyükelçi, neredeyse herkesle anlaşmazlığa düşecek ama disiplini ve çalışkanlığı ile görebildiği birliklere oldukça yararı dokunacaktı.

İttihat ve Terakki yönetimi de bu arada boş durmadı. Partinin üç liderinden biri olan Enver Bey'i de hükümete katmak için harekete geçti.

Enver Bey bir ay içinde iki kez terfi ettirilerek 'paşa', sonra da Harbiye Nazırı ve Genelkurmay Başkanı yapıldı.[31](#)

Bu sırada 34 yaşındaydı. Göbekli, sakallı, geri kafalı, gösterişçi paşalardan, cahil komutanlardan bunalmış olan genç subaylar Enver Paşayı sevinçle karşıladılar.

Enver Paşa gençlerin sevincini boşa çıkarmayacaktı.

Enver Paşa

Liman Paşa Enver Paşayı ataşemiliter olduğu sırada Almanya'da bir manevrada görmüştü. Terbiyeli, saygılı, alçakgönüllü genç bir subaydı. Alman ve Almanya hayranı olarak tanınıyordu. Bu genç Paşayı kolay yöneteceği umuduna kapıldı. Genç Paşa Alman hayranıydı ama kendine de hayrandı, hatta

kendine daha çok hayrandı. Liman Paşa bunu çabuk anladı. Ordu ile ilgili her önemli karar için, anlaşma gereği Liman Paşa'nın onayının alınması gerekiyordu. Enver Paşa göreve başladığı gün Liman Paşaya bir nezaket ziyareti yapmakla yetindi. Sonra Harbiye Nezaretindeki ilgilileri topladı.

Emrini verdi. Büyük temizlik başladı.

Yaklaşık 1.300 beceriksiz, yetersiz, ordunun birliğini bozan paşayı ve subayı bir kalemde ordudan attı.[32](#) Rütbeler konusunda yapılmış farklı işlemleri düzeltti, adaleti sağladı.

Kimsenin hayal bile edemediği çok önemli bir olay, bir devrimdi bu. Ordu birdenbire gençleşti, dinçleşti, siyasetten arındı. Yeni bir ordu oldu. Tümen komutanlıklarına göbekli, gerdanlı, sakallı, çağdışı paşalar yerine tığ gibi kurmay yarbaylar, albaylar geldi.

Bu büyük olayın onayı alınmadan yapılmış olmasına itiraz eden Liman Paşa, o nazik, masum yüzlü,

konuşurken kızaran Enver Paşa'nın bir başka yüzünü daha gördü: Verdiği kararı tartışmıyor, bir itiraz halinde sesi bir kılıç gibi keskinleşiyor, gözleri ateş topuna dönüyordu.

Liman Paşa geri adım attı. Enver Paşa ile çok dikkatli olmak gerektiğini anladı. Tekin değildi bu Paşa.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu

Eğitim alanındaki önemli olayın vakti gelmişti.

Genç öğretim üyelerinden İsmail Hakkı Baltacıoğlu, üniversite yönetimine beklenmedik bir öneride bulundu. Üniversitenin kadınlara da borcu olduğunu söyleyerek bazı günler yalnız kadınlara yönelik eğitim amaçlı konferanslar düzenlenmesini istedi. Birkaç yaşlı başlı, alaturka hoca isyan etti. Böyle zıpçıktı bir öneriye ne gerek vardı? Kadınları azdırmaktan başka ne işe yarayacaktı? Zaten üç kadın bile gelmezdi.

Feryatlar sona erince Dr. Besim Ömer Paşa söz aldı, "Bu çok uygarca, insanca, hakça bir öneri.." dedi.

"..Bu öneriyi reddedemem. Annemden, kız kardeşimden, eşimden, hastalarımından, dünyaya gelmelerine yardımcı olduğum kız çocuklardan utanırım."

Paşa ünlü bir doktor, çok saygın bir hocaydı. Öneriyi destekleyenler çoğaldı. Karşı çıkanlar azınlıkta kalınca homurdanarak sustular. Bir deneme yapılması kabul edildi.

Gazetelere, kadın derneklerine ve dergilerine, haftada dört gün yalnız kadınlar için konferanslar düzenlendiği bildirildi. İlk konferans 7 Şubat 1914'te saat 14.00'te üniversitenin konferans salonunda verilecekti. Haber büyük ilgi topladı.

Kadınlar gelecekler miydi?

Kaç kadın gelecekti?

Ünlü kadınlardan kimler katılırdı?

Bu etkinlik sürebilir miydi? Acaba bağnazlar tepki gösterirler miydi? Kimsenin hanımları rahatsız etmemesi için üniversite binasının yolunda, önünde ve içinde ciddi güvenlik önlemleri alındı.

Gelenlere üniversitenin yaşlı hademeleri yol gösterecekti.

Besim Ömer Paşa

Saat bir buçukta konferans salonu dolmaya başladı. Hepsi çarşaflydı. İstanbul hanımlarına özgü başlık, pelerin ve etekten oluşan son moda, zarif çarşaf çoğunluktaydı. Tabii hepsi peçeliydi.

Romancılar, şairler, yazarlar, dernekçiler, yaşlılar, gençler, zenginler, orta halliler, hatta zorlukla geçinenler gelmekteydi. Saat ikiye doğru Talat Paşa'nın eşi Hayriye Hanım da geldi. Saat ikiydi.

700 kişilik salon dolmuştu. İlk konferansı verecek olan Besim Ömer Paşa kulisten salona bakınca heyecanlandı. Bu kadar büyük ilgi olacağını tahmin etmemişti. Ceketini ilikleyip sahnede ilerledi, kürsünün yanına geldi. Saygıyla eğilip hanımları selamladı. Büyük bir alkış koptu.

Paşa kürsüye geçip konuşmaya başlayınca ön sıradaki birkaç hanım büyük bir doğallıkla peçelerini açtılar. Onları yakınlarındaki hanımlar izledi. Bunlar doktorun hastalarıydı. Hareket büyük bir hızla yayılıp genişledi. Bütün salonu kapladı. Uzun zaman Paris'te kalmasına, sık sık kaçgöçün kalktığı ortamlarda bulunmasına rağmen Besim Ömer Paşa bu ânı unutamayacaktı. Sanki birdenbire sihirli bir rüzgâr esmiş ve ardarda yüzlerce ay çiçeği açmıştı.

Bu konferanslar bahara kadar sürecek, salon her zaman dolacak, bu durum üniversite yönetimini önemli bir karar almaya zorlayacaktı:

Kız üniversitesi açmak.

Bu devrim sonbaharda gerçekleşecekti.[33](#)

Enver Paşanın gelmesi Genelkurmay Başkanlığındaki Türk kurmayları da sevince boğmuştu. Çoğu Enver Paşa'nın silah, savaş, örgüt, eylem, ülkü arkadaşıydı. Enver Paşanın çok ahlaklı ve cesur olduğunu iyi bilir, yurtseverliğine bütün yürekleriyle inanırlardı.

Ama sevinçleri kursaklarında kalacaktı.

Enver Paşanın Alman hayranlığı etkisini göstermeye başladı. Genelkurmay 2. Başkanlığına Bronsart von Shellendorf'u atadı. Bronsart Paşa'nın yanına yardımcı olarak da yakın arkadaşı Albay Hafız Hakkı Bey'i verdi.

Enver Paşa ayrıntıyla, hesapla kitapla, cetvelle pergelle uğraşmaktan hoşlanmadığı için demek ki Genelkurmay Başkanlığını asıl Bronsart Paşa yürütecekti.

Genelkurmay şubelerine de üst amir olarak Liman Paşa'nın tavsiye ettiği Almanları getirdi. Enver Paşa geldi diye sevinen şube müdürü Türk subaylar, bu Almanların emrine girdiler. Orduyla ilgili her bilgi Almanlara açıldı. Devletin gizli kapaklı bir yanı kalmadı. Osmanlı Genelkurmayı, Berlin'deki Genelkurmayın İstanbul şubesi gibi oldu.

Bu olay Genelkurmaydaki Türk kurmayları çok tedirgin etmişti. Enver Paşa tepkileri hiç umursamadı, "Mahmut Şevket Paşa'nın imzaladığı anlaşmayı uyguluyorum" deyip kestirip attı.

Enver Paşanın tehlikeli yanları ağır ağır ortaya çıkmaya başlamıştı.

İki sınıf arkadaşı, Kurmay Binbaşı İsmet İnönü ve Kurmay Binbaşı Kâzım Karabekir akşam Genelkurmaydan birlikte çıktılar, kalabalık olmayan bir pastahaneye girip oturdular. İkisi de Genelkurmayda şube müdürüydü. Bu tatsız gelişme canlarını sıkıyordu. Uzun uzun dertleştiler.

Genelkurmaydaki bu onur kırıcı yeni durumdan bir süre olsun uzaklaşmak iyi olacaktı. Yıllardan beri bir gün bile tatil yapmadan çalışmışlardı. Avrupa gezisine çıkmayı kararlaştırdılar. İsmet Bey bu vesile ile doktorlara ağırlaşan kulağını da gösterecekti. İstihbarat Şubesi Müdürü olan Karabekir de yarı görev yarı izinle geziye katılmayı sağladı.

Birkaç gün sonra akılları Türkiye'de kalarak trenle Sirkeci'den hareket ettiler.

Aynı gün Doğu Ekspresinden Sirkeciye önemli biri indi, sade bir törenle karşılandı: Gelen Fransız tiyatro dünyasının en önemli isimlerinden Mösyö Antoine'dı. Belediye Başkanı Cemil Topuzlu Paşa tarafından bir konservatuar kurması için çağrılmıştı.

Böylece tiyatro ciddi bir nitelik kazanacak diye düşünülüyordu.³⁴ Basın genel olarak bu olayı destekleyecektir. Tabii her zaman olduğu gibi "Sanata gelene kadar sırada yapılması gerekli daha önemli işler var" diye bu güzel girişime karşı çıkanlar oldu. Gerçekten yapılacak pek çok iş vardı.

Mesela Osmanlı İmparatorluğunun 450 yıllık başkenti İstanbul pislik içinde yüzmekteydi. Bir metre kanalizasyon bile yoktu. Sokakların ortasından çirkef suları akıyordu.³⁵ Fakat sanat da gerekliydi.

Cemil Paşa bir toplumun ıkkellikten kurtulmasında 'birlikte izlenilen sanatların' büyük yararı olduğunu iyi biliyordu.

Darülbedayi adı verilen kurum, okul ve sahne bölümlerinden oluşacaktı. Temmuz ayı sonunda başvurular arasında seçme sınavları yapılacağı ilan edildi. 197 kişi başvurdu. Başvuran birkaç Türk kıızı Müslüman oldukları için sınava alınmadılar. Türk kızlarından biri diretti:

"Ama niçin?"

Sınav kurulundan biri gülerek "Peçeyle tiyatro olmaz da ondan kızım" dedi. Genç kıız bütün Müslüman hanımlar gibi peçeliydi. Mösyö Antoine sahneyi merakla izliyordu. Dimdik duran genç kıız hiç sesini çıkarmadı, çok zarif bir el hareketi ile peçesini açıverdi.

Odaya bomba düşmüş gibi oldu.

Çok güzel bir yüz. İki harika göz. Delici, hesap soran, meydan okuyan bakışlar.

"İşte yüzümü açtım, ne deprem oldu, ne ateş yağdı, ne salgın hastalık çıktı. Yüzümüzü peçeyle örtmemiz için dini bir zorunluk var mı? Hayır. Anadolu'da kadınlar peçeli mi? Peçeyle tarla sürülür, üzüm toplanır, inek sağılır, odun taşınır mı? Bu durum şehir bağnazlarının yarattığı, zorladığı, savunduğu bir görenek. Sizler bunun yanlışlığını, dayanaksızlığını görüyor ama kılınızı bile kı-

pırdatmıyorsunuz, böyle gelmiş böyle gitsin diyorsunuz. Bizi toplumdandan uzak utuyor, umacı gibi gezdiriyorsunuz. Yazıklar olsun! Ama bilin ki bu böyle gitmeyecek!"

Döndü, çarşafının eteklerini havalandırarak çıkıp gitti.

Kurul üyeleri bakıştılar ve anlaştılar. En iyisi bu olayı olmamış saymaktı. Sıradaki adayı çağırdılar.

Sonuçta 8 Ermeni hanım, (>3 erkek başarılı oldu. Erkekler arasında Muhsin Ertuğrul birinci gelmişti.36

Konservatuar sonbaharda eğitime başlayacaktı.

Bu sırada Roma'da Kadınlar Kongresi toplanmış, Kongreye Türkiye'den hiçbir kadın katılmamıştı.

İkdam gazetesi bu durumu belirtince Nimet Cemil Hanım Kadınlar Dünyası'nda bir acı açıklama yayımladı. Özetle şöyle yazıyordu:

"O Kongreye gidecek bir Türk kadını ne diyecekti? Herhalde şöyle bir konuşma yapacaktı:

'Hanımlar, sizin sahip olduğunuz hakların yarısı bize verilmiş olsa biz kendimizi bahtiyar sayar, şikâyet etmeyi hatırımıza bile getirmeyiz. Siz haklarınızı genişletmeye çalışıyorsunuz. Biz en basit hakları kazanmak için didiniyoruz. Biz hayat hakkı için çırpınıyoruz.

Bizde kıız okulları erkek okullarının onda biridir. Kadınlarımızın yüzde doksanı hiç eğitim görmemiştir. Bizde kadın, erkeksiz yaşamaz, yalnız bir kadın ev kiralayamaz. Geçinmek için çalışma

imkânı yoktur. Bizde kadını kocası dilediği anda, nedensiz olarak boşayıp kapı dışarı edebilir. Bizde kadın sokakta, mesire yerlerinde peçe altında, kimliği bilinmez koyun sürüsü gibi gezer. Bizde kadın eşiyle birlikte bir lokantada oturup yemek yiyemez, birlikte bir ziyafete iştirak edemez. Tiyatroda, vapurda, tramvayda eşiyle birlikte oturamaz. Sokakta eşinin koluna girip yürüyemez, birkaç adım arkasından yürür...'

Lakin konuşma buraya geldiği zaman Kongre üyeleri şüphesiz ayağa kalkacak, öfke ve nefretle,

'Behey kadın, senin burada ne işin var? Siz daha insan haklarını elde edememişiniz, bizimle kadın hakları için görüşmeye nasıl geliyorsunuz?' diyecekler ve herhalde hanımı kapı dışarı edeceklerdir."363

1914 yılında kadının durumu böyleydi.

İsmet ve Kâzım Beyler, çok tutumlu davranarak, Viyana, Münih, Berlin ve Paris'i gezdiler, görülmeye değer her yeri görmeye çalıştılar, tiyatroya, operaya gittiler, çevreyi, insanları dikkatle gözlemlədiler.

Kendi ülkelerinin durumu ile bu zengin, güzel, temiz, kalabalık şehirlerin temsil ettiği uygarlık arasındaki büyük, çarpıcı fark, ikisini de mahzunlaştırdı. En çok da kadınların toplum hayatındaki yeri etkiledi. Kadın her alanda vardı ve insanlar yaşama sevinci içindeydiler.

Bu ileri, renkli, özgür hayatı aşağılık duygusuna kapılmadan ama imrenerek izliyorlardı.

İngiltere'de yapılmakta olan gemilerin teslim zamanı yaklaşmış, Binbaşı Rauf Orbay'ın başkanlığındaki 1.200 denizci İngiltere'ye gelmişti. Bu gemilerin katılımıyla donanma büyük güç kazanmış olacaktı. İki arkadaş bu hayalin mutluluğu içindeyken uğursuz bir olay oldu. Bir Sırp, 28

Haziran 1914 günü, Avusturya-Macaristan Velihtı ile eşini Saray Bosna'da öldürdü.

Haber Avrupa'da bomba gibi patladı.

İsmet ve Kâzım Beyler yurda döndüler.

Olaylar büyük bir savaşa doğru akmaya başladı. Çünkü genelde dünyayı, özelde Osmanlı Devletinin topraklarını paylaşma konusunda çıkan ciddi anlaşmazlıklar büyük devletleri iki düşman kampa ayırmıştı:

Bir yanda İngiltere, Fransa ve Rusya vardı, öte yanda Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya.

İki kamp da anlaşmazlıkları savaşla çözüp bitirmek için fırsat kollamaktaydı. Kaç zamandır bunun için hazırlık yapıyorlardı.

Fırsat ayaklarına gelmişti.

Savaş tamamları, hazırlıklar, güç gösterileri, Rusya'nın kuşku verici tavırları, Osmanlı hükümetini çok tedirgin etti, alınan bazı bilgiler bu kuşkuyu korkuya dönüştürdü.

Rusya'ya karşı bir savunma, dostluk anlaşması yapabilmek, en azından bir güvence alabilmek için büyük devletler ile temas edildi, bir sonuç alınamadı. Almanya bile ümit vermemişti.

Almanya, ordusu sürekli yenilen, sanayisiz, yolsuz, parasız, geri kalmış, çağdışı Osmanlı Devletiyle anlaşma yapmayı tehlikeli bulmakta, Osmanlı Devletinin kendisi için yük ve sorun olacağını düşünmekteydi. İmparator konuyla ilgilenene kadar Alman Büyükelçisi, Sadrazam Sait Halim Paşayı oyalamıştı.

İmparator Osmanlıdan yararlanılabileceğini söyleyince, Büyükelçi resmi görüşmelere başlayabileceklerini Sadrazama bildirdi.

Başkâtip Ali Fuat Bey Padişahın imzaladığı yetki belgesini öğleden sonra Sadrazam Sait Halim Paşaya getirip saygı ile verdi. Sait Halim Paşa da Alman Büyükelçisini resmi görüşmelere başlamak üzere akşam Yeniköy'deki yalısına çağırdı.³⁷

Görüşmeler gizli olarak başladı. Hükümet Rusya'ya karşı korunmak istiyordu. Almanya ise bir savaş durumunda Osmanlı ordusunun yönetimine Reform Kurulu Başkanının katılmasını öneriyordu. Bu hususlar karşılıklı kabul edilince görüşme sürdü. Görüşmelerin başlamasından yalnız Enver ve Talat Paşalar ile Meclis Başkanı Halil Mentuş haberliydi. Çalışmalar ilerleyince Cemal Paşa ile Maliye Bakanı Cavit Bey'in de bilgisi oldu.³⁸

Olayı en son Padişah öğrenecektir.

Sultan Reşat babacan, tonton, kibar, yaşlı biriydi. Ömrünce tahta çıkmayı hayal etmiş, II.

Abdülhamit'in tahttan indirilmesi üzerine hayali gerçekleşmişti. Artık tek isteği vardı: Tahttan indirilmemek. Onun için İttihatçılarla iyi geçinmeye çok dikkat ediyor, sorun çıkarmıyordu. Bu adamların şakaya gelmediklerini anlamıştı.

28 Temmuz günü dünyayı değiştirecek olan büyük savaşın ilk yangını patlak verdi: Avusturya Sırbistan'ın başkenti Belgrad'ı bombaladı.

Rusya'nın Slav dayanışmasını göstermek için Avusturya-Macaristan'a saldırması bekleniyordu.

Almanya ön aldı ve Rusya'ya saldırdı. Alman-Rus savaşı başladı. Avusturya-Macaristan da az sonra Rusya'ya savaş ilan etti.³⁹

Genişleyen savaş Almanya'yı Türk ordusunu dikkate almaya zorladı. Bu orduyu özellikle Balkan Savaşı'na bakarak aciz, zayıf, yetersiz bulmaktaydılar. Ama gerektiğinde can deposu olarak kullanılabilir, verilecek bazı ödevleri yapabilir diye düşünmeye başladılar.

Alman Başbakanı Büyükelçiye son olarak şu talimatı verdi:

"Türkiye bu savaşta Rusya'ya karşı ciddi bir harekete girişmeyecekse anlaşmayı imzalamayınız!"*0

Sadrazam ve üç İttihatçı Paşa buna söz verdiler.41 Bunun anlamı Alman çıkarları için gerektiğinde Türkler feda edilecekti.

Oysa ordu bir savaşa katılacak durumda değildi. Yaralar henüz sarılmamış, Balkan Savaşı'nda boşalmış erzak depoları doldurulmamış, silahlar yenilenmemiş, cephane yetişmemiş, ikmal örgütü, yollar, sağlık işleri tamamlanmamıştı. Boğazların savunmasını düşünmeye sıra gelmemişti. Savaş eğitimi daha başlamamıştı bile.

Deneyli kurmaylar durumu şöyle özetliyorlardı: "Savaş için hazırlıklı değiliz. Girersek yalnız yenilmeyiz, biteriz."

Karabekir Avrupa izlenimlerini anlatırken, erken bir savaştan korktuklarını da söyleyince, Enver Paşa sertleşti:

"Ordunun durumunu siz biliyorsunuz da ben bilmiyor muyum? Sizin ki kuruntu. Savaşa girecek değiliz. Yeter ki biri bize saldırmasın."

Almanya'ya verilen sözü bilmeyen Karabekir rahatladı. Enver Paşa'nın yalan söyleyeceği aklının ucundan bile geçmezdi. Kaygı duyan arkadaşlarını yatıştırdı.

Anlaşma kesinleşmiş, 2 Ağustos Pazar akşamı gizlice imzalanması kararlaştırılmıştı.

Savaşın yayılacağı anlaşılıyordu. Hükümet önlem olarak 2 Ağustos Pazar gündüz toplanıp seferberlik kararı aldı. Sıkıyönetim ilan edildi. İki de yasa çıkarıldı: Lise mezunları ile üniversite, yüksekokul ve bazı medreselerin öğrencileri yedek subay olacak, yedi gün içinde başvurmayanlar kaçak sayılarak

kurşuna dizilecekti. Meclis Aralık ayına kadar tatile sokuldu.⁴² Basına ve telgraf haberleşmesine sansür kondu.

Harbiye Nazırı ve Genelkurmay Başkanı Enver Paşa, ek olarak Başkomutan da oldu.⁴³

Hükümetin yaklaşımı 'silahlı tarafsızlık' olarak açıklandı.

Her iki Boğaza iki sıra mayın döşendi. Ticaret gemileri kılavuz gemilerin yardımıyla mayın hatlarında bırakılmış boşluklardan geçeceklerdi.

Gün baş döndürücü bir yoğunluk içinde geçti.

Akşam, Sadrazam Sait Halim Paşa ile Almanya Büyükelçisi Baron Hans von Wangenheim 8 maddelik gizli ittifak anlaşmasını Yeniköy'deki yalıda imzaladılar.⁴⁴ Böylece Osmanlı Devleti, yazgısını, Türkiye üzerinde gözü olan Almanya'nın yazgısına bağlamış oldu.

Alman Büyükelçisi

Baron von Wangenheim

Enver Paşa ve Naciye Sultan, yaz olduğu için Naciye Sultanın Kuruçeşme'deki yalısında oturuyorlardı. Talat, Enver ve Cemal Paşalar gizli imza töreninden sonra olayın tadını çıkarmak için Kuruçeşme'deki yalıya geldiler. Erkekler bölümüne geçtiler.

Anlaşmanın imzalanması üçünü de çok ferahlatmıştı. Almanya'nın askeri kudretine büyük güven duyuyorlardı. Rusya tehlike olmaktan çıkmıştı. Almanya onu kısa zamanda çökertir, savaş dışı bırakırdı.

Talat ve Cemal Paşalar ceketlerini çıkarttılar. Enver Paşa yakasını gevşetti. Börekler, çörekler ve çaylar geldi. Koltuklara yayıldılar, ayaklarını uzattılar, ay ışığında pırıldayan Boğaza bakarak engin hayallere daldılar.

Büyük bir fırsat belirmişti. Alman rızası ve desteği ile Rumeli'yi, Anadolu kıyısındaki Ege adalarını, belki Mısır'ı bile geri alabilir, devleti eski görkemine kavuşturabilirlerdi. Hatta Libya, Tunus ve Cezayir'le birleşerek büyük İslam İmparatorluğunu ya da Doğuya açılarak Azerbaycan, Kafkasya, Hazar'ı da aşıp

Enver, Talat ve Cemal Paşalar

Türkistan'la birleşerek Büyük Turan İmparatorluğunu kurabilir, birkaç yıldır konuşulan, tartışılan bu rüyaları gerçek yapabilirlerdi. Daha başka rüyaları da vardı. Yoksulluğu, cahilliği yenecek, ekonomiyi millileştirecek, sanayileşmeyi başlatacaklardı.45

Cemal Paşa coşkuyla sordu:

"Ya kapitülasyonlar?"

Talat ve Enver Paşalar avazları çıktığı kadar bağırdılar: "Kaldıracağız!"

Öyle bağırılmışlardı ki koca avize neşeyle şıngırdadı. Hep böyle bir mutlu günün özlemiyle yana yana yaşamışlardı. Çocuklar gibi güldüler. Ne var ki Alman rıza ve desteğini sağlamak için orduyu ayağa kaldırmak, işe yarar hale getirmek, sonra da ateşe sürmek gerekiyordu.

Ya da bu haliyle yetinilecek, eksiklik Türk askerinin kanıyla kapatılacaktı.

Kalktılar.

Sabah yeni bir dönem başladı. Her yere seferberlik afişleri yapıştırılmıştı:

"Seferberlik var! Asker olanlar silah altına!"

Çok asker isteyen Almanların ısrarı yüzünden, 20 yaşından 35 yaşına kadar herkes askere çağırılmıştı.

Bu hesapsız çağrı birçok soruna yol açacak, giysi, postal, tüfek yetmeyecekti.

Akşama doğru Almanya'nın sabahleyin yıldırım gibi Belçika'ya saldırdığı haberi geldi. Belçika'dan geçip Fransa'yı en beklemediği yerden, kuzeyden vuracağı anlaşıldı.⁴⁶ Almanya Fransa'ya saldırınca İngiltere de savaşa girecek, Avrupa baştan başa ateş ve kan denizine dönecekti.

Balkan Savaşından sonra, değişen durum nedeniyle savaş planlarının yenilenmesi gerekliydi. Bu görevin geciktiğini sanan Türk kurmaylar, gelen haber üzerine konuyu kurcaladılar ve şaşırtıcı bir şey öğrendiler: Yeni savaş planlarını tek başına Bron-sart Paşa hazırlamış, Enver Paşa da onaylamıştı.

Bir gün savaş çıkarsa bu gizli planlar uygulanacaktı.

Harekât Şubesi Müdürü Kurmay Binbaşı Ali İhsan Sabis güncesine üzüntü içinde şu notu düşüdü:

"Türkiye'nin en gizli savaş planlarını bir Alman general hazırlıyor. Hiçbirimizin ilgisi ve bilgisi yok.

Bu orduyu ve geleceğimizi bütünüyle Almanlara teslim etmişiz demektir!"*1

Türk Şube Müdürlerinin hiçbirinin Almanya ile imzalanan anlaşmadan haberi yoktu.

Bu sırada Enver Paşa Harbiye Nazırlığındaki büyük odasında heyecan içinde İmparator II.

Wilhelm'in yayımladığı savaş bildirisini okumaktaydı. Kayzer diyordu ki:

"Alman milleti Tanrının seçkin milletidir. Alman milletinin imparatoru olmam haysiyeti ile Tanrı'nın ruhu benim üzerime inmiştir. Ben Tanrının kılıcı ve savunucusuyum. Bana itaat etmeyenlerin vay haline! Bana inanmayanların vay haline!"TM

Bildirinin mistik yanı yüreğine işledi.

İçinde benzer duygular uçuştı.

Birkaç saat sonra iyimserliğe son veren o uğursuz, o lanetli, o aşağılık haber geldi: İngiltere Donanma Bakanlığı parası ödenmiş ve yapımı bitmiş iki Türk savaş gemisine el koymuş, milli güvenlik gerekçesiyle vermeyeceğini açıklamıştı.

Donanma Bakanı Winston Churchill duyarlı biri olsaydı, acı çığlıkları ve öfke haykırıışlarını İngiltere'den bile duyardı. Kayıtsız şartsız İngilizci olan Hürriyet ve İtilaf Partililer bile sarsılıp sızlandılar:

"Ah İngiltere, bunu yapmayacaktın!"

Türkiye'yi yeniden İngiliz politikasının uydusu yapabilmek için çok emek vermeleri gerekecekti.

İngiliz Büyükelçisi Sir Louis Mallet de telaşa kapıldı. Rusya'yla bağlantı Boğazlar yoluyla sağlanabiliyordu. Bu beklenilmez karar dolayısıyla Türkiye'nin tarafsızlıktan cayıp Boğazları kapatması işleri çok zora sokardı. Dışişlerini uyardı ama İngiltere Türkleri yatıştırarak bir

açıklamada bulunmaya gerek görmedi. Kimseye hesap vermeyecek kadar büyüktü.

Donanma Bakanı W. Churchill

İlişkiler gerildi.

Bu sırada Washington'da da benzer bir olay yaşanıyor. Türk Büyükelçiliği, ABD'nin Missisipi ve Idaho adlı iki zırhlıyı Yunanistan'a satmayı kabul ettiğini öğrenmişti. Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey harekete geçmiş, bunun barışı bozacağını, Yunanistan'ı kışkırtacağını anlatmaya çalışmış, bir sonuç alamamıştı. Yunan propaganda örgütü çok akıllıca çalışıyor, ortamı etkilemeyi başarıyordu.

Büyükelçi son olarak Başkan Wilson'a çıktı. Kısa, enerjik, etkili bir konuşma yaparak Başkanı uyardı.

Başkan Wilson, büyük bir saflıkla, Yunanistan'ın bu iki savaş gemisini 'savaş amacıyla kullanmayacağını' ileri sürdü; çünkü Başbakan Venizelos bu konuda kendisine güvence vermişti!

İki gemi de Yunanistan'a satıldı.

İngiliz darbesini ABD darbesi tamamladı.49

Almanya Türklerin, seferberlik tamamlanınca savaşa girmesi gerektiğini düşünmeye başlamıştı.

Yönetimi ve halkı daha eskisinin acıları dinmemişken yeni bir savaşa razı etmenin kolay olmadığını biliyordu. Ama İngiltere'nin Türkleri çok üzen kararından yararlanarak yönetimi ve kamuoyunu kazanmak mümkündü. Almanya'nın bu sırada Akdeniz'de Göben ve Breslau adlı iki güçlü savaş gemisi vardı. Görevleri Cezayir'den Fransa'ya asker taşınmasını engellemekti.

Yavuz'un komutanı Amiral Souchon'a acele Çanakkale'ye hareket etmeleri emri verildi.

Bir İngiliz filosu gecikmiş olarak peşlerine takıldı.

Almanlar durumu Enver Paşaya bildirdiler. Enver Paşa müjdeyi alır almaz Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına, Alman gemilerinin ulaştıkları anda içeri alınmalarını emretti. Onları izleyen İngiliz gemilerinin Boğaz'dan geçmelerine izin verilmeyecek, zorlarsa ateş açılarak durdurulacaklardı. Bu tutum Boğazlarla ilgili uluslararası anlaşmaya aykırıydı. Tarafsızlığın sona ermesi anlamına geliyordu. Enver Paşa kimseye bilgi vermemiş, sorumluluğu bir başına üstlenmişti.

Heyecanlı bir yolculuktan sonra iki Alman savaş gemisi 10 Ağustos Pazartesi günü Çanakkale Boğazı ağzına geldi.

Saat 17.15'ti.

İngiliz filosu yetişememişti. Boğaza girmek için izin istediler. Yaklaşan bir torpidobot flama ile işaret verdi: "Beni izle!"

Torpidobotun kdvuzluğunda ağır ağır ilerleyerek iki mayın hattındaki geçitlerden geçip Çanakkale'ye ulaştılar.

Halk kıyıda toplanmıştı. Gemileri büyük bir coşkuyla karşıladılar. Sevinçten ağlayanlar oldu.

Dev toplarıyla Göben hepsinin gözlerini kamaştırmıştı.

Ne harika gemiydi bu!50

İyi dost Almanya gibi olurdu!

Hiçbirinin aklına bu görkemli geminin Osmanlı Devleti'ni batıracağı gelmiyordu.

İngilizlerin hainliğine inat bu gemilerin gelmesi İstanbul basınını sevinç sarhoşu etti. Alman dostluğu göklere çıkartıldı. Gemileri İstanbul'da on binlerce Türk büyük sevgi gösterileriyle karşılayacak, geminin taş baskısı resimleri dağ köylerine kadar yayılacaktı.

Dört saat sonra gelen İngiliz filosuna Boğaz'ın savaş gemilerine kapatıldığı bildirildi. Bu farklı işlem üzerine İngiliz, Fransız ve Rus büyükelçileri kıyameti kopardılar. Hükümet gerginliği iki geminin satın alındığını açıklayarak yatıştırmaya çalıştı. Gemilere Yavuz ve Midilli adları verildi, Alman denizciler fes giydiler.

Bu açıklama İngilizleri kan-dırmamıştı. Boğaz'ın çıkışını denetim altına aldılar. Göben ve Breslau dışarı Çıkarsa vuracaklardı.

Amiral Souchon

Almanya % 6 faizle 5 milyon altın lira kredi açtı. İlk bölüm olarak 250.000 altını hemen ödedi.

Osmanlı hazinesini birdenbire ferahlattı. Kaç aydır bekletilen memur ve subay aylıklarının öden-

mesini sağladı.

Eh artık savaşa girmeleri için Türklere ciddi baskı yapılabilirdi. İlk baskı girişimi Ağustosta yapıldı.⁵¹

Hafız Hakkı Bey'le görüşen ve ordunun durumu hakkında doğru bilgi alan Enver Paşa baskıya direndi. Buna karşılık Yavuz gemisinin komutanı Amiral Souchon'u Deniz Kuvvetleri Komutanlığına getirdi. Böylece Almanlar hem kara ordusuna hem donanmaya egemen duruma geçtiler.⁵²

Giderek her şeye karışacak, Müttefik, silah arkadaşı gibi Türkler için anlamı önemli kavramları kullanarak Türkiye'ye yön vereceklerdi. Yalnız dış politikada değil iç politikada da etkili olacaklardı.

Birçok konuda Alman Büyükelçisi yoluyla Alman hükümetinin görüşü, onayı, izni, rızası alınmadan bir karar verilemeyecekti.

Osmanlı Devleti zaten bir yarı-sömürgeydi. Bu durum daha da ilerleyecek, bir kukla devletçik olacaktı.⁵²³

Harp Okulu kapatıldı. Öğrenciler sınıflarına göre subay adayı, subay vekili (asteğmen) rütbeleriyle eğitimleri sona ermeden ordulara dağıtıldılar. Mucip (Kemalyeri) Gelibolu'da bulunan 9. Tümenin 27.

Alayına, arkadaşı Mehmet Fasih de (Kayabalı) Mersin'de bulunan 16. Tümenin 47. Alayına subay vekili olarak atandılar. Yeni ordunun ilk subaylarıydı bunlar. Uygulama ve kuram bakımından çok canlı bir eğitim görmüşlerdi. Hepsi iliklerine kadar yurt sevgisi ve milli duyguyla doluydu. Yeni askerleri bunlar eğitecekti. Birbirlerinden, aynı ruhu askerlere de vereceklerine yemin ederek ayrıldılar.

Mucip kendini nasıl bir kızılca kıyametin beklediğini bilmeden, tatile çıkıyormuş gibi büyük bir sevinç içinde vapura bindi: Ver elini Gelibolu!

Mehmet Fasih de trenle Mersin'e gitti.

Altı ay sonra 19 Mayıs günü Gelibolu'da yan yana siperlerde savaşacaklardı.

Yeni teğmenler görevlerine gitmek için yola düşerken, üniversite öğrencileriyle mezunlarının eğitimleri yeni başlamıştı.

Yedeksubay Talimgahı Harp Okulu içindeydi.

Talimgah çeşitli meslektan üniversite mezunu ağabeyler ve üniversite öğrencisi gençlerle dolup taşı.

Subaylar işlemlere yetişemiyorlardı. Ağabeyler ve gençler çok çabuk kaynaştılar. Silah arkadaşlığının tadına vardılar. Kimseye ayrıcalık tanınmadığı için bu kadar çok okumuş insan orduda ilk kez biraraya gelmişti. Eğitim çok sıkıydı. Gündüz yoğun talim, akşamları kuramsal dersler, özellikle tarih. Boş kaldıkça ülke sorunlarını tartışma.

Daha geniş bir alanda talim yapabilmek için sabah erkenden Şişli caddesinden geçilerek Maslak'a gidilmeye başlandı. Akşam aynı yerden dönülüyordu. Dönüş harika oluyordu. Hepsi hiç yorulmamış

gibi büyük bir canlılık içinde marşlar söyleyerek o kadar düzenli yürüyorlardı ki subayları bile şaşıyordu. Nedenini sezince onlara da bir çalım geldi. Şişli caddesinin iki yanındaki evlerin pancurları, perdeleri aralanıyor, hayal gibi genç kızlar el sallayarak, gülerek, belki de ölümün kapacağı bu aydın askerleri sevindiriyorlardı.53

Bir süre sonra bu gençler çeşitli birliklere dağıtılacaklardı. Kadınlar da boş durmadılar. Orduya yardımcı olmayı amaçlayan çeşitli dernekler kurdular. Asker ailelerine, göçmenlere yardım etmek gerekiyordu. Babaları, eşleri askere alınmış aileler çaresiz kalmışlardı. Bunların çalışma yaşındaki üyelerine iş bulmalı, bunun için de önce iş alanları yaratmalıydı. Bazı girişimci hanımlar kadın işçilerin çalışacağı iş yerleri açtılar. Bu girişimler olumlu sonuçlar verince arkası gelecekti. Kadın toplumsal hayatta adım adım yer almaya başlamıştı.533

Savaştan korkan M. Antoine sessizce ülkesine döndü.53b

Bugünlerde Yunan Başbakanı Venizelos İngiltere Donanma Bakanı Churchill'e uğursuz bir öneride bulundu: Çanakkale Boğazı'nı zorla açmak! Yunanistan'ın bu saldırıya katılmaya hazır olduğunu açıkladı. Churchill bu öneriyi havada kaptı ve ilgili birimlerce incelenmesini istedi. Kendi de bu ilginç konuyu irdelemeye başladı.54

Almanlar 30 Ağustosta Doğu cephesinde Tannenberg'te Rus ordusunu çok ağır bir yenilgiye uğrattılar. Batıda da Belçika'dan geçip Paris'e doğru Fransa'ya dalmış, ilerliyorlardı. Panikleyen Fransızlar başkentlerini Paris'ten Bordeaux'ya taşıdılar.

Bu hız Genelkurmay'daki Almanları daha kibirli, alaycı yapmıştı. "Bir an önce savaşa girin, yoksa savaş yakında bitecek, zafer meyvelerini toplayamayacaksınız" diyor, gülüşüyorlardı. Bu hıza, başarıya, üstünlüğe imrenen Türk subaylar az değildi. Ama şöyle düşünenler de vardı: "Devletimiz gerçekten geri ama hiç olmazsa Almanya gibi deli değil. Hiçbir devlet iki cephede birden savaşa girip kazanamaz!"

Bu görüşlerini yumuşatarak söylemelerine rağmen Almanlar gazaba geldiler: Almanya asla yenilmezdi! Almanya her şeyin üstündeydi.

Bu tartışmalar sürüp giderken hükümet, tarihi sarsacak çok önemli, namuslu bir karar aldı: Kökleri 300 yıl geriye giden kapitülasyonları kaldırdı! Sivil asker bütün yurtseverleri sevindirdi. Onur kırıcı, adaletsiz, rezil düzeni sona erdirdi. Bütün kusurlarını affettirdi. Böyle bir kararı hiç beklemeyen büyük devletlerin elçileri ile kapitülasyonlardan yararlananlar çarpılmışsa döndüler. Bu aşağılık düzenin somut örneklerini günlük hayatta her gün yaşayan halk ise bayram etti, dükkânlar bayrak astı, gece fener alayları düzenlendi.55

istanbul'da halkın coşkusu

İkdam gazetesi manşet çekti:

"Oh! İşte bu defa tam kurtuluyoruz!"

Tramvay arabalarındaki, duraklardaki Fransızca yazılar boyayla kapatıldı. Beyoğlu'nda adı Türkçe olan bir tek mağaza yoktu. Yavaş yavaş adlarını Türkçeleştireceklerdi.

Halkın coşkusu, sevinci sömürgecilerin homurtularını bastırdı. Ama bunu unutmayacaklardı.

Sömürgecilerin bellekleri çok güçlüydü.

Kapitülasyonların kaldırılması sömürgeci Almanların da canını sıkıyordu. Türklerin bilinçlenmesi, uyanması, tasarladıkları gelecek için iyi haber değildi. Yeni ve can yakıcı bir haber Almanlara bu olayı unutturdu:

Fransız ordusu Alman ordusunu, Paris'e 70 km. kala, Marne nehri kıyısında yenip durdurmuştu.

Alman ordusu geri çekiliyordu. Bu yenilgi üzerine durum Batı cephesinde düğümlenecek, siper savaşları dönemi başlayacaktı.

Schlieffen planı iflas etmiş, uzmanlara göre Almanya savaşı kaybetmişti.

Beklenilmez yenilgi Almanları çok şaşırttı. Genelkurmay Başkanını değiştirdiler. Yeni hamlelerle düğümü çözeceklerini, durumu kurtaracaklarını iddia ederek hem kendilerini, hem Türkleri kandırmaya koyuldular.

Savaş örümceği Osmanlı Devleti için sesizce ağını örmekteydi.

Bir İngiliz savaş gemisi Boğaz dışına çıkan bir Türk torpidosunu geri dönmek zorunda bıraktı. Çok kısa bir süre önce, istih-kâmcı Weber Paşa Çanakkale'ye Başkomutanlık temsilcisi olarak atanmıştı.

Boğaz kıyılarını inceliyordu. Olaya el koydu. Kimseye danışmadan verdiği bir emirle Çanakkale Boğazı'nı ticaret gemilerine de kapatarak İstanbul yönetimini bir oldubitti karşısında bıraktı.56

Toplam 350.000 tonluk 100'den fazla gemi Akdeniz'e geçemedi. Rusya'nın şiddetle silaha ve cephaneye, İngiltere ve Fransa'nın da acele Rusya'nın buğdayına ve petrolüne ihtiyacı vardı.

Gerginlik çok arttı.

Kahramanlığa, gözüpekliğe, hülyaya değil, akıla, hesaba, ölçülülüğe ihtiyaç olan çok tehlikeli bir sürece girilmişti.

Albay Hafız Hakkı Bey ve Şube Müdürü Türkler toplanıp dertleşiyor, erken bir savaş için ordunun hazır olmadığını her fırsatta Enver Paşaya hatırlatıyorlardı. Yine hatırlattılar. Hiç olmazsa bahardan önce savaşa bulaşılmamalıydı. İkmal düzeni, sağlık hizmeti hâlâ çok yetersizdi.⁵⁷ Enver Paşa güvence verdi:

"Savaş söz konusu değil. Merak etmeyin. Durumu biliyorum. Ama siz de ordunun hazırlanmasını hızlandırın."

Bahara altı ay vardı. Ordu iyileşmekteydi. Altı ayda yeterli hale gelebilirdi. Ordu sırtını devlete dayayacaktı. Devlet yeterli miydi? Bu konuşulmadı. Oysa asıl sorun buydu. Devletin uzun bir koşuya dayanacak soluğu yoktu.

Gelibolu'daki 9. Tümenin 27. Alay 3. Taburunda takım komutanı olarak göreve başlamış olan Asteğmen Mucip anı defterine şöyle yazdı:

"Bizim alayımızın iki taburu Kaba Tepe-Arıburnu arasında görevde. Bizim tabur, yedekte. Tabur komutanımız Uşaklı Halis Bey (Ataksor). Balkan Savaşı'nı görmüş, bilgili, baba bir komutan.

Çalışmalarımızı sürekli denetliyor, yönlendiriyor.

İngilizlerin Boğaza hücum etmeleri olasılığı var. İngiltere dünyayı sömürdüğü için zengin. Her sömürdüğü yeri pençesi altında tutmak zorunda. Bu yüzden donanması da, ordusu da çok güçlü.

Bizim eksiklerimiz çok. Ama biz vatanımızı savunacağız. Eksikimizi vatan sevgisiyle, iyi hazırlanarak kapatacağız. Bu nedenle hiç durmadan çalışıyoruz. Asker Türk olduğunu yeni yeni öğreniyor."⁵⁷³

Batı cephesinde sıkışan Almanların 'savaşa girin' baskısı Ekim sonuna doğru dayanılmaz olmuştu.

Savaşa zorlamak için krediyi askıya aldılar. Bu zorlamaya, Ruslar karşısında bocalayan Avusturyalıların ısrarı da eklendi. Bazı gazetelerde savaşı savunan yazılar çıkmaya başladı. Maceracı, savaşçı, Almancı İttihatçılar çevrelerini kışkırtmaya koyuldular. Bazıları "Ordu savaşa hazır değil" diyen komutanları "korkak" diye Başkomutana ihbar ediyordu.

Osmanlı - Almanya ilişkisinin özeti: Alman imparatoru ve Başkomutan Enver Paşa Enver Paşa Almanlarca kuşatılmıştı.

Amiral Souchon Türk denizcileri, sanki alışık değillermiş gibi, sert denize alıştırmak gerektiğini ileri sürerek Karadeniz'de tatbikat yapmak istiyordu. Hükümetin Alman Amirale hiç güveni yoktu.

Türkiye kıyılarını gözlem altında tutan Rus donanması ile bir çatışmaya yol açar, savaşa neden olur diye tatbikata zorlukla ve sınırlı olarak izin vermekteydi.

Savaşa girmeye karşı çıkan Türk kurmaylar devre dışı bırakılmışlardı.

Herkesin gözü Enver Paşanın üzerindeydi. Savaşa girmenin söz konusu olmadığını daha yeni söylemiş, bu konuda güvence vermişti. Ordunun hazır olmadığını bilen Enver Paşanın Almanlara boyun eğeceği ya da kapılacağı, kanacağı düşünülemezdi.

Oysa savaş örümceği ağını tamamlamıştı.

20 Ekim 1914 günü Enver Paşa ile Liman Paşa bir süre odaya kapanıp konuştular. Sonra Bronsart Paşa içeriye alındı. En son da Hafız Hakkı Bey'i çağırdılar.

Türk kurmaylar göz ve kulak kesilmişlerdi.

Toplantı bitince Hafız Hakkı Bey arkadaşlarına bilgi verdi. Değişik durumlara göre savaş ihtimalleri incelenmiş, Enver Paşa Bronsart Paşa ile kendisinden rapor istemişti.

Soğukkanlı Hafız Hakkı Bey'in elleri titriyordu. Dedi ki:

"Enver 'i Almanlara bizden daha yakın gördüm."

Bütün maharetlerini göstererek savaşa erken girmenin tehlikeleri hakkında birer rapor yazıp Hafız Hakkı Bey'e sundular.

Enver Paşa ertesi sabah bütün raporları okudu. Bronsart Paşa, Alman Genelkurmayından aldığı emre göre bir rapor hazırlamıştı. Rapor, Osmanlı Devletinin savaşa nasıl gireceğini belirliyordu. Bir çeşit savaş senaryosuydu.

Odasında yapayalnızdı.

Tarih, geçmişi görkemle dolu imparatorluğun kaderini elinde tutan genç adamın bir karar vermesini bekliyordu. Durumu Türk kurmaylarla değerlendirebilirdi. Sadrazama bildirebilir, hükümete

götürebilirdi. Cemal ve Talat Paşalarla toplanıp görüşebilirdi. Hiçbirini yapmadı. Tarihin huzurunda tek başına durdu ve müthiş kararı verdi;

Bronsart Paşa'nın raporunu onayladı!

Osmanlı Devleti'nin savaşa nasıl gireceğini açıklayan çok gizli belge Alman Genelkurmayına gönderildi.58

Bu belgeye göre Amiral Souchon komutasındaki Türk Donanması Karadeniz'e çıkacak, savaş ilan edilmeden Rus donanmasına saldırarak imha edecek, Karadeniz egemenliği ele geçirilecekti. Türk ordusu Doğu cephesinde Rus birliklerini, Süveyş Kanalına taarruz ederek Mısır'da toplandığı öğrenilen İngiliz, Avustralya, Yeni Zelanda ve Hint birliklerini oyalayacak, bunların Alman ordularının karşısına getirilmelerine engel olacaktı.59

Alman Genelkurmayı Türk ordusu için fedailik rolünü uygun görmüş ve bu rolü Başkomutan Enver Paşa kabul etmişti.

Neden?

Allah'a, kendine, talihine, orduya, Almanlara mı güvendi, ne düşündü, bunu kimse bilemeyecekti.

Çünkü o andaki düşünce ve duygularını hiç kimseye paylaşmadı. Kendine sakladı.

Olaylar zincirleme gelişti.

Almanya'dan iki milyon altın geldi. Osmanlı hazinesi kaç zamandır bu kadar parayı birarada görmemişti. Kimse bu paranın kan parası olduğunu anlamadı. Yüzler güldü. 25 Ekimde toplanan Nazırlar Kurulu birçok tartışmadan sonra iki karar aldı:

Meclis Başkanı Halil Menteşe ve Hafız Hakkı Bey Berlin'e giderek yetkililerle görüşüp zaman kazanmaya çalışacaklardı; donanma tatbikat için Karadeniz'e çıkarsa savaşa yol açabilecek her türlü halden kesinlikle kaçınacaktı.60

Toplantıda Enver Paşa da vardı.

Sustu.

Yüzünden hiçbir şey anlamak mümkün değildi.

Toplantıdan sonra makamına geldi. Sakindi. Gizli emrini yazıp zarfladı, zarfı kapattı. Donanma Komutanı Amiral Souchon'u çağırdı. Tatbikat için Karadeniz'e çıkabileceğini bildirdi. İçinde gizli emrinin bulunduğu zarfı teslim etti. Sonra da önce sözlü, sonra yazılı olarak şu emri verdi:

"Bütün filo Karadeniz'de manevra yapmalıdır. Vaziyeti müsait bulduğunuz anda Rus filosuna hücum ediniz. Savaşmaya başlamadan önce size verdiğim gizli emri açınız!"61

Sonunda Almanların istediği olmuştu.

Amiral Enver Paşa'nın yanından uçar gibi çıktı. Hiç vakit geçirmeden durumu Büyükelçiye bildirdi.

Enver Paşa müsait bir durumda hücum edilerek Rus donanmasının ciddi kayba uğratılmasını istiyordu. Doğuda Ruslarla savaşılacaktı. Doğu cephesine deniz yoluyla tehlikesizce asker ve malzeme yollayabilmek için Karadeniz'e egemen olmak şarttı. Doğuya ne demiryolu vardı, ne de yeterli bir karayolu.

Baron von Wangenheim ise Osmanlı Devleti'nin en çabuk biçimde savaşa katılmasını istiyordu.

Müsait durumu beklemek, o duruma göre savaş planı yapmak çok zaman alacaktı. Amirale, İmparatorun ve kutsal Alman çıkarlarının temsilcisi olarak "Hemen denize açılınız!" emrini verdi.⁶²

Donanma Karadeniz'e çıkmak için hızla hazırlığa girişti. Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Amiral Souchon'la birlikte Türk savaş gemilerini gezerek komutan, subay ve erlere Amiralin her emrine itaat etmelerini emretti. Bu hususu yazılı bir emirle de pekiştirecektir.⁶³

Halide Edip Hanım

Gemiler demir alırken, Kuleli Askeri Lisesi öğretmenleri ve nöbeti olmayan subaylar okuldan çıkıyorlardı. Güzel bir İstanbul akşamı başlıyordu. Subayların çoğu Balkan Savaşına katılmış gazi subaylardı. O utancı bir daha yaşamamaya yemin etmişlerdi. Bu yemini bir an bile unutmuyor, öğrencileri buna göre eğitip yetiştiriyorlardı. Teğmen Faruk da iskeleye inmekteydi. Vakit geçirmeden eve gidip annesini dışarı çıkarıp biraz gezdirmek istiyordu. Balkan Savaşı sırasında cepheden gelen kötü haberler oğlunu merak eden kadıncağızı hasta etmişti.

Gittikçe büyüyen bir uğultu belirdi.

Büyük filo yaklaşıyordu. Başta Yavuz olmak üzere 15 kadar savaş gemisi, bir dizi halinde ağır ağır Karadeniz yönünde ilerlemekteydi. Bu kadar çok gemiyi kaç zamandır birarada görmeyen halk kıyılarına, yalı rıhtımlarına toplanıp gemileri selamlamaya, pencerelerden eller sallanmaya başladı.

Bir süre durup seyrettiler. Gemilerin yarı karanlık hali Teğmen Faruk'a bir ürperti verdi.

Gemiler Büyükdere'ye yaklaştığı sırada, kaderin yıllar sonra İnebolu yolunda Faruk'la karşılaşacağı Nesrin odasında, güncesine günün notlarını yazıyordu. 15 yaşındaydı. Bugün okula ünlü romancı Halide Edip Hanım gelmiş, tarih, edebiyat, kadın hakları ve gelecek üzerine çok dokunaklı bir konuşma yapmış, kızları heyecanlandırmış, ağlatmış, çok alkışlanmıştı.⁶⁴ Bu güzel olayı annesine anlatmamıştı. Anlatsa hemen paşababasına yetiştirir, o da Nesrini okuldan almaya kalkışırdı, paşababası koyu bir Abdülhamitçi, sıkı bir İttihatçı düşmanıydı. Genç subaylardan, Türkçülerden, Halide Edip gibi kadınlardan nefret ederdi. Çünkü Abdülhamit'i tahttan indirenler, onu da emekliye ayırmışlardı. Ayırmasalar paşababası belki de şimdi İttihatçı, Türkçü, Halide Edip hayranı olurdu.

Nesrin utanarak böyle düşünüyordu.

Birden yalı titremeye, camlar zangırdamaya başladı.

Filo yalının önünden geçiyordu. Cama yapıştı. Gemilerin baş direklerinde Türk bayrakları çırpınıyordu.

Gözlerini kapayıp esenlikleri için dua etti.

Gemiler, gece yarısına doğru Boğaz'ın Karadeniz'e açılan ağzının batısında toplandılar. Amiral Souchon Enver Paşanın verdiği zarfı açtı. Gizli emir şuydu:

"Türkfilosu Karadeniz'de zorla hâkimiyet kazanmalıdır. Rus filosunu arayınız ve nerede bulursanız harp ilan etmeksizin hücum ediniz."⁶⁵

Cemal Paşa'nın Amiral Souchon'a kesin itaat edilmesini isteyen yazılı emri ile Souchon'un savaş emri, bir torpidobot ile gemi komutanlarına ulaştırıldı.

Hücumu 11 gemi katılacaktı.⁶⁶ Filonun dönüşünü güven altına almak için Barbaros, Turgutreis ve Kemalreis gemileri boğazın ağzında kalacak, bir Rus baskını olursa karşı koyacak, mayın dökülmesini engelleyeceklerdi. Souchon'un savaş emrine göre asıl hedef 6 Rus limanıydı. Eğer rastlanırsa Rus savaş gemilerine de hücum edilecekti. Bu, Enver Paşanın yazılı emrine aykırı, Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmayı amaçlayan bir plandı.

Gemiler savaş düzenine geçti.

Savaş planı gereğince 5 gruba ayrıldılar. Işıklar söndürüldü. Yavuz'dan verilen işaretle harekete geçtiler, yelpaze gibi açılarak kara geceye karışıp ağır ağır kayboldular.⁶⁷

Osmanlı Devleti'nin ölüm yolculuğu başlamıştı.

Birinci Bölüm

Rus Ruleti

28 Ekim 1914-18 Şubat 1915

28 EKİM günü yolda geçmişti. 29 Ekim Perşembe günü beş grup da hedefine ulaştı. Türk denizciler ambarlarda topluca namaz kılıp helalleştiler.

Her grup hedefi olan limana hücumla geçti. Yavuz'un hedefi Sivastopol'dü.

Sivastopol'dan başka Odesa, Kerç, Yalta, Kefe ve Novorosiski üs ve limanları bombardıman edildi.

Toplam üç gambot, bir mayın gemisi, bir topçeker, 20 ticaret gemisini hatırdılar, 50'den fazla petrol ve buğday deposuyla bir telsiz istasyonunu tahrip ettiler, 3 subay, 72 eri esir aldılar.

Amiral Souchon olayı İstanbul'a şöyle bildirdi:

"Çatışmayı Rus filosu başlatmıştır."1

Birkaç kişi dışında herkes, Padişah, Sadrazam, Nazırlar, subaylar, aydınlar, yazarlar, tarihçiler, Osmanlılar ve genel olarak Almanlar uzun zaman gerçeğin böyle olduğunu sanacaklardı.

Sonuç fiyaskoydu. Rus donanması bir kayba uğramamış, Karadeniz'deki üstünlüğünü korumuştur.

Enver Paşa Rus ruleti oynamış ve kaybetmişti.

Devlet hazır olmadan savaşa girdiğiyle kalacaktır.

Haber İstanbul'u sarstı. Olayı bir Alman oldubittisi sanan bazı Nazırlar istifa etti. Sadrazam da istifa etmişti, Padişahın ricası üzerine istifasını geri aldı. Savaşı önlemek için çok çabaladı. Ama altı limanı birden bombalanan Rusya'yı yatıştırmak mümkün değildi. Rus Büyükelçisi İstanbul'u terk etti. Onu İngiliz ve Fransız Büyükelçileri izledi.

Rus ordusu bu olaya 1 Kasım'da Doğu sınırını geçip saldırarak karşılık verdi. İngiltere de fırsatı kaçırmadı. Bir İngiliz savaş gemisi İzmir körfezine girerek iki gemiyi batırdı.

O kadar korkulan savaş başlamıştı. 4 uzun yıl sürecekti.

Gazeteler olayı büyük başlıklarla verdiler. En etkili başlığı İkdam gazetesi atmıştı: "Silah başına!"

Savaşı o güne kadar bir alaya bile komuta etmemiş bir Başkomutan (Enver Paşa) ile hiç savaş

görmemiş Prusyalı bir süvari tümeni komutanı (Liman Paşa) yönetecekti.

RUS ÇARI II. Nicola savaşın başlaması dolayısıyla bir bildiri yayımlayarak Çarlık Rusyasının değişmez amacını ilan etti:

"Bu savaşın ecdadımız tarafından bize vasiyet edilen tarihi emellerin gerçekleşmesine imkân vereceğine inanıyorum."

Başbakan Trepov, Rus Meclisinde yaptđđ konuşma ile bu bildiriye açıklık getirecektir:

"İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile İstanbul şehri, Rus milletinin yzyıllar görmüş samimi amaçlarıdır. Bütün tarihi boyunca beslemiş olduğu bu emeller şimdi gerçekleşmek üzere. İngiltere ve Fransa ile yaptđđımız anlaşma ile Boğazlar ve İstanbul üzerindeki hakkımız tanınmıştır. Rus milleti ne için kanını döktüğünü bilsin!"²

İstanbul'u işgal için Odesa'da bir kolordu oluşturmaya başlayacaklardı.

Enver ve Bronsard Paşalar ejderhayı azdırmışlardı.

İNGİLTERE Başbakanı Asquit savaşa giren Osmanlı Devletini çok sert bir üslupla suçladı:

"Osmanlı Devleti'ni çok ağır biçimde cezalandıracağız."

Birkaç gün önce Malta Tersanesi Komutanlığına atanan Amiral Limpus, bu sırada daha Londra'daydı. Donanma Bakanlığında göreviyle ilgili temaslar yapıyordu. anakkale

İngiltere Başbakanı Asquit

Boğazı girişindeki tabyaların ertesi gün bombardıman edileceğini öğrenince şaşırdı, bir İngilizin sinirlenebileceği kadar sinirlendi.

İki yıla yakın Türkiye'de kalmış, ayrılalı iki ay olmuştu. Çanakkale Boğazını iyi bilirdi. Savunma düzeni çok zayıftı. Tabyalardaki bütün toplar eski, çağı geçmiş toplardı. Bir gün Boğazı zorlamak gerekirse geçmek için güçlük çekilmeyecekti.

Ama böyle hesapsız bir hareket uyuyan Türkleri uyandırır, savunmayı güçlendirirlerdi. Bu tehlikeyi belirterek bombardımandan cayılması için ilgilileri uyardı:

"Bu çok yanlış olur. Yapmayınız!"

Donanma Bakanı Winston Churchill'in Çanakkale Boğazı'nın savunması hakkında bilgisi vardı.

Sanaysiz bir devletin gücü kadardı. Kuvvetlice bir filo bu savunmayı yıkıp Marmara'ya geçebilirdi.

Biraz güçlendirilmesi bir sorun yaratmazdı.

Verdiği emri geri almadı.

Bir İngiliz-Fransız filosu, ertesini gün Boğaz girişindeki dört tabyayı3 bombardıman ederek bir gövde gösterisinde bulunacak, böylece Türk savunmasını da yoklamış olacaktı.

3 KASIM 1914 Salı sabahı Seddülbahir tabyasındaki gözcü ufukta belirmeye başlayan savaş gemisini izliyordu. Saat 05.28'di.

Yaklaşık 3 aydır, sayıları gittikçe artan İngiliz ve Fransız savaş gemileri, Çanakkale Boğazı'nı sıkı denetim altında tutuyorlardı. Nöbette kalan gemiler Boğaza girişin uzağında aç köpekbalıkları gibi dolaşıp durmaktaydılar.

Sabah pusu ağır ağır açılıyordu. Gözcü ilk geminin arkasından bir başka geminin daha geldiğini fark etti. Sonra da öteki gemileri.

Ooof!

Hemen nöbetçi subayı uyandırdı. "Komutanım, gemiler!.."

Nöbetçi subay Müstahkem Mevki Komutanlığını arayarak durumu bildirdi. Beş dakika geçmeden tabyalar silah başı yaptı.

Önde birbirinin dümen suyunda ilerleyen dört büyük savaş gemisi vardı. Bunları irili ufaklı 14 savaş gemisi izliyordu. Kıyılarına 15 kilometre kala yavaşladılar. Öndeki 4 gemi, birbirinden ayrılarak atış düzenine geçti. Ağır topların namlu-I lan hedeflere doğrultuldu.

Amiral Carden'in işaretiyle saat 07.00'de bombardımana başladılar.

Amiral Carden

Girişteki dört tabyada uzunca menzilli sadece 4 top vardı. İki Ertuğrulda'ydı, ikisi karşıda, Orhaniye'de. Bunların subay ve erleri topları başında kaldılar. Öteki subay ve erler, gerideki sığınaklara, kalın duvarlı cepaneliklere, derince siperlere sığındılar.

2 İngiliz gemisi, Gelibolu yarımadasının ucundaki Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarını, 2 Fransız gemisi ise Anadolu yakasındaki Kumkale ve Orhaniye tabyalarını bombardıman ediyordu.

Çanakkale Boğazı girişindeki dört tabya 60 Diriliş / Çanakkale 1915

Subaylar askerleri aylardan beri gece gündüz çalışarak böyle bir gün için hazırlamışlardı. Sevindiler.

Hiçbir asker korksa bile yerini bırakmamıştı. Verilen bilinçli eğitimin sonucuydu bu. Ama ciddi bir sorun vardı: En uzun menzilli toplarının bile atış mesafeleri yeterli değildi. Attıkları mermiler

gemilerin yakınına bile erişemiyordu. Düşman da yakına sokulmuyordu.

"Lanet olsun!"

Bu savaş değil, tek yanlı bir atış tatbikatıydı sanki.

Bombardıman giderek yavaşladı. Bitiyordu herhalde. Bir serseri mermi Seddülbahir tabyasının gerisindeki merkez cephanesinin damına isabet etti. Cephaneliğin taş tavanı bir metre, tavanın üzerine yığılmış koruyucu killi toprak iki metre kalınlığındaydı. Bir merminin bu kalınlığı yarması mümkün değildi. Hain mermi toprağa saplanmadı, havalandırma deliğinden kaydı, cephanenin içine düşüp patladı. En sağlam bina diye bazı subaylar ve birçok er buraya sığınmıştı. Cephanelikte 11 ton kara barut ve 300 ağır top mermisi vardı.

Cephanelik içindekilerle birlikte havaya uçtu.

5 subay, 80 er şehit oldu. Çevredeki 23 er yaralandı. Yeni ordunun ilk şehit ve gazileriydi bunlar.33

Cephaneliğin yerinde kocaman bir çukur kalmıştı.

Amiral Carden'in emriyle filo ateşi kesti. Geride nöbetçi 2 savaş gemisi bırakıp uzaklaştılar.

Bu sırada bir İngiliz birliği Arapların coşkun gösterileri arasında Basra'ya çıkmaktaydı. Bir süre sonra birkaç vefalı kabile ve aydın dışında Arap yarımadasında Osmanlıya bağlı kimse kalmayacaktı.

İstanbul bu gidişin farkında bile değildi. Çok uzun yıllardan beri uyuyordu.

ÇANAKKALE BOĞAZI Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa (Çobanlı) gece Çanakkale'deki Çimenlik tabyasında bulunan karargâhında kalmıştı. Karadeniz olayından dolayı alarm halin-deydiler. Belki Boğaza girmeye çalışırlar diye yalnız giriş tabyalarını değil, Boğaz'daki bütün tabya ve

bataryaları silah başı ettirdi.

Boğazı gözlemek için Çimenlik kalesinin burcuna çıktı. Buradan bütün Boğaz görünmekteydi.

Boğaz'ın en güzel zamanıydı.

Bu soluk kesici güzelliği girişteki tabyalardan yükselen kara dumanlar kirletiyor, patlayan mermilerin yırtıcı şaklamaları tepeden tepeye yansiyarak Çanakkale'ye kadar geliyordu.

Kurmay Başkanı Yarbay Selahattin Adil Bey de geldi. Bir süre acı içinde savaş denilen vahşetin sesini dinlediler, dumanını izlediler.

Yarbay Selahattin Adil Bey

Bu görevlere iki buçuk ay önce atanmışlardı. Savunma düzenini şaşılacak kadar dağınık ve yetersiz bulmuş, topların yeri ve sayısı hakkında doğru dürüst bilgi bile edinememişlerdi. Yetkiler Genelkurmay'daki birçok Alman arasında bölüşüldüğü için komuta birliği de kaybolmuştu.4

Bu kısacık süre içinde kimseyi huylandırmadan, yetki tartışmalarına yol açmadan, usul usul çok yol almışlardı. En önemlisi komuta birliği sağlanmış ve Almanların yaptığı hayalci savunma planı akla ve imkânlara uydurulmuştu.5

Birden gökyüzüne doğru, içinde kızıl şimşeklerin kaynaştığı kıvrım kıvrım bulutlar yükseldi, patlayışın korkunç sesi yayılıp Boğaz'ı kapladı.

Telefona sarıldılar. Cephaneliğin uçtuğunu öğrendiler. Cevat Paşa sapsarı kesildi, Yarbay "Hazırlıksız yakalanacağımızdan korkuyorum." dedi, "..Mondros limanında biriken savaş gemilerinin hedefi Çanakkale'den başka neresi olabilir? Şu 13 eski bataryamızı da ne yapıp edip yeniden savunmaya katalım!"

"Başüstüne!"

Almanlar yerine yeniler gelmeden, küçük çaplı toplardan oluşan 13 adet bataryayı eski diye devre dışı bırakmışlardı.6 Yenilerin geleceği yoktu. Almanlar bir işi yapılamayacak kadar büyük tutuyor, sonra da sonunu getiremiyorlardı.

Tabyaları denetledikten ve yaralıları ziyaret ettikten sonra karargâha döndüler.

Yapacak çok iş vardı.

Amiral Limpus savunmanın ıkkelliğini koruduğunu sanarak yanılıyordu ama bu kanlı gösterinin çalışmaları hızlandıracağını doğru kestirmişti.

Hatta çok hızlandıracaktı.

Hurdaya çıkarılmış toplar yeniden elden geçirilecek, çürümüş gemilerin silahları sökülecek, depolarda unutulmuş işe yarar ne kadar top varsa, eski püskü olmalarına bakılmaksızın hepsi Çanakkale'ye postalanacaktı.

Müzeeye kaldırılmış havan topları bile yollanacaktı.

Yaşlı Mesudiye zırhlısı da sağlam toplarından yararlanılmak üzere Çanakkale'ye gönderildi.

Yüzyıllardır bir şeyleri birbirine ekleyip kenetleyerek, bulup buluşturarak, yapıp yakıştırarak yaşamışlardı. Keşke devlet zengin, toplum gelişmiş olsa, bu dilenci buluşlarına, bu fukara çözümlerine gerek kalmasaydı. Yurtlarını Kanuni döneminde olduğu gibi kendi işliklerinin ürünü toplarla, tüfeklerle, kendi tersanelerinde yapılmış gemilerle savunabilselerdi. Ah ne olurdu!

Neden böyle geri kalmış, yoksul olmuşlardı?

Nedeni ne dindi, ne de dindarlıktı. İlk aydınlanma Müslümanlığın ürünüydü. Başlıca neden dinin, dolayısıyla toplumun ve devletin, gitgide ham sofuluğun, bağnazlığın ve medrese tutuculuğunun etkisine girmiş olmasıydı. Allah'ın koyduğu kurallar ile yetinmeyip onlara yeni kurallar, yasaklar, sıklıklar ekleyen bu anlayış öyle yaygın ve güçlüydü ki kimse karşı gelemiyordu.

Bunu söyleyebilecek, dini de, toplumu ve devleti de kurtaracak kahraman henüz yoktu. Kader o kahramanı tarih sahnesine çıkarmak için hazırlık yapıyordu.

SAYILARI gittikçe artan İngiliz ve Fransız savaş gemileri Limni adasının Mondros limanını üs olarak kullanmaya başladılar.7 Burası giderek bir baca ve direk ormanına döndü. Limanın girişi, olası bir Alman denizaltı hücumuna karşı çift kat çelik ağlarla kapatıldı. Işıldaklar bütün gece çevreyi tarıyordu.

Donanma Bakanı Winston Churchill bu gelişen filoya komutan olarak Amiral Carden'i getirdi.

Amiral bu görevi sevmiş, bugünkü ilk işi de heyecanla yönetmişti. Boğaz'ın girişindeki tabyaları 20 dakika bombardıman etmişler, 200 mermi savurmuşlardı. Mondros'a dönerken yolda görevin yapıldığını Londra'ya bildirdi.

Donanma Bakanı Churchill makamına geldiği zaman şifresi açılmış raporu masasının üzerinde buldu.

Carden'in hevesli olmasına sevindi.

Batı cephesinde sonuç almak çok zorlaşmıştı. Savaşı kısaltacak ve zafere götürecek en elverişli ve ses getirecek savaş sahnesinin Çanakkale olduğunu düşünüyordu. Düşünmüyor inanıyordu. Ama inancını paylaşmamıştı. Amiral bilgisine ve biraz da yaşına güvenerek -73 yaşındaydı- bu yararsız, gereksiz düşüncesinden dolayı Churchill'i azarlamış, o da susmuştu.

Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Fisher

Churchill İngiliz hükümetinin en genç Bakanıydı. 40 yaşındaydı. Savaşı en etkili politik araç ve çözüm yolu olarak görüyor, savaştan dev bir oyun zevki alıyordu.

Bir puro yaktı.

Düşüncesinden vaz geçtiği için değil, daha iyi hazırlanmak, sonra da konuyu yeniden açarak istediği sonucu koparmak için susmuştu.

Masasının üzeri Bakanlığın arşivinde bulunan Çanakkale ile ilgili dosyalarla doluydu. Fırsat buldukça bunları inceliyordu.

Yeni bir dosyayı önüne çekti.

İKİ HAFTA önce Yarbay von Thauvenay Genelkurmay'da Harekât ve İstihbarat gibi iki çok önemli

şubenin başına getirilmişti. Türkleri sürekli küçümseyen bir Alınandı.

Çanakkale ağzındaki tabyaların bombalandığı haberi Yarbay von Thauvenay'ı panikletti. "Eyvah!"

Düşman donanmasının fazla zorlanmadan Boğaz'ı geçeceğini, Marmara'ya girip İstanbul'u tehdit edebileceğini düşünüyordu. Çünkü Çanakkale'de bir tek yeni, büyük top olmadığını biliyordu.

Türklerin düşman donanmasının yoğun ateşine dayanabileceklerini de hiç sanmıyordu.

Bu nedenle Harbiye Nezareti ile Genelkurmay'ın, tehdit altında kalmamak için bir an önce İstanbul'un Anadolu yakasına taşınmasını önerdi. Oradan daha içerilere kaçırabilirdi.

Savaşa erken girilmiş olması Türk kurmaylarını çok üzmekteydi. Şimdi ordunun Alman çıkarları için kullanılmamasını sağlamaya çalışıyorlardı. Çok gergindiler. Ama Thauvenay'ın ortalığı telaşa vermesi, hele önerisi hepsini güldürdü.

"Kalınkafa'nın önerisini duydunuz mu?"

Adı aralarında 'Kalınkafa'ydı. Tam da adının adamıydı. Türk Başkomutanını iki haftadır bu

'Kalınkafa' bilgilendiriyordu.

Liman Paşanın tutumu ise hepsini çok düşündürdü.

Çünkü 1. Ordu Komutanı, Ordular Genel Müfettişi, Reform Kurulu Başkanı Mareşal Liman Paşa da Boğaz'ın aşılabileceğini düşünüyor olmalıydı ki İstanbul'un Marmara kıyılarına ve adalara İngiliz zırhlılarına karşı bataryalar yerleştirilmesini emretmişti.⁸

Bir yüksek komutan daha ilk girişimde böyle paniklese gerçek savaş içinde kalınca ne yapacaktı acaba?

Ne yapacağı dört ay sonra görülecekti.

MECİDİYE tabyası Çanakkale'nin tam karşısında, Kilit-bahir'deki tabyalardan biriydi. Alçak bir tepenin üstündeydi. Az dersinde Hamidiye Tabyası; önünde, deniz düzeyinde Namazgah tabyası vardı.

Komutanı Yüzbaşı Hilmi Şanlıtop, işinin ustası, çalışkan, öğretmen ruhlu, yurtsever, sakin bir askerdi.

Balkan Savaşı'nı görmüş, kepezeliği yaşamıştı. İyi eğitilmemiş, disiplinli, bilinçsiz, bilgisiz askerin ne kadar kolay bozulduğuna, sürüye döndüğüne, utanılacak kadar bencilleştiğine tanık olmuştu.

Hurafeciliğin halkı ilkellettiğini biliyordu. Bu nedenle askerlerini her fırsattan yararlanarak aydınlatıyor, eğitiyor, onları iyi, uyanık, yurtsever, bilinçli asker yapmaya çalışıyordu.

Bu sabah Müstahkem Mevki alarm verince mürettebat üç dakikada topbaşı yapmıştı. Kaç zamandır

buna çalışıyorlardı. Ama bugüne kadar hiç öylesine hızlı olmayı başaramamışlardı.

Hilmi Bey hepsine teşekkür etti, yardımcısı Teğmen Fahriye de usulca, "Bugün akşam yemeğine irmik helvası ekleyelim.." dedi, "..hak etti çocuklar."

Cebinden para vererek gereken malzemeyi aldırmasını rica etti.

Türk ordusunda karavana çok sadeydi. Fazlasına devletin gücü yetmiyordu. Asker hiç şikâyetçi olmaz, bu kadar verebilen devletine dua ederek karnını doyururdu.

İrmik helvası büyük olaydı.

Akşam az etli bulgur pilavı vardı. Bir de helva olduğunu duyunca asker bayram etti. Bataryanın uğuru Deli Mustafa ile Deli İbrahim zıp zıp zıpladılar. Bunlar 40 yaşında iki iyi çocuktu.

"Hey hey heyyyy!"

Er Edremitli Seyid'in gözleri dört açıldı, "Anaav.." diye inledi minnetle, "..padişah sofrası da anca bu kadar olur!"

RUSYA'DAN sonra İngiltere, Fransa, Belçika da yazılı olarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler.

Bunları Sırbistan, Karadağ ve formalite olarak Japonya izleyecektir. Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya taraf tutmak için savaşın gidişini izliyorlardı.

Başkomutanlık, imparatorluk limanlarında bulunan bütün düşman gemilerine, düşmanlara ait tüm işyerlerine, şirketlere, bankalara el konulmasını, düşman uyruklulardan 25-50 yaş ara-sındakilerin

tutuklanmalarını emretti.

Rusya ve İngiltere çeşitli etnik gruplardan oluşan Osmanlı İmparatorluğunu sorunlara boğmak, parçalayıp çökertmek için çalışmaktaydılar.

Onlar da çalışmalara hız verdiler.

Rusya Osmanlı Ermenilerini uzun zamandır türlü vaatler ve silahla besliyordu. Savaş başlar başlamaz Rus Çarı bir bildiri ile Osmanlı sınırları içindeki Ermenileri isyan etmeye çağırıldı.10 Ermenilerin bu uğursuz çağrıya uyarak yer yer isyan etmeleri, çeteler kurarak cephe gerisini savaş alanına çevirmeleri, yüzbinlerce Türkün, Kürdün ve Ermeninin felaketine yol açacaktı.

Osmanlı Devletini parçalamak için İngiltere de kaç zamandır Arabistan'daki ayrılık hareketlerini körükleyip desteklemekteydi. İngiliz propaganda makinesi ince ince çalışıyor, İngiliz altınları sessizce el değiştiriyordu.

Araplar parça parça ayrışıp kopuyorlardı.

İngiliz Dışişleri Bakanlığının Cidde Konsolosuna yolladığı gizli bir yazı ele geçirildi. Osmanlı Padişah/Halifesine yalnız uyruk olarak değil, yeminle de bağlı olan Mekke Şerifi Hüseyin ile İngilizler arasında gizli yazışmalar yapılmakta olduğu anlaşıldı.11

Bu ön çalışmaların sonucu olarak Peygamber ailesinden Şerif Hüseyin ve oğulları bir zaman sonra ayaklanacaklar, büyük oğlu Faysal kurduğu bir Arap birliği ile Türk ordusuna karşı İngilizlerin yanında yer alacaktır.

Belleği sağlam Türkler bu olayları unutmayacaklardı.

3. Kolordu Komutanı Esat Paşa

3 KASIM bombardımanı Başkomutanın dikkatini kısa bir süre için de olsa Çanakkale'ye çekti. 3.

Kolordu Komutanlığı karargâhının Tekirdağ'dan Gelibolu'ya alınmasını emretti, sonra yine Doğu cephesi ve Süveyş seferiyle ilgili konulara döndü. Başkomutanlık hiçbir aşamasında büyük savaşı bir bütün olarak görmeyi başaramayacaktı.

Gelibolu, tarihi bir liman ve şehirdi. Balkan Savaşı sırasında da Gelibolu Kolordusunun Karargâhına ev sahipliği yapmıştı.

3. Kolordu Karargâhı gelince şehircik yeniden hareketlendi, çarşısına bir canlılık geldi. Kolordu bandosunun akşam üzerleri kale önünde verdiği konserler kaygılı halk için teselli oldu.

Kolordu Komutanı Esat Paşaydı. Yanya Savunması Komutanı olarak ün kazanmıştı. Ama bu acıklı bir ündü. Çünkü Yanya, sonunda teslim olmak zorunda kalmıştı. Nazik, bilgili, azimli bir komutandı.

İyi Almanca biliyordu. Yanya'da yaşanan gergin günler, bir süre Yunanlıların elinde tutsak kalmış

olmak Paşanın sinirlerini hayli yıpratmış, alıngan ve sabırsız yapmıştı. Sükûnete, düzene meraklıydı.

Tartışmaktan kaçınırdı.

Oysa beş ay sonra ancak demirden adamların dayanabileceği çok hırçın olayların içinde kalacaktı.

Emrinde iki tümen ve bazı küçük birlikler vardı.

Bu iki tümen (7. ve 9. Tümenler) baştan sona Çanakkale savaşlarına katılacaktır. Hele 9. Tümen, ilk günün inanılmaz olaylarını göğüsleyecekti.

3. Kolordu Komutanı Kurmay Başkanı Yarbay Fahrettin Altay

Bir tümen daha verilmesi gerekiyordu kolorduya. Bu üçüncü tümen belli değildi.

Bugüne kadar Çanakkale ve Gelibolu yarımadasının kara kuvvetleri tarafından savunusu için bir strateji saptanmış, bir görüş belirlenmiş değildi. 12 Başkomutan ile Almanlar hayaller peşindeydiler.

Bu gecikmiş işi, kendi yetki alanının içinde, 3. Kolordu toparlayacaktı.

Kurmay Başkanı Yarbay Fahrettin Altay ve kurmay arkadaşları bir savunma planı hazırlamak için çalışmaya oturdular.

Önce araziyi iyi tanıyan 9. Tümenin komutanı Albay Halil Sami Bey'i ve alay komutanlarını dinlediler. Bu komutanlar Gelibolu yarımadası ile Çanakkale'nin Ege denizi kıyılarını avuçlarının içi gibi bilirdiler. Uzun zamandır Çanakkale ve Gelibolu'daydılar.

EDİRNE Bulgarlara verildiği zaman bazı heyecanlı üniversite öğrencileri Harbiye Nezareti'ni basmış, asker olabilmek için olay çıkarmışlardı.

Orhan da bu çılğınlardan biriydi. Oysa Dilber'e âşıkı. Masala benzer, özel bir aşkı bu. Onu bırakıp da nereye gidecekti? Ama edebiyat fakültesini öyle bir coşku sarmıştı ki Orhan da kapılmış, gönüllü er olmuştu.

Edirne'yi geri alan birlikte bulunmuş, Meric'i geçmiş, makineli tüfek ateşiyle biçilmiş, ağır yaralı olarak günlerce çamur içinde, yağmur altında kalmış, ölümün kucağından geri alınarak Edirne hastanesine kaldırılmıştı.

Konuşabilmeyi başarınca künyesini söyledi.

Evine haber verdiler.

Annesiyle babası, askere aslan gibi yolladıkları oğullarını ilk gördükleri gün niye yüreklerine inmediğine şaşacaklardı. Bu 22 yaşında bir insan taslağı, bir yıkıntıydı. İki akciğeri de su toplamıştı (plörezi). Ateşi düşmüyor, ağrısı azalmıyor, zor nefes alıyordu. Kurşun yaraları iyileşiyordu ama bu hastalıktan kurtuluş çok zordu. Çünkü ilacı yoktu. Tek çare bol, iyi gıda almaktı. Ama yemek yiyemiyordu. Ne iştahı vardı, ne lokmaları çiğneyecek gücü.

İstanbul'daki Haydarpaşa Hastanesi'ne taşıldılar.

Birinci Bölüm / Rus Ruleti 35

Annesi her gün geliyor, doktorların öğüdüne uyarak, Orhan'a bir lokma bir şey yedirmek için çırpınıyordu. Peçeyle hizmet edilemiyordu ki. Peçeyi sıyırıp attı. Bir gazinin annesine kim ne diyebilirdi ki?

Orhan yeniden savaş çıktığını duyunca hiç tepki göstermedi. Umursamadı bile. Onun aklı Dilber'deydi. Dilber'in "abicim" diyen tül gibi sesi, top, tüfek, bomba seslerinden daha güçlüydü, hepsini bastırmaktaydı.

Cesaret edip de annesine bir türlü Dilber'i soramıyordu. "Evlendi gitti" diyecek diye ödü kopuyordu.

Kızcağz "abi" diye bayıldığı Orhan'ın kendisini sevdiğini bilmiyordu ki beklesin. Aynı çatı altında,

bir evin katlarını bölüşen iki komşu ailenin çocukları olarak ağabey ile küçük kız kardeş gibi büyümüşlerdi. Evin girişi, erkek misafir odası, mutfak, bahçe ortakı. Birinci katta Dilberler kalıyordu. İkinci katta Orhanlar. Aralarında altı yaş fark vardı.

Kurşun yarasına, ciğer yangısına dayanıyordu ama Dilber'siz kalmaya katlanamazdı. Katlanabilecek kadar canı yoktu.

Annesi kendiliğinden söz açtı:

"Dilber de gelmek istiyor ama çocuk seni böyle görünce üzülür diye getirmiyorum. Biraz düzelmeni bekliyorum." Dilber daha evdeydi ha!

Bu bilgi yetti. İyileşme hevesi geldi. Zorlukla bir şeyler yemeye başladı. Başhekim Dr. Nuri Bey başını okşadı:

"Anneden daha iyi ilaç yoktur. Toparlanacaksın." Acısına rağmen gülesi geldi.

Besbelli ki bu tonton başhekimin aşktan haberi yoktu.

3. KOLORDU Komutanlığı kolordusunun savaş araçları ihtiyacını karşılamak için tamirhane ve dikimevleri kurarken, üzerinde çalıştığı ayrıntılı savunma planına da son biçimini verdi.

Plan, düşmanın Gelibolu ya da Çanakkale kıyılarına bir çıkarma yapması halinde uygulanacak savunma yöntemini ve düzenini belirliyordu. Türk subayları, arazinin özelliklerini, eldeki imkânları ve olası düşman hareketlerini uzun uzadıya inceleyip değerlendirerek, en uygun yolu saptamışlardı.

Plan birliklere gönderildi.

Plan iki tümen komutanına da güven verdi.

Düşman kıyıya çıkarken, yani en zayıf olduğu anda karşılanacaktı. Bunun için olası çıkarma yerlerinde güçlü birlikler bulundurulacak, hazırlık ve yerleşim bu esasa göre yapılacaktı: Birliğin üçte ikisi kıyıda olacaktı, üçte biri geride yedek. Dönemin yeni silahı olan ağır makineli tüfekler de kıyıda mevzilenecekti. Bunlar dakikada 500 mermi atan çok etkili silahlardı. Yazık ki orduda sayısı çok azdı.

Önemi kavranıp da getirtilene kadar savaş patlak vermişti.

7. Tümen hemen gereğini yapmaya koyuldu.

9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey de heyecanla Alay Komutanlarını çağırdı, planı açıkladı.

Emirlerini verdi. Özellikle atış talimlerinin çoğaltılmasını istedi.

"Cephaneye kıyın, atış çalışmalarını çoğaltın, asker iyice us-talaşsın."

Öbür iki alay komutanı gibi 27. Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker de planı hemen üç taburuna yolladı. Ayrıca uygulamayla ilgili yazılı bir emir verdi. Emrin 2. maddesi şöyleydi:

"Esas, düşmanı etkili ateş altına alarak karaya çıkarmamak, çıkarsa çıktığı noktada tepelemektir.

Önlemler bu esasa göre alınacaktır. Müfrezeler, bölgelerini gerekirse tamamen mahvolunca-ya kadar savunacaklardır. Bir tek askerin emirsiz geriye çekilmesi ölüm cezasını gerektiren bir kaçış sayılacaktır."

Çanakkale Askeri!

Liman Paşa'nın bu planı alt üst edeceği hiçbirinin aklına gelmiyordu.

27. ALAY 3. Tabur takım komutanlarından Asteğmen Mucip Kemalyeri'nin anı defterinden:

"Bugün Tabur Komutanımız Yüzbaşı Halis Bey bölük ve takım komutanlarını topladı, kolordunun

hazırladığı savunma planını açıkladı. Alay Komutanımızın emrini okudu. Kendi de bazı öğütlerde bulundu. Hepimize sevgiyle bakarak, 'Size fazla bir şey söylemeye gerek yok.! dedi, '..Asker bugünkü ruhu korusun, yeter!'

O ruhu kazandırmak için çok çalışmıştık.

Köylü, askere düzgün yürümeyi, hele koşmayı bilmeden geliyor. Görünüşleri hiç güven vermiyor. Okuma yazma bilen yok. Şaşılacak kadar bilgisizler. Çünkü devlet bu talihsizleri ancak askere ihtiyacı olunca hatırlıyor.

Biz yalnız bedenlerini değil, ruhlarını ve beyinlerini de çalıştırdık. Kafaları hurafe doluydu. Dinimizin güzel kurallarını açıklayarak kafalarını hurafelerden temizledik.

Milletimizin büyüklüğünü, tarihimizin zenginliğini anlattık. Çoğu, vatan, Türkiye, millet, sancak, bağımsızlık gibi sözcükleri ilk kez duydu, ne olduklarını öğrendi. Günümüz kurallarına göre savaşmayı da öğrettik.

Anadolu çocuklarına karavana çok yarıyor.

O gösterişsiz, yoksul, hasta gibi duran köylüler doğruldular, dikildiler, kıvraklaştı-lar, hızlandılar. Demir gibi imanları ile yeni kazandıkları milli duygu kaynaştı, bilgiyle birleşti, yenilmez, yılmaz bir ruh yarattı. Şimdi askerin öyle babayiğit, öyle kendinden emin, öyle farklı bir duruşu var ki hepimiz iftihar ediyoruz. Tatbikatlarda bir tepeden öbür tepeye rüzgâr gibi koştuklarını görmek insanı heyecanlandırıyor.

Evelallah sömürgecileri yeneceğiz"

Asteğmen Mucip Kemalyeri

13 KASIM akşamı İttihat ve Terakki Partisi merkezinden esnaf birliklerine, dernek ve kulüplere kısa bir yazı ulaştırıldı. Ertesi gün Halife Sultan Reşat'ın cihat ilan edeceği, Fatih camisinde bulunulması bildiriliyordu.13

Ruslar ya da Bulgarlar İstanbul kapısına dayandıkları zaman bile cihat ilan edilmemişti. Türk askerinin savaşmak için cihat ilanına ihtiyacı yoktu.

Bu neydi?

Halk bilmeyecekti ama ilgililer biliyorlardı: Almanların zoruyla alınmış bir karardı bu. Almanlar Osmanlı Halifesi cihat ilan edince bütün İslam âlemi İngilizlere, Fransızlara ve Ruslara karşı ayaklanacak, yer yerinden oynayacak sanıyorlardı. Birçok Türk yetkili de bu ümidi paylaşıyordu.

İngiliz, Fransız ve Rusların da bu dinsel silahın kullanılması olasılığından ödleri patlamaktaydı.

Üçünün de egemenliği altında milyonlarca Müslüman vardı.

Halifenin etkisi ilk kez sınanacaktı.

Konu gazetelere de duyuruldu.

14 KASIM 1914 Cumartesi sabahı bütün gazetelerin birinci sayfasında iri, kalın harflerle şu iki kelime yer alıyordu:

"Cihad-ı Ekber"

Fatih Camisinde

cihad bildirisi okunuyor

Şehri bir heyecan dalgası kapladı. Olayı öğrenen, okuyan İstanbullular erken saatlerden başlayarak

Fatih camisinin büyük avlusunu doldurmaya başladı. Bir cihat nasıl ilan edilir, bugüne kadar hiçbiri görmüş, yaşamış, hatta duymuş değildi. Bu yepyeni bir olaydı.

Birtakım fesatçılar ile din cahilleri, cihat ilan edildiğine göre İstanbul'da ne kadar Hıristiyan, Yahudi, din düşmanı varsa hepsinin öldürülmesi gerektiğini yaymaya başladılar. Panikleyen bazı yabancılar elçiliklere, elçilik gemilerine, Hristiyanlar kiliselerine sığındılar. En zararlı cahillik dinde cahillikti ve çok yaygındı, sömürülmeye, azdırılmaya açıktı. Bu çok tehlikeli gelişim büyük zorlukla yatıştırıldı.14

Avlu ve cami bayraklarla donatılmıştı. Caminin girişindeki merdivenin sahanlığına bir kürsü yerleştirilmiş, şallarla süslenmiş, yere halılar serilmişti. Halk akın akın geliyor, kalabalık gittikçe artıyordu. Gazeteler kalabalığın elli bin kişiyi geçtiğini tahmin edeceklerdi. Hepsi derin bir sessizlik içinde bekliyordu.

Caminin minarelerinden tekbir sesleri yükseldi. Kalabalık dalgalandı, kabardı, heyecanla tekbirlere katıldı. Bir yanardağ kükrüyor gibi oldu. Kimileri vecde gelip ağlamaya başladı.

Fetva Emni Nuri Efendi kürsüye geldi. Coşku içindeki kalabalık ağır ağır sustu. Nefes almaz oldu.

Fetva Emni gur sesiyle Halife Sultan Reşat'ın bütün Müslümanlara seslenen cihat bildirisini, sonra da beş parçadan oluşan cihat fetvasını okudu.

Fetvaya göre, tüm Müslümanlar Almanlar, Avusturyalılar ve Macarlar ile birlikte savaşacak, İngiltere ve dostlarına karşı ayaklanacaklardı. Alman, Avusturya ve Macar askerlerine karşı gelen Müslümanlar cehennem azabına uğrayacaklardı.

Bu Allah ve din uğruna bir savaş değil, en sefilinden bir dünyayı paylaşma kavgasıydı. Ama yükselen heyecan böyle şeyleri düşünmeye fırsat vermiyordu. Coşan, coşturulan halk, önde askeri bir bando, yollara döküldü. Harbiye Nezareti ile Alman ve Avusturya Elçilikleri önünde ateşli söylevler çekildi, dünyaya meydan okundu. Bu fetvaların İslamları ayaklandıracağını düşünenler zafer hülyalarına daldılar. Gösteriler gece yarısına kadar sürdü.

Dünya Müslümanlarının bu olaydan haberli olmaları için Almanların desteği ile ciddi bir hazırlık yapılmış, bildiri ve fetvalar birçok yerel dile çevrilmiş ve bastırılmıştı.

Dört bir yana yollandı.

GAZETELER ertesi gün bu olayı büyüttüler. Sayfalar iri başlıklar, bol fotoğraflar, alevli yazılarla doldu. Heyecan artarak sürüyordu. Sahibinin Rus uyruklu olduğu öğrenilen Tokatlıyan otelinin camları parçalandı. Yeşilköy'deki Rus anıtı yıkıldı.

Meşrutiyetin ilan edildiği coşku günlerine benziyordu. Bir yükselti bulan üzerine çıkıp konuşuyor, kimi sınırları Avrupa'ya, kimi Asya'ya doğru genişletiyor, kimi de hükümete Mısır'ı, Girit'i, Kıbrıs'ı geri alması için talimat veriyordu. Uzun yıllardır zafere, başarıya, gurur verici bir olaya susamış olan halk susmak, durmak bilmiyordu. Gösteriler İstanbul dışına taşı, Anadolu şehirlerine yayıldı.

İkdam gazetesi muhabiri akşam üzeri haberi yetiştirmek için gazetesine koşarken Meserret kıraathanesinin önünde tarihçi Ziya Şakir Bey'e rastladı. Saygıyla selam verdi. Ziya Şakir Bey'in yüzü

iyice kararmıştı. Ateş püskürdü:

"Hazret-i Muhammed cihat için Allah'tan emir alıyordu. Biz Alman İmparatorundan alıyoruz."

Selam vermeden yürüyüp gitti.

Muhabir bunu yazsa, basılmayacağım biliyordu. İttihatçılar büyük olay çıkarırdı. Aklına yazdı.

SOFYA'DA Elçi Fethi Okyar ile Ataşemiliter Yarbay M. Kemal, Türk Elçiliğinin alt katındaki küçük odada, Batı ve Doğu cephelerindeki savaşları bir masaya yayılmış haritadan izliyor, her akşamüstü durumu değerlendiriyorlardı.

Bu akşam da biraraya gelmişlerdi.

Ordunun durumunu bildikleri için zamansız savaşa giriş ikisini de sarsmıştı. Cihat ilanının İngiltere, Rusya ve Fransa'yı korkutacağını, dolayısıyla üçünün de büyük hıncını çekeceğini düşünüyorlardı.

Bütün güçleriyle yükleneceklerdi. Üstelik Almanya ve Avusturya ile denizden ve karadan bağlantı kalmamıştı. Yardım alınamayacaktı.

Haritaya bakarak olumlu ve olumsuz tüm olasılıkları uzun uzun değerlendiren M. Kemal doğruldu.

Vardığı trajik sonucu açıkladı:

"Türkiye bu savaştan sağ çıkmaz."15

Yaşadığını göstermemek için gözlerini birbirlerinden kaçırdılar.

M. Kemal sabah Enver Paşaya bir mektup yazarak orduda bir görev isteyecektir.16

ENVER PAŞA, M. Kemal gibi düşünmüyordu. M. Kemal gerçekçi bir hesap adamıydı. Enver Paşa ise bambaşka havalardaydı. Kâzım Karabekir'in sözlü raporunu hayli dalgın dinlemişti. Kara-bekir kalkmak için "çıkabilirsin" demesini bekliyordu. Enver Paşa uzunca bir duraksamadan sonra sol kaşındaki küçük beyazlığı gösterdi, yüzü pembeleşerek sordu:

"Kasımdaki,beyazlığın bir cihangirlik17 işareti olduğunu söylüyorlar. Sen ne dersin?"

Karabekir bu çocuksu soru karşısında yumruk yemişe döndü. Resmiyeti bir yana atıp "Sevgili Paşam." dedi, "..size bütün samimiyetimle yalvarıyorum, bunu kimler dediye hiçbirine inanmayın,

sizi kandırıp maceralara sürüklemek istiyorlar. Sizin bu tür kehanetlere, fallara ihtiyacınız yok. En yüksek yerdesiniz. Sizi birçok şerefli hizmet bekliyor. Devletimizin gerçeklerinden ve kurmaylığın bilimsel hesaplarından ayrılmayın."

Enver Paşa gülmeye çalışarak ellerini salladı:

"Tamam, tamam. Benim de inandığım yok. Ne düşündüğünü öğrenmek istemiştim."18

Karabekir çıkmak için izin isteyince, "Dur." dedi, "bir şey daha soracağım."

Karabekir saygıyla durdu.

"Bizim kendi kendimize adam olmamız ihtimalini görmüyorum. Avrupalılara çabuk yetişmek için tedbir düşünüyorum ama daha kesin kararımı vermedim. Düşündüğüm şey Anadolu'ya bir miktar Alman göçmen getirmek. Her yana değil. Yalnız demiryolları boyunca. Bunlar ziraat, zanaat, sanat, işte her dalda halkımıza örnek olurlar. Böylece halkımızın da az zamanda kalkınması mümkün olur.

Ne dersin?"

Bu ikinci yumruk Karabekir'i iyice sersemletmişti. Karşı çıkmak için kendini toparlamaya çalışırken Enver Paşa yüzünü buruşturdu:

"Anladım. Sus. Bu bir düşünceydi, karar değil. Burada konuştuklarımızın gizli olduğunu unutma.

Çıkabilirsin."19

Karabekir Enver Paşa'dan korkmuştu. Derin bir kaygı içinde odadan çıktı.

İstihbarat Şube Müdürü Yarbay Kâzım Karabekir

1 KASIMDA saldırıya geçen Rus ordusu ilk birkaç gün ilerlemeyi başarmıştı.20

Saldırıya Rusların Güney Kafkasya'da gönüllü Ermenilerden kurduğu çeteler de katılmış, saldırıyla birlikte Türk ordusundaki Ermeni subay ve erler de kaçarak Rus ordusuna katılmaya başlamışlardı.21

Türk Doğu Ordusu (3. Ordu) silah, donanım ve eğitim bakımından yetersizdi. Ama ordunun morali iyiydi. Rus kolordusunu önce Köprüköy, sonra da Azap savaşında (20 Kasım) sarstı. Yeni ordunun direnci Rusları şaşırtmıştı.

Geri çekilmeye başladılar.

Bu başarı Enver Paşaya büyük ümit verdi.

Artık Süveyş seferini kesinleştirmenin zamanı gelmişti. Bahriye Nazırı Cemal Paşaya 4. Ordu Komutanlığını önerdi. 4. Ordunun bölgesi Mersin'den Yemene kadardı.

"Hem bu geniş bölgeyi yönetir, hem de Süveyş seferini üstlenirsin."

Süveyş'i geçer de İngilizleri kovup Mısır'ı geri alırsa, Mısır da onun bölgesine eklenecekti.22

Cemal Paşa İstanbul'da üçüncü adam olmak yerine bu geniş alanda tek adam olmayı ve Süveyş seferini yönetmeyi seçti.

"Kabul."

"Teşekkür ederim."

Bunun üzerine Enver Paşa iç rahatlığı ile gözlerini yeniden Doğu cephesine çevirdi. Bu cepheye büyük önem veriyordu. Bunun nedeni, yalnız Almanlara yaranmak değildi. Kafkas bolluğuna kavuşmayı ve Turan yolunu açmayı da ümit ediyordu

Ordunun çekilen Rusları izlemediğini öğrenince dehşetli kızdı.

Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa ihtiyatlı bir komutandı. Ordusunu ilerletmediği gibi, yeni bir Rus saldırısını karşılamaya hazırlanmak için daha elverişli bir yer tutmak üzere 10 km. kadar da geri çekmişti.

Enver Paşa ordunun hemen taarruz etmesini emretti. Doğuda kışın başladığını, Doğu kışının çok sert olduğunu açıklamaya çalışırken, Enver Paşa delirmiş gibi yerinden fırladı:

"Haydi be kakavan! Bıktım senin bu ukalalıklarından!"

Ali İhsan Bey akıllılık edip odadan kaçtı.23

Harekat Şube Müdürü

Ali İhsan Bey

Enver Paşa Almanlarla odasına kapandı. Bir taarruz planı hazırladılar. Bu plan 'Sarıkamış Kuşatma Planı' diye anılacaktır. Sonra Albay Hafız Hakkı Bey'i çağırdı, planı özetledikten sonra, Doğu Cephesine gidip ordunun durumunu yerinde incelemesini, bu planın uygulanıp uygulanamayacağını öğrenmesini istedi.

"Hemen yola çıkacaksın!"

"Başüstüne!"

Hafız Hakkı Bey Doğu ordusunun kış savaşına hazır olmadığını iyi bilirdi. Türk kurmaylar onun gönderilmesine sevindiler. Yollayacağı ayrıntılı bir raporla taarruzu kış sonuna erteletmeyi ancak o başarırды. Bilmedikleri bir şey vardı: Enver Paşanın gölgesinde kalmış olan Hafız Hakkı öne çıkmak için kaç zamandır bir fırsat kolluyordu. Sarıkamış planı aradığı fırsattı.

O gün denizden Trabzon'a hareket etti.

40 YAŞINDAKİ Mesudiye zırhlısı Çanakkale'nin güneyindeki Kepez burnu yakınına demirlemiştir.

Sultan Abdülaziz döneminden kalma tarihi bir gemiydi.

Zırhlının 2 büyük topu vardı. Bunların namluları Balkan Savaşı'ndan sonra içleri yenilensin diye İngiltere'ye gönderilmiş, savaş patlayınca, Sultan Osman ve Reşadiye gemileri gibi namlular da orada

kalmıştı. Yerlerine göstermelik tahta namlular takılmıştı. Ama değişik çapta, çalışır durumda 38 topu bulunuyordu.24

Burnunu Boğaza vererek demirlemişti. Sol yanındaki toplarıyla Boğaz girişini ateş altına alarak savunmaya katılabilir, sağındaki toplar ise sklp karaya çıkartılarak karadaki savunma düzeni glendirilebilirdi.

Sağ yanındaki topların sökülmesi kararlaştırıldı. Skme 15'lik büyükçe toplardan başlanacaktı.

Bunlar 6 toptu.

6'sı da karşı yakadaki Baykuş tepesinin ardında hazırlanan yere yerleştirilecekti.

Sklen topun gemiden mavnaya indirilmesi, karşıya geçirilmesi, Baykuş tepesinin ardındaki mevziye çıkartılıp yerleştirilmesi gerekiyordu. İmalat-ı Harbiyeci Yüzbaşı Ramazan Ustayı tanımayanlar bunun imknsız olduğunu dşnebilirlerdi. Çünkü elde bu ağırlıkta bir topu kaldıracabilecek vinç yoktu. Ama Ustayı tanıyanlar için bu iş sorun değildi. Bu yaşlı, sıska adam ağırlıklarla oynayan bir sihirbaz gibiydi.

Bir ay önce, imenlik kalesinin burcundaki 35,5'lik dev topu, birkaç kalas, biraz halat ve 30 kadar yardımcısıyla burtan aşağı indirmiş, bir mavnaya koyup Hamidiye tabyasına götürüp benzerlerinin yanına yerleştirmişti.

Söz konusu top 100 ton ağırlığındaydı.25

Yüzbaşı Ramazan Usta ağrıldı.

YüZBAşI Salih Bozok, Beylerbeyi Sarayında bir çeşit mahpus olarak yaşayan eski padişah II.

Abdülhamit'in koruma subaylarından biriydi. M. Kemal'in yakın arkadaşıydı. Gelişen olaylar dolayısıyla görüşünü sormuştu.

M. Kemal Salih Bozok'a Şu yanıtı verdi:

"Bu husustaki görüşümü sana özel olarak yazıyorum: Ben Almanların bu savaşta muzaffer olacaklarına katiyen emin değilim.

Bir vazifeye atanmam için Harbiye Nazırına yazdım. Ataşe-militerlikte kalmak istemediğimi, millet ve memleketin büyük bir savaşa hazırlandığı bir sırada benim de herhangi bir birliğin başında bulunmak istediğimi bildirdim. Henüz cevap alamadım." 26

M. KEMAL bu mektubu yazdığı sırada İngiliz Savaş Kurulu Başbakanlıkta, Başbakanın başkanlığında toplantı halindeydi. Toplantıya Savunma Bakanı Mareşal Lord Kitchener, DıŐışleri Bakanı Sir Gray, Maliye Bakanı Lloyd George, Donanma Bakanı Churchill ile öteki ilgililer katılıyordu. Toplantılarda Genelkurmay Başkanı ile Donanma Komutanı Lord Fisher de bulunuyordu.

Her zamanki gibi Lord Kitchener'in açıklamalarını dinlediler. Savaş Batı cephesinde kilitlenmişti.

Doğuda Ruslar zor durumdaydı. Ama yapacak bir Şey yoktu. Donanma Bakanı Churchill elini masaya vurarak, "Yapacak bir Şey var!" dedi.

Kitchener saygısız genç adama öfkeyle baktı. Başbakan araya girdi:

"Buyrun Sayın Bakan."

Churchill tümcesini tamamladı:

"Hem de kolay bir Şey."

Savunma Bakanı Mareşal

Lord Kitchener

Bu an için günlerdir hazırlanıyordu. Kısa, tok, kolay anlaşılır tümcelerle, İstanbul'u ele geçirmek amacıyla donanmanın Çanakkale Boğazından orduyla birlikte ya da yalnız dövüşerek geçmesini önerdi.

Kurul üyeleri ilgiyle doğruldular.

"İki haftadır bu konuyu inceliyorum, inceletiyorum. Türk savunması güçlü değil. Almanya'dan bir tek yeni top bile gelmediğini biliyoruz. Boğaz'ın savunma düzeni, 'antika toplar açık hava müzesi'

diye tanımlanabilir. Boğaz'da ciddi bir askeri birlik de yok. Boğaz'ı aşmak zor değil. Donanmamız kolayca Marmara'ya geçerek İstanbul'un önüne gelebilir. İstanbul yalnız bir başkent değil.

İmparatorluğun bütün askeri varlığı, tüm depolar, askeri fabrikalar, tamirhaneler burada toplanmış.

İstanbul imparatorluğun gerçekten kalbi. İstanbul'u alan Osmanlı İmparatorluğu'nu kalbinden vurmuş olur."27

Sonra da önerdiği bu çözümün yararlarını sayıp döktü. Ana yararı şuydu: Savaş kısa sürede bitebilir ve yeni siyasi haritalar İngiltere'nin dilediği gibi çizilebilirdi.

Churchill konuştuğu Amiral Fisher'in yüzü renkten renge giriyordu. Bu genç politikacı deniz gücünü bölüyor, sonu belirsiz bir maceraya sürüklüyordu. Lord Kitchener de sert bir sesle Batı cephesi dururken bir başka cephe açılmayacağını söyleyince konu kapandı.

Churchill tuttuğunu koparmadan bırakacak adam değildi. Bu konuyu irdelemeyi sürdürecekti, ilk fırsatta önerisini yinelecekti.

Toplantı ileri bir tarihe bırakıldı. Böylece Lord Kitchener ve Amiral Fisher Türklere biraz daha zaman kazandırdılar.

YÜZBAŞI Ramazan Usta İstanbul'dan Churchill'in uykularını kaçırarak Çanakkale'ye geldi. Gelir gelmez Mesudiye'nin 15'lik toplarına bir göz attı. Karşıya geçti, yolu ve Baykuş Tepenin ardında topların yerleştirileceği gizli yeri inceledi.

Ertesi sabah erkenden kalasları, halatları, makaraları ve adamlarıyla gemiye çıktı. Mavna geminin sağına yanaştı.

"Haydi bismillah."

İşbaşı ettiler.

Gösterinin hazırlığı saatler aldı. Gün batarken uzun namlulu kocaman topu kuş gibi havalandırıp mavnaya yerleştirdiler. Gemi-dekiler, karadaki görevliler, Kepez köylüleri alkışa durdular.

Bu ilk topu ertesi gün gündüz gözüyle karşıya götürüp yerine yerleştirmeye çalışacaklardı. İskele ile Mesudiye mevzii arasındaki yol hayli uzun ve yokuştu. Bu iş zaman alacak gibi görünüyordu.

3 ARALIK günü Hafız Hakkı Bey'in Doğu Ordusu karargâhından yolladığı ilk rapor ulaştı. Rapor Türk kurmayları şaşırttı.

Taarruzu erteleteceğini sandıkları Hafız Hakkı, tam tersine, taarruz düşüncesini desteklemekteydi.

Taarruz edecek kola komuta etmek istediğini de kısa raporuna eklemişti.

Albay Hafız Hakkı Bey

Ali İhsan Sabis güncesine şunları yazdı:

"Bir metreden fazla karla örtülü bu yaylalarda ve dağlarda birlikler nasıl hareket edecekler? Yaraklar, hastalar nasıl taşınacak? Birliklerimiz kar içinde hareket ve dağ savaşı yapmak için gereken eğitim, donanım, çamaşır ve giysi bakımından hazır değil. Gün geçtikçe soğuk şiddetini artıracak. Bu şartlarda taarruz felaketle sonuçlanabilir?" 28

Plan ümit veriyordu. Ama mevsim şartları ve ordunun durumu büyük sorundu.

Enver Paşa bir de Ordu Komutanının görüşünü sordu.

Bu akşam Cemal Paşa İstanbul'dan ayrılacaktı. Uğurlamak için Haydarpaşa'ya geçti.

HAYDARPAŞA GARI hıncahınç dolu, bayraklarla süslüydü. Cemal Paşa yeni görevine uğurlanacaktı. Sadrazam, Enver Paşa, Talat Paşa, bütün Nazırlar, Harbiye Nezareti ile Genelkurmayın Türk subayları, Bahriye Nezaretinde çalışanların tümü, Amiral Souchon, bazı Almanlar, gazeteciler, Cemal Paşa'nın yakınları, dostları garı doldurmuştu.

Bir tören birliği ile deniz bandosu bu görkemli sahneyi tamamlıyordu.

Özel katar harekete hazırды. Yaverleri, yeni kurmayları, karargâh mensupları trene binmek için Cemal Paşayı beklemekteydiler.

Cemal Paşa tek tek herkesle vedalaşıyordu. Biri heyecanlandı, herkesin duyacağı biçimde Cemal Paşaya seslendi:

"Aziz Paşam, sizden büyük hizmetler ve en yakın zamanda zafer haberlerinizi bekliyoruz!"

Bir alkış tufanı koptu.

Bu güzel dileği yanıtlamamak olmazdı. Cemal Paşa da sesini yükseltti:

"Buradan görevimin kutsallığını ve güçlüklerini kavramış olarak ayrılıyorum. Bize verilen görevi başaramayarak cesetlerimizi Kanala dökerek olursak, arkada kalan kahramanların cesetlerimiz üzerinden geçerek İslamın açıkça malı olan Mısır'ı, İngilizlerin elinden kurtaracaklarına

güveniyorum."

Cemal Paşa böyle konuşarak, gizli Süveyş Kanalı seferini önceden İngilizlere duyurmuş oldu.²⁹

Baskın için Süveyş kıyısına vardıkları zaman İngilizlerin saldırıya karşı hazırlıklı olduklarını görerek şaşacaktı.

Vagonun kapısında durdu. Gür sakalı, toplu cüssesi, ağır havası ile bu kalabalık sahnenin en gösterişli kişisiydi. Herkesi fiyakalı bir asker selamıyla selamlayıp içeri girdi. Özel katar alkışlar ve bandonun kıvrak nağmeleri arasında hareket etti.

Her durulan istasyonda coşturulmuş kalabalıklarca karşılanıp uğurlanacaktı.

Dış propaganda konusuna hiç aklı ermeyen iktidar iç propagandada çok başarılıydı. Üç liderini büyütme, önemsetme için çok iyi beceriyor, başka hiç kimseye fırsat tanımıyordu.

CİHAT ilan edileli tam 3 hafta olmuştu.

Bütün Müslümanlara duyurmak için çok çalışılmış, dikkatlerini çekmek için akla gelebilecek her yola başvurulmuş, hayli Alman altını da saçılmıştı.

Cihat ilan edildiğini öğrenen her Müslümanın hemen harekete geçeceği sanılıyor, özellikle Hindistan'da, Cezayir'de ve Rusya'da kıyamet kopması bekleniyordu.

Beklentiler boşa çıktı.

Ne Mısır'da, ne Hindistan'da, ne Tunus'ta, ne Cezayir'de, ne Fas'ta, ne Afganistan'da, ne İran'da, ne Kırım'da, ne Kafkasya'da, ne Türkistan'da en ufak bir kıpırtı bile olmadı. Araplar arasında da bir heyecan yaratmadı.³⁰ Osmanlı Halifesinin etkisi bu kadardı.

Demek ki Türk, kendi canı ve kanıyla kavrulacaktı.

Bu durum savaşın ne olduğunu bilenleri çok kaygılandırıyordu.

BAZILARI ise bayram ediyordu.

Bunlar parayı vatanından ve insanlarından daha fazla seven bazı iş adamlarıydı. Bir milyon kişinin askere alındığını öğrenince çok sevinmişlerdi.

Bir milyon ha!

Osmanlının şimdiye kadar böyle kalabalık ordusu olmamıştı. Viyana'ya bile 400.000 kişilik bir ordu yürümüştü. Bir milyon kişi demek, günde bir milyon ekmek demektir.

Bu ne demektir?

Bu günde bir milyon kiloya yakın un demektir. Ordu bu kadar unu elbette tüccardan satın alacaktı.

Dahası vardı:

Kuru ekmek yiyecek değildi ya zavallı askercik. Ekmeğin yanına katık gerekti, şeker, helva, pekmez, tuz, yağ, sebze, bakliyat, et gerekti.

Büyük para vardı bu işte, büyük!

Bir süre sonra toplu satın alımlar başlayacak, eğlence yerleri bu savaş zenginleri ile dolacak, yoksul halk bu görmemişlerin renkli dedikoduları ile oyalanacak, hovardalıklarına kızacak, eşlerinin rüküşlüklerine gülecekti.

DOĞU ORDUSU Komutanı Hasan İzzet Paşa'nın yanıtı geldi. Oldukça çekingendi. Hafız Hakkı Bey'in raporu ise kara kışa meydan okuyordu:

"Dağlar üzerindeki yolları keşfettirdim. Bir kısmını kendim de gördüm. Bu mevsimde bu yollardan hareket mümkün olduğuna inandım. Ama burada ordu ve kolordu komutanları yeterli azim ve cesaret sahibi olmadıkları için taarruza samimi olarak taraftar değiller. Bu iş, rütbem düzeltilerek bana verilirse, ben bu işi üstlenirim."31

Hafız Hakkı Bey, paşa ve kolordu komutanı olmak ve orduyu bu mevsimde taarruza kaldırmak istiyordu.

Doğu Ordusu Komutanı

Hasan İzzet Paşa

Hafız Hakkı'nın taarruza istekli olması Enver Paşayı ateşledi. 10. Kolordu Komutanını emekliye ayırdı ve yerine Albay Hafız Hakkı Bey'in atanması için gerekli işlemi başlattı.

Sorunu yerinde çözmek için Bronsard Paşayı ve bir Alman subayı daha yanına alarak o akşam

Yavuz'la Trabzon'a hareket etti.

Ayrılmadan önce de Kâzım Karabekir ile Ali İhsan Sabis'in birer birliğe atanarak Genelkurmay'dan uzaklaştırılmalarını emretti. Bunların ukalalıklarından sıkılmıştı.

CEMAL PAŞA ve karargâhı Pozantı'da trenden indi. Toros tünelleri daha bitmemişti. Torosları kara yoluyla aşacak, Adana'da yeniden trene bineceklerdi.

4. Ordu Karargâhı Şam'daydı.

Albay von Kress bir aydır burada Süveyş seferini planlıyor ve amacı saklayarak gerekli hazırlıkları yaptırıyordu.³¹ Gizli bir görüşme yapmak, daha doğrusu vicdanını serinletmek için Almanya'nın Şam Konsolosu Loitved'i çağırdı.

Çalışma odasının kapısını eliyle kapadı. Sesini düşürdü, "Sayın Konsolos.." dedi, "..Ordu Komutanı geliyor. Birkaç gün sonra buradan ayrılarak güneye gideceğiz. Belki bir daha karşılaşılanlayız.

Gerçeğin bilinmesi için size bazı açıklamalarda bulunmak istiyorum.

Alman Genel Karargâhının Süveyş seferinin zorluklarını küçümsediğini, Türkler gibi onun da başarı hakkında abartılı ümitlere kapıldığını seziyorum. Benim ümidim çok az. Hatta hiç yok. Bu düşüncemi lütfen İstanbul'daki Elçiliğimize bildiriniz. Kimse gereksiz ümide kapılmasın. Ben Süveyş

kanalını ele geçirebileceğimizi, böylece İngiltere'nin Hindistan yolunu kapatacağımızı hiç düşünmedim.

Öyleyse bu seferin yapılması için neden çok ısrar ettiğimi söyleyeyim. Türklerle İngilizler arasında kan dökülmesini sağlamak istiyorum. Kan dökülünce, Türkler aramızdaki anlaşmaya daha sıkı sarılacaktır. İngilizleri ve Rusları oyalamaları için Türklere ihtiyacımız var."³²

Türklerin bazı dostları düşmandan daha tehlikeliydi.

DONANMA BAKANİ Churchill Savaş Kurulu Sekreteri denizci Yarbay Hankey'i davet etmişti.

Yarbay Hankey İngiliz askeri politikasına yön veren özel beyinlerden biriydi.

Odanın bir köşesinde bir toplantı masası, üzerinde elle çizilmiş büyük ölçekli bir Çanakkale haritası vardı. Belli ki Bakan bu haritayı kendisi için yeni çizdirmişti. Hankey'e yer gösterdi. Haritanın başına geçip oturdular.

Churchil hemen konuya girdi. Parmağını Çanakkale Boğazı boyunca gezdirdi:

"Burası dünyanın en önemli su yollarından biri. Uzunluğu 70 km. kadar. Derinliği 50 ile 100 metre arasında değişiyor. En dar yeri Çanakkale ile Kilitbahir arasında, 1.300 metre. Buraya Geçit diyoruz.

Amiral Carden Geçit çevresinde Türklerin mayın hatları oluşturduklarını bildiriyor. Kaç hat oldukları daha tam saptanamadı. Boğazda bir üst akıntısı, bir de ters yönde dip akıntısı var."

Sekreterin yüzüne baktı:

"..Geçilmesi zor bir su yolu. Ama Savaş Kurulunun Boğaz'ı zorlayarak geçmemize razı olmasına büyük önem veriyorum. İstanbul'u alarak yani Türkleri kalbinden vurarak, Almanları güneyden sararak savaşı çok çabuk bitirebiliriz. Belki zorlamaya bile gerek kalmayabilir. Mesela bu su yolunu bir denizaltımız geçebilse.."

Bir an daldı:

"..ve bir sabah Padişahın sarayı karşısında belirirse, İstanbul'da neler olur düşünebiliyor musunuz?"

Güldü. Gülünce yüzü sevimli bir Buldog köpeğini andırıyordu:

"Çanakkale yoluyla İstanbul'u ele geçirme önerimi düşünmenizi diliyorum."

"Peki efendim."

MESUDİYE İngiliz donanmasının dikkatini çekmişti. Mondros'ta 3 B tipi İngiliz, 3 de Fransız denizaltısı vardı. Denizaltı-cılar Mesudiye'yi batırmak için birkaç girişimde bulunmuşlarsa da girişten ileri gitmeyi göze alamamışlardı. Sayısı belirsiz mayın hatlarının altından geçmek gerekiyordu.

Denizaltı yeni bir silahtı. Gelişim halindeydi. Uzun zaman su altında kalamıyordu. Hızı çok düşüktü.

Dip akıntısıyla başa çıkmak zor, mayınların altından geçmek çok tehlikeliydi. Denizaltının kulesi, dümeni ya da pervaneleri mayın zincirlerine dolanırsa kurtulması mümkün değildi.³³

Bu tehlikeye karşı denizaltıyı koruyacak önlemler almak gerekmişti. İlk olarak B-II denizaltısında bu tehlikeyi önleyeceği düşünülen bazı önlemler alınmaktaydı.

Yüzbaşı Norman D. Holbrook akşam Amiralliğe, işin bittiğini bildirdi:

"Göreve hazırız."

AYNI AKŞAM Cemal Paşanın treni Şam garına buğu ve duman saçarak girdi. Bandonun sesiyle fren gıcırırları birbirine karıştı. Usta makinist Cemal Paşa'nın vagon kapısını, perona serilmiş kırmızı halının tam önünde durdurmayı başardı.

Yol boyunca yaşanan karşılama törenlerinin en büyüğü Şam'da yapıldı.

Şehir Cemal Paşa şerefine donanmış, yöneticiler, eşraf, şeyhler, ulema, konsoloslar, subaylar, okul çocukları, şairler, hatipler ve halk istasyonu doldurmuştu.

Cemal Paşa alkışlar, haykırışlar arasında trenden bir hükümdar gibi indi.

Kurbanlar kesildi. Arap şairleri kasideler okudular. Hatipler övgü konuşmaları yaptılar. Tören

bitince şair ve hatiplere ücretleri ödenecekti.

Lüks Damaskus oteline inildi.

MESUDIYE'NİN 15'lik 3 topu da sökülmiş, karşıya taşınmış, 2'si yerine yerleştirilmişti. Ramazan Usta ve adamları, 3. topu yerleştirmek için sabah erkenden karşıya geçtiler.

Mesudiye'de kalan 3 top ile öteki küçük topların sökümüne başlandı.

Saat 11.50'ydi.

Yüzbaşı Norman Holbrook'un yönettiği denizaltı ışıldaklara yakalanmamak için gece girişten hayli uzakta dalarak Boğaza süzölmüş, epeyce bekledikten sonra derinden M çok dikkatli ve yavaş

seyrederek ilerlemişti. Birkaç mayın hatının altından, yeni koruyucu parçaların yardımıyla zincirlere ta-kılmadan geçmeyi başarmıştı. Hesaba göre Boğaz'ın ortasına yaklaşmış olmalıydılar. Usulca yükselip periskopunu su üzerine çıkardı. Doğru hesaplamışlardı. Boğaz'ın orta kesiminde, Kepez burnunun karşısında, 500 metre açığındaydılar. Kaptan Holbrook çevreyi görmek için periskopunu gezdirdi. Birden periskopunu kocaman bir savaş gemisinin görüntüsü doldurdu. Mesudiye idi bu.

Aradığı büyük av. Güvertede dolaşan denizciler, topları sökmeye çalışan ustalar görünüyordu.

Hiçbir savunma önlemi yoktu. Sevinçten göğsü yırtılacak gibi oldu.

İlk torpilini hedefe yolladı. Saat 11.55'ti.

Mesudiye'nin nöbetçi çavuşu denizin içinde gemiye doğru yaklaşan bir pırıltı fark etti. Bir torpildi bu.

Gemiye yaklaşıyordu. Nöbetçi Çavuş çığılığı bastı:

"Torpiiiiiil!"

Alarm verildi, düdükler öttü, komutlar yükseldi, topbaşı edildi. Ama bir dakika geçmiş, torpilin yolculuğu sona ermişti. Geminin sol yanına vurdu ve patladı.

Bir zamanların amiral gemisi Mesudiye'nin sol yanında çok büyük bir yara açıldı. Koca gemi hızla yan döndü ve 10 dakika içinde suya gömüldü.

İkinci bir torpile gerek kalmamıştı.

Denizaltıyı vurmak ümidiyle kıyı bataryaları denizi ateşe boğdular ama denizaltı 20 metre derine inerek izini kaybettirdi. Boğaz'dan uzaklaşınca, su üzerine çıktı. Durumu Mondros'a bildirdi.

Denizaltı Mondros'ta bütün gemiler tarafından selamlanarak karşılanacaktı.

Bu ilk zaferdi.

Mesudiye'nin denize dökülen subay ve erlerini yetişen motorlar, sandallar topladı. 38 şehit verilmiş, Mesudiye'nin bütün öbür topları suya gömülüp gitmişti.34

Bu ilk felaketti.

İkinci felaket haberi Karadeniz'den geldi. Doğu ordusuna kışlık giyim, silah ve cephane götüren 2 gemiyi Rus savaş gemiler yakalayıp Rusya'ya kaçırmışlardı.

Enver Paşa ile Amiral Souchon'un planı tutmamıştı. Karadeniz'de eskisi gibi Rus donanmasının egemenliği sürüyordu.

ENVER PAŞA yollar karlı olduğu için Trabzon'dan Erzurum'a, oradan ordu karargâhının bulunduğu Köprüköy'e 7 günde gelebilmişti. İlk işi taarruz hakkında 'olumsuz düşündüğünü' öğrendiği 9.

Kolordu Komutanını görevden almak oldu. Yerine bir tümen komutanını atadı. Cepheyi gezdi.

Cephede erlerin durumunu gördü. Hiçbir şey kararını etkilemedi.

Bir Başkomutanlık emri yayımladı:

"Askerler! Ayağınızda çarığınız, sırtınızda paltonuz olmadığını gördüm. Yakın zamanda saldırarak Kafkasya'ya gireceğiz. Siz orada her türlü bolluğa kavuşacaksınız. İslam dünyasının son ümidi sizin son bir yardımınıza bakıyor."

22 Aralık için taarruz emrini verdi.

Ordunun bu emir üzerine taarruz hazırlıklarına girişmesi gerekirken beklenilmeyen bir olay oldu.

MESUDİYE'NİN batması, şehitler, yitirilen toplar herkesi yüreğinden vurmuştu.

Bu ikinci büyük uyarıydı.

Bir savaş çıkarsa, demek ki denizin yalnız üzerinden değil denizin altından da geleceklerdi. Akıntı ve mayınlar nedeniyle Boğaza denizaltı giremez sanıyorlardı. Yanıldıklarını anladılar.

3 yeni mayın hattı daha kurarak hat sayısını 9'a çıkardılar. Boğaz'ın daha iyi gözlenebilmesi için ışıldak sayısı ilk aşamada 10 yapıldı. Denizaltılara karşı çelik koruma ağları gerekiyordu. Ama ülkenin teknik düzeyi bunu sağlayabilecek durumda değildi.

Küçük bir filo oluşturuldu. Torpidobotlar nöbetleşe Boğaz'da gezerek denizin altını izleyip dinleyeceklerdi.

DOĞU ORDUSU Komutanı Hasan İzzet Paşa, taarruz emrini dikkatle incelemişti. İklim elverse, kışlık giyimler gelse, Rus ordusu bu planla zor duruma düşürülebilirdi. Fakat ordusunun durumunu ve Doğu kışının amansızlığını iyi biliyordu. İçindeki korku gittikçe büyüdü.

Bu sorumluluğu taşıyamayacağını anladı.

Akşam kendi yazıp şifrelediği kısa bir yazıyla Ordu Komutanlığından affını istedi.

Enver Paşa herhalde çıldıracaktı.

ORHAN, izleyenlerin içini parçalayan bir azimle iyileşmeye çalışıyordu. İyice toparlanmadan kimseyi istemediği için annesi ve ara sıra babasından başka kimse gelmiyordu hastaneye.

Koğuştaki bir yakınını ziyarete gelen bir fakülte arkadaşı Orhan'ı zor tanıdı:

"Sana ne oldu arkadaş? Ah canım. Solucana dönmüşün. Haydi bir an önce iyileş, kalk, Turan bizi bekliyor!"

Arkadaşı yedeksubay olmuştu. Pek çalışımlı bir hali vardı. Halit Ziya Bey'in romanlarını, Yahya Kemal Bey'in şiirlerini, Hacı Arif Bey'in bestelerini konuştuğu arkadaşı şimdi sadece savaştan söz etmekteydi.

Hayır!

Savaşın sözünü bile duymak istemiyordu artık. Eve kavuşmak, içinde define gibi sakladığı, tek yanlı, biraz günahkâr aşkını yaşamak istiyordu. Gözleri özlemle doldukça acıdan sanıyorlardı.

Annesinin evden taşıyıp getirdiği yiyecekleri, böğüre böğüre, gözlerinden isyan yaşları akarak, tıkanarak, boğularak, kusarak, inatla yiyor, Dilber' kavuşturması için sürekli Allah'tan yardım istiyor, gözdağı vermeyi de ihmal etmiyordu:

"Bak, kavuşturmazsan çok kırılırım."

DOĞU ORDUSU Komutanının şifresini alınca Enver Paşa bir öfke patlaması yaşadı. Ama uzun sürmedi. Kendine ve talihine büyük güveni vardı.

"Pekâlâ. Ben kendim yönetirim."

Şimdiye kadar bir alay bile yönetmemişti. Doğu Ordusu Komutanlığını üzerine aldı. Bronsard Paşa Kurmay Başkanlığını yapacaktı.

İkisi de Doğu ve Doğu kışı hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı.

Ordu 22 Aralıkta Enver Paşanın komutasında harekete geçti.

Bir kolordu (11. Kolordu) merkezde Rus ordusunu oyalayıp yerinde tutmaya çalışacaktı. Solda ise iki kolordu vardı (9. ve 10. Kolordular). Bu iki kolordu kuzeyden ilerleyip genişçe bir kavis çizerek Sarıkamış'a inecek, böylece Rus ordusunun arkasına düşerek Kars'a çekilmesini önleyecek, Rusların işi bitirilecekti. Kuşatma kolunun toplamı 75.000 kişiydi.

10. Kolordu, Hafız Hakkı Bey'in büyük ve kesin başarı hevesi yüzünden, plandan ayrılıp daha geniş

bir kavis çizerek Allahüekber dağına aşacaktı. 9. Kolordu da onun kadar sarp olan dağlar zincirini aşmak zorundaydı.

Her yan kar altındaydı. Askerin giyimi bu dehşetli kışa uygun değildi.

Baskın yapabilmek ve başarı sağlayabilmek için birliklerin hızlı hareket etmeleri, ne olursa olsun oyalanmamaları, verilen ara hedeflere gününde, saatinde ulaşmaları şarttı. Bunun için gerekirse günde 15 saat yürünecekti.

Daha ilk gün kar fırtınası patlak verdi. Birlikler dizi aşan kara bata çıka, kan ter içinde, yüzleri bıçak gibi kesen rüzgârda donarak, morararak, dudakları çatlayarak, yüzleri dilim dilim yarılarak ilerlediler. Sırt çantaları gitgide daha ağır gelmeye başladı. Göz gözü görmez tipide yolları kaybettiler. Eksi 20 derecede eller tüfeklerin madeni kısımlarına yapışıyor, geri çekmek isteyeninin elinin derisi yüzölüyordu. Ağır topları karlı, buzlu tepelerden aşırnak ancak Türk askerinin başarabileceği bir çetin işti.

Zaman zaman artçı Rus birlikleri ve Ermeni çeteleriyle çatışılıyordu.

Bazılarının ayaklarında çarık vardı. İnce deriden yapıma çarığın ayakları koruması imkânsızdı. Önce çarıklıların ayakları donmaya başladı. Giderek donma olayları arttı. Yol kıyılarında, ağaç altlarında donup kalmış askerlere rastlamak doğal oldu. Birlikler savaşmadan erimekteydi. Ölen ölüyor, kalan sağlar sabırla yürüyorlardı.

Türk orduları kaç yüz yıldır, yoksulluğu yense Rusa, Rusu yense kışa yenilmekteydi. Yine böyle mi olacaktı?

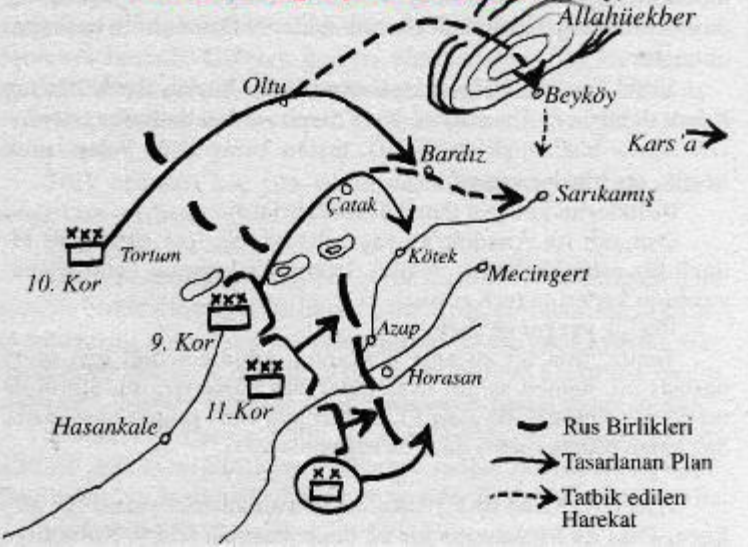
Enver Paşa ordusunu zafere götürdüğünden emindi. Kendi de ordu ile birlikte ilerliyor, birlikleri denetliyor, zorluyor, baskı altında tutuyordu. Çatışma olursa ateş hattına kadar yaklaşıyordu. Geceleri asker gibi o da bir kar çukuruna kıvrılıyor, kaputuna sarılıp uyuyordu. Böylece kimseye halinden şikâyet fırsatı vermiyordu.

Amansız şartlara rağmen Hafız Hakkı Beye bağlı bir tümen Oltu'yu geri aldı. Oltulular sevinçten deliye döndüler. Asker 3 gündür ilk kez sıcak yemek yedi ve sıcakta yattı. Enver Paşa Hafız Hakkının rütbesini paşalığa yükseltti.

Yeni Paşa zafer coşkusu içinde Oltu'dan Enver Paşaya kolordusunun ertesi akşam Beyköy'e ulaşacağını bildirdi.

Beyköy Allahüekber dağından sonraki ilk, Sarıkamış'tan önceki son duraktı.

Oltu ile Beyköy arasında Allahüekber dağları vardı. Bilenlerin "Bu dağlardan insan değil kuş bile geçmez" dedikleri zamandı. Adı bile insanın içini ürperten Allahüekber dağı bir günde ve bu havada nasıl aşılabilirdi?

Hafız Hakkı Paşa bir an önce Sarıkamış'a varmak için kolordusunu dağa sürdü.

ÇARIKLI, kaputsuz, eldivensiz, atkısız Türk askerlerine karşı Rus birlikleri kıskanılacak kadar iyi giyimliydi. Hepsinin kulaklıkları kalpakları, kalın kaputları, atkıları, yün çamaşır ve çorapları, keçe çizmeleri ve eldivenleri vardı. Gereklikçe savaşçılara ısınsınlar diye votka dağıtılıyordu.

İki yüz yıl önce geri, ilkel bir toplum olan Ruslar Türklerin Deli dedikleri Büyük Çar Petro sayesinde çağdaş gelişimin önemini kavramış, Ortodoks bağnazlığını yenmiş, ilerlemiş, gelişmiş, dünyanın dört-beş güçlü devletinden biri ve Osmanlının başbelası olmuştu.

35 yıl önce bu bölgeyi işgal etmiş olan Ruslar, Sarıkamış'tan Kars'a demiryolu döşemişler, Kars demiryolunu da Kafkas demiryolu ağına bağlamışlardı. Geniş, taştan karayolları, kolay ısınır, büyük, taş binalar yapmışlardı.

Birliklerini kolayca ikmal edebiliyorlardı.

Osmanlı ise Anadolu'yu yaşanılır kılmak için sürekli ve bilinçli bir çaba göstermiş değildi. İstanbul'a kapanıp kalmış, anayurdunu kaderine terk etmişti.

İkellik yaygın ve derindi.

Temiz, titiz bir yaşama alışkanlığı edinilemediği için savaş başladı mı, hemen salgın hastalıklar baş gösteriyordu. Şimdi de merkezde Ruslarla savaşan 11. Kolorduda tifüs salgını başlamıştı. Sağ kalan olursa onları da tifüs mahvedecekti.35

HAFIZ HAKKI BEY 10. Kolorduyu amansızca yürüttüğü gibi Enver Paşa da Sarıkamış'a bir an önce ulaşmak için 9. Kolorduyu neredeyse soluk almadan yürütmekteydi.35"

Yarıyor gibiydiler.

9. Kolordunun öncü tümeni sabah erkenden yola çıkmış, kalın karı yara yara, durmadan yürümüşü.

Hepsinin yüz ve el derileri kardan yanıp kavrulmuştu. Askerler insanın da doğanın da cefasına alışık Anadolu çocuklarıydı. Ama böyle bir yamanlık hiç yaşamamışlardı. Açlık donmayı kolaylaştırıyordu.

Su yoktu. Her yer buza kesmişti. Susuzluğunu kar yiyerek gidermek isteyen büsbütün susuyordu. Bir mola sırasında ayaklarını donmaktan korumak için ağaçlara tırmananların hepsi dallar üzerinde donup kalmıştı.

Bir Rus ardçı birliğini geri atarak Kızılköy adlı Rus köyüne girdiler.

Asker de, dağ topraklarını taşıyan katırlar da, yeleleri buz kesmiş binek atları da bitkindi. Komutan birliğini dinlendirmek ve yeniden düzene sokmak için mola verdi.

Rus köylüler son dakikada kaçmış olmalıydılar. Bazı evlerde ocaklarda sıcak tencereler duruyordu.

Askerler boş evlere dağıldılar.

Sarıkamış Savaşı

Çok geçmeden Enver Paşa Almanları ve muhafızlarıyla köye geldi. Tümen komutanını çağırttı: "Niye durdunuz?"

Komutan askerin durumunu anlatmaya çabaladı. Enver Paşa parladı:

"Kes! Hemen yola çıkacaksınız. Akşam olmadan Sarıkamış'a ulaşmalıyız. Haydi!"

Duracak zaman mıydı? Sarıkamış'a, zafere az kalmıştı! İlerisi Kafkasya'ydı, Turan'dı!

Askerler yemekten kaldırıldılar, sıcak evlerden zorla dışarı çıkarıldılar. Boru, düdük sesleri, haykırışlar arasında düzene girip yola çıktılar.

Akşama kadar durmadan yürüdüler. Soğuk usturadan da keskindi. Derin nefes alanın ciğeri yanıyordu. Soğuktan delirenler vardı. Duran donuyordu. Durmak gerekince oldukları yerde zıplamak, sıçramak zorundaydılar. Gücü tükenen yolun kıyısına çekiliyor ve donma öncesi yaşanan tatlı uyuşma içinde buz kesilip kalıyordu. Aç kurt sürüleri yolda kalanları parçalamak için birlikleri izlemekteydi.

Son tepeyi aşınca Sarıkamış görünecekti. Rus ileri karakollarını güçlerinin son kırıntısıyla geri atıp tepeyi ele geçirdiler.

"Aaaaaah!"

Sarıkamış haritada gösterildiği gibi tepenin hemen arkasında değildi. Taa ilerde, ufukta, 10 km.

uzaktaydı. Arada bembeyaz, ölüm kadar soğuk, hain bir boşluk vardı.

Türklerin geçilmez sanılan dağ yollarından çıkıp geliyor olması Rusları korkutmuş, bu korku Rus Çarı II. Nicola'ya kadar yayılmıştı. Büyük bir telaş içinde Sarıkamış'a asker yetiştirmek için çırpınıyorlardı.

Allahüekber Dağını aşan 10. Kolordu da çıkageldi. İki kolordu tıpkı planlandığı gibi Sarıkamış önünde buluştular. Ruslar paniklemişlerdi.

Oysa paniklemeleri gereksizdi. Yola 75.000 kişi olarak çıkan kuşatma kolunun toplam varlığı, birkaç bin kişiye düşmüştü.

Doğu Ordusunun iki kolordusu, ciddi bir savaş görmeden, dağ yollarında eriyip bitmiş, çocuklarının çok büyük bölümünü beyaz ölüme ve kurt sürülerine teslim etmişti.

Son bir parlayışla bir avuç kahraman Sarıkamış'a girmeyi başardı. Bunlar da Sarıkamış'ın sokaklarında dövüşe dövüşe bittiler.

Sarıkamış hareketi sona ermişti.36

Enver Paşa Erzurum'a döndü.

Kaç zamandır haberleşemediği sevgili eşini merak etmişti. Telgrafla durumu sordu. İyi olduğunu öğrenince içi rahatladı.37

İKİ OLAY Churchill'in tasarısını yeniden güncel yaptı.

Savaş Kurulu Sekreteri Yarbay Hankey bir rapor vermişti. Batı Cephesinde savaşın kilitlendiğini belirterek, yeni çözüm yolları düşünülmesini öneriyordu. Politikacılar bu öneriyi haklı buldular.

Savaş halkın vergisiyle yürütülüyordu. Halk bir zafer beklemekteydi.

İkinci olay ciddi gelişmelere yol açtı: Dışişleri Bakanlığına Rusya'daki İngiliz Büyükelçisinden çok ivedi bir şifre geldi.

Türklerin ilerleyişinden korkuya kapılan Rus Çarı II. Nicola, İngilizlerden "Türlere karşı deniz ya da karada askeri bir gösteride bulunulmasını" dilemiş, "böyle bir gösteri yapılması halinde Türklerin bazı birliklerini Doğu cephesinden çekerek oradaki Rus ordusunun yükünü azaltacağını" söylemişti.

Çar Türk saldırısının facia ile sonuçlandığını daha öğrenmemişti.

Her iki olay Churchill'in elini güçlendirdi.

Lord Kitchener Batı Cephesinden de, Mısır'da toplanan birliklerden de tek asker bile vermeyeceğini söyledi. Türklerin Süveyş Kanalına taarruza hazırlandıkları biliniyordu. Kitchener bunun telaşı içindeydi.

Churchill yenilmez İngiliz donanmasına güveniyor, Boğaz'ın yalnız donanmanın gücüyle geçilebileceğine inanıyordu. Kesin tavır almak için Amiral Carden'in görüşünü de öğrenmek istedi:

"Çanakkale Boğazını yalnız donanma ile zorlamak sizce mümkün müdür?"

Carden 'böyle bir hareketin çok sayıda gemi gerektireceğini' bildirdi.

Churchill hemen sordu:

"Ne kadar gemi?"

Carden, Yardımcısı Amiral de Robeck ve Kurmay Başkanı Albay Keyes ile ciddi bir çalışma yaptı.

Yanıtı kısaca şöyle oldu:

"12 zırhlı, 6 kruvazör, 16 muhrip, 12 mayın tarayıcı, 6 denizaltı, 4 uçak gemisi, değişik sınıf birçok yardımcı gemi, pek çok cephane ve bir ay süre."

Carden ayrıca Boğaz'ın donanmayla zorlanmasına ilişkin bir program da yolladı. Bu hareketin dört aşamada tamamlanabileceğini öngörüyordu:

- * Girişteki tabyaların tahribi,
- * Girişle Geçit arasındaki mayınların temizlenmesi, mayın hatlarını koruyan orta bölge bataryalarının tahribi,
- * Geçit ve çevresindeki güçlü tabyaların tahribi,
- * Marmara'ya geçilmesi.

Bu bilgiler ilk toplantıda Savaş Kurulu'na sunulacaktı. Churchill'in hayali adım adım gerçekleşiyordu.³⁸

SARIKAMIŞ felaketi sonuçlanmıştı ama ufukta bu felaketi unutturacak bir zafer olasılığı vardı.

Süveyş seferi için her hazırlık bitmişti.

Hazırlıkları inceleyen Cemal Paşa, Albay von Kress'in yaptığı plana ve askerine güvendiğini belirtti.

Süveyş Kanalı ile sefer birliklerinin yola çıkacağı yer (Birüs-sebi) arasında 300 km. derinliğinde Sina Çölü ya da Tih Sahrası denilen taş ve kum çölü uzanıyordu.

Kanala doğru 3 kervan yolu, yollarda pek az su vardı. İngiliz ileri birlikleri var olan birkaç kuyuyu da körletip Kanal'a geri çekilmişlerdi. Su kıtlığı yüzünden çölü büyük kuvvetlerle geçmek mümkün değildi.

Çölün kolay geçilebilmesi için birçok önlem düşünülmüş, ağırlık en aza indirilmiş, kişi başına günlük çöl tayını şöyle saptanmıştı:

"600 gram peksimet, 150 gram hurma veya zeytin, 23 gram şeker, 9 gram çay."

Günlük su tayını kişi başına bir matraydı.

Gece yürünecekti.

Öncü birlik 7 Ocakta yola çıktı.

Cemal Paşa karargâhı ile birlikte Birüssebi'ye gelirken, Enver Paşa da Doğu Ordusu Komutanlığını Hafız Hakkı Paşaya bırakıp Almanlarla birlikte 10 Ocak günü karayoluyla Pozantı'ya hareket etti.

Oradan trenle İstanbul'a dönecekti.

Sarıkamış faciası gizli tutulacaktı. Kesinlikle yazılmayacak, açıkça konuşulmayacaktı. Ne var ki İttihatçı iktidarın gücü bile facianın kulaktan kulağa yayılmasını engelleyemeyecektir.

KADIN HAKLARINI SAVUNMA DERNEĞİ Yönetim Kurulu ile Kadın Dünyası dergisinin ileri gelen yazarları derginin Divanyolu'ndaki yönetim yerinde toplandılar. Derneğin Başkanı ve derginin kurucusu Nuriye Elvan Hanım'ın çağrısı üzerine bira-ıraya gelmişlerdi.

Konuyu biliyorlardı.

Doğuda savaş başlamıştı. Savaşın yayılacağı, yeni cepheleler açılacağı söyleniyordu. İngiliz ve Fransız donanması Çanakkale Boğazı'nın ağzında bekliyordu. Rusların İstanbul Boğazına çıkarma yapmaları olasılığından söz ediliyordu.

Birinci Bölüm / Rus Ruleti 51

Nuriye Ulviye Hanım, "Zaten kâğıt sıkıntısı var.." dedi, "..dergiyi zorlukla yayımlayabiliyoruz.

Dergiyi kapatalım, bütün zamanımızı derneğe ayıralım. Birçok yolla ordumuza yardımcı olabiliriz.

Kızılay, Donanma Cemiyeti, Müdafaa-yı Milliye Cemiyeti gibi yurtsever örgütlerin kadın kollarında da çalışabiliriz. Birçok üyemiz var. Üyemiz olmayanlardan da destek isteriz. Yardım toplayabiliriz.

Çamaşır dikebilir, çorap örebilir, sargı bezi hazırlayabiliriz. Bu amaçla kadınların çalışacakları işlikler kurabiliriz. Ne dersiniz?"

Öneri oybirliği ile kabul edildi. Daha da ileri giderek Enver Paşaya bir telgraf çekip gerekirse askerlik yapmaya hazır olduklarını da bildirdiler.383

ENVER VE CEMAL Paşalar yoldayken İngiliz Savaş Kurulu 13 Ocakta toplandı.

Churchill Amiral Carden'in yolladığı bilgiyi ve programı Kurula sundu.

Akdeniz'deki Cebel-i Tarık Boğazı ve Süveyş Kanalından sonra iki Türk boğazının da İngiliz denetimi altına girmesi olasılığı Kurul üyelerini heyecanlandırmıştı.

Kurul Çanakkale'yi çabuk başarı kazanılacak yeni bir savaş sahnesi olarak değerlendirdi. Amiral Fisher'in muhalefeti dikkate alınmadı. Politika uyarı dinlemiyordu. Toplantı sonunda, "hedefi İstanbul olmak üzere, Gelibolu yarımadasını topa tutmak ve almak için Şubat'ta bir sefer yapılması"

kabul edildi, Donanma Bakanlığı hazırlık yapmakla görevlendirildi.

Churchill Amiral Fisher'e rağmen amacına ulaşmıştı. Çok mutluydu. Hazırlıkları tamamlamak için büyük bir hevesle kolları sıvadı.

ENVER PAŞA'YI İstanbul'da birçok sorun ve iş bekliyordu. Hanımların askerliğe hazır olduklarını bildiren telgrafa biraz güldü, daha çok da kızdı.

Fazla öne çıkmaya başlamışlardı. Şimdi de asker olmak istiyorlardı ha!

"Pöh!"

Telgrafi buruşturup attı.

YÜZBAŞI HOLBROOK'UN başarısı büyük heyecan yaratmış, denizaltıcılarda Boğaz'ı geçme tutkusu uyandırmıştı. Boğaz'ı ilk geçen tarihe de geçecekti.

Fransız Donanma Komutanlığı bu girişim için benzinle çalışan ve bataryaları güçlü, mayın zincirlerine karşı koruyucu gereçleri olan yeni Sapphire denizaltısını görevlendirdi.

Yarbay Fournier gözüpek bir denizaltıcıydı. Bu zaferi İngilizlere kaptırmamak için acele etti. Hemen yola çıktı. Kötü hava yüzünden Amiral Carden'le ilişki kurmayı başaramadı. Hava düzeline de sabırsızlık etti, izinsiz harekete geçti.

Sapphire 15 Ocak günü sabah 06.00'da Kumkale önünde denize daldı, 22 metre derinliğe indi ve Boğaza girdi.

Çok dikkatle ilerledi.

Mayın hatlarının altından geçmeye başladı. 11.30'da mayın hatları aşılmıştı.

Marmara'ya geçmeye az kalmıştı. Sevinmeye fırsat olmadı. Güçlü dip akıntısı gemiyi sürüklemeye başladı. Makinelerde arızalar belirdi. Nefes alma zorlaşınca Kaptan Fournier gemisini zorunlu olarak su yüzüne çıkardı.

Su yüzüne çıktığı anda hem tabyalar, hem denizi denetlemekte olan İsa Reis gambotu ile Nusrat mayın gemisi tarafından görüldü.39 Her yandan bağırtılar yükseldi:

"Denizaltını!!!"

Saphir'i ateş altına aldılar. Denizaltı kaçabilecek durumda değildi. Kaptan batma sarnıçlarının doldurulmasını ve geminin terk edilmesini emretti. Mürettebat denize atladı. Su çok soğuktu. Hepsi iyi yüzücü değildi. İsa Reis gambotu ve Nusrat mayın gemisi 27 kişiden ancak 13 kişiyi kurtarabildi.

Sapphire battı.40

İngiliz ve Fransızlar denizaltının battığını Türklerin yaptığı açıklama ile öğrendiler. Bu olay

komutanları ihtiyatlı olmaya zorladı. 17 Nisana kadar hiçbir denizaltıya bir daha Boğaz'ı geçmeyi deneme izni verilmedi.41

SÜVEYŞ'E DOĞRU ilerleyen esas birlik İbin denilen bir noktada durdu. Öncüler burada bir telgraf merkezi kurmuşlardı.

Cemal Paşa Enver Paşaya duygu dolu bir telgraf gönderdi:

"Eğer Kanal'a taarruz sırasında ölecek olursam bu seferi idare edebilecek sizden başka kimseyi düşünmüyorum. O zaman her halde İstanbul'dan Kudüs'e gelerek bu büyük işi sonuçlandırmanızı vasiyetim ve son emelim olarak arz ve rica ederim."

Enver Paşa'dan şu yanıtı aldı:

"Cenab-ı Hakkın sizi bu büyük görevde başarılı kılacağına eminim. İnşallah sizi İkinci Mısır Fatihisi olarak selamlamaya gelirim"

BİRİ FELAKETE yürüyen, öteki felaketten dönen Paşalar Mısır'ın fethedileceği hayali ile böyle yazışırken, M. Kemal'e Harbiye Nezaretinden bir yazı geldi.

Yazıyı Enver Paşa'nın Vekili imzalamıştı. Yarbay M. Kemal 19. Tümen Komutanlığına atanmıştı.

Genç bir yarbayın tümen komutanlığına atanması önemli, onur verici bir olaydı. 33 yaşındaydı.42

Bu kısacık, sade yazının tarihin akışını değiştireceğini kim bilebilirdi?

M. Kemal geç kalmamak için veda ziyaretlerine başladı. Doğu Ekspresi'nde yerini ayırttı. Akşam bir Bulgar ailenin davetlisi olarak Tosça operasına gitti.

Salon ve localar frak, smoking ve tuvalet giymiş yaşlı, genç, neşeli, mutlu erkek ve kadınlarla doluydu. Çok değil, 35 yıl önce "sütçü" diye küçümşenen Bulgarlar gelişmiş, ilerlemiş, operasını bile kurmuş, yalnız Balkan Savaşı'nda değil, çağdaşlaşma yarışında da Osmanlıyı yenmişti.

Çevreye kıskanarak, içi giderek, üzülen baktı.

İSTANBUL'DA bu saatte Nesrin odasına çekilmiş Kadınlar Dünyası adlı derginin son sayısını okuyordu. Dergi kâğıt yokluğundan yayımına ara vermişti. Yandaki küçük yalıda oturan okul arkadaşı Vedia dergiyi gizlice getirip bırakmıştı. Vedia'nın annesi derginin vefalı bir okuyucusuydu.

Babası bu feminist dergiyi okuduğunu bilse kıyameti koparırdı.

Dergi, kadınların hak savaşımını üstlenen Kadın Haklarını Savunma Derneğinin (Müdafaa-yı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti) yayın organıydı. Çok hoş, çok yararlı, çok etkili yazılar vardı. Derginin dizgicileri bile kadındı.

Yayımına ara vermeden önceki son sayısında yine giyim konusu ele alınmıştı. Kaç zamandır, birçok

can alıcı sorun varken, en çok tartışılan, erkeklerin kafasını vatan savunmasından daha çok yoran konu buydu.

Kadın dışarda nasıl giyinmeli?

Devlet, toplumun egemen katları, tutucular, peçe ve çarşafı uygun görmekteydi. Öncü kadınlar ise bu giyimi 'kara kefene benzeterek giyim özgürlüğü için mücadele ediyorlardı.

Osmanlı toplumu kadın hakları bakımından çok sorunluydu. Öyle konular vardı ki din izin verse bile bağınazlık izin vermiyordu. Peçe bunlardan biriydi. Çarşaf da öyle. Bir kadının yüzü açık dışarı çıkması, manto giymesi mümkün değildi. Bağınazlık ayağa kalkmakta, sokak, mahalle, şehir, basın, hatta devlet baskısı devreye girmekte, yalnız erkekler değil, tutucu kadınlar da tepki göstermekteydiler.

Yazı şöyle bitiyordu:

"Dünya ilerliyor, gelişiyor. Biz yerimizde sayıyoruz. Dünya kadınları seçme ve seçilme hakkı için savaşıyor. Zavallı biz daha işin başındayız. Çalışmak, okumak, bir meslek ya da iş sahibi olabilmek gibi basit hakları elde edebilmek için çırpınıyoruz. Ama önümüzde utanç verici bir engel var: Peçe ve çarşaf.

Peçeyle, çarşafı nasıl çalışılabilir, nasıl okunabilir?

Ne zamana kadar böyle gulyabani gibi yaşayacağız?

Bu ilkelliğe sonsuza kadar razı olacağımızı sananlar çok aldaniyorlar"*3

Bazı hanımlar daha şimdiden Yeniköy, Bebek, Moda, Yeşilköy, Bakırköy gibi yerlerde evden eve peçesiz geçmeye başlamışlardı bile. Ama tepkiden çekinerek uzağa gidemiyor, caddeye çıkamıyorlardı. Nesrin bu mücadelenin başarıya ulaşacağını, sıkı sıkı kapanan kadınların bile ilerde bu mücadeleyi başlatanlara dua edeceklerine inanıyordu.

Arkadaşı Vedia ile karar vermişlerdi. Büyükdere'de peçeyi ilk ikisi çıkarıp atacaktı.

M. KEMAL Sirkeci'de trenden indi. Selanik Yunanistan'da kalınca annesi ve kız kardeşini İstanbul'a getirtmiş, Beşiktaş Akaretler'de, genişçe bir eve yerleştirmişti.

Gar önünde bekleyen faytonlardan birine atladı.

Zübeyde Hanım oğlunu görür görmez ağlamaya başladı. "Mustafaaaam!"

Oğlu her şeyiydi.

Zübeyde Hanım'ın kaynının kızı Fikriye zaman zaman gelip birkaç gün kalırdı. Güzel gözlü, ince, duygulu bir genç kızdı. Rastlantı eseri yine buradaydı. Sofrayı büyük bir sevinçle o kurdu.

Birlikte olmak dördünü de mutlu etti.

M. Kemal ertesini gün Harbiye Nezaretine gitti. Arkadaşlarına uğradı. Genel durum hakkında bilgi edinmeye çalıştı.

Sarıkamış felaketi duyulmuş, sessizce konuşuluyordu. Enver Paşayı ziyaret ederek bir tümen komutanlığına atadığı için teşekkür etti. Enver Paşa yorgun, soluk görünüyordu. Birçok yerde birlikte olmuş, iki silah ve örgüt arkadaşlarıydılar.

M. Kemal şefkatle, "Ne oldu?" diye sordu.

"Çarpıştık, o kadar."

"Şimdi durum nedir?"

"Çok iyi."

Sözü uzatmayı doğru bulmadı. Paşa'nın Sarıkamış konusunda konuşmaktan kaçındığı anlaşılıyordu.

İzin isteyip tümenin yerini öğrenmek için binanın Genelkurmay bölümüne geçti. Hiç kimse 19.

Tümenin yerini bilmiyordu. Biri 1. Orduya bağlı yeni bir tümen olabileceğini söyledi. Liman Paşa'nın ordusuydu bu. Liman Paşa'nın Kurmay Başkanı Yarbay Kâzım İnanç'ı ziyaret etti. Atandığı tümeni aradığını söyledi.

"1. Orduda böyle bir tümen yok. Gelibolu'daki Kolordu yeni bir tümen kurmak istiyordu. Belki odur.

En güvenli çözüm Gelibolu'ya gidip sormak." Güldüler.

Kâzım Bey "Merak etme, buluruz.." dedi, "..Önce Komutan Paşa ile tanıştırayım."

Liman Paşa, Sofya Ataşemiliteri Yarbay M. Kemal Bey'i büyük bir nezaket ve merakla kabul etti. Yer gösterdi. "Ne zaman geldiniz?"

Kurmay Yarbay Kâzım Bey Dün-

"Bulgarlar hâlâ savaşa girmeyecekler

mi?

"Benim görüşüme göre henüz girmeyecekler." "Niçin?"

"Alman ordusunun başarılı olup olmayacağını anlamak istiyorlar."

Liman Paşa sinirlendi:

"Nasıl? Bulgarlar Alman ordusunun başarılı olacağına güvenmiyorlar mi?"

M. Kemal ayrılmadan önce Bulgar yetkililerle konuşmuştu. Dürüstçe yanıtladı:

"Güvenmiyorlar efendim!"

Liman Paşa öfkeden kıpkırmızı oldu. M. Kemal'in doğallığı da rahatsız etmişti. Gözlerinin içine bakarak sordu: "Peki siz ne düşünüyorsunuz?"

M. Kemal Almanların bu savaşı kazanamayacağını birçok kişiye yazmış ve söylemişti. Şimdi Komutanı kızdırmamak için bu düşüncesini saklamaya kendine duyduğu saygı engeldi. Açıkladı:

"Bulgarları haklı görüyorum."

Liman Paşa ayağa kalkarak konuşmayı bitirdi. Kısa bir süre sonra Gelibolu'da bir daha karşılaşacaklardı.⁴⁴

Kâzım İnanç 19. Tümenin 3. Kolorduya bağlı olarak Tekirdağ'da yeni kurulmakta olduğunu öğrenmişti.

Kurmay Yarbay Kazım Bey

Birbirlerine başarılar dileyerek ayrıldılar.

Akşam yemeği için Salih Bozok'u Pera Palas'a çağırđı. Yemek salonunda bir Macar orkestrası çalıyordu. Masaların çoğunu gürültücü Alman subaylar ile onlara eşlik eden Rum, Ermeni ve Yahudi kızlar doldurmuştu.

İstanbul işgal altında gibiydi.

Erkenden kalktılar.

CEMAL PAŞA ve karargâhı akşam yemekten sonra İbin'den yola çıktı.

Hepsi atlıydı. Cemal Paşa'nın altında Padişahın armağan ettiği çok güzel bir kır at vardı. Bol yıldızlı bir geceydi. Yıldızların ışıkları çölü aydınlatıyor, kum tepeleri üzerinde mavi pırıltılar uçuşuyordu.

Ordu Harekât Şubesi Müdürü Binbaşı Ali Fuat Erden bu geceyi belleğine şöyle yazdı: Süveyş/ Kanal Harekâtı

"Çöl perileri Cemal Paşa şerefine olağanüstü bir şenlik düzenlemişler."

1 Şubat gecesini Kanal'ın kıyısına ulaşacaklardı.45 Orada Cemal Paşa ve birliğini İngilizlerin hazırladığı gerçek şenlik beklemekteydi.

FRANSIZ Deniz Bakanı, Churchill'in çağrılısı olarak sabah Londra'ya geldi. Churchill Bakanı kapıda karşıladı, rahat konuşabilecekleri özel bir odaya aldı.

Oyalanmadan konuya girdiler.

Churchill Savaş Kurulu'nun ilke kararını anlattı. Çanakkale donanmayla zorlanacaktı. Bu konuda da sürekli birlikte hareket edeceklerine inandığını söyledi.

Fransız Bakan kararsız görünüyordu.

Churchill güven vermek için İngiliz donanmasının en yeni ve en büyük savaş gemisi Queen Elizabeth'in de Mondros'ta toplanan filoya katılacağını açıkladı.

"Boğaz'ın girişindeki tabyalar yıkılırsa Türkler savaşı bırakırlar."46

Sonra da ekledi:

"Türkiye savaştan çekilir çekilmez Yakın Doğu'ya yeni bir biçim verebiliriz."

Yakın Doğu Fransa için çok önemliydi. Suriye, Lübnan ve Çukurova'da gözü vardı. Çanakkale olayında İngiltere'yi yalnız bırakmak Yakın Doğunun paylaşımında bazı kayıplara yol açabilirdi.

Telefonlar, telgraflar çalıştı. Uzun konuşma anlaşmayla bitti. Fransa Çanakkale olayına sonuç alınana kadar tam destek vermeyi kabul etti.

Bu karar Fransa'ya çok pahalıya patlayacaktır.

M. KEMAL Genelkurmay'da son temaslarını yaparken İsmet Bey'e (İnönü) rastladı. Birbirlerini gördüklerine sevindiler. İsmet Bey M. Kemal'in elinden tuttu, odasına götürdü. Görüşmeydi bir yılı geçmişti. Konuşup dertleştiler. İsmet Bey son bir olay anlattı:

"Amirim olan Almanya birkaç gün önce, 'Zaferden sonraki kazancınız ne olacak' diye sordum.

Aralarında çok sık konuşmuş olacaklar ki ağzından kaçırırverdi."

Birinci Bölüm / Rus Ruleti 56

"Ne dedi?"

"Die Türki!" (Türkiye!)47

M. Kemal'in yüzüne gölge düştü:

"Batı uyandı, çalıştı, bizi geçti, şimdi sömürüyor, aldatıyor, kandırıyor, oynatıyor, oyalıyor, adam yerine koymuyor. Her yana sızıyorlar. Kafalarına uygun adamlar buluyor, yetiştiriyorlar. Güçlenerek karşı durma çareleri arayacağımıza diplomatik oyunlarla durumu idare etmeye çabalıyoruz. Bu tutumu da akıllılık diye övüyoruz. Batının bilimine, tekniğine, sanatına saygılı olmak başka; sömürücü, saygısız, bencil yanına boyun eğmek başka. Batı önünde aşağılık duygusu ve teslimiyetçilik iliklerimize işlemiş. Bir büyük devletin kulu olmadan yaşayamayacağımızı sanacak hale gelmişiz. Bu anlayışı sürdürmek, buna katlanmak, razı olmak için onursuz, gurursuz, zavallı, gafil, satılık, düpedüz hain olmak gerek. Neyse. Şimdi vatan için elimizden geleni yapmak zamanı. Allah yardımcımız olsun!"47a Kucaklaşarak vedalaştılar.

Genelkurmay Harekât Şubesi

Müdürü Yarbay İsmet Bey

SAVAŞ KURULU 28 Ocakta toplandı.

Boğaz'ı zorlamanın ve İstanbul'u ele geçirmenin gerçekten büyük yararları olacaktı ama derinden derine gelişen bir düşünce bütün yararlılardan ağır basmaya başlamıştı: Ruslara vaadedilmiş olan İstanbul'u ve Boğazları onlardan önce ele geçirmek. Boğazlara el koyacak ve Akdeniz'e inecek Rusya'yı zaptetmek çok güç olacaktı.

Amiral Carden'in planı kabul edilerek desteklenmesi kabul edildi. Lord Kitchener ve Dışişleri Bakanı Sir Edward Gray, Çanakkale'nin geçilmesi durumunda İstanbul'da ihtilal olacağını, devletin yıkılacağını sanıyorlardı.

Amiral Fisher bu hareketi hemen yapılması şartıyla uygun görmüştü. Olayın sonuçlanması gecikmiş, tehlike büyümüştü. İstifa ederek toplantıyı terk etti. Ancak Lord Kitchener'in ısrarı ile istifasını geri aldı ve toplantıya döndü. Kurul dünya tarihinin en önemli savaşlarından birinin 19 Şubat'ta başlamasına karar verdi.

Bu kararın yerine getirilmesi için yüzlerce askeri ve sivil çark harıl harıl dönmeye başlayacaktı.

SÜVEYŞ sefer kuvvetinin 3 kolu da 1/2 Şubat gecesi Süveyş Kanalı'na iyice yaklaşmıştı.

Kanal baştan başa ışıklar içindeydi. Işıldaklar Kanal'ı gündüz gibi aydınlatıyordu. Kanal geçişe kapatılmamıştı. Büyük küçük birçok gemi ışıklar saçarak ağır ağır geçiyordu.

Sanki donanma gecesi idi.

İngiliz, Avustralya, Yeni Zelanda, Hint ve Mısır birliklerinden oluşan iyi donatılmış 40.000 kişilik bir birlik, Kanal'ın karşı yakasında, Türk taarruzunu bekliyordu.

Birlikler gizlendiler. Hücum kolları için saçtan 30 mavna (tombaz) hazırlanmıştı. Tombazlar ve ağır toplar binbir güçlkle Kanal'a yaklaştırıldı.

Gün doğarken kum çukurlarına girilerek gizlendi. Sigara içmek, konuşmak yasaktı. Sessizlik içinde akşam olması beklenecekti.

Parola "Sancak-1 Şerifti.

M. KEMAL 3. Kolorduya malzeme taşıyan küçük bir gemiyle Tekirdağ'a geldi.

19. Tümen daha kuruluş halindeydi. Tümenin karargâhı bile yoktu. Üç alayı vardı. Biri 57. Alaydı. Bu alay iyi yetişmiş bir tümenin her alayından birer tabur alınarak oluşturulmuş, her tabura da komutan olarak kolordu karargâhındaki en iyi üç yüzbaşı verilmişti. Karma bir alaydı. Alayda Anadolu'nun her şehrinden birkaç kişi vardı. Türkiye sergisi gibiydi.. Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Avni Bey, yürekli, bilgili, çalışkan bir subaydı.

Yeni kurulduğu için alaya daha sancak verilmemişti. Öteki iki alayın kuruluşu ise daha tamamlanmamıştı.

M. Kemal göreve başladığını Kolordu Komutanlığına bildirdi: 1 Şubat 1915.48

M. Kemal'in ve yeni Türkiye'nin saati çalışmaya başlamıştı.

Ertesi gün tümeninin bütün subaylarını topladı, dedi ki:

"Bir ordunun ruhu subaylardır. Subay ne kadarsa ordu da o kadardır. Orduyu subay yapar. Askere örnek olun. Kendinizi iyi yetiştirin. Sırf askeri bilgiyle iyi asker olunmaz. Okuyun. Sanata ilgi duyun.

Hayata bakın. Düşünen asker olun. Hepinizden askerlerinizin ruhunu, beynini yurt sevgisiyle kararak, bilgiyle donatarak eğitmenizi istiyorum. Gözüm her an üzerinizde olacak! Görevde yanlışlığı bağışlamam, bağışlayamam."

SAAT 18.00'de hava kararmıştı. Birlikler gürültü etmeksizin Kanal kıyısına sokuldular. Albay von Kress her birliğe ayrı ayrı bilgi ve yön verdi.

Saat 03.30'da tombazlar usulca suya indirildi. Hücum birlikleri tombazlara yerleştiler ve karşı kıyıya baskın vermek için hareket ettiler.

Köpeklerin havlamaları üzerine ışıldaklar Kanal'ı taramaya, sık bir biçimde yerleştirilmiş makineli tüfekler ateş yağdırmaya başladı.

Çok geçmeden toplar devreye girdi. Savaş gemileri, gün ağarırken de karşı kıyıda boydan boya uzanan demiryolu üzerindeki zırhlı trenler harekete geçtiler.

Ancak birkaç tombaz karşı kıyıya ulaşabilecekti.

Mısır'ı fethetme hayali suya düşmüştü.

58 Diriliş / Çanakkale 1915

Gündüz iki yakadaki topçuların ve makineli tüfeklerin düellosu sürdü. Kıyı delik deşik tombazlar, şehitler ve yaralılarla dolmuştu. Karşıya geçebilen küçük birliklerden bir daha haber alınamadı.483

Bir hayal uğruna 1.500 kayıp verilmişti.

Sonuç tam bir başarısızlıktı. Cemal Paşa akşam savaşı durdurdu ve geri çekilme emri verdi. Albay von Kress şiddetle karşı çıktı:

"Evet, hiçbir başarı ümidi kalmadı. Çünkü tombazların çoğu mahvoldu. Fakat şeref bakımından buraya kadar gelen kuvvetin görevi geri dönmek değil, tümüyle Kanala atılarak burada ölmektir."49

Sefer kuvvetinin toplamı 25.000 kişiydi. Albay von Kress 25.000 kişinin planı uğruna ölmesini öneriyordu.

Cemal Paşa iki sözcükle tartışmayı kesti:

"Geri çekiliyoruz!"

Sefer kuvveti şehitlerini çöle gömdü, yaralılarını alarak gece geri çekildi. Durum İstanbul'a bildirildi.

Başkomutanlık olayı bir keşif taarruzu olarak açıklayarak yenilgiyi saklayacaktı.50

Bu bir ay içinde ikinci yenilgiydi.

Bu yenilginin Türkiye açısından asıl olumsuz sonucu, Türklerin Mısır'a hücum edeceğinden korkan Lord Kitchener'in içini rahatlatması oldu. Türk ordusunun korkulacak bir ordu olmadığı bir kez daha anlaşılmişti.

Gerekince Mısır'dan asker vermeye razı olacaktı.

Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerler de, bütün Türk birliklerinin bu kadar kolay yenileceğini sanacak, Gelibolu'ya bu iyimserlikle çıkacaklardı.

MONDROS ve Bozcaada'da 50 kadar savaş gemisi ile 200'den fazla yardımcı gemi birikmişti.

Hastane, cephane, erzak, malzeme, tamir, su gemilerine ek olarak uçak ve mayın arama-tarama

gemileri de geldi. İki büyük devletin imkânlarının bolluğu göz kamaştırıyordu. Yok yoktu. Tarihin en büyük armadasını kurmaktaydılar.

Amiral Wemys Üs Komutanlığına atandı. Fransızlar da Mondros'ta toplanan Fransız filosunun başına en atak komutanlardan Amiral Quepratte'i getirdiler.

Gerekirse deniz hareketine yardımcı olmak üzere Mondros'a bazı kara birlikleri gönderilmesi uygun görüldü.

Rusya da bu büyük hareketin dışında kalmamak için Uzak Doğu'da bulunun Askold adlı savaş

gemisini yola çıkardı. Birleşik Donanma Çanakkale'yi geçip Marmara denizine girdiği anda Rusya da İstanbul'a çıkarma yapmayı tasarlıyordu. Türk ordusunun Sarıkamış yenilgisi dolayısıyla Doğu cephesinin yükü azalmıştı. Bazı birlikler İstanbul'a çıkarma amacıyla Odesa'ya taşınıyordu.

Kâğıt üzerinde her şey Türkiye'nin sonunun geldiğini göstermekteydi.

Fransız Filosu Komutanı

Amiral Quépratte

HASTANENİN şişman berberi Orhan'ın saçını kesmiş, özene bezene tarıyordu.

Başhekim Nuri Bey de doktorlar da bu şair ruhlu gaziyi çok sevmiş, iyileşmek., için verdiği mücadeleyi şefkatle izlemişlerdi. Sağlığına kavuşması için ellerinden geleni yapmaktaydılar. Tehlikeyi kesinlikle atlattığı için birkaç ay daha hastanede kalması gerekiyordu.

Sonra evine çıkabilirdi.

Berber sakalını da tıraş etti. Yüzünü yıkadı, kolonyaladı. Çünkü bugün bütün aile ziyarete gelecekti.

Yüzü gözü az çok yerine gelmişti çocuğun. Eserini sevinçle seyretti. El aynasını uzattı. Orhan hiç aynaya bakmamıştı şimdiye kadar.

Bu kez kaçınmadı.

Kanı dondu. O iyimser, güçlü, yaşama sevinciyle dolu genç insan bu muydu? O insandan geriye sadece hüznle bakan iki göz kalmıştı. Ziyaretçileri durdurmak için artık çok geçti. Ziyaret saatine çok az kalmıştı. Yattı, büzüldü. Annesi, babası, Dilber'in annesiyle babası ve Dilber koğuş kapısında göründüler.

Ah!

Küçük Dilber de çarşafa girip peçe takmıştı. O kadar olmuş muydu? Olmuştu demek ki. Ürküntü içinde en arkadan geliyordu. Yaklaştılar. Ağabeyinin yüzünü görünce ağlamaya başladı; öne atıldı, koştu, yatağın önünde diz çöktü, peçesini açtı, bakışları sarmaştı, biri aşkla bakıyordu, öteki kardeşçe.

Başı ağabeyinin zayıf, dümdüz göğsüne düştü, "Ben sana dargınım." diye inledi. "..Niçin bizi bırakıp da gittin? Niçin yaralandın? Niçin eve gelmiyorsun? Yazık değil mi sana, bize? Biz sana daha iyi bakamaz mıyız?"

Bir şey, büyük bir şey oldu, sanki dünya dağıldı, ayrıştı, sonra yeniden kuruldu.

Orhan zayıflıktan derisi buruşmuş elini uzattı, eli titriyordu, Dilber'in başına dokundurdu. Tüy kadar hafif bir eldi. Sesi de öyleydi:

"Beni çıkarın."

Hastanede kalırsa hayatı kurtulacaktı. Ama eve gitmezse özleminden öleceğini anladı.

BAŞKOMUTANLIK 19. Tümenin kuruluşu tamamlanmamış iki alayını aldı, bunların yerine 'savaşa hazır' olduğunu ileri sürdüğü iki yeni alay gönderdi.51

M. Kemal sevinmişti.

Ama alaylar gelince aldatılmışlık duygusuna kapıldı. İki alay da Kuzey Suriye'de oluşturulmuş, seferberliğin başında İstanbul'a getirilmişti. Çoğu Arap, Maruni, Nuseyri, Yezidi filandı. Bir kısmı inancı gereği savaşa karşıydı. Hiçbiri Türkçe bilmiyordu.

M. Kemal ilk kıta hizmetini Şam'da yaptığı, bölgeyi iyi tanıdığı için kaygıya kapıldı. Çevre halkı askerliğe yatkın değildi. Yüzyıllardır askerlik yapmamışlardı. Bedeviler dövüşkendi ama disipline gelmezlerdi, yalnız çapulculuğu bilirdiler. Ayrıca yollanan alayların 'savaşa hazır oldukları' da doğru değildi.

Durumu Kolordu Komutanlığına bildirdi.

'Halis Türk delikanlılardan kurulu' olan eski iki alayının geri verilmesini istedi.52

ALMAN haberalma örgütü Mondros'da büyük bir filonun toplandığını bildiriyordu. Durum kaygı vericiydi.

Geçitin çevresindeki tabyalarda 16.000 metre menzilli sadece 22 ağır top bulunuyordu. Bunların mermi sayısı sınırlı, zırh delici mermi sayısı çok azdı. En yeni top 1905 tarihliydi. Tabyalarda modern mesafe ölçme aygıtları bile yoktu.

"Ne kadar yoksuluz!"

"Bu para değil akıl yoksulluğu. Ciddi bir devlet binde bir olasılığı bile hesap eder, ihtiyaçları sıralar, ona göre önlem alır. Biz felaket kapıya dayanmadan harekete geçmiyoruz."

Queen Elizabeth yalnızca bir yanındaki toplarla bir seferde 7,5 ton mermi atabiliyordu. Buna karşılık en güçlü tabya olan Anadolu Hamidiyesi'ndeki bütün topların aynı süre içinde atabileceği mermilerin toplam ağırlığı ancak 800 kilo kadardı.

Durum buydu.53

Her şeyiyle dışarıya bağımlı, yarı sömürge, hastalıklı bir devlet, hiç yenilmemiş bir imparatorlukla savaşacaktı.

Bu durumu bilen, Balkan Savaşı hakkında anlatılanları unutmayan, bolluğa alışmış Almanlar derin kuşku içindeydiler.

Bu hava hükümeti de etkilemişti.

Bir önlem olarak Haydarpaşa'da iki trenin harekete hazır tutulması kararlaştırıldı. Biri Padişahı ve saraylıları, öteki hükümeti ve büyük yöneticileri Anadolu'ya kaçıracaktı.

Queen Elizabeth

Arşiv ile Topkapı sarayında korunan mukaddes emanetler ve tarihi hazine Konya'ya taşınacaktı.

Padişah için Eskişehir uygun görülmüştü. Bir saray yöneticisi Eskişehir'e yollanmış, Padişah ve saraylılar için evler kiralanmıştı.

Ermeniler ve Rumlar sevinçlerini zor saklıyor, İstanbul işgal edildiği zaman evlerine asmak için gizlice İngiliz ve Fransız bayrakları yaptırıyorlardı.

İNGİLİZ deniz uçakları Boğaz üzerinde keşif uçuşları yapmaya başladı.

Savaşın eli kulağındaydı.

Boğaz'ın girişindeki ve iki yanındaki bütün tabya ve bataryalarda mürettebat artık giysi ve ayakkabılarıyla uyuyordu. Kara birlikleri savaş eğitimlerini yoğunlaştırdılar. Kıyılardaki mevziler sağlamlaştırıldı.

Ateş altında kalması olası köyler boşaltıldı. Çanakkale de ağır ağır boşalmaktaydı.

Rumeli Mecidiyesi Komutanı Yüzbaşı Hilmi Şanlıtop subaylarını, yeni gelen subay adaylarını ve askerleri topladı. Son bir konuşma yaptı:

"Kardeşlerim, çocuklarım!

Bu savaş çok önemli. Burada yenilgi başka yenilgilere benzemez. Devletimiz yıkılır. Savaş çok sert geçecek. Düşman güçlü. Ama biz de çok kararlıyız. Çünkü vatanımızı savunacağız. İçinizde kendine güvenemeyen varsa, söylesin, değiştireyim. Savaş sırasında kimse yaralı ve şehitlerle uğraşmayacak.

Ben ölürsem üzerime basıp geçin, işinize bakın. Yaralanırsam yine önem vermeyin. Ben de böyle yapacağım. Şehit olacaklar ve yaralanacakların yerini alacak olanlar belirlenmiştir. Başka bir şeyle ilgilenmeden görevinizi yerine getirin."54

Ölmeden savaşmayı bırakmayacaklarına yemin ettiler.

18 ŞUBAT Perşembe günü öğlene doğru Orhan'ı sedye içinde hasta arabasına taşıdılar.

Balkan Savaşı'ndan kalan son yaralı gaziyi, başhekim, doktorlar ve hastane çalışanları ile yürüyebilen hastalar uğurlamak için kapının önüne çıkmışlardı. Başhekim annesine yapılması gerekenleri iyice anlatmıştı. Arada bir uğrayıp bakacağına da söz verdi.

Annesi de Orhan'ın yanına bindi.

İki atlı beyaz hasta arabası alkışlar arasında hastaneden ayrıldı.

Anadolu Hisarında bir yokuşun ortasındaki eskice bir İstanbul evinin önünde durdu. Ailenin ve mahallenin erkekleri kapıda bekliyorlardı. Hanımlar içerdeydi.

Arabacıyla hastabakıcı Orhan'ı sedye ile içeri taşıdılar.

Sütbeyaz sakallı bir ihtiyar, küçücük kalmış gaziyi gözleri yaşararak askerce selamladı. O da Plevne'de dövüşmüş, savaşın ne yaman bir şey olduğunu görmüş bir evvel zaman gazisiydi.

Orhan için geniş diye ikinci kattaki oturma odasını hazırlamışlar, yatağını pencerenin kenarına yerleştirmişlerdi. Pencereden Boğaz görünüyor, vapur ve martı sesleri yansıyor.

Yatağa yatırdılar. Annesi yeni gecelik giydirdi. Dilber saçını taradı. Sonra ortadan çekildiler. Önce erkekler, sonra komşu kadınlar odaya doluşup ayak üstü geçmiş olsun dediler. Mahallenin Molla Ninesi okuyup üflledi.

Herkes gitti.

Dilber başını uzattı kapıdan:

"Geleyim mi?"

"Gel."

Yine yatağın yanına diz çöktü. Bahar kokusu yayıldı. Ağabeyinin sıksa elini okşadı:

"Durmadan ağlıyordum ama senin sağ salim döneceğini de adım gibi biliyordum."

"Nasıl bilebilirsin?"

"Çünkü çok dua ettim. Allah'a da bir sürü söz verdim sağ dönesin diye. Döndün işte."

Elini usulca öpüp başına koydu. "Bu ne?"

"Ağabeyim değil misin? Öperim." "Ama sen hiç elimi öpmezdin." Dilber ciddileşti:

"Haklısın. Geri dönersen elini öpeceğime, seni hiç üzmeyeceğime, hiçbir sözünden çıkmayacağıma, akıllı olacağıma söz vermiştim."

"Başka?"

"Söylemem. Ötekiler Allah'la benim aramda." "Söyle diye yemin verirsem?" "Yemin verirsen ölümü öp."

Hep yaramaz, oyunbaz bir çocuk diye bakarken birdenbire büyüyüp güzelleşmiş, Orhan'ı aptala çevirmişti. Kaynak suyu gibi duru, kar kadar temiz bir kızdı. Çekinmesi, sakınması yoktu. Çünkü bu evde doğmuş, ağabey-kardeş gibi, kavga-dövüş, itiş-kakış birlikte büyümüşler, birbirlerinin anne-babalarını anne-baba bilmişlerdi.

Acımasız gerçek kafasına dank etti.

Bu kıza sevdiğini hiçbir zaman söyleyemezdi. Söylese kesinlikle bağışlamaz, bir daha yüzüne bakmazdı. İki aile de lanetlerdi. Bir vapur çığılığı Boğaz'ı doldurdu.

Bu aşkı ölene kadar içindeki zindanda tutmak zorundaydı. Çaresizlik içinde gözlerini yumdu. Bunu başarabilir miydi? Gücü buna yetecek miydi?

Orhan'ın büyük iç savaşı böyle başladı.

Ertesi gün de Çanakkale Savaşı başlayacaktı.

www.cizgiliforum.com

İkinci Bölüm

Denizin Tutuştuğu Gün

19 Şubat 1915-19 Mart 1915

19 ŞUBAT 1915 Cuma sabahı ufuk çizgisinde 12 savaş gemisinden oluşan bir filo belirdi. Saat 06.30'du.

Müstahkem Mevki Komutanlığına bilgi uçuruldu. Tabyalar ve bataryalar ayaklandı.1

Gemiler yayılarak ağır ağır yaklaştılar. Aralarında Queen Elizabeth de vardı. Amirallik forsunu o taşıyordu. Dünyanın en büyük ve güçlü savaş gemisiydi. Giriş tabyalarındaki topların menzillerini 3

Kasımda öğrenmişlerdi. Onun için 17.000 metre uzakta durup ateş düzeni aldılar.

Her şey hazırды. Amiral gemisinden ateş işareti verildi.

Saat 09.50'ydi.

İlk atışı topçu subayı Yüzbaşı Harry Minchin'in "Ateş!" komutuyla Cornwallis zırhlısı yaptı.

Çanakkale Savaşı başladı.

Tabyalarda, gözcüler dışındaki subay ve erler sığınaklara çekilmişlerdi. Mermiler düşüp patladıkça yer sarsılıyordu. Ağır topların yoğun ve sürekli ateşi 13.00'e kadar sürdü.

3 Kasım saldırısından sonra birçok önlem alınmış, cephaneler yıkılmaz sığınaklara taşınmıştı.

Gemiler hareket halinde oldukları için atışları isabetli olmuyordu. Uçak keşifleri tabyaların ezilmediğini gösterdi.

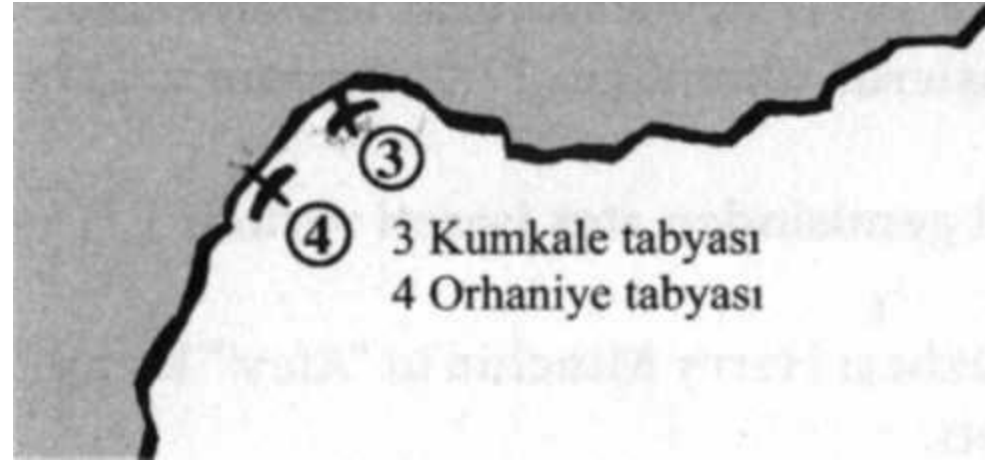
Görevli gemiler daha yakından ateş etmek için kıyıya yaklaştılar. Böylece tabyalardaki bazı topların menzilleri içine girdiler. O topların mürettebatı şevk içinde koşarak topbaşı yaptı. Toprak altında kalmış toplarını hızla temizleyerek çalışır hale getirdiler.

Saat 14.00'te savaşın ikinci aşaması başladı.

Bu âna kadar toplarının yetersizliği yüzünden cevap verememiş olan topçular çok hırslıydılar.

Yaklaşan gemilere olanca öfkeleriyle yüklendiler. Mermiler güvertelerde, gövdelerde patlamaya başladı. Mermiler zırh delici olmadıkları için etkileri çok değildi. Yine de gemilerden birinin arka taretini parçalandı, birinin direği kırıldı. Filo bütünüyle menzile dışına çekildi. 17.30'da hava kararıyordu.

Ateşi kesip uzaklaştılar.

"Cehenneme kadar yolunuz var!"

Türk kaybı 4 Şehit 11 yaralıydı. Yalnız 2 top kullanılmaz hale gelmiş, çevrenin bir bölümü hasar görmüştü.

Tabyalar ayaktaydı. Deniz ve kara topçuları arasındaki bu ilk düello yenilmez diye ünlü filonun başarısızlığı ile sonuçlanmıştı. Bir İngiliz yazarı olayı "fiyasko" olarak niteleyecekti.2

Türkler ateş kesilir kesilmez sığınaklardan çıkarak topları örten toprakları temizlediler. Ortalığı derlediler. Şehitler defnedildi. Yaralılar gerideki Alçitepe köyüne (Kirte'ye) taşındı. Yeni bir savaşa

hazır oldular.

Akşam hava bozdu, lodos şiddetlendi. Amiral Carden ertesi günkü taarruzu ileriye erteledi.

Kötü hava beş gün sürecek, bu fırsattan yararlanılarak özellikle girişle geçit arasındaki orta bölgedeki topraklar çoğaltılacak, sahte bataryalar eklenecekti.

ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN başladığını ajanslar dört bir yana yaydılar. Olay bütün dünyada büyük ilgi uyandırdı. İngiliz gençlerini heyecanlandırdı.

İstanbul hepsine Binbir Gece Masallarını düşündürüyordu. Her sınıftan ve şehirden gençler gönüllü yazılmaya başladılar.

İngilizlerle Türkler ilk kez savaşacaklardı.

Churchill'in sabırsızlığını bilen Amiral Carden Londra'ya şu telgrafi gönderdi:

"Kötü hava şartları altında yeniden hücum geçmeyi doğru bulmuyorum. Hava düzeldiği vakit Boğaz girişindeki tabyaların işini bir günde bitirmenin mümkün olduğu kanısındayım."

Telgrafın kesinliği Churchill'i yatıştırdı.

Amiral Carden'e güveniyordu.

M. KEMAL yeni yollanan iki alayın da 57. Alay kadar disiplinli olmasını istiyor, erlerini savaşa iyi hazırlamaları için komutanlarını sıkıştırıyor, her gün denetliyordu. Arapların çoğunluğu bir alayda (77. Alay) toplandı, Türklerle karıştırıldı ve eğitimleri sıkılaştırıldı.

Beklenilmez bir şey oldu. Başkomutanlıktan M. Kemal'i Eceabat (Maydos) Bölge Komutanlığına atama emri geldi. 57. Alayla birlikte hemen Eceabat'a hareket edecek, öteki iki alay sonra taşınacaktı.

57. Alayın sancağı da yollanmıştı.

Sancak subay ve erleri titreten sade ama çok etkili bir törenle M. Kemal tarafından 57. Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Avni Bey'e teslim edildi.

Hazırlanıp ertesi gün iskeleye indiler. Talihleri vardı. Gelibolu ve Çanakkale'ye gidecek olan Halep ve Reşit Paşa gemileri Tekirdağ'a uğradı.

Zorlukla ikisine sığıştılar.3

25 ŞUBAT 1915 Perşembe sabahı Çanakkale deniz savaşı yeniden başladı.

Hava düzelmişti. Filo gruplar halinde ufukta görüldü.

"Geliyor iblisler!"

Plana göre büyük kısım uzakta ve hareketsiz durarak tabyaları sürekli ateş altında tutacak, bu yolla Türklerin topbaşı yapması önlenecekti. Bazı gemiler de kıyıya iyice yaklaşıp tek tek topları vurmaya çalışacak, böylece tabyalar susturulacaktı.

Amaç bugün genel planın birinci aşamasını kesinlikle sona erdirmektir.

İlk olarak saat 10.15'te Queen Elizabeth dev toplarıyla Seddülbahir tabyasını ateş altına aldı. 38 cm. çapında insan boyundaki dev mermiler, çarptıkları yerleri parçalıyor, düştükleri yerlerde derin ve geniş kuyular açıyordu.

Öbür gemiler de öteki tabyaları ateşe boğdular. Topçular sürekli yağan ateş yüzünden topbaşı yapamıyor, göz açamıyorlardı.

Tabyaları yakından vurmakla görevli gemiler 3.000 metreye kadar yaklaştılar ve bütün toplarıyla birden saldırdılar.

Bir olay hepsini şaşkına çevirecekti.

38 cm'lik bir topun mermisi

BU SAATTE Halep ve Reşit Paşa gemileri Gelibolu iskelesine yanaşmaktaydı.

Gemilerden Gelibolu'ya kolorduya yollanan bazı eşyalar çıkarılırken M. Kemal de Kolordu Karargâhına uğradı. Komutanı gördü. Kurmay Başkanı Fahrettin Bey'le görüştü. İsteddiği eski iki alayı için Başkomutanlıktan red yanıtı geldiğini öğrendi. Tehlikeli bir bölgeye böyle iki alayın gönderilmiş

olması ikisini de çok düşündürdü. Üstelik tümenin bütün tüfekleri eski tüfeklerdi (muaddel martin).

Birkaç atıştan sonra tetik düzenekleri bozuluyordu. Savaş olsa asker daha savaşın başında elinde sopaya dönen tüfeklerle kalakalacaktı.

Başkomutanlık ve Almanlar hakkındaki olumsuz düşüncelerini sakınmadan söyledi. Fahrettin Bey bu ilk görüşmeyi güncesine şöyle yazacaktı:

"Enerjik, muhatabına güven veren, tok sözlü, sarı saçlı, mavi gözlü bir komutan"

Oyalanmadan Gelibolu'dan ayrıldılar.

Boğaz girişindeki amansız savaş sürerken Eceabat'a ulaştılar. Müstahkem Mevki Komutanlığı tümen karargâhı ile alay için gerekli hazırlığı yapmıştı. Bir görevli de iskelede bekliyordu.

Savaşın boğuk sesi Eceabat'a kadar yansımaktaydı.

Askerin gelişi Eceabatlı Türkler için bir teselli oldu. İzlemek için toplandılar. 57. Alay karaya çıkmaya, iskele meydanında sıralanmaya başladı. Yaşlılar, bu alayın farklı bir alay olduğunu sezdiler. Telaşsız, ağırbaşlı, düzenli, çok disiplinli bir alaydı bu. Binek atları, beygirleri, katırları bile farklıydı.

Karaya çıkış tamamlanınca Hüseyin Avni Bey alayını alıp ordugâh kuracağı Bigalıya hareket edecekti.

M. Kemal küçük karargâhı ile şehirde kaldı. Müstahkem Mevki Komutanına telefon ederek geldiğini bildirdi.

DENİZCİLER çok şaşırılmışlardı. Çünkü gemilerin yaklaştığını gören Ertuğrul tabyasındaki topçular gözlerini kırpmadan topbaşı yapmışlardı.

"Çılgın mı bu adamlar?"

Öyleydiler. Ölüme meydan okuyarak, ateş içinde, taş-toprak yağmuru altında, boğucu barut ve yangın dumanı ortasında, yaklaşan gemilere karşılık vermeye başladılar. Zaman zaman duyulan tekbir sesleri öylesine candandı ki savaşın uğultusunu bastırıyordu.

Komutanı, subayı, astsubayı, erbaşı, eri Balkan Savaşı'nın kara lekesini silip ordunun namusunu tertemiz etmekteydi.

Savaş gemileri sürekli hareket ederek, zikzaklar yaparak, fir dönerek ölüm ve yıkım kusuyorlardı.

Ama bu hareketlilikleri vurulmalarına engel olamadı. Agamemnon zırhlısı 10 dakika içinde 7 isabet aldı, 3 kişi öldü, 5 kişi yaralandı. Dublin kruvazörü ateşi yiyince geri çekilmek zorunda kaldı. Fransız Gaulois zırhlısı bir isabet alarak 9 kişi kaybetti, demir bırakarak kaçtı.4 Düello kıyasıya sürdü.

Seddülbahir köyü yanıyordu. Anadolu yakasındaki Yeniköy de öyle.

Gemilerin, sayıca 8 kat fazla, hızlı, büyük, modern toplarına karşı, çağı geçmiş toplar daha ne kadar dayanabilirlerdi?

Orhaniye tabyası bugün hareketsiz kalmış, Alman mürettebat erkenden geri çekilmişti. Ertuğrul dışındaki öteki tabyalar da ağır ateş altında pek az varlık gösterebilmişlerdi.

Sonunda Ertuğrul da tükendi.

Saat 17.00'de dört tabya da susmuştu.

Hâlâ kuşkuda olan Amiral Carden'in emriyle bazı gemiler daha da sokularak tabyaları iyice tahrip ettiler.

Fransız Amiral Quepratte Paris'e şu telsizi yolladı: "Bugün eşsiz bir gün. Başlangıçta kuvvetli bir karşılık gösteren tabyalar giderek sustular. Mayın tarayıcılar bu gece giriş kesimindeki mayınları taramaya başlayacaklar."

GİRİŞTEKİ tabyalar sustuğuna göre Birleşik Donanma demek ki ertesi gün Boğaza girecekti. Girişle Geçit arasındaki orta bölge büyük önem kazanmıştı.

Cevat Paşa yedekte tuttuğu son dört topu da Anadolu yakasındaki İntepe'ye yolladı. Giriş

tabyalarındaki mürettebatın geri çekilmesine izin verdi.

"Kayıp var mı?"

"Var efendim."

13 şehit, 19 yaralı vardı. Bütün toplar kullanılmaz hale gelmiş, tabyaların gerisinde bulunan kışlalar yıkılmıştı.

Ertuğrul ve Seddülbahir topçuları, şehitleri gömdükten sonra, yaralılarını alarak iki tabyayı da boşalttılar.

Korkusu kalmayan düşman gemileri Boğaz ağzına geldiler. Zafer şerefine bandolar çalmaya başladı.

Yenik, yorgun, yaralı topçular karaya yansıyan bu zafer ezgileri arasında, içleri kan ağlayarak, Alçıtepe köyüne yollandılar.

Amiral von Usedom ve

Amiral von Usedom

BOĞAZLAR Genel Komutanı Amiral von Usedom durumu öğrenmek için İstanbul'dan gelmişti.

Akşam Müstahkem Mevki Komutanlığında toplandı.

Toplantıya deniz işlerine bakan Amiral Merten ile Müstahkem Mevki Komuta Kurulu ve 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey katıldı.

Amiral von Usedom bol silaha, bol cephaneye, yeni araç ve gereçlere alışık Türk subaylarına tuhaf gelmekteydi. İki yüz yıldır böyleydiler. Ordunun hiçbir zaman bol bulamaç cephanesi olmamıştı. İdareli ve akıllı kullanılırsa, top başına zırh delici 50 mermi büyük varlıktı, birkaç savaşa bile yeterdi. Amiral Usedom'un oflayıp poflamasına bakıp bıyık altından gülüşüler.

Savaş görmüş bu koca Amiralin kırılğan hali her şeyi tutumlu kullanmaya alışık Türk subaylarına tuhaf gelmekteydi. İki yüz yıldır böyleydiler. Ordunun hiçbir zaman bol bulamaç cephanesi olmamıştı. İdareli ve akıllı kullanılırsa, top başına zırh delici 50 mermi büyük varlıktı, birkaç savaşa bile yeterdi. Amiral Usedom'un oflayıp poflamasına bakıp bıyık altından gülüşüler.

Amiral ertesi gün Birleşik Donanmanın canavar gibi toplarıyla orta bölgedeki küçük topların çatışmasından hiç ümitli değildi.

Amiral Merten için asıl güvence mayınlardı. Ama birkaç aydır Çanakkale'de olduğu için Türkleri tanımıştı. En beklenmedik zamanda şaşırtıcı işler başardıklarını, canlarını hiç esirgemediklerini

görmüştü. Bu nedenle en az mayınlar kadar Türklere de güvenmekteydi.

Amiral von Usedom karamsarlığını korudu:

"Göreceğiz. Birkaç gün burdayım."

YARALILAR Alçıtepe köyündeki küçük sahra hastanesinde bakıma alındılar. Topçular için yemek hazırlanmıştı ama hiçbirinin boğazından bir lokma bile geçmedi. Ne halleri vardı, ne istekleri.

Bir top kaybetmek Türk askerini kahretmeye yeterdi.

Bir değil, iki tabya dolusu top kaybetmişlerdi. Hepsi eskiydi ama olsun. Türk için eski top da toptu.

Yoksulun ekmeği 'aziz' bilmesi gibi, Türk askeri de topu 'aziz' bilirdi. Geride top fabrikaları yoktu. O

yüzden her topa gözü gibi bakar, uzun yıllar korur, yaşatır, iyice yaşlansa da hurdaya çıkarmaz, ramazan topu yapar, en güzel tepeye yerleştirir, şehrin baştacı ederdi.

Boğaz girişindeki düşman gemilerinden gelen bando sesleri hepsinin kanına dokunuyor, mermi yarasından daha çok can yakıyordu.

MAYINLARI temizlemek üzere bir kruvazörün koruması altında, balıkçı gemilerinden dönüştürülme 7 mayın arama-tarama gemisi gece ilk kez Boğaza girdi. İstanbul yolunu açmak için bu bölgedeki topları susturmak ve mayınları toplamak gerekiyordu.

Mayın tarama gemilerinin mürettebatı bol parayla tutulmuş İngiliz balıkçılarıydı. Mayın taramayı iyi öğrenmişlerdi.

Set bataryaları 24 saat nöbetteydiler.5 Mayıs gemileri ilk mayın hattına yaklaşırken ışıkdaklar birdenbire yandı. Boğaz gündüz gibi aydınlandı. Denizin birçok yerine mesafeyi gösteren renkli şamandıralar yerleştirilmişti. Set bataryaları bunlardan yararlanarak mayın gemilerini ateş altına aldılar.

Daha uzun menzilli ve büyükçe çaplı toplar da kruvazöre mermi yağdırmaya başladılar.

Bu ilk avdı.

Kruvazör savaşmaya hazır ve kararlıydı ama hangi birine karşılık verecekti? Orta bölgede tahmin edilenden daha çok top olması gemi komutanının aklını karıştırdı. Bu topların yerlerini kestirmek de çok zordu. Her tepenin arkasından mermi yağıyordu.

Giriş tabyalarının susturulduğunu, köylerin yakıldığını duyan Türk topçuları dövüşe bilenmiş haldeydiler.

Göz açıp kapayıncaya kadar 4 mayın gemisini hatırdılar, birini yaraladılar. Dardanos Bataryası da kruvazöre ardarda birkaç mermi yapıştırdı.6

Kruvazör ve sağlam kalan mayın gemileri apartopar Boğaz dışına kaçtılar.

4 mayın gemisinin battığı duyulunca neşeli bandolar sustu. Gemiler şenlik ışıklarını söndürdüler.

ECEABAT Bölgesi Komutanlığının görev alanı, Gelibolu yarımadasının bütün güney bölgesiydi.

Suvla'dan Eski Hisarlık'a kadar olan tüm kıyı.

M. Kemal'e bu bölgeyi ve kıyıları savunma görevi verilmişti. Çanakkale kara savaşları iki ay sonra tam da bu bölgede geçecek, bütün dünya buradaki küçük tepelerin bile adını öğrenecekti.

M. Kemal Balkan Savaşı sırasında Akdeniz Kolordusu Harekât Şubesi Müdürü olarak Gelibolu yarımadasını, ya gezerek ya harita üzerinde incelemişti. Arazinin özelliklerini iyi biliyordu.

Savunmayı sağlaması için emrine 9. Tümenin Gelibolu yarımadasında bulunan 26. ve 27. Alayları da verilmişti.⁶³

Tümen karargâhı için hazırlanan evde, açılır-kapanır asker masasının başında, bir gaz lambasının ışığında, kolordunun yolladığı savunma planını, iki alayın yerleşimini ve haritayı inceliyordu.

Düşman buraya çıkarma yapar mıydı?

Boğaz'ı donanma ile geçemezse yapabilirdi.

Hangi amaçla çıkarma yapardı?

Çanakkale'deki ya da Kilitbahir'deki tabyaları ele geçirip susturarak donanmaya Boğaz yolunu açmak için.

Hangisini ele geçirmek daha kolay görünüyordu?

Kilitbahir'i ele geçirmek daha kolay görünüyordu.

Kilitbahir tabyalarını nasıl ele geçirebilirdi?

Arazinin yapısına göre oraya karadan ulaşabilmek için iki yol vardı. Biri Seddülbahir'di, yarımadanın ucu, düşman oradan Kilitbahir'e ilerleyebilirdi. Öteki yol Kabatepe'nin kuzeyi ve güneyiydi. Buradan Kilitbahir sadece 8 km. idi. Kuzeye ilerleyip Kocadağ'ı ele geçiren de yarımadaya egemen olurdu.

Kolordu akıllı bir plan hazırlamış, 9. Tümen de bir alayını Seddülbahir'e, ötekini Kabatepe civarına yerleştirmiş, Kocadağ'ın eteklerinde savunma mevzileri hazırlamıştı.

Kısacası coğrafyanın sözü dinlenerek doğru olan yapılmıştı.

Kritik kıyıları güçlü tutulmuş, alayların karargâhları ve öteki birlikleri, bir çıkarma halinde hemen yetişebilmeleri için biraz geriye yerleştirilmişti.⁷

Şimdi buraları görmeli, alayları tanımalı, ne hazırlık yapıldığını anlamalı, savunmayı denetlemeli, eksik varsa düzelttirmeliydi. İtalyanların donanmanın ateşi altında çıkarma yapmalarını Trablus'ta yaşamıştı. Bu önemli bir deneydi.

İlk fırsatta da Kolordu ve Müstahkem Mevki Komutanları ile konuşmalıydı. Bu iki komutanın emrinde çalışacaktı.

26 ŞUBAT günü Birleşik Donanma planının ikinci aşamasına geçecekti. Ne var ki Türk topçularının dünkü direnci Amiral Carden'i tedirgin etmişti.

Bugün öncelikle giriş tabyalarının bir daha tahrip edilmesini emretti.

Sağlamcıydı.

Gün, 3 savaş gemisinin giriş tabyalarını döne döne bir daha bombardıman etmesiyle başladı.

Yetmedi, Kumkale ve Seddülba-hir tabyalarına, geride ne kalmışsa yok etmeleri için 50'şer kişilik iki müfreze çıkarıldı.

Kumkale'ye çıkarılan müfreze, ateşle karşılandığından fazla bir iş beceredemeden bir ölü, iki yaralı vererek gemiye döndü.

Seddülbahir'e çıkan müfreze talihliydi. Terk edilmiş tabyada ve yanık köyde kimse yoktu. Karacılar bu kesimleri daha denetim altına almamışlardı. Bu nedenle çok rahat hareket ettiler. Topların namlularını dinamit doldurarak patlattılar, namlu ağızları çiçek gibi açıldı. Bir ışıldak bulup kırdılar.

Ertuğrul tabyasına yöneldi-lerse de burada kalmış olan bazı topçular tüfeklere sarılınca, çekildiler.

2 savaş gemisiyle 9 mayın arama-tarama gemisi Boğaza girdi. Dün geceden kalma ürkeklik sürüyordu. Önce mesafe şamandıralarını topladılar.

Mayıncılar Erenköy Körfezini aramakla yetindiler. Birleşik Filo'nun manevra alanıydı burası. Mayın gemileri çelik levhalarla ateşe karşı korunaklı hale getirilmişti. Fakat top sesi bile balıkçıları ürkütüyordu.

Gün batarken çekildiler.

Savaş gemileri çok mermi harcamış, iki yakayı da ateşe vermişlerdi ama bütün çabalarına rağmen sadece bir bataryayı susturabilmişlerdi.

MÜSTAHKEM MEVKİ Komutanlığı, 27 Şubat sabahı Çanakkale'nin 3 km. güneyindeki savaş

karargâhına, Hacıpaşa çiftliğine taşındı. Burdaki gözetleme yerinden de bütün Boğaz görünüyordu.

Lodosa rağmen gün doğarken Nusrat mayın gemisiyle 53 mayından oluşan 10. mayın hattı da dökülmüştü. Böylece Kepez burnunun biraz ilerisi ile Geçit arasındaki mayınların toplam sayısı 350'yi geçti. Bunlar deniz yüzeyinin 2,5-4,5 metre altında, dev sualtı bitkileri gibi, çıplarına ve

zincirlerine bağlı, akıntının etkisiyle ağır ağır sallanarak bekliyorlardı. Biri zincirinden kopup da akıntıya kapılsa, yerine hemen yenisi eklenmekteydi. Bir teki bile bir gemiyi batırmaya yetecek güçteydi.

Barbaros ve Turgut Reis adlı zırhlılar da İstanbul'dan Naraya geldiler. Bunlar artık donanmada görevi kalmamış iki yaşlı gemiydi. Son savunma hattı olarak Boğaz çıkışında yer aldılar. Boğaz'ı geçmeyi başarırrsa, Birleşik Donanmayı Boğaz çıkışında ateşle karşılayacak, gerekirse kendilerini feda edeceklerdi.

Başkomutanlığa bilgi verildi.

Başkomutanlığın -ya da Almanların- çok gergin olduğu, öğleden önce gelen bir emirle anlaşılacaktı.

BİRLEŞİK DONANMANIN gittikçe şiddetlenen İodostan dolayı bugün ciddi bir iş görmesi zordu.

Hareket halindeki gemilerden isabetli atış yapılması kolay değildi. Buna bir de dalga eklenince isabet olasılığı iyice azalacaktı.

Nitekim başarılı bir sonuç alamadılar.

Bugün giriş tabyalarına yine müfrezeler çıkartılarak tabyalar denetlenecek, ne kalmışsa tahrip edilmesine çalışılacaktı. Amiral Carden bu tabyalara yeniden top yerleştirilmesinden korkuyordu. Bu Birleşik Donanma için tehlikeli olurdu.

Bu işi tek gemi bile kaybetmeden başarmak istiyordu.

Churchill için gemiler ve insanlar değil sonuç önemliydi. Donanma birkaç gemi ve denizci kaybetmeyi göze alarak bu işi tek başına ve bir an önce bitirmeliydi. Bir yandan da huzurunu kaçıran bir sorunun yanıtını arıyordu: Giriş tabyaları düştüğü halde İstanbul yönetimi savaşı neden bırakmamıştı?

İstanbul yolu açılmış demektir.8

SARIKAMIŞ felaketi ve Kanal yenilgisi yöneticilerin moralini sarsmış, kafalarını bozmuştu.

Çanakkale savunmasının sağlamlığından -karamsar Almanların da etkisiyle- kuşkuya kapılmışlardı.

Başkomutanlığın bu psikolojiyi yansıtan çok gizli emri öğleden önce geldi.

Başkomutanlık Müstahkem Mevki Komutanlığına, "eğer Birleşik Donanma tabyalardan yapılan ateşlere bakmayarak hızla Boğaz'dan geçmeye kalkarsa, bu durumun iki sözcüklük bir kapalı telgrafla ânında bildirmesini" emretmişti. İki gizli sözcük şuydu:

"Tahkimat yapıldı!"

En kötü olasılığı düşünmek askerliğin demir kuralıydı ama Birleşik Donanma tabyalarından yapılan ateşlere bakmayarak hızla Boğaz'dan nasıl geçebilirdi? Bunu düşünmek bile saçmaydı. 350 mayını nasıl aşacaktı? Set bataryalarının ateşi altında bu kadar mayını nasıl temizleyebilirlerdi?

Başkomutanlık adına bu telgrafi kim çektiyse, bunları düşünemeyecek kadar mı şaşkındı?

Tanıyanlar bunun 'Kalınkafa' Yarbay von Thauvenay olabileceğini düşündüler. Bu şaşkınlık ona yakışıyordu.

M. KEMAL sabah çok erkenden yola çıkmıştı.

Gelibolu yarımadası genel olarak çıplaktı. Orman, zeytinlik, ağaçlık alan ve ağaç azdı. Ağaçlık gibi görünen yerlerin çoğu boyları yüksek fundalıklardı.⁸

Önce Alçıtepe köyüne uğradı. Köy boşaltılmıştı. Burada bir batarya ve küçük bir sahra hastanesi vardı. 26. Alay karargâhı köyün yakınındaydı. 26. Alay Komutanı Kadri Bey ile Seddülbahir'e indi, çevreyi inceledi, gereken talimatı verdi. Topçuların boşalttığı kesimler hemen denetim altına alınacaktı. Trablus deneyinden söz etti:

"Donanma topları düz yollu olduğu için karaya karşı sanıldığı kadar etkili olamıyor. Cepheden vuruyor. Açık hedefleri tahrip ediyor. Ama derin kazılmış sığınakları, siperleri yok edemiyor. Sı-

ğınakları siperlerden geride ve derin yaptırın."

Oradan Kabatepe'ye geldi.

Burası düşman için Kilitbahir'e ilerlemek bakımından Seddülbahir'den daha elverişliydi.

En kritik yerdi.

Bu kesimde 27. Alaydan bir tabur (3. Tabur) vardı. 27. Alay da iki taburu ve topçularıyla biraz geride, oldukça ağaçlık Kocadere köyündeydi. Bir çıkarma olsa hemen yetişebilecek kadar yakındaydı.

Taburun dört bölüğü vardı.85

Alay Komutanı Yarbay

Hafız Kadri Bey

Kabatepe'nin güneyi ve kuzeyi birer bölükle tutulmuş, bir bölük Arı burnu kesimine verilmişti. Bir bölük de yedekteydi. 4 ağır makineli tüfek çok iyi yerleştirilmişti* Bunlarla düşman Alay Komutanı Yarbay Hafız daha kıyıya çıkarken bitirilirdi. Kadri Bey

Bazı pratik tavsiyelerde bulundu. Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker ve Tabur Komutanı Yüzbaşı Halis Ataksor ile Kabatepe'ye çıkarak çevreyi seyretti.8d

Deniz lodosta hırçınca güzel, denizden içeriye doğru Kocaçi-men Tepesine kadar birçok tepelerden oluşarak kat kat yükselen büyük kütle (Kocadağ) daha hırçın, daha güzeldi. Yer yer fundalıklarla kaplıydı.86

Kocadağı gösterdi:

"Bu güzel dağı iyi koruyun. Burayı ele geçiren Gelibolu yarımadasına egemen olur. Bunu hiç unutmayın."

Öğle yemeğini tabur subayları ile yedi. Yemeğin sonunda kısa bir konuşma yaparak dedi ki:

"Uzun zamandır bizi 'hasta adam' diye niteliyorlar. Gerçekten hastaydık. Balkan Savaşı ağır hasta olduğumuzu kanıtlamıştır. Savaştan koma halinde çıktık. Denilebilir ki birçokları, yaşama kabiliyetimiz kalmadığını düşündü. Ama bakınız, kısa zamanda toparlandık, kendimize geldik. Yeni bir savaşa bile hazırız. Bunun anlamı ne? Milletimizin tarihine bakınca şunu görüyoruz: Birçok engele, soruna, felakete rağmen, hiç bitmeyen tükenmeyen, kendiliğinden çoğalan bir yaşama kabiliyetimiz var. Devlet yenilse bile millet yenilmiyor. Milletimizin yaşama kabiliyetine güvenin! Bu güven en ümitsiz anda bile size güç verecektir."

Yemekten sonra yola çıktı. Tekirdağ'da bıraktığı iki alayı geliyordu. Karşılama ve son durumlarını görmek istiyordu.

Kuzey Suriye'den gelen askerlerden bir kısmı sıkı eğitim sonucu askere benzemişti. Bir kısmının ise uzun bir eğitimden daha geçmesi gerekiyordu.

Bu askerler sorundu.

ORHAN yine yemek yememişti. Geceleri silkinerek uyanıyor, ateşi inip çıkıyordu. İyileşmesi durmuş,

yüzü süzölmüş, ellerinin üstü yine buruşmuştu. Gözlerine bir ayrılık gölgesi düşmüştü.

Bunu bir Dilber fark etmişti. Orhan'ı konuşmak için elverişli bulduğu anda yatağın yanına diz çöktü.

"Ağabey?"

"Hu."

"Senin bir derdin var."

Orhan sıkıldı:

"Bir şeyim yok. Git."

"Var, hem de çok büyük. Seni yiyip bitiren bir dert bu." "Yok."

"Kardeşine söylemez misin? Minicik aklıyla belki bir çare bulur."

"Beni rahat bırak."

Dilber hiç aldırmadı, başını ağırlığını vermeden Orhan'ın göğsüne dayadı. Gözlerini gözlerine dikti:

"Söyle bana ağabey. Yalvarırım. Kaç gündür iyi değilsin. Oysa ne kadar iyi gelmiştin. Çok mutluydun. Ne güzel bakıyordun. İyi-leşiyordun. Sonra bizim bilmediğimiz bir şey oldu. Sanki yine savaşa gittin sen. Burda değilsin. Neden bizi bırakıp da gittin yine?"

Orhan kız anlamasın diye içine ağladı.

"..Sen meğerse bizi sevmiyormuşsun! Beni sevdiğini sanırdım. Hele beni hiç sevmiyormuşsun." Ah neler saçmalıyordu bu aptal kız!

"..Sevsen bana anlatırdın. Kaç gecedir başımı yastığın altına sokup sabaha kadar ağlıyorum. İnşallah senden önce ölürüm."

Teninin sıcaklığı Orhan'ın yüzüne vuruyor, içini büsbütün yangına veriyordu.

Kurtulabilmek için "Peki.." diye inledi, "..söyleyeceğim."

Dilber çok sevindi, bin kat güzelleşti. Gözleri donanma gecesine döndü. "Söyle."

"Yarın. Yo, hayır, daha sonra." "Ne zaman?"

"Bilmiyorum. Ama söyleyeceğim. Söz. Şimdi lütfen git." Soluk soluğa kalmıştı. Dilber uzanıp çirkin, kirli yüzünden öptü:

"Tamam." Ânında uçup gitti. Orhan iyice büzüldü.

Uçup gideceğine, gerçeği anlamış olsaydı, sevinçle sarılıp "Ben de seni seviyordum" deseydi, ey

büyük Allahım, ne olurdu? Mucizeler, lütuflar, sevindirmeler, nimetler, ödüller, mutlu etmelerle dolu hazinen boşalır mıydı?

SULTAN REŞAT öğle uykusuna yatmış ama uyuyamamıştı. Kalktı, Başkâtip Ali Fuat Bey'i çağırdı.

Bu kargaşalıkta kimsenin düşünmediği bir konu aklını kurcalayıp durmuştu. Beylerbeyi

Üç müttefik hükümdar: Alman imparatoru, Sultan Reşat ve Avusturya-Macaristan İmparatoru Sarayında korunan, daha doğrusu mahpus tutulan ağabeyi, eski Padişah Abdülhamit ne olacaktı?

Kendisi Anadolu'ya geçince o burada, İstanbul'da mı kalacaktı?

Bu durumu sakıncalı, belki de tehlikeli buldu ki Başkâtime emir verdi:

"Bugün uygun birini yollayalım, gerekince sabık Padişah da bizimle birlikte Anadolu'ya geçmek için hazırlıklı olsun. Bu durumu hükümete de haber verin."

"Başüstüne efendimiz. Başmabeyinci Tefik Bey'i bu hizmet için uygun görür müsünüz?"

"Evet, iyi düşündünüz."

Ali Fuat Bey Padişaha sırtını dönmeden arka arka yürüyerek odadan çıktı.

19. TÜMENİN Tekirdağ'da kalmış olan iki alayı da Eceabat'a geldi. Eceabat'ta Rumlar çoğunlukta idi.

Türk azdı. Türklerin çoğu memur ve küçük esnaftı. Birkaç esnaf ile iskelede ve şehirde görevli askerler, gelen yeni askerleri seyretmek için toplandılar.

Önce meşin kılıflara sarılı iki sancak çıkarıldı karaya. Sonra Komutanlar çıktılar. Sonra da alaylar

takım takım çıkmaya başladı. Bazı askerlerin görünümü, davranışları seyredenleri yadırgattı.

Bunların yürüyüşlerinde, sıraya girişlerinde, duruşlarında değişik bir şey vardı. Tüfekleri ağır geliyor, üniformaları üzerlerinden kaçıyor gibiydi. Çoğunda askerlere özgü o güzelim çalım yoktu.⁸

Gözlüklü biri, "Bunlar bizim asker değil" dedi. Sakallı, "Nasıl anladın?" diye sordu. Gözlüklü içerledi:

"Sen anlamadın mı? Bizim asker böyle midir? Bizim Kurdumuz, Zazamız, Çerkezimiz, Abazamız, Tatarımız, Gürcümüz, Boşnakımız, Arnavutumuz, Arabımız farklıdır."

Sakallı uzun uzun baktıktan sonra, "Doğru diyorsun" dedi.

Bu askerlerin çoğu Anadolu çocuğu değildi.

Anadolu'nun toprağı, suyu, havası, ekmeğı, kurdu kuşu da, insanı da, askeri de başkaydı.

Anadolu'yu ve Anadolu insanlarını sevenlere böyle geliyordu.

Bin yıllık toprak, tarih ve yazgı kardeşiydiler de ondan.

ABDÜLHAMİT Başmabeyinci Tevfik Bey'i hemen kabul etmiş, kardeşinin mesajını ayakta saygıyla, yüzü gittikçe sararak dinlemişti.

Tevfik Bey'in konuşması bitince, yaşlı ama tok bir sesle, "Hayır.." dedi. "..Ben Bizans İmparatoru Kostantin'den daha az haysiyetli değilim. Biraderim hazretlerine bağlılığımı arz ediniz. İstanbul'dan çıkmam. Kendisinin de çıkmamasını atalarımızın şerefi adına istirham ederim."⁹

II. Abdülhamit meziyet ve kusurlarıyla son İmparatordu. Ondan sonra Osmanlı tahtının bir pırıltısı ve ağırlığı kalmamıştı. Sultan Reşat İttihatçıların oyuncağıydı. Daha sonraki de Damat Ferit'in ve İngilizlerin oyuncağı olacaktı.

Tevfik Bey saygıyla eğilerek huzurdan ayrıldı.

28 ŞUBAT günü hava iyice bozmuştu. Birleşik Donanma harekete bir gün ara verdi.

Başkomutanlık ise havaya bakmadan bir muhasara bataryası ile çeşitli birliklerden derlediğı 12 topu küçük bir nakliye gemisiyle Çanakkale'ye yollamayı kararlaştırdı.

Muhasara bataryası 1877'den kalma, dönemi çoktan kapanmış bir batarya idi. Topların her birini 8

manda zorlukla çekebiliyordu. Çanakkale savaşı dolayısıyla canlandırılmıştı. Görevleri ağır olduğu için iri yarı, güçlü kuvvetli askerlerden seçilmiş bir mürettebatı vardı. İstanbul depolarında haki renkli üniforma kalmadığı için bu askerlere, bir depoda unutulmuş eski, kaba, siyah abadan yapılmış üniformalar verilmişti. Yalnız topları değil, tüfekleri ile süngüleri de antikaydı.

Görenler güldüler.

Bu müzeliik birlik Haziranda Alçitepe köyü önünde destan yazacaktı.10

Küçük gemi her yanı gacırdayarak koca dalgalı lodos denizine daldı.

BİR GÜN arayı yeterli gören Amiral Carden hareketi yeniden başlattı. Mayın hatlarında bir kanal açıp da Çanakkale körfezine (Sarısığlar körfezine) girdikleri gün iş bitmiş demektir. Oradan Kilitbahir ve Çanakkale'deki bütün tabyalar kolayca susturulurdu.

Mayın konusuyla Kurmay Başkanı Albay Keyes ilgileniyordu. O bu konuda güvence verince, Londra'ya ihtiyatlılığına hiç uymayan şu iddialı mesajı gönderdi:

"Hava güzel giderse 14 gün sonra İstanbul'dayım" 1 Mart ile 3 Mart arasındaki üç gün, orta bölgedeki inatçı bataryalarla yırtıcı savaş gemileri arasında geceleri de süren sert bir didişme ile geçti.11

Boğaz ateş ve duman içindeydi. Top sesleri yankılanarak daha da büyüyor, kulakları sağır ediyordu.

Bazı bataryalar tahrip oldu, bazı gemiler yara aldı. Set bataryaları gerekirse ölümü göze alıp açığa çıkıyor, mayın arama-tarama gemilerine fırsat vermiyorlardı.

Cevat Paşanın güzel genelgesi topçuları daha da güçlendirecekti:

"..tek bir top kalıncaya kadar ateş püsküreceğiz, o da sönmeye mahkûm olunca, yiğitçesine tüfeklerimize sarılacağız, düşmana asla boyun eğmeyeceğiz."

4 Mart günü de kara ve deniz topçuları arasında didişme ile geçecekti. Bugün savaş gemilerinin ateş desteği altında, sabah Kumkale'ye güçlü bir birlik çıkarıldı.

Birlik ateşle karşılandı. Bunun üzerine savaş gemileri kıyıya iyice yaklaşarak topları ve ağır makineli tüfekleri ile çevreyi ateş altına alarak çıkan birliğe kanat gerdiler. 1.200 top mermisi harcadılar.

Kumkale köyünü ve Yenişehir'i yıktılar. Bazı keskin nişancı Türklerin Kumkale köyünün yıkıntılarında saklanarak düşman askerlerini avlamaları, birliğe çok zor saatler yaşattı. Birlik 20 ölü, 24 yaralı, 4

kayıp vererek gemiye güçlükle geri döndü.12

Bu olay Türk askerinin kendine güvenini iyice pekiştirdi. İngiliz de mermiyi yiyince devriliyordu işte!

Seddülbahir'e çıkarma öğleden sonra yapılacaktı.

Bu sırada Seddülbahir'deki tabyaların cephaneliklerindeki mühimmat, topçular ve 26. Alayın askerleri tarafından geriye kaçırılıyordu.

MARSİLYA limanındaki uzun rıhtımlardan birinde Provence adında, siyah gövdeli, siyah-kırmızı bacalı, üst kısmı ve direkleri

beyaz, büyük yolcu gemisi, hareket etmek için Tümen Komutanı (eneral d'Amade'ı bekliyordu. Saat 16.00'ydı.

Çanakkale'ye gidecek tümenin karargâh subay ve erleri ile bir I aburu gemiye binmişlerdi. Lüks geminin her yanı at ve katır pisliği kokuyordu.

Teğmen Charles F. Roux, karargâh görevlileri arasında Türk dili bilginlerinden Jean Deny, Arap edebiyatı öğretmeni Gautier, Vatikan'ın Doğu Bölümü kütüphanecisi Mariste gibi ilginç kimselerle tanıştı. Fransa Yakın Doğuya hazırlıklı gidiyordu.

Rıhtımda bir otomobil görüldü. Geminin merdiveni önünde durdu. General d'Amade gelmişti. Çevik adımlarla güverteye çıktı, törenle karşılandı.

17.15'te gemi rıhtımdan ayrıldı.

15 Mart günü, kalabalık tümeni taşıyan öteki gemilerle birlikte Mondros limanında olacaklardı. Batı, paylaşmak için Doğuya akıyordu.

DİLBER kapıdan içeri seslendi: "Üç Güzeller Kumpanyası geliyor!"

Anneler ailenin mutlu günlerindeki eğlence akşamlarını canlandırarak Orhan'a biraz iyileşme hevesi ve neşe vermek ümidiyle, kanto söyleyerek ve oynayarak içeri daldılar.

Dilber yemek tepsisini taşıyordu.

Bu gösteri Dilber'in işiydi elbette. Eskiden de bu koca popo-lu, uysal anneleri kılıktan kılığa, kimlikten kimliğe sokarak böyle oyunlar düzenlerdi, birlikte eğlenirlerdi.

Gülmek yenilmek olacaktı. Orhan yenilmemek için yorganı başına çekti. O an zihninde bir çözüm parladı. Evet, öyle yapabiliirdi! Niye şimdiye kadar düşünmemişti? Bu karar içini rahatlattı. Dilini sıkı tutması yetecekti.

Yüzünü açmadan, ellerini yorganın iki yanından dışarı çıkararak havaya kaldırdı: "Teslim!"

Bu, yemek yiyeceğim demektir.

Ev sevinç çılgınlıkları ile sarsıldı.

UÇ SAVAŞ GEMİSİ, 7 torpidobot, bir önlem olarak, Seddül-bahir tabyasını, kaleyi ve köyü 45 dakika ateş altına aldı. Atışlarını daha geriye de uzattılar. Bağlar bahçeler alt üst oldu. Uyanmaya hazırlanan bütün meyve ağaçları kavruldu.

Bir bölük asker motorlara bindi. Seddülbahir kalesinin önüne çıkılacaktı. Motorlar kıyıya yaklaşırken saat 15.30'u gösteriyordu.

İngilizleri bir sürpriz beklemekteydi.

Topçuların boşalttığı kesimler de kara birliklerinin denetimine geçmişti. Kritik yerlere ağır makineli tüfekler yerleştirilmişti. Savunma mevzileri güçlendiriliyordu. Seddülbahir kalesinin kuzeyinde bir batarya, batısında bir ileri karakol, önünde iyi gizlenmiş, 30 kişilik bir posta vardı. Bu postanın komutanı Bigalı Mehmet Çavuş'tu.13

Motorlar yaklaşırken, Çavuş askerlerini topladı, "Bana bakın." dedi. ".Üzerinde durduğumuz, ayağımızı bastığımız yer ata yadigârıdır, vatanımızdır. Ha anamızın ırzı, ha vatanın ırzı. Bu gelenler de ırz düşmanları. Ona göre dövüşeceğiz. Bu ırz düşmanlarını geldiklerine pişman edeceğiz."

"Evelallah!"

Her gece subaylardan Türk tarihinin kahramanlarını öğrenerek eğitilmişlerdi. Şimdi unutulmaz kahramanlar olarak tarihe geçmek sırası kendilerindeydi. Bunu seziyorlardı. Herkes yerini aldı, duasını etti. Sessizce beklediler. Çevrede hiç canlı kalmadığını sanan İngilizler neşe içinde kumsala çıkmaya başlayınca, Mehmet Çavuş askerlerinin beklediği emri verdi:

"Haydi bismillah. Ateş!"

Otuz bir tüfek birden patladı.

CEVAT PAŞA M. Kemal'e bugün için "Kilitbahir'de buluşalım" demişti. Buluşup konuştular. Dert alışverişinde bulundular. Amiral von Usedom da gelmişti. Asker karavanasına katıldılar. Sonra birlikte tabyaları gezdiler.

Kilitbahir'de büyüklükleri farklı beş tabya vardı.14 En büyükleri deniz kıyısındaki Namazgâh'tı. Beşi de savaşa hazırды.

Boğaz savunmasının son dayanağı bunlar ile Çanakkale'deki dört tabyaydı.

Bir subay M. Kemal'e koşarak bir telefon notu getirdi. 26. Alay Komutanı Yarbay Kadri Bey, 'bir İngiliz birliğinin Seddülbahir'e çıktığını' bildiriyordu. Paşa ve Amirale bilgi vererek izin istedi.

Tümenine telefon ederek üç alayın da harekete hazır bulunmasını emretti. Kadri Bey'e de telefonla şu kesin emri verdi:

"Şimdi yanınıza geliyorum. Ben oraya gelene kadar kıyıya çıkmış olan düşman kesin olarak denize dökülecektir."

Sonra da atını dörtnala kaldırdı.15

M. KEMAL emir subayı ve seyisi ile yolu kısaltmak için tarlalardan, tepelerden at sürerken İngiliz Dışişleri Bakanlığında da, İngiltere, Fransa ve Rusya arasındaki gizli görüşme başlamıştı.

Rusya, bir nota vererek, yazılı bir anlaşmaya bağlanmamış olan isteklerini bir daha açıklamış ve bu isteklerin artık bir anlaşmaya bağlanmasını talep etmişti.

Rusya'nın sahip olmak istediği yerler şuralardı:

"İstanbul şehri, Boğaziçi'nin, Marmara'nın ve Çanakkale'nin batı yakası (Gelibolu ve Trakya), İstanbul Boğazı'ndan Sakarya ırmağına kadar Asya yakası (İzmit), Marmara adaları, Bozcaada ve Gökçeada"

İngiltere Almanya'ya karşı bir güç olarak Rusya'yı kazanmak için bu istekleri ilke olarak kabul etmişti. Ama iki Boğaz'ın da Rusya'nın egemenliğine geçmesi şimdi İngiliz Dışişlerini de askeri çevrelerini de düşündürmekteydi. Kabul etmek de geri dönmek de zordu.

Görüşmeler 10 Nisanda sonuçlanacak, Rusların istekleri kabul edilecekti.16

M. KEMAL Alçıtepe köyüne hava kararmadan yetişti.

Durumu öğrendi. Çatışma sona ermiş, Mehmet Çavuş ile askerleri İngilizleri durdurmuş, yardıma gelen birlikle birlikte kaçtırmışlardı.

Kadri Bey'le birlikte Seddülbahir'e indiler. 6 şehit, 13 yaralı vardı. Şehitler uğruna öldükleri toprağa verilmiş, yaralılar kışla yıkıntısına taşınmış, ilk tedavileri yapılmıştı. Mehmet Çavuş da yaralılar arasındaydı. İki elinin içi parça parçaydı.

İkinci Bölüm / Denizin Tutuştuğu Gün 74

Yaralıları ziyaret ettiler. Savaşan askerleri kutladılar. Sigara dağıttılar. Olayı Mehmet Çavuş'un askerleri anlattı:

İngilizler ateşi yiyince oraya buraya siperlenmişler. Ateş savaşı sürmüştü. Gittikçe birbirlerine yaklaşmışlar. Mehmet Çavuş tüfeği tutukluk yapınca çok öfkelenmiş, tüfeği atıp yerden zorla kopardığı taşları fırlatmaya başlamış. Elleri bu sırada parçalanmış. Bir küçük kürek bulmuş. Birliğini süngü hücumuna kaldırmış. Mehmet Çavuş en öndeymiş. Çok adam tepelemiş o kürekle. Yedek birlik de yetişmiş. Kurtulabilen İngilizler motorlara binip kaçmışlar. hastanede M. Kemal Müstahkem Mevki Komutanlığına uzunca bir rapor yazarak olayı ayrıntısıyla anlattı.

Örnek alınması için Mehmet Çavuşa madalya verilmesini diledi.17 Gelen savaşın birçok Mehmet Çavuş'a ihtiyacı olacaktı.

Bigalı Mehmet Çavuş

Düşman bu sert tepkiden sonra 25 Nisana kadar bir daha çıkarma girişiminde bulunmayacaktır.

Bu boşluktan yararlanarak M. Kemal, çıkarmaya karşı iyice hazırlıklı olmaları için 26. ve 27. Alaylara Seddülbahir ve Kaba-tepe'de arazi üzerinde birkaç kez 'harp oyunu' yaptıracaktı. Her oyunda sayılar, şartlar değişiyor, subaylar ve erler savaş cilvelerine, sürprizlere, gerekince kendi başlarına karar vermeye alışıyorlardı.173

SAVAŞ ve mayın gemileri ile orta bölgedeki bataryalar arasındaki didişme 5 ve 6 Martta da geceli gündüzlü sürdü. O gösterişli, ünlü donanma, o küçük gördükleri kimi gizli, kimi gezici bataryaları bulup susturamıyor, bu yüzden mayınları imha etmeyi başaramıyordu.

Çakılı bataryalar tepe gerilerindeydi. Düz yollu gemi topları bunlara etki yapamıyordu. Gezici bataryalar ise sürekli yer değiştirerek düşmanı şaşırtıyorlardı.

Sahte bataryalar ise bir âlemidi. Bunların mürettebatı asıl bataryaları korumak için kendilerini feda etmeye hazır bir çavuşla birkaç erden oluşuyordu. Ateş etmiş gibi duman salarak düşman ateşini üzerlerine çekiyorlardı.

Amiral Carden'in sınırları bozulmaya başladı. 7 Martta Boğaz'ı zorla geçmenin provasını yapmaya karar verdi.

4 Fransız, 2 İngiliz büyük savaş gemisi, çevrelerinde koruyucu olarak yer alan muhrip ve torpidobotlar Boğaza girdi. Mayın hatlarına yaklaşımadan savaş düzeni aldılar.

Fransız gemileri orta bölge bataryalarını ateş altına alarak 2 İngiliz zırhlısını koruyacak, 2 İngiliz zırhlısı da 16.000 metre uzaktan Kilitbahir ve Çanakkale tabyalarını bombardıman edecekti. Mayın tarama gemileri de bu ateş cehenneminden yararlanarak mayın toplayıp patlatacaklardı.

Fransız gemileri ile orta bölge bataryaları arasında çok sıkı bir düello başladı. İngiliz zırhlıları da sabit hedef olmamak için geniş çemberler çevirerek ateş saldırısına geçtiler.

Ana tabyaların ilk ateş sınavıydı bu.

Mürettebat ateş yoğunlaşınca sığınaklara çekiliyor, azalınca ya da düşman atışa ara verince topbaşı ediyordu. Savaş kızışınca sığınaklara çekilmediler. Ateş altında da topbaşında kalarak karşılık vermeye koyuldular.

Vurulanın yerine ânında yedeği geçiyordu.

Savaş çok hızlanmıştı.

Büyük mermilerin cephanelikten kaldıraçla alınıp kapı önünde küçük vagona yüklenmesi, vagonla topun yanına taşınması, topun asansörüne verilmesi, yukarı çıkarılması, topa yerleştirilmesi Mecidiye'deki askere iyice uzun gelmeye başladı. Sabırları taşı, yürekleri köpürdü; 190 kilo, 215 kilo ağırlığındaki mermileri, cephaneliğin kapısı önünde kaldıraçtan sırtlarına alıp koşa koşa topların asansörlerine taşımaya başladılar.18

Mermilerin ağırlığından kemikleri çatırıyor, kasları eziliyor, her yanlarından ter fişkırıyordu. Bu sırada öteki askerler de ciğerlerinin olanca gücüyle tekbir getirerek arkadaşlarının canına canlarını katıyorlardı. Olağanüstü bir durumdu. Teğmen Fahri gözyaşlarını tutamadı.

Asker, silahlarının eskiliğini ve yetersizliğini, inancı ve özgüveni ile aşıyordu.

Yoğunlaşan, hızlanan Türk ateşi Birleşik Filoyu ürküttü. Kısa süre içinde iki İngiliz zırhlısının kuleleri sakatlanmış, birinin komutanı yaralanmış, ötekinde büyük bir delik açılmıştı. Filo saat 15.00'te ateşi keserek Boğaz'dan uzaklaştı.

Türkler hiç top kaybetmemiş fakat Rumeli Mecidiyesi'nin kışlası yıkılmış, Çanakkale'de bir mahalle yanmıştı.

4 şehit, birçok yaralı vardı.

Müstahkem Mevki Komutanı, ilgili subaylar, Amiral von Usedom ve Merten Paşa yeni savaş

karargâhındaki gözetleme yerinden dört saatlik kesintisiz savaşı ayaklı, büyük dürbünlerle izlemişler, gerektikçe tabya ve bataryalarla konuşmuşlardı.

Uzaklaşan gemilerin ardından mutlulukla baktılar. Tüm topçular bugün çok iyi bir sınav vermişti.

Cevat Paşa tabyalara ve bataryalara telefon ederek hepsini kutladı.

Topçuların tavrı Amiral von Usedom'a oldukça güven verdi. Ama onun akli uzun menzilli, zırh delici mermilerin azlığına takılıp kaldığı için hâlâ tam rahat değildi. Asıl saldırıyı karşılamaya topçuların fedakârlığının yetmeyeceğini düşünüyordu.

Merten Paşa deniz savaşının başlamasından bu yana düşman filosunun hareketlerini izlemekteydi.

Büyük gemiler çeşitli hareketler için Erenköy körfezini kullanıyorlardı. Burasının büyük bölümü uzun menzilli, ağır Türk topları açısından ölü noktaydı.

Gözetleme yerinden çıkarken Cevat Paşaya o kesime mayın dökmeyi önerdi. Öyle sıradan bir şey gibi söylemişti ki bu önerinin tarihin akışını etkileyeceği düşünülemezdi.19

Karargâha dönünce, Cevat ve Merten Paşalar ile Selahattin Adil Bey harita başında durumu bir daha görüştüler. Bu iş için Erenköy körfezinin en uygun ve duyarlı yerinin Karanlık Liman kesimi olduğuna karar verildi. Kıyı burada çok yükseliyor, güneş ışığı öğlene kadar denize yansımıyordu.

Bu nedenle Karanlık Liman deniyordu buraya. Bu durum mayınların bir kısmının görünmeden gizli

kalmasını sağlayabilirdi.20 Ama her halde çok tehlikeli bir görevdi bu. Çünkü İngiliz nöbetçi gemileri bütün gece Boğaz içinde denetimi sürdürüyorlardı. Görülürse mayın dökcek gemiye kurtuluş yoktu.

Fakat bu görev yapılmalıydı. Bir düşman gemisine zarar ve-rilebilse kazançtı. Müstahkem Mevki Mayın Grup Komutanı Yüzbaşı Nazmi Akpınar'ı çağırıldılar.

Geldi.

İşinin ustası, soğukkanlı bir denizciydi. Boğaz'ın özelliklerini, cilvelerini, gizli huylarını iyi bilirdi.

Harita başına geçtiler. Görevi anlattılar.

"Elimizde kaç mayın var?" "Şu anda 26."

Bu 26 mayın kıyıya paralel olarak Karanlık Limana dökülecekti. Tam yeri belirlediler. Bu iş için Nusrat gemisi seçildi. Mayın gemisi olarak yapılmış tek gemiydi. Su kesimi derin olmadığı için mayınlara değmeden mayın hatlarının üzerinden rahatça geçebiliyordu. "Ne zaman hazır olursunuz?" "Hemen hazırlık yapılırsa, gece yola çıkılır görev sabahtan önce yerine getirilebilir."

"Öyleyse hazırlığınızı yapın." "Başüstüne."

Komutanlar da, Yüzbaşı Nazmi de tehlikenin büyüklüğünü biliyorlardı. Bu nedenle vedalaşma dokunaklı oldu.20

Yüzbaşı Nazmi Bey

NUSRAT Nara'daydı. Emir gelir gelmez sefere hazırlandı. 26 mayın yüklendi, ateşleme düzenekleri yerleştirildi.

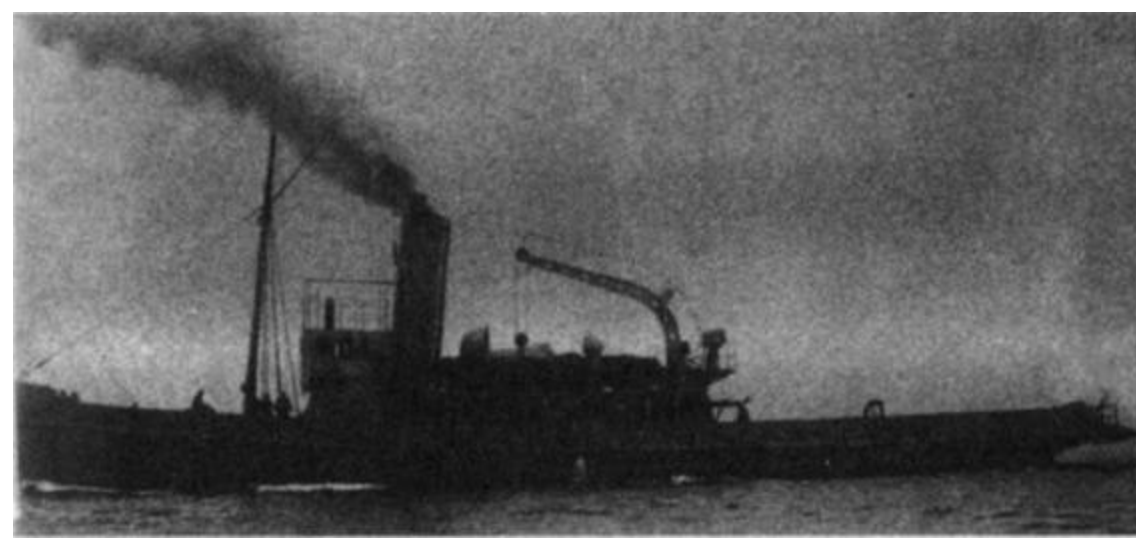
Gece yarısı Nara'dan ayrıldılar. Yıldızsız, hafif sisli bir geceydi. Deniz az dalgalıydı. Çanakkale'ye yanaşıp Yüzbaşı Nazmi Bey'i aldılar. Gemi Komutanı Yüzbaşı Hakkı ile Yüzbaşı Nazmi sarılıp öpüştüler. Yüzbaşı Hakkı kalbinden rahatsızdı ama önemli olduğunu anladığı görevi kimseye bırakmak istememişti.

"İyi misin Hakkı?"

"Çok şükür."

Nusrat Mayın Gemisi Komutanı

Yüzbaşı Hakkı Bey

Gemi subayları da çağrıldı. Boğaz haritası açıldı. Nazmi Bey görevi açıkladı. Olası tehlikeleri anlatmaya gerek görmedi. Hepsi her gün Boğaz'da ölümle yüzgöz yaşamaktaydı.

Görevin gün doğmadan bitirilmesi gerekiyordu. Hakkı Kaptan hareket saatini buna göre hesapladı.

Nusrat'ın ışıkları söndürüldü. Bacadan Kıvılcım atmasın ve duman çıkarmasın diye ocak bastırıldı.

Çanakkale den sessizce ayrıldılar.

Boğaz'ın Anadolu kıyısı izlenecekti. Çanakkale körfezinden çıkıp Kepez burnunu dönecekler, büyük Erenköy körfezine gireceklerdi.²¹

Bataryalara Nusrat'ın son mayın hattını geçip ileri gideceği ve geri döneceği haber verilmişti. Düşman nöbetçi gemilerine karşı bu küçük gemiyi korumak için bütün bataryalar tetikte bekliyordu.

Mayın arama-tarama gemileri önemli bir sonuç alamadan çekip gitmişlerdi.

Boğaz sessizdi.

Gemide Nazmi Bey ile Hakkı Kaptan dışında 6 subay, 60 kadar da denizci vardı.²² Kepez burnunu dönünce birbirleriyle helal-leştiler. Tehlikeli bölgeye girilmişti.

Makinelerin sesi en aza düşürüldü.

Gözcüler bütün canlarını gözlerinde toplamış, ileriye ve sağa bakıyor, düşman gemisi arıyorlardı.

Hava da deniz de kapkaraydı. Sis ince yağmuru dönüştü. Gemi çok yavaş ilerlemeye başladı.

Tayfalar derinliği ölçüyor, arka güvertede raylar üzerinde sıralı bekleyen mayınlar döküm için hazırlanıyordu.

Sancak alabanda ile geri döndüler.

Gemi Kepeze doğru hızla yol alırken, birkaç saniyede bir, bir mayın, zinciri ve ağırlığı ile suya

bırakılacaktı.

Nusrat Mayın Gemisi

Öyle ki mayınlar arasında 100-150 metre aralık kalacak, 80 kg ağırlığındaki mayınlar su yüzeyinden yaklaşık 4,5 metre altta sıralanacaklardı.

Nöbetçi düşman gemileri sabaha karşı geri çekilmişlerdi. Görev rahatlıkla gerçekleştirilecekti.

Gemi hızlandı.

"Bir numaralı mayın hazır!"

"Bir numaralı mayın bismillah fundo!"

"Bismillah fundo!"

İlk mayın geminin arkasından suya bırakıldı, Çanakkale Bo-ğazı'nın kutlu suyuna köpükler saçarak gömüldü. "İki numaralı mayın hazır." "İki numaralı mayın bismillah fundo!" "Bismillah fundo!"²³

Paleo Castro'dan başlayarak Erenköy hizasına kadar 26 mayın döküldü.²⁴ Bu 11. ve sonuncu mayın hattıydı. Mayın sayısı bunlarla 400 u geçmişti.

Ortalık yeni ağarıyordu.

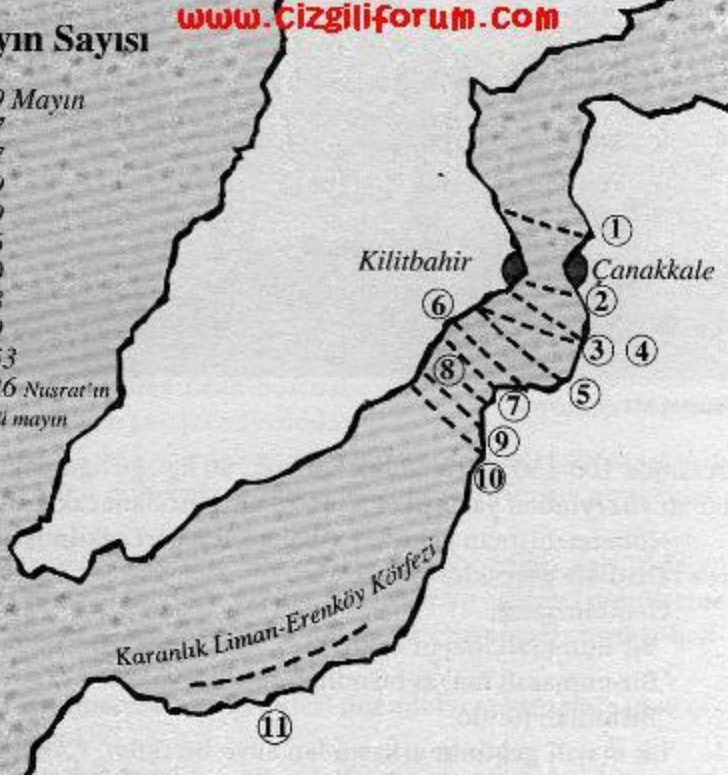
Küçük gemi yine kıyıyı yalayarak tam yol ilerledi. Saat 08.00'de Çanakkale'deydiler. Yüzbaşı Nazmi Akpınar, Selahattin Adil Bey e afili bir denizci selamı çakarak tekmil verdi:

"Görev olaysız yerine getirilmiştir."

"Sağ olun!"²⁵

Mayın Sayısı

- 1 - 39 Mayın
- 2 - 47
- 3 - 47
- 4 - 29
- 5 - 29
- 6 - 16
- 7 - 50
- 8 - 28
- 9 - 39
- 10 - 53
- 11 - 26 Nusrat'ın döktüğü mayın

AMİRAL CARDEN gündüzleri Geçit'teki tabyaları susturmak, geceleri mayınları toplamak için her yolu deniyordu. Ama başarılı bir sonuç alamadıkça sinirleri geriliyordu. Hava iyice düzelince, hiç kimsenin beklemediği kadar inatçı çıkan Türk savunmasına tüm donanma ile yüklenerek, tabyaları susturup Boğaz'ı geçeceğini ümit ediyordu.

Londra ve Paris ümit etmiyor, inanıyordu.

Mondros'a özellikle İstanbul'un işgali için kullanılmak üzere kara birlikleri yollamaya karar vermişlerdi.

12 Mart Cuma günü Lord Kitchener Orgeneral Ian Hamil-ton'u çağırıldı.

General Hamilton Lord Kitchener'in kapısını vurup içeri girdi, "Günaydın" dedi, masasının önüne kadar yürüdü. Saygıyla bekledi. Lord Kitchener başını kaldırıp baktı, pat diye dedi ki:

"Çanakkale'deki donanmayı desteklemek üzere bir askeri kuvvet gönderiyoruz. O ordunun komutanı Sizziniz"25a

Hamilton gülümsemeye çalıştı:

"Güveninize çok teşekkür ederim. Hiçbir bilgi istemeden elimden geleni yapmaya her zamanki gibi hazırım. Fakat bu kez birkaç söz söylemem, bir-kaç soru sormam gerek."

Çanakkale hakkında hiçbir şey bilmiyordu, Türkleri tanımiyordu. Komutanı olacağı ordu hakkındaki bilgisi de sıfırdı.

General Ian Hamilton

Lord Kitchener sinirliydi. Ağır sorumluluk altında ezilmeden durmaya çalışıyordu. Yavaş yavaş tersliği azaldı. Oturup uzunca konuştular.

Mondros'ta 80.000 kişilik karma bir ordu toplanmaktaydı: İngilizler, Anzaklar, Fransızlar, dominyon ve sömürge askerleri. Birçok sorun vardı. Hamilton'un bir an önce gidip bu işleri düzene koymasını istedi. Türkleri yenmek için bu kadar kuvvet yeterdi. Sayı belki biraz daha artırılabilirdi. Ama daha fazla kuvvet istemeyecekti. Ne olacak, Hindistan bile Türkiye'yi tek elle yenebilirdi. İstanbul'da Türklerden daha çok Rum ve Ermeni bulunuyordu. Donanma Marmara'ya girer girmez bunlar ayaklanır, hükümeti devirirlerdi.26

Lord Kitchener sonuçtan o kadar emindi ki Hamilton'a iyi şans dilemek gereğini bile duymadı.

LORD KITCHENER Türkler hakkında yanıliyordu. Yanıldığını kısa zamanda anlayacaktı.

Rumların büyük çoğunluğu İstanbul işgal edilirse sokaklara dökülür, şenlik yapardı. Ama isyan edecek kadar cesur değillerdi. Bir örgütleri de yoktu. Çok az da olsa bir bölümünde yurttaşlık duygusu vardı. Bunlar orduda dürüstçe görev yapıyorlardı.27

Rumlar ilerde, büyük yenilgiden sonra, Patrikhanenin önderliğinde örgütlenmeye başlayacaklardı.

Ama Ermeniler konusunda haklıydı. Onlar uzun zamandan beri örgütlüydü. Örgütlenmek için Rusya ile birlikte İngiltere'nin de yardımını görmüşlerdi.28

Rusya ve İngiltere, bin yıldır toprak kardeşi olan ve barış içinde yaşayan Ermeniler ile Türklerin ve Kürtlerin arasını açmayı başarmışlardı.

Anadolu'da ayaklanmayı başlatmak için hazırlıklar sona ermişti. İlk aşama olarak Van'da, Zeytun'da isyan edeceklerdi.29

İstanbul bütün hazırlıkların odak noktasıydı. Büyük bir gizlilik içinde çalışıyorlardı. Daha doğrusu böyle sanıyorlardı. Ermeni sorunu konusunda çok deneyli olan İstanbul polisi sessizce hepsini izlemekteydi.

Her an hepsini toparlayabilirlerdi ama hükümet Batı dünyasında bu olayın büyütülerek aleyhte kullanılacağından çekiniyor, hepsini tutuklamak için dünya kamuoyunun da bu işlemi haklı göreceği âni bekliyordu. Çünkü Ermeni siyasi örgütleri isyan ediyor, yakıyor, yıkıyor, öldürüyor, hükümet isyanı bastırmak için harekete geçince, Ermeni propaganda motoru çalıştırılıyor, bütün Hıristiyan ülkelerde çığlıklar yükseliyordu: "Müslüman Osmanlılar Hıristiyan Ermenilere kıyıyor!" Gerçekler, bu haçlı çığlıkları arasında kaybolup gidiyordu. Kırk yıldır hep böyle olmuştu.

Hükümet bu nedenle ağırdan almaktaydı.

GENERAL D'AMADE Paris'teyken İngilizlerin Ermeni, Arap ve Kürtlerle ilgilendiklerini duymuştu.

Yolda gelirken hep bu konuyu düşünmüştü. Kendi de Adalardaki Yunanlılardan bir birlik kurarak, çeteler oluşturarak, Anadolu kıyılarında karışıklıklar çıkarabilir, Türkleri uğraştırıp gücünü bölmeyi sağlayabilirdi.

Türkiye aleyhine bir iş olurdu da Yunanlılar katılmaz mıydı? Mondros'ta bu düşüncesini açar açmaz birçok Yunanlıdan olumlu yanıt aldı.

Bir Yunan taburu kurulması için emir verdi. Teğmen Bon'u bu işle görevlendirdi. Venizelos'un yeğeni Binbaşı Karasevdas taburun komutanlığına getirildi.

Katılanların hevesini görünce bu taburun çok işe yaracağına inandı.293

AKDENİZ Sefer Kuvveti Başkomutanlığına Orgeneral Ian Hamilton'un seçilmiş olması Donanma Bakanı Churchill'i memnun etmişti. Kültürlü, şair, kibar bir insan, iyi bir emperyal askerdi. Herhalde denizcilerle iyi geçinecekti.

Hamilton'u kutladı ve şöyle dedi:

"Benzersiz bir zaferi izlemeye gidiyorsunuz."

Yolladığı telgrafların Amiral Carden'i ateşlediğini, birkaç gün içinde son darbeyi vurmak için harekete geçeceğini sanıyordu.

OYSA acele etmesini isteyen her telgrafi Amiral Carden'in sınırlarını bozmaktaydı. Times nehrine bakarak Çanakkale hakkında hüküm veriyor, bol uçak göndereceğine emir yağdırıyordu. Boğaz'ın iç kısımları uçaksız keşfedilemiyordu.30

Bunca çabaya, denizci kaybına, cephane masrafına, değerli top namlularının yıpranmasına, mayın tarama gemilerinin batmasına karşılık, elle tutulur bir ilerleme sağlanamıyordu işte.

Uzun yıllardır her savaşta yenildiklerini duyduğu Türklere ne olmuştu?

Albay Keyes bu gece, sivil balıkçılarla değil, denizciler arasından topladığı gönüllülerle mayın taramaya çıkacağını bildirerek komutanını ümitlendirdi. Keyes bu gece 2 mayın hattını temizleyebileceklerini düşünüyordu. Bu hızla iki gece sonra Çanakkale körfezine girecek genişlikte bir geçit açılabilirdi.

Amiral Carden yüreğini kemiren başarısızlık korkusunu yenmek için dolu bir kadeh viski aldı, haritanın başına geçti. Saldırı planını kimbilir kaçınıcı kez, bir daha incelemeye oturdu.

Plan kâğıt üzerinde mükemmel görünüyordu.

DİLBER sevinç içinde, "Ağabey." dedi, "..sen yine eve, bize döndün."

Orhan yemeğini bu akşam da nazlanmadan, homurdanmadan yemişti. Şimdi de pekmezli ekmeğin tatlısını yiyordu. Zaten yeni kararından beri yemek yiyor, sabahları itiraz etmeden yumurtalı süt bile içiyordu. Bu hastalığı bilenleri şaşırtan bir hızla iyileşmekteydi.

"Bir yere gitmemiştim ki."

"Gitmiştin. Burda değildin. Bir derdin vardı. Aklın başka yerdeydi. Şimdi burdasın, her şeyin farkındasın. Mesela dün saç tokamın yeni olduğunu hemen anladın."

Anlamaz mıydı?

Saçının tek teli eksilse anlardı.

Dilber kahvaltıdan ve akşam yemeğinden sonra yatağın başu-cuna koyduğu küçük, hasır iskemleye oturuyor, Orhan'ı oyalamak için hikâyeye okuyordu. Bir sözcüğü doğru söylemezse Orhan hemen yanlışını düzeltiyordu. Anneler de Orhan'ı beslemek için gide gele meyve, yemiş taşıyıp duruyorlardı.

Dilber en kolay Ömer Seyfettin'in hikâyelerini okumaktaydı. Bu hikâyelerde dilinin dönmediği ve anlamadığı hiçbir sözcük yoktu. Türkçe de tıpkı Türkler gibi yeniden kendine gelmekte, kimliğini, tadını bulmaktaydı. Orhan'ın deyişi ile Türkçe, Hacivat Türkçesi olmaktan kurtuluyordu.

Bugün Halide Edip Hanım'ın Handan romanına başlayacaklardı.

KADINLAR ülke savunmasına yönelik derneklerin kadın kollarını kurmuş, çalışmaya başlamışlardı.303

Birçok da işlik açmışlardı. Buralarda hem ordunun ihtiyacı olan dikim işleri yapılıyor, hem geliri olmayan kadınlara bir iş sağlanmış oluyordu.30b

Toplantılar yaparak, bazı gazete ve dergilerde yazarak kadın haklarını savunmayı da, peçeyle, çarşafı, tacizle, yalnız erkeklere hak tanıyan bencil anlayışla ciddi mücadeleyi de sürdürüyorlardı.

Eğitim fırsatı verilmemiş, durumunu yazgı sanan kadınları uyandırmaya, eşitlik ve özgürlük davasına kazanmaya da büyük önem veriyorlardı. İktidar büyüklerinin eşleri kocalarını uyarmakla görevlendirilmişti.

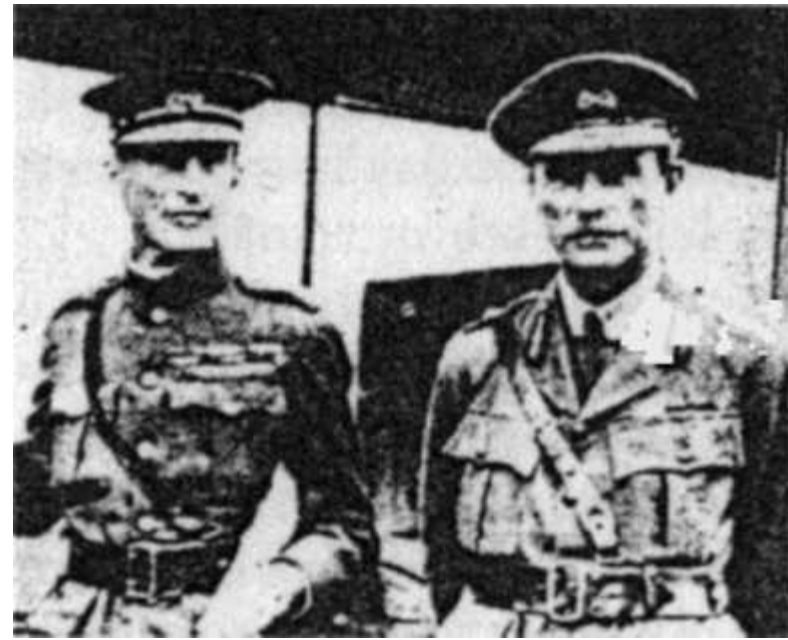
Kızılay Kadınlar Kolunda çalışan Nezihe Veli hanım, gönüllü hemşirelik kursu açılmasını önerdi.

Öneri heyecanla, alkışlarla benimsendi. Bu olay yalnız bir hayır etkinliği olmaz, gerçekleşirse, birçok zincirin kırılmasını da kolaylaştırırdı. Öyle de olacaktı.

Kızılay Genel Başkanı Dr. Besim Ömer Paşayı ziyaret ettiler.

Öneriyi öğrenince Paşanın gözleri yaşardı.

Kadınların çalışmasını, meslek gereği de olsa bir erkeğe el sürmesini kabul etmeyen bağnazların tepkilerine göğüs gererek hemşirelik mesleğini o başlatmıştı.

Nezihe Veli Hanım

Açtığı kursu bitiren Müslüman hanımlar Trablus ve Balkan Savaşı sırasında Kızılay hastanelerinde çalışmışlardı. İçini çekti:

"O felaket günlerinin ertesinde, yeni kurs açmayı düşünemedik. Eskilerden bu önemli mesleği

sürdüren ancak bir-iki kişi kaldı. Evlenenler, belki de kocaları izin vermediği için ayrıldılar. İlk kursa pek az hanım katılabilmişti. Anlıyorum ki bu kez öyle olmayacak. Kurs açılacağını duyurun!

Hanımlar odadan çıkar çıkmaz bu güzel hizmeti başlatmak

için yardımcısını çağırdı.

13 MART gecesi Albay Keyes ve gönüllüleri, kruvazör ve torpidoların koruması altında Boğaza girdiler ve mayın hatlarına sokuldular. Balıkçı gemileri de az su çektikleri için mayın hatları üzerinden takılmadan geçebiliyorlardı.

İlk mayın hattını aşıp hedef büyütme için dağıldılar.

İşildaklar cayır cayır yandı. Sinek uça görülebilirdi. Orta bölge bataryaları, kruvazörlerin sindirme ateşi altında toplarını konuşturdular.

Vuruşma İngilizler bakımından acı sonla bitti:

Mayın gemileri hayli mayın patlatmış ama 2 geminin bütün mürettebatı vurulmuş, 4 mayın gemisi, 2 motor delik deşik olmuştu. Amethyst adlı kruvazör balıkçı gemilerini kurtarmak için Kepez Burnu yakınına sokulunca, buradaki 3 bataryanın ateş alanı içine düşerek birçok ölü ve yaralı vermişti.

Birkaç mayına karşılık İngilizlerin kaybı 27 ölü, 43 yaralı, 4 mayın gemisi, 2 motordu.

"Olamaz!!!"

Her başarısız girişim Amiral Carden'i eritmekteydi.

GENERAL HAMILTON, bir günlük bir hazırlıktan sonra, Kurmay Başkanı General Braithwaite ve karargâhının çekirdeğini oluşturan ilk 12 subayla birlikte 14 Mart günü Londra'dan ayrıldı. Buradan Fransa'ya geçecek, Marsilya'da kendini bekleyen Phaeton muhribine binerek Mondros'a gidecekti.

General Hamilton ve Kurmay Başkanı

General Braithwaite

Çeşitli sömürge savaşlarına katılmış, deneyli bir askerdi. Afganistan savaşında yediği bir kurşun yüzünden sol eli sakat

Gazeteler bu atamayı yazdığına Çanakkale için bir de Birleşik Ordu kurulduğunu herkes Ama Türk Başkomutanlığı bu gelişime gereken önemi vermedi. Çanakkale için hâlâ bir stra-

teji geliştirilip saptanmış değildi. Sadece 11. Tümen Balıkesir'den Çanakkale'ye doğru yaklaştırıldı.

Tümen Edremit körfezini savunmakla görevlendirildi. Karargâhı Ezine'de olacaktı.

Buna karşı Gelibolu savunmasını güçlendirmek için bir şey düşünülmedi. Yarımadadaki ikinci tümen olan 19. Tümenin iki alayı yetersiz, tüm tüfekleri hâlâ çakaralmaz martindi.31 M. Kemal Kolordu, Kolordu Başkomutanlığı sıkıştırıyor ama bir sonuç alınamıyordu.

Savaşmak gerekse, zehir gibi hazır 57. Alay bile o hurda tüfeklerle bir işe yaramayacaktı.

CHURCHILL 14 Martta Amiral Carden'e bir telgraf daha yolladı. Bu telgraf şöyle bitiyordu:

"Kayıpların göze alınması ve Alman denizaltıları gelmeden önce, en kısa süre içinde sonuca ulaşılması gerekiyor"

Saldırı planı hazırды. Donanma da hazırды. Bir uçak gemisi de gelmişti. Hava düzelir düzelmez büyük saldırıya geçilecekti. Hazır olmayan Amiral Carden'di. Uyuyamıyordu. Omuzları çökmüş, sakalı daha beyazlaşmıştı.

Yardımcısı Amiral de Robeck ve Kurmay Başkanı Keyes ile görüştüktan sonra, "saldırınının 17 Martta, hava o gün uygun olmazsa 18 Martta yapılacağını" bildiren mesajı istemeye istemeye imzaladı.

82 Diriliş / Çanakkale 1915

İnatçı Keyes gece yine mayın tarama işine çıkacaktı. Amiral < inlen Keyes'e anlaşılmaz bir şeyler mırıldandıktan sonra, erkennen Queen Elizabeth zırhlısındaki kamarasına çekildi.

Bu kadar güçlü bir donanma ile Boğaz'ı elbette yarıp geçecek-li. Ama başarısızlık korkusu beyinde büyüdükçe büyüyordu.

Ya geçemezse?

Ya Queen Elizabeth batarsa?

Ya yenilmez armada yenilirse?

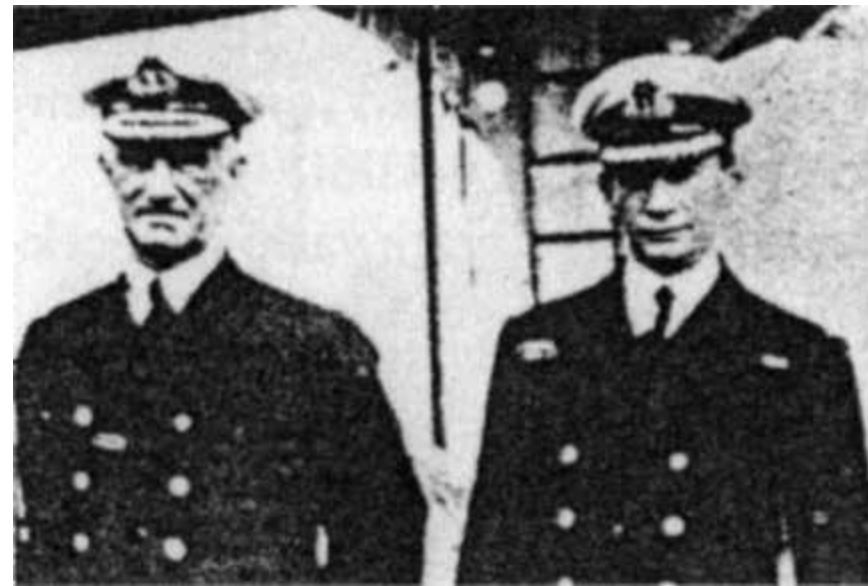
İKİNCİ ORDU Karargâhında görevli Kurmay Binbaşı İzzettin Bey (Çalışlar) bugün sevindirici bir telgraf almıştı.

Önceden tanıdığı ve çok saygı duyduğu Yarbay M. Kemal "19. Tümen Kurmay Başkanlığı için kendisini istediğini, atama işleminin bittiğini, Eceabat'a beklediğini" bildiriyordu. Çanakkale kesimi çok önemliydi. M. Kemal ile çalışmak talihtir. Akşam eşiyle birlikte evi toplamaya başladı. Edirne'den trenle ayrılacaklar, eşi Kevser Hanım'la kızı İstanbul'a gidecek, İzzettin Bey tahta bavulu ve asker yatağıyla Uzunköprü'de inecekti. Ağlaşmadan vedalaşacaklardı. Bütün subay aileleri gibi İzzettin Bey ailesi de görev ayrılıklarına alışkındı. Bu görev İzzettin Çalışlar için M. Kemal ile birlikte çıkacağı uzun, şereflerle dolu, büyük yolculuğun başlangıcı olacaktı.

Binbaşı İzzettin Bey

AMİRAL CARDEN sabah kamarasına çağırdığı Keyes'e bu görevi götüremeyeceğini açıkladı. Keyes akşam yine hayli mayın temizlediklerini bildirerek komutanını yüreklendirmeye çalıştıysa da bunun bir yararı olmadı. Gemi doktoruna ve Amiral de kobeck'e durumu bildirdi.

Doktor Amiralali görür görmez hasta listesine aldı: Tam bir çöküntü içindeydi.

Amiral de Robeck ve Kurmay

Başkanı Albay Keyes

Amiral o gün bir savaş gemisiyle Mondros'tan ayrıldı. Her şey o kadar çabuk gelişmişti ki bir uğurlama töreni yapılamadı. Amiral Carden korkusu yüzünden sessiz sedasız tarihe karışıp gitmişti.

Birleşik Donanma Komutanlığına Carden'in yardımcısı Amiral John Michael de Robeck getirildi.

Donanmanın doktorlarından Fransız Yüzbaşı Laurent Moreau şöyle diyecekti:

"Sakallı, biraz beli bükük, hayli sağır Amiralin yerine Amiral de Robeck geçti. Sevindik. Amiral de Robeck, sporcu, genç, pembe yüzlü, kanlı canlı bir komutan."

Albay Roger Keyes Kurmay Başkanı olarak kaldı.

Saldırının 18 Mart Perşembe günü yapılmasını kararlaştırdılar.

Birleşik Donanma mayın hatlarına fazla sokulmadan uzun menzilli toplarıyla tabyaları susturacak, orta bölge bataryalarını ezecek, bu sırada mayın gemileri ateş şemsiyesi altında mayın hatlarını temizleyerek donanmaya yol açacaktı.

Bütün olasılıklar düşünülerek hazırlanmış olan plan ana çizgileriyle buydu. Donanmanın gücü düşünülünce, bu hedeflere ulaşmak uzak ve zor görünmüyordu. Hedef herkesi heyecanlandıracak kadar büyüleyici idi: İstanbul! Tarihi surlar, kubbeler, çeşmeler, haremler şehri, halı, gümüş, lokum ve baharat cenneti.

Planın dikkate almadığı bir husus vardı: Yurdunu anası gibi, kadını gibi, çocuğu gibi seven, canından aziz bilen çılgın Türkler.

DARDANOS bataryasında 2 eski gemiden sökülmüş 5 deniz topu vardı. Bunlar 15 cm. çapırda seri ateşli Wickers marka çok güzel toplardı. Batarya Kepez burnuna yakın, Boğaz'ın girişine ve mayın hatlarına egemen bir tepe üzerine yerleşmişti. Geçit'teki tabyalardan önceki son en önemli bataryaydı.

Kilitbahirli Üsteğmen Hasan Hulusi

Deniz toplan için denizci topçular görevlendirilmekteydi. Bu bataryanın başına ilk kez bir karacı topçu, Kilitbahirli Üsteğmen Hasan Hulusi atanmıştı. Çalışkanlığı, bilgisi ve gözüpekliliği ile bu atamayı yapanları gururlandırmıştı.

19 Şubattan beri sürüp gelen didişme içinde Dardanos bataryası büyük ün kazanmıştı.

Dardanos ile çevresindeki iki bataryanın üst komutanı olan Yüzbaşı Mithat Hey bugün, Üsteğmen Hasan Hulusi'nin 20 gün önce ikinci bir çocuğu, bir kızı olduğunu duydu. Şaşırıldı. Görmek için izin istememişti. Kendi de babaydı, halden anlardı. İçi içini yiyor olmalıydı. Hemen telefona sarıldı.

"Benden sana iki gün izin." dedi. "..Bugün git, yarın dön. Merak etme, seni aratmayız."

Komutanının bu ilgisi, anlayışı Üsteğmen Hasanı utandırdı, ter içinde bıraktı. Savaşta kurt kesilen koca topçu çocuk gibi kekeledi:

"Sağ olun komutanım. Haber geliyor. Hepsi iyiler. Burdan ayrılamam. Yapamam. Ben yokken burda bir şey olursa kahrolurum. Hele başımızdan şu bela bir gitsin. Çocuğu nasıl olsa görürüm."

Çocuk sevgisini bile bastıran bu görev duygusu Komutanın içini titretti:

"Peki kardeşim."

EŞİ HATİCE HANIM günlerdir "Beni Sultanahmet meydanına götür, sana orada göstermek ve söylemek istediğim şeyler var" diyordu. Mithat Şükrü Bey eşinin bu isteğini bir türlü yerine getirmemişti. Hiç zamanı olmamıştı. Bu isteğin nedenini de öğrenememişti. Sorduğu zaman eşi gülümsüyor ve susuyordu.

Bugün zamanı vardı. Hava da açık ve ılıktı. Kahvaltıdan sonra eşine, "Ben hazırım" dedi.

"Ben de şimdi hazır olurum."

Çarşafını giyiverdi.

Kapalı arabayla Sultanahmet meydanına geldiler. Araba meydanda durdu. Hatice Hanım peçesini kapatıp sıkıştırdı. Arabadan indiler.

Dünyanın en önemli meydanlarından biriydi burası. Tarihin harman olduğu yerdi. Arabadan biraz uzaklaştılar. Mithat Şükrü Bey kaç kez gördüğü meydana yine hayranlık içinde baktı.

Hatice Hanım, "Mithat Şükrü Bey." dedi. "..Ben Sultanahmet Camisini, dikili taşları, Aya Sofya Camisini iyice görmek istiyorum. Peçenin arkasından her şey soluk, gölge gibi, belirsiz, yarım

yamalak görünüyor. Peçemi açıp bakabilir miyim?"

Mithat Şükrü Bey'in aklı başından gitti. Çevreden birçok sarıklı, fesli erkek geçmekteydi. Tanıyanlar saygıyla selam veriyorlardı. İttihat ve Terakki Partisi Genel Sekreteri Mithat Şükrü Beyefendi'nin eşi Hatice Hanım'ın yüzünü açıp da bir frenk kadını gibi çevreye baktığını görünce neler demezler, neler olmazdı! Yerinden zıpladı:

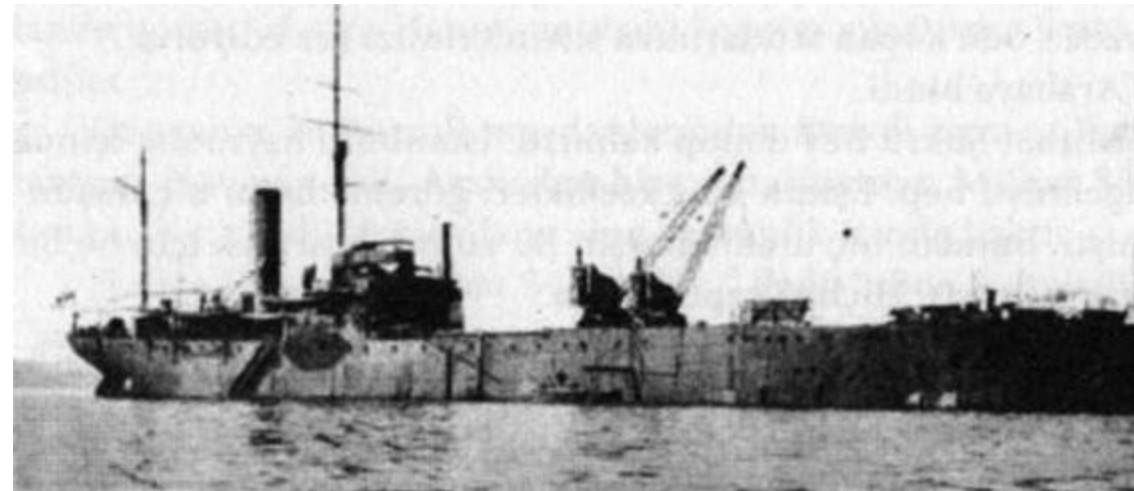
"Aman, hayır, sakın!"

Hatice Hanım gülümsedi:

"Korkmayın, korkmayın, açmam. Ama düşünün lütfen! Bir Müslüman Türk kadını çıplak gözle bu tarihi meydana bakamıyor, güzelim camilerini göremiyor, bir yalıda oturmuyorsa cennet Boğaz'ı seyredemiyor, eşsiz şehrini tanımıyor. Çünkü peçeli. Görmek için peçesini açsa kıyamet kopar. Din, namus, ırz, şeriat elden gidiyor diye çılgınlıklar atılır. İstanbul'un güzelliklerini siz erkekler biliyorsunuz. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Frenkler, Moskoflar, trahomlular, şaşılar, miyoplar biliyor. Ama biz bilmiyoruz. Şu kahrolası peçenin arkasından ne kadar görünürse o kadar görebiliyoruz. Yarı kör gibiyiz. Bu peçe ile gözlerimize mil çekiyorsunuz. Karşıya geçmek için vapura binebiliriz ama açıkta oturup, Boğaz'ı seyredemeyiz, Boğaz havası alamayız, yüzümüzü o güzelim rüzgâra veremeyiz. Alt katta, bizlere ayrılmış bir yere kapanmak zorundayız. Açıkta, eşimizle, babamızla, kardeşimizle bile birlikte oturma-mayız. Allah'ın emri mi bu? Hayır. Kendini Allah'ın yerine koyan, O'nun adına yeni yasaklar getiren yobazın emri. Peki iktidar olarak ne yapıyorsunuz? Nice sorunlar varken çarşaf eteğinin uzunluğunu tartışıyorsunuz. Bunları size burada söylemek için arkadaşlarıma söz vermiştim. Sözümü tuttum. Savaştan korkmayan ama bir avuç \ 1 »kızdan ödü kopan iktidarınıza sitemlerimizi arz ediyoruz." Arabaya bindi.

Mithat Şükrü Bey donup kalmıştı. İstanbul'a hayranlık içinde bakagelmişti hep. Eşinin bu güzellikleri göremediğini hiç düşünmemişti. Bundan hiç utanmamıştı. Bu zulmü bitirmek için hiçbir <v yapmamıştı. Hiçbiri yapmamıştı.

Bencilliklerin içinde boğulup kalmışlardı. Başı önünde ara-baya girdi.31a BUGÜN Müstahkem Mevki karargâhında sade bir tören yapılarak Yüzbaşı Nazmi Bey'e Karanlık Limana dökülen mayınlar nedeniyle Başkomutanlığın gönderdiği 'gümüş savaş madalyası' takıldı.

Nusrat mayın gemisi kaptanı ve mürettebatı için yollanan madalyalar da Nara'da yapılacak bir törenle dağıtılacaktı.

Hoş bir toplantı oldu.

Ama Baykuş bataryası gözcüsünden alınan bir haber herkesin (anını yaktı: Karanlık Liman'a dökülen mayınlardan 7 tanesi mayın tarayıcılar tarafından bulunup patlatılmıştı.

Ah!

Ertesi gün bir mayın daha bulup patlatacaklardı.32

Aah!

Onca emeğe, heyecana, korkuya, ümide, övgüye, madalyaya yazık mı olacaktı yoksa? 8'i bulan, kalan 18'i de bulurdu!

17 MART çarşamba günü sabahı Ark Royal uçak gemisinin vinci 922 No.lu uçağı güverteden alıp yavaşça denize indirdi.

Pilot N.S. Douglas, gözlemci B.J. Brodie idi. İkisi de pilottu. Sırayla pilotluk ve gözlemcilik yapıyorlardı.

Görevleri çok önemliydi. Ertesi günkü büyük saldırıdan önce Boğaz'ın girişi ile Kepez yakınında başlayan mayın hatlarının arasındaki alanı son kez havadan sıkı sıkı denetleyecek, durumu saptayacaklardı. Donanma savaşa bu alanda başlayacaktı. Durgun havada yüksekte deniz 8-10 metre derinliğe kadar gözlenebiliyordu. Bu konuda birkaç deneme de yapmışlardı. Ama bugün hava durgun değildi.

Ark Royal uçak gemisi

Uçak dalgalı su üzerinde zıplayarak ilerledi, hızlandı ve havalandı.

Saat 10.50'ydi.

Bir eğri çizerek Çanakkale'ye doğruldu.

Bu saatte bir torpidobot da Çanakkale iskelesine yanaşıyordu. Enver Paşa kimseye haber vermeden bazı tabya ve bataryaları görmeye, son durumu anlamaya gelmişti. Torpidobotta pilot-öğ-retmen Yüzbaşı Serno da vardı.

Serno Çanakkale'ye 3 km. uzaklıktaki derme çatma havaalanına yürüyerek geldi. Havaalanı toprak bir pist ile çadır bezinden yapılma iki hangar ve birkaç çadırdan kuruluydu. Birkaç gün önce sandıklar içinde Rampler Bl uçağının parçaları ve birkaç teknisyen gelmişti.

Enver Paşa karşı yakaya geçerek bazı bataryaları gezdi. Topçuların gözlerinde her şeyi göze almışlık vardı. Bunu görünce kaygısı oldukça azaldı. Gelen haberlere dayanarak batarya komutanlarını her an

büyük bir saldırıya hazır olmaları için uyardı.

Gerçekçi bir uyarıydı bu.

Amiral de Robeck ertesi gün büyük saldırıya geçeceğini, bu kararı sabırsızlıkla bekleyen Churchill'e bildirmişti.

Saldırıya katılacak savaş gemileri Bozcada'nın gerisinde toplanmaktaydılar. General Hamilton da Queen Elizabeth'in büyük salonunda yapılan son toplantıya yetişti.

Toplantıda Amiral de Robeck, Kurmay Başkanı Albay Roger Keyes, Üs Komutanı Amiral Wemyss, Fransız Donanması Komutanı Amiral Quepratte, Mondros'a gelmiş olan Fransız tümeninin komutanı General d'Amade bulunuyordu. Amiral de Robeck General Hamilton'u ve Kurmay Başkanı büyük bir nezaketle karşıladı, herkesle tanıştırdı.

Yuvarlak masanın çevresinde yerlerini aldılar.

Amiral hazırlanmış olan planı uygulanabilir bulduğu için erte-ı mı bütün donanmanın katılımıyla Boğaz'ı zorla geçmeye karar serdiğini söyledi, ana çizgileriyle planı açıkladı. Topluca Boğaza girecek olan Birleşik Donanmanın ağır toplarına karşı Türk savunmasının direnebileceği düşünülemezdi.

Birleşik Ordu'ya bu aşamada bir görev düşmeyecekti.

Bu açıklama hiçbir hazırlığı olmayan General Hamilton'u memnun etti.

Üs Komutanı Amiral Wemyss Hamilton'a Mondros'ta bir m duyu barındırabilecek imkânlar olmadığını duyurdu. Özellikle adada su büyük sorundu. Gelmiş olan askerler gemilerde kalıyorlardı.

"Orduyu hazırlamak için İskenderiye'yi üs olarak seçmenizi tavsiye ederim. Orada her imkân var."

"Anladım. Teşekkür ederim."

Hamilton'a düşen, ertesi gün, tarihte gerçekten eşi bulunmayan savaşı izlemek olacaktı.³³

922 NO.LU İngiliz deniz uçağı Ark Royal uçak gemisine alçalarak yaklaştı, dalgalı denize oldukça zorlukla indi.

Bugün bir daha uçmayacaktı. Vinçle geminin güvertesine alındı. Saat 12.10'da merakla beklenen raporu verdiler.

Özellikle Boğaz'ın girişinden Kepez'e kadarki bölüm denetlenmişti: Rüzgâr yüzünden deniz oldukça bulanıktı ama çok dikkatle gözlemişlerdi. Söz konusu alan temizdi, mayın yoktu.³⁴

Rapor Amiral de Robeck'e ulaştırıldı. Amiral bu kesimin geceleyin bir de mayın arama-taramâ gemileriyle denetlenmesini emretti.

Gemiler tam bir güven içinde hareket etmeliydiler.

ÜSTEĞMEN FAZIL ve Üsteğmen Cemal Durusoy Yüzbaşı Serno'yu dostlukla karşıladılar. Serno'nun Batı Cephesindeki başarıları dolayısıyla havacılar arasında büyük ünü vardı.

İyi bir pilot, iyi bir silah arkadaşı ve öğretmendi.

Yüzbaşı Serno ve teknisyenler Rampler BTi kurmak için işbaşı ettiler. Oldukça güçlü, iki kişilik bir keşif uçağıydı. Öyle hızlı çalıştılar ki gün batmadan önce Rampler BI kuruldu ve uçuşa hazır duruma getirildi. Serno bir deneme uçuşu yaptı.

Uçak çok iyiydi.

Gözlemciliği Çanakkale'de görevli Deniz Kurmay Yüzbaşı Kari Schneider yapacaktı.

Sabah erkenden keşfe çıkmak için anlaştılar.

17 MART akşamı kimse, ertesi günün hiç yaşanmamış, yaşanamaz bir gün olacağını, yerle göğün birbirine karışacağını, denizin bile tutuşacağını bilmiyordu. Ama büyük günün yakın olduğu seziliyordu.

Hava yumuşamış, denizin hırçınlığı azalmıştı. y Bu sonuçsuz didişme sürüp gidemezdi. Bugün yarın büyük hesaplaşmanın başlaması gerekirdi.

Güzel sesli askerler topların üzerine çıkarak yatsı ezanını okumaya başladılar. Tabyalardan ve bataryalardan ezan sesleri yükseldi, yatsı saatinin dokunaklı sessizliği içinde kaynaşıp yayıldı, büyüdü, için için bahar şenliğine hazırlanan tepeleri, vadileri okşayarak Boğaz'ı dolaştı.

Namaz topluca kılındı.

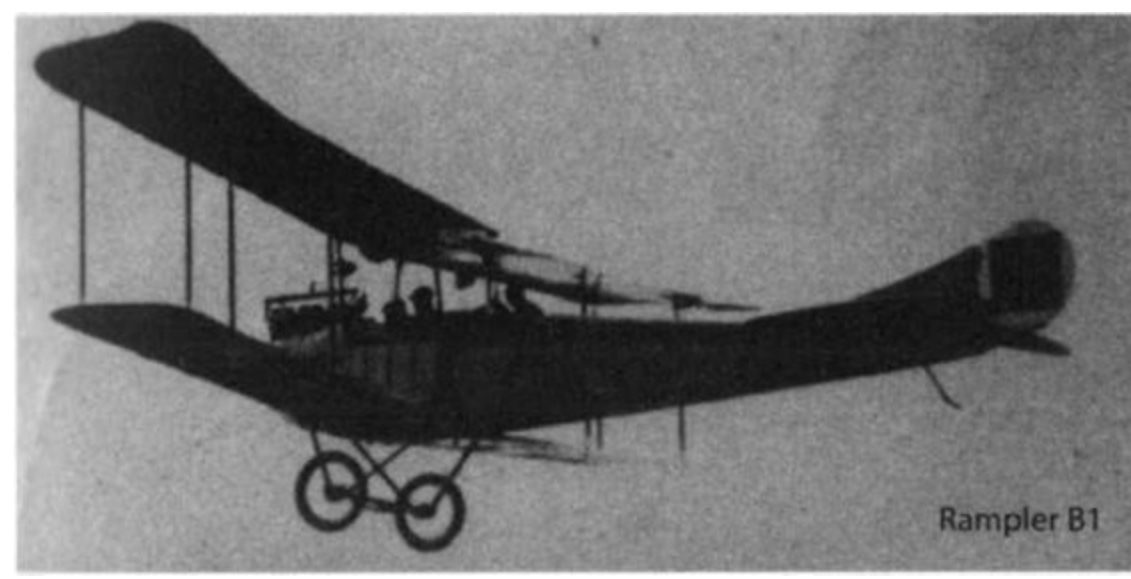
Allah'tan yardım dilemeyi hak edecek kadar çok çalışıp hazırlanmışlardı. Yoksa yardım istemeye yüzleri mi olurdu? Bütün yürekleriyle zafer dilediler.³⁴³

18 MART 1915 Perşembe. Gün doğumuna az var.

Hava çok güzel. Hafif bir lodos rüzgârı esiyor.

Yeni, eski, büyük, küçük, çeşitli savaş gemileri, torpidobotlar, motorlar, mayın arama-tarama gemileri, Bozcaada'nın kuzeyinde toplanıyorlar.

Yakın tarihin en büyük armadası oluşuyor.

Gece savaş alanını denetleyen mayın filosu da, havacı Brodie gibi, girişten Kepez yakınına kadar savaş alanının temiz olduğunu ı etmişti. Mayın hatları Kepez yakınında başlıyordu. Bugün tabyalar susturulacak ve mayın hatları temizlenecekti.

Gemiler demir almaya başladılar.

YÜZBAŞI SERNO ve Yüzbaşı Schneider Rampler B1 ile havalandılar. Hızla 1.600 metreye çıktılar.

Gün yeni ağarmaktaydı.

Uzaktan denizi, Bozcaada'yı, Bozcaada'nın arkasında da büyük armadayı gördüler. Heyecanla yaklaşarak armadanın çevremde döndüler. Saldırıya katılacak gemiler ağır ağır savaş düzenine giriyorlardı.

Yüzbaşı Schneider'in durumu anlaması için daha fazla gözlem yapmasına gerek yoktu: Sonunda büyük gün gelmişti. Serno'ya 'geri dönelim' diye işaret etti. Geri döndüler.

CEVAT PAŞA bir gün önce Seddülbahir savunma düzenini birlikte incelemek için M. Kemal'le sözleşmişti. Her zamanki gibi erkenciydi.,

Serno ve Schneider geri dönmeden önce Müstahkem Mevki motoruyla Eceabad'a geçti.35

Olaylar gelişecek, Müstahkem Mevki Komutanı, tam da görevinin başında bulunması gereken günde, ateş altındaki Boğaz'ı geçip de hemen Çanakkale'ye dönmeyi başaramayacaktı.

RAMPLER B1 uçağı toprak piste hızla indi, sanki çakıldı. Yüzbaşı Schneider acele şehre inebilmek için bir jandarma atına atladı. Mahmuzladı.

Çeyrek saat sonra Amiral von Usedom'a raporunu sunmuştu.

Daha uykusunu alamamış olan Amiral ânında ayıldı. Durumu Müstahkem Mevki nöbetçi subayına bildirdi: Geliyorlardı!

Seddülbahir ve Kumkale'deki gözetleme postalarından da benzer bilgiler gelmişti.

Bütün tabya ve bataryalara bilgi uçuruldu. Durum İstanbul'a da bildirildi. İstanbul gelişimin her 10 dakikada bir telgrafla Sadrazamlığa bildirilmesini emretti.³⁶

Selahattin Adil Bey bir keşif uçuşu daha istedi. Sıra Üsteğmen Cemal Durusoy'daydı. Gece Ertuğrul adındaki emektar uçak Ble-riot da bakımdan geçmişti.

Ertuğrul ile havalandı. Çabucak yükseldi. Kumkale üzerinden Ege denizine çıktı.

Armada özel bir düzen içinde, Boğaz girişine doğru yaklaşmaktaydı. Çevrelerinde denizaltılara ve mayınlara karşı koruyucu olarak daha küçük savaş gemileri ile torpidobotlar dolaşıp duruyordu.

18 zırhlı saydı. Bunlar mürettebatı en az 600 kişi olan yüzen kalelerdi. Her birinin değişik çapta birçok topu vardı. Görünüşleri bile ürperticiydi. Bu gemilerin korkunç toplarının ateşleri altında kalacak topçuları düşününce içi parçalandı.

Topçular

BİRLEŞİK DONANMA 3 grup halinde savaşacak, gruplar dalgalar halinde birbirlerini izleyecek, her aşamada Kilitbahir ile Çanakkale'deki tabyalara biraz daha yaklaşacaktı.

Birinci grupta 4 İngiliz zırhlısı vardı: Queen Elisabeth, Agamemnon, Lord Nelson ve Inflexible.

Amirallik forsunu Queen Elisabeth taşıyordu. Bunlar yeni ve çok güçlü gemilerdi. 16.000 metre uzaktan Geçit çevresindeki ana tabyalara ateş açacaklardı.

İkinci grup 4 Fransız zırhlısından oluşuyordu: Gaulois, Charlemagne, Suffren, Bouvet.

Fransız Amirali Guepratte'ın forsu da Suffren'de dalgalanıyordu. 2.000 metre arkadan ilerleyen bu grup zamanı gelince birinci grubun önüne geçerek, Geçit'e daha yaklaşacak, birinci grubun ezdiği ana tabyaları susturma çabasını sürdürecekti.

Bu iki grubun sağında ve solunda, orta bölgeki Dardanos, Baykuş, İntepe gibi önemli Türk bataryalarına göz açtırmamakla görevli birer zırhlı yer alacaktı: Prince George ile Triumph.

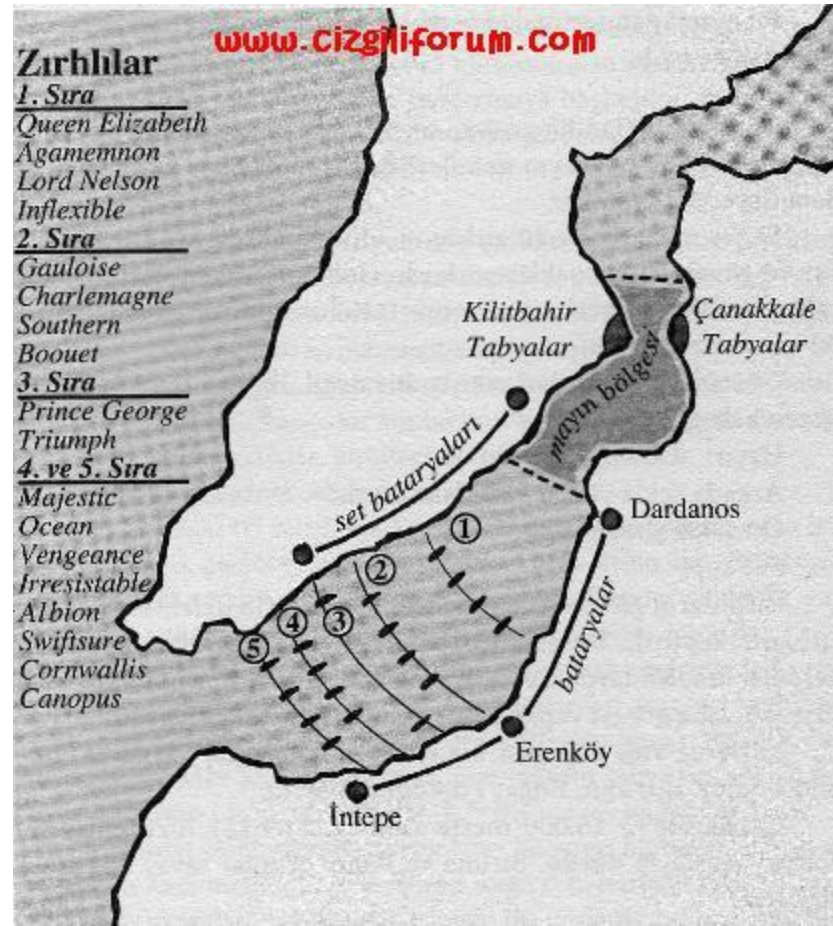
Üçüncü grupta 8 İngiliz zırhlısı bulunuyordu: Majestic, Ocean, Vengeance, Irresistible, Albion, Swiftsure, Cornwallis, Canopus.³⁷

Bu sonuncu grup, zamanı gelince ilerleyip, birinci ve ikinci grupları geçecek, en öne gelerek, iyice ezilmiş olacağı düşünölen tabyaları ateşe boğup susturacaktı. Bu sırada öteki gruplar da ateşi kesmeyeceklerdi.

Bu büyük planı uygulamak için 18 zırhlının Boğaz içinde, dar bir alanda zor, karışık manevralar yapması gerekmekteydi. Ama kaptanlar deneyli oldukları için bu işi sorun olarak görmüyorlardı.

Saldırının ikinci saatinde, mayın arama-tarama gemileriyle mayın hatlarının temizlenmesine başlanacak, Çanakkale körfezine 800 metre genişliğinde temiz bir yol açılacak, gemiler bu yoldan körfeze girerek ana tabyaları iyice yakından ateş altına alarak yerle bir edeceklerdi.³⁸

Bu aşamadan sonra, kalan mayın hatlarının temizlenmesi çocuk oyuncağıydı.

SAAT 10.30'DA ilk grubun öncüsü kruvazör, destroyer, muhrip, torpidobot ve mayın gemileri Boğaz'a girdiler. Savaş alanını denetleyerek ilerlediler.

Boğaz ağzında ilk 10 zırhlının silueti belirdi. Müthiş bir gurur ve güven içinde yaklaşıyorlardı.

Gemilerin bandoları marşlar çalıyordu. Dev motorlarının homurtusu havayı titretiyor, dalgaları iki kıyıyı dövüyordu.

Gözcülerin göğüsleri sıkıştı. Bir değil, iki değil, üç değil, on yüzen kale geliyordu.

Hayır!

Arkada sekiz yüzen kale daha vardı. On sekiz yüzen kale! 600 top!

Zırhlıların gövdeleri ancak özel mermilerin delebileceği çelik zırhlarla kaplıydı. Bu gemilerde herkes çelik duvarlar, kalkanlar, perdeler arkasındaydı. Çevrelerinde denizaltı ve mayın tehlikesine karşı koruma görevi yapan savaş gemileri dört dönüyordu.

Yüzlerce ateş dili olan bir ejderha, uzayarak, yayılarak, homur homur, ağır ağır, Boğaz'ı doldurmaktaydı.

Çanakkale'ye 16.000 metre kalınca, Erenköy hizasında, er-derha yavaşlayıp durdu. Birinci ve ikinci gruplar savaş düzenine girdiler.

Amiral gemisinden beklenen işaret verildi: "Ateş!"

Kaptan köşklerindeki ve ateş idare kulelerindeki subaylar kulaklarını mumla tıkadılar. İlk ateşi sağdaki Triumph zırhlısı açtı. İncepe'deki batarya hemen karşılık verdi.

Saat 11.15'ti.

Tarihe '18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı' adıyla geçecek olan benzersiz savaş başladı.39

Dünya Birleşik Donanma'nın Çanakkale Boğazı'na saldırdığını öğrenince kulak kesilecekti.

Hangi zırhlının hangi tabyaya ateş edeceği belirlenmişti. m lılıların hedeflere çevrili uzun namlularının ağızlarında alevler DirUdl. Ölüm, yıkım, yangın yağdırmaya başladılar. Patlama ses-İtrl havayı altüst etti. Mermilerin düştüğü yerlerde taş, toz, toprak bulutları, su sütunları yükseldi.

Bir ateş kasırgasıydı bu.

Toplarının menzilleri yetersiz olduğu için tabyalar bu kasır-ı ıv.1 yanıt veremediler. En uzun menzilli topların bulunduğu Anadolu Hamidiye tabyası bile, mermilerin zırhlılara erişemediğini görünce, boşa mermi harcamamak için ateşi kesti.

Bu toplu, yoğun, arasız ateş otuz beş dakika sürecekti, bütün ı.ihyalarda zavallı topçular toplarının yetersizliği yüzünden sığınaklarda bekleyecekler, kimileri öfkeden ağlayacaktı.

Geçit ve çevresi cehenneme döndü.

Yanlardaki iki zırhlı da, koruyucu gemilerle birlikte orta bölgedeki çakılı, gezici ve sahte bataryaları ateş altına aldı. Bataryalar da zırhlılara ve koruyucularına yüklendiler. Tepeler ve deniz, yağmur gibi yağın mermiler dolayısıyla fokurdamaya başladı.

Bataryaların mermileri gövdeyi saran zırhı delemiyordu ama zırhlılara rahat da vermiyordu.

Gemilerin üst yapıları zırhsızdı. İsbetli atışlar üst yapıları etkiliyordu. Birinin bacası delindi, ötekinin ateş idare kulesi yara aldı, üçüncünün telsiz anteni yıkıldı, dördüncünün bir taretini sakatlandı.40 Bir mayın gemisi de battı.

Zırhlılar boylarından büyük işler beceren bu bataryaların etkisinden kaçınmak için öne arkaya, sağa sola hareket ettikçe, döndükçe, tam isabet sağlayamıyorlardı. Bu nedenle bu korkunç ateş labyaları ezmeye yetmeyecekti ama hayli etkili olacaktı.

Birkaç top tahrip olmuş, birkaçı sakatlanmış, Çimenlik tabyasının cephaneliği ateş almış, Anadolu Hamidiyesi ile Namazgah tabyalarındaki kışlalar yıkılmıştı. Uzaklara kaçamayan motor ve sandallar ya batmış, ya yanmıştı. Birleşik Donanma sivil hedefleri de bombalıyordu.

Çanakkale'de yangın başlamıştı.

Kilitbahir yanıyordu.

Yangın kızılığının yansıdığı Boğaz, ateşten bir nehir gibiydi.

BU SIRADA İstanbul'da Nazırlar, İttihatçı yöneticiler ve devletin ileri gelenleri Sadrazamlıktaki toplantı salonunda toplanmışlardı.

Sessizlik içinde oturuyorlardı. Devlet çarkı durmuştu.

Sait Halim Paşa

Sadrazam 10 dakikada bir Çanakkale'den gelen telgrafi bir göz attıktan sonra Talat Paşaya uzatıyor, Talat Paşa yüksek sesle okuyordu.

Gelen telgrafları kim yazıyorsa, sözcükleri çok dikkatli kullanıyor, ümitsizlik yaymıyor ama ümit de vermiyordu.

Ziya Gökalp iyimserdi. Bu iyimserlik bazılarına inandırıcı, gerçekçi gelmedi. Üzerinde güneş

batmayan bir imparatorluğun yenilmemiş armadasına karşı gelmek kolay mıydı, hatta mümkün müydü? Ayrıca Rus donanmasının da İstanbul Boğazına saldırmasından korkuluyordu. İstanbul Boğazının girişi de mayın hatları ile kapatılmıştı. Burdaki bataryalar da gözler ufukta bekliyorlardı.

Yeşilköy havaalanından kalkan bir uçak Karadeniz'i denetlemiş, yaklaşan bir filo görmemişti.

Bu biraz huzur verdi.

Ama Çanakkale'den gelmesi beklenen telgraf biraz gecikince Sadrazam çok huzursuzlandı. Ziya Gökalp konuşmak gereğini duydu:

"Sevgili paşam, İngiliz askeri iyidir ama vatan savaşı nedir bilmez. Bunların subayları da erleri de emperyalist siyasetin emrinde ve vatandan uzakta, sömürü ve çıkar için dövüşmüş insanlardır. Bu

yüzden vatani için dövüşen bir askerin gücünü, kararlılığını, fedakârlığını da bilmez ve ölçemezler. Biz şimdi Çanakkale'de vatanımızı savunuyoruz. Vatanını savunan askerin gücü silahın gücünü aşar. İngiliz, vatanını savunan Türk'ü ne anlayabilir, ne yenebilir."

Ziya Gökalp

Enver Paşa da odasında Bronsard Paşa ile birlikteydi. Liman Paşa Rus saldırısı olasılığından dolayı 1.

Ordu Karargâhında kalmıştı.

Çanakkale'den yollanan telgrafın bir eşi de Başkomutanlığa geliyordu. Enver Paşa Çanakkale konusunda oldukça iyimser görünmekteydi. İyimserliğinin nedenini üç sözcükle açıklamıştı:

"Topçuların gözlerini gördüm."

AMİRAL DE ROBECK tabyaların yanıt vermemesini donanın mm etkili olmasına bağladı, birinci grubun yarattığı kasırgayı yeterli gördü. Sabırsızca geride bekleyen ikinci gruba, ileri geçmesi için emir verdi.

Saat 12.00'ydi.

Amiral Quepratte komutasındaki 4 Fransız zırhlısı emri alır Ilmaz harekete geçti. Gaulois ve Charlemagne soldan, Suffren w liouvet sağdan ilerleyerek, İngiliz zırhlılarının önüne geçtiler. Amiral Quepratte atılgan, kavgacı bir komutandı. Tabyaları bir an önce ezip bitirmek için filosunu gereğinden fazla ilerletti.

Arkada kalan İngiliz zırhlılarının da ateş edebilmeleri için yelpaze gibi açıldılar, hedefleri yönündeki bütün topları ile tabyalara ateş püskürmeye başladılar. Arkadaki İngiliz zırhlıları da ilerlediler, Fransız gemilerinin arasından ateşe katıldılar.

Saat 12.15'ti.

Fransız ve İngiliz zırhlıları bu ilerleyişleri ile tabyalardaki büyük topların menzilleri içine girmişlerdi.

Gözcüler bu durumu bildirince bütün tabyalarda sevinç haykırıışları, komutlar ve tekbirler yükseldi.

Büyük topların subayları ve askerleri sığınaklardan fırlayarak ateş seli altında topbaşı ettiler. Yine vurulanların yerini yedekler alacaktı. Hızla hedeflere ayarlanan toplar ardarda gülemeye başladı.

Saat 12.20'ydi.

Mermilerin bir kısmı, tedbirli komutanların, topçuların yalvarmalarına rağmen kullanım izni vermedikleri, işte böyle bir gün için sıkı sıkı sakladıkları zırh delici mermilerdi. Bugün bile hepsinin kullanılmasına evet demeyeceklerdi.

Çimenlik tabyasında mermi cimrisi komutan avaz avaz bağıyordu:

"Tek mermi bile boşa atılmayacak. Atanı doğduğuna pişman ederim."

Kara ve deniz toplarının ölüm dansı başladı.

Zırhlılar ve koruyucu gemiler batarya ve tabyalara, batarya ve tabyalar da zırhlılara, koruyucu gemilere, torpidobotlara ve mayın tarama gemilerine ateş yağdıracaklardı.

İlk mermiler Fransız zırhlılarını buldu. Bouvet'de yangın çıktı. Suffren, Gaulois ve Charlemagne daha ilk adımda önemli yaralar aldılar.

İngiliz gemileri de bu ateş yağmuru altında kalmışlardı. Inflexible zırhlısında bulunan bir İngiliz savaş

muhabiri bu durumu şöyle anlatacaktı:

*"Türklerin uzun süre ateşlerimize karşılık vermemesi hepimizi şaşırtmıştı. Fakat tam 12.20'de bir anda kendimizi müthiş bir ateş yağmuru içinde bulduk. Bir Türk mermisi Inflexible zırhlısının ön direğini parçaladı ve güvertede yangın çıktı. Üç dakika sonra ikinci bir mermi taretlerden birini parçaladı. İki dakika geçmeden güvertede üç mermi birden patladı. Öteki gemilerde de hasae fazlaydı. Queen Elizabeth top ambarı tam isabetle hasara uğradı, ikinci mermi vinçleri parçaladı, bir üçüncüsü ön bacasında koca bir delik açtı"*41*

Beklemediği bu sert ve başardı karşılık Birleşik Donanmayı şaşırtmıştı.

Ateşi şiddetlendirdi.

Boğaz'ı barut, baca ve yangın dumanları, yıkıntı ve buhar bu-11111.ırı, minare boyu su sütunları, köpükler, alevler, patlayış şimşekleri ve sağır edici savaş gürültüsü kapladı. Hava kömür, petrol, barut ve yanık kokuyordu.

Yerle gök, ateşle su birbirine karışmıştı.

Patlayışın yarattığı basınç zaman zaman insanları yaprak gibi savuruyor, taş binaları çatlatıyordu.

Tabyalarda can kaybı başlamıştı. Birçok telefon hattı tahrip oldu. Müstahkem Mevki savaş idare yeri ile karşı yakanın bağlantısı kesildi. Rumeli Hamidiyesi'ndeki 2 Büyük top tam isabet alarak savaş dışı kaldı. Büyük mermilerin uçurduğu taşlar ve havalandırdığı topraklar, üzerlerine çöküp toprakları örtüyor, kullanılmaz duruma getiriyordu. Sık ateş eden bazı toplar da şişecekti.

Bu tür nedenlerle giderek bazı tabyaların ateşi seyrekleşti. Karşı yakadaki bazı tabya ve bataryalar ise topları temizlemek, dinlendirmek için ateşe ara verdi.

Müstahkem Mevki savaş idare yerinde gergin, kuşkulu, sinirli Bir hava esti ama uzun sürmedi.

Beklenmeyen bir gelişme herkesin moralini yükseltti.

Cevat Paşa çıkageldi.

Uyarılara aldırmaksızın, nasılsa sağlam kalmış bir motorla ateş yağmuru altındaki denizden geçip gelmişti.

İdareyi ele aldı. Her zamanki gibi sakindi. Karşı yakada ne olduğunu bildiği için durumu anlatıp kuşkuya düşenleri yatıştırdı. Sakinliği ve ümidi herkese yayıldı.

Ateşin azalması Amiral de Robeck'i sevindirmişti. Tabyalar ezilmiş olmalıydı.42 Mayın arama-tarama gemilerinin ileri çıkararak mayın taramaya başlamalarını emretti. Öndeki Fransız gemileri çok yıpranmışlardı. Savaştan çekilmelerini gerekli gördü, Boğaz dışına çıkmalarını istedi.43

Üçüncü grup en öne geçerek Fransızların yerini alacaktı. Fransız filosu, üçüncü gruptaki 8 İngiliz zırhlısına yer açmak için geri çekilmeye başladı. Boğuşmayı kesemedikleri için bir yandan da delice ateş etmeyi sürdürüyorlardı.

RUMELİ Mecidiye tabyasına ve çevresine dakikada 35 mermi düşmekteydi bu sırada. Hayli kayıp verilmiş, bazı topların üzerine toprak yığılmıştı. Tabyanın en büyük ve yararlı topunun yanında bir tek mermi kalmıştı.

Yüzbaşı Hilmi Şanlıtop gözüne, Erenköy Koyuna çekilmeye çalışan Bouvet zırhlısını kestirdi. Son mermi ona atıldı. Kıl payı boşa gitti. Yüzbaşı geminin uzaklığını çok iyi hesaplamıştı.

Ah, birkaç mermi daha olsaydı!

Ama mermi taşıyan vagoncuk parçalanmış, rayı dağılmıştı. Bu topun mermileri onlarsız taşınamayacak kadar ağırdı.

Topun çaresiz kalışı sıra eri Edremitli Seyit'in içine dokundu. Cephaneliğe koştu. 275 kilo ağırlığındaki dev mermi, rayın tahrip olması yüzünden cephaneliğin kapısında, kaldırıca bağlı, havada duruyordu. Daha önce 215 kiloluk mermileri kaldırmışlardı. Seyit bu güvenle, mermiyi işaret etti:

"Sirtıma verin!"

Cephaneciler, "Bunu taşıyamazsın Seyit!" dediler.

Taşıyamazsın ne demektir? Şu canavara benzeyen gemi kurtulacak mıydı? Top boynu bükük mü kalacaktı? Savaş heyecanı içindeydi. Sağda solda mermiler patlıyor, üzerlerine taş toprak yağıyor, yüzlerine patlayışların çakıntıları yansıyor, biri vecde gelmiş gözlerinden ip gibi yaş akarak ezan okuyordu. Seyit'in içi dolup taşı. Bağırıyor:

"Siz verin ! Haydi, çabuk!"

"Hay çılgın!"

Koca mermiyi usul usul Seyit'in sırtına indirdiler. Mermiyle birlikte yere kapaklanır diye mermiyi kaldıracın askılarından ayırmadılar. Seyit iki eliyle, anasını kucaklar gibi mermiyi kavradı. Tarttı.

Kemikleri zangırdadı, eklemleri ezildi, dizleri titredi. Zorlukla da olsa ayakta durabildi. Mermiyi çözdüler. Damarları çatlıyordu. Burnundan kan boşandı. Besmele çekip yürüdü, geç kalıyordu, hızlandı. Mermiyi topun asansörüne yerleştirdi.

Deli Mustafa ile Deli İbrahim bile bir olağanüstülüğe tanık olduklarını anlayarak bir köşeye sinip nefeslerini tutmuşlardı. Kanayan burnunu koluna silerek koşa koşa geri döndü. Cephanelilere de güven gelmişti. Mahzenden bir mermi daha çıkardılar. O mermiyi de sırtlayıp koşar adım asansöre ulaştırdı. Üçüncü mermi ağır geldi. Güçlkle, dizleri çözüle çözüle taşıdı, mermiyi topun asansörüne koydu, oraya çöktü.⁴⁴

Edremitli Topçu Eri Seyit

İlk mermi geminin kulesini yaralamıştı. İkinci mermi baş taretini parçaladı. Sırada son mermi vardı.

Dualarla uğurlandı.

Son mermi Bouvet'nin su kesiminin biraz altına isabet etti. Gövdesinin alt kısmında büyük bir yara açılmış olmalı ki dev gemi ânında yana yattı.

Mecidiye mürettebatı sevinç sarhoşu oldu. Deli Mustafa ile İbrahim gerçekten delirdiler.

Kader Bouvet'nin ağır ağır batmasını uygun görmedi. Gemi Karanlık Limana kayıyordu. Orada

Nusrat'ın hâlâ keşfedilmemiş 18 mayını vardı. O kutlu suyun derinliğinde kuzu kuzu yatmaktaydılar.

Sürüklenen Bouvet'nin yaralı gövdesi bunlardan birine değdi. Göğü çatlatacak şiddette bir patlama oldu. Havaya kızıl bir duman yükseldi. 45 denizci denize döküldü. Gemi ancak iki dakika su üzerinde kalabildi, birdenbire alabora oldu, Kaptan Rageot, 20 subay ve 600 erle birlikte batıp gözden kayboldu.45

Saat 14.10'u gösteriyordu.

Bouvet'nin battığını gören çakılı, gezgin, sahte bataryaların mürettebatı, gözcüler, subaylar, erler açığa çıktılar, sevinçleri yüreklerine sığmıyordu, binlerce ağızdan gök gürültüsü gibi bir sevinç haykırışı, bir şükran çığlığı yükseldi:

"Allah-ü ekber!"

Yorgun gazilere yeni bir can geldi.

Sağ kalanları kurtarmak için torpidobotlar olay yerine üşüşmüşlerdi.

Fransız Zırhlısı Bouvet batıyor.

Türk tabya ve bataryaları, kurtarma çalışmalarını engellemek için bir yerden emir almış gibi hep birden ateşi kestiler. Başka, uzak hedeflere yöneldiler.46

GENERAL HAMILTON Phaeton muhribi ile Boğaz'ı ve Gelibolu kıyılarını incelemek için sabah erkenden yola çıkmıştı. Beraberinde Fransız Tümeni Komutanı General d'Amade, İngiliz Deniz Tümeni Komutanı General Paris ve iki kurmayı vardı.

Gökçeada ile Gelibolu arasındaki Türk mavisi denizi geçerek hızla Saros körfezinin sonuna kadar gittiler.

Körfezin bittiği yerdeki bataklığı ve savunma mevzilerini, kat kat siperleri gördüler.

Kıyıyı yakından inceleyerek döndüler.

Suvla'daki büyük tuz gölü dikkatlerini çekti.

Arıburnu'dan Kocaçimen Tepeye doğru yükselen kütle çok etkiliydi. Bu kütle birçok tepe, uçurum,

vadi, boyun, bayır ve yamaçtan oluşuyordu. Burayı ele geçiren Gelibolu yarımadasına sahip olurdu.

İkinci Bölüm / Denizin Tutuştuğu Gün 96

Kabatepe çevresi bir çıkarma için çok uygun görünmekteydi. Ama Türkler boş durmamış, iki yanını, özellikle güneyini iyice berkitmişlerdi.

Kabatepe ile Teke Burnu arasında arazi çok sert olarak yükselmekteydi.

Seddülbahir'e döndüler. Bu kesimde çıkarmaya elverişli birkaç kumsal vardı. Türkler herhalde buralarda da sıkı önlemler almışlardı.

Savaşın yırtıcı sesi duyuldu.

İzlemek için Boğaza girdiler.

General Hamilton savaşla ilgili ilk izlenimlerini güncesine şöyle yansıtacaktı:

"Evren son derece öfkeliydi. Mermiler her taraftan uçuşuyor, vızıldıyor, dumanlar göğü kaplıyordu. Wikers ve Armstrong markalı toplar, hayatı temsil eden her varlığı öldürmek için, yeri göğü sarsıyordu"

Saat 14.30'du.

INFLEXIBLE zaten yaralıydı. Türkler Bouvet'yi batırmış olmanın neşesi içinde, bu yeni ve değerli gemiyi iki kez daha vurdular. Inflexible bu iki darbeden sonra savaşı sürdüremeyeceğini anladı. Geri çekilmeye başladı.

General Hamilton'un gemisi Phaeton sağa sokulmuştu. Inflexible Phaeton'a yaklaşıyordu. Birleşik Donanma ikinci felaketi bu sırada yaşadı.

Büyük bir patlama oldu, gemiden duman, alev ve buhar fişkırdı. Dev zırhlı 45 derece yan yattı.

Patlayış yüzünden 27 kişi öldü.

Inflexible de Nusrat'ın mayınlarından birine çarpmıştı.

Patlayış o kadar etkili olmuştu ki Phaeton'un güvertesindeki generaller az kaldı denize yuvarlanacaklardı.

Inflexible 'mayına çarptığını' işaret etti ve Phaeton'un mutlaka yanında kalmasını, Bozcaada'ya kadar eşlik etmesini istedi. Her an batacağından korkuyordu.⁴⁷

Kaptan, mürettebatının fedakârlığı ve disiplini sayesinde Inflexible'i Bozcaada'ya ulaştırmaya başaracaktı.

Bu kayıplar Birleşik Donanmayı çok öfkелendirdi.

AMA öfke giderek çoğalan sorunları çözmiyor, Türklerin di-1 'inini azaltacağına artırıyor. Türk topçular şaşkırtıcı bir sabır 11 güvenle savaşıyorlardı.

Sayılı mermileriyle çok isabetli atışlar yapmaktaydılar.

Inflexible'den sonra bu kez de Fransız zırhlısı Gaulois'yı bir /ınlı delici mermi ile gövdesinden vurdular. Koca gemide büyük bil yırtılma oldu. Zırhlı yan yattı ve burnu suya gömüldü.

Suffren ve Charlemagne adlı Fransız zırhlıları da savaş niteliklerini yitirmişlerdi. Bu yüzden Amiral de Robeck'in kesin eminle savaş alanını terk ediyorlardı.

Yaklaşık üç saat içinde, o kadar küçümsedikleri Türk savunul.ısı, eski diye önemsemedikleri topları ve sayıca az diye dikkate hile almadıkları mermileri ile Birleşik Donanmanın 1 İngiliz, 4 I1 .insiz, toplam 5 büyük zırhlısını savaş dışı bırakmıştı.

Phaeton Bozcaada'dan Boğaza dönerken General Hamilton ve generaller Gaulois'nın yarı batık bir halde kaçışını izlediler. İ İrininin burnu suya gömük, kıcı havadaydı. Pervanelerin yarısı açıkta dönüyordu. Gaulois Bozcaada'ya kadar dayanamayacağını anlayarak Tavşan adalarında kayalıklara bindirip baştan kara edecekti.

Gittikçe tehlikeli olmaya başlayan gelişme donanmayı çok germiş, daha da öfkelenmişti.

Büyük topları ile tabyaları, orta ve küçük topları ile başlarının cezası bataryaları delice bombardıman etmeye başladılar. Donanmayı en çok rahatsız eden Baykuş ve Dardanos bataryaları idi. ikisini de ateşe boğdular.

Batarya komutanları düşmanın bu öfke krizi geçene kadar adamlarını siperlere çektiler.

Baykuş'ta birkaç top sakatlandı.

Dardanos bataryasının çevresine de dolu gibi mermi düşüyordu.

Telefoncu er, Üsteğmen Hasana Grup Komutanının telefonda beklediği haberini getirdi. Telefon geride, sargı yerinin yanındaydı. Üsteğmen ateşten sakınarak geriye yürüdü. Gözlem subayı Teğmen Mehmet Mevsuf da geriye gitmekteydi.

"Hayrola?"

"Çok susadım."

Üsteğmen Hasan güldü:

"İyi ki dedin. Ben de susamışım."

Sabahtan beri kendilerini düşünecek bir dakikaları bile olmamıştı. Telefonun bulunduğu boy siperinin başına geldiler. Aşağıda, telefonun yanında Çanakkale toprağından yapılmış büyük bir testi duruyordu. Tersine çevrilmiş bir maşrapayla ağzını örtmüşlerdi. İkisinin de gözleri parladı. Bakışıp gülüşüler.

İçleri yanmıştı. Birlikte siperlere atladılar. Haberleşmeyle görevli subay adayı Halim ve iki er ayakta komutanlarını karşıladılar. Teğmen suya atıldı, Üsteğmen telefona:

"Komutanım ben Hasan. Beni..."

O anda bir toplu atış, siperin önündeki toprağı havaya kaldırıp siperin üzerine yığıdı, büyük bir tepe oluşturdu.

Bataryanın subayları, erleri, sağlıkçılar, sargı yerindeki yaralılar, çığlık atarak koşuştular, küreklerle, elleriyle, maşrapalarıyla, kaşıklarıyla bağıra bağıra ağlayarak, Allah'tan yardım dileyerek, toprağı kaldırmaya çabaladılar, komutanlarını, kardeşlerini kurtarmak için çırpındılar.

Siper derin, toprak çok, zaman azdı.

Ancak şehitlere ulaşabildiler.48

MAYIN GEMİLERİ Bouvet'nin battığı yerde ve çevresinde çok sıkı arama yapıyorlardı. 3 mayın bulup patlattılar.

Başka mayın olsa bulunurdu. Birleşik Donanma komutanları böyle düşünmüş olmalıydılar. Çünkü savaş alanını yine bütünüyle güvenli saydılar ve yayıldılar.

Oysa geride barut ve Türkün hıncıyla dolu 14 mayın daha vardı.

Yeni öne geçen 8 İngiliz zırhlısı büyük bir heves ve şiddetle savaşa asıldı. Gerideki İngiliz zırhlıları da, savaşı terk eden Inflexible'in dışında, ateşe katıldılar. Savaş alanına tabya ve iki yakadaki bataryalara ateş yağdıran 11 yüzen kale yayılmıştı.

Savaşın üçüncü ve son aşaması başlamıştı. Gün batmadan iki yandan biri pes edecekti.

İngilizlerin ataklığına karşı Türkler bu sırada yine yavaşla-mifltrdl. Donanma komutanları bu durgunluğa bakarak savaşı 11 .mınak üzere oldukları düşüncesine kapıldılar, anılıyorlardı.

tabyalar topları kapatan toprakları temizlemek, kızan namluları dinlendirmek için yine mola vermişlerdi. Çok geçmedi, saat 1 1,00'te yeniden canlandılar. Yüzen kalelere mermi yağdırmaya başladılar.

Ateş kavgası gittikçe hızlandı ve çok sertleşti. Savaş sisi gittikçe yoğunlaştı, gürültü gittikçe arttı. İki yan da bir insanın da-| anabileceği en çetin zorluklara katlanmakta, silahlarının hakkını 11|

inekteydi.

Zafer sarkacı iki yan arasında gidip geliyordu.

Bu duyarlı aşamada tabyalar Irresistible'ı yakaladılar. Bırakmadılar. Zırhlı çok yakınına düşen tehlikeli mermilerden kurtulmak amacıyla Türk topları için kör nokta olduğunu bildiği Karanlık I.imana çekilme manevraları yapmaya başladı. Kaptanın bilgili bil denizci olduğu anlaşılıyordu. Ama

bu suların tekin olmadığını bilmiyordu.

Saat 16.00'da büyük bir patlama oldu.

Irresistible da Nusrat'ın döktüğü mayınlardan birine çarpmıştı.

Zırhlının altı parçalandı. Makine dairesine su doldu. Gemi felç oldu. Cesur bir destroyer zırhlıya yanaşarak mürettebatını I m tardı, kaptanıyla birlikte bir başka zırhlıya taşıdı.48a Irresistible başıboş kaldı.

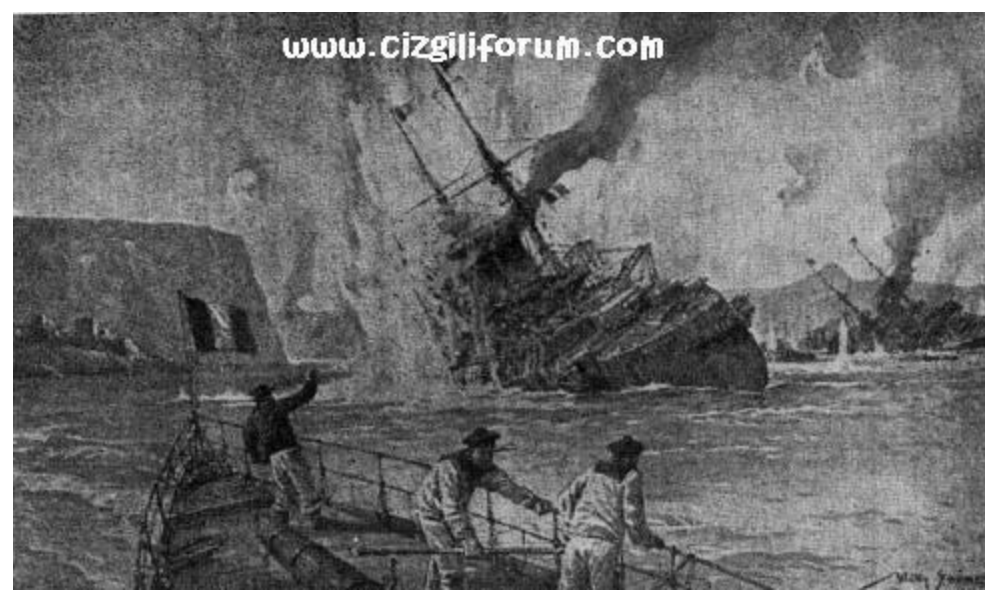
Bir İngiliz zırhlısı Çanakkale Boğazında akıntıya kapılarak sarhoş gibi oraya buraya sürükleniyordu.

Bu trajik görünüm Amiral de Robeck'i çok sarstı. Amiral (,'arden'i hasta eden korkular onun içinde de uyandı. Bu korkuları ancak kesin ve çabuk bir zafer bastırabilirdi. Öndeki zırhlılara ar-darda daha yakın, daha yoğun, daha sert hücum etmeleri emrini verdi.

Artık Boğaz'ı yarıp geçmeliydiler! Çok olmuştu bu Türkler!

Birleşik Donanma bütün toplarını konuşTURARAK son gücüyle hücumA geçti. Kıyamet herhalde böyle bir şey olmalıydı.

Boğaz, toprağı, havası ve denizi ile cayır cayır yanıyordu.

Ocean adlı zırhlı bir yandan tabya ve bataryalara ateş kuumakta, bir yandan da onların ateşlerinden korunmak için Erenköy körfezinde dans etmekteydi. Denizcilikten anlayanların övgüyle izleyeceği bir ustalık gösterisiydi bu.

Gösteri uzun sürmedi.

Ocean da Nusrat'ın mayınlarından birine dokundu. Dans sona erdi.

Dehşetli bir patlayış sesi savaş alanını allak bullak etti. Zırhlı ağır yaralanmıştı. Kurtarmak imkansızdı.

Ocean da boşaltıldı. Denizciler disiplin içinde güvertede toplanıp gelen gemilere, torpidobotlara geçtiler.

Bu zırhlı da başıboş bırakıldı.

Bouvet batmıştı. Irresistible ile Ocean bir süre sonra batacaklardı. 5 zırhlı da yaraları nedeniyle savaş

alanından ayrılmak zorunda kalmıştı. Donanma yarıya yakın kuvvetini kaybetmişti.

Bu sonuç katlanılabilir kayıp oranının çok üstündeydi. Ayrıca kaybedilmiş küçük savaş gemileri de vardı. Amiral de Robeck geri çekilme emri verdi.

Batan üçüncü zırhlı: Ocean

Saat 18.00'di.

Yenilmez armada yenilmişti.49

TÜRKLER armadanın yenilgiyi kabul ederek savaş alanını terk ediyor olmasına inanmakta güçlük çektiler.

Bu çok büyük, tarihin akışını etkileyecek bir sonuç, olağanüstü bir zafer demektir.

İnanmak kolay değildi.

Bir keşif uçağı geri çekilişini kesinlikle saptadı. Birleşik Donanma da artık açıkça dönüşe geçmişti. O zaman inandılar. Gün batıyordu.

Deniz de gök de kan kırmızıya kesmişti.

Sabah marşlar çalarak Boğaza giren Birleşik Donanmanın gururlu zırhlıları, orta ve küçük savaş

gemileri, torpidobotları, motorları, mayın arama-tarama gemileri -Hamilton'un deyişini ile bir cenaze korteji gibi- sessizce Çanakkale Boğazı'nı terk ediyorlardı.

Sonunda onlar da yenilginin acı tadını tatmışlardı.

Topçular şükür secdesine kapandılar.

Bu zafer yüzlerce yıllık ezikliğe, emperyalizmi yenilmez sanmaya son veriyordu. Balkan yenilgisinin, Sarıkamış felaketinin, Süveyş fiyaskosunun cesaret kırıcı etkilerini silecekti.

Emperyalistleri, parayı, çeliği, makineyi, barutu, kader sanılan zavallılığını, aşağılık duygusunu, Avrupa önünde emireri gibi durma alışkanlığını yenmişlerdi.

Bu zafer daha büyük, zorlu direnişlerin, atılımların mayası olacaktı. Yurtseverler mutlu bir Türkiye yaratmak için kimi ciddi, kimi çocuksu, hepsi sevgi ürünü tasarımlar düşünecek, hayallere dalacak,

reçeteler yazacaklardı.

Müstahkem Mevkide, tabya ve bataryalarda, bir Türk geleneği olarak herkes komutanını kutladı.

Rütbelerine göre komutanı kucaklıyor ya da elini öpüyorlardı. Şamatasız, ağırbaşı, soylu bir kutlamaydı.

Sonuç İstanbul'a bildirildi.

Yaralılar hastanelere kaldırıldı, şehitler vatana eklendi.

Bu akşam asker zafer yemeği yiyecekti: Etli kuru fasulye, bulgur pilavı, un helvası. Başta Edremitli Seyit olmak üzere dileylene dilediği kadar da ekmek.

Bu sevince, bir çıkarma olasılığına karşı alarında beklemiş olan 4 tümen de katıldı.50

Düşmanı karaya çıkarken kahredecek olan kıyı birlikleri ellerini akşama kadar tetikten çekmemişlerdi.

Sonra, ertesi gün için hazırlanılacak, sabaha kadar çalışılarak tabyalar, bataryalar derlenecek, yıkıntılar temizlenecek, toplar elden geçirilecek, sakatlananlar onarılacak, mayın hatları denetlenecek, eksik mayınlar tamamlanacaktı.

Sabah herkes yeni bir savaşa hazır olacaktı.

SON DAKİKAYA kadar kuşku içinde bekleyen İstanbul'da, sonucu bildiren telgraf üzerine kıyamet koptu.

Sadrazam Sait Halim Paşa bile o kadar düşkün olduğu protokolü unutup herkesle sarmaş dolaş oldu.

Başkomutanlıkta da Bronsard Paşa, sonra da şube şefi Almanlar Enver Paşayı kutladılar. Şaşkın bir sevinç içindeydiler.

Zafer kulaktan kulağa yayıldı.

Halk sokaklara döküldü. Evler, dükkânlar bayraklarla donatıldı. Minarelerin kandilleri yakıldı.

Süleymaniye camisinin yaşlı mahyacısı çıraqlarıyla geldi, düşündüğü cümleyi iki minare arasına kandillerle yazıp yatsı namazına yetiştirdi:

"Çanakkale geçilmez"

Bu kısacık cümle yıldırım hızıyla dört bir yana yayılıp benimsenecek, milli bir parola olacaktı.

Birçok İstanbullu motorlara, sandallara doluşup marşlar, şarkılar söyleyerek Boğaz'ı gezmeye çıktı.

Günlerdir azap içinde yaşayan binlerce erkeği işinden evine taşıyan Boğaz vapurları bayram yerine döndü. Ada vapurundaki şamatacı Rumların bile sesi kesildi.

Aylı yıldızlı bir İstanbul gecesi başlamıştı. Boğaziçi ışıltılar içindeydi. Deniz de bu sevinci paylaşıyor gibiydi.

Orhan'ı cumbaya oturtular. Hepsi gözleri dolu dolu Boğaz'ı seyrettiler. Sözün gereksiz olduğu çok özel bir saatti.

Büyükdere'de Nesrin odasına kaçmış, rahat rahat sevinç gözyaşları döküyordu. Saldırının başladığı haberi okula öğleyin gelmiş, akılları Çanakkale'de kalmıştı. Sonucu eve döndükten sonra dayısının telefonuyla öğrenmiş, sevinçten delirmişti. Paşa babası da delirmişti. Ama onu İngilizlerin yenilmesi delirtmişti. Çanakkale'yi geçip İstanbul'a gelmelerini, İttihatçıları iktidardan atmalarını istiyordu.

Sonrası kolaydı. Onun gözünde İngiltere dünyanın efendisiydi. Ona karşı gelinemezdi. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin birçok üyesi de Nesrin'in paşababası gibi düşünüyordu. İngiltere'nin uzun zamandır Osmanlı Devleti'ni parçalamak, Türkleri ezmek için durmaksızın çalıştığını bildikleri halde İngiliz bağımlılığından cayamıyorlardı. Bağımsız, onurlu bir devlet olmanın zevkini hiç tanımıyor, anlamıyor, tatmak da istemiyorlardı.

Nesrin'in dayısı Teğmen Vedat ve birkaç arkadaşı, bu akşam evlere dağılmadılar, üniformalarını çıkarmadan, Tokatlayana gittiler. Büyük yemek salonunda, göze çarpan bir masaya oturdular, bol meze ve rakı istediler. Levantenlerin, İstanbul'da kalmış İngiliz ve Fransızların öfkeli, hayal kırıklığına uğramış, kıskanç bakışları altında zaferin keyfini çıkaracaklardı.

Teğmen Faruk bu gece okulda nöbetçiydi. Nöbetçi subayların odası Boğaz'ı görüyordu. Yorgun İstanbulluların, zafer şerefine bütün ışıklarını yakmış olan Boğaz vapurlarından taşan mutlulukları nöbetçi subayları duyulandırdı.

Binbaşı içini çekti:

"Türkler sevinmek için neden hep bu kadar ağır bedel ödemek zorundadır?"

Birleşik Donanma'nın zaferini bekleyen Ermeniler ve Rumlar hazırladıkları bayrakları sandıklara kaldırdılar.⁵¹

Türk zaferi, Rusları, özellikle de İstanbul'a çıkartma yapmak için Birleşik Donanmanın Marmara'ya geçmesini ve Yavuz'u ezmesini bekleyen Odesa'daki birliğin komutanı General İstomin'i ve Çar II.

Nicola'yı üzüntüye boğdu.

ABD Büyükelçisi Morgenthau ile İstanbul'a gelmelerini beklediği kibar İngiliz amiralleri için odalar hazırlanmış olan eşi de çok üzülüler. Büyükelçi daha yakında Çanakkale'ye gitmiş, her yeri gezmiş, Türk savunmasının eskiliğini, yetersizliğini kendi gözleriyle görmüştü.

"Şunlar, şu Türkler, o müthiş donanmayı nasıl yendiler?"⁵²

Sinirden yüzünü kaşıya kaşıya kanattı.

Bu başarı Türkleri çok şımartacaktı.

Londra akşam gazeteleri, sonucun zaferle biteceğine o kadar güveniyorlardı ki duraksamadan Çanakkale'nin geçildiğini, donanmanın Marmara'ya girdiğini bildirdiler. Halk keyifle pup'ları dolduracak, sansür dolayısıyla yumuşatılmış gerçeği ancak ertesi gün öğrenebilecekti.

AMİRAL DE ROBECK çok sinirliydi. Amiral Carden'i hasta eden olasılık kendi komutanlığı sırasında gerçekleşmişti. Yenilmişlerdi.

Carden'in korktuğu ne varsa hepsi başına gelmişti. Üç zırhlı batmıştı, beş zırhlı ağır yaralıydı, bine yakın denizci kaybedilmişti. Donanma çökmüştü.

Nasıl olmuştu bu?

Eski İngilizlerin saygıyla andıkları 'Koca Türk' geri mi dönmüştü?

Ne olmuştu?

Albay Keyes "yenilmedik, çekildik" diyordu. İyimserliğini koruyor, cephane getirtip birkaç gün içinde yeniden saldırmayı öneriyordu. Bu kez Boğaz'ın kesinlikle geçileceğine inanmaktaydı.

Hareketsiz kalıp yenilgiyi kabullenmek doğru olmazdı, olmayacaktı.

Kral, Lordlar Kamarası, Avam Kamarası, Başbakan, hükümet, Savaş Kurulu, Churchill, Lord Ficher, Lord Kitchener, basın, kamuoyu, hiçbiri, hiç kimse bu yenilgiyi bağışlamazdı. İmparatorluk Hindistan'da saygınlığını, Yakın Doğu'da etkisini yitirirdi.

Çabuk bir zafer şarttı.

Amiral de Robeck gereken hazırlığı yaparak yeniden saldırmaya karar verdi.

BU SAATTE General Hamilton da Lord Kitchener'e günün raporunu yazmaktaydı. Donanmanın sefil bir halde Boğaz'ı terk edişini, en sağlam gemilerin bile yara bere içinde olduklarını görmüş, içi sızlamıştı.

Dar, uzun bir su yolu, karadaki topların tehdidi altında, yalnız donanmanın zorlamasıyla geçilemezdi.

Deniz ve kara işbirliğine gerek vardı.

Birleşik Ordu kara yoluyla Geçit'e varır, oradaki tabyaları ele geçirir, susturur, Boğaz'ı ve İstanbul yolunu donanmaya açardı. Orgeneral Hamilton bunu başaracağına güveniyordu.

19 MART sabahı İstanbul'da zafer şenlikleri yeniden başladı. Birbirlerini tanımayanlar bile selamlaşıyor, konuşuyor, ayrılırken kucaklaşıp öpüşüyorlardı.

Zafer haberi dün akşam şimşek gibi çakmıştı. Bugün neler olduğu hakkında geniş bilgi gelmeye başladı. Zaferin büyüklüğü daha iyi anlaşıldı.

Birçok insanın duruşu, yürüyüşü, bakışı değişti.

Bu sevinç, eğer sürerse, cemaat, aşiret, kabile, boy, soy, bölge, tarikat, mezhep halinde parça parça, bölük pörçük yaşayan Anadolu halkını birleştirecek, yurt kardeşi, millet yapacaktı.

Özlenen, hak edilen dirliği bu güzel birlik sağlardı.

Üçüncü Bölüm

Hazırlık

20 Mart 1915-24 Nisan 1915

20 MART günü hava kapalı ve rüzgârlıydı. Ertesi gün de kötü gitti. Donanma Mondros ve Bozcaada'da sıkışıp kaldı. Felaketin büyüklüğünü, düşündükçe kavriyorlardı. Yenilmişlerdi.

Boğaz'ı, önemsemedikleri Koca Türk'e bırakıp çekilmişlerdi. Donanma yenilginin nedenlerini saptamakta bile güçlük çekmekteydi: Topçular mı, mayın hatları mı, akıntıya bırakılan serseri mayınlar mı, kıyıdaki torpil yuvaları mı?

Londra da sonuca inanmakta zorlanıyordu.

Churchill çok ağır bir yara almıştı.

Darbe o kadar şiddetliydi ki kimsede olaylara yön verecek bir güç ve heves bırakmamıştı.

TÜRKLER 18 Martın kazandırdığı büyük bir özgüven içinde, geleceği kestirmeye çalışıyorlardı. İki olasılık görünüyordu:

Boğaz'ı ya yeniden donanma ile zorlayacak ya da donanma ve ordu işbirliği ile geçmeye çalışacaklardı.

3. Kolorduya ve Müstahkem Mevkiye bağlı bütün birlikler her iki olasılığa göre hazır, bekliyorlardı.

GAZETE satışlarında hiç rastlanmamış bir artış yaşanmakta, sabah ve akşam gazeteleri kapış kapış satılmaktaydı.

Kahvelerde meraklılar, okuma yazma bilenlere, çevrelerinde toplanarak Çanakkale haberlerini, yazılarını yüksek sesle okusun diye yalvarıyorlardı.

18 Marta iliğkin bazı ayrıntılar öğrenilmeye bağlandı. 275 kiloluk mermiyi kaldıran Seyit'in fotoğrafı ilk kez gazetelerde yer aldı. Dardanos bataryasının Çehit subayları tanıtıldı. Bu resimler çerçeveletilip duvarlara asıldı. Topçulara armağan olarak binlerce paket sigara yollandı.

Gerçek bilgiler halk muhayyilesini doyurmuyordu. Kaç yılın zafer açlığı vardı. Olayları süslemeye başladılar:

"Ğki batarya birbiriyle iddiaya girmiğ, kim Ğngiliz komutanın direktteki forsunu vurup da indirecek diye. Fors dediğın el kadar bir Çey. Ğkisi aynı anda vurup forsu duman etmiğler. Ğngiliz komutan

'bunlar topla kırlangıç bile avlarlar, en iyisi buradan kaçmak' demiğ, donanmasını toplayıp gitmiğ."

"Güle güle!"

"Mecidiye tabyasında çok eski iki top varmığ. Gece oldu mu bunların eski mürettebatı gelir talim yapar, gönül kulağı açık olanlar seslerini duyarlarmığ. 18 Mart günü bu toplar da savağa katılmığ.

Bunların ne mermisi bitiyor ne hedefini Çaçırıyor. O koca donanma nasıl yenildi sanırsın?"

"Ğğte böyle, Allah'ın lütfuyla."

Buna benzer öyküler bir gün sonra unutuluyor, yerlerini yeniler alıyordu.

Dilber'in babasının Üsküdar çarğısında küçük bir baharatçı dükkânı vardı. Eve gelince elini yüzünü yıkayıp hemen Orhan'ın yanına çıkıyor, akğama kadar dükkândan dükkâna yayılan bu tür halk süslemelerini keyifle anlatıyordu.

Bu yakığtırmalar Orhan'ı çok mutlu etmekteydi.

Hayalinin uyanması halkın canlandığını gösteriyordu.

BU KENETLENME, coğku, hele bilinçlenme Almanları rahatsız etmeye bağılamıgtı. Emperyalizme, sömürüye karğı uyanma, dayanıçma, birlik, yurtseverlik, hele tam bağımsızlık hevesi, Türkiye için düğündükleri gelecek için çok tehlikeliydi. Türkiye'yi Ğngilizlerin Mısır'ı kullanıp sömürdüğü gibi kullanıp sömürmeyi düğünüyorlardı. Dost, silah arkadağı Almanya'nın Türkiye hakkındaki niyeti buydu.1

Büyüyen milli duygunun ve gururun hızını kesmek, özgüveni Itrsmak için Ğimdilik el altından bu zaferin Almanlar sayesinde I- .1 / .anıldığını yaymayı planladılar. Bu iddiayı ilerde yazıya da dökceklerdi.

Türkiye'nin önünde açık düğman olarak Ğngilizler, Fransızlar Vt Kuğlar vardı, arkasında ise gizli tehlike Almanya. Türkiye örsle çekiç arasındaydı. Ya ezilip gidecek ya çelikleğecekti.

ASTEĞMEN MUCĞP (Kemalyeri) ile bir takımın komutanlığına atanan subay adayı Medeni, çabucak ısınıp kaynağtılar. Ğkisi de on dokuz yağındaydı.

Zafer ikisini de mest etmiğti.

Mucip dedi ki:

"Ne düğündüm biliyor musun bütün gece? Demek ki biz istesek bağka, büyük, yararlı, güzel Ğeyler yapmayı da bağarabiliriz. Söz gelimi ilkellikten, cahillikten, gerilikten, yoksulluktan, hurafe-< ilikten, yobazlıktan, kadını hor görmekten, yabancıya tapmaktan kurtulabiliriz. Biz de ilaç ve silah fabrikaları kurabiliriz."

"Nasıl?"

"Bizim kuğacağımıza düğen görev iğte bu 'nasıl?' sorusunun yanıtını bulmak. Sana bir kitap vereyim de oku." "Ver!"

Kitabı uzattı:

"Bu Celal Nuri Bey (ğleri) adlı bir gazetecinin kitabı. Adı Ta-rih-i Tedenniyat-ı Osmaniye (Osmanlının Gerileme Tarihi). 'Gidecek bağka yer yok, burayı adam edelim' diyor. Nasıl sorusuna yanıt arıyor.

Birçok öneride bulunuyor. Ğkisini söyleyeyim: Latin harflerinin kabulü, aile hayatının kadın ve erkek eğitliğini esas alacak modern bir yasa ile düzenlenmesi."1"

Medenin ağzı açık kaldı.

Olabilir miydi bu?

Bu geri, ilkel durumdan yararlananlar, devletin ve milletin uygarlaşmasına, uyanmasına, kadın-erkek eğitliğine izin verirler miydi?

BirleGik Donanmayı yenmekten daha zordu bu.

22 MART Pazertesi günü saat 10.00'da Queen Elizabeth'te bir toplantı yapıldı.

Amiral de Robeck'in ikinci saldırı kararını ve tarihini açıklayacağı sanılıyordu.

Bu bakımdan toplantı büyük önem taGıyordu.

Toplantıya Üs Komutanı Amiral Wemyss, General Hamilton, Hamilton'un Kurmay BaGkanı General Braithwaite ve Kurmay Albay Pollen katıldı. Glerde çok ünlenecek olan Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood da gelmiGti.

Donanmadan kimse yoktu.

Amiral de Robeck'in yüzü o felaketlerle dolu günün yorgunluğunu taGıyordu. Ama bir karara varmıG insanların sakinliğı içindeydi.

"Gemilerimizi kaybetmiG olmaktan dolayı üzgünüm, onları hatırladıkça kalbim sızlıyor.." dedi, uzunca bir sessizlikten sonra, kararını açıkladı:

"..Üç gündür her olasılığı düGündüm. Kara birliklerinin desteğı olmadan yalnız donanmanın Çanakkale Boğazını aGamayacağına kesin kanaat getirdim."

Karar saldırıdan yana olan Amiral Wemyss'i çok GaGırttı. Ke-yes duyunca delirecekti herhalde.

Bu açıklamadan sonra tartıGmayı gerektirecek bir sorun kalmadı. Birlikte hareket edilecekti. Kısacası donanmanın desteğinde bir çıkarma yapılacaktı. Amaç donanmaya yol vermeyen Geçit'teki tabyaları kara kuvvetleriyle ele geçirmektir. Bunu sağlamak için nereye çıkılmalıydı? Coğrafya bu konuda ne diyordu?

Haritalar açıldı.2

Tarihte benzeri bulunmayan bir yeni savaGı kurgulamaya koyuldular. Verecekleri her karar on binlerce gencin hayatını ilgilendirecekti. Ama bir iskambil oyununa hazırlanıyor gibi soğukkanlıydılar.

HARBĞYE NEZARETĞ Ordu Dairesi Müdür Yardımcısı Yarbay Behiç Erkin, Harekât gubesi Müdürü Yarbay Gsmet Gnönü'nün odasına baktı, yalnız olduğunu görünce girdi.

Her zaman ciddi, ağırbaGlı, kararlı bir adamdı. Bugün yüz çizgileri daha da keskinleGmiG gibiydi.

"Çanakkale için ne düşünülüyor? Orayı güçlendirmemiz gerek. İstanbul ve çevresinde birçok iyi tümeniniz var. Ama bu konuda bize bir emir gelmedi. Şimdi önlem almazsak ilerde sıkılaşabiliriz. Ne oluyor?"

Yarbay Behiç Bey

Birliklerin durumunu iyi biliyordu. Çünkü çalıştığı dairenin görev konusu birliklerdi. Şişmet Bey kırılgan, huzursuz bir sesle yanıtladı:

"Bize bir şey söylenmiyor, sorulmuyor. Çanakkale için yeni bir ordu kurulması düşünülüyor galiba.

Bu konuda Alman Büyükelçiliği, Amiral Souchon, Liman Paşa devrede. Bu hava içinde Enver Paşa'nın bu yeni orduya bir Alman komutan atayacağını sanıyorum."

Behiç Bey üzülerek baktı:

"Alman Çanakkale'ye Almanya'nın güvenliği ile yakından ilgili bir savaş alanı diye bakar, Türk ise vatanım diye. Arada dünya kadar fark var."³

HAVA KEŞİFLERİ çok önem kazanmıştı.

6 uçak taşıyabilen bir uçak gemisi yeterli değildi artık. Bozcaada'da Yarbay Samson komutasında 18 uçaktan oluşan bir İngiliz-Fransız karma hava birliği kuruldu.

Uçakların sayısı daha da artacak, yeni bir uçak gemisi ve bir de balon gemisi gelecekti. Uçaklarla yer arasında iletişimi sağlamak için laboratuvarlar, üniversitelerin teknoloji bölümleri, firmaların araştırma birimleri sürekli araştırma yapıyorlardı.⁴

Buna karşılık Başkomutanlık Çanakkale'ye yeni uçak bile yol-layamadı, çünkü yoktu. Var olan üç

uçak 'hava bölüğü' diye adlandırıldı, komutanlığına bir Alman teğmen getirildi. Deniz Yüzbaşı Hüseyin de gözlemci olarak görevlendirildi.

Keçif uçukları bağıladı.

Ğki yanın hava kuvvetleri arasındaki büyük fark, savağ sonuna kadar kapatılamayacaktır.

ĞZZETTİĞN BEY'Ğ Eceabat iskelesinde M. Kemal'in emir subayı Teğmen Kâzım karğıladı. Ayrılan küçük eve götürdü. Binbağı tırağ oldu. Komutan her gün mutlaka tırağ olur, bütün subaylarını da öyle isterdi. Üç gündür yoldaydı. Kendine çeki düzen verdikten sonra karargâha gitti. M. Kemal Ğzzettin Bey'i görünce pek sevindi:

"Hoğgeldin."

"Hoğbulduk efendim."

Oturdular.

M. Kemal yapılması gerekli işleri ve çözüm bekleyen sorunları saydı, "En önemli sorunumuz.." dedi,

"..Tümenin bütün tüfekleri eski model. Bunların değışmeleri kesin şart. Bu işin amansız takipçisi ol."

"Bağüstüne!"

Zaman hızlı akıyordu. Ğzzettin Bey kahvesini içer içmez işe girişti. Saygılı, dikkatli, ayrıntıları atlamayan bir çalışma yöntemi vardı.

CEMAL PAĞANIN çalışma yöntemi ise, Cemalpağaca bir yöntemdi.

4. Ordu ikinci Süveyğ seferine hazırlanıyordu. Enver ve Cemal Pağaların Mısır hayalleri sürmekteydi.

Birinci seferden çok ders alınmığtı. ğimdi Sina çölünü geçmek için kara ve demiryolu yaptırılıyor, kuyular, havuzlar açılıyor, mola yerleri hazırlanıyordu. Almanlardan borç olarak alınan onbirce altın Mısır'ın yeni fethi için harcanıyordu. Anadolu'nun payına bir altın bile düğmeyecekti.

Bir yol yapılacağı zaman uzunluğu dikkate alınarak uygun bir bitiş günü saptanıyor, bu iş için bir mühendis yazıyla görevlendiriliyor, görev yazısının altına Cemal Paşa'nın notu ekliyordu:

"Bitmesi gereken tarihte yolu otomobile denetleyeceğim. Otomobil yürüyemez de nerede durursa, yolun yapımıyla görevli mühendis oraya gömülecektir."5

Korkutma yöntemini idamlar izleyecekti.

Suriye ve Filistin'de Cemal Paşa'nın ünü hızla yayılıyor, Osmanlı'nın azalmakta olan saygınlığı aynı hızla tükeniyordu.

MISIR'DA Avustralyalı ve Yeni Zelandalı birliklerin yanında,53 Hintliler, Gurkalar, Sihler, Seylanlılar da vardı. Yeni Zelanda birliğinde Yeni Zelanda'nın yerlisi Maoriler de yer alıyordu.

Bunlara İngiltere'den gelen iyi eğitilmiş, örnek birlikler de katılmaya başladı.

İngiliz propaganda makinesi bu genç insanları Çanakkale'ye hazırlamak için harekete geçti.

İngiltere'nin komşusu bile olmayan Türkiye'ye saldırılacaktı. Türklerden nefret etmeleri için birçok olumsuz, küçültücü, aşağılayıcı söylenti, olay, fıkra yarattılar, kulaktan kulağa yaydılar:

"Türkler uygarlıktan uzak, öldürülmeyi hak eden, Hıristiyanlığın düşmanı, Avrupa'dan kovulması gereken, ilkel bir millet! Unutmayın, esir olanları öldürüyorlar!"

Korkak Abdul

Anzaklar ne bu savağın nedenlerini biliyorlardı, ne Türkiye'yi, ne de Türkleri. Kimi macera, kimi para, kimi eski Korkak Abdul vatan İngiltere'ye hizmet diye gönüllü gelmiş, uçarı gençlerdi.

Söylenenlere inandılar. Anzakların gözünde Mısırlı fellahlara benzeyen, Ğiğman, fesli, entarili, çıplak ayaklı, aptal suratlı, sinsî, barbar bir Türk imajı oluşmaya başladı. Bu Türk'e bir de ad verdiler:

"Korkak Abdul"

Mısır'a en son Fransızlar ile sömürgelerinin askerleri sökün etti. Fransızlar Müslüman Tunusluları, Cezayirlileri, Senegallileri, Müslüman Türklerle savağmaya getirmişlerdi.

Tarihin en büyük çıkarma hareketi için çok yoğun bir eğitim başladı.

KIZILAY'IN açtığı hemşirelik kursu başarıyla sürmekteydi.

Kursta yağça, eğitimce, gelirce farklı hanımlar vardı. Topluma bir katkıda bulunmak, varlıklarına bir anlam kazandırmak isteğî hoş bir birliktelik yaratmıştı. Bu kursa katılmak elbette kolay olmamıştı.

Aile evet dese bile, yakın çevre ya yadırgamış, ya karğı çıkmıştı.

"Neeeeee? Yabancı bir erkeğê dokunacaksınız ha?"

Cesareti kırılarak kursu bırakanlar çok olmuştu. Direnip bırakmayanlar da az değildi. Dersler peçesiz yapılıyor, uygulamalar sırasında beyaz gömlek giyiliyor, beyaz başörtüsü takılıyordu.

Kısa süreli kurslarla da hanım hastabakıcılar yetiştiriliyordu.

Hemşireliğın önemini, yararını kavradıkça huzur buluyor, rahatlıyorlardı. Hür kadınlığın yolunu açtıklarının da farkındaydılar.

ÇANAKKALE konusunda iyice gecikmiş olan Enver Pağâ 24 Mart günü, öğleden sonra Liman Pağâyı ziyarete geldi. Oturdular.

Enver Pağâ konuyu açtı.

Çanakkale için bir ordu kurulmasını kabul etmişti. Bu ordunun hızla faaliyete geçmesini ve Çanakkale savunmasını üstlenmesini istiyordu. Liman Pağâ acaba bu yeni ordunun komutanlığını kabul eder miydi?

Görev olağanüstü önemliydi. Tarih önünde çok büyük bir sorumluluktı. Osmanlı Devletinin varlığıyla ilgiliydi. Liman Pağâ bu büyük öneriyi, hiç düşünmeden kabul etti:

"Memnuniyetle. 1. Orduyu kime devredeceğimi belirleyin, yarın Gelibolu'ya hareket edeyim. Çünkü kaybedecek vakit yok. Çanakkale çevresindeki birliklerin yeterli olmadığını düşünüyorum. Takviye

etmenizi rica edeceğim."

Geleceği çok etkileyecek olan konuÇma bu kadar kısa ve böyle sade geçmiğti.6

Liman Pağa ertesi günü 1. Ordu Komutanlığını yine bir Alman, General von der Goltz'a devretti.

Kızları Ėstanbul'daydı. Onlarla vedalağtı.

AkĖam deniz yoluyla Gelibolu'ya hareket etti.

Yanına 1. Ordudaki Kurmay Bağkanı Yarbay Kâzım Ėnanç ile iki yaverini, Süvari Binbağı (Alman rütbesi yüzbağı) Mühlmann ve yine Süvari Binbağı (yüzbağı) Prigge'yi almıÇtı. Karargâh kadrosu birkaç gün sonra yola çıkacaktı.

Kamarasına kapanıp haritaları açtı.

Müttefikler Çanakkale'yi geçip Ėstanbul'a girerlerse, Alman ve Avusturya cephesini güneyden kuğatır, Balkan devletlerini kendi yanlarına çeker, Rusya'yı iyice canlandırır ve savağı kazanırlardı.

Tanrı korusun!

Almanya'nın yüksek çıkarı için Ėngiliz ve Fransız donanmasını ve kara ordusunu durdurmak gerekiyordu. Sarıkamığ'ta, SüveyĖ'te yenilen Türk ordusuna güvenmek zordu. Donanmanın yoğun ateğine ne toprak siperler dayanabilirdi, ne de Türk askeri. Ordunun elinde yeterli sayıda ağır makineli tüfek, top ve top mermisi yoktu. Kıyıları çıkılması zor hale getirmek için gerekli olan kara mayını ve tel örgü de yoktu. Ama düğmanı durdurmalıydı.

Bunu nasıl bağarabilirdi?

Düğmanın nereye, nerelere çıkarma yapacağını da doğru kestirmek gerekiyordu.

Bütün gece harita bağında kalarak bu iki soruya yanıt aradı.

LĖMAN PAĞA'NIN ordu komutanlığına atandığı gündüz bildirilmiğti. Bu atama 3. Kolordu Karargâhındakilerin hiçbirini memnun etmemiğti.

"Eyvah!"

Pağayı yakından, uzaktan, ününden biliyorlardı: Astına söz hakkı tanımayan, danığmayı küçüklük sayan, kaba, itiraza gelmeyen, ırkçı bir Prusyalı.

Bu geliğme yalnız Esat Pağayı sevindirmiğti:

"Koca mareğal, Reform Kurulu Bağkanı, Alman Ėmparatorunun en güvendiği adam. Daha ne olsun?"

Ayıp etmeyin!"

Bir komutana itiraz etmek zaten Esat Pağa'nın aklının almayacağı bir Ėeydi. Hele komutan bir mareğal ise Esat Pağa büsbütün itaatli olacaktı.

Kurmayları bu ürkütüyordu iğte.

Ėanakkale savunma düzeni hakkında ciddi bir bilgisi yoktu. Bu yetersiz bilgi ile savunma anlayığım ve düzenini değiğtirmek isterse buna itiraz etmek gerekecekti. Ėnk Türklerin kurduğu bir düzeni ilke olarak beğenmeyip yerine yeni bir düzen kurmak Almanların değiğmez tutumuydu. Hatta bir Alman, kendinden nceki Almanın yaptığını da değiğtirmeden rahat edemiyordu.

Esat Pağa mutlak itaate dayalı askerlik anlayığıyla itiraza izin vermezse, ne yapacaklardı?

Ėanakkale anavatanın kapısıydı.

26. ALAYIN 3. Tabur Komutanı Binbağı Mahmut Sabri Bey taburun imamı Abdülkadir Efendiyi ćađırdı.

Efendi sevilen, sayılan bir din adamıydı. Askeri kurallara titizlikle uyar, bilmediği konularda susmayı bilirdi. Binbağıyı saygıyla selamladı. Oturdular.

"Abdülkadir Efendi, bugün 10. Bölük askerlerine yaptığın konuğmayı dinledim. Ėok güzel bir konuğmaydı. Savağta Allah'ın Türk askerini esirgeyeceğini söyledin. Ėyi ettin. Askerimiz buna inanır.

Ben de inanırım. Bu inanığ bize büyük bir gç, sabır ve gözüpeklik verir. Ölümden korkmayız. Ama eksik konuğtun. Allah Türk askerini esirger ama hepsini değil. Bunu söylemedin. Haini, gafili, yalancıyı, tembeli, kaçağı, blcy, suçluyu, bozguncuyu, fesatćıyı, bencili de esirger mi?"

Abdülkadir Efendi hić dĖnmedi:

"Esirgemez elbette."

"Esirgemez ya. Bunları olsa olsa Ėeytan esirger.." GlĞtler.

"..Yüce Allah herhalde ćalıĖkan, yurtsever, namuslu askeri, böyle askerlerden kurulu bir orduyu korur. Hić ćalıĖmadan, ćabalamadan, sırf iman gücü ve dua yardımıyla savaĖ kazanılmaz. Kazanılsaydı, yüzyıldır yenile yenile baĖımız dönmezdi. ćalıĖmak, öđrenmek, zamanın Ėartlarını dikkate almak, kafayı da, silahları da yenilemek gerek. Kısacası kazanmak ićin ćalıĖmak ve Allah'ın yardımını, esirgemesini, korumasını hak etmek gerek. Bunu söyle."

"Bağüstüne."

26 MART sabahı Liman Pağa Gelibolu'ya geldi.

Kolordu Komutanı Esat Pağa, karargh mensupları, Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Pağa, kararghı Gelibolu'da bulunan 7. Tümen Komutanı ile Gelibolu Mutasarrıfı karĖıladılar.7

Komutan için eski Fransız konsolosunun evi hazırlanmış, ordu karargâhı için de büyükçe bir ev bulunmuştu.

Komutan karşılayıcılara teşekkür etti, dinlenmek istediğini söyleyerek kendisi için hazırlanmış eve kapandı.

Bir süre birlikte olacaklarını ümit edenler hayal kırıklığına uğradılar. Fakat bir olay kurmayları sevindirdi: Kâzım Bey'in Ordu Kurmay Başkanı olarak gelmesi. Orduda 'Diyarbakırlı' diye tanınan, Enver Paşa'nın sınıf arkadaşı, dil bilir, Çakacı, nazik bir subaydı. Üstün bir kurmay değildi ama Liman Paşa gibi zor bir adamı idare edebilmesi iyi bir diplomat olduğunu gösteriyordu.

Bir yanlışlık olursa onun yardımıyla düzeltilebilirdi.

5. ORDU KOMUTANI Liman Paşa, o gün, evden çıkmadan, hiçbir yetkiliyle görüşmeden, son durumu görüp incelemeyen, savunma anlayışının gerekçelerini öğrenmeden, Çanakkale'nin geleceğini belirleyen uzun bir rapor yazdı, akşam üstü Gıfreletti ve Enver Paşaya telgrafla gönderdi.⁸

3. Kolordu kurmaylarının korktuğu oluyordu.

Ordu Komutanı Türk komutan ve kurmaylarının bütün olasılıkları dikkate alarak hazırladıkları ve aylardır uygulayageldikleri düzeni bütünüyle altüst edecek yeni bir düzen kurmayı tasarlamış, Başkomutanlığa bu yeni düzeni önermişti.

BU ÖNERİĞİ aldığı zaman Enver Paşa Edirne'deydi. İstanbul'a döndü.

Hemen yanıt vermesi gerekti. Ama araya yanıtı geciktirecek büyük bir sorun girdi: Amiral Eberhard komutasındaki Rus Karadeniz Donanması 28 Mart günü İstanbul Boğazı açığında görüldü, yayılıp savaş düzeni aldı. Bu hareketi Türklerin dikkatini İstanbul Boğazı'na çekmek için General Hamilton istemişti.⁹

Filo sinir bozucu biçimde iki gün kıvılcımdan bekledi. Yavuz Boğaz'dan çıksa kaçacaklardı. Ama Amiral Souchon bir türlü karar verip de Yavuz'u harekete geçirememiştir.

Bu suskunluk Rus donanmasına cesaret verdi. Üçüncü gün (30 Mart) Boğaz ağzındaki tabyaları yoğun bir biçimde bombaladı.

İstanbuluların yürekleri ağızlarına gelmişti. Daha Çanakkale zaferinin tadını çıkarmadan bu kez de İstanbul Boğazı savaşı mı başlıyordu?

O güçlü Yavuz nerdeydi?

Nihayet Yavuz ve bazı Türk savaş gemileri Boğaz'dan dışarı çıktılar. Rus filosu çekip gitmişti.¹⁰

Enver Paşa rahatladı.

Şimdi Liman Paşaya verilecek yanıt sıra gelmişti. Bu süre içinde Liman Paşa düşüncelerini Başkomutanın yanıtını beklemeden, uygulamaya koymuştu bile.

LGMAN PAĞA ilk olarak Saros'a gitmiş, savunma düzenini gözden geçirmişti.

En tehlikeli bulunduğu yer orasıydı.

31 Mart ÇarÇamba günü yaverleri, Esat PaÇa ve kolordudan bir kurmay ile Eceabat'a geldi.

Gelecekleri 9. ve 19. Tümen Komutanlarına bildirilmişti. 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey ve 19. Tümen Komutanı Yarbay M. Kemal komutanları iskelede karşıladılar.

Liman PaÇanın M. Kemal'e soğuk davranması, Esat PaÇayı ÇaÇırttı ama nedenini sormadı. M. Kemal bu tavrı çok doğal bulmuştu. Almanlara güvensizliğini açıklamış birine Liman PaÇa'nın dostça davranması beklenemezdi.

Gelenler için güzel atlar hazırlanmıştı.

Önce Kabatepe'ye, sonra Alçitepe'ye gidilecekti. 11 Ordu Komutanı daha kararını açıklamadığı için olası savaş alanlarına duyduğu bu ilgi büyük memnunluk uyandırmıştı. Araziyi ve savunma düzenlerini görerek ve ilgili komutanları dinleyerek bir değerlendirme yapacağı sanıldı.

Yanıldıklarını Kabatepe'de anlayacaklardı.

Kabatepe'nin güneyi ve kuzeyi çıkarma yapılması olasılığı en yüksek olan iki yerdi. Bu kesimden 27.

Alay sorumluydu. Komutanları, 27. Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey ile Kabatepe'den sorumlu 3.

Tabur Komutanı YüzbaÇı Halis Bey karşıladılar.

Kabatepe'nin kuzeyi de güneyi de iyi berkitilmişti. Savunma düzeni, düşmanı, en zayıf olduğu anda, yani karaya çıkarken imha etmek esası üzerine kurulmuştu. Alayın büyük kısmı bu nedenle kıyıya ve kıyı yakınına yerleştirilmişti. Üçte biri çabuk yetişebileceği uygun bir uzaklıkta, yedekteydi (Kocadere köyünde). Ağır makineli tüfekler, nordanfieldler 12 gizli, sağlam yuvalara, yerlere yerleştirilmişti.

Eldeki az tel örgü de iyi değerlendirilmişti.

Esat PaÇa burayı ilk kez görüyordu. MareÇalin yanında izinsiz düşünce belirtmek gibi bir saygısızlık yapmamak için susuyordu ama çok beğendiği yüzünden belli oluyordu. Albay Halil Sami Bey temiz kalpli, duyarlı, onuruna çok düşkün bir komutandı. Liman PaÇa'dan övgü geleceğini sanarak saygıyla beklemekteydi.

Liman PaÇa verilen bilgileri yarım kulak dinliyor, gözleriyle çevreyi tarıyordu. Sıkıldığı belliydi.

Sonunda patladı:

"Hayır! Bunlar bütünüyle yanlış! Ordumuzun savunmak zorunda olduğu kıyıların uzunluğu 120 km.

Bu uzunlukta bir kıyı, birlikleri böyle yan yana dizerek, parmaklık düzeni kurularak savunulamaz.

Eldeki birlik sayısı buna yetmez. Ayrıca düğman donanmasının yoğun ateği altında asker asla tutunamaz. Bombardımandan sonra savağa devam edecek cesareti de kalmaz. Daha savağ

bağlamadan çok büyük kayıp veririz. Onun için bu düzen tümüyle değıecek. Kıyıda gözcü postaları, küçük güvenlik birlikleri bırakılacak, büyük kısım geriye alınacak, donanma ateğinin eriğemeyeceğı kadar uzağa. Geride toplanan kuvvet, düğman karaya çıktıktan sonra harekete geçecek. Düğman süngü hücumuyla denize dökülecek."

Albay Halil Sami Bey çok düğünülerek gerçekleştirilmiğ olan savunma ve yerleşim düzenini korumak istedi:

"Efendim, çok haklısınız. Bütün kıyılar elbette böyle korunamaz. Ünlü kuraldır, her yeri örtmeye kalkan hiçbir yeri örtemez. Ama her kıyı tehlikeli değıil. Kimine çıkarma yapmak imkânsız, kimine çıkarma yapmanın bir yararı yok. Biz ancak, çıkarma yapılma olasılığı yüksek ve tehlikeli kesimleri böyle koruyoruz. Asker sayımız bunun için yeterli. Donanma ateğinin eriğemeyeceğı uzaklık ancak 3-4 saatte ağılabilecek bir uzaklık demektir. Kıyıya çıkan birlik iyice bir birlik ise, 3-4 saat içinde sağlamca yerleşmiğ olacaktır. Onu bir daha da oradan söküp atamayız. Süngü hücumu askerimizin erimesiyle sonuçlanır. Onun için izin verirsiniz..."

Liman Pağa fazla bile dayanmığtı. Albayın sözünü kesti:

"Yeter! Ėtirazı bırakıp ne dediğimi anlamaya çalışın. Esas kuvvet geriye gidecek, kıyılarda gözcüler, küçük birlikler kalacak. Ağır makineli tüfekler de, toplar da geriye gidecek. Bu silahların donanma ateği altında mahvolmalarına izin veremem. Donanma buraları çıkarma bağlamadan önce dümdüz edecektir. Bu silahları düğmanı denize dökmek için hücumla geçince kullanacağız."13

Halil Sami Bey yanıtlamak istediye de Esat Pağa 'sus!' diye iğaret etti. Koca Mareğale ayaküstü itiraz etmek yakışık almazdı. Bu sorun sonra, çok gerekirse, sayğı çerçevesinde ele alınırdı.

Liman Pağa bir daha Halil Sami Bey'e bakmadı bile. Esat Pağaya, Yarbay gefik ve Yüzbağı Halis Beylere ne yapılmasını istediğini arazi üzerinde göstererek açıkladı.

Sonra hiç konuğulmadan hızla Alçı Tepeye gelindi. Türklerin neğesi kalmamığtı. Uzaktan beyaz bir atlı geçti. Liman Pağa düğman beyaz rengi fark eder diye çok kızdı:

"Orduda hiçbir beyaz at istemiyorum!"14

Komutanları burada 25. Alay Komutanı Yarbay Ėrfan Bey karğıladı. Halil Sami Bey dinlendirmek için Yarbay Kadri Bey'in 26. Alayını geri çekip bu kesimin sorumluluğunu 25. Alaya vermiğti.

Alçı Tepe'deki gözetleme yerine çıkıldı. Alçı Tepe, Alçıtepe köyünden biraz geride, 217 m.

yüksekliğinde, bütün Seddülbahir bölgesine egemen, türlü diken ve çalılarla örtülü bir tepydi.

Seddülbahir'e çıkarma yapacak kuvvetler için ilk hedef olacak, çok büyük önem kazanacaktı.

Alçı Tepe'den bütün Seddülbahir kıyıları, Boğaz'ın giriğı, Anadolu yakası görünüyordu.

Liman Paa Seddülbahir kesiminin 25. Alayca tutulduğunu öğrendi. Ğrfan Bey'e emrini verdi:

"Kıyıda fazla birlik kalmayacak."

Dğndğu savunma düzenini bir daha açıkladı:

Asıl kuvvetler, geride, donanma ateğinden uzakta, birarada bulunacak, çıkarma olursa topluca hücuma geçecek. ıkarma yerleri kesin belli olunca, bütün birlikler yardıma koğacak. Düğman hep birlikte denize dökülecek.

"Güçlü düğmanla ancak böyle oynak bir savunma düzeniyle bağa çıkılabilir."15

Liman Paa'nın zaten Kabatepe ve Seddülbahir'i tehlikeli görmediği de anlaçıldı. Düğmanın ncelikle Saros'a, ikinci olarak karėı yakadaki Beçige'ye çıkarma yapacağını tahmin etmekteydi.

Saros'a çıkararak yarımadanın giriğini kapatabilir, yarımadaadaki Türk birliklerini boğabilirdi. En tehlikeli kesim Saros'tu.16

Eceabat'a dönüldü.

Halil Sami Bey ile M. Kemal, pağaları yolcu eder etmez bağ bağa verdiler. Halil Sami Bey'in sınırları bozulmuğtu. Elleri titriyordu. Dokunulsa ağlayacak haldeydi:

"Liman Paa da, savunma düzenini korumak için tek sözcük bile etmeyen, üstelik beni susturan Esat Paa da, yarın düğman buralara çıkıp yerleğirse, onbinlerce gencimiz Ğehit olursa, hiç utanmayacaklar mı? Tarihin yüzüne nasıl bakacaklar?"17

Halil Sami Bey hayli söylenip sızlandıktan sonra, sordu:

"Ne yapmamı tavsiye edersin?"

Bu dürüst, temiz, nazik adamın duyarlılığı M. Kemal'in dikkatini ekmiğti. Daha zor bir durumda kalınca nasıl dayanacaktı?

ėefkatle, "Ben tmenimin 9. Tümenin emrine verilmesini istemiğtim." dedi, "..Bir ıkarma halinde birlikte hareket etmemiz gerekecek. Çünkü 35 km.lik bir kıyı, sadece bir tümenle tutulamaz, korunamaz, savunulamaz. Önerim uygun bulunmadı, beni ordu emrinde tuttular. Ama Ğkr ki Eceabat'ta alıkoydular. Birbirimize yakınız, birlikteyiz. Gerekince yardımlağırız. Burası ilk savunma için en az iki tümen ister. Liman Paa'nın anlayığı yüzünden çok zor günler yağayacağımızı sanıyorum. Her durumda sakin olmalısın. Ğtiraz hakkını da kullan."18

Birkaç gün sonra bir ordu emri ile 19. Tümen, 9. Tümenden uzağa, Maltepe-Bigalı kesimine alınacaktı.

Böylece iki tümen birbirinden uzaklağmığ oluyordu.

Ama yardımlağmaları sürecekti.

ESAT PAĞA Eceabat dönüşü kurmaylarını toplamış, Liman Paşa'nın düşüncelerini anlatmış, unuttuğu yerleri birlikte gelen kurmay tamamlamıştı. Esat Paşa Ordu Komutanı aleyhinde konuşmaya izin vermediği için önünde tartışmadılar.

Paşa'nın yanından çıkınca Fahrettin Altay'ın odasına üğüştüler. Kurmay olmayan subaylar da geldi. Oda doldu.

Her kafadan bir ses çıkıyordu. Ayrıntılı savunma planında hepsinin emeği vardı. Hepsi o planla, 18 Mart zaferi gibi bir güne sığacak çok büyük bir zafer kazanılacağına inanmaktaydı. Çünkü düşman karaya çıkamayacak, donanma gibi o da çekilip gidecekti. Savaş bir gün içinde bitecekti.

Öfkeli sesler, bağırtılar, ağışlamalar giderek azalıp yatıştı.

Fahrettin Bey son ümit olarak Ordu Kurmay Başkanı Kâzım Bey'i aradı, durumu anlattı. Kâzım Bey, Komutanın durumu Başkanlığa bildirdiğini söyleyerek 'birkaç gün sabretmelerini' tavsiye etti.

Fahrettin Bey arkadaşlarına durumu özetledi: "Liman Paşa'nın yöntemi eski, sırasında yararlı, klasik bir yöntem. Ama Gelibolu'nun şartlarına uygun değil. Asıl kuvvetleri geride bulundurma kuralı, derinliği ve genişliği olan alanlarda geçerlidir. Burada derinlik yok ki. Düşman Arıburnu'nda 8 km., Seddülbahir'de 10 km. ilerleyebilse savaş kazanır. Bir komutan her şeyden önce savaş alanını iyi okuyabilmeli. Coğrafyayı ordunun dostu, müttefiki yapabilmeli. Anlaşıyor ki Liman Paşa'nın kurmaylığı zayıf. Başkanlığa yazmış. Orası ne diyecek, onu bekleyelim."19

Birlikte olmakta teselli bulanlar istemeye istemeye dağıldılar.

GENERAL HAMILTON karargâhını Gskenderiye'de zengin bir otelde kurmuştu. Bir yandan plan çalışmalarını yönlendiriyor, bir yandan da toplanan rengârenk birlikleri denetliyordu.

Çanakkale için yeni bir Türk ordusunun kurulduğunu, başına bir Alman general getirildiğini öğrenmişlerdi.

"Kim bu general?"

"Bilinen biri değil."

"Özelliği?"

"Bilinmeyen biri olması." Güüştüler.

Hamilton bu generali çok şıştırtacağını düşünerek gülmeyi sürdürdü. Çünkü çok oyuncaklı bir plan hazırlıyordu. Alman general ilk 24 saat ne olduğunu anlamayacak, birliklerini biraraya getirip karşı saldırıya geçiremeyecek, bu süre içinde Birleşik Ordu hedeflerine ulaşmış olacak.

Mısır'da Çanakkale için 83.000 kişi birleşmişti. 75.000'i çıkarmaya katılacak, 8.000'i yedekte bekleyecekti.

75.000 kişinin 60.000'i savaŐıydı.

Őskenderiye ve Port Sait limanlarında büyüklü küçüklü birçok gemi toplanıyordu. Bunlar tıkabasa yiyecek, yem, su, silah, cephaneye, çadır, ilaç, zırhlı araba, motorsiklet ve dekovil malzemesiyle doldurulmaktaydı.

Yalnız askerleri taÇımak için 84 gemi ayrılmıştı.

İngiliz hazinesi Çanakkale için artık olukla para akıtmaya başlamıştı.

5. ORDU da son biçimini almaktaydı. Başkomutan sözünü tutmuş, 5. Ordu emrine iki yeni tümen vermiŐtı: 3. ve 5. Tümenler.

Liman Paşa 3. Tümeni Çanakkale kesimine verecek, 5. Tümeni Saros'a yerleŐtirecekti. Bütün birlikleri, kendince düşmanın çıkarma yapma olasılıŐı olan yerlere göre dört grupta topladı: 1. Grup: 5. ve 7. Tümenler, Saros ve Bolayır kesiminde.

2. Grup: 3. ve 11. Tümenler, Çanakkale yakasında.

3. Grup: 9. Tümen Gelibolu güneyinde (Arıburnu-Kabatepe ile Seddülbahir) 4. Grup: 19. Tümen, Maltepe-Bigalı arasında, her yana gönderilmek üzere ordu emrinde yedek.

3. Grupta yalnız 9. Tümen vardı. Geçit'teki tabyaları örten bu en duyarlı bölgenin korunmasına yalnız bu tümen ayırmıştı. Asıl büyük çıkarma da buraya yapılacaktı. Liman Paşa'nın savunma planına göre bu bölgenin 35 km. uzunluŐundaki kıyılarını 9. Tümen üç taburla tutacaktı.

Liman Paşa Saros'a ve Çanakkale kesimine daha önem veriyordu.

Gruplar arasında iki günlük yürüyüş mesafesi vardı. Gerektiğinde yardıma nasıl yetişeceklerdi?193

Yeni tümenlerle ordunun gücü 84.000 kişiye ulaşmıştı. Bunun 65.000'i savaŐıydı. ıkarma yapacak kuvvetten 5.000 kişi fazlaydı.

Ordu Komutanının bu 65.000 savaŐıyı doŐru zamanda, doŐru yerde kullanması gerekiyordu.

Kullanmazsa bu sayının bir anlamı olmayacaktı.

4 NŐSANDA Enver Paşa'nın yanıtı geldi. Enver Paşa diyordu ki:

"Düşmanın en çok Seddülbahir yarımadasının köŐesiyle (ucuyla) Kumkale'ye çıkarma yapmasını olası görüyorum. Düşman bu köŐelere yerleşip tahkim ettikten sonra, gemi ateşleri desteğindeki düşmanı oralardan çıkarmak çok güçtür. Bundan ötürü köŐelerde bulunan kuvvetlerin çabucak takviye edilerek düşmanın yerleŐmesine engel olmak düşüncesini uygun bulurum.(..) Her bölgede olduğu gibi Anadolu yakasında da çıkarma sırasında düşmana taarruz edilmesi düŐüncesindeyim."

Enver Paşa düşmanın çıkarma yapacağı yerleri oldukça doŐru tahmin etmekte, eski savunma anlayış

ve düzenini tercih ettiğini açıklayarak Liman PaÇayı uyarmaktaydı.

Yanıtını Çu nazik tümceyle bitirmişti:

"Bunlar benim düğüncelerimden ibaret olup ordunun alacağı düzen elbette sizin yetkiniz içindedir."20

Liman PaÇa Enver PaÇa'nın tahmin ve uyarısını dikkate almadı, nezaket tümcesini önemsemi.

Yeni anlayış ve düzenle ilgili uygulamayı hızlandırdı. Geziyor, uygulamaları Çiddetle izleyip denetliyordu.21

Yeni düzenin aksaksız işleyebilmesi için pek çok hazırlıklık yapılması gerekti. Ama bunların çoğu yapılmayacak, geniş ve güvenli bir haberleşme ağı bile kurulmayacaktı.

Yöntemin işlenmesi için çıkarma yapılan yere yakın bütün kuvvetlerin hızla yetişmesi zorunluydu.

Tarih, Liman PaÇa'nın, kendi yönteminin bu zorunlu ilkesini çalıştırmadığına tanık olacaktı.

ALBAY HALİL SAMİ Bey tümenini yeni anlayışa göre yerleştirdi.

Kabatepe'de bir tabur (1.000 kişi), Seddülbahir'de bir tabur, ikisinin arasındaki kıyıda da bir tabur bıraktı. Alayları, ağır makineli tüfek birimlerini, bataryaları üzümlere çekti. Binlerce kişi kıyıdan uzakta, Eceabat yakınındaki yeni ordugâhlara taşındı.

Açık, gizli mevziler ile siperlerin çoğu boşalmış, ortalık ıssız-ı işmiş, makineli tüfek yuvaları körelmişti. Uzun kıyılarda birbirin-din uzakta gözcü postaları ve küçük güvenlik birlikleri kalmıştı.

Taşınma ve yerleşme işi bitince Halil Sami Bey 3. Kolordu I <mintanlığına, Ordu Komutanlığına sunulmak üzere, itiraz ve düğüncelerini ağırbaşlı bir yazıyla bildirdi.

Eski anlayışın gerekçelerini uzun uzun anlatmadı. Çünkü o .ınlayışa dayalı planı hazırlayan zaten Kolorduydu. Yeni anlayışın ve yöntemin sakıncalarını kesin bir dille belirtti.

Kolorduya yolladı.22

BAĞHEKİM Nuri Bey habersizce gelmiş, evdekiler telaştan birbirlerine girmişlerdi. Bağhekim Çaçkınılıklarına tatlı tatlı güldü:

"A hanımlar, bir gün uğrarım dememiş miydiniz? Uğradım işte. I laydi kendinize gelin de beni Orhan'ın yanına götürün!"

Anne götürdü.

Bağhekim Orhan'ı sıkı bir muayeneden geçirdi. Aletlerini çantasına kaldırırken, "Bu hanımlar sana bizden daha iyi bakmışlar.." dedi, "..Seni çok iyi buldum."

Anneye döndü:

"Bahçe var mı?"

"Evet, arkamız bahçe."

"Güzel. Bahar geliyor. Hava iyice ısınınca bahçeye çıkarın, temiz hava alsın, yürütün. Ğyi yesin. Birkaç kilo almıĞ. Birkaç kilo daha alırsa bu da Seyit OnbaĞı gibi 275 kilo kaldırabilir."

ğakasına kendi güldü. Kahvesini içip gitti.

Anneler Ğükür namazına durdular. Dilber ağabeyinin odasına saldırdı:

"BaĞhekim Bey çıkarken sana iyi baktığımız için üçümüzü de kutladı. Bana ayrıca oğlum olsaydı, seni gelin alırdım' dedi. Sen iyileĞiyorsun, Çanakkale'de zafer kazandık, bahar geliyor ve kısmetim açıldı!

Kaç olağanüstülük birarada!"

Tepkisini görmek için de Orhan'a göz attı.

Bu laubaliliğe kızmıĞ mıydı? Yoksa hoşgörmüĞ, gülüyor muydu? Baktı, bir Ğey anlamadı. Ağabeyi bir tuhaf olmuĞtu. Donup kalmıĞ mıydı ne!

Üçüncü Bölüm / Hazırlık 112

Orhan'ın kanı akmaz olmuĞtu. Çünkü bir gün Dilber'i isteyeceklerini Ğimdiye kadar hiç düĞünmemiĞti. Söz kesilmesine, niĞanlanmasına, gelin olmasına, evden gitmesine, bir baĞkasının olmasına nasıl katlanabilirdi? Ailenin ve Dilber'in beğeneceği biri çıkarsa, ne yapardı?

Bütün bunları yaĞamadan önce iyileĞmek, çabuk iyileĞmek zorundaydı.

"Allahım, çok olduğumu biliyorum, affedersin. Ama bana yine yardım etmen Ğart! Bir an önce iyi et beni! Lütfen!"

FAHRETTĞN ALTAY Esat PaĞa'nın odasına girdi. Kapıyı kapadı. Kurmaylar, karargâh subayları iĞleri durdurup sessizlik içinde beklemeye baĞladılar.

Kurmay BaĞkanı, Komutanla Halil Sami Bey'in itiraz yazısını görüĞecekti.

Yarım saat sonra çıktı. Yüzü ter içindeydi. BaĞı önünde sert sert odasına yürüdü. Önce Bnb. Ohrili Kemal Bey cesaret etti yanına girmeye, bir dakika sonra kapıya çıktı, 'gelin' diye iĞaret etti. Odaya doluĞtular.

Fahrettin Bey çok üzgündü.

"Komutan, Halil Sami Bey'e hak veriyor. Yeni yöntemin acı sonuçları olabileceğini kabul ediyor.

Ama

'MareÇale itiraz edemem, edilmesine aracı da olamam, beni anlayın' dedi. Sözün özü, Liman PaÇa'nın yetersizliği, Esat PaÇanın terbiyesi yüzünden canımız yanacak. Durum bu. Demek ki yalnız düğmanı değil, Liman PaÇa'nın yöntemini de yenmemiz gerekiyor. Önümüz düğman, ardımız gaflet. Çok sıkı durmak zorundayız."23

ÇANAKKALE'YE gidecek olan 3. Tümen Selimiye kıÇlasından karargâh kadrosu, süvari bölüğü, sancakları, alayları, bağlı birlikleri, topçu bataryaları ve ağırlık kolları ile Çıktı.

12.000 kiğilik, iyi yetiğmiğ, oldukça iyi donatılmığ bir tümeni. Halkın hoğuna gidecek gösteriğli bir düzen içinde HaydarpaÇa'ya doğru yürüyüğe geçti.

Asker dinÇ, Çevkli, bakımlı ve istekliydi. Ceketlerin ikinci düğmelerine kırmızı iple bağlı meÇin parÇaları vardı. Bu meÇinlerin üzerinde askerin künyesi ve Çehit olursa bilgi verilecek adres yazılıydı.

NeÇe içinde marÇ söyleyerek ilerlediler:

Annem beni yetiÇtirdi

Bu ellere yolladı

Al sancağı teslim etti

Allaha ısmarladı

Halk askerleri alkığlıyor, bazıları dua okuyup askerlerin üzerine üflüyor, bazıları arkalarından su döküyordu. Tümen, beÇ nakliye gemisine yerleÇerek Çanakkale'ye hareket edecekti.

Komutanları Albay Nicolai ÇiÇmanca, kısa boylu, kırmızı yüzlü bir Almandı.

Teğmen Faruk bu tümendeki bir arkadağını uğurlama için okuldan erken çıkmış, Haydarpaşa'ya gelmişti. Gördüğü bir kalabalık yüreğini hoplattı.

Yüzden fazla hanım, rıhtımda, yüzleri açık, bağırtülerini enselerinde toplayıp uçlarını ağağı salmış, büyükçe armağan torbalarıyla duruyorlardı. Tümene uğurlamaya gelmişlerdi. 3. Tümen İstanbul'dan Çanakkale'ye yollanan ilk tümendi.

Faruk bu bilinçli, yurtsever, cesur hanımların önünden bir sancağı selamlar gibi büyük bir saygıyla selam vererek geçti. Hanımlar da başlarını zarifçe eğerek bu yürekten selama karşılık verdiler.

Yüzyılların imbiğinden geçmiş taklit edilemez İstanbul zarifliğıydi bu. Bu zariflik kenar mahalle basitliğine, kadın bağınazlığına ve görgüsüzlüğe karşı varlığını titizlikle koruyordu. Bu çizgiye 400 yılda ulaşmıştı.

Torbaların içinde sigara, tütün, sigara kâğıdı, ağızlık, çakmak, mektup kâğıdı, zarf, kalem, iğne-iplik, misvak²⁴ gibi günlük hayata ilişkin küçük şeyler vardı. Hanımlar sırayla her takımın başındaki subaya takıma dağıtılmak üzere armağan torbasını veriyor ve Mehmetçikleri güzel sözlerle uğurluyorlardı. Yüzleri açık olduğu için hanımlara tepki gösteren bazı yobaz kadın ve erkekleri subaylar sertçe uzaklaştırdılar.

Arkadağı ayrılırken Faruk'a takıldı:

"İstanbul'da kalmakta haklısın! Bu güzelliklere birileri göz kulak olmalı. Sana hayırlı nöbetler dilerim."

Bu şaka düğündükçe Faruk'un içine oturacaktı. Ertesi sabah Çanakkale'deki birliklerden birine atanması için dilekçe verdi. Okul Komutanı, "Okul da siper kadar kutsaldır" dedi ama Faruk'u caydıramadı.

LİGMAN PAĞA, İstanbul'dan gelecek 3. Tümen ile 11. Tümene, Çanakkale kesiminde bir kolordu olarak birleştirmeyi kararlaştırdı. Adı 15. Kolordu olacaktı.

Bu kolorduya komutan olarak çok güvendiği Alman Weber Paşa'nın atanmasını sağladı. Weber Paşa bir birlik yönetmiş, savaş görmüş bir asker değildi, sadece iyi bir istihkâmçıydı. Boğaz'ı yetkisi olmadığı halde ticaret gemilerine kapatarak Osmanlı Devleti'ni zora sokan bir gayretkeç olarak tanınmaktaydı.

Liman Paşa'nın bu konuda bir başka seçimi daha vardı ki duyan Türklerin tüylerini diken diken etmişti: Bu yeni kolordunun Kurmay Başkanlığı için Genelkurmaydaki adı 'Kalınkafa' olan Türk düğmanı Yar bay von Thauvenay'ı uygun görmüştü.

Weber Paşa

Kolordunun topçu ve istihkâm komutanlıkları da Almanlara verildi.

SAVAĞ GEMİLERİ bütün gün Gelibolu ve Çanakkale kıyılarını gözetliyorlardı. Amiral de Robeck

Türklerin karaya çıkışı zorlaştıracak bir Çey yapmalarına fırsat verilmemesini emretmişti.

Gemiler karada bir hareket görürlerse, hatta tek araba geçse hemen ateş ediyorlardı.

Bu mermi bolluğu Türklerin ağzının suyunu akıtmaktaydı.

Uçaklar da bir birlik görünce dalıp ateş etmeye, bomba ve çivi atmaya başlamışlardı.²⁵

Birlikler yeni yol yapma, siper açma, sığınak hazırlama, tel örgü çekme gibi işleri, geceleri gizlice yapmaya başladılar.

Eskiden beri eğitim, tatbikat, savaş oyunu ve yürüyüş yapılmaktaydı. Ama bunlar Liman Paşa'nın özel meraklarına giriyordu, lamları daha da artırdı.

Eğitim çalışmalarını da donanma ateşinden korunmak için ge-
<eye alındı.

GENERAL HAMILTON 8 Nisan günü, dikkati çekmesin diye sönük bir Çilep süsü verilmiş Arcadian adlı lüks yatla Gskenderiye'den ayrıldı. Bu güzel gemi komutanlık gemisi olarak kullanılacaktı. Çinde cephe gazetesinin basılacağı baskı makinesi bile vardı.

Çıkış planı ana hatları ile hazırды.

Donanma yetkilileri ile ortak bir çalışma yapılarak plan kesinleştirilecekti.

10 Nisanda Queen Elizabeth'te geniş bir toplantı yapıldı. Gelibolu yarımadası hakkında denizcilerin ve havacıların edindikleri son bilgiler dinlenildi. En ciddi konunun su sorunu olduğu anlaşılıyordu.

Yarımadanın su durumu öğrenilememiştir. Buna göre gerekli önlemlerin alınması kararlaştırıldı.

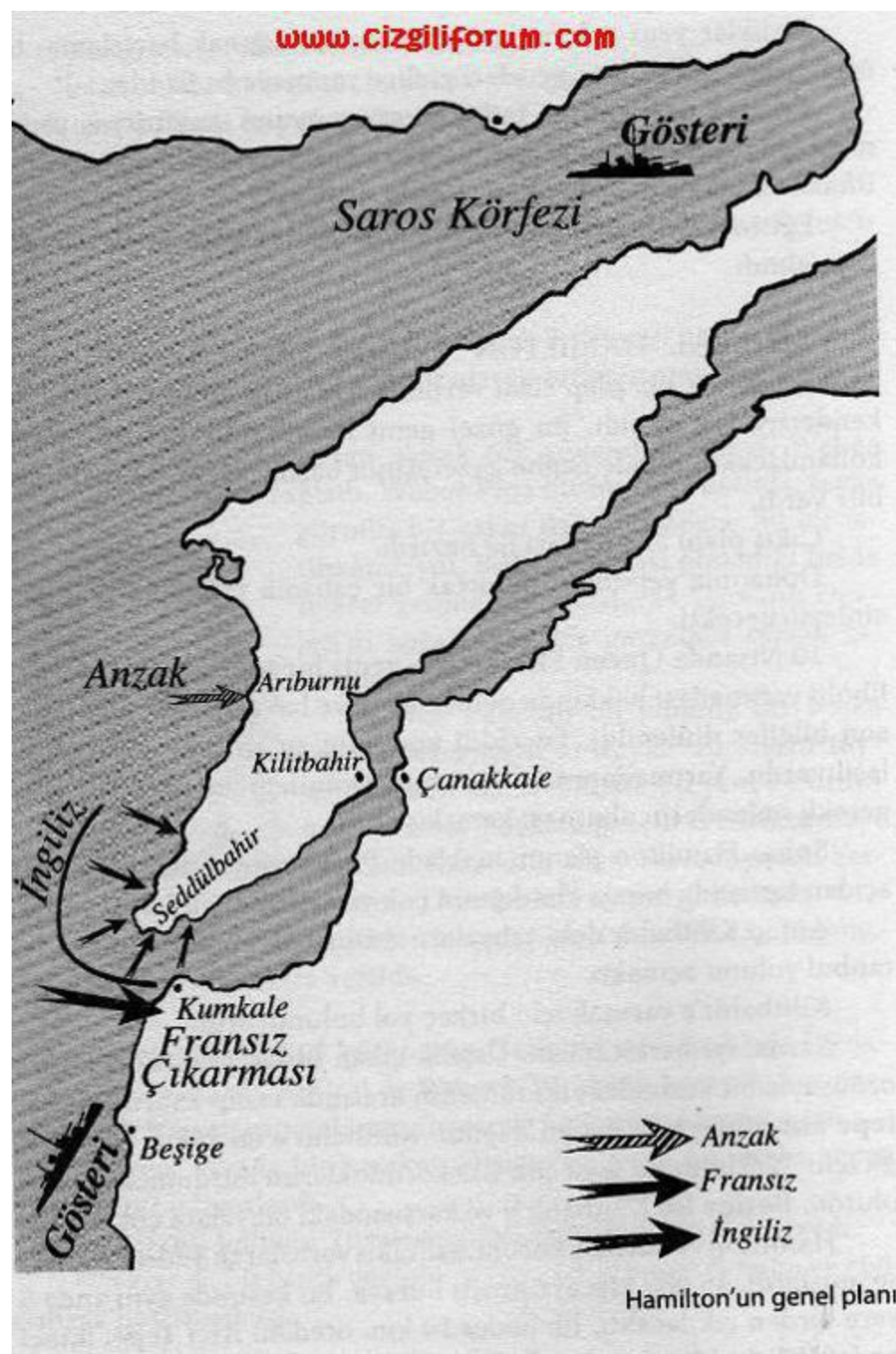
Sonra Hamilton planını açıkladı. Plan saygıyla dinlenildi, her açıdan tartışıldı, başarı olasılığının çok yüksek olduğu kabul edildi.

Amaç Kilitbahir'deki tabyaları susturmak ve donanmaya İstanbul yolunu açmaktır.

Kilitbahir'e varmak için birkaç yol bulunuyordu:

Saros, iyi berkitilmişti. Üstelik çıkan birlik Trakya'daki Türk ordusuyla bu kesimdeki iki tümenin arasında ezilip kalırdı. Kaba-tepe'nin güneyi de uygun değildi. Kilitbahir'e en yakın yol olduğu için Türklerin bu yolu çok sıkı koruduklarını düşünmek akıllıca olurdu. Beğiğe ise Kilitbahir'e ve karışındaki tabyalara çok uzaktı.

Hamilton ve kurmay kurulu, asıl çıkış yeri olarak Seddülbahir'i seçmişlerdi. 45.000 kişi ayrılmıştı buraya. Bu kesimde aynı anda 5 yere birden çıkılacaktı. İlk hedef 10 km. ötedeki Alçı Tepe, ikinci hedef Kilitbahir platosuydu.²⁶

7

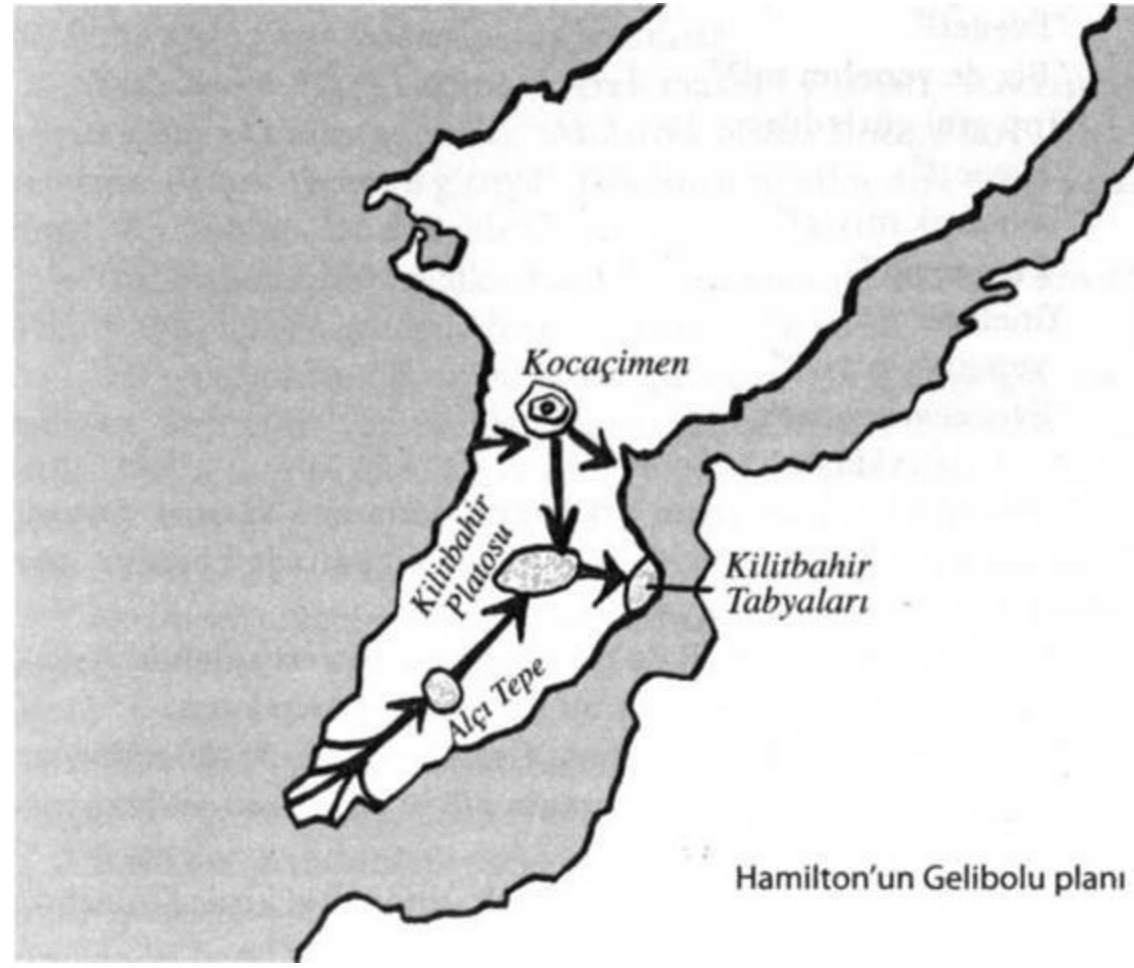
İkinci çıkış yeri Kabatepe'nin kuzeyi ile Arıburnu arası idi. Kuraya da 30.000 kişilik Anzak Kolordusu ayrılmıştı. Anzak'ın ilk hedefi Kocaçimen Tepesi-Kabatepe hattı, ikinci hedef yine Kilitbahir platosuydu.²⁷

İki kuvvet Kilitbahir platosunda buluştuğları zaman savaş sona ermiş sayılabilirdi.

3 gün içinde buluşacakları hesaplanıyordu.

Topluca Çu kanyaya varıldı: Türkler geri çekilmek için vakit ve fırsat bile bulamayacaklardı.

General Hamilton Alman komutanı Çağirtacak iki gösteri ile bir oyalama çıkarması daha düşünüyordu. Böylece iki uçtaki birliklerin yerlerinde kalması sağlanacak, asıl çıkarma yerlerine yardıma gelmeleri önlenmiş olacaktı.

Çıkarma için kaç savaş ve taşıma gemisi, filika ve motor gerekti? Haberleşme nasıl sağlanacaktı?

Sağlıkçılar karaya ne zaman çıkarılmalıydı?

Türkler direnir miydi, yoksa direnmeden geri çekilmeye mi bağlarlardı?

Bunları konuşmaya başladılar.

27. ALAYIN 1. Taburunun bölükleri takım takım çalışıyorlardı. Bölük komutanlarından Yüzbaşı Cemil, eğitim sona erince bölüğünü topladı. Takımlar komutanları ve çavuşlarıyla dizilip durdular.

Askere birkaç sözcükle 18 Martı anlattı, "Topçular İngilizin yenilmez donanmasını yendi.." dedi,

"..İngiliz yine geliyor. Bizden güçlü, adamı çok, silahı bol, mermisi sayısız. Çıkarma yapmadan önce kıyıları yerle bir edecek. Tağ üstünde tağ koymayacak. Kulaklarımız sağır olacak. Soruyorum, ne yapalım? Kaçalım mı?"

Öki yüz elli kişi tek ağız gibi bağırdı:

"Hayır!"

"Topçular gibi ölümüne dövüGelim mi?"

"Eveeet!"

"Biz de yenelim mi?"

Top gibi gürlediler:

"Eveeet!"

"Yenecek miyiz?"

"Eveeeeeet!"

Yineledi:

"Yenecek miyiz?"

"Eveeeeeeeeeeeet!"

Yüzbaşı yaklaştı:

"Yenelim ya. Düşmanın arkasında donanma varmış. Olsun! Bizim arkamız daha güçlü. Çünkü bizim arkamızda hepimiz için dua eden milyonlarca ana var."

Ana' der demez, kendi de heyecanladı, gözleri sulandı. Askere ağladığını göstermemek için bir Geyleyler geveleyip kaçtı.

Böyle konuşan yalnız Yüzbaşı Cemil değildi. Bütün subaylar ortak akla uyarak askerden düşmanın güçlü olduğunu saklamıyor, anlatıyor, sonra da soruyorlardı:

"Siperimiz yerle bir olsa, aç kalsak, tüfeğimiz kırılrsa, mermimiz bitse, diğimizle tırnağımızla dövüGecek miyiz?"

Asker and içer gibi bağıyordu:

"Evet, dövüGeceğiz!"

"Düşmanı evelallah yenecek miyiz?"

"Eveeet, yeneceğiiiiiz!"

Tabur Komutanı İbrahim Bey (Çetiner) bütün gün bu çalışmalarını izliyordu. Alay Komutanına durumu tek sözcükle özetledi:

"Diriliyoruz!"

ZENGİNLİĞİ, yenilmezliği efsane gibi yayılmış, kendini 'dünyanın efendisi' olarak gören

Ğngilizlere karđı topçuların kazandığı zafer Anadolu'da da duyulmuğ, halkı çok heyecanlandırmığtı.

Keloğlanın devi yenmesi gibi harika bir olaydı bu.

Halk askerlik Ğubelerine, kığlalara Ğanakkale askerine yolla-sınlar diye torba torba kuru yemiğ yığmaya bağladı.

Sultan Nine de Kastamonu Askerlik Ğubesine geldi. Komutanı görmek için diretti. Yoksul, yağlı bir kadındı. Ama pek vakarlı bir hali vardı. Sayđı gösterip odaya aldılar.

Yağlı kadın asker selamı vererek masaya yaklaçtı, "Askerimiz büyük zafer kazanmığ.." dedi,

"..Mübarek olsun. Kocam büyük Rus seferine, oğlum Yemen'e gittiydi. Dönünce giyerler diye onlara çoraplar orduydu. Dönmediler."

Torbasından bir küçük, temiz bohça çıkardı. Masaya koyup özenle açtı. Ğçinde iğlemeli dört çift yün çorap vardı:

"Hey kumandan! Bir canım, bir odam, bir de gözüm gibi sakladığım bunlarım var. Bunları sana getirdim. Gazi evlatlarıma yolla. Birkaçının ayağını sıcak tutsa benim Ğehitlerimin ruhu Ğad olur."

Asker selamı verdi, ıktı.

Komutan ağlama yeteneğinin kalmadığını sanırdı. Yanıldığını anladı.273

ÇIKARMAYA katılacak birlikler Mondros'a gelmeye bağlamığlardı. Liman doldu. Sığmayanlar yakın adalara yollandı.

Birlikler gemilerden sarkıtılan ağların yardımıyla filikalara inme talimleri yapmaya bağladılar. Ğnmek kolay değildi. Her askerin üzerinde 40 kilo ağrlık olacaktı.

Ğlk çıkacak birliklerin komutanlarına çıkarma yapacakları kıyıları gösterildi. Bir-iki kurmay uçakla yarımada üzerinde uurula-rak araziyi iyice tanımaları istendi.

Malta tersanesinde yapılan yüzer iskeleler yetiğmiğ, binlerce at ve katır sağlanmığtı.

River Clyde adlı eski bir kömür gemisi yolcu gemisine dönüğtürölüyor, geminin iki yanında ıkığ yerleri açılıyordu. Gemi Ertuğrul Koyuna bağtan kara edecek ve gemideki 2.000 asker bu en önemli ıkığ yerine baskın verecekti.

Alman komutanı Ğağırtmak için Saros ve Beçige'de yapılacak iki büyük gösterinin senaryoları hazırlanmığtı.

Kumkale'ye de bir Fransız alayı çıkarılması kararlağtırıldı. Alay oradaki tümenin yerinde kalmasını ve Ğntepe bataryalarının Seddülbahir'e çıkacak birliğe ateğ açmalarını engelleyecekti.

Bu geniş hazırlıklar ister istemez duyulmuştu. Ama General Hamilton, uygulanacak plan sayesinde düşmana taktik bir baskın vereceklerine güveniyordu. Her yerde savunuculardan daha güçlü, daha kalabalık olacaklardı.

Plan çok ayrıntılı ve karmaşıktı:

Gemiler çeşitli yerlerden hareket edecek, gruplara ayrılacak, her grup belirlenmiş saatte, belirlenen yerde toplanacak, sonra karaya çıkış saatine göre ayarlanmış bir programa göre hedefe doğru derlenecekti.

Bütün olasılıklar hesaplandığı için bir aksaklık olacağı düşünölmüyordu. Çıkış için hangi tarih seçilirse seçilsin hareketin 36 saat önce bağlatılması gerekmekteydi.

General Hamilton ve Amiral de Robeck harekete geçme kararını vermek için havanın açılmasını bekliyordardı.

HAVA KAPALIYDI. Ğnce, sinir bozucu bir yağmur bağlamıştı.

M. Kemal artık tüfeklerden ümidini kesmişti. Bir milyon askeri giydirmek, yedirmek ve eline silah vermek kolay iş miydi? Acele seferberlik, hazırlıksız savağa girme, Doğudaki ağır yenilgi, salgın hastalık, devleti çabuk yormuştu.

Emir Subayı Kâzım kapıyı tıklatıp girdi:

"Kolordu Kurmay Bağkanı telefonda." M. Kemal telefonu isteksizce açtı: "Evet Bağkan?"

Fahrettin Altay'ın sesi neçe saçıyordu:

"Komutan, sonunda iyi bir haberim var. Sizin tümenin sakat tüfeklerini mauser (mavzer) tüfekleriyle değiştirebileceğiz. Değişimi ne zaman yapalım?"

M. Kemal ayağa fırladı:

"Hemen bugün."

"Bugün mü?"

"Evet, hemen bugün! Lütfen!" Fahrettin Bey güldü:

"Peki komutan. Haklısın. Tüfeklerle birlikte yeteri kadar da fiçek yolluyorum. Bu gece Akbağ limanında olur." "Teğekkür ederim."

Tümene alarm verildi. Eski tüfekler toplanıp arabalarla Akbağ limanına indirilecek, gönüllü bir birlik Akbağ limanında eskileri teslim edip yeni tüfekleri ve fiçekleri teslim alacaktı.

M. Kemal de birlikle birlikte Akbağa indi.

Yağmur sürüyordu.

Birlik tedbirli gelmişti. Hemen büyük tenteler kurdular. Herkes tentelerin altına sığındı.

Zaman tırtıl hızıyla ilerliyor, yağmur azalıp çoğalıyordu. Gece yarısına doğru bir motorun patpatları duyuldu. Gittikçe yaklaştı. Karşılıklı fenerler sallandı.

Gelen beklenen motordu.

Motor Akbağ Koyu'na girdi, kıyıya yaklaşıp demir attı. Hâlâ bir iskele yapılamamıştı. Kolordu karargâhından Üsteğmen Naz-mi (Kurar) bir motorun çektiği iki mavnaya yerleştirilmiş 12.000 tüfek ve sandık sandık fişek getirmişti.

Motordan çarpıntılı denize atladı, su dizlerine geliyordu. Yürüyüp karaya çıktı.

Hızır gibi karşılandı.

Tüfekler çuvalara, çadır bezlerine, muğambalara sarılı ya da sandıklar içindeydi. Genç subaylar, astsubaylar ve gönüllü askerler, denize girdiler, yağmurun ve mum fenerlerinin ıçıkları altında, Üçüncü Bölüm / Hazırlık 118

tüfekleri hasta bir bebek taçır gibi özenle elden ele karaya taçıldılar. Tümenin tüfekçi ustası Süleyman Efendi ilk dengi açıp bir tüfek aldı, ıçığa tuttu. Hiç kullanılmamış bir mauserdi bu. Tüfeği saygı ve sevinçle öptü.

Fişek sandıkları karaya, eski tüfekler de mavnalara taçındı. Ğğ bittiği zaman gün doğmuş, yükselmiş, saat 10.00 olmuştu. M. Kemal Üsteğmene sarıldı:

"Çocuk, büyük hizmet gördün. Sağ ol."

Motor iki mavnayı yine peçine takıp Gelibolu'ya yollandı.28

BU SAATTE hayli uzakta denize dalarak Boğaza girmiş olan E-15 No.lu bir İngiliz denizaltısı 20 metre derinlikte, usul usul ilerliyordu.

Amiral de Robeck E-15'in komutanı Yüzbağı Brodie'nin Bo-ğaz'ı geçme isteğini olumlu karşılamıştı.

Saldırıdan birkaç gün önce Marmara'ya geçen bir denizaltı İstanbul'da panik yaratırdı.

Denizaltı Boğaz'ın dip akıntısına kapılıp savrulmamak için çok yavaş yok alıyordu. Havada bir İngiliz uçağı da geniş daireler çevirerek denizaltıya göz kulak oluyordu. Boğaz'ı geçtiğini anlayınca geriye dönüp müjdeyi yetiştirecekti. Bugün pilot yerinde gözlemci Brodie vardı. Denizaltı kaptanının ikiz kardeğiydi.29

Denizaltı Kepez burnu yakınına gelmişti. Mayın hatlarının altından geçecekti.

Burada anlaÇılamayan bir Çey oldu. Denizaltı su üstüne çıkmak zorunda kaldı. Bütün bataryaların gözcüleri denizin her metrekaresini gözlüyorlardı. Daha denizaltının periskopu görünür görünmez bataryalar topbaÇı yaptılar.

Önce ağır ağır periskop yükseldi, sonra denizaltının kulesi, en son uzun kara gövdesi belirdi. Yakın bataryalar ateÇe baÇladılar. Belki de Dardanos'tan atılan iki mermi denizaltının kulesini yaraladı.

UÇak alÇaldı, canı yanan bir kuÇ gibi, denizaltının çevresinde dört dönmeye baÇladı.

Gemi denetimden çıkmıÇ, kıyıya doğru sürükleniyordu. Bataryalar ateÇi kestiler. Yaralı gemi karaya oturdu. Kaptan Brodie ve altı tayfası ölmüÇtü. Ötekiler denize atlamıÇlardı. Bir torpidobot hepsini denizden topladı.

UÇak acı haberi vermek için geri döndü.

Meraklı askerler denizaltının nasıl bir Çey olduğunu anlamak için içine doluÇtular.

Denizciler suyun soğukluğundan ya da korkudan titriyorlardı. Çanakkale hastanesine götürüldüler.

18 Martta yaralanmıÇ Türk yaralıları vardı burda. İngiliz denizaltıcıları misafir gibi karÇıladılar, teselli

etmeye çalıÇtılar, ikrama boğdular.30 Türklerin esirleri öldürdüğünü sanan İngilizler bu dostça tavır karÇısında afalladılar.

Müstahkem Mevki Komutanlığı bir İngiliz denizaltısının ele geçirildiğini ilan etti. Denizaltının sağlam ele geçmiÇ olması BirleÇik Donanma'da büyük üzüntü yarattı. Almanlar bir İngiliz denizaltısının bütün özelliklerini öğreneceklerdi.

Buna izin verilemezdi.

Denizaltıyı batırmak için gece yarısına kadar birçok giriÇimde bulundular, sonunda bir küçük torpidobot ölümü göze alıp kıyıya sokuldu. Almanların eline geçmesin diye denizaltıyı torpille batırmayı baÇardı.

Bu gözü karalık Türk denizciler arasında saygı uyandırdı. Yiğidin değerini yiğit bilirdi.

SUBAYLAR sık sık biraraya geliyor, konuŞup tartıŞıyorlardı. DüŞmanın Gelibolu ya da Çanakkale kıyılarına çıkarma yapacağı belliydi. Denizden karaya çıkarma yapma, bilinen bir savaŞ biçimiydi.

Ama bu seferki farklıydı. Karaya on binlerce asker çıkarılacaktı. Böyle bir savaŞı ilk kez yaŞayacak, özellikle ilk aŞamaları bakımından acemisi oldukları bir savaŞa gireceklerdi.

Bu yüzden düŞünüyor, konuŞuyor, tartıŞıyor, birbirlerini uyarmaya, eğitmeye, aydınlatmaya çalıŞıyorlardı.

26. Alay Komutanı Yarbay Kadri Bey bu konuŞmaları duymuştu. AkŞam tabur ve bölük komutanlarını topladı, çay demlet-mişti, hizmeteri çay ve sigara dağıttı.

"Komutanlar.." dedi, "..Haklısınız, daha önce böyle bir savaŞ yaŞamadık. Kimse yaŞamadı. Acemi olduğumuz için belki baŞta bazı yanlışlıklar yapacağız. Ama unutmayın, düŞman da bu konuda en az bizim kadar acemi. Onlar da birçok yanlışlık yapacak, boŞ bulunacak, gecikecek, acele edecek.

Öyleyse dert etmeyin, eŞit durumdayız. Biz bu savaŞın inceliklerini onlardan önce öğrenir, öne geçeriz. Neden? Çünkü çabuk öğrenmek zorundayız. Öğrenemezsek bir savaŞ değil, bir vatan kaybederiz."303

GÜLNGHAL adlı küçük yolcu gemisiyle Üsküdar, 60, 61, 63 ve 70 No.lu Boğaziçi vapurları hastane gemisi yapılmış, her birinin görünecek yerlerine Kızılay iŞareti konulmuştu.

Boğaziçi'nin süsü ve neŞesi olan bu güzel gemiler Şimdi kanlı savaŞı temsil ediyorlardı.

Hastaneler de iŞaretlendi.

1906 Cenevre Sözleşmesi ve 1907 La Haye Anlaşması gereğince sağlık kuruluş ve araçlarının savaŞ

dıŞı sayılması, her türlü saldırıdan esirgenmesi gerekiyordu. Bir yanlışlık olmaması için Uluslararası Kızıllaç Birliğine gemiler ve hastaneler hakkında bilgi verildi.

Şlk Türk hemŞirelerinden

Safiye Hüseyin Elbi

Şlk Türk hemŞiresi Safiye Hanım da Gülnihal'de görev aldı.

19. TÜMENDE bayram havası esiyordu. Tüfekler temizlenmiş, bakımları yapılmış, arızalı olanlar onarılmıştı. Tatbikata çıktılar.

Maltepe'den batıya doğru yürüdüler. Yağmur yeni dinmişti. Hava toprak kokuyordu. Çevre fundalıktı. Birçok dere araziye kesiyor, bahar suları gürleyerek akıyordu.

Yüksek sırtlardan hem Boğaz, hem Ege görünmekteydi. Fıçkıran kır çiçekleri yeri yörük halısına çevirmişti.

Suluk kesen güzellik içinde, alaylar ve taburlar dağılıp yayıldılar. Erler alıçana kadar tüfeklerini deneyeceklerdi. Keskin niçancılar birer sandık fiçek verilerek, serbest bırakıldı.313

M. Kemal Gzzetin Bey'le Tümen Baçhekimine çevre hakkında bilgi veriyordu:

"Ben Akdeniz Kolordusundayken buraları dolaçmışım. Glerde Çu sağdaki tepe Kocaçimen tepesidir.

Yalnız Kocadağ'ın değil, güney Gelibolu'nun doruk noktasıdır. Onun solundaki biraz daha alçak yükselti Conkbayırı. Bu ikisinden hem Saros körfezi ile Anafartalar ovası, hem Ege denizi, hem de Boğaz görünür. Çnsanın güzellikten baçı döner. Buradan bir yol vardı oraya ama her yan fundalarla dolmuş, yol kaybolmuş. Yazık. Yoksa giderdik. Görmenizi çok isterdim."31b Birkaç gün sonra buradan koçar adım Kocadağ'a gidecekler ama bu kez gözleri hiçbir güzelliği görmeyecekti.

SAVAğ MUHABGRĞ E. Ashmead Barlette son yazısında en acımasızından emperyalist bir savaça dini bir renk vermeye çalıçmıştı:

"Son Haçlı seferinden beri ilk defadır ki Batı, Doğuya yönelmiş bulunuyor. Hıristiyanlık âlemi, Fatih Sultan Mehmet'in 29 Mayıs 1453 uğursuz tarihinde Bizans Çmparatorluğuna indirmiş olduğu Çiddetli darbenin öcünü almak için toptan harekete geçmiş bulunuyor.

Birkaç gün içinde kanlı savaçlarla karçılaçacağız. Sonunda ya Ayasofia Hıristiyan âleminin eline geçecek ya da Hilal, Çstanbul'a girdiği günden daha fazla Çan ve Çerefe kavuçacaktır."
31c E. Ashmead Barlette

YENĞ HAÇLI Ordusu bu kez havadan geldi.

Eceabat'taki küçük hastanede operatör olarak çalıçan Yüzbaçı Dr. Ömer Vasfi Bey 'annem beni

yetiştirdi' marşını duymuştu. Bu marşı çok severdi. Pencereden eğilip baktı. Eceabat'a yeni geldiği anlağılan bir bölük asker, març söyleyerek yaklağıyordu. Biraz sonra hastanenin önünden geçecekti.

Tam bu sırada dev bir arının vızılına benzer bir ses duyuldu. Yine bir düğman uçağı dolanıyor olmalıydı. Dolanıp gider diye bekledi. Arı vızıltıları arttı. Müthiğ bir patlama hastaneyi salladı.

7 Ğngiliz uçağı Eceabat'a hücum ediyordu.

Uçaklar alçalarak uçak bombalarını hiçbir askeri kuruluğun bulunmadığı Ğhirciğin üzerine bıraktılar.

Patlamalar birbirini izledi. Alevler, dumanlar, çığlıklar yükseldi. Eceabat yanıp yıkılıyordu.

Patlayığlar sürmekteydi.

Böyle bir olayı hiç yağamamığ olan Doktor Ömer Vasfi Bey donup kalmığ, içini o güne kadar tanımadığı bir duygu, korku doldurmuştu. Bir türlü kımıldamayı bağaramıyordu.

Hayatı boyunca unutamayacağı bir Ğeye tanık oldu. Bölük, o dehşet verici patlamalar arasında, març

söyleye söyleye, düzenini bozmadan yürümüştü, Ğimdi de azametle hastanenin önünden geçiyordu:

..Sütüm sana helal olmaz Kurtarmazsan vatanı..

Bölüğün pervasızlığını görünce kendine geldi.

Sağlıkçıları toplayıp yaralıları taçımak için dığarı fırladı.³²

DÜğMANIN harekete geçmesi bekleniyordu.

9. Tümen Komutanı Halil Sami Bey bu açamada, iki önemli karar verdi: Kabatepe'de 27. Alayın 3.

Taburu vardı, bu taburu geri çekerek yerine 2. Taburu yolladı.

Seddülbahir'in savunmasını da, 25. Alayı geri çekerek, tekrar 26. Alaya verdi.

Yer değiştirme zor, karmağık bir içti. Zaman da kritikti. Ama emir emirdi.³³

Alçitepe köyü ile kıyı arasında arazi saklanması çok zor, dümdüz bir bölgeydi. Birlikler 22 Nisan günü öğleden sonra yola çıktılarsa da donanmanın fark etmesi üzerine ateğ altında kaldılar. Geri çekilip saklandılar. Akđamı beklediler. Hava kararınca hareket ettiler. Donanma yüzünden gündüz geriden yardım gelemeyeceğini de böylece öğrenmiğ oldular. Liman Pağa'nın oynak savunma düzeni daha savağ bağlamadan iflas etmiğti.

Birlikler yeni mevzilerini gece yarısı devraldılar.

Kabatepe bölgesinde savunulacak kıyının uzunluğu 12 km.ydi. Bir tabur için çok genişti. Bu yüzden her yer güçlü biçimde tutulamıyordu. Bir bölük Balıkçı Damları ile Kabatepe arasına, birer bölük Kabatepe'nin güneyine ve kuzeyine yerleştirildi. Bir bölük yedeğe ayrıldı.

Balıkçı Damları ile Kabatepe'nin kuzeyi arasındaki kıyuyu Yüzbağı Faik'in bölüğü savunacaktı (8. Bölük).33a

25 Nisan sabahı Anzaklar bu kıyıya çıkacaklardı.

Seddülbahir'den sorumlu olan 26. Alay Komutanı Yarbay Kadri Bey karargâhını Alçitepe köyünün yakınına tağıdı.

Bir taburunu, Seddülbahir'in batı kıyısına, Kumtepe bölgesine yerleştirdi.

Bir taburunu yedek olarak yakınında tuttu.

En duyarlı yer olan Teke Koyu ile Ertuğrul Koyuydu. Buranın savunma görevini de 3. Taburuna verdi. 3. Taburun Komutanı Hinbağı Mahmut Sabri Bey'di.

25 Nisan sabahı büyük çıkarma da bu kesime yapılacaktı.

Gerek Kabatepe, gerekse Seddülbahir kesimindeki büyük, küçük komutanlar, gelen savağın gereklerine uygun, yılmaz, yıkılmaz adamlardı.

Ama çıkarmaların bağladığı gün 9. Tümen Komutanı ile Kurmay Bağkanı panikleyecekti. Nasıl paniklemesinlerdi? Kıyısı 35 km. uzunluğunda olan bu geniş bölgenin savunmasından yalnız bir tümen, 9. Tümen sorumluydu ve düğman bu bölgenin aynı anda 6 yerine birden çıkarma yapacaktı.

Pek az insanın göğüsleyebileceği çok zor bir durumda kalacaklardı.

GELGEBOLU Jandarma Taburu Ece limanı ile Suvla körfezi arasındaki uzun kıyıyı gözetlemek ve gerekirse savunmakla görevliydi. Taburun bölükleri değişik yerlerdeydi.

Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri Bey durmadan birliklerini gezip denetliyor, eğitim çalışmalarını izliyor, askerlerle, astsubay ve subaylarla toplanıp konuşuyordu.

27. Alay Tabur Komutanlarından İbrahim Bey'in "Dinliyoruz" sözü duyulmuştu. Kadri Bey teğmenleri topladı:

"Biz kendimizi Osmanlı milletinden bilirdik, böyle bir millet var sanırdık. Türk olduğumuzu bilmezdik. Dilimizin adı Osmanlıca idi. Aslının Türkçe olduğunu bilmez, anlamazdık. Ölü bir millettik. Gençliğimizde vatan ne, vatanseverlik nedir, bunları da bilmezdik."

Gençler Çağırıldılar.

"..Bilmezdik ya. Çünkü Abdülhamit döneminde 'vatan' sözcüğünün söylenmesi, yazılması yasaktı.

şimdi söylerken içimizi titreten bu sözcük otuz yıl yasaklandı, inanılması zor ama böyleydi.

Mehmet Emin Yurdakul

Bir gün bir arkadaşımız Mehmet Emin Bey'in bir şiirini okudu. şiir şu dizeyle bağlıyordu: *Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur*

Duyar duymaz içim titremişti. şair bu şiiriyle 'Diril ey Türk!' diye bağıyor ve bizi uyanmaya çağırıyordu. Bu çağırışı duyduk, bu çağrıya uyduk. Bir arayış, uyanış ve sonunda diriliş başladı. Bir kuru kalabalık değil bir millet olduğumuzu anlamaya başladık. İbrahim Binbaşı doğru söylemiş, yeniden doğuyoruz, canlanıyoruz, diriliyoruz. Türk geri geliyor! Tarih bir millete bir kez dirilme hakkı verir. Yeniden uyursak, oyuna gelirsek, bir daha dirilemeyiz. Biz olmaktan çıkar, kaybolur gideriz.

Bu sözümü unutmayın!"

23 NİSAN günü hava güzelleşti. Akdeniz'e özgü bir mavi gün başladı.

Amiral de Robeck ve General Hamilton düğmeye basıp yüzlerce parçadan oluşan dev planı çalıştırdılar.

Askerlerle dolu gemiler demir aldı. Limandan çıkmak için savaş gemilerinin arasından geçerek ilerlediler. Güverteleri dolduran denizciler ve askerler birbirlerini selamlayıp alkışlıyorlardı. Zafere birlikte ulaşacaklardı. Coşanlar "İstanbul'a!" diye bağıyorlardı. Bu coşkuya bazı savaş gemilerinin bandoları marşlar çalarak katıldılar.

Heyecan büyüdükçe büyüyordu.

Bir geminin bordasına büyük harflerle "Türk lokumu", bir savaş gemisinin bordasına ise "İstanbul'a ve harelere" diye yazılmıştı.

Sanki savaşa değil, uysalca yağma edilmeyi bekleyen İstanbul'a iniyorlardı.

İSTANBUL, benzer duyguları İngiltere'nin sevilen genç Gairi Hubert Brooke'ta da uyandırmıştı. Gair, yedeksubay olarak 'İstanbul Seferine' katılmak için yola çıkarken şöyle yazmıştı:

"Gnanılmayacak kadar güzel bir şey bu. Kaderimizin bize bu kadar yardımcı olacağını tasavvur edemezdim.

Demek ki Galata Kulesi 15'lik toplarımızın altında paramparça olacak. Demek deniz top gümbürtüleriyle kana boyanıp leğ gibi olacak. Demek Ayasofya'nın mozaiklerini, lokumları, halıları yağmalayacağım! Demek ki bizler tarihte bir çağın dönüm noktası olacağız.

Oh Tanrım!

Hayatımda bu kadar mutlu olmamıştım. Birden anladım ki hayatımın tek arzusu İstanbul'a karşı bir askeri sefere katılmakmış." 34

ğair Rubert Brooke

24 NİSAN Cumartesi günü 300 gemi ve deniz aracı, Bozcaada ile Gökçeada arkasında toplanmıştı.

Çıkarma için gerekli son düzeni alıyorlardı.

Rus donanması da sabah bir dayanışma gösterisi olarak İstanbul Boğazı'nın iki yanındaki Karadeniz kıyılarını bombardıman etti. 150 büyük mermi attı.

General Hamilton kara-deniz işbirliğini kolaylaştırmak için karargâhını Queen Elizabeth'e taşıdı.

Amiral de Robeck tarafından törenle karşılandı.

Ön direğe Hamilton'un forsu da çekildi.

Türkler ve Almanlar Birleşik Ordu'nun ve Birleşik Donanma'nın ertesi sabah harekete geçeceğini öğrenememiş ve anlamamışlardı.

Liman Paşa 11. Tüme tatbikat yaptırmak için Çanakkale'ye geçmişti. Tatbikatın konusu Beğice'ye yapılacak bir olası çıkarmaydı. Liman Paşa'nın Saros ve Beğice saplantısı artarak sürmekteydi.

Çanakkale'deki Hava Bölüğü de uyumuştü.

Uyumayan yalnız Seddülbahir'deki 3. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri Bey'di. Deniz ve hava hareketlerine bakarak hemen, büyük olasılıkla ertesi gün çıkarma olacağını kestirmişti. Önlemini aldı.

Bölüklerine özetle şu emri verdi:

"Yedek cephanelerinizi de yanınıza alın, matraları ve su tenekelerini doldurun. İki gün bunlarla idare etmek zorunda kalabiliriz."35

DOĞU ve Güneydoğu Anadolu'daki Valiler ve Komutanlardan Ermenilerin silahlandıkları, devlet güçlerine karşı geldikleri, Rus birliklerine yardım ettikleri, çeteleştikleri ve isyana hazırlandıkları hakkında sürekli bilgiler geliyordu.

17 Nisan 1915 günü ilk olarak Van isyanı patladı.

Hükümet artık bir karar vermek gerektiğini anladı. Dahiliye Nezareti (İçişleri Bakanlığı) 'Ermeni komite merkezlerinin kapatılmasını, belgelerine el konulmasını ve komite elebaşlarının tutuklanmasını' bir genelge ile bütün illere bildirdi.

Bu genelge üzerine İstanbul'da Emniyet Müdürlüğü de bugün (24 Nisan) bilip izlemekte olduğu tüm elebaşları sessizce tutukladı.

Akşam dışarda hiçbir elebaşı kalmamıştı. Bu, Ermeni isyancılar için büyük bir darbe oldu. Gafil avlanmışlardı. Bu günü unutmayacaklardı.36

BGRLEĞGK ORDU ve Donanma harekete hazırđı.

AkĖam herkese sıcak yemek verildi. Dileyenler evlerine son mektuplarını yazdılar.

Bir asker üzerinde 3 günlük yiyecek ve 200 fiÇek taÇıyordu. Gece yarısı güvertelere çıkılacaktı.

Herkesin yeri iğaretlenmiğti.

Gemiler Türklerin görmemesi için ufuk çizgisinin gerisinde Ėlikliyordularđı.

Ay batınca harekete geçilecekti.

KIYILARI bekleyen küçük/büyük bütün birliklerde, gözlerini bir saniye bile ufuktan ayırmayan gözcüler ve nöbetçiler dığında, yatsı namazı açıkta ve topluca kılınmığ, birlikte dua edilmiğ, Allah'tan yardım ve zafer dilenmiğti.

Komutanlar ertesi günün zorlu bir gün olabileceği düğünceyle, kaç zamandır, erlerin erkenden uyumalarına dikkat ediyorlardı.

Çoğu uyumuğtu.

Subaylar son denetimleri yapıyor, son bilgileri alıyorlardı. Hiçbir olağanüstülük görünmüyordu.

Balıkçı Damları-Kabatepe kuzeyi arasından, kısacası Arıburnu kesiminden sorumlu bölüğün komutanı Yüzbağı Faik de son bilgileri aldı, durumu Kabatepe'deki 2. Tabur Komutanı Binbağı [■met Beye telefonla bildirdi.

Toprağa oturdu.

Yorulmuğtu.

Sırtını bir kaya parçasına dayadı, kendini gecenin büyüüne Ėm aktı.

Çeyrek ay pırıl pırıldı.

Deniz sessizce kumsalı okĖuyordu.

Hava bahar kokuyordu.

"Ne güzel, ne mübarek bir yurdumuz var.." diye düğündü, "..Yerlisi, göçmeni, dağlısı, ovalısı, doğulusu, batlısı, hepimiz, bir aile, bir millet olsak, birbirimizi sevsek, çok çalığsak, yollar, fabrikalar, okullar, hastaneler yapsak, ilkelikten, bağnazlıktan kurtul-lak, mutluluğu, refahı, uygarca ve özgürce yaĖamayđı biz de tanısak.."

Özlemle içini çekti.

Yüzbağı Faik'i büyüleyen, hayallere salan bu güzellik gün ığır-ken kana bulanacaktı.

SEDDÜLBAHİR Gelibolu yarımadasının güneyiydi. Burun kesimi 5 km. enindeydi (Teke Burnu ile Eski Hisarlık arası). Donanma üç yandan birden sarıp ateş altına alabileceği için buradaki Türk savunması fazla önemsenmiyor, çıkarma ve ilerlemenin zor olmayacağı düşünülüyordu.

Seddülbahir'de 5 yere birden çıkacaklardı: Soldan sağa doğru, Pınarıçi Koyu, Gkizkoy, Teke Koyu, Ertuğrul Koyu ve Eski Hisarlık.37

Ama asıl çıkarma Ertuğrul Koyu ile Teke Koyu'na yapılacaktı.

Saros, Beğiğe ve Kumkale'deki gösteriler, Türklerin buraya takviye yollarını engellemek için yapılacaktı.

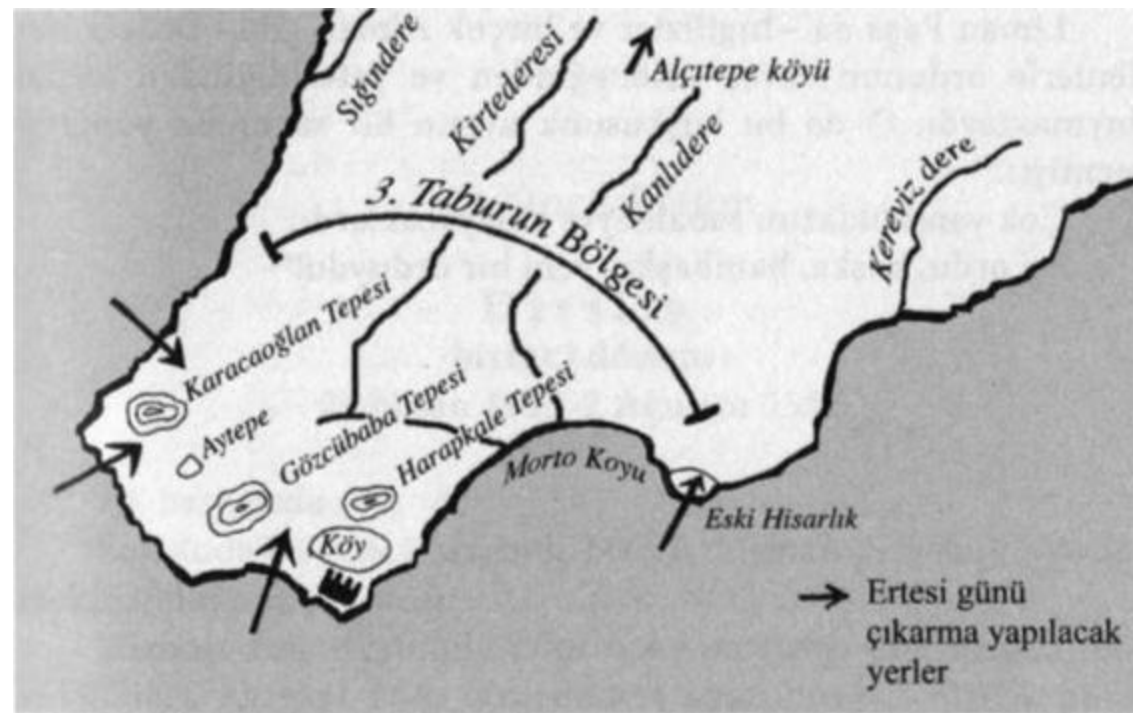
Pınarıçi, Eski Hisar ve Gkizkoy'a çıkarmaların amacı, bu büyük çıkarmayı kolaylaştırmak, güven altına almak ve hızlandırmaktı.

Hepsi derinlikte birleşip Alçıtepe'ye akacaktı.

Günün ilk hedefi 10 km. uzaktaki Alçıtepe'ydi.38

General Hamilton, Liman Paşa asıl çıkarmanın nereye yapılacağını anlayıp da, buraya kuvvet yollayana kadar Alçı Tepeye ulaşacaklarını hesaplıyordu.

Binbaşı Mahmut Sabri Bey yatsı namazından sonra yakınlardaki subayları topladı. Takım komutanları oğlu yağındaydı. Ertesi gün bu çocuklar belki de toprağa düşeceklerdi. Gözünün yağmasına engel olmayı başardı. Dedi ki:

"Yarın çıkarma başlarsa, geriden cephanesi gelmesi imkânsız. Düşman donanması göz açtırmıyor.

Onun için her kurşun hesaplı atılacak. Keskin nişancılar önce subayları, komutanları temizleyecek. En zor durumda bile askerin yemeği ihmal edilmeyecek. Gözcüler dışındaki askerleri bu gece geriye,

sığınaklara alın. Ateğ bitince yerlerimizi döneriz. Haydi çocuklarım, gazamız mübarek olsun!"

Mahmut Sabri Bey subaylarını kucakladı, subayları da onun elini öptüler, helalleğildi.

Tümenden birkaç kara mayını gelmiğti. Ėstihkâm Bölüğü gece kumsalı mayınlamaya giriğti.

İĞildaklarını sürekli gezdirerek kıyıları denetim altında tutan nöbetçi düğman gemileri çalığmayı fark edince ateÇe bağladılar. Çalığma durduruldu.

Seddülbahir bölgesi genel görünüm

Hava ılık, deniz durgundu. Aydan dünyaya nur yağıyordu. Ay batınca ölüm filoları harekete geçeceklerdi.

GENERAL HAMILTON DA, Liman Pağa da, Türk ordusu hakkında benzer biçimde düğünüyorlardı.

Türk ordusunun çok uzun zamandan beri ciddi bir baÇarısı yoktu. Sicili iyi değildi. Daha kısa bir zaman önce Sarıkamığ'ta ve SüveyĖ'te yenilmiğti.

Yeni bir haber daha vardı:

Bir Türk birliği Irak'ta, guaybe'de, Ėngiliz birliğine taarruz etmiğse de baÇarılı olamamığ, 14 nisan gecesi yarı yarıya dağılmığ, kalanlar zorlukla geri çekilebilmiğti. Bu yenilgiye katlanamayan birliğin komutanı Süleyman Askeri Bey intihar etmiğti.³⁹

Üç buçuk ay içinde bu üçüncü yenilgiydi.

BirleÇik Ordu'nun komutanı ve kurmayları bu nedenlerle Türk ordusunun savağ yeteneğini ve yeterliliğini pek ciddiye almamığlar, planın birçok ayrıntısını bu önyargının etkisi altında hazırlamığlardı.⁴⁰

Liman Pağa da -Ėngilizler ve birçok Alman gibi- benzer nedenlerle ordunun savağ yeteneğinden ve yeterliliğinden kuğku duymaktaydı. O da bu kuğkusuna uygun bir savunma yöntemi seçmiğti.⁴¹

Çok yanıldıklarını sabahleyin anlayacaklardı. Bu ordu, bağka, bambağka, yeni bir orduydı!⁴²

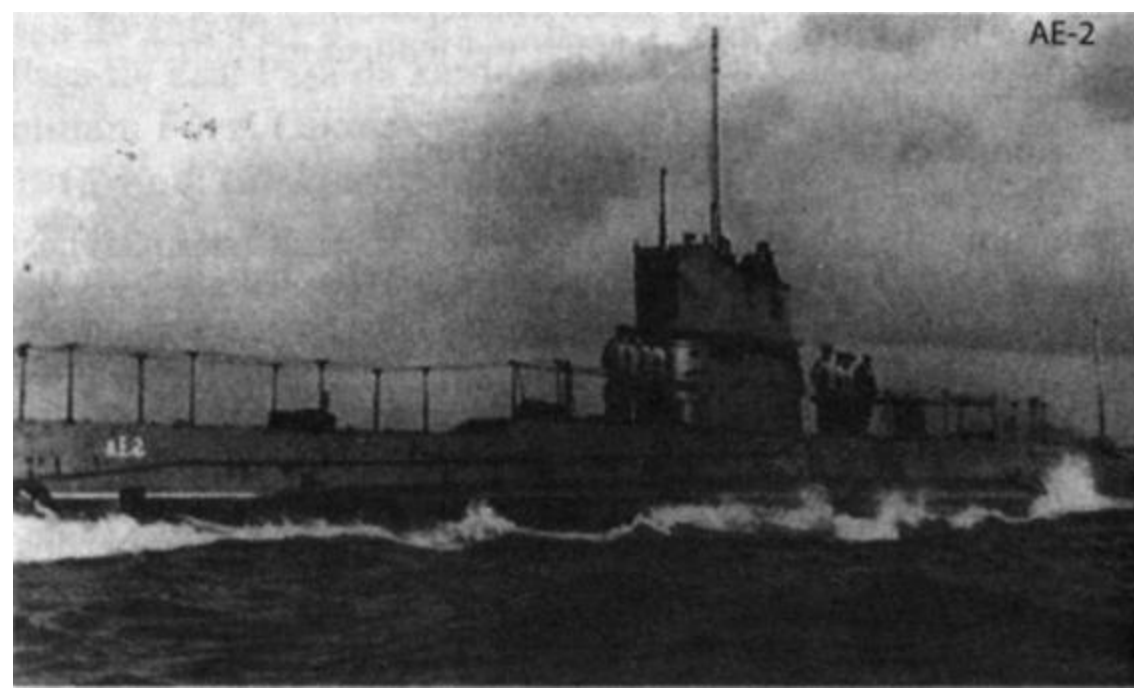
Dördüncü Bölüm

Diriliğ birinci dönem

25 Nisan 1915-2 Ağustos 1915

AY batıyordu.

Son anda iki gözcü 'enginde birçok düğman gemisinin görünmekte olduğunu' bildirdi.

Yüzbaşı Faik dürbünle ufku iyice inceledi. Çok uzakta, bü-Miklükleri, hareket edip etmedikleri anlaşılmayan birçok gölge vardı. Bunlar ufuk çizgisini aşmış gemilerdi.

Hemen Tabur Komutanı Gsmet Bey'e durumu bildirdi.

Gözünü ufuktan ayırmıyordu. Gemiler sanki çoğalıyor gibiydiler. Tümen nöbetçi subayına da bilgi verdi.

Ay az sonra, saat 02.57'de battı.

Gemiler görünmez oldu. Yüzbaşı Faik birliklerini silahbaşı Gttirdi.

AY BATAR BATMAZ, 308 gemi ve deniz aracı harekete geçti. Dokuzaya ayrıldılar: Bir grup gösteri için Saros'a, ikinci grup yine gösteri için Beğice'ye yöneldi. Karaya çıkarma yapmak için bir grup Kabatepe-Arıburnu arasına, beğ grup Seddülbahir'e, bir grup Kumkale'ye gidecekti.

Karaya çıkacak subaylar ve erler güvertelerde sessizce yerlerini aldılar. Askerleri taşıyan gemilerin iki yanından ağağıya ağlar sarkıtıldı. Neğeli hava yerini tedirginliğe bırakmıştı. Fısıldayarak konuşanlar da bir süre sonra sustular. Türklerin direneceğini pek sanmıyorlardı ama karanlıkta, bilinmedik kıyılara çıkacaklardı. Uygun mesafeye gelince kıyıya çıkmak için gemilerden inip motorların çektiği filikalara bineceklerdi.

Gün doğmadan, Kabatepe ile Arıburnu arasına çıkacak olan Anzak Kolordusunun Komutanı General Birdwood, çıkarmadan önce kıyının bombardıman edilmesini istememişti. Anzaklar karaya sessizce yaklaşacak, baskın halinde çıkacak, ilk hedef olarak Kocaçimen-Kabatepe hattını ele geçireceklerdi.

Baskının suya düştüğünün farkında değillerdi.

Gemileri terk etmeden önce savaşıtlara sıcak kahve dağıtıldı, isteyenlere bir kadeh rom verildi.

AMGRAL DE ROBECK İstanbul-Çanakkale arasında deniz ulaşımı kesilirse, bu başarının savaşı

çok kısaltacağını düşünüyordu. Ama bunun için bir denizaltının Boğaz'ı geçmesi, daha doğrusu Boğaz'ı geçmenin mümkün olduğunu kanıtlaması gerekti. Bugüne kadarki girişimler başarılı olmamış, Boğaz'ı geçmenin imkânsız olduğuna inanılmıştı. 1

Churchill Mondros'a yeni bir deneme için E tipi birkaç denizaltı yolladı. Gençlerinde Nashmith, Böyle gibi ünlü ve usta kaptanlar da vardı.

Amiral de Robeck son deneme için AE-2 bordo numaralı Avustralya Denizaltısının kaptanı Yüzbaşı Henry Stoker'ı seçti.

AE-2'nin kaptanı

Yüzbaşı Henry Stoker

Çünkü Stoker bir aydır bu konuyu inceliyor, geçiş için en uygun yöntemi araştırıyordu. En hazırlıklı o görünüyordu. Bir deneme de yapmıştı. İngiliz ve Fransızların baharamadığı bu çetin işi başarmak, Avustralyalılığı yüceltmek istiyordu.

Ay batınca 308 gemiyle birlikte Stoker'ın denizaltısı AE-2 de harekete geçmiş, ağır ağır Boğaza yaklaşmaktaydı. İngiliz E tipi denizaltıların erken dönem örneklerinden, 800 tonluk bir denizaltıydı bu. Bataryaları dolu tutmak için mümkün olduğu kadar deniz yüzeyinde yol alacak görülürse dalacaktı.

İki yakadaki Türk gözüklerini Boğaz sularını tarıyor, gözcüler büyük bir dikkatle denizi denetliyorlardı.

Dikkati çekmeden hayli yol almıştı. Kepeze yaklaşırken bir bataryanın gözcüleri fark edince vurulmaktan talih eseri kurtulup acele daldı.

Hızını çok düğürdü.

Mayın hatlarına yaklaçtı.

Denizaltıda mayın tellerine takılmayı önleyici değişimler yapılmığtı. Ama kim güvenirdi buna? Kaç zırlhının canına okumuğlardı. Usul usul mayınlı bölgeden geçmeye bağladılar. Mayınların zincirleri denizaltıya sürtündükçe, korkudan sınırleri kopacak gibi geriliyordu.

Çok uzun gelen bir süre sonra sürtünme sesi kesildi. Kaptan nerede olduklarını anlamak istedi.

Hafifçe yükseldi, periskopunu çıkardı.

Sevinçten uçacaktı.

Geçit'i geçmiğler, mayın hatları geride kalmığtı. Sevinci uzun sürmedi. Periskopu fark eden kıyı topçuları ateğ açtılar. Sultanhisar torpidobotu periskopu, dolayısıyla denizaltıyı mahmuzlamak Ğçin hücumu geçti.

"Hay aksi Ğeytan!"

Apar topar dalarak bu çılığın torpidobottan zorlukla kurtuldu.

Denizaltı kıyının uzantılarına çarptı. Akıntıya kapılıp sürüklendi. Karaya oturdu. Bir denizaltının bağına gelebilecek her türlü aksiliği yağayacaktı.

Zorlukla dengesini buldu ve 21 metrede hareketsiz durdu. Denizaltıyı batırmak için vızır vızır dolağan torpidobotların pervane seslerini duyuyorlardı.

Denizaltının Marmara'ya geçmesi olasılığı Türkleri çok tedirgin etmiğti. Çanakkale-Ğstanbul deniz yolu bağlantısının kesilmesi büyük sorunlara yol açardı. Denizaltıyı mutlaka yakalamalıydılar.

Kaptan Stoker tehlike geçene kadar burada, suyun altında beklemeye karar verdi. Geçit ile Nara Burnu arasındaydılar. Marmara'ya ulağmaya 32 km. kalmığtı. Ama yola çıkmadan bataryaları doldurmaları gerekiyordu.

Geçebilirlerse denizaltıcılık dünyasında bir ilki gerçekleğtirmiğ ve savağa büyük bir katkıda bulunmuğ

olacaklardı.1"

YEDEK TEĞMEN Fuat (Gücüyener), bağının altında bir kaya parçası, kaputuna sarılmığ toprak üzerinde kestiriyordu. Nöbetçi onbağı uyandırdı.

"Ne var?"

"Gemiler efendim!"

Onbağının heyecanı Teğmeni ayılttı. Hemen fırladı. Kumkale'nin 2 km. kadar doğusunda, deniz kıyısındaki sırttaydılar. Sırtın üzerinde gözcü siperi vardı. Sipere girip dürbüne sarıldı.

Bozcaada ile Gökçeada'nın arkasından birçok gemi açığa çıkmıştı. O kadar çoktular ki yanık bıraktıkları birkaç ışık bile denizi ışıl ışıl aydınlatmaya yetiyordu.

Bir saat önce bomboğ olan denizin yüzü mahçere dönmüştü.

Ğci ürperdi.

Durumu bağlı olduğu tabura bildirdi.

Kıyılardaki bütün gözcüler birliklerini uyarmaya başlamışlardı:

"Geliyorlar!"

Müstahkem Mevki Komutanlığına bağlı bütün batarya ve tabyalar da alarma geçti.

KUMKALE'DEN 40 km. uzakta, Avusturalya ve Yeni Zelanda (Anzak) askerleri ile dolu büyük filikalar bu sırada sessizce kıyıya yaklaşıyordu.

Kabatepe'nin kuzeyindeki kumsala çıkacaklardı.

En soldaki filika karanlıkta biraz sola kaydı. Onunla birlikte bütün filikalar biraz sola kaydılar. Bu sapma yüzünden 1,5 km. kadar daha kuzeye, Arıburnu Koyu'na yöneldiler. İb Çıkacakları yerde arazi biraz sorunluydu ama bu kesimde sadece Yüzbağı Faik'in kıyıya yayılmış bölüğü vardı, toplam 250

kişi.

Buraya çıkacak ilk dalga ise 1.500 kişiydi. Türkleri uykuda bastıracaklarını hayal ediyorlardı.

Oysa Türkler gözlerini dört açmış bekliyordu.

12 filika kıyıya yaklaşırken, bir aydınlatma fişegi yükseldi havaya, parçalanıp kıyıyı ve denizi aydınlattı.

Saat 04.30'du.

Kıyıda bir pırıltı görüldü. Bir keskin nişancı Türk ilk filikanın bağında ayakta duran Anzak subayını bağından vurdu. Dokuz ay sürecek savaşın ilk ateşiydi bu.

Anzakların çıkarma yapacağı Arıburnu kumsalının gündüz görünüşü. Arkadaki sivri tepe Anzakların Sfenks adını verdikleri tepedir. Resmin sağ yanı Hain tepenin etekleridir. Balıkçı Damları resmin sol yanının ilerisinde bulunmaktadır Bir makineli tüfek olsa gelenlerin hepsi biçilirdi ama makineli tüfekler Liman Pağanın emri dolayısıyla 8 km. gerideydi. Ancak iki saat sonra yetiştiler.

Tüfekleri ateşlediler.

Vurulanlar denize, filikaların içine düşüyordu. Taşdıkları ağırlık yüzünden denize düşenler kurtulamıyordu.

Sağ kalan Anzaklar, kumsala bağıtankara eden filikalardan "Hurraaa!" diye haykırarak atlayıp Gelibolu toprağına ayak bastılar. Ateş sağanağı ile karşılandılar. Vurulmayanlar sağa sola dağıldı.

Bir saat içinde kıyıya 4.000 Anzak çıkarılacaktı. 4.000 Anzak da çıkmak için sıradaydı. Arkası da gelecekti.

Çki savaş gemisi Anzaklara yol açmak ve moral vermek için karanlık tepeleri top ateşine altına aldı.

Durumu Queen Elizabeth'in köprü üstünden General Hamilton ve Amiral de Robeck birlikte izliyorlardı. Büyük heyecan içindeydiler.

Tarihin en büyük çıkarması bağılamıştı.

27. ALAY tatbikattan geç gelmiş, saat 02.00'de yatmıştı. Yorgun asker derin uykudaydı.

Uzaktan gelen top sesleri, kaç zamandır yarı uykuda yatan Alay Komutanı Yarbay gefik Bey'i uyandırdı. Ses Kabatepe yönünden geliyordu. Sorumlu olduğu bölgeden. Daha gün doğmamıştı.

Hemen giyindi. Telefonla Kabatepe'yi aradı.

"Ne oluyor?"

" Düşman Arıburnu'na asker çıkarıyor."

"Kabatepe'ye karşı bir şey var mı?"

"Hayır, Çimdilik bir şey yok."

Çki taburuna ve makineli tüfek bölüğüne haber yolladı:

"Harekete hazır olun!"

Tümeni aradı. Kurmay Bağkanı Binbağı Hulusi (Conk) Bey telefon bağındaydı.

"Bağkan, düğman Arıburnu'na asker ıkarıyormuğ. Alay harekete hazır."

"Hareket için emir bekleyin."

"Peki."

Askere sabah orbası verildi.2 Top sesleri seyrekti ama derinden derine yansıyan bir uğultu vardı ki deneyli bir kulak bunun makineli tüfek ve tüfek sesleri olduğunu anlardı. Taburu, kimbilir ne kadar üstün bir kuvvetle arpığmaya bağlamığtı. Ėefik Bey duramadı, tümeni bir daha aradı:

"Arkadağlarım orada ateğ içinde yanıyorlar. Biz daha burda bekleyecek miyiz?"

Kurmay Bağkanı huzursuzdu:

"Ya bu çıkarma bir aldatmacaysa? Gerçek çıkarmanın yerini anlamadan nasıl hareket emri verelim?"

Ėefik Bey inledi: "Rica ederim çabuk anlayınız."

Ėstırap içinde bekledi. Alayının bütün subay ve erlerini iyi tanırdı. Erlerin büyük bölümü Çanakkale ve çevresinden, bir bölümü de Orta Anadolu'dandı. Dörtte üçü evli, ocuk sahibiydi. Ağırbağlı, sağlıklı, güvenilir insanlardı.

Bunlardan bir bölümü Ėimdi Arıburnu'nda savağıyor ve eriyordu.2a GÜN doğmaya bağladı.

Sabah buğusu içinde Kabatepe'den Arıburnu Koyu göründü. Kabatepe'deki gözetleme yerine gelen 2.

Tabur Komutanı Ėsmet Bey'in göğsü sancıdı:

Küçük koy savağ ve nakliye gemileri ile doluydu. Filikalarla kıyıya sürekli asker tağınıyordu. Bir balon gemisinden gözlem için bir balon yükseltilmiğti. Balondaki gözcüler 200 metre yüksekten kıyıyı gözlüyorlardı. Bazı savağ gemileri arazinin derinliklerine ateğ etmekteydi.

Duraksamak gereksizdi. Bu bir gösteri değil gerçek ıkarmaydı. Düğmanın Arıburnu Koyu'na çıkarma yaptığını kesin bir dille Tümene bildirdi.

Kabatepe'nin gerisinde bir obüs bataryası, burnunda iki Mantelli top vardı. Hepsi eski toplardı, geri alınmaya bile değer görülmemiğlerdi. Bunlara ateğ etmeleri için emir verdi. Hiç yoktan iyiydi.

9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey ile Kurmay Bağkanı, 2. Tabur Komutanının raporunu büyük bir gerginlik içinde okudular. Yalnız Kabatepe'den değil, Seddülbahir'den de top sesleri gelmeye bağlamığtı.

Eldeki azıcık kuvveti nerde, ne zaman, nasıl kullanmalıydı? Bu ıkarma giriğimlerinin hangisi gerçektir, hangisi aldatmaca?

Yanlığ yapma korkusu içinde kararsız kaldılar.

2. Taburdan gelen bilgiyi 05.17'de Kolorduya bildirmekle yetindiler. Karar verebilmek için biraz daha beklemek gereğini duyuyorlardı.3

BĞRLEğĞK DONANMA çıkarma ve gösterileri desteklemek için savağ gemilerini de dokuz gruba ayırmığtı.

Birinci grup Anzakları desteklemek üzere Arıburnu Koyundaydı.

Sekiz grup savağ gemisi, bu sırada Saros'ta, Beçige'de, Seddülbahir ve Kumkale'de kıyıları bombardıman etmeye bağlamığtı.

Sanki karada tek canlı bile bırakmak istemiyorlardı. Ateğ o kadar yoğundu.

Kıyılardaki postalar, birlikler sığınaklara çekildiler. Türk askerlerine özgü bir sabırla, bu kıyametin geçmesini bekleyeceklerdi. Ateğ kesilir kesilmez, eğer siperler duruyorsa siperlere koğacaklardı.

Siperler yıkılmığsa acele bağ, bel siperleri kazarak, yıkıntılara saklanarak, mermi çukurlarına gizlenerek, düğmana direneceklerdi.

Savağın sert bağlayacağı, amansız olacağı hepsine birçok kez anlatılmığtı.

SAAT 05.30'du.

Kuzey Almanya'da Wilhelmshaven limanındaki askeri kesimde dikkati çekmeyen bir hareketlenme vardı.

Burun kısmında beyaz boya ile U 51 yazılı bir denizaltı demir alıyordu. Bu, gizli gözler için bir

aldatmacaydı. Aslında hareket edecek olan denizaltı U 21'di. Gittikçe sertleşen denizaltı savaşlarına katılmıŒ, bilinen, düşmanın batırmak için aradığı bir denizaltıydı.

U 21 'in kaptanı Yüzbaşı Otto Hersing

Demir yerinden ağır ağır ayrılan denizaltının nereye gideceğini yalnız geminin komutanı Yüzbaşı Otto Hersing ile Berlin'deki Amirallik Kurmay Başkanı biliyordu.

Uzun, tehlikeli, maceralı, çok duraklı bir yolculuğa çıkıyordu.

İngiltere ve İrlanda'nın kuzeyinden geçerek Atlas Okyanusu'na çıkacak, güneye inecek, Cebelitarık Boğazı'ndan Akdeniz'e girecek, Çanakkale'ye ulaşmaya çalışacaktı.

Mürettebat 36 kişiydi.3"

KOLORDU karargâhı batıdaki bir küçük gözcü birliğinden gelen raporla erkenden ayaklandı.

Bombardıman nedeniyle telefon hatları parçalandığı için sağlıklı ve hızlı bilgi alınamıyordu.

Arıburnu'na çıkarma başladığı öğrenildi.

Seddülbahir'de birçok yerin bombardıman edildiği hakkında kesin olmayan haberler geldi.

Genel durum karışık ve karanlıktı. Kesin olan bir tek şey vardı: Düşman Arıburnu'na çıkmaktaydı. Şu andaki tek gerçek buydu. Oraya çıkan düşmanın durdurulması için 27. Alayın gecikmeden hareket ettirilmesi gerekti. Halil Sami Bey uyarılacaktı ki 9. Tümenden haber geldi: 27. Alay Arıburnu'na hareket ettirildi.

TÜMENDEN 27. Alaya saat 05.45'te telefonla emir verildi:

"Düşmanı durdurmak ve denize dökmek üzere Kabatepe-Arıburnu yönüne hareket ediniz!"

Şki tabur, Makineli Tüfek Bölüğü ve yardımcı kollar yürüyüş düzeninde emir beklemekteydiler.

Bir saat gecikmişlerdi. Şefik Bey alayını hemen hareket ettirdi.

Saat 05.50'ydı.

Gün açılıyordu.

Şki bin savaşçı, düşman donanmasının dikkatini çekmemek için ana yoldan değil, Şefik Bey'in bir süre önce daha kuzeyden açtığı gözden oldukça saklı, ikinci yoldan ilerleyecekti.

Kabatepe'ye ancak iki saatte ulaşılabilirdi.

Şki uzun, upuzun saatte.

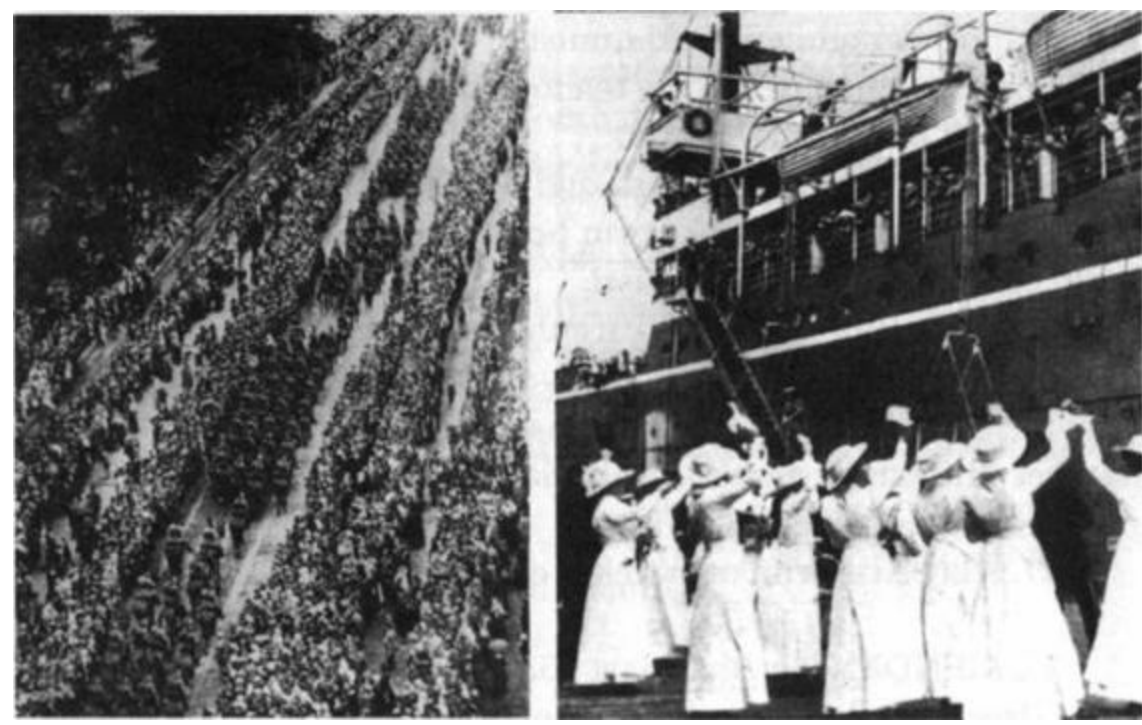
Şki saat içinde neler olmazdı ki!

SAVAğ gemilerinin koruyuculuğu altında filikalar karaya birinci dalga Anzakları ıkarmışlardı.

Avustralyalı gazeteci C.E.W. Bean ile üç fotoğrafçı da ikinci dalgayla birlikte karaya çıkacaklardı.

Yaklağan kıyıyı izliyorlardı.3b

Avusturalya ve Yeni Zelanda iki Ğngiliz dominyonuydu. Birinci Dünya Savağının bağlaması üzerine ikisi de gönüllüleri askere almışlardı.

Avustralyalıların Mısır'a Avustralyalıların King George hareketlerinden önceki limanında uğurlanışları geçit töreni

Yerli Maoriler ile beyaz göçmenler Yeni Zelanda birliğinde buluğtular. Yeni Zelanda milleti böyle oluğacaktı.

Birkaç kolonide yağayan ve birbirine yabancı kalan Avustralyalılar da ilk kez orduda biraraya gelmişlerdi. Bunların ataları Ğngiltere'den, Ğrlanda'dan, Hollanda'dan, Danimarka'dan, Ğsve'ten gelmiş insanlardı. Ortak bir vatanları ve 'kendi kimlikleriyle uluslararası olaylarda aktif bir rol oynama ülküleri' vardı. Avustralya milleti de böyle oluğmaktaydı.

www.cizgiliforum.com

Anzaklar Melbourne'de gemiye binerken

Ölk grup 1 Kasım 1914 günü Avustralya'nın King George limanından yola çıkmış, büyük törenlerle uğurlanmıştı.3c

Bütün aileler çocuklarının şeref kazanmış olarak eksiksiz döneceklerine inanıyorlardı.

19. TÜMEN sabah tatbikata çıkacaktı. Bu nedenle herkes erkenden uyanmıştı.

Top sesleri duyulmaya bağladı. Bir birlik Arıburnu Koyu'nda gemiler görüldüğünü bildirdi. Kesin bilgi az sonra 9. Tümenden geldi:

"Düşman Arıburnu'na asker çıkarıyor."

M. Kemal çok huzursuz oldu. Hatta telaşlandı.

Arıburnu'na ha!

Bu can alıcı noktaya niye asker çıkarırdı düşman? Kocadağ ile Kabatepe'yi ele geçirmek, Eceabat-Kilitbahir yolunu açmak için. Kesinlikle durdurulması gereken öldürücü bir hareketti bu.

Öz zettin Bey Şimdiye kadar komutanını hiç böyle görmemişti. M. Kemal haritada Kocadağ'ı göstererek telaşının nedenini açıkladı:

"Bu kütle Gelibolu yarımadasının kilididir." Elini dolaştırarak dağın her kritik yere ne kadar yakın ve egemen olduğunu gösterdi.

"Burası ellerine geçerse savaş daha bağlamadan biter." Süvari Bölük Komutanını çağırđı:

"Bölüğünle Kocaçimen'e gideceksin. Oradan Kabatepe ve Arıburnu Koyu rahat görünür. Ne oluyor?"

Senden doğru ve çabuk bilgi istiyorum. Düşman yaklağırsa son askerine kadar tepeyi savunacaksın!"

"Bağüstüne!"

Bilgi almayı umarak Kolordu Komutanı Esat Pağaya telefon etti. Kolordu da tam bilgi edinebilmiğ değildi.

06.30'da Halil Sami Bey'den bir telefon notu geldi. Tümen Komutanı diyordu ki:

"Düşmanın Arıburnu'daki sırtları sarmakta olduğu bildiriliyor. Yakınlığı dolayısıyla Maltepe'deki kuvvetinizden bir taburu acele Arıburnu'na göndermenizi rica ederim."3d Albay aralarındaki dostluğa güvenerek yardım istiyordu!

Ordudan, kolordudan hiçbir emir gelmemiğti.

M. Kemal Göyle düşündü: Çıkarmanın sürdüğü, düşmanın durdurulamayıp yayıldığı anlaçılıyor.

Demek ki düşman kalabalık. Düşmanın kıyıda yerleğmesine ve yayılmasına izin verilemez, bu çok tehlikeli olur. Bu hareket bir taburla önlenemez. Emir beklemek vakit yitirmek olacak.4

Tarihin akıçını değiştirecek olan kararı verdi:

Tümen ordu yedeği olduğu için iki alayını burada bırakacak, bir alayı ve bir dağ bataryasıyla Arıburnu'na yetiğecek, bu çok tehlikeli hareketi önlemek için düşmana taarruz edecekti.

Bu, inisiyatiften daha ileri bir tavır, ağır sorumluluğu olan, ancak M. Kemal gibi birinin verebileceği bir karardı. Ordunun yedeği olan birliğinin bir alayı ile bir bataryasını kimseye danığmadan ve haber vermeden savağa götürecekti.5

Suçlu görülerek mesleğinden uzaklağtırılabilir, hatta idam edilebilirdi. Bunları düşünmedi ya da önemsemedi. Tehlike her türlü kayğıdan daha önemliydi.

Kolordu Komutanına ve 9. Tümen Komutanına göndermesi için Ğzzetin Bey'e iki kısa bilgi yazısı not ettirdi.

57. Alay tatbikata çıkmak için çorbasını içmiğ, hazır bekliyordu.

Toplanma yerine geldi.

Biraz da gülümseyerek, "Arkadağlar.." dedi, "..bugün yine tatbikata gideceğiz. Fakat bugünkü düğman artık hayal değil gerçektir. Düğman Arıburnu'na çıkmıç. En kısa yoldan Kocaçimen'i tutacağız."6

Genç yarbay bağa geçti.

Batıya hareket ettiler.7

Saat 07.45'ti.

ĞLK BĞLGĞ gelir gelmez ordu karargâhındaki nöbetçi subay, Liman Pağanın yaveri Binbağı Prigge'yi uyandırmığ, o da Liman Pağayı uyandırarak haberi vermiğti.

Raporlar birbirini izledi.

Bunlara göre düğman birçok yeri bombalıyor, hepsine çıkarma yapacak gibi görünüyordu.8 Hangisi gerçektir? Hangisi önemliydi?

Liman Pağanın, gelişmeleri sağlıklı ve hızlı olarak öğrenmek için hemen ordu karargâhına gelmesi, bütün birliklerle bağlantı içinde kalması, 'esnek savunma sistemini' hızla çalıştırması, ivedilik isteyen büyük kararlar vermesi, ordusunu yönetmesi doğal bir gereklilikti.

Liman Pağa böyle yapmadı.

Hareketin baçladığını Bağkomutanlığa bildirdikten sonra, Saros'taki durumu gözüyle görmek için atla Bolayır'a hareket etti. Yanına yalnız yaveri Binbağı Prigge'yi almıçtı.9

Ne Ordu Kurmay Bağkanına, ne de Kolordu Komutanı Esat Pağaya bir talimat bıraktı.

Dördüncü Bölüm / Diriliğ Birinci Dönem 132

Ordunun yedek birliğı olan 19. Tümenin nasıl kullanılacağı hakkında da bir emir vermedi.

Ordusunu yalnız, emirsiz, habersiz bırakıp gitmiğti.10 Giderken Geliboluda bulunan 7. Tümeni silahbağı ettirdi, bazı birliklerini de Bolayır'a doğru hareket ettirecekti. Saros kıstağına çıkarma yapılacağından bu kadar emindi.

3. KOLORDU karargâhı o andaki duruma göre savağ alanından çok uzaktaydı. Savağ Arıburnu ve Seddülbahir'deydi. Kurmaylar karargâhın Eceabat ya da Maltepe'ye tağınarak savağ alanına yaklaşması gerektiğini belirttiler. Esat Pağa hak verdi. Ama bunun için Ordu Komutanından izin almak gerekiyordu.

Ğzin almak ve durumu konuşmak için telefonla Liman Pağayı aradı. Pağa yoktu. Kurmay Bağkanı Kâzım Bey Pağanın durumu gözlemek için Bolayır'a gittiğini söyledi.

"Bolayır'a mı?"

"Evet."

"Ne zaman döneceğini söyledi mi?" "Hayır!"

"Bir emir, talimat bırakmadı mı?" "Hayır PaÇam!"

Esat PaÇa ve kurmaylar ÇaÇakaldılar. "Nasıl olur?"

SavaÇ patlamıÇken bir ordu komutanının ordu merkezini bırakıp keÇif kolu gibi cephelerden birine gidip gözlemede bulunması olayının herhalde tarihte bir benzeri yoktu.

Tek çözüm Bolayır'a gitmekti.

Esat PaÇa, karargâhın taÇınmasıyla ilgili gerekli hazırlıkları yapması için Fahrettin Bey'i görevlendirdi, Liman PaÇayı aramak için otomobille Bolayır'a hareket etti.

LGMAN PAğA çıplak Bolayır sırtına gelince, atından inmiÇ, görünmemek için hemen bir çalıyı siper olarak yere yatmıÇ, dürbününe sarılmıÇtı.

Saros körfezi ayak altındaydı.

Körfez savaÇ ve nakliye gemileriyle doluydu. Daha çıkarma baÇlamamıÇtı. Erken geldiği için sevindi.

SavaÇ gemileri tabyaları, mevzileri ateÇ altına almıÇtı. Aldatmak için ateÇ etmeye akÇama kadar devam edeceklerdi.

SavaÇ gemilerinin arkasında, askerle dolu olduğu izlenimini veren 11 nakliye gemisi vardı. Nakliye gemilerinin güverteleri asker azlığı anlaÇılmasın diye yapraklı dallarla maskelenmiÇti. Askerler bir kaç gün sonra Seddülbahir'e çıkacak olan Deniz Piyade Tümeninden birkaç bin kiÇiydi. Figüranlık yapıyorlardı. Birkaç balıkçı gemisi de mayın arıyor gibi yaparak göz oyalıyordu.

5. Ordu Komutanı MareÇal Liman PaÇa, General Hamilton'un sahneye koyduğu bu İngiliz oyununu izliyor, aldatmaca olduğundan zerre kadar kuÇkulanmıyordu.

Bu gösteriyle buradaki 5. ve 7. Tümenlerin güneye yardıma gitmelerini engellemek isteyen General Hamilton amacına ulaÇmıÇ görünüyordu.

Saplantısının Çiddeti, Liman PaÇanın ayrıntıları görüp de ayılmasını engellemekteydi. Güneyde kan gövdeyi götürürken burada pahalı bir gösteri izlemekteydi.

Esat PaÇa otomobille Bolayır'a yaklaÇırken Liman PaÇayı ya-veriyle birlikte, bir çalının arkasında, yere yapıÇmıÇ, dürbünle körfezi izlerken buldu. Hemen otomobilden indi. Liman PaÇa düÇmanın görmesinden korkarak çok telaÇlandı, bağırdı:

"Eğil yere, sürünerek gel, gemilere hedef oluyorsun."

Esat PaÇa MareÇal'in emrini ikiletmedi, hemen yere yattı, sürüne sürüne yanına geldi." Kibarlığından kekeleyerek, Asıl çıkarmanın Arıburnu ile Seddülbahir'de baÇladığını, burdaki olayın bir gösteri olabileceğini' söyledi ve karargâhını Maltepe'ye taÇımak için izin istedi.

Liman PaÇa kolordu karargâhının taÇınması için emrindeki 62 No.lu eski Boğaziçi vapurunun kullanılmasını uygun gördü, doğrudan kendine bağlı olan 19. Tümeni Esat PaÇa'nın emrine verdi, çıkarma tehlikesi sürdüğü için 3. Kolordunun birliğı olan '7. Tümeni Saros yakınında ve doğrudan emrinde tutacağını' bildirdi. Kendi bir süre daha bu tehlikeli yerde kalacaktı.

Kolordu Komutanına askeri harekât için hiçbir emir vermedi, tavsiyede bulunmadı.

Esat PaÇa yine sürünerek uzaklaÇıp otomobiline bindi.

ĞKĞNCĞ GÖSTERĞ öbür uçta, Çanakkale kesiminde, BeÇige'de yapılıyordu.1 la Amaç buradaki 11.

Tümeni yerinde tutmak, asıl çıkarmanın yapıldığı Arıburnu'na ve Seddülbahir'e yardıma gelmesini önlemektir.

General Hamilton bu görevi Fransızlara vermiÇti.

Dört Fransız savaÇ gemisiyle BirleÇik Donanmaya katılmıÇ olan Rus Ascold kruvazörü sabah erkenden BeÇiğe çevresini bombardıman etmeye, Troya döneminden beri savaÇ görmemiÇ kıyıları, ağaçlıkları, bağları, bahçeleri yakıp yıkmaya baÇladılar.

Geride askerle dolu 6 nakliye gemisi vardı. Bunlar birkaç gün sonra Seddülbahir'e çıkacak olan Fransız Tümeninden birkaç taburdu. Gemilerin yanında büyük filikalar bekliyordu.

Aldatmacayı Fransızlar da iyi beceriyorlardı.

Öğlene doğru koyu bir sis BeÇiğe bölgesini kapladı. Türkler, savaÇ ve nakliye gemilerinin gittiklerini ancak ertesi sabah, sis iyice kalkınca anlayacaklardı.

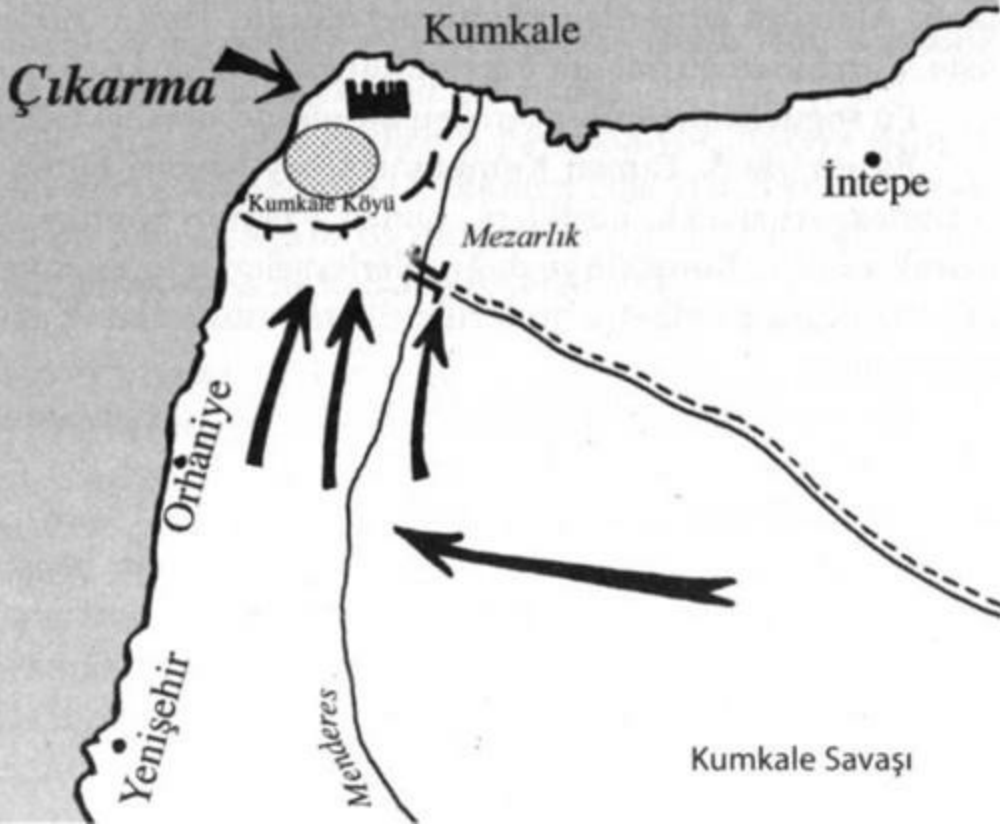
Bu gösteri ile General Hamilton, 5. Ordunun sol kanadındaki 11. Tümeni de yerinde tutmayı baÇarmıÇtı.

5. ORDUNUN sol kanadında ikinci bir tümen daha vardı: Ğstanbul'dan Çanakkale'ye yeni gelen 3.

Tümen. Bu tümen Kum-kale ile Çanakkale arasında, Troya kalıntıları çevresinde yer alıyordu.

Kumkale'ye yapılacak çıkarmanın amacı da bu tümeni oyalayarak, hiç olmazsa iki gün bu yakada tutmak, ilk aÇamada karÇı yakaya gönderilmesini önlemektir.12

Sınırlı bir aldatma hareketiydi.

Kumkale'ye 2.800 kişilik bir Fransız alayı, bir batarya ve bir istihkâm bölüğü çıkacaktı. Yıkık Kumkale tabyası ile yanık Kumkale köyünü işgal edecek, Menderes çayına kadar ilerleyeceklerdi.

Burası Ege ile Menderes çayı arasında, 500 metre derinliğinde bir arazi parçasıydı.

Kıyı savunmasızdı. 3. Tümenin üç alayı ve bataryaları gerilerdeydi. Liman PaÇa yöntemince düğmana, karaya çıktıktan sonra geceleyin, geriden gelip hücum edilecekti.

Kumkale ile Yenişehir arasında bir bölük vardı (31. Alaydan (>. Bölük). Bölük üç takımını kıyı boyunca değişik yerlere yerleştirmişti.

Kalabalık Fransız filosu sabah 05.15'te Boğaz ağzına geldi. 128 topuyla kıyıyı dövmeye başladı. Bir zırhlısı da Boğaz içine girerek İntepe bataryalarını ateş altına aldı.

Bombardıman alay kıyıya çıkana kadar kesintisiz sürecekti.

Amiral Quepratte saat 06.20'de askerlerin kıyıya çıkarılmasını emretti. Askerler filikalara alınmaya başladılar. Fransız alayının büyükçe bölümü süngü yerine satır kullanan Senegalli Müslüman askerlerdi.

Fransız kurmaylar güçlü kıyı akıntısını dikkate almamışlardı. Akıntı asker dolu filikaların kıyıya yaklaşmasına izin vermedi. Akıntı ile çıkarma araçlarının mücadelesi uzun sürecekti.

Amiral söylenip duruyordu.

Bütün filikalar, savunmacılar için açık ve kolay hedef haline gelmişti. Burada birkaç makineli tüfek

bulunsa karaya çıkacak sağ Fransız askeri kalmazdı.

Ama bu silahlar yeni düzen gereği gerideydi.

Kumkale'deki takımın komutanı Üsteğmen gevki hırsından diğleriyle dudağını parçalıyor, bu aptal, hain düzene lanet okuyordu.13

Çıkarmanın bağlamak üzere olduğu 3. Tümene, oradan da 15. Kolorduya bildirildi. Kurmay Yüzbaşı Bursalı Mehmet Nihat bu yeni kolordunun Hareket gubesi Müdürlüğüne atanmıştı. Hiç mutlu değildi. Çünkü Kolordunun Kurmay Başkanı, her fırsatta Türkleri eleğtiren, küçük gören Yarbay von Thauvenay idi.

Sürekli aynı Geysi söylüyordu:

"MonGer, sizin asker İngiliz ve Fransız askerinin karşısına çıkacak kuvvet değildir!"14

Sabah Beğiğe önünde gemilerinin toplandığını öğrendiği anda sınırları bozulmuştu. Kumkale'ye çıkarmanın bağlayacağını duyunca panikledi. Ona göre Avrupalı bir düşmanı durdurmaya Türklerin ne aklı yeterdi, ne yeteneği. Oysa Çanakkale Almanya için çok önemliydi. Çanakkale düşerse, İstanbul savunulamaz, Bulgaristan ile, Romanya İngiltere'nin yanında yer alır, Rusya Çahlanır, Almanya güneyden kuşatılmış olurdu! Türk birliklerini üst üste, durmadan düşmanın üzerine sürmekten başka çare yoktu!

En soğukkanlı olması gereken bir günde, ortalığı telağa verdi.

Bu etkiyle 3. Tümen Komutanı Albay Nicolai bütün tümeni yerinden oynatacak, birliklere, Liman Paşa'nın yöntemine aykırı olarak gündüz Kumkale'ye doğru ilerlemeleri için emir verecekti. Fransız filosu da elbette bu birlikleri ateğ altına alarak ağır kayba uğratacaktı.

Bu sırada ilk filika Kumkale iskelesine yanaşıyordu. Asker çıkmaya bağlayacaktı. Saat 09.30'du.

Genel emir, çıkışı serbest bırakmak, düşmanı gece taarruz ederek denize dökmektir. gevki takımıyla kale yıkıntısına saklanmıştı. Artık geri çekilmesi gerekiyordu. Ama toprağına düşman ayak basmak üzereydi. Geri çekilmedi. Emri yok sayıp 'ateğ!' emrini verdi.

80 tüfek birden patladı.

4 saat sürmüş ağır bombardımandan sonra bu öldürücü tepki I Yansızları aptala çevirdi.

Torpidobotların ve motorların makineli tüfeklerini faaliyete geçirinceye kadar epey kayıp verdiler.15

Takım Kumkale köyüne geriledi. Küçük köyün yangın artıkları, cam kırıkları, yıkıntılarla dolu sokaklarında ve yarı yanık evlerinde boğuşma başladı. Türk askeri bir süre Senegallilerin satırlarını yadırgadı. Cellat baltasına benziyordu bunlar. Boğuşarak alğtılar. Süngülerini ÇimÇek gibi çalğıtırmaya bağladılar.

Çıkarma sürüyor, düşman sayısı artıkça artıyordu.

Takım yaralılarını alarak Kumkale mezarlığına çekildi.16 Bölük Komutanı ikinci takımı da yolladı.

130 kiŞi ettiler.

Fransız Birliği bir yandan karaya çıkmayı sürdürüyor, bir yandan da Kumkale köyünden Menderes nehrine doğru yayılmak istiyordu.

KarŞılarında yalnız bu 130 kiŞi vardı. 130 kiŞi, sayısı bini geçen Fransızlara köyden dıŞarı adım attırmadı.

Türklerden böyle aŞılmaz bir direniŞ beklemeyen Fransızların hesapları ve akılları karıŞtı. Birlik Komutanı filodan yardım istedi. Amiral Quepratte bir yerleri yakıp yıkmak için fırsat aramaktaydı.

Bütün filo Şirin mezarlığı ve çevresini ateŞ altına aldı. Kutsallık tanımayan mermiler mezarlığı alt üst ettiler.

Küçük Türk birliği vuruluyor, parçalanıyor, havaya uçuyor, eriyor ama geri çekilmiyordu.163

Teğmen Fuat (Gücüyener) uzaktan, derin bir üzüntü içinde bu durumu izliyor, içi kan ağlıyordu.

Küçük birlik daha ne kadar direnebilirdi ki?

FAHRETTİN ALTAY Maltepe'ye götürülecek dosyaları, haritaları, eğyaları seçip sardırmaŞ, birlikte gelecekleri de seçmiŞti.

Herkes asker yatağı ve çantasını hazırlamıŞ, bekliyordu.

Esat Pağa yüzü sararmıŞ, elbisesi toza toprağa bulanmıŞ bir halde döndü. Sinir içindeydi. Niye sinirli olduğu besbelliydi ama açıklamamak inceliğini gösterdi.

Durumu sordu.

27. Alay Arıburnu'na yetiŞmek üzereydi. M. Kemal bir alayı ile Kocaçimen'e yürüyordu. Düğman Seddülbahir'de çeŞitli yerlere çıkarma yapmaya çalıŞıyor, asker direniyordu.

Dördüncü Bölüm / Diriliğ Birinci Dönem 135

"Đyi. Haydi gidelim."

Binbağı Ohrili Kemal Bey dayanamadı, sordu:

"Komutan ne yapıyor?"

Esat Pağa omzunu silkip yürüdü.

Liman Pağa bu sırada Bolayır sırtında, çalının arkasında yere yatmıŞ, saplantısının emrinde, körfezi gözlüyordu. Bu bir gösteri miydi, yoksa gerçek bir çıkarmaya hazırlık mıydı, daha karar

verememişti.

Harekete geçip ordusunun başına dönmek, gelişmeleri öğrenmek ya da Kurmay Başkanına savaşa yön verecek emirler yollamak ya da orduya cesaret verici bir mesaj yayımlamak, kısacası başlangıç ve yayılmış olan savaşla ilgilenmek hiç aklına gelmiyor, gelse de harekete geçemiyordu. Gradesi donmuş

gibiydi.

Büyülenmiş bir halde gemileri izliyordu.

ARIBURNU'NDA Balıkçı Damları ile Kabatepe'nin kuzeyi arasındaki uzun kıyıya yayılmış olan Yüzbaşı Faik'in 250 adamı mih gibi dikilmiş ve direnmisti.17

Biri bile 'düşman it sürüsü gibi kalabalık, çekilelim' dememişti, yılgınlık göstermemiştii. Bir adım geri gitmeyi hepsi alçaklık saymisti. Görevleri gerideki asıl kuvvetler yetiğene kadar düşmanı durdurmak ve oyalamaktı.

Canlarını bunun için severek vermişlerdi. Takımlar erimişti, Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik Bey ile 3.

Takım Komutanı Astsubay Süleyman yaralanmisti.

Az sonra Haintepe'de savaşan 2. Takımın komutanı Asteğmen Muharrem de yaralandı. Beğ-on asker kalmisti takımdan geriye. Savaşmayı sürdürseler komutanları düşman eline düşebilirdi. Bu nedenle direniği kesip çekilmeye karar verdiler. Emireri Mehmet Ali dağ gibi bir askerdi. Ona "Komutanı al git!" dediler.

Kendileri ikisini korumak için geriden geleceklerdi.

"Allaha emanet olun!"

Mehmet Ali Asteğmen Muharrem'i derin bir Çefkatle sırtına aldı, geri çekilip fundalığa daldı.

Komutanı kendinden daha gençti. Sarsmamaya dikkat ederek hızlıca yürüyor, bir yandan da hıncından, hırsından çocuk gibi ağlıyordu.

"Büyük Allahım ayağımı öpeyim, bu günün öcünü almama izin ver."

Ağlaya ağlaya dere tepe aÇacak, Asteğmen Muharrem'i sahra lirasine yetiğtirecekti.173

Bu arada bir gün sonra Kanlısirt adını alacak olan tepenin 11/c1 indeki bataryanın dört topundan üçü düşmana kaptırılmış, ancak biri ve mermiler kurtarılabilmisti.

Topçular kan ağlıyorlardı.

Düşman da çok kayıp vermiş ama ilk bocalamayı atlattıktan sonra daha iyi savaşmaya başlamisti.

Bazıları vahşice dövüŒüyor, hiç vakit harcamıyor, yaralı ve esir düŒen Türkleri süngüleyip öldürüyorlardı.17b

En uzakta, Balıkçı Damları'nda, Asteğmen Ğbrahim Hayret-tin'in komutasındaki 1. Takım vardı. Ğlk çıkan Anzak bölüŒünü mahvetmiŒti. Ama çıkanların sayısı artıyor, Takım eriyerek direniyordu.

Asteğmen düŒmanın Kocadağ'ın eteklerindeki tepeleri ele geçirdiğini gördükçe kahrolmaktaydı.

Bir müfrezenin dağın yukarısına doğru ilerlediğini fark etti. Teğmen Tulloch'un giriŒken müfrezesiydi bu. Daha başka birlikler de dağa çıkmaya baŒlamıŒlardı.

Sağ kalan askerlerini alarak, Kocadağ'ın doruğuna doğru çekilmeye karar verdi. Bu müfrezeyi doruğa varmadan önce engellemek gerektiğini düŒünüyordu.

"Haydi arkadaşlar!"

Balıkçı Damları ile Kocadağ arası, en dik yokuŒlar, en sarp yarlar, en gür ve sık fundalıklarla doluydu. Elleri, yüzleri kesilerek, dizleri yaralanıp parçalanarak tırmanmaya koyuldular.

DüŒman müfrezesini korkutmak, yavaŒlatmak, geri çevirmek için de ara sıra durup ateŒ ediyorlardı.

Zaman hıŒım gibi geçmekteydi. Anzaklar giderek çoğalıyor, Kocadağ'a yayılıyorlardı.

Sağ kalabilen bir avuç Türk de topçular gibi kan ağılıyordu artık. Bitmek üzereydiler.

Nerede kalmıŒtı gerideki kurtarıcı kuvvetler? Hani bir yere çıkarılınca Alaman PaŒa bütün birlikleri yardıma yollayacaktı? Oynak savunma sistemi böyle çalıŒmayacak mıydı?

Ümitsizliğe düŒmek üzereydiler. Bir haber mermi hızıyla askerden askere yayıldı.

27. Alay yetiŒmiŒti.

Saat 07.40'tı.

Alay çapraŒık, dar, zor yolları iki saatten önce almıŒtı. Uçaklardan sakınmak için ikide bir yolun iki yanına dağılıp yatmasalar daha önce gelebilirlerdi. TaŒıdığı ağırlık 30 kiloyu geçen asker yorulmuŒtu.

ğefik Bey kısa bir mola verdi.

Tümene, Kabatepe'nin batısından düŒmana taarruz edeceğini bildirdi. Kritik yer Kocadağ'dı. DüŒman orayı ele geçirirse hem alayın arkasına dolanmıŒ, hem gelecek için çok tehlikeli bir noktaya yerleŒmiŒ

olurdu. Ama elindeki asker sayısı, cephesini, orayı koruyacak kadar uzatmaya yetmiyordu. 19.

Tümenin Kocadağ'ı tutmasını diledi.

M. Kemal'in 57. Alayla tam da o saatte yola çıkmış olduğunu biliyordu.

Çevreyi dikkatle inceledi.

Taarruza bağlamak için düğman elinde bulunan Kanlısırt'tan daha yüksek olan 165 yükselteli tepeyi seçti.

1. Tabur solda, 3. Tabur sağda taarruz edecekti. Dört Maksim ağır makineli tüfeği yakınında ve emrinde tuttu. Gelmesi gereken dağ bataryası, komutanının beceriksizliği yüzünden toparlanıp da daha gelememişti.17c

Bu sırada Kanlısırt'ta üç topu düğmana kaptırılan bataryanın komutanı ile mürettebatı, kurtarıp sakladıkları dördüncü topla gelip alaya katıldılar. gefik Bey sevindi. Öteki üç kardeşini kurtarmak için bu topa çok iş düşecekti.

Askerlerin sırt çantalarını geride bırakmaları önerisini, çeviklik sağlayacağı için yararlı görüp kabul etti. Askerler yanlarına yedek fişeklerini, matra ve ekmek torbalarını alacaklardı. Askerler sırt çantalarından temiz çamaşır alıp ekmek torbalarına koydular.

Sırt çantaları geride bırakıldı.

Bu arada sağ kalan direnişçiler taburlara katılıyor, büyük sevgiyle karşılanıyorlardı. İşleri yanıyordu ama ilk istedikleri su değil, dövüşe devam için cephaneydi.

Taburlar taarruz düzenine girmek için yayılıp açılmaya başladılar. Fundalık arazi bu hareketleri düğman gözünden saklıyordu. Tabur Komutanlarına bir emir götüren Emir Subayı Asteğmen Cevdet, dönüşünde gözleri dolu dolu, "Komutanım.." dedi, "..bir şey görmenizi istiyorum."

gefik Bey çok önemli bir şey olduğunu anladı. Sessizce Asteğmeni izledi. Biraz ilerleyince gördü.

Onun da gözleri dolup taştı.

Askercikler kirlili çamaşırlarını dürüp fundaların diplerine bırakmışlar, temiz çamaşırlarını giyerek Gehit olmaya hazırlanmışlardı. Allah'ın huzuruna insan ve asker olarak temiz çıkacaklardı.18

Anzaklar dalgalı arazide yayılmaktaydılar. Çıktıkları kıyıda, birkaç yüz değil, birkaç bin Türklerle savaştıklarını sanıyorlardı. Bağlangıçta hayli kayıp vermiş, güçlkle toparlanabilmişlerdi.

şimdi gülümseyerek düşünüyorlardı:

'Korkak Abdul' hemen kollarını kaldırıp teslim olmamış, tabanları yağlayıp kaçmamıştı. Aferin, iyi direnmişti. Ama kahramanlığı az sürmüştü zavallının. O binlerce kişi ortadan kaybolu-vermişti. İşte şimdi ilk hedefe, Kocaçimen-Kabatepe hattına doğru yürüyorlardı.

Hava açık ve serindi.

Çoğu doğa adamı, gezgin, madenci, altın arayıcı, kara ve deniz avcısı olan Anzaklar elde ettikleri

sonuçtan çok memnundular. İkinci hedefe de ulaştınca bu gürültülü iş çabucak bitmiş olacaktı.

Birdenbire kıyamet koptu. Makineli tüfekler takırdamaya, tüfekler cayırdamaya, top gürlemeye başladı.

Akılları bağlarından gitti.

"O my God!"

Ne oluyordu? Mavi gökyüzü kızıl ateş kesilmiş bağlarına yağıyordu.

27. Alay, on bine yakın döğüşken, atılan Anzak'a karşı taarruza geçmişti. 19 Saat 09.00'du.

M. KEMAL, yaveri Teğmen Kâzım, Tümen Başhekim, Topçu Taburu Komutanı, 57. Alay, dağ bataryası ve sağlık müfrezesi Kocadağ yolundaydılar.

Yolun bir görünüp bir kaybolmasına, sarplığına, darlığına rağmen, hiç durmadan ve hiç döküntü vermeden yürüyorlardı.

Topları, topları çeken, makineli tüfekleri taşıyan katırları, cephane, ekmek ve yiyecek arabalarını çetin, fundalık yollardan, derelerin kaya parçalarıyla dolu yataklarından geçirmek çok zordu ama asker bir çaresini bulup geçiriyor, gecikmeden ilerliyorlardı.

Yol Mazi Çukuru denilen cennet gibi bir vadiye çıktı. Bu cennetin içinden geçtiler.

Ne bir an durup Şerbet gibi havasını içlerine çektiler, ne bütün vadiyi örten sevinç içindeki kır çiçeklerine bakabildiler.

Zamanla yarışıyorlardı.

Hızlanarak yürüdüler.

Saat 09.15'ti.

SEDDÜLBAHİR'E Kitchener'in ve Hamilton'un çok güvendikleri 29. İngiliz Tümeni çıkacaktı.

Arkasında da donanma olacaktı. Bu iyi donanımlı, eğitilmiş 17.000 kişilik tümenin Türk savunmasını zorlanmadan aşacağı beklenmekteydi.

Bir başarısızlık, hiçbir İngilizin aklının kıyısından, ucundan, uzağından bile geçmiyordu. Bir gecikme bile söz konusu olamazdı.

General Hamilton, bugün Arıburnu'nda Kocaçimen-Kabate-pe hattına, Seddülbahir'de de Alçıtepe'ye ulaşılarak, savaşın zor bölümünü bir gün içinde atlatacaklarını ve sona yaklaşıyor olduklarını ümit ediyordu.

Plan bu amaca hızla ulaşmak için yapılmıştı.

Binlerce çark bunun için dönmüştü.

İngiliz fabrikaları bunun için silah ve mermi, İngiliz hazinesi bunun için para dökmüştü.

Yüzlerce gemi ve yüz bine yakın insan bunun için biraraya getirilmişti.

Asıl çıkarmanın yapılacağı bu kesimde, Liman Paşa yönteminin gereği olarak, sadece 26. Alayın 3.

Taburu (1.000 kişi) ile Gıstihkam Bölüğü (180 kişi) vardı: toplam 1.180 kişi.

Ağır makineli tüfek yoktu.20

4 adet 37 mm.lik Maksim top bulunuyordu.

Tabur dört bölüklüydü. Tabur Komutanı Mahmut Sabri Bey Teke Koyu'na bir bölük, Ertuğrul Koyu'na bir bölük yerleştirmişti. Çünkü bölüğünü ortada, ihtiyatta tutuyordu. Takviye gerekirse bu iki bölükten birlik alıp yollayacaktı.

Birliklerine bir gün önce şu emri vermişti:

"Düşman çıkarma girişimleri karşısında acele edilmeyip kayıklar kıyıya 200-300 metre yaklaştıktan sonra şiddetle ateş açılacaktır."

Seddülbahir'i kuşatan gemiler Türklere göz açtırmayacaklardı Kısacası düşmanın karaya çıkması beklenmeyecekti.

Birleşik Donanma savaş gemilerinin dörtte üçünü Seddülbahir'e ayırmıştı. Sabah erkenden yarımadanın ucunu üç yandan çevirmeye başladılar.

Bu ölüm filosunda 345 top vardı.21

Bu sayıya savaş gemilerinin ve torpidobotların 75 mm.den küçük topları ve ağır makineli tüfekler ekli değildi.

Gemilerin cephanelikleri tıkabasa doluydu.

Queen Elizabeth de zaman zaman uğrayıp 38'lik 10 topuyla katkıda bulunacaktı. 38'lik bir merminin içinde 10.000 çelik misket bulunuyordu. Patladığı zaman dört bir yana sözcüğün tam anlamıyla ölüm saçacaktı.

Yüzlerce top kıyıda tağ üstünde tağ bırakmamak niyetiyle küçük Pınarıçi Koyu dışında, çıkılacak dört yeri ve çevresini, ara vermeden yoğun ateğ altına aldı.

Arazinin biçimi değışti. Tepeler alçaldı, çukurlar doldu, düzlükler çukurlağtı. 18 Martın öcünü almak istiyor gibiydiler. Öylesine acımasız, ağır bir bombardımandı. Kıyıda çekinecekleri top olmadığı için gemiler iyice yaklağıp ateğ etmekteydiler.

Gün ağarınca uçaklar da savağa katılacaklardı. AE-2 denizaltısı da Marmara'ya doğru ilerliyordu.

Düşman bu kez karadan, denizden, havadan ve denizin altından geliyordu.

Ertuğrul ve Teke koylarında, kıyılarında, çevre ve gerilerinde, sanki sürekli, ağır, yıkıcı bir deprem yağanmaktaydı. Yeryüzü titriyordu.

Siperler, bağlantı hendekleri silinmiğ, kumlara yerleğtirilen mayınlar patlamığ, bazı nöbet yerleri nöbetçilerle birlikte uçmuğ, deniz içine uzanan tel örgülerin çoğunun engelleyicilik nitelikleri kalmamığ, yıkık Ertuğrul tabyasında bulunan 4 Maksim topundan 2'si kullanılamaz hale gelmiğti.

Ökisi de az sonra tutukluk yapacak, bu oyuncak toplar bir kenara atılacaktı.

Mahmut Sabri Bey bu acıklı hali Alayına bildirdi. Ama raporunu Ğu cümleyle bitirdi:

"Tabur savağa hazır ve son derece isteklidir."

29. Tümen 23 tağıt gemisinde bekliyordu. İlk çıkacak olanlar filikalara alındılar. Birinci çıkarma

dalgasında bulunacak asker sayısı, 3. Taburun 13 katıydı. Bu oran gittikçe daha da artacak, 25 kata kadar çıkacaktı.

Ateğ gerilere kaydırıldı.

Beğ yere birden çıkarma bağlayacaktı:

1) PINARĖÇĖ KOYU

Seddülbahir'in batı kıyısında bir küçük koydu. Ėngilizler bu küçük koydaki kumsala Y kumsalı adını vermiğlerdi. Kıyı burada yüksek ve çok dikti. Bu yüzden buraya çıkarma yapılabileceği düğünülmemiğ, bu küçük koy ve kumsal tutulmamığtı. Bu sürpriz çıkarmayı General Hamilton düğünmüğ ve plana ekletmiğti.

Gün doğarken, dört savağ gemisinin koruması altında, 3.000 Ėngiliz askeri, hiç ateğ etmeden ve ateğ

yemeden, Pınariçi Koyuna çıktı, dik yamacı tırmandı, çıktıkları yüksekliğe Sarıtepe deniyordu, Sarıtepe'ye yerleğti.²²

Çıkarma bir saat içinde bitmiğti.

Makineli tüfeklerini kurdular. Sarıtepe'nin önünden geçen Sığındere, yatağı derin, iki yanı kayalık bir dereydi. Tam bir güvenlik Ėeridi oluÇturuyordu. Derenin batı yakasında kaldılar, karĖı yakasına güvenlik birlikleri sürdüler.

Birliğin ana görevi Seddülbahir'e çıkarma yapacak olan Ėngiliz tümeninin sol yanını güven altına almak, Türkler güneye takviye yollarlarsa buna engel olmaktı.

En yararlı çıkarma buydu.

Çünkü ilerleseler, 5 km. ötedeki ilk hedef olan Alçıtepe'yi ele geçirebilir, güneyde ölesiye mücadele eden 3. Tabur birliklerini arkadan çevirebilirlerdi.

Yol açıktı.

Bu kesimde 3.000 savağçıdan kurulu bu Ėngiliz birliğine engel olacak hiçbir önemli Türk birliği yoktu.

Komutana daha güçlü hareket edebilmesi için takviye yollanacağı söylenmiğti. Durdu, emir ve takviye bekledi.

Bu bekleyiğ Türkler için büyük nimet oldu. Yoksa altından kalkılması çok zor bir felaketle karĖı karĖıya kalacaklardı. Çünkü bu Ėngiliz birliğinin savaÇçı sayısı, Seddülbahir'i savunanların sayısından daha fazlaydı.

Çıkarmayı bir gözcü postası görmüğtü. Haberi bölüğüne yetiÇtirdi. Seddülbahir'in batı kıyısını

savunmakla görevli olan bölük, ancak yarım takımda bir kuvvet yollayabilirdi.223 O yarım takımı, 45

kişiyi, Pınarıçi Koyu'na yolladı:

"Düşmanın ileri hareketini önleyeceksiniz!"

"Bağüstüne!"

26. Alay Komutanı Kadri Bey olayı çok geç öğrenebildi. Çünkü ağır bombardıman telefon hatlarını parçalamıştı. Haberleşme, yayan habercilerle yapılabiliyordu. Öğrenince haklı olarak telaşlandı.

Tümenin gerideki yedek alayı (25. Alay) ancak 4 saat sonra yetişebilirdi. Çok geride bekliyordu.

Bu saate kadar ihtiyatta tuttuğu taburdan gerekli yerlere küçük birlikler yollamış, elinde bir takımı eksik bir bölük kalmıştı yalnız, 160 kişi (5. Bölük). Kadri Bey Bölük Komutanını çağırdı:

"Yüzbaşı, düşman Pınarıçi Koyu'na kalabalık asker çıkardı, Sarıtepe'yi ele geçirdi. Alçıtepe köyüne, Alçıtepe'ye ilerleme tehlikesi var. Düşene, ölene bakmayacaksın. Son ere kadar dövülecek, o birliği geriden yardım yetişene kadar orada tutacaksın!"

"Bağüstüne!"

"Yardım dört saatten önce yetişemez, ona göre." "Anladım komutanım!"

Yüzbaşı selam çaktı, bölüğünü Çimçek gibi hazırlayıp yürüyüşe geçirdi.

Bu sırada çıkarma alanlarını gözleyen General Hamilton Queen Elizabeth ile Pınarıçi Koyu'nun önünden geçmekteydi, Pınar içi Koyu'nun ele geçirilmiş olduğunu görünce çok mutlu oldu.23

Saat 09.30'du. Sonrası sayfa 272'de

2) GİZLİ KOY

Gizli koy Seddülbahir'in batısında, Pınarıçi Koyu'nun biraz altında, Teke Koyu'nun gerisinde, kuytu, burası da çıkarma beklenilmeyen bir koydu. 200 metre boyunda, dar bir kumsalı vardı. İngilizler buraya X kumsalı adını vermişledi.

Bu kumsala, Teke Koyu'na yapılacak asıl çıkarmaya destek olması için bir tabur çıkarılacaktı.

Yüzyıllardan beri sessizlik içinde yaşayan bu minik koyu ve çevresini yine sabah erkenden yakıp yıktılar. Ağaçları, fundaları, yeni açan çiçekleri kavurdular, baharı kutlayan karıncaları, ker-tenkeleleri, kelebekleri yok ettiler. Bülbülleri susturdular.

Bu küçük, sapa koyda gözcü olarak yalnız bir manga vardı, 9 kişi.

Çıkarma saat 06.00'da başladı. Bir İngiliz taburu Gizli koy'a çıktı.

Manga kalabalığı görünce kaçmamıŒ, yayılıp ateŒ açmıŒ-11 I)okuz Mehmet koca taburu yardım gelene kadar oyalamayı

1 uyaracaktı.23*

26. Alay Komutanı Yarbay Kadri Bey, Seddülbahir'de sıkıŒık ■ Ğm umdaki 3. Tabura takviye olarak sabah erkenden yola bir bölük çıkarmıŒtı, 250 kiŒi (7. Bölük). Bu bölüğün acar ve akıllı komutanı YüzbaŒı Yusuf Kenan yolda, Ğkizkoy'a düŒman çıktığını öğrenince, bölüğünü batıya döndürdü:

"Ğkizkoy'a!"

Buraya çıkan düŒman, Teke Koyu savunmasının arkasına sarkarak savunmayı çökertebilirdi.

Bölük Ğkizkoy'a ulaŒtı. Mangadan sağ kalanlar bölüğe katıldı. Ğngiliz taburunun sol yanına hücumla geçtiler. Bölük sayıca Ğngiliz birliğinin beŒte biriydi. Ama asker o kadar coŒkulu, kararlı ve inatçıydı ki tabur ŒaŒırdı, ürktü, büzülüp savunmada kaldı.24

Saat 09.30'du. Sonrası sayfa 273'te

3) TEKE KOYU

Ğngilizler bu koydaki kumsala W kumsalı kod adını vermiŒlerdi. Burası yaklaŒık 300 metre uzunluğunda, 15-40 metre derinliğinde, sırtlarla çevrili bir kumsaldır. Ğki ucunda kayalık, yüksekçe yarlar bulunuyor. Sırtları Karacaoğlan Tepesi ile Aytepe çevreliyor.

Burada bir Türk bölüğü vardı, 250 tüfek.25

29. Tümenden bir tabur, 1.200 Ğngiliz askeri, 30 kadar filika ile yaklaŒmaya baŒladı.

Ne kıpırtı vardı, ne tepki, ne de ses. Sırtlar, tepeler terk edilmiŒ gibiydi. Türklerin kaçtığını sananlar oldu.

Filikalar, bir önlem olarak, kalkanlı ağır makineli tüfeklerle kumsalı, sırtları taraya taraya yaklaŒtılar, yaklaŒtılar, yaklaŒtılar, neredeyse kumsala baŒtankara edeceklerdi, birdenbire bir cayırtı ko-ptu, 250

tüfek birden patladı.

Filikalar birbirine girdi. Kimi parçalanıp battı, kimi akıntıya kapılıp uzaklaŒtı. Suya düŒenlerin çoğu boğuldu. Makineli tüfekler

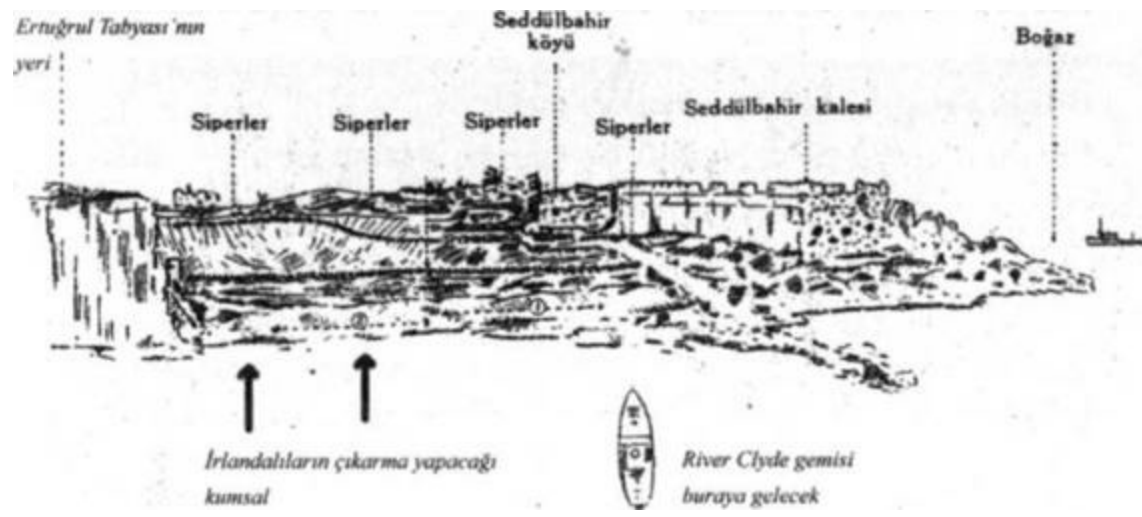
sustu. Kumsala ulaŒabilen filikalardan karaya çıkanlar oldu. Çoğu çapraz ateŒ altına kalarak vuruldu, kaçabilenler canlarını kumsalın iki yanındaki kayalıkların arkasına attılar. Daha ilk adımda 11 subay ve 350 asker kaybetmiŒlerdi. Vurulanlar arasında çıkarmanın komutanı da vardı.

Ğlk çatıŒma böyle sona erdi.

29. Tümen Komutanı General Hunter Weston olup biteni anlamakta zorluk çekiyordu. O ağır bombardıman yıkıntılarının altından Türkler dirilip kalkmıŒlar, hiçbir Œey olmamıŒ gibi dövü-
Œüyorlardı!

Nasıl askerdi bu asker?

Türkleri hesaba katmamakla büyük yanlıŒ yapmıŒlardı galiba. Œki en önemli çıkarma noktasından biri olan Teke Koyu'nda plan aksamıŒtı.

Çıkarmayı durdurdu.

Teke Koyu ceza olarak yeniden bombardıman edilecek, burada ne kadar Türk varsa, bu kez kesinlikle topraŒa gömölüp bitirilecekti.

SavaŒ gemileri kıyıya biraz daha yaklaŒtılar. Teke Koyu kumsalının ve çevresinin her metrekaresi hınçla, ısrarla dövüldü.

Œkinci olarak bir taburdan daha fazla bir kuvvet harekete geçirildi. Filikalar yaklaŒmaya baŒladıkları için bölük sığınaklara gitmemiŒ, ateŒ altında beklemiŒ, yıkıntılarda, mermi çukurlarında, yeni kazılan yarım siperlerde kalmıŒtı.

BeklemiŒti.

Asker, ateŒ altında arkadaşlarının parçalandığını görüyor, kanları, etleri yüzüne sıçrıyor ama yılmıŒa düŒmüyor, bildiği duaları okuyarak savaŒı sürdürüyordu. AteŒ gittikçe öyle yoğunlaŒtı ki kimse baŒını kaldıramaz oldu.

Bu andan yararlanan Œngiliz birliŒi kumsala çıkmayı baŒardı. SaŒdaki soldaki'kayaların arkasında bekleyen askerlerle birleŒerek Teke sırtlarına tırmanmaya koyuldular.

Teke Koyu'nda tehlike çanları çalmaya baŒlamıŒtı.26

Saat 09.30'du. Sonrası sayfa 274'te

4) ERTUĞRUL KOYU

Teke Koyu'nun biraz doğusundaki bu geniş koy ve kumsal, Ertuğrul tabyası ile Seddülbahir Kalesi arasındaydı. İngilizler 300 metre uzunluğundaki bu kumsala V kumsalı adını vermişlerdi.

En büyük çıkarma yeri olarak burayı seçmişlerdi.

Kumsal yüksek, oldukça dik bir yarla çevriliydi. Düğmana göre solda, yarın üzerinde Ertuğrul tabyası vardı. Artık toprakları ölüydü ama bonetler duruyor, sığınak olarak kullanılıyordu. Yarın yüksekliği doğuya doğru gittikçe azalıyordu.

Koyun düğmana göre en sağında ise Seddülbahir Kalesi, Kalenin arkasında da yanıp yıkılmış

Seddülbahir köyü bulunmaktaydı.

Savaş başlayınca bölük üç takımıyla hilal biçimindeki yarın üzerine yerleşecekti. Cephesi 500 metreyi buluyordu.

Ertuğrul Koyu'nun gerisinde, bir yanda Gözcübaba Tepesi (Ertuğrul Tepesi), bir yanda Harapkale Tepesi vardı. İki tepe de önemli dayanak noktalarıydı.

Seddülbahir köyünden sonra geniş Morto Koyu geliyordu. Sığ olduğu için buraya çıkarma yapılması olasılığı pek yoktu. Yine de bir önlem olarak buraya da bir takım ayrılmıştı.

Ertuğrul Koyu'nun genel görünüşü

İngilizler Ertuğrul Koyu'na yapılacak çıkarma için farklı bir plan hazırlamışlardı.

Kumsalın Ertuğrul tabyasına yakın kesimine, öncü olarak, gözüpek İrlandalıları taburu çıkacaktı.

Karşı yana çıkarma için özel hazırlanmış eski kömür gemisi River Clyde yaklaşacak, Seddülbahir kalesi altındaki kıyıya bağtanka edecekti. Önce fedailer, sonra gemideki 2.400 asker geminin iki yanında açılmış kapılardan çıkıp hızla merdiven ve rampalardan inerek karaya çıkacaktı.

Sabah erkenden yıkıcı bombardıman başladı.²⁷

Burayı savunacak olan bölük sığınaklarda, eski cephe mahzenlerinde bekliyordu.²⁸ Ateş kesilir kesilmez siperlere koşacaklardı, eğer siperler kalmıyorsa. Kalmamıyorsa, önemli değildi, her yer siperdi bu asker için.

Bombardıman bitince düdükle öttü, komutlar yükseldi. Sığınaklardan, mahzenlerden fırladılar.

Barut dumanı ve yıkıntı tozu yüzünden göz gözü görmüyordu. Bağlantı yolları kalmamış, siperler yıkılmıştı. El yordamıyla yerlerini buldular. Yıkıntı taçlarıyla arkasına saklanılacak yükselti yapılar.

Filikalar kıyıya doğrulmuşlardı. Burada da bazı filikaların bağlarında kalkanlı ağır makineli tüfekler vardı. Ara vermeden ateş ederek yaklaşıyorlardı.

Kumsalın yapısı gereği filikaların yakına gelmelerini bekleyeceklerdi.

Bölük taç gibi sessiz ve sakin bekledi.

Filikalar koya girdi, sokuldu. Coğkun İrlandalıların bir kısmı kumsala ulaşmadan suya atladı, denizi yara yara kıyıya koçmaya bağladı. Bir kısmı inmek için filikasının baştankara etmesini bekliyordu.

Mehmetler kurma kollarını çakırdatarak tüfeklerini kurdular. Keskin niçancılar subayları niçanladı.

Bölük Komutanı Yüzbaşı Hasanın iğaretiyle 250 tüfek, tek tüfek gibi patladı ve bir daha susmadı.

O uzun, derin sessizlikten sonra bu birden gürleyiş İrlandalıları sersemletti. Çoğu filikalarından inmeden vuruldu. Bazı filikalar battı. Kimi boğuldu. Kumsala çıkanların çoğu cansız serilip kaldı. 200 kadar İrlandalı, kumsalın sonundaki kayaların arkasına yatıp sindiler.²⁹ Bunların ancak bir kısmı sağ kalacaktı.

Bu sırada River Clyde gemisi de gelip Seddülbahir Kalesinin önüne baştankara etmişti. Deniz sığ

olduğu için kıyıdan uzak kaldı. Bu gemi düğüncesini ortaya atan ve sonuçlandıran Binbaşı Unwin, ölümü hiçe sayarak, gemiyle kara arasında duba ve mavnalardan bir köprü kurmaya girişti. Geminin iki bordasındaki kapılar açıldı. Sabırsız askerler karaya çıkmak için kat kat iskeleler ve rampalardan inmeye bağladılar.

Bu sahneyi izleyen General Hamilton ve Amiral de Robeck ümide kapıldılar. Birkaç dakika sonra erken ümide kapıldıklarını acıyla anlayacaklardı.

Türkler geminin bir tuzak olduğunu anlamışlardı.

Mahmut Sabri Bey burdaki bölüğü iki takımla takviye etti. Sayıları 430 oldu. Ğkiye ayrıldılar. Yarısı ikinci çıkarma dalgasıyla kumsala gelenleri biçmeyi sürdürdü, yarısı River Clyde'dan çıkanları avlamaya koyuldu.

Tek fişek bile boğa gitmiyordu.

Her yer cesetle dolmaktaydı.

Hava Birliği Komutanı Yarbay Samson keşif uçağı ile savağ alanlarının üzerinde uçmakta, durumu gözlemekteydi. Ertuğrul Koyu'nda gördüğü Ğey hiçbir yerde hiç kimsenin göremeyeceğı bir River Clyde'dan çıkma girişimi

Ğeydi: Mavi deniz kıyından 50 metre açığına kadar kandan kıpkırmızı kesilmişti.30

River Clyde'ın oldukça yüksek olan ucuna çelik kalkanlarla korunan çift namlulu ağır makineli tüfekler ve otomatik toplar yerleştirilmişti.

Bunlar ve iyice yaklaşan savağ gemileri kumsalın çevresini ateğ altına almışlardı.

Türkler de erimeye başladılar.

Ertuğrul tabyasının bulunduğu köğeyi 10. Bölüğün 1. Takımı tutmaktaydı. Mangadan mangaya koğarak askerlerini coğturan takım komutanı ağır yaralandı. Bölük Komutanı Yüzbağı Hasan, takımı ikiye bölerek beğ mangasını Ezineli Yahya Çavuşun, dört mangasını bir başka çavuşun komutasına verdi.

Yahya Çavuş ile birliğı (45 kiğı) en uçtaydı. Burası önemliydi. Köğe olduğı için hem denize bakıyor, hem kumsalı yukardan ve yandan görüyordu.303

Yahya Çavuş Balkan Savağı rezilliğini yağamığ, bir daha yağanmaması gerektiğine inanmış, olgun, ağırbaşlı bir insan, usta bir askerdi, i

Hemen birliğın başına geçti, o da Teğmeni gibi bağırdı: "Haydi aslanlarım!"

Ertuğrul Koyu'nun batısındaki takım komutanı yaralanınca, onun yerini de Bigalı Mehmet Çavuş

doldurdu. Takım Mehmet Çavuş'un yönetimine alğıktı. Onunla kıyıda çok nöbet tutmuşlardı. O da bağırdı:

"Bir kurğun bile boğa gitmeyecek!"

"Tamam Çavuş!"

Bölük Komutanının gözü sık sık Çavuşlara kayıyordu. Çavuşların birliklerini iyi yönettiklerini görünce içi rahatladı, Tabur Komutanı Mahmut Sabri Bey'e bilgi verip onu da rahatlattı.

İngilizler bir girişimde daha bulundular. Seddülbahir köyünün iskelesine 150 kişilik bir birlik çıkardılar. Amaç köyden geçerek Türk savunmasının sol ucunun arkasına sarmaktı. Bu hareket fark edilince, köye 30 kişilik bir müfreze yollandı. Burada bir manga vardı. Birleşip 40 kişi ettiler.

İngilizlerin önünü kestiler.

Köyün sağlamca kalmış son evleri de bombardıman yüzünden yanıyordu. Yangın yalazları ve kıvılcım yağmuru altında, bu küçük birlik ile 150 İngiliz arasında çok kısa bir hesaplaşma oldu. Uzun Türk süngülerinin tadını ilk kez tattılar. Kurtulabilen 20-25 İngiliz askeri iskeleye geri kaçtı.

Queen Elizabeth zırhlısından derin bir üzüntü içinde Ertuğrul Koyu'ndaki durumu izlemekte olan General Hamilton ve Amiral de Robeck iskeleye kaçanları gördüler, bir motor yollayarak kurtardılar.³¹

Durum ümitsizdi. O kadar güvendikleri 29. Tümenin öncüleri karaya çıkıp tutunmayı başaramamışlar, River Clyde'da 1.000'den fazla asker kapalı kalmıştı.

İsrarın yararı yoktu.

"Çıkarmayı durduralım General."

"Haklısınız efendim."

29. Tümen Komutanı General Hunter Weston Ertuğrul Koyu'na çıkarmayı durdurdu.³²

Saat 09.30'du. Sonrası sayfa 277'de

5) ESKİ HİSARLIK³³

Burası Seddülbahir'de çıkarma yapılacak en doğudaki yerdi. İngilizler bu kesime S kıyısı diyorlardı.

Buraya çıkacak İngiliz birliğinin görevi büyük çıkarma hareketinin sağ yanını güvence altına almaktı.

Burayı ele geçiren birlik, Türk savunmasının doğu yanı için de büyük tehlike olurdu.

26. Alay Komutanı Kadri Bey buraya savunma için ancak bir takım ayırabilmişti, 80 kişi. Takımın piyade tüfeğinden başka silahı yoktu.

Savaş gemileri bu kesimi ve çevresini de erkenden ateş altına aldı. Bombardıman korkunç bir yoğunlukla sürdü. Bu kıyıya 24 filikaya bindirilmiş üç İngiliz bölüğü, 900 kişi çıkacaktı.

Donanma ateşi yumuşatınca filikalar harekete geçtiler. Hiç tepki görmeyince kıyıdağı savunucuların ağır bombardıman sonucu toprağı gömüldüklerini düşündüler. Mehmetler gerçekten toprağı gömülmüşlerdi ama düşmanın düşündüğü gibi değil, gerideki derin siperlere girip saklanmışlardı.

Ateğ kesilince siperlerden ıktılar. Kıyıdaki siperler dümdüz olduğu için mermi çukurlarında, kaya parçalarının arkasında yerlerini aldılar.

Takım Komutanı Asteğmen Abdürrahim "Ah ne olurdu, elimizde bir ağır makineli tüfek olsaydı da unları duman etseydik" diye içini çekti.

Filikalar iyice yaklağmığtı.

Emrini verdi:

"Ateeeç!"

Takım ateçe bağladı.

Filikaların bağındaki ağır makineli tüfekler sustu. Filikalar birbirine girdi. Kıyıya çıkabilen ęngilizler can havliyle kayaların arkasına sinip kaldılar. Kıvıldaayan vurulup düğüyordu.

80 kiği, 900 kiğilik  bölüğü felç etmiğti.

ęngilizler sorunu zmek için tepenin doğusuna altı filika ile bir bölük çıkardılar. Burası kayalık, çok dik bir yamatı. Savunma bu kesimi birkaç nbetiyle tutmayı yeterli grmğti. ęngiliz bölüğü bu etin yamaca tırmanıp düze çıkmayı baçardı. Takımın arkasına doğru, sarktı. Deniz kıyısında sinmiğ

bekleyen ęngilizler de takımı gafil avlayan bu durumdan yararlanıp doğrudular, tepeye fırladılar.

Takım gafil avlanmığtı.

"Eyvah, sarılıyoooooz!"

Çevik davranarak beğ-on esir bırakıp kuğatma çemberinden sıyrıldı, biraz gerideki sırtta yeniden

mevzilendi.

İngilizler Eski Hisarlık tepesinde bulunan tarihi kale yıkıntısını ele geçirdiler. Ama inatçı takımın denetimi altındaydılar. Er-tuğrul Koyu'na çıkmak için çırpınan arkadaşlarına yardımcı olamıyorlardı.

Keskin nişancılar kımıldayanı vuruyordu.34

Takım rahat değildi. Cephanesi bitmek üzereydi. O yüzden Abdürrahim'in gözleri ikide bir Alçıtepe köyüne kayıyordu. Elbette Alay Komutanı yardım yollardı.

Yoksa son kurşunlarını atıp geri çekilmek, düşmanı serbest bırakmak zorunda kalacaklardı.

Buna katlanmak çok zordu.35

Saat 09.30'du. Sonrası sayfa 279'da

5. ORDU KOMUTANI Mareşal Liman Paşa, Bolayır'da Saros körfezindeki gemileri izlemeyi sürdürmekteydi.

Ertesi günü Seddülbahir'e çıkacak olan Deniz Piyadeleri, za-ın.m zaman filikalara indiriliyor, sonra yeniden gemilere alınıyorlardı.

Liman Paşa bu hareketler gerçek bir çıkarma hazırlığı mı, yoksa gösteri mi, hâlâ bunu anlamaya çalışmaktaydı.

Bu sırada Arıburnu'nda, Seddülbahir'in bazı koy ve kumsalları uda kan gövdeyi götürüyordu.

Saros'ta iki, Çanakkale kesiminde bir, toplam üç tümen, yaklaşık 36.000 asker, bütünüyle savaş dışı durumda, boş bekliyordu.

ANZAKLAR Arıburnu'nda ilk çıkışta karşılaştıkları beklenmedik direnç yüzünden karışmış, bir daha da bir düzene girememişlerdi. İyi dövüyor ama dağınık, plansız bir biçimde yayılıyorlardı.

Yüzbaşı Faik'in bölüğü erimiş, sağ ve sağlam bir tek subay ile pek az asker kalmıştı. O tek subay 1.

Takım Komutanı Asteğmen İbrahim Hayrettin'di.35"

Anzaklar Conkbayırı'na doğru yayılmaya başlamışlardı

Anzaklar direnen birkaç dağınık küçük birlik, birkaç perakende asker dışında karşı duracak kimse kalmadığını sanarak, oldukça rahat ilerlerken, saat 09.00'da 27. Alayın taarruzuna uğramışlardı.

'Korkak Abdul kaçtı, hedefe giden bütün yollar açık' derken, bu tepeden inme taarruz Anzakları şaşırtmıştı.

27. Alayın iki taburu da hızlıydı.35b 4 makineli tüfek, geride tutulmalarının acısını çıkarmak istemesine, durmadan çalışıyor; keskin nişancılar subayları vuruyor, birlikler başsız kalıyordu.

Zoru gören Anzaklar kendilerine çeki düzen verdiler. Direne-mezlerse arkaları denizdi, denize süprüleceklerdi.

Zaman zaman boğaz boğaza gelinecek, Anzaklar da uzun, ince Türk süngülerinin sıcak tadını tadacaklardı.

Kırmızısirt ile Kanlısirt'in büyük bölümü kurtarıldı, düğmana kaptırılan 3 top geri alındı. Alay Anzakların Kabatepe'ye yakın kanadını denize doğru itmeye çalışıyor, Anzaklar Çiddetle direniyordu.

Savağ çok sertleşmişti.

Anafartalar köyünden küçük Adil (ğahin) yanındaki köylüsü vurulunca ağlamaya başladı. Öbür yanında da yine bir köylüsü vardı. Adil'in ensesine Çaplağı vurdu:

"Sus! ğehitler ölmez! Birazdan gelir, bize destek olur."

"Gelir değil mi?"

"Gelir!"

Sağlıkçılar sokulup Ğehidi geriye aldılar. Adil ağlamayı kesti, savağa döndü. 27. Alayda Küçük Anafartalar köyünden 33 kiğı vardı. Bu, verdikleri ilk Ğehitti.35c Alayın durumu ğefik Bey'i kaygılandırmaya başladı. Arıbur-nu Koyunu dolduran filonun topları alayın her hareketini ustaca izliyor ve kayıp verdiriyordu. Hızla erimekteydiler.

Alayının, Arıburnu kesiminin, Çanakkale Boğazı'nın bir kurtarıcıya ihtiyacı vardı.

Bu çok sıkıgık anda 9. Tümeden haber geldi: 19. Tümen Komutanı Yarbay M. Kemal sabah 57.

Alayla birlikte Kocaçimen'e hareket etmişti. Yani 27. Alayın sağ yanının gerisine.

ğefik Bey bütün yüreği ile Allah'a hamdetti.

Yalnız alayı değil, yalnız Arıburnu değil, Boğaz, dolayısıyla Ğstanbul kurtulmuştu.

Haberi bir gevğeme olmasın diye yaymadı. Kocaçimen yönüne bir haberci yolladı, M. Kemal'e alayının durumu hakkında bilgi verdi ve emrine girdiğini bildirdi.

Çanakkale Savağı bitene kadar 19. Tümenin emrinde kalacaktı.

M. KEMAL ve 57. Alay, Kocaçimentepe ile Conkbayırı eteklerine ulaşmışlardı. M. Kemal bu korunaklı yerde askerinin dinlendirilmesini istedi.

Durumu bir an önce görmek istiyordu. Conkbayırı'na çıkan vadi atla geçmeye elverişli olmadığından atı bırakıp yürüdü. Emir Subayı, Bağhekim ve Topçu Komutanı da atları bırakarak M. Kemal'i izlediler.

Alay arkadan gelecekti.

Fundalıklı vadiden ilerleyerek Conkbayırı ile Besimtepe arasına çıktılar. M. Kemal Conkbayırı'na yürüdü. Buradan Arıburnu Koyundaki savağ ve tağıt gemileri görünebiliyordu. Koy gemi doluydu.

Saat 10.00'du.

Bir grup askerin koğar adım yaklağığı görüldü. Asteğmen Ğbrahim Hayrettin'in takımından kalanlardı bunlar. Yarları zorlukla ağımiğ, düğman ileri kollarıyla dövüğe dövüğe geri çekilmiğ, çekilen bağıka askerlerle birleğmiğ, dövüğürken yeniden küçük parçalara bölünmüşlerdi. Elleri yüzleri yara bere içinde, giysileri yırtık pırtıktı, mermileri tükenmişti. Ama Conkbayırı'na düğmandan önce yetiğmeyi bağıarmışlardı.

M. Kemal'e tehlikeyi haber verdiler:

"Düğman efendim!"

Gösterdiler. Gerçekten bir Anzak müfrezesi Conkbayırı'na doğru yaklaşıyordu. 1 km. kadar uzaktaydı. Teğmen Tulloch'un müfrezesiydi bu. Hedefe en yakın Anzak birliğiydi.

57. Alaydan kimse yoktu daha. M. Kemal zaman kazanmak için yüksek sesle süngü taktırıp askerleri yere yatırdı.

Teğmen Tulloch Türk subayının askerleri ateğ etmeye hazırladığını sandı. O da müfrezesini yere yatırdı. Yürüse, ateğ açtırsa, ateğ edip vurmaya bağıarabilse, tarihi değığtirirdi.³⁶

Öncü bölük yetiğmişti. M. Kemal'in emrini alır almaz, hızla açılıp hücumla geçti. Saat 10.25'ti.

Teğmen Tulloch ve onun gibi ilerlemiğ Anzak müfrezeleri durakladılar. Bu müfrezelerin arkasından Conkbayırı-Kocaçimen kesimini elde etmekle görevli beğ tabur geliyordu.³⁶³

Bölük çok kıvrak ve ustaydı. Tulloch tutunamayacaklarını anladı. Gelen taburlarla birleğerek direniğe geçmek için geri çekilmeye bağıladı.

Bölük direnen müfrezeleri süngüden geçirdi.

57. Alayın üç taburu da Conkbayırı'na çıkmıştı. M. Kemal Alay Komutanı Binbağı H. Avni Bey'le birlikte tabur ve bölük komutanlarını topladı. Durumu özetledi. Buldukları yerin önemini anlattı.

Burayı ele geçirmek için ilerleyen düğman birliklerini ezip denize sürecekerdi.

Gerekli emirleri verdi.³⁷

H. Avni Bey alayını savağ düzenine soktu. Keskin niğancılar yerlerini aldılar. Ağır makineli tüfekler uygun yerlere yuvalandı.

Subaylar ve askerler ellerini temiz toprağa, tüfeklerinin kabzalarına sürerek kuru aptes alıp savağa hazırlandılar.37"

Conkbayırı'ndan aÇağıya, savağın kaderini değıştirecek olan olağüstü taarruz bağladı.37b
Bataryanın dört topu Arıburnu kıyısını ateğ altına aldı.

Kurmay Yarbay M. Kemal bulunduğu yerden, dalga dalga kıyıya inen Kocadağı, Arıburnu Koyunu, toptan Çehit defterine yazılmaya gönüllü 57. Alayının ilerleyiğini izledi.

Durduğu yer Conkbayırı'nın eteğı değışil, kaderin M. Kemal'e açtığı yolunun bağılangıç noktasıydı.

Kurmay Bağkanı Ğzzettin Bey'e geride bıraktığı iki alayın da harekete hazır olmasını bildirdi. Çıkarma sürmekteydi. Bugün o iki alaya da gerek olacağı anlaşıyordu.38

ARIBURNU'NDA savağ gittikçe daha kanlı oluyordu. 27. Alay cephesinin en sağındaki bölüğün komutanı, iki yerinden yaralandı. Geri tağınırken bölüğün komutasını Teğmen Mucip'e (Kemalyeri) bıraktı.

Bu son bölüğün en sağında Subay Adayı Medeni'nin takımı vardı. Uzaktan el salladılar birbirlerine ve savağa kenetlendiler.

Tabur Komutanı Halis Bey gençlerin yönetiminde kalan sağ kanadın direnebileceğinden kuğkuya düğtü. Yardım için geldi. Yüzü sapsarıydı. Mucip nedenini çabuk anladı. Sol kolunun kumağı gittikçe kızarıyor, avucuna kan doluyordu.

"Yaralanmığsınız efendim."

"Gelirken oldu."

Mucip "Sıhhiye!" diye seslenecekti, Komutan susturdu: "Sus, asker yaralandığını duymasın."

Mucip'in yanında kaldı. Gençleri yalnız bırakmak istemediği belliydi. Düğman sağ kanadın arkasına dolanırsa 27. Alayın tümü tehlikeye düğerdi.

Mucip "Komutanım.." dedi, "..Deneysizliğimiz görevimizi bağarmaya engel değıl. Geçiniz rahat olsun.

Bize ve askere güvenin!"

Komutan zorlukla ayakta durmaktaydı. "Peki.." dedi, "..Gidiyorum ama buradan kesinlikle geri çekilmeyeceksiniz. Geriye ancak, hepinizin öldüğünü bildirecek bir haberci gönderebilirsiniz.

Anladın mı?"

"Evet efendim."

"Size takviye yollayacağım."

Bir erin yardımıyla ağır ağır uzaklağıtı.383

Savağı gittikçe acılağımaktaydı. Çıkarma sürüyor, Anzaklar geriden sürekli yardım alıyordu. Makineli tüfeklerinin sayısı da arttıkça artıyordu. Sağ yanlarının uzağından Kocadağı'n doruğına doğru Anzak birliklerinin ilerlediğı seziliyordu.

Mucip'in bölüğü ise durmadan kan kaybetmekteydi. Takviye gelmemiğıti. Yollanacak asker yoktu demek ki.

Bölükte çalığan 50 tüfek kalmığıti. O da gittikçe azalmaktaydı. Az sonra 35'e düğecekti. Mucip, "Galiba geriye, ölmek üzere olduğumuzu bildirecek haberciyi göndermenin zamanı geldi" diye düğündü. Geçti acıyla doldu tağıti. Ölmek sorun değıildi. Sorun görevi yarım bırakmaktı. Bağaramamığı olmaktı. Geçte sindirilmesi zor olan buydu.39

Yarası ağır olmayan birini, durumu bildirmesi için geriye yollayacaktı, Alay Komutanının emirerinin geldiğı bildirildi. Emireri selam verip emri ilette:

"Alay Komutanı bulunduğunuz yeri savunmanızı, bir erin bile geri çekilmemesini emretti.."

Bunu biliyor, bunun için eriyorlardı. Bu emrin bir devamı olmalıydı. Vardı. Emireri heyecanla emrin devamını da aktardı:

"..57. Alaydan bir tabur geldi. Arkanızdaki derede. Sizi takviye edecek!"

Sevinçten kalbi duracaktı.

Kurtulmuşlardı!

Hayır, vatan kurtulmuştı!

Demek ki 57Alay doruğa doğru ilerleyen Anzak birliklerini ezerek buraya kadar gelmişti. Yıl kadar uzun gelen bir süre sonra bölüğün arkasından sağ açığına doğru, yüzleri tuncıtan dökülmüş, uzun süngülü mucize adamlar, hayal gibi akmaya başladılar.

Mucip'in, Medeni'nin, askerlerin gözleri yağardı. Korku sona ermiş, durum tersine dönmüştü. Hepsi ancak o ânı yağanların bilebileceği bir mutluluk içinde "gimdi düşman korksun!" diye düğündüler.³⁹³

Sert, kısa, keskin komutlar duyuldu.

Tabur, Mucip'in cılız bölüğünün karışısındaki kalabalık Anlak birliğine taarruz edecekti. Mucip'in bölüğü ile yetiğen taburun solundaki bölük karışıp kaynaştı, bir oldu. Mucip'in bölüğünün biraz önceki bitkin, kaygılı bir avuç askeri canlandı. Onlar da taarruza katılacaklardı. Tüfeklerine uzun, ince, pırıl pırıl süngülerini taktılar.

Borular hücum havası vurdu.

Taarruz başladı.⁴⁰

Biraz sonra Türk askerlerine özgü savağ çıkışları lekesiz Arı-burnu göğünü dolduracaktı:

"Allah Allah Allah Allah Allah Allah..."

Herkes fedai, herkes kahraman, herkes büyüktü.

Tarihin en eski milletlerinden biri, ateğten geçerek, kan içinde, bir daha uyumamak, benliğini unutmamak, kandırılmamak, sömürülmemek, ezilmemek, ölmek üzere çıkış çıkışa dinliyordu.

KUMKALE mezarlığındaki küçük birlik, filonun yoğun ateği altında tağların arkasına, yıkılan mezarların içine sinmişti. Fransızlar bu durumdan yararlanarak Kumköy'den çıkıp iki yandan adım adım mezarlığı sarmaya başladılar.

Teğmen Fuat acıyla inledi. Bu destan sona eriyordu. Askerlerinden biri haykırdı:

"Bizim asker geliyor!"

"Hani, nerde?"

"Tee ileriye bak!"

Yaklaşmakta olan birliği Teğmen de gördü. Bir taburdu bu. Yaygın ve aralıklı sıralar halinde geliyordu. Gündüz gözüyle gelmesi büyük tehlikeydi. Nitekim az sonra filo ateğinin tümünü gelen birliğin üzerine kaydırdı.

Mezarlıktaki birlik ateğ kesilince, tağların arkasından, mezarların içinden çıkarak yeniden

mevzilendi ve Fransızları devirmeye başladı. Keskin nişancılar içlerini iyi biliyor, subayları keklik gibi avlıyorlardı.

Bu sırada mermiler, Ğarapneller yaklaşmakta olan birliğin sıralarının içinde, arasında, üzerinde patlamaktaydı. Vurulan düşüyor, birlik seyrekleşiyor ama dağılmadan, düzeni bozmadan, inanılmaz bir disiplin içinde, durmadan ilerliyordu. Barut ve toz dumanı içinde kaybolup kaybolup yine belirliyordu. Ğki Fransız uçağı döne döne birliği bombalamaktaydı. Birlik 31. Alayın 3. Taburuydu.

Teğmen Fuat'ın işi gururla doldu: Ne demir yürekli bir taburdu bu!

Üçte biri erimiş olan tabur Orhaniye ile mezarlığın arasına ulaştı. Sağ yanını mezarlıktaki küçük birliğe dayadı.

Fransızların karşısında eksik bir tabur ile iki eksik takımdan kurulu bir birlik oldu. Fransız birliği bu yetersiz, topsuz birliğin direncini kırmayı başaramadı.

Köye çekildi.

Saat 13.00'tü.40*

Kolordu ve Tümen Komutanları Kumkale köyüne hücum edilmesini istiyorlardı. Yöntemin karaya çıkmasına göz yumduğu düşmanın Ğimdi denize dökülmesi gerekiyordu Ama nasıl olacaktı bu?

Düşman karaya çıkalı saatler olmuş, toplarını ve ağır makineli tüfeklerini yerleştirmişti. Saat 17.00'de Kumkale'deki Fransız sayısı topçular ve istihkamacılarla birlikte 3.000 kişiyi aşacaktı.

Filo da yaklaşmış, bütün silahlarını kıyıya çevirmişti. Yakıp kül etmek için bekliyordu.

Ama emir kesindi.

Taarruz yapılacaktı. Ölüm mahkûmu birlikler Kumkale yakınında toplanmak için yola çıktılar.

LĞMAN PAğA Bolayır sırtında, denizdeki hareketleri dikkat ve sabırla izlemeyi sürdürmekteydi. Bazı hareket ve görüntülerden yavaş yavaş kuşkulanmaya başlamıştı. Mesela asker dolu olsa gemiler denize daha gömülmüş olurdu. Bunlar öyle değildi. Bunu sonunda fark etmeyi başarmıştı.

Esat Pağa sabahtan beri gerçek çıkarmaların yapıldığı güney kesimi için sürekli takviye istiyordu.

Ama burası da önemliydi. Saros'ta durumun bir gösteri olduğu tam anlağılmış değildi. Gösteri izlenimi verip buraya ansızın çıkarma da yapabilirlerdi. Çok uyanık olmak gerekti. Bu nedenle buraya kendi gelmişti.

7. Tümene iki taburunu bu gece deniz yoluyla Eceabat'a gön-dermesini emretti.

Ordu Komutanı Saros'ta bulunan 25.000 askerden ancak 2.000 kişilik bir tabur göndermeyi uygun görmüştü.

Uzunca bir duraksamadan sonra 5. Tümen de bir alayını .ğarköy iskelesine yanaştırmasını emredecekti.41

ESAT PAĞA ve karargâhı vapurla, zaman zaman ateğ altında kalarak, maceralı bir yolculuktan sonra Kilye limanına gelmişti.

Birleşik Donanma Saros'tan ve Kabatepe önünden ağırtma atığlarla Boğaz içindeki limanları ateğ altında tutuyordu. Düğman çıkarma yerlerine birlikler yollandığını sanmakta, ulaşımı engellemeye çalışmaktaydı.

Boğuna bir emektir bu. Tağınan ne bir tek asker vardı, ne de bir tek top.

Karargâh atlara binerek Maltepe'ye geldi. Buradan gemilerle dolu Arıburnu Koyu görülüyordu. Gemi sayısı olayın büyüklüğünü ve 19. Tümenin nasıl öldürücü bir tehlikeyi önlediğini kanıtlamaktaydı.

Karargâh hızla evlere, çadırlara yerleşti.

Birlikler değil ama ordu ve kolordu komutanlıkları baskına uğramıştı. Bir savaş halinde karargâhların nereye tağınacağı önceden belirlenmemiş, hiçbir ön hazırlık yapılmamıştı.

Yerleşme kargağalığı içinde bir sürpriz yaşandı. Yarbay M. Kemal Maltepe'ye geldi. Bu rastlantı hem Kolordu Komutanını, hem M. Kemal'i sevindirdi. M. Kemal sabahdan beri olanlar hakkında bilgi verdi ve niye geri geldiğini anlattı: Aldığı bir habere göre düğman Kumtepe'ye çıkarma yapmaktaydı.413

Aman!

Kumtepe, Kabatepe ile Seddülbahir arasında, Kilitbahir platosuna açılan çok kritik bir yerdi.

Arıburnu'nu 27. ve 57. Alaylara bırakıp kalan iki alayı ile bu tehlikeli çıkarmayı durdurmak için tümenin bağına koğmuğtu.

Arağıtırıldı. Kumtepe'ye çıkarma yoktu. Haberi getiren genç subayın heyecandan yer adlarını birbirine karıştırdığı, M. Kemal'e yanlış bilgi verdiği anlaşılıyordu.42

Ğçleri rahatladı.

Esat Pağ Liman Pağ'dan aldığı yetkiye dayanarak, M. Kemal'in, tümenin tamamını Arıburnu'nda kullanmasına izin verdi.42a Sonra da sordu:

"Kararınız nedir?"

"Bütün kuvvetimle düğmana taarruz etmek." "Güzel. Allah bağıarı versin."42b Bu izni alan M. Kemal, 77. Alayı 27. Alayın sol yanına yolladı. Görevini de anlattı: 27. Alayın sol ucundaki taburla bağlantı sağlayacak, birlikte düğmanın sağ yanını denize süreceklerti.420

72. Alayını yedek olarak 57. Alayın arkasına gönderdi.

Topçu taburunu Kocadere Köyü sırtlarına yerleştirdi. Anzak-lar iyice yerleşmeden, kök salmadan denize dökülmeliydi.

Karargâhıyla birlikte hızla Conkbayırı'na hareket etti.

Saat 14.00'tü.

1) PINARĖÇĖ KOYU Öncesi sayfa 254'te

Bir yarım takım ile bir eksik bölük (5. Bölük) Sarıtepe'ye yerleştiği öğrenilen düşmanı durdurmak için yola çıkmışlardı. Saat 09.00'da buluştular. 3.000 kişiye karşı 200 kişi!

Sayılar dünyasından bakınca bu anlamsız bir durumdu. Ama Çanakkale'de doğaldı. Ne subaylar yadırgadı, ne erler. Buna hazırdılar. Ėngiliz birliğinin ileri sürmüş olduğu küçük müfrezeleri temizleyerek ya da kovalayarak ilerlediler.

Sığındere kıyısında asıl büyük birlikle karşı karşıya geldiler. Kendilerinden on beş kat kalabalık düşmanı denize dökemezlerdi ama geriden yardım gelene kadar Sığındere'nin batı kıyısında tutabilirlerdi.

Tutmaları gerektiğine göre tutacaklardı!

Sığındere'nin doğu kıyısına yerleşip toprağa yapıştılar. Ateş savaşına giriştiler. Keskin nişancılar subay avlıyorlardı. Çok geçmeden iki komutandan birini vurdular.

Küçük fedai gruplar dereden geçip kayalık yamaçlara tırmanıyor, Ėngilizleri, beklemedikleri noktalara hücum ederek panikletiyorlardı.

9. Tümenin, işte böyle bir durumda hemen ileri sürmesi gereken, yedekte bekleyen bir alayı vardı: 25.

Alay. Tümen karar vermede yine gecikerek, bu alayı ancak öğleyin harekete geçirmişti. Olup bitenleri bilen alayın hazır beklemesi, 'haydi!' deyince fırlaması gerekirdi ama bu alay da yavaştı. Harekete geçmesi zaman aldı.⁴³

Bu alaydan bir tabur, Pınarıçi Koyuna yollandı.

Tabur yaklaşırken donanmanın ateşi altında kaldı. Güçlkle Sığındere'ye sokuldu. Çalışkan bölük, tabur komutanının emrine girdi.

Saat 16.00'da birlikte taarruza geçtiler.

Koydaki savaş gemileri ile Ėngiliz makineli tüfekleri taburu ateşe boğdu.

Mücadele aşama aşama sürüp gidecekti. Sonrası sayfa 287'de 2) ĖKĖZ KOY Öncesi sayfa 255'te

Güneye yardıma gönderilen bölük (7. Bölük), Gkizkoy'a düğman çıktığını öğrenince, kendiliğinden yönünü değırtirip saat 08.15'te İngiliz birliğinin kuzey yanına taarruza geğmiğ, düğmanın o kesimdeki bölüğünü komutanıyla birlikte yok etmiğti.

Komutan da, bölük de atılgan, pervasız ve deliğmendi. Sırtlara yayılarak İngiliz taburunu çıktığı yerde tuttu. Tabur kımıldanamıyordu.

İngilizler Gkizkoy'a bir tugay (dört tabur) daha çıkardılar.44 Gemiler ateği arttırdı. Makineli tüfek sayısı iyice çoğalmığtı.

Küçük birliğin çekileceğini sanıyorlardı. Tınmadı bile. Yapması gerektiğine inandığı görevi gözünü kırpmadan, canını esirgmeden yapmayı sürdürdü.

İngilizlerin tanımadığı, bilmediği, hayal edemeyeceği bir askerdi bu. Bu subay ve erleri uzun uzun anlatmak gerekmezdi, 'Çanakkale askeri' demek yeterdi.45

Bölüğün asker sayısı Gkizkoy'un güneyini çevirmeye yetmemiğti. Ancak kuzey ve doğu kesimini tutabiliyordu.

Güneydeki boğluktan yararlanan iki bölük İngiliz, Teke Koyunun arkasındaki Karacaoğlan Tepesine doğru sarkmaya bağladı. Bu olumsuz geliğme Teke Koyu savunmasını çok telağlandırdı. Sonrası sayfa 287'de

3) TEKE KOYU Öncesi sayfa 256da

Teke Koyu'nu savunan bölüğün Karacaoğlan Tepesi'ne sarkan İngiliz birliğini durduracak askeri yoktu. Bütün askerini savağa sürmüğtü.

Karacaoğlan Tepesi'nin elden çıkması savunmanın sağ yanının çökmesine neden olurdu.

Durum Mahmut Sabri Beye bildirilerek acele takviye yollaması istendi. Mahmut Sabri Bey takviye isteğini bu kez 'dayanın çocuklar!' diye geğirtiremeyeceğini anladı. Yedeğindeki iki bölükten biri olan 9. Bölüğü Gkizkoy'dan gelen İngiliz birliğini durdurmaya yolladı.

Bölük hazır bekliyordu, ânında harekete geçti, Karacaoğlan Tepesi'nin kuzeyinden geçerek ilerledi.

Gkizkoy'dan gelen İngiliz birliğini karđıladı. İngilizler makineli tüfekleri çalığtırarak bir ölüm perdesi kurdular. 9. Bölük, bağta bölük komutanı, biçilme pahasına ileri atıldı, bu ölüm perdesini yırttı, gittikçe kalabalıklağan İngiliz birliğini durdurup geriye attı.

Tehlike önlenmiğti ama birçok asker biçilmiğti. Mahmut Sabri Bey emrindeki İstihkam Bölüğünü de 9.

Bölüğün yanına sürdü.

Yaralılar geri alındı. Harapkale Tepe yakınındaki sargı yeri yaralı dolmuğtu. Her hareketi ateğ altına alan donanma yüzünden yaralıları geriye, Alçitepe köyündeki sahra hastanesine göndere-

miyorlardı.

Ağır yaralılar hava kararınca arabalarla gönderileceklerini umarak avunuyorlardı.

İngiliz komutanlar Karacaoğlan'ı ele geçirmeye, Türk savunmasında bir gedik açmaya kararlıydılar.

Bir başarıya şiddetle gerek duyuyorlardı. Çünkü ilerleyemeyen askerde yılgınlık belirtileri başlamıştı.

Savaş gemileri, karaya çıkan topçu subayların yönlendirmesiyle, iki yandan kıyıya yaklaşarak, küçük Karacaoğlan Tepesini hallaç pamuğu gibi atmaya başladılar. Burada yarısı erimiş bir takım vardı.

Hiçbiri 'bizi burdan çekin' demedi. Bunlar ölümlerle kan kardeşi olmuş askerlerdi.

Patlayış bulutları içinde kollar, bacaklar uçmaya başlamıştı. Göz göre göre buna katlanmak imkânsızdı. Bölük Komutanı geri çekilmeleri için emir verdi.

Savaş dumanı, tepenin eteklerine kadar çökmüştü. Uzunca bir zaman geçti. Tepeden inen yoktu.

Merak azaba dönüştü. Sonunda takımdan sağ kalanlar tepenin eteğinde dumanın içinden çıktılar.

Kiminin kucağında, kiminin sırtında yaralı arkadaşları vardı. Hepsi ağlıyordu. Tepeyi bırakmak çok güçlerine gitmişti.

Saat 11.00'di.

İngilizler boşaltılan Karacaoğlan Tepesi'ni hızla, zafer boruları çalarak işgal ettiler.

Karacaoğlan Tepesi'nin kuzeyinde, Gökçöy'e saldıran delişmen bölük, 9. Bölük ve Ştişkâm Bölüğü yan yana gelerek bir savunma hattı kurdular. Tepenin doğusunda da Teke Koyunu savunan bölük (12. Bölük) vardı. Bu bölük de çok kayıp vermişti.

Hepsi ancak 750 kişi ediyordu.

750 kişi en az on katı savaşçıyla, donanma ve bol makineli tüfekle boğuşacaktı. 46 günâ kadar orduya, güçlü birlikler yollayıp da düşmanı denize dökmesi için altı saat kazandırmışlardı.

Ama ne gelen vardı, ne yüreklendirici bir mesaj!

İngilizler Karacaoğlan Tepesinden sonra Aytepe'ye yönlendiler. Aytepe deniz kıyısında tümsek gibi küçük bir tepecti. Burayı yine 12. Bölüğün bir başka takımı koruyordu. Aytepe elden çıkarsa Teke Koyu savunması bütünüyle çökecekti.

Çünkü İngiliz taburu tümseği batıdan ve güneyden sarmaya başladı. Günün en düşündürücü savaşı başladı.

Saat 12.00'ydi.

İngilizler 2.000 kişiden fazlaydı, Aytepe'yi koruyan takım belki 80 kişiydi. Doğal olarak 2.000 kişinin kısa bir süre içinde hedefini ele geçirmesi gerekirdi.

Öyle olmadı.

80 asker çarpıştı, boğuştu, sayısı yarıya düştü ama Aytepe'yi İngilizlere bırakmadı. Geriden iki şey istemişlerdi: El bombası ve su. Mahmut Sabri Bey el bombası sandıklarını erlerle birlikte tepenin yakınına kadar sırtında taşıdı.

Asker el bombalarına sevindi. Yüzünü yıkayıp su içti. Savaşa devam etti. Ölerlemek için doğrulan her İngiliz'i vurup deviriyorlardı. Bombacıların zamanlama ustalıkları İngilizler için felaket olmaktaydı.

Kurşun genç bir askerin yüzünün sağ yanını boydan boya yarmıştı. Asker, yarasını sardırıyor, geri gitmiyor, canı çok yandığı için hem avaz avaz bağıyor, hem ateş etmeye devam ediyordu.

Az ilerisindeki takım çavuşu "Boğ bağıрма.." dedi, "..ğu İngilizlere küfret de içimizi soğut."

Zavallının aklına uygun bir küfür gelmedi, acı ve öfke içinde haykırdı:

"Hayvanlar!"

Yanıdaki yağlıca asker kızdı:

"Sus! Hangi hayvan bunlar kadar acımasız?"

Saat 15.00'e kadar savaş alanına bu 40 asker egemen oldu. Böylesine sert, keskin direniş İngilizleri yıldırılmıştı.47 Komutanlar ateş hattına geldiler, subaylar askeri savaşa zorladılar. Savaş yeniden canlandı. Gemiler yeniden toplarını ateşlediler

Mahmut Sabri Bey'in elinde buraya yetiştirebileceği yedek birlik kalmamıştı.

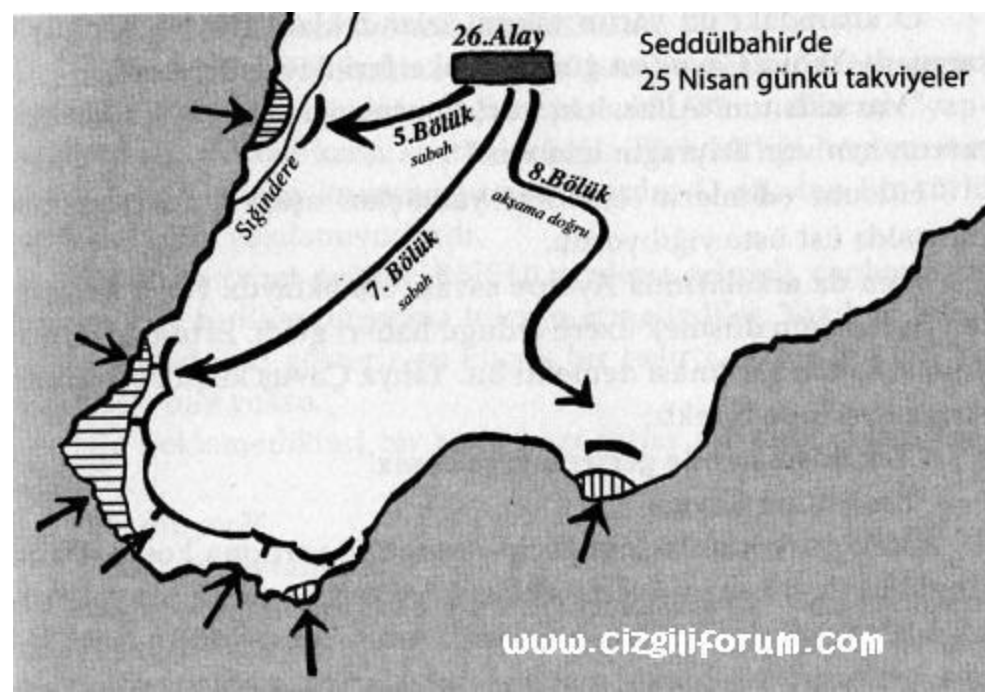
Geriden hayır yoktu.48

Sayı ağır basmaya başladı. Binlere karşı bir avuç insan daha fazla direnemezdi. Bunlar masal askeri değildi ki. 17.40'ta Aytepe emirle boşaltıldı.

Teke Koyu Gözcübaba Tepesine kadar İngilizlere bırakıldı. Gökizkoy'daki delişmen bölük, 9. Bölük, Gıstihâm Bölüğü ve 12. Bölük, 700 kişiyi kalmışlardı, bu kesimi kuzeyinden ve doğusundan bir demir kuşak gibi sardılar.

En azından 6 tabur İngiliz'i (7.200 kişi) Gökizkoy ile Teke Koyu'na hapsedtiler.49

Saat 18.00'di. Sonrası sayfa 288'de

4) ERTUĞRUL KOYU Öncesi sayfa 261 He

29. Tümen Komutanı General Hunter Weston, Ertuğrul Koyu'ndaki Türk savunmasının geçilemeyeceğini anlayınca, sabah 09.30'da Ertuğrul Koyuna çıkarmayı durdurmuş, birliklerin çoğunu Teke Koyu'na göndermişti.

Kumsalda oraya buraya gizlenmiş 200 kadar İngiliz, River Clyde'da 1.000 asker kalmıştı.

Seddülbahir Kalesi'nin duvar diplerine, yıkıntılara sığınmış İngilizler de vardı. Kıvılcıdanın başına ne geleceğini iyi bildikleri için kıvılcıdamadan bekliyorlardı.

Mahmut Sabri Bey uygun bir anda İngilizlerin burada da harekete geçeceklerini tahmin ediyor, huzursuzlanıyordu. Çünkü bu kesimdeki savunmacılar (10. Bölük ile 11. Bölüğün iki takımı) da çok kayıp vermişti. Yedeğinde bir manga askerden başka güç kalmamıştı.

Haklı çıktı.

Saat 15.00'e doğru Ertuğrul Koyunda da canlanma oldu.

İngilizler River Clyde gemisinin ucundaki ağır makineli tüfeklerin, otomatik topların koruyuculuğu altında harekete geçerek, Ertuğrul tabyasına çıkan dik yamaca hücum ettiler.

O kısımdaki iki yarım takım, İngilizleri ateş ve süngüyle karşıladı. Yahya Çavuş'un gür sesi askerleri devlettiriyordu:

"Vur aslanım! Allah için vur! Yurdun için vur! Anan, bacın, yavrun için vur! Bayrağın için vur!"

Hücum edenlerin cesetleri yamaçtan aşağıya tekerleniyor, kumsalda üst üste yığılıyordu.

Tam da arkalarında Aytepe savaşı olmaktadır. Hava kararırken Aytepe'nin düşmek üzere olduğu haberi geldi. Ertuğrul tabyasının arkadan sarılması demekti bu. Yahya Çavuş küçük birliğinin

yarısını yerinde bıraktı:

"Tek düğman bile geçirmeyeceksiniz!"

"Bağüstüne Çavuş!"

Öteki yarısının bağına geçip Aytepe'ye yardıma koştı. Uzun süngüleri ile düğmanın içine dalacak, Aytepe'ye kanlı bir yol açarak silah kardeşlerine katılacaklardı. Ama Aytepe düğmüştü. Tepeye yerleştirilmiş İngiliz makineli tüfekleri insan biçiyordu. Yahya Çavuş'un adamlarını da biçip toprağa düğürdü.

Düğman şimdi de Gözcübaba Tepesi'ni sarmaya başlamıştı.

Burada da küçük bir birlik vardı. Bu yiğitliğine söz yetmez küçük birlik ertesi gün öğleden sonraya kadar tepeyi savunacak, çevredeki askerlerin esenlikle geri çekilmelerini, yeniden savunma hattı kurmalarını sağlayacaktı.50

İngiliz komutanlar son Ğrlanda hücumunu engelleyen Türklerin bulunduğu kesimin yerle bir edilmesini emrettiler. Savaş gemileri tutkuyla yanaştı. Elliden fazla çelik namlu bu noktaya çevrildi.

Ertuğrul tabyasının köşesinde sabahki bombardımandan sonra aceleyle kazılmış, derinleştirilememiş

toprak siperler vardı. Asker bu yarım siperlerdeydi. Orası birdenbire cehenneme döndü.

Biri bile kurtulamadı. Siperler mezar oldu.

Yahya Çavuş'un ne birliği kalmıştı, ne yeri. Birkaç yaralı askeri ile birlikte geri çekilerek koyun kuzeyinde ve doğusunda savaşmayı sürdüren bölüğüne katıldı.51

Saat 18.00'di. Sonrası sayfa 288'de

5) ESKİ HİSARLIK Öncesi sayfa 262'de

İngilizler Eski Hisarlık tepesinin harabe kesimini ele geçirmişlerdi. Ağır ağır yayılmaya çalışıyorlardı.

Bunu dikkatle yapmaktaydılar. Çünkü karğısı sırttaki küçük Türk birliği hemen ateş açıyor, açığa çıkana kurşunu yapıştırıyordu. O yüzden bir türlü istedikleri gibi yayılamıyorlardı.

Takım da rahat değildi. Bölüğü yardıma gelmeli, cephane yetiştirmeli ve birlikte düğmana hücum etmeliydiler. Yazık ki bölüğün yola çıktığını gösterir en küçük bir belirti, sözgelimi bir toz hulutçuğu bile yoktu.

Hiç beklemedikleri bir anda bazı sesler duyuldu, gürültüler oldu.

"Ne oluyor?"

Silahlara davrandılar.

Bağlı oldukları bölük (8. Bölük) toz çıkarıp da savağ gemilerinin dikkatini çekmemek için yoldan değil, sel yataklarından, dere içinden, hendeklerden, emekleye sürüne, saklı gizli gelmiş, yanlarında bitivermişti.

Takımın yüzü güldü. Hemen bölüğüne katıldı.

Bölük hiç dinlenmeden savağ düzeni aldı ve taarruza geçti. Eski harabeyi sardı. Gyice sıkıktırdı, dört katı olan düşmana süngü hücumuna geçti, yayıldığı mevzilerden söktü, Eski Hisar harabelerinin gerisine, duvarları dibine attı.

Buradan koparıp denize dökmeyi başaramadılar. Çünkü hazır bekleyen gemiler iki yandan kıyıya yanaşarak Eski Hisarlık'ı yanardağ ağzına çevirdiler.

Bölük kayıp vere vere geri çekilerek takımın açtığı siperlere sığıttı. Ama İngilizleri harabeden dışarı bırakmayacaktı.52

Saat 18.00'di.

Pınarıçi, Gkizkoy ve Eski Hisara çıkmış olan İngiliz birlikleri küçük Türk birliklerinin sert denetimi altındaydılar. Bu denetimi kırmayı başaramıyorlardı.

İngilizler Teke Koyunda Karacaoğlan ve Aytepe'yi ele geçirmiş ama Gözcübaba Tepesi önünde duraklamışlardı. Çok sıkı önlemler alarak savunmaya geçtiler.

Gece Türklerin güçlü takviyeler alarak Giddetle taarruz edeceklerinden korkuyorlardı. Sonrası sayfa 289'da

ÇANAKKALE'DE kara savaşlarının başladığı, düşmanın bir yerlere çıkartma yaptığı İstanbul'da yarım yamalak duyulmuş, kulaktan kulağa yayılmıştı.

Kesin bilgi yoktu.

Nerelere çıkıldığı belli değildi.

Direniyor muyduk, ne oluyordu, kimse bilmiyordu. Harbiye Nezareti daha bir açıklama yapmamıştı.

Ama kulağı delik ve hayali geniş olanlar renkli, güzel masallar üretmeye başlamışlardı. Bazılarını Dilber'in babası da duymuştu ama Orhan heyecanlanmasın diye evde anlatmadı.

Çocuk hızla iyileşirken heyecanlandırmak doğru olmaz diye düşünmüştü. Bu inceliği aile de destekledi.

Orhan iyi yiyor, Dilber'in koluna girip bahçede biraz yürüyordu. Birkaç kilo almış, yanaklarına kan gelmiş, ellerinin üzerindeki kırıklık kaybolmuştu.

Dilber, "Ah ağabey." dedi, "..hastaneye geldiğim gün öyle korkunçtun ki. Ğskelet bile senden güzeldi.

Ne kadar çirkindin anlatamam. Oh canım, Ğimdi eski haline döndün. Yine yakıĞıklı oldun. Hatta eskisinden daha yakıĞıklı oldun. Seni gören kız ânında âĞık olur. Olmayan kızın aklına, zevkine ĞaĞarım."

Arkasından da belki nazarı değer korkusuyla telaĞ içinde ekledi:

"Aman maĞallah!"

GELEN RAPORLAR durumu kesin olarak aydınlatmıĞtı. Asıl çıkarmalar Arıburnu ile Seddülbahir'e yapılyordu. Saros'taki olay gösteriydi, Kumkale'deki de öyle.

Durumu anladıktan sonra Liman PaĞa'nın hemen ordu karargâhına dönmesi, ordusunu artık kesinleĞmiĞ olan duruma göre yönetmesi, çıkarma yerlerinde eriyip giden birliklere hemen yardım yollaması beklenirdi.

Ama dönmedi.

Buraya bağlanıp kalmıĞtı, kımıldanamıyordu. Geceyi de Bolayır'da geçirecek, belki geceleyin çıkarma yaparlar kuĞkusu içinde Ğngiliz savaĞ ve taĞıt gemilerini izlemeyi sürdürecekti.⁵²

Bu sırada Arıburnu'nda, Seddülbahir'de Türk birlikleri düĞmanın yerleĞmesini, yayılmasını önlemek için oluk gibi kan döküyorlardı.

3. Kolordu yana yakıla takviye istiyordu.

Liman PaĞa nihayet Çanakkale kesimindeki 15. Kolordu Komutanı Weber PaĞaya Ğöyle bir emir yollayabildi:

"Eğer bölgenizde ciddi bir çıkarma yoksa ve elinizde verebileceğiniz bir birlik varsa, bir alayın Esat PaĞaya yardım için Eceabat'a gönderilmesini rica ederim."

Weber PaĞa, dileĞe benzeyen bu nazik emre yanıt bile vermedi. Emir Türk kurmayların zorlamasıyla bir kez daha yinelenecek, Weber PaĞa yine yanıt vermeyecekti.⁵³

19. TÜMEN Komutanı M. Kemal iki alayını yola çıkardıktan sonra atını dörtnal sürerek saat 15.30'da Conkbayırı'na ulaĞtı. Karargâhını burada kurdu.

Bu saate kadar 1. Anzak Tümeni bütünüyle karaya çıkmıĞtı. 2. Anzak Tümeni çıkmayı sürdürüyordu.

Ama Güneyde 27. Alay, kuzeyde 57. Alay, 15.000 Anzak'ı iki uçtan kısıkaça almıĞlardı. Alaylar birbirlerine kenetlenmiĞler, sağlam, arasız bir cephe oluĞmuĞtu.⁵⁴

Ğki uçtan ve ortadan bastırarak Anzakları dar bir kıyı Ğeridine sıkıĞtırıyorlardı.

M. Kemal 27. ve 57. Alaylara tümeninin bütün kuvvetiyle savaĞ alanına geldiğini bildirdi. Cepheye

yanağmığ olan 72. Alayın bir taburuyla 57. Alayı takviye etti.

Taze kan 57. Alaya iyi geldi, taarruzu yeniledi.

Filonun 172 topu 57. Alayı delice ateğ altına aldı.55 Anzak komutanları hiç olmazsa Kılıçbayırı-

Düztepe hattında tutunabilmek için çırpınıyorlardı.

57. Alay düğmanı, donanmanın desteğine aldırılmadan bu mevzilerden süngüyle söktü attı, Kılıçbayırı-Düztepe kesimini geri aldı.

General Hamilton'un Arıburnu için o kadar özenle hazırladığı plan tümünden suya düğmüğtü.

Kocaçimen çok uzaklarda kalmığtı. Kabatepe'ye yanağamıyorlardı.

Anzak Kolordusu Komutanı General Birdvood derin bir hayal kırıklığı, Ğağkınlık ve büyük kaygı içindeydi. Kıyıdaki komutanlardan cesaret kırıcı mesajlar yağyordu. Hepsi yıldı.56

Dövüğükleri askerler, hiç de düğündükleri gibi çıkmamığtı. Bunlar yurtlarını ölümüne savunan zehir gibi askerlerdi. Böyle sert bir direniğ beklemeyen hayli Anzak askeri geri gelmiğ, yaralıları almak için kıyıda bekleyen filikalara sığınmığlardı.57 Tepelerden kumsala yaralılar akıyordu.573

Kurmaylar olası yaralı sayısını doğru kestirememiğlerdi. Sadece 500'er kiğilik iki hastane gemisi vardı.

Ğkisi de dolmuğtu. Yaralıları kıyılarda bekliyordu. Ğoğunun yarası kangrene dönüğecekti.57b Kıyıbağının geniğliği ancak bir buçuk, iki kilometreydi. Derinliği ise Türklerin durmak bilmez hücumları yüzünden gittikçe azalıyordu. Bu daracık yere bir kolordu, 30.000 kiği nasıl sığardı, kendini nasıl korurdu?

Ğüneğ denize batıyordu.

M. Kemal cepheyi ateğ hattına kadar gelerek denetlemeye bağladı. Ateğten çekinmiyordu. Bu hali subayların ve askerlerin dikkatini çekti.

Ğki alay da çok kayıp vermiğti. Bütün gün yürümüğ ve ara vermeden dövüğmüğlerdi. Ama subaylar da askerler de savağ Ğevki içinde taarruzu sürdürüyor, vatani karığ karığ geri alıyorlardı.

Birçok yer adsızdı.

ğimdi her yer bir ad kazanıyor, haritalara bu adlar iğleniyor, kel tepelerin, cılız derelerin, sıradan sırtların, kayalık bayırların adı tarihe geçiyor, her karığ toprak vatanlağıyordu.

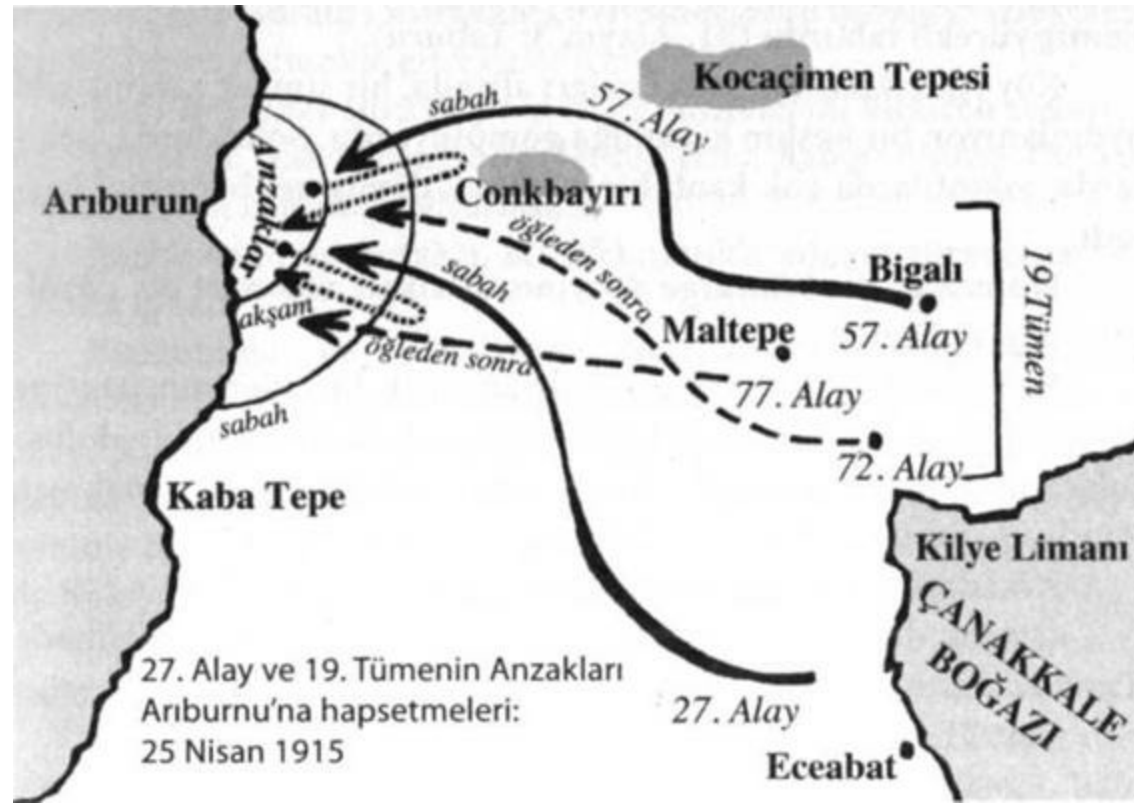
Karanlık basınca filo ığıldaklarını yakarak savağ alanını aydınlattı. Türklerin elinde olduğu sanılan bütün tepeleri, bayırları, vadileri cehenneme çevirdi.

Asker Liman Pağanın gözünü korkutan donanma ateğine çabuk alığmığtı. Arazinin çok engebeli

olması ateşin tehlikesini azaltıyordu.

57. Alay 180 yükselteli tepeyi, 27. Alay da Kırmızı Sırt'ın büyük bölümünü geri aldı.58

Ama sol kanattan haber gelmiyordu. Buraya yollanan 77. Arap Alayının, 27. Alayın soldaki taburuyla birlikte düşmanı de-

KGM doğru sıkıştırıyor olması gerekmektedir. Anzakların denize süpürülmesini bu baskı sağlayacaktı.

M. Kemal cepheyi siper siper denetleyip askerinin ateş altındaki durumunu inceleyerek, gün doğarken Kocadere'ye gelecek, çok üzücü, çok Çığırıcı bir olayla karşılaşacaktı.

Çanakkale'de bir daha yaşanmayacak bir olayla.

AVUSTRALYA TÜRKENİN karargâhı hemen ilk tepenin eleğinde kurulmuş, karargâh etekdeki girintilere, kovuklara sığınmıştı.

Plan uygulanamamış, ağır kayıp verilmişti. Çünkü Türk alayı tümeni ilk tepeler hattına kadar geriye sürmüş, daracık bir alana hapsedmişti.

Sakinlik içinde durumu değerlendirmek imkânından yoksundular. Çevre Çığırıcı bir kargaşalık içinde kaynaşıyordu. Tartışılmaz bir gerçek belirmişti: Gece ya da sabah bir Türk taarruzu Anzakların sonu olurdu.

Kurmaylar aralarında, 'en mantıklı hareketin başarısızlığı kabul ederek geri çekilmek olduğunu' düşünmeye başlamışlardı.

Bu öneriyi gecikmeden komutana açmaya karar verdiler.583

KUMKALE'NGN doğusunda, sessizlik içinde üç tabur toplanmıştı. Her kımlıyı ateşe boğan filoya görünmemek için olabildiğince saklanarak gelmişlerdi.

Bu kuvvetin başına 39. Alayın Komutanı Yarbay Nurettin Bey (Özsu) getirildi.5815

Kolordu Komutanı Weber Paşa da, 3. Tümen Komutanı Albay Nicolai de, düşmanın karaya çıkmasına izin vermenin doğru olmadığını anlamış gibi görünüyorlardı. Ama bu kez de bu yanlışlı temizlemek amacıyla birliği, hazırlık yapmadan, hemen taarruza geçmesi için zorluyor, yanlışla yanlış

ekliyorlardı.

Hava iyice kararmıştı. Birlik, bir gece taarruzunun gerektirdiği birçok önlem alınmadan, hazırlıklar yapılmadan taarruz etmek zorunda kaldı.

Saat 19.00'du.

Taarruz başlar başlamaz filonun tüm gemileri ıçıldıklarını yakarak kıyıyı ıçığa ve ateşe boğdu.

Kıyıda taarruz eden tabur ateş barajını aşamadı, çok da kayıp verdi. Ama sağdaki tabur bir hamlede Kumkale köyüne girdi. Bu tabur gündüz, filonun ateşi altında düzenini bozmadan gelen demir yürekli taburdu (31. Alayın 3. Taburu).

Köy ıçıldıkların gezgin ıçıkları altında, bir çimçek çakmış gibi aydınlanıyor, bir keskin karanlığa gömülüyordu. Sokaklarda, avlularda, yıkıntılarda çok kanlı bir çatışma, dövüşme, boğuşma başladı.

Fransızlar da, Sömürge Alayının Afrikalı askerleri de, çözülmek üzereydiler.

Filo ateşini köye girmeye çalışan Türk birliklerinin üzerine toplayınca, ateşten kaçınan birlikler köye karışık bir halde dolmuşlar. Bunlardan birinin öncüleri, savaş sarhoşluğu ve oynak ıçık içinde, 3.

Taburu düşman birliği sanarak ateşe tuttu.

Arkadan ateş yiyen tabur dağıldı.

Ortalık daha da karıştı. Bozulan düzen yeniden kurulamadı. Taarruz durduruldu. Saat 21.30'du.59

GENERAL HAMILTON, Kurmay Başkam, Amiral de Robeck , Albay Keyes, Queen Elizabethen telsiz kamerasında ayak üstü akşam yemeği yediler.

Gün çok yorucu ve heyecanlı geçmiş, Türkler hiç ummadıkları bir direnç göstermişlerdi. Asıl çıkarma yerlerinde durum güven verici değildi.

Yemeğin yarısında 29. Tümen Komutanı General Hunter Weston geldi. Sabahtan beri açtı. O da bir Geyle atıÇtırdı. Ğyimselik vermeyen olaylar anlattı.

Hamilton havayı düzeltmek gereğini duydu:

"Askerimiz niye savaÇtığını biliyor. Askere savaÇın sona ermesi için Boğazları aÇıp Rus dostlarımızla el ele tutuÇmamızın Çart olduğunu, Ğmparatorluğun kaderinin gösterecekleri cesarete bağlı olduğunu iyi anlattık. Kimse merak etmesin, bu savaÇı kesin olarak kazanırız."593

Bu sırada Arıburnu'nda Anzak komuta kurulu geri çekilmeyi görüÇüyordu.

3. TÜMEN Komutanı Albay Nicolai Süvari Bölüğünden Üsteğmen gerif Güralp'i Kumkale çevresinde olup bitenleri izleyerek sık sık rapor vermekle görevlendirmiÇti.

gerif Bey Türk birliklerinin köye girdiklerini bildiren raporunu yazıyordu. Ğçerde olup bitenlerden daha haberi yoktu. Tümen komutanının çağırıldığı bildirildi.

Rapor yazmayı bıraktı, atı Akkuyruk'a atlayıp tümen karargâhına koÇtu.

Komutanlar ve karargâh subayları bahçedeydiler. Kolordu Komutanı Weber PaÇa, Tümen Komutanı Albay Nicolai, Topçu Alayı Komutanı Yarbay Binhold, sönmeye yüz tutmuÇ bir ateÇin yanına kurulmuÇ bir masada oturuyorlardı. Masanın üzeri yarı yenmiÇ bir kuzu budu ile çeÇitli yiyecekler, bira ve konyak ĞiÇeleri ile doluydu. ÜÇ Alman subay neÇeyle yiyip içmekteydi.

Türk subaylar da masanın biraz uzağında, ayakta, gerif Bey'in anlatıÇıyla, bu sahneyi 'yutkunarak seyrediyorlardı'.59b

gerif Bey komutanları selamladı. Tercüman yardımıyla durumu anlattı. Bazı birliklerin köye girmiÇ olması, mezarlığın hâlâ

Türklerin elinde bulunması Almanları keyiflendirdi. Albay gerif Bey'e konyak ikram etmek istedi.

Almanların ayrıcalıklı sofrası, arkadaşlarının yutkunarak izlemeleri, bu onur kırıcı durum, gerif Bey'i çok yaralamıÇtı. Ğkramı kabaca reddetti. Albay el çabukluğu ile cebine iki yumurta koyarak genç subayı ödüllendirdi, "Haydi git." dedi, "..Birazdan ben de geleceğim."

Gerçekten gelecek ve Yarbay Nurettin Bey'i gece yarısından sonra yeni bir taarruz daha yapmaya zorlayacaktı.

KAPTAN STOKER'IN AE-2'si 16 saattir su altındaydı. Oksijen azalmıÇ, hava çok kirlenmiÇti.

Denizaltıyı arayan torpidobotların pervane sesleri kesileli iki saat kadar olmuÇtu. Mürettebatın sinirleri kopacak kadar gergindi.

Kaptan Stoker artık su yüzeyine çıkabileceklerine karar verdi. Periskopla çevreyi denetledikten sonra gerekli emirleri verdi. Gemi yükseldi ve suyun üzerine Çıktı.

Kule kapağını açtılar.

Oooh!

Denizaltının içi temiz havayla doldu.

Asya kıyısından 800 metre uzaktaydılar. Yağmur çisiliyordu. Görülürlerse hemen dalmaya hazır, bataryaları doldurmaya başladılar. Mürettebat denizaltının güvertesine çıkarak ciğerlerini temizledi.

Bataryaların tam dolması için dört saate ihtiyaç vardı.

Çok uzaktan donanma toplarının uğultusu yansiyordu. Demek ki Türkler direniyordu. Stoker Geçit'i geçmeyi bağırdığını Amirale bildirmek istedi. Bunu bilmek orduya da moral verirdi. Bataryalar dolar dolmaz Marmara'ya hareket edecek, belki İstanbul'a kadar gidecekti.

İmkânsız sanılan Çey gerçek olmuştu! Öbür denizaltılar da Boğaz'dan geçebilir, böylece İstanbul-Gelibolu destek yolu körletilirdi.

Telsizci Falconer, Amiral gemisi ile bağlantı kurmak için çok çalıştı. Başaramadı. Kaptan Stoker'ın yazdığı kısa mesajı bağlantı kuramadan verdi. Belki bir gemi rastlantı eseri sinyalleri alır ve haberi Amirale iletirdi.

Telsizci Falconer

Bataryalar dolana kadar burada bekleyeceklerdi. Talihleri vardı. Denizin üzerini yoğun bir sis kapladı. Görülme tehlikesi kalmadı.

1) PINARĞÇĞ KOYU Öncesi sayfa 272'de

25. Alayın taburu ancak öğleden sonra yetişebilmiş, saat 16.00'da taarruza geçilmişti.

Tabur denizle Sığındere arasından, kuzeyden güneye taarruz ediyordu. Çalışkan Bölük savaşa yine derenin doğu kıyısından katıldı.

Taarruz hızlı başlamıştı.

Ėngilizler üç kat kalabalıktı. Makineli tüfekleri boldu. Denizde dört savaş gemisi vardı.

Taarruz filonun ve makineli tüfeklerin ateşi altında gelişmedi, giderek yavaşladı. Ama durmadı.

Tabur ve bölük sık sık kuzeyden ve doğudan küçük, şaşırtıcı hücumlar yaparak Ėngiliz birliğini yoracak, bıktırarak, bunaltacaklardı.60

Burası biri küçük, biri büyük, iki sürprize gebedi. Sonrası sayfa 292'de 2) ĖKGZKOY Öncesi sayfa 273'te

Ėkizkoy'daki Ėngiliz birliğinin güney kolu Karacaoğlan Tepesi yönüne sarkarak Teke Koyu'ndaki Ėngiliz birliği ile birleşmişti. Büyük kısım ise kuzeyden Delişmen Bölüğün, doğudan 9. Bölüğün baskısı altındaydı.

Delişmen Bölük Ėngiliz birliğini yerinde tutabilmek için çok çabaladı, çok kayıp vermişti. Bölük Komutanı Yüzbağı Yusuf Kenan yaralanmıştı. Öbür subaylar da ya çehitti, ya ağır yaralı. Hafif yaralanan askerler yaralarını ceketlerin içine dikili sargı beziyle sarıyor, yerlerini bırakmıyorlardı.

Takımlar birkaç mangaya düşmüştü. Düşman azaldıklarını anlayıp da harekete geçmesin diye sürekli hareket ediyorlardı.

26. Alay Komutanı Kadri Bey gece bu gazi bölüğü geriye çekti. Yerine eksik ama sağlam bir bölük yolladı.61

Yeni bölük siperleri devraldı, hepsi kan içindeydi. Sonrası sayfa 3) TEKE KOYU Öncesi sayfa 274'te

Ėkizkoy, Karacaoğlan Tepesi, Teke Koyu ve Aytepe Ėngiliz birliklerinin elindeydi. Bunu başarmak için çok ölü ve yaralı vermişlerdi.

Bu kesimi sarmış olan Türk birliklerinin, geriden gelecek büyük birliklerle birleşerek geceleyin taarruza geçeceklerini, tutunamayıp denize döküleceklerini sanıyorlardı.

Bu nedenle filo bütün gece alarında bekleyecekti.

Derin siperler kazıldı. Tepeler makineli tüfeklerle donatıldı.

Asker bütün geceyi uykusuz geçirecek, çıt çıksa, bir gölge kımıldasa, doludizgin ateş edecekti. Bu kesimdeki Ėngiliz askerleri uzun süre bu korku gecesinin etkisini üzerlerinden atamayacaklardır.62

4) ERTUĞRUL KOYU Öncesi sayfa 277'de

Savaş çok yavaşlamış, hatta durmuştu. Ėki yan da eller tetikte soluklanıyorlardı.

3. Taburun da çok şehit ve yaralısı vardı. Durmadan savaşan asker yorulmuştu. Ama çok iyi bir iğ

yaptıklarının farkındaydılar: Bir buçuk tabur asker, bir tümene ve bir donanmaya karşı direnmiş, düşmanı durdurmuş, ilerlemesine izin vermemişti.

Gözcübaşa Tepesi, Harapkaşe Tepesi, Seddülbahir Kalesi ve Seddülbahir Köyü taburun elinde, Ertuğrul Koyu da tümüyle denetimi altındaydı.

gimdiye kadar Orduya 15 saat kazandırmışlardı. Daha da kazandıracaklardı. Gkizkoy'daki, Teke Koyundaki, Eski Hisarlık'taki düşman çıktığı yerde büzülmüş duruyor, ilerleyip yayılamıyordu.

Binbaşı Mahmut Sabri Bey düşmanı denize dökmek, günü kesin bir zaferle kapatmak için Tümeden takviye beklemekteydi.

9. Tümen Komutanı Halil Sami Bey akşam üstü ihtiyattaki 25. Alayın elde kalan iki taburu ile Ağır Makineli Tüfek Bölüğünü, düşmanın asıl çözüleceği yere, Seddülbahir'e yollamaya karar verdi.

2.000 yorulmamış, savaşmaya hazır Çanakkale askeri ve 4 pırıl pırıl ağır makineli tüfek!63

Böyle bir kuvvetle neler yapılmazdı ki!

Bu müjde bütün taburu dolaştı, herkese bir canlılık geldi. Yorgunluk geçti. Tüfekler temizlendi, süngüler bilendi. Taburu ta-11 uz heyecanı sardığı için kimse uyumadı.

Takviyeyi beklemeye başladılar. Sonrası sayfa

5) ESKİ HİSARLIK Öncesi sayfa 279'da

Burda da kimse uyumuyordu.

İngilizler harabeden çıkararak batıya doğru yayılmak istiyorlardı, Türk birliği ise İngilizleri kımıldatmamak.

Alarında bekleyen nöbetçi savaş gemisi ıGıldııyla tepeyi aydınlatmııtı. Bu, Türklerin iğine yarıyor, İngilizleri kolayca gözlüyor, biri kımıldarsa vuruyorlardı. Sonrası sayfa 292'de ARIBURNUNDAKİ Avustralya Tümeni Komutanı General Bridges, Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood'u, durumu yakından görmesi için kıyıya çağırıldı.

General Birdwood kıyıbağına çıktı.

Anzak komutanları toplanmııtı. İki Anzak tümeninin komutanı da, bu tümenlere bağılı tugayların çoğı komutanı da, burada tutunmaya imkân kalmadığını, Türkleri yenemeyeceklerini, verilen görevi yapmaya güçlerinin yetmeyeceğini açıkladılar. Türklerin önemli takviyeler olarak bu gece ya da sabah hücum edeceklerinden, denize döküleceklerinden çekmiyorlardı. Daracık kıyıbağındaki kargaayı, kumsalda serili yatan sıra sıra yaralıları gösterdiler. Ağlayan, çığlık atan, inleyen yaralıların haline dayanmak gerçekten zordu.

Komutanların isteğı açık ve kısaydı:

"Toptan mahvolmadan bizi buradan alın!"64

Anzak Kolordusu Komutanı

General Birdwood

Komutanların paniğı ve kıyıbağının içler acısı durumu General Birdwood gibi soğukkanlı bir askeri bile etkiledi. Komutanların isteğini, desteklediğini ekleyerek, Bağıkomutan General Hamilton'a yansıttı.

GENERAL HAMILTON, Queen Elizabeth zırhlısında, günü değerlendiren komutan ve kurmayları yalnız bırakarak, erkenden kamarasına çekilmııtı.

Derin bir ruh yorgunluğu içindeydi.

Bütün dünyanın izlediğı, farklı, heyecan verici, birçok ilklerin yağıandığı, büyük bir savaştı bu.

Bağarıları çok eskilerde kalmıı bugünkü Türk ordusunun karğısında bağarısız olmak ölüm demekti.

Kurmay Bağıkanı General Braithwaite'in heyecanlı sesi uykusunu böldü:

"Sir Ian, ölüm kalım meselesini halletmek için gelmelisiniz, muhakkak bir cevap vermelisiniz!"

General Hamilton bunun bir düğ değil de gerçek olduğunu anlayınca, top gibi yerinden fırladı.

Giyindi. Toplantı salonuna koğıtu..

Amiral de Robeck, Anzak kuvvetlerini tağıyan ve koruyan filonun komutanı Amiral Thursby, Albay

Keyes, Anzak Kolordusu Kurmay Bağkanı ile Topçu Komutanı, Hamilton'u bekliyorlardı.

Yüzlerini görünce çok kötü bir haber alacağını anladı.

General Birdwood'un mesajını verdiler. Birdwood'un mesajı özetle Göyleydi:

"Birliklerden bir kısmı ateğ hattını terk edip geri çekildi. Bu zorlu topraklarda dağılan erleri toplamak imkansız görünmektedir. Birliklerin yarın sabah yeniden savağa sevk edilmesi kararlağtırılmığa, sonuç fiyasko olacaktır. Birliklerimiz geri alınacaksa, bu iğ hemen yapılmalıdır"

General Hamilton Anzak Kurmay Bağkanı ile Topçu Komutanına düğüncelerine sordu. Ėkisi de komutanlarının görüğüne katıldılar.

Amiral Thursby'ye döndü:

"Amiral, siz ne düğünüyorsunuz?"

"Birliklerin yığıldıkları plajlardan geriye tağınmaları üç gün sürer."

"Pekâlâ, o zaman Türkler nerede olacak?" "Birliklerimizin tepelerinde." "Sonra ne olacak?" Amiralin yüzü karardı:

"Bu görevin kahrına sonuna kadar katlanmak zorundalar."

General Hamilton da bu düğüncededeydi. Tersine, bir bağarısızlık değil, o kadar iddialı hazırlıktan sonra büyük bir skandal olurdu.

Biri bir telsiz mesajı getirip Albay Keyes'e verdi. Mesaja göz atan Albay Keyes'in yüzü parladı. Mesaj AE-2 denizaltısından geliyor, kaptan bir gambot batırıldığını ve Boğaz'ı geçtiğini bildiriyordu. Telsizci Falconer'in öylesine çektiği mesajı bir gemi almığ ve Amiral gemisine ulağtırmığtı.

Keyes, "Bu güzel haberi Anzaklara bildirelim Generalim.." dedi, "..Bir Avusturalya denizaltısı bu.

Moral olur."

General Hamilton, bu haberi de içeren bir emirle Anzak Kolordusuna yerinde kalmasını bildirdi.

Emrini "..güvene kavuğuncaya kadar askere siper kazdırın, kazdırın, kazdırın" diye bitirdi.

BaÇkomutanın emri çok ivedi olarak General Birdvwood'a ulağtırılacaktı.⁶⁵

EĞer 9. Tümen Komutanı Halil Sami Bey akĐam verdiği kararı değiğtirmese, belki Anzakların isteğine benzer bir istek de Seddülbahir'de karaya çıkmıÇ olan 29. Tümen birliklerinden gelecekti.

Geri çekilmeyi isteyecek durumdaydılar.

EVET, 9. Tümen Komutanı Halil Sami Bey verdiği yerinde kararı daha sonra değiğtirmiğ, 25.

Alayın iki taburu ile Ağır Makineli Tüfek Bölüğünü Seddülbahir'e, 3. Tabur Komutanının emrine yollamaktan caymıŒtı.

Œki taburu dörde böldü. Taburların dörtte biri (2 bölük) yedek diye geride tutulacak, dörtte biri Pınarıçi Koyu'na, dörtte biri Eski Hisarlık'a, dörtte biri de 3. Tabura katılacak, kısacası tuz biber olup gideceklerdi.

Bu kararın nedeni galiba sürüp gelen 'yanlıŒ yapma' korkusuydu. Bu korku yeni yanlıŒlara yol açıp durmaktaydı.⁶⁶

Bu takviyeler yalnız Pınarıçi Koyunda iŒe yarayacaktır.

PINARŒŒŒ KOYU Öncesi sayfa 287'de

Gece iki bölük ile iki makineli tüfeğin çıkagelmesi herkesi sevindirdi. Bu, küçük sürprizdi. Büyük sürprize daha vakit vardı. Yeniden taarruz isteği uyandı. Çabucak hazırlandılar. Taarruz baŒladı.

Gergin bekleyiŒ, sürpriz hücumlar, tümenden uzakta yalnız kalmıŒ olma ürküntüsü, Œngilizleri çok yıpratmıŒtı. Çözölmek üzereydiler. Œngiliz mevzilerinde yer yer çöküntüler oldu. DireniŒ gittikçe zayıfladı. Bazı gruplar düzensiz bir halde çekilip kıyıya inmeye baŒladılar. Dağılma kolera gibi yayıldı. Komutan "durumumuz ümitsiz" diye mesaj gönderdi ve filodan yardım istedi.

Gemiler devreye girdiler. IŒıldaklar yakıldı. Toplar ve makineli tüfekler ateŒlendi. AteŒten bir duvar öröldü.

Türk birlikleri gereksiz kayıp vermemek için geriye, korunaklı yerlere çekildiler. Bu sırada filikalar kumsala baŒtankara ediyorlardı. Askerler sırt çantalarını yerlere atarak filikalara doluŒtular.

Türkler koca Œngiliz birliğinin kaçtığını bilse, herhalde ateŒten duvarı bir yerinden aŒar, kaçakları kumsalda bastırıyorlardı. Böyle kalabalık, güçlü, dört savaŒ gemisinin desteklediği büyük bir birliğin panikleyip kaçacağı kimin aklına gelirdi?

Birlik Türkler açısından en tehlikeli yer olan Pınarıçi Koyu'nu bırakıp gitmiŒti.

Günün büyük sürprizi buydu.

Bu sürpriz en çok, burada her Œeyin yolunda gittiğini sanan 29. Tümen Komutanı General Hunter Weston'u ve bu birliğe çok ümit bađlamıŒ olan BaŒkomutan General Hamilton'u ŒaŒkına çevirecekti.⁶⁷

ESKŒ HŒSARLIK Öncesi sayfa 289'da

Gece yarısına doğru buraya da iki bölük takviye gelmiŒti. Sessizce yanaŒtı. Görevi düŒmanı denize dökmekti. Œngiliz birliğini denetim altında tutan bölükten bilgi aldı.

Yayıldı.

Birlikte taarruza geçtiler.

Düşman uyanıktı, hazırды. Makineli tüfekleri hiç ölü nokta bırakmayacak biçimde yerleştirmiş, cesurca bekliyorlardı.

Ğki-üç bölükle, buradaki birliği ve alarında bekleyen savaş gemilerini yenmek güzel bir ümit ama imkânsız bir hayaldi.

Taarruz sonuç vermedi. Ğki yan da siperlere çekildi.

TÜMEN KOMUTANI Halil Sami Bey'in son kararına göre 3. Taburun payına, sadece iki bölük ile 2 makineli tüfek düşmüştü.

Tümen emrine göre, gelecek 500 kişi ile 'gece hücumu yapılarak karaya çıkan düşman temizlenecekti'.68

Binbaşı Mahmut Sabri Bey öfkesini içine gömdü.

3. Taburun büyük başarısından, ne tümen yararlanmayı bilmişti, ne de ordu. Bilseler hızla güçlü birlikler gönderirler, İngilizler gerçekten denize dökülürdü.

Bu sırada kumsalda kuşku verici bir hareket oldu. Bazı gölgeler belirdi. Koyu çevreleyen bölük, River Clide adlı gemi dolayısıyla tedirgindi. Karanlıktan yararlanarak birdenbire ve topluca gemiden karaya çıkmaya yeltenebilirlerdi.

Gölgelere doğru birkaç el ateş edildi. Gölgeler kaçıştı. Karşılık vermediler. Kale duvarının dibinde yuvalanmış nöbetçiler, gölgelerin yaralıları toplamak için gelmiş sıhhiyeciler olduğunu bildirdiler.

"Ateş kes!"

Bir daha ateş edilmedi.

Sıhhiyecilerin yaralıları serbestçe toplayıp gemiye taşımalarına izin verildi.69

ĞKGZKOY'DAN geri çekilen gazi bölük Alçitepe köyü yolundaydı.

Hepsi az ya da çok yaralıydı. 12 saat durmadan çatışıp boğuştukları için çok da yorgundular. Ama yürüyemeyen yaralı arkadaşlarını geride bırakmamışlardı. Nöbetleşe taşıyorlardı.

Alay Komutanı Yarbay Kadri Bey köydeki küçük sahra hastanesinin tek doktoruna bölük hakkında bilgi vermiş, aç geleceklerini de bildirmişti.

Böyle gazi bir birliği bir çorbayla ağırlamak olmazdı. Doktor yetkisini kullanarak, bölük için dört çeşit yemek hazırlattı. Mercimek çorbası, çoban kavurma, pilav ve tatlı. Ğyi beslenmesi gereken hastalara özgü çok özel yemek listesiydi bu.

Bölük geç vakit hastaneye ulaştı.

Doktor Çağakaldı. Kadri Bey bölümün fazla kayıp verdiğini söylemeyi unutmuştu. Yarım bölüktü gelen. Gerekenler ameliyat edilip yatırıldı.

Ötekiler de kir, kan ve yara içindeydi. Bakımları yapıldı. Temizlenip karınlarını çift porsiyon doyurdular. Çoğu böyle zengin ve bol yemeği herhalde bir daha görmeyecekti.

Allah'a ve devlete hamdederek asker yatağı toprağa uzandılar ve uyudular.

AE-2 mürettebatı uyanıktı.

İkinci Subay Kaptan Stoker'a bataryaların dolduğunu bildirdi. Kule kapağı kapandı. Gemi Marmara'ya doğru hareket etti.

Denizaltıcılık tarihinin en önemli olaylarından biri gerçekleşiyordu.70 , Boğaz'ın geçildiğini gece duyan İngiliz denizaltıcılar çok heyecanlanmışlar, Amiral de Robeck daha gelişmiş ikinci bir denizaltının yola çıkması için emir vermişti.

Bu görev için Yüzbaşı Boyle'un E-14'ü seçilecekti.

ALBAY NICOLAI Kumköy yakınındaki Yenişehir'e gelmişti. Yarbay Nurettin Bey'e yeniden taarruz etmesini emretti.: "Kumkale ele geçirilecek!" Birliği yeni bir taburla da takviye etti.

Köyün içi karmakarışıkta. İkinci bir taarruz karışıklığı daha da artıracaktı. İlk taarruzdan sonra elbette Fransızlar çok ciddi önlemler de almış olmalıydılar. Ama bu durumu ya Nurettin Bey anlatmayı başaramadı, ya Albay Nicolai anlamadı.71

Saat 03.00'te yeniden taarruz başladı.

Yeni tabur da yamandı.72 Hıçım gibi köye girdi. Yine sokaklarda boğuştu. Gözü pek askerler yıkıntılardan yıkıntıya geçerek, bazı makineli tüfek yuvalarının arkalarına dolandılar, el bombalarıyla içlerini bitirdiler. Ama kalan tüfekler taburu biçmeye yetti. Sokaklar yeni şehitler ve yaralılarla doldu. Çatışmaya ara verildi.

Köyün bir yarısında Fransızlar vardı, öte yarısında Türkler. Bir kişi hareket etse tüfekler ateşleniyor, yaralılar geri çekilemiyordu.

Üst komutanlar köyün ille geri alınmasını, düşmanın denize dökülmesini istiyorlar, bunun içinde de birlikleri apar topar, kurbanlık koç sürüleri gibi ölüme sürüyorlardı.

Saat 05.00'te, üçüncü kez, bir daha taarruz edildi. Asker ölümün üzerine yürüdü. Köy mezbahaya döndü. Fransızların bulunduğu yıkıntılar içinde, barikatlar gerisinde yer yer beyaz bayrakların kalktığı görüldü.

Oh!

Gün zaferle kapanıyordu. Öyle sanıldı.

Bundan sonra olacakları kimse kestiremezdi.73

ERTUĞRUL KOYU'NA gece yarısından sonra, saat 02.00'de iki bölük ve iki makineli tüfek geldi. Bir tabur bile değildi takviye. Çok da geç gelmişti.

Bu kadarcık bir kuvvetle sonuç almak imkânsızdı.

Mahmut Sabri Bey taarruzdan cayarak taburunun hevesini kırmayı doğru bulmadı. Aytepe geri alınabilse büyük kazançtı. Talihini denemeye karar verdi.

Yeni birlikler de taarruz düzeni içinde yerlerini aldılar.

Saat 03.30'da taarruz başladı.

Öki Türk makineli tüfeğinin takırdaması, askerlere türkü gibi geldi.

Bütün İngilizler uyanıktı. Kaygı içinde bu ânı beklemişlerdi. Hazırlıklıydılar. Türk taarruzunu müthiş

bir ateş sağanağı ile karşıladılar. Alarında bekleyen savaş gemileri de irili ufaklı bütün toplarını ateşlediler. Geride bir topal karınca bile bırakmamak niyetiyle tüm Türk cephesini yakıp yıkmaya giriştiler.

Taarruz gelişmedi.

Aytepe geri alınamadı.

Ama bu kesimde gecelemiştir İngilizlerin, Allah'ı anarak ateş denizine dalan, süngüleri katran karası gece içinde bile parıldayan Türkleri, korkmadan düşümleri mümkün değildi artık. Türklerin çok üstün silah gücüyle bile zor durdurulabildiklerini anlamışlardı.

Bu korku üst komutanlara da yayılacak, bunun etkisi gündüz görülecekti.

Mahmut Sabri Bey alaya durumu bildirdi, takviye ve cephane istedi. Çekilme söz konusu değildi.

Direneceklerdi.

Bir tabur 10 düşman taburunu kıyıda tutuyordu.74

GÜN ağarıyordu. M. Kemal, Kurmay Başkanıyla birlikte Ko-cadere'de bir köy evinde kurulmuş olan telefon merkezine uğradı. Kolorduyla konuşacak, takviye isteyecekti.

Telefon bağlanmadan, 77. Alayın 1. Tabur Komutanı Binbaşı Hacı Mehmet Emin Bey geldi. Gözleri ağlamış gibi kıpkırmızıydı.

"Efendim.." dedi, "..Utanç içindeyim. Ne yazık ki alayımız çil yavrusu gibi dağılarak savağ alanından kaçmıktır.."

"Ne diyorsunuz?"

"..Alay Komutanını bulamadım. Sizin buraya geldiğinizi duyunca bilgi sunmak için koçup geldim."

M. Kemal bu dürüst askeri Trablus'ta sömürgeci İtalyanlarla savaştıkları günlerden tanıyordu.

Yanında kol komutanlığı yapmıktı.

Gece sol yandan neden bilgi gelmediği, Anzakların niçin denize sürülemediği anlaşıldı.75

Savaş alanından kaçmak, bağışlanabilir suç değildi. Hacı Mehmet Emin Bey'e, "Alayı Kocadere'nin batısında toplayınız.." dedi, "..yine kaçan olursa vurunuz!"

İzzettin Bey'den bu rezil durumun sorumlularını saptamasını istedi.76

ConkbayırTnda yedekte bekleyen 72. Alaya, ivedi 27. Alayın soluna gelmesini emretti. O alayda çokça Türk vardı.

Olası bir Anzak karğı taarruzuna karğı bütün birlikleri uyardı.

ARAP ASKERLERİN bazı halleri, tavırları, alışkanlıkları, tümende bulunan Türk askerlerini Ğağırtagelmikti.

Bazılarının adının Muhammed oluşu daha çok Ğağırtıyordu. Türkler Peygamberlerine duydukları büyük saygı gereği, olur olmaz yerde ve biçimde kullanılmaması için çocuklarına bu adı vermez, onun hafifletilmiş biçimi olan Mehmet'i kullanırlardı.

Bu Türklere özgü bir dikkatti.77

Önlerine gelen yerde, gösterişli bir halde namaz kılmaları da Ğağırtıyordu. Türk, kulluğunu kulluğa yakışır bir alçakgönüllülükle, derin bir sadelik ve saygı içinde, gözden uzak yapmaya çalışırdı.

Bu da Türklere özgü bir incelikti.

Ama en çok da bu adamların çoğunun silah arkadaşlarını ateğ altında bırakıp kaçmalarına Ğağıtlar.

Bambağka bir milletin ve çok farklı bir toprağın çocukları olduklarını yasaya yasaya her gün biraz daha iyi ve derinden anlamaktaydılar.

KUMKALE KÖYÜNDE beyaz bayraklar sallanınca çatışmalar bıçakla kesilmiş gibi durdu. Fransızlar teslim oluyorlardı. Gün doğmaktaydı.

Sabah alacası içinde iki yan da ayağa kalktı. Çok duyarlı bir durumdu.

Yaklaşan kibar bir Fransız subayı iğaretlelerle kendi rütbesine denk bir subaya teslim olmak istediğini anlatmaya çalıştı. Alay Komutanıydı galiba. Köye girmiş olan subayların hepsi ya Gehit olmuştu ya yaralıydılar. Geride, Menderes köprüsünün ötesinde yüksek rütbeli Türk subayları vardı. Askerler de Fransız subayına iğaretlelerle bunu anlatmaya çabaladılar.

Zaman geçiyordu.

Ğki yanın askerleri birbirlerine karışmıştı. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Bu aşamada kararlı biri öne çıkıp duruma el koyamadı, teslim işlemi ni bağlatamadı.

Bu tuhaf durum uzayınca, iki yanın askerleri arasında itişmeler başladı. İtişmeler yer yer kavgaya, sonra da çatışmaya dönüştü.

Yeniden ateş savaşı na girişildi.

Fırsat kaçımtı.

Durumu öğrenen Fransız Tümeni Komutanı General d'Amade duraksamadan karaya çıktı. Köy içindeki karma birlik yeniden çözülebilirdi. Bu tehlikeli durumu atlatmak, yenilgiden kurtulmak gerekiyordu. Köy çevresindeki birlikleri geri çekti. Köydeki birliğini feda etmeyi göze alarak filodan köyü ateş altına almasını istedi.

Filo yeniden delirdi.

Kumkale köyü barınılamaz hale geldi. Ğki yan da köyü boşalttı. Sağ kalabilen 300 Türk, mezarlığa geri çekildi.

Gün yara sarmakla geçecek, Fransızlar 26/27 Nisan gecesi sessizce Kumkale'den çekileceklerdi.

Bu basit oyalama hareketi için çok kayıp vermişlerdi ama görevlerini başarmış, 3. Tümeni yerinde tutmuşlardı.78

GENERAL HAMILTON, Liman Paşa'yı güzelce aldatmış, birinci gün iki uçtaki dört tümenin hareketsiz kalmasını sağlamıştı.

Bu kalabalık, masraflı, zor oyunların amacı Arıburnu ve Seddülbahir'e takviye gelmesini önlemektir.

General Hamilton bu iki çıkarma yerine takviye gelmediği takdirde, buralara çıkacak güçlü birliklerle birinci gün kolayca ara hedeflere varacağını, üçüncü gün de Kilitbahir'i ele geçirerek seferin birinci aşamasını hızlı bir zaferle sonuçlandıracağını hesaplamıştı.

Plan başarıyla uygulanmış, iki yere güçlü birlikler çıkmayı başarmış, bu girişimi Birleşik Donanmanın 500'den fazla topu desteklemiştir, Türkler kanatlardan takviye alamamışlardı.79

Ama...

Ama Türkler Arıburnu'nda Anzak Kolordusunu, Seddülbahir'de 29. Tümeni bozarak, ezerek,

hedeflerinden uzakta, kıyıda tutmayı başararak pahalı planı alt üst etmişlerdi.

Bu olamaz, inanılmaz, kabul edilemez bir durumdu. Bir kazaydı. Ğlk güne özgü bir yanlışlıktı.

Çabucak unutulması gereken bir fiyaskoydu.

Birleşik Ordu'nun kıçı kırık, yoksul Türkler karşısında yetersiz kalması, boyun eğmesi, yenik düşmesi hayalde bile olası değildi.

Sorun sabah kesinlikle çözülr, hedeflere ulaşılır, en çok üç-beş gün içinde Boğaz donanmaya açılırdı.

Bunu sağlayacak emirleri verdi.

26 NĖSAN 1915 Pazartesi sabahı, savaşın ikinci günü, tan yeri ağarmaktaydı. Ürpertici bir sessizliklik vardı. Sanki zaman durmuş, evren donmuştu.

Harapkale Tepe'den ipek sesli, genç bir askerin okuduğu sabah ezanı duyuldu, derin sessizlik içinde Ertuğrul Koyu'na yansıdı, iki yana yayılıp Gözcü Baba Tepesi'ne ve Seddülbahir köyüne ulaştı:

"Allah ü ekber

Allah ü ekber"

Tam bu sırada yarımada'nın burnunu sarmış olan filo, Başkomutanın emrine uyararak, savaşı başlatmak için üç yandan birden ateş açtı. Ertuğrul Koyu'na yakın olan gemiler özellikle Gözcü Baba ve Harapkale tepelerini hedef almışlardı.

Askerin yakınlarına mermiler düşmeye başladı. Gözcü Çavuş 'saklan!' diye bağıracaktı ama ezanı kesmeye kıyamadı. Asker de mermileri umursamamış, belki duymamıştı bile. Yüreğinin akışına uyararak ezana devam etti:

"Allah ü ekber

Allah ü ekber.."

Yanıbaşında patlayan 35'lik bir merminin alevi içinde kaldı, görünmez oldu. Ezana hâlâ devam ediyor olmalı ki gözcü Çavuş büyük patlayışlar arasında bir sözcüğünü daha duyabildi:

"...Lailaheillallah!"

Dünyayı mermilerin kirli gürültüsü ve kara dumanı kapladı. Bombardıman yarım saat sürdü.

Yaralıysa sargı yerine taçımak için askere koçtular. Asker çiçek tozu gibi havaya karışmış, geride bir iz bile kalmamıştı.

Herkes bombardıman bitti diye sığınaklardan çıkıp yerini aldı. Kurnaz filo, askerleri yok etmek için

bunu bekliyordu. Yeniden bu kez daha da yoğun ateş etmeye koyuldu.

Havada taş, toprakla birlikte insan parçaları da uçmaya başladı.

River Clide gemisinin bağındaki makineli tüfekler ve otomatik toplarla da Ertuğrul Koyu'nu savunanları ateş altına aldılar. Amaç bağlarını kaldıramaz halde tutmaktı. Çünkü River Clide'ı boğaltmak istiyorlardı. Dövüken Hampshire Taburu 24 saattir gemide kapalı kalmıştı. Bugün bu tabura çok ihtiyaç vardı.

Bu ateş curcunası ve alacakaranlık içinde, gemide kapalı kalmış olanlar kapılardan çıktılar, mavnalardan kurulu köprüyü aşarak karaya koçmaya başladılar. Ancak bir kısmı karaya ulaşmayı başarabildi. Mehmetler canlarını hiçe sayarak açığa çıkıp ateş ederek çıkışı engellediler.

Çıkanlar Seddülbahir Kalesi'nin arkasına sığındılar. Bütün tabur gemiden çıktıktan sonra Seddülbahir köyüne girecek, oradan Harapkale Tepeye ilerleyeceklerdi.

Çıkamayanları beklemek zorundaydılar.

Bu sırada bir İngiliz taburu da Ertuğrul Koyu'nun batısında, dünden beri dayanan Gözcübaba Tepesini ele geçirmek için hücumla geçmişti.

Böylece iki koldan Harapkale Tepeye ilerleyerek Ertuğrul Koyu'nu düşürecek, 3. Taburu bitireceklerdi.

Bu tehlikeyi hesaba katan 26. Alay Komutanı Kadri Bey, Tümen Komutanının iznini alarak Mahmut Sabri Bey'e ikinci savunma hattına geri çekilebileceğini bildirdi.

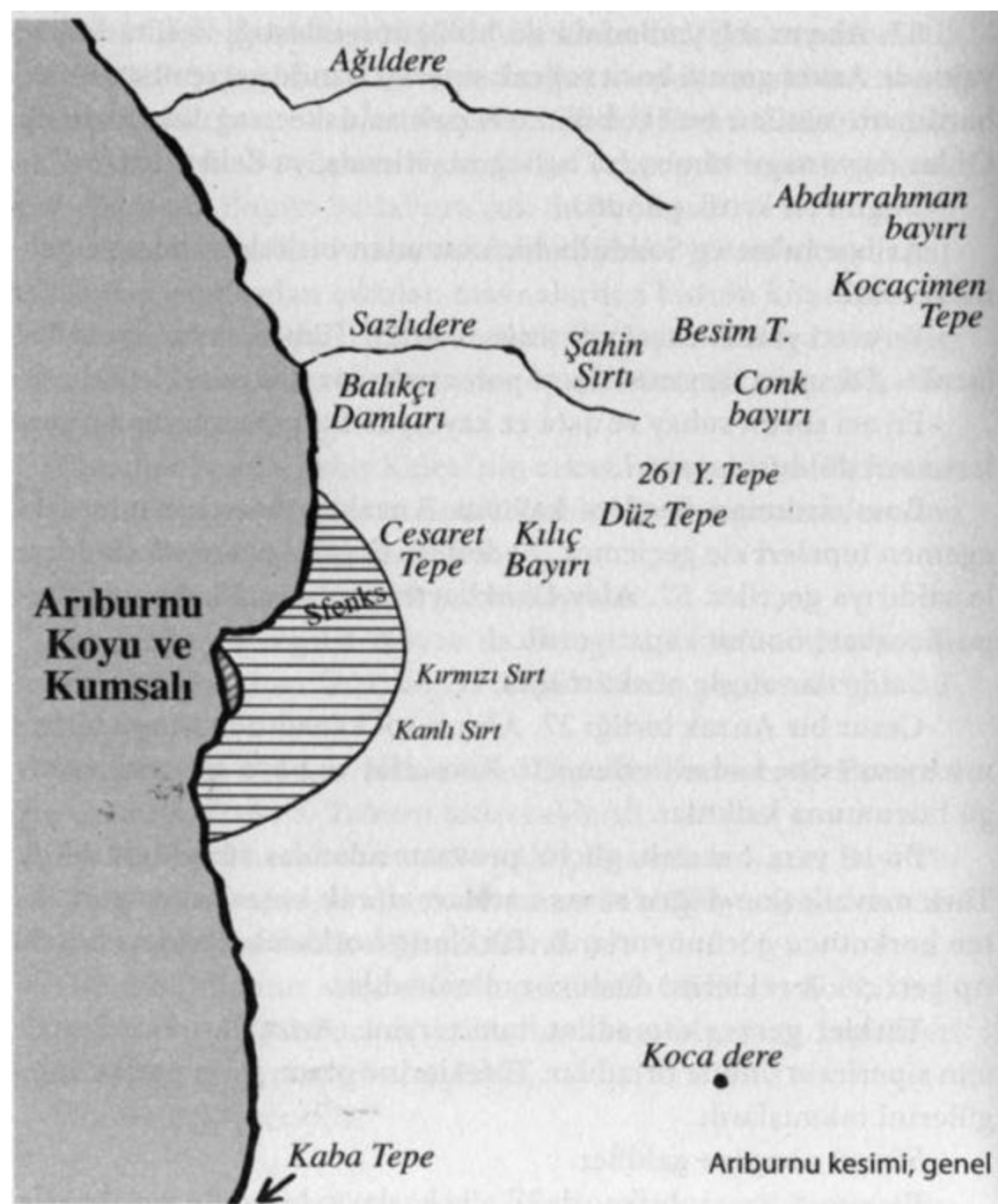
Gündüz, filonun ateği altında çekilmek tehlikeliydi. Kaldı ki Mahmut Sabri Bey hâlâ kuvvetlice bir takviye gelirse İngilizleri denize süpüreceklerine güveniyordu.

Ümitle bekleyecekti.80

SABAH Arıburnu Koyundaki filo da erkenden Kabatepe-Balıkçı Damları arasındaki kesimi, Conkbayırı derinliğine kadar ateğ altına aldı.

Queen Elizabeth de filoya katılmıştı.

Anzak Kolordusuna geniş bir kıyıbağı kazandırmak ve bir yerlerden çıkagelip Anzakları yaka paça kıyıya kadar süren Türk birliklerini kırabilmek için bombardıman çok geniş, çok yoğun, çok yıkıcı ve korkunç uzun tutulmuştu.

57. Alayın sağ yanındaki iki bölüğün yerleştiği kesim denize yakındı. Asker geceyi basit toprak siperler içinde geçirmişti. Bom-b 11«liman sonucu bu iki bölükten pek az asker sağ kurtulabildi. Onlar da ya sağır olmuş, ya belleğini yitirmiş, ya delirmişti.81

Bugün en kritik gündü.

Arıburnu'nu ve Seddülbahir'i savunan birliklere takviye gelmeyecekti.

Kuvveti yarıdan aşağı düşmüş olan 19. Tümen savunmada kalacaktı. Düşman taarruz ederse son ere kadar direneceklerdi.

En acı sorun subay ve usta er kaybıydı. Bu kahramanların yerleri nasıl doldurulacaktı?

Bombardıman ilerilere kayınca Anzaklar bazı kesimlerdeki egemen tepeleri ele geçirmek, hedeflere doğru yol açmak ümidiyle saldırıya geçtiler. 57. Alay Conkbayırı yönünü, 27. Alay Malte-pe-Eceabat

yönünü kapatıyordu.

Saldırıları ateşle püskürtüldü.

Cesur bir Anzak birliği 27. Alayın sol kanadında süngü hücumu mesafesine kadar ilerlemiştir.

Komutlar ve boru sesleriyle süngü hücumuna kalktılar.

Bu iri yarı, bakımlı, güçlü, pervasız adamlar süngüleri ellerde Türk mevzilerine doğru savaş naraları atarak koşarlarken gerçekten korkutucu görünüyorlardı. Türklerin korkarak siperleri boşaltıp geri çekileceklerini düşünüyor olmalıydılar.

Türkler geri çekilmediler, tam tersine, Anzakları karşılamak için siperlerin önüne fırladılar.

Tüfeklerine uzun, ince, parlak süngülerini taktılar.

Süngü süngüye geldiler.

Bir süngü savaşı birkaç dakikada biter. Bu kez de öyle oldu. Haykırıklar, bağırıklar, çığlıklar, kükremeler birkaç dakika ya sürdü, ya sürmedi. Sağ kalabilen Anzaklar geldikleri hızla geri çekildiler.

Çok süngüye dayanınca, donanma toplarının, bol paranın, çok askerin hükmü kalmıyor, kanlı oyun eğitilmişler içinde oynanıyordu.

LİMAN PAĞA geceyi Bolayır tepesinde geçirmiş, yarı uyuk-lanmış, yarı körfezi gözlemiştir, kaygı içinde bir gece çıkarması beklemiştir, iki tümeni de alarmda tutmuştur.

İngilizler çıkarma izlenimi vermek için bazı küçük hareketler yapmışlardı ama bu kez Liman Pağayı bile aldatamamışlardı. Ordu Komutanı 30 saat sonra Saros'taki durumun bir gösteri olduğunu anlamıştı.

Öğleyin 5. ve 7. Tümenlerin alaylarını deniz yoluyla Eceabat'a göndermeye karar verdi. Ama takviyelerin savaş alanına ulaşmaları günler alacaktı.

Çok ıçten geçtikten, düşman toprağa pençesini geçirdikten sonra yetişeceklerdi.

Kendi de Eceabat'a geçecekti. Kurmay Başkanı Kâzım Bey'i Bolayır'a çağırdı. Bu emri verdi:

"24 saat içinde hiçbir çıkarma hareketi olmaması halinde, 5. ve 7. Tümenleri tüm birlikleriyle Eceabat'a yollarsın!"

Aklı hâlâ çıkarmaya takılıydı.

Anadolu yakasındaki birlikler 'emin bir elde', Weber Pağanın komutası altındaydılar. Güney için de emin bir ele gerek vardı, Türk komutanlara güvenemiyordu. Enver Pağaya şu telgrafi yazdı:

"Gelibolu yarımadasının güneyinde komutayı ele almak üzere Albay Kannengiesser'in derhal ordu emrine gönderilmesini rica ederim" 81a

Albay Kannengiesser Harbiye Nezaretinde Ordu Dairesi Müdürüydü. ÇalıŖkan, düzenli bir askerdi.

Enver Pağa izin isteğini kabul etti. Yerine birini atamak gereğini duymadı. Yardımcısı Behiç Erkin Bey bu görev için yeterliydi. Bir süre sonra, Behiç Bey'in çok daha baÇarılı olduğu anlağılacaktı.

İngiliz uçakları Gelibolu'yu bombalıyordu. Liman Pağa bombalama bitince Gelibolu'ya döndü.

EĞyasını topladı. Gelibolu'dan Eceabat'a, oradan Maltepe'ye geçecek, akĖam 3. Kolordu Karargâhına yerleÇecekti.82

Ėzinsiz hareket eden M. Kemal'in ne korkunç bir felaketi önlediğini Esat Pağa ile Fahrettin Bey'den ayrıntısıyla öğrenecek, bunun değerini bilecek, kendisini 'bir gün içinde yenilen bir ordunun komutanı olmaktan kurtardığını' unutmuyacaktı.82"

15. KOLORDU KOMUTANI Weber Pağa, Türk kurmayların çırpınığları üzerine Liman Pağa'nın yolladığı son, kesin ve sert emirden sonra 3. Tümenin iki taburlu, eğitimi yetersiz 64. Alayını gece yola çıkarmığtı. Yollamak için Kolordunun en zayıf alayını seçmiğti. Ordu bastırınca yine hiç acele etmeden bir alay daha yollayacaktı. Bu da Kolordunun Çanakkale iskelesine en uzaktaki alayıydı (33.

Alay).

Alman komutanlar bu gecikmelerin, bu kayıtsızlıkların Arıburnu ve Seddülbahir cephelerinde kaç cana mal olduğunu, olacağını umursamıyorlardı. Bu tavırları nefrete ve kuğkulara yol açacaktı.

64. Alay gece durmadan yürüyerek Çanakkale'ye geldi. Bugün karĖıya geçmek ve 19. Tümenin emrine girmek için gemi beklemeye koyuldu.

Tağıma iğleri için Çanakkale'de bir birim kurulmuğtu. Birimin bağındaki komutan alayı karĖıya geçirip savağa yetiştirmek istiyordu. Bunun için dört bir yana bağ vurdu, konuğtu, yalvardı, tehdit etti, küftetti, tepindi, masayı yumrukladı, bıyıklarını yoldu ama bir sonuç alamadı.

Boğta bir gemicik bile yoktu.82b

ERTUĞRUL KOYU'NDA zaman geçiyor, hareket gelişmiyordu. River Clyde gemisindekilerle kıyıya çıkıp da kımıldayamayan askerlerde bunalım belirtileri görölmeye bağlamığtı.

Komutan vurulmuğtu.

Yeni komutan ve kurmaylar, gemide kalanları, kayıp vermeyi göze alarak karaya çıkarmaya karar verdiler, kararlarını da hemen uyguladılar.

Otomatik topların, çift namlulu makineli tüfeklerin koruyucu ateği altında çıkarma bağladı.

Küçük gruplar halinde gemiden çıkıp kalenin duvarı dibine koğmaya bağladılar. Oldukça kayıp

verdiler ama sonunda bütünüyle karaya çıkmayı başardılar.

Kalenin duvarları altına, kaya arkalarına saklanıp kalmış olanlarla birleştiler, Kalenin arkasından dolanarak köye ilerlediler.

Köyde dünden kalma bir yarım takım vardı.

Takım Komutanı Asteğmen İngilizlerin geldiklerini gördü. 30-40 kişi 1.000'e yakın askerle süngüle gerek başa çıkamazdı. Gki şey yaptı: Harapkale Tepeye birini yollayarak çok ivedi yardım istedi, gelecek olanlar bu savaşa kolayca ayak uydurabilsinler diye nasıl savaşacaklarını da bildirdi.

Sonra da küçük müfrezesini toplayıp ne yapacaklarını anlattı.

Askerler teker teker gizli saklı, kuytu, akla gelmez, beklenilirdik noktalara dağıldılar. Bunlar bol atış eğitimi yapmış, bir gün önce İngiliz askerini süngüyle kovalamış, soğukkanlı, kendine güvenen, usta askerlerdi. Ne yapmaları gerektiğini iyi anlamışlardı.

Buldukları yeri belli etmeden, belli olursa yer değiştirerek, İngiliz askerlerini avlayacaklardı.

Baştan başa yıkıntı halindeki karmakarışık köy böyle bir savaş için biçilmiş kaftandı.

İngiliz öncüler göründüler.

Saat 10.00'du.

Tekirdağlı Ali Onbaşı önde yürüyen İngiliz'i seçti. Sanki babasının çiftliğini ziyarete geliyordu köftehor. Öyle rahat bir hali vardı.

Nişan aldı. Nefesini tuttu. Tetiğe dokundu. Gümmmm!

İngiliz arka üstü uçarak devrildi.

İngiliz resmi harp tarihinin bir efsane gibi anlattığı Seddülbahir Köyü Savaşı başladı.83

Öncüler daha köyün girişinde temizlendiler. Tabur Komutanı Binbaşı Beckvith daha kalabalık bir öncü birliği sürdü ileri.

Yeni öncüler sağa sola, boşluklara ateş ederek köye girdiler. Karşı duran bir birlik yoktu. Hatta kimse yoktu. Daha fazla bilgi edinmelerine zaman kalmadı. Sanki her yandan ateş yağdı. Nerelerden ateş

ediliyordu? Kaç kişiydiler? Bunları algılayamadan vurulup serildiler.

Tabur durakladı.

Kiminle savaçacaklardı?

Birliğin ilerleyemediğini öğrenen River Clyde'taki üç yürekli kurmay subay, Binbaşı Beckvith'e yardım için karaya çıkıp koştular. Her biri bir küçük müfrezenin başına geçti.84

Harapkale Tepe'den yollanan müfreze de bu sırada köyün arkasından yaklaştı. Sessizce yıkıntılara dağılıp gizlendi.85

100 kişiyi etmişlerdi.

Bu küçük birlik, saat 14.00'e kadar dört saat, köyü vermeyecek, 1.000'den fazla İngiliz askerini durduracak, ağır kayba uğratacak.86

Ama birlik de hayli kayıp verecek, iki Takım Komutanı da şehit olacaktı.

Giderek küçük köy İngiliz askerleriyle doldu. Saklı gizli savaşa imkân kalmadı. Açığa çıkararak savaşa savaşa köyü bırakıp Harapkale Tepesinin kuzeyine çekildiler.87

BU SAATTE Gözcübaba Tepesi de iki yandan kuşatılmıştı. Dolu gibi makineli tüfek mermisi yağıyordu tepeye. Dünden beri tepeyi savunan o yiğitliğini anlatmaya söz yetmez küçük birliğe Mahmut Sabri Bey geri çekilmesi için emir verdi. Küçük birlik iyice erimiş, neredeyse iki mangaya düşmüştü. Emir ancak birkaç kez yinelendikten sonra tepeyi bırakmaya razı oldular.

Çekildiler.

Bunlar ağlamıyordu. Ağlamaktan beter bir haldeydiler.

İngilizler Gözcübaba Tepesi ile Seddülbahir köyüne sağlamca yerleşince, iki yandan Harapkale Tepeye doğru ilerlemeye başladılar. Savunmanın merkeziydi orası. Kuşatılma tehlikesi belirdi.

Mahmut Sabri Bey de artık takviyeden ümidi kesmişti.

Orduya 36 saat kazandırmışlardı. Ordu bu süre içinde buraya istese bir tümen, iki tümen, hatta üç tümen yığabilirdi. Bu kuvvetin, bir taburun kıyıda tutabildiği düşmanı denize uçurması için üflemesi yeterdi.

Ama ordu istememişti.

Şimdi bu kahraman, fedakâr bölükleri kurtarmak gerekiyordu. Bunlar bir karış yurt toprağını canlarından aziz bilmiş askerlerdi. Geri çekilmek zorunlu olmuştu. Gündüz, filonun ateşi altında çekilmek çok tehlikeliydi ama kurtuluş için bunu göze almak gerekiyordu.

Birliklere çekilme emri yollandı.

Hafif yaralılar yürüdü. Kımıldamalarında sakınca olmayan yaralıları sırtta, kucakta taşıyacaktı.

Sorun ağır yaralı 70 kişiydi. Bunlar kımıldatılamayacak, taşınamayacak kadar ağır yaralıydı. Geriye

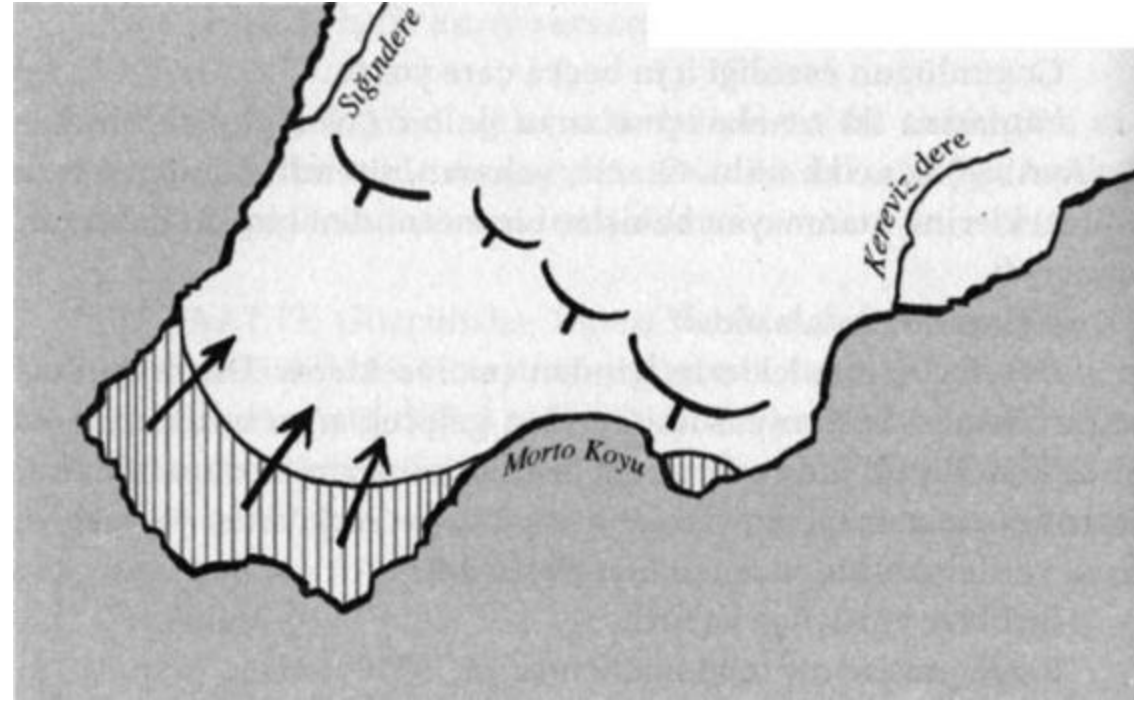
yollamayı bağaramadıkları bu silah arkadaşlarını, kan ve can kardeşlerini, dūřmanın insanlığına terk ederek gidecekler miydi?

Evet.

Çoğunluğun esenliği için bağka çare yoktu.

Yanlarına iki teneke içme suyu ile bir çuval ekmek bırakıldı Ayrılığ çok acıklı oldu. O aciz, yakaran, sitemli, incinmiğ, terk edileceklerine inanmayan bakışlar bir mermiden bin kat daha can yakıcıydı.

Ağlaşarak vedalaşıldı.88

Derelerin, hendeklerin içinden çekileceklerdi. Dūřmanın ta-buru izlemesi bekleniyordu. Geriden gelecek artçı birlikler gerekirse kendilerini feda ederek taburun çekilmesini koruyacaklardı. Dere kıvrımlarına, çukurlara, birkaç gün yetecek kadar yiyecek ve fiçek verilen keskin niçancılar yerleştirildi.

Birlikler yürüyüşe hazırđı.

Parça parça yola çıkıldı.

Korkulan olmadı. Dūřman çekilen birlikleri izlemedi. Bođaltılan mevzileri doldurmakla yetindi.

Özleyecek gücü de yoktu, cesareti de. Büyük direnişin yarattığı ürküntü subayların da erlerin de yüreklerine iğlemişti.

Fakat filonun lanetlik topları ânında faaliyete geçti. Alçitepe köyüne kadarki düz alanı yine ustaca yakıp kavurmaya başladılar. 10. Bölüğün borazanı donanmaya çok içerliyor, borusundan daha gür sesiyle arada bir İngiliz ordusuna sesleniyordu:

"Teke tek gelsene ülen çakal!"

Derelerin suyu mevsim gereği gür ve soğuktu. Yarı bele kadar su içinde yürüyerek, çamura batarak, kayalara takılarak, mermi parçalarından korunmak için ara sıra suya kapanarak, yaralıları ve tüfekleri bırakmadan, öfke, hayal kırıklığı ve keder içinde, Alçitepe köyüne doğru adım adım çekildiler.⁸⁹

Gerideki perakende, dağınık, yedek bekleyen küçük birliklerle birleştiler.

Sığındere ağzı ile Eski Hisarlık kuzeyi arasında ince, zayıf bir savunma hattı oluştu.⁹⁰

Alay Komutanı Kadri Bey Binbaşı Mahmut Sabri Bey'e sarıldı, öperek büyük başarısını kutladı.

Binbaşı derin bir alçak gönüllükle, "Görevimizi yaptık.." dedi, "..Allah da yardım etti."^{90a}

26 Nisan 1915:3. Taburun geri çekilmesinden sonra oluşan durum İngilizler denize süpürülmek için buldukları yerlere sıkıca yerleşerek sağlam bir cephe oluşturmaya bakıyorlardı.

Gece Seddülbahir iskelesine iki Fransız taburu çıktı. Kale dibine sığındılar. Sabah yerleşeceklerdi.

Birinin komutanı olan Binbaşı Zimmermann Türkleri küçük görmekteydi:

"Bunlarla savaşmak çok eğlenceli olacak. Savaşmak için sabırsızlanıyorum."⁹¹

Seddülbahir kesiminde bu gece savaşız geçecekti.

19. TÜMEN Komutanı Yarbay M. Kemal karargâhını, Arıbur-nu cephesini görerek yönetebileceği uygun, yüksek bir yerde kurdu. Burası Kemalyeri diye anılacaktı.⁹²

Çok tedirgindi.

Düşman her saat daha kalabalıklaşıyor, daha güçleniyordu.

Taarruz için takviye gönderilmesini, iki alayının kayıplarının karşılanmasını ve harita yollanmasını istedi. Yalnız tümenlere harita verilebilmişti. Alaylar ve taburlar haritasız, göz kararı savaşıyorlardı.

Kolordu, harita için sabırlı olmalarını istedi, Anadolu yakasından yollanan iki alayı 19. Tümen emrine verdiğini bildirdi. Alaylar ertesi sabah geleceklerdi.

Savaşmamış iki alay ciddi kuvvetti.

Ertesi gün taarruza karar verdi. Taarruz sabah 07.30'da başlayacaktı.

Anzaklar bugün talihlerini denemiş ama hiçbir kesimde sonuç alamamışlardı. Onlar da gece biraz siper kazacak, biraz dinleneceklerdi.

Bu gece burda da savaş olmayacaktı.

Ama iki yan da çok sinirliydi. Gündüzki çatışmalar, süngüleşmeler nedeniyle siperler arasındaki alanlar, ölü ve yaralılarla doluydu. Yaralılar inliyor, su diye yalvarıyor, kimi de ağlıyordu.

Yakınlardaki yaralıları sürükleyerek siperlere alabiliyorlardı. Ama uzaktakilere ulaşmak, onlara yardım etmek imkânsızdı. Aydınlatma fişekleri yüzünden her hareket görülüyor, biri bir yaralıya yardım için siper dığına çıkmaya yeltense, yüzlerce tüfek birden patlıyordu. Gki yan da daha yeni kaybettikleri silah arkadaşlarının acısı yüzünden birbirinden ölesiye nefret etmekteydi. Savaşın ikinci gününde oldukları için duygular çok keskindi.

Anzak siperlerine yakın bir yerde kalmış yaralı bir Anzak subayı sızlanıyor, ağlıyor, bağıarak yardım istiyordu.

Savaştan daha yıpratıcı bir gece geçirmekteydiler. Bu yakarığa dayanmak çok zordu. Yaralının sesi gittikçe kısılıyor ama kesilmiyordu.

Ay ve yıldız ışığında, karğıdaki Türk siperinden bir tüfeğin ucuna takılmış bir beyaz gömleğin sallandığı fark edildi. En yakın Anzak siperindeki subay ve askerler dikkat kesildiler. Bu olayın anlamı neydi? Türkler durup dururken teslim mi oluyorlardı? Tüfeklerini kurup beklediler. Uzun boylu bir Türk askeri siperden çıktı. Silahı yoktu. Silahsız olduğu anlaşılınca diye siperin önünde, çekinmeden bir an öylece durdu. Sonra sesin geldiği yana doğru cesetlere basmamak için yavaş yavaş

yürüdü. Eğildi, yaralı Anzak subayını kucağına aldı.

Anzaklar tüfeklerini doğrulttular. Subayı kendi siperine götürmeye kalkışırsa vuracaklardı.

Hayır!

Onların siperine doğru yürümeye başladı. Türkün ne yapmak istediğini anlamışlardı. Heyecandan, saygıdan solukları kesildi.

Türk askeri yaralı subayı usulca siperin önüne bıraktı. Anzakların dilleri tutulmuştu. Bir teçekkür bile edemediler. Asker telaş etmeden siperine döndü.

Yaralı subayı yavaşça siperine aldılar.

Günlerce bu olay konuşulacak, İngiliz propagandası sarsılmaya, Anzakların Türklere bakışı değişmeye başlayacaktı.⁹²²

YÜZBAĞI E.C. Böyle komutasındaki E-14 borda markalı denizaltı, gece, fark edilene kadar su üstünde giderek, fark edildiği zaman dalarak, Boğaz'ı geçip mayın bölgesine ulaştı.

Derine daldı.

Mayınların altından çok yavaş, dura dura, birkaç saatte, ecel teri dökerek geçtiler. Denizaltı Nara Burnuna yakın yüzeye çıktı ve ânında görüldü.

Marmara'ya birden çok düğman denizaltısının geçmiğ olduğu sanılarak, bir kruvazör, bir muhrip ve torpidobotlardan oluşan bir filo kurulmuş, asker ve cephane taşıyan gemileri korumak ve denizaltı avlamakla görevlendirilmişti.

Bu torpidobotlardan biri Nara Burnu yakınında E-14'ü gördü. Denizaltı torpidobotun hücumundan dalarak kurtuldu. Bataryalarını dolduramadı. Büyük zorluklar yaşayacak ama sonunda Marmara'ya geçmeyi başaracaktı.92b

Çanakkale su altından ikinci kez geçilmişti. Türkiye'nin bunu önleyebilecek ne denizaltısı vardı, ne deneyi, ne de teknik yetkinliği.

Bu yoksunluk, yetersizlik giderek büyük sorunlara yol açacak, 600 yıllık imparatorluk acıklı ve gülünç durumlara düşecekti.

27 NGSAN Salı sabahı, filolar Arıburnu'nda da Seddülbahir'de de Türk mevzilerini yine yoğun ateğ altına aldılar. Saat 07.30'du.

Beklenen iki alay da gelmemişti. 64. Alay Eceabat'a daha yeni geçebilmişti, yoldaydı. Öteki alaydan bir haber yoktu. Liman Pağanın esnek, oynak savunma yöntemi' kâğıt üzerinde kalmışti. Üçüncü gündü ve Arıburnu'na daha bir tek yeni asker ulaşmamışti.

Birlikler savağ düzenine, asker havaya girmişti.

M. Kemal taarruzu başlattı.

Birlikler harekete geçtiler.

100'den fazla Anzak makineli tüfeği takırdamaya başladı, takviye edilen filoda bugün 255 namlu vardı.93 Anzak mevzileri ile Türk birlikleri arasında ateğten bir duvar oluşturdular.

Birlikler arazinin kıvrımlarından yararlanarak ilerleyip Anık siperlerine yaklaştılar. Ateğten duvarı aşmak için fırsat kollayacaklardı.

Saat 10.00'a doğru iki taburlu 64. Alay cephe gerisine ulaştı.933 Geri birimlerin, yardımcı birliklerin arasından geçerek cepheye yanaşacaktı. Cephe gerisi askerleri, yeni olduğunu anladıkları birliğe,

"Hoğgeldiniz" diye sesleniyor, sonra da uyarıda bulunuyorlardı:

"Burada bir adım geri gidilmez, ona göre!"

64. Alay yardıma gelen ilk birlikti ve ilk kez savağa giriyordu. Gençlerden birkaçı korktu. Yakınlara düşen büyük mermilerin basıncı insanı yere çarpıyor, kulak zarını patlatıyordu. İlk yaralılara, ilk şehitlere alıgamadılar. Siniri bozulanlar, ağlayanlar oldu. Ama subayları, çavuşları, hepsini tek tek tanıyor, huylarını biliyorlardı. Severecek, azarlayarak, korkutarak yatıştırdılar.93b Savağ yayıldı, geliştii, şiddetlendi.

Cephenin ortasındaki birlikler, ateş duvarına daldılar. Ok gibi delip geçerek siperlere girdiler. Anzak cephesinde yer yer sökülmeler, çökmeler, geri çekilmeler oldu.94

Arkada hemen harekete geçerek bu başarıları derinleştirecek, genişletecek taze bir birlik olsa, cephe yarılacak, Anzaklar denize sürülebilecekti. Beklenen ikinci alayın görevi bu başarıları beslemektir.

Gemi bulup da Boğaz'ı zamanında geçemediği için çok sonra, akşam hava karardıktan sonra gelebildi.943

O saate kadar düşman toparlanmış, sorunlu yerleri yeni birliklerle güçlendirmiş, taarruz da hızını kaybetmişti.

Gece taarruzu için hazırlığa girişildi.

Düşman siperlerini henüz kum torbaları, çelik kalkanlar, t örgüler ve kara mayınları ile güçlendirememişti. Anzak cephesini çökertebilmek için son fırsatlardı bunlar. Anzaklar yürekli askerlerdi. Bir de siperlerini güçlendirirlerse, sonuç almak için ağır toplara gerek olacaktı.

5. Orduda ağır top yoktu.

Kılıçlarını çeken teğmenler, yüzbağlılar birliklerinin başlarına geçtiler. Ölümüne ya da zafere en önde onlar koşacaklardı. Tabur ve alay komutanları da askerlerini uğurlamak için ateş hatlarına geldiler.

Kısa, keskin komutlar, hücum boruları, trampet sesleri ile gece taarruzu başladı. Bu seslere tüfek, el bombası, makineli tüfek ve top sesleri katılacak, Arıburnu vadilerini ve uçurumlarını savaş uğultusu dolduracaktı.

Türk, yurdunu geri almak istiyordu. Anzak, denize dökülmek ile Türk süngüsü arasında sıkışıp kalmıştı. O da çekildiği bu son çizgide tutunmak istiyordu. Canını dişine takıp bu çizgiyi savunacaktı.

Cephe, İngiltereden yeni gelen Deniz Piyade Tümeninden 4 taburla takviye edildi. Ama komutanlar durumdan emin değildiler. Balıkçı gemileri, filikalar, savaş gemilerinin botları, Arıburnu Koyunda bekletiliyor, olası bir boşaltmaya hazır tutuluyorlardı.94b Kıran kırana bir savaş oldu.

Ateş duvarlarını sağ açabilen Mehmetler, Mehmetçikler, bazı siperleri ve duyarlı noktaları ele geçirdiler. Ama çok azalmışlardı, güçleri cepheyi yarmaya, Anzakları denize sürmeye, süpürmeye yetmedi.

Taarruza son verildi.

Savunmaya geçtiler.95

ANZAK askeri Frank Parken'in günlüğünden:

"Birliğimizin 1.000 mevcudundan 715'ini kaybetmişiz. Yağlı bir binbaşı 'Tanrım, adamlarım

nerde?' diye ağlıyor. Bugün bize içkiyi kaçıkla değil matra dolusu verdiler" 95a BU SABAH Seddülbahir'de, bombardımandan sonra bir hareket olmamıŒtı. DüŒman Teke Koyu'na yiyecek, içecek, silah, cephane, araç-gereç yığıyordu. Yeni gelen Deniz Piyade Tümeni de tabur tabur karaya çıkmaktaydı.

Kıyılara kadar sızan küçük keŒif kolları Œngiliz zenginliğini ve gücünü izliyorlardı:

"Canına yandığımın zenginliği!"

"Biz de dünyayı soysak zengin olurduk."

"KeŒke soysaymıŒız."

"Tövbe de, günah!"

Fransız Tümeni de karaya çıkararak Seddülbahir'in doğu yanını, Kaleyi, köyü, Morto Koyunu ve Eski Hisarlık'ı Œngiliz birlikle-ı Œnden devralmaya bađlamıŒtı.

Halil Sami Bey sıkıntıdaydı. Bağkomutanlıktan orduya, ordudan kolorduya, kolordudan da zorunlu olarak 9. Tümene "DüŒman daha güçlenmeden denize dök!" emri yağmaktaydı.

Takviye olarak Saros'taki 7. Tümeden yalnız bir alay gelmiŒ-li, BinbaŒı Halit Bey'in komutasındaki 20. Alaydı bu.95b

O kadar.

Eksik, yorgun bir tümen, bir alaylık bir takviye alarak sürekli çoğalan Œngiliz ve Fransız Tümenlerini nasıl denize dökecekti?

Bağlangıçta yapılan büyük yanlışlığın Œimdi kanla temizlenmesi isteniyordu.

Bağka çare de kalmamıŒtı artık.

Halil Sami Bey bir taarruz planı tasarlarken Œngilizler saat 16.00'da harekete geçtiler. Onlar da Türkleri güçlenmeden bastırmak istiyorlardı. Keskin niŒancılara bol kurban vererek ilerlediler. Œnce, derme çatma savunma hattını biraz geri iterek Sığındere ağzı ile Eski Hisarlık çizgisinde durdular.

Kapsamlı taarruz için burada hazırlık yapacaklardı.

Halil Sami Bey komutanları memnun etmek için bir gece taarruzuna karar verdi. Ne var ki zavallı 9.

Tümenin böyle bir taarruzu bağaracak dermanı yoktu. Kolayca püskürtüldü.

Asker boğuna uykusuz kalmıŒ, yorulmuŒ, birlikler daha da karıŒmıŒtı. Aksi gibi sabah BirleŒik Ordu taarruza geçecekti.96

ESAT PAĞA ve kolordu kurmayları, Arıburnu'ndaki Seddülbahir'deki taarruzlar durana kadar uyumamışlardı. Buralardaki birlikleri ciddi olarak takviye etmedikçe düşmanı süpürmek mümkün olmayacaktı.

Yetersiz birliklerle taarruz can alıyordu.

Enver Pağa sürekli taarruz edilmesini emrediyor, düşmanın denize dökülmesini istiyor, bunun gecikmiş olmasına sinirleniyordu. Çünkü Liman Pağa, kararsızlığını örtmek, yönteminin başarısızlığını saklamak için Baçkomutana düşmanın gücü ve Türk birliklerinin çabaları hakkında eksik bilgi vermekteydi.⁹⁶³

Liman Pağanın yöntemi, kâğıt üzerinde, düşmanın daha ilk karaya çıktığı gün denize dökülmesini öngörüyordu. Liman Pağa kendi yöntemini çalıştıramamıştı. gimdi durumunu kurtarmak için o da birlikleri sürekli taarruza zorluyordu.

Liman Pağanın raporları nedeniyle Baçkomutanlıkta düşmanın denize dökülememesinin sorumlularının birlikler olduğu izlenimi uyanmıştı.

Kurmay Baçkanı Fahrettin Bey, "Pağam.." dedi, "..Enver Pağaya askerin canını, kanını esirgmeden döktüğünü, harikalar yarattığını, Şu âna kadar ciddi bir takviyenin gelmediğini, buna karşılık Saros'ta bir, Çanakkale yakasında bir tümenin boğ durduğunu, savağan birliklere çok geç olarak, küçük ve eksik birlikler yollandığını, düşmanın böyle denize dökülemeyeceğini bildirelim. Birliklerimize yazık oluyor."

Pağayı, Liman Pağayı açarak Baçkomutana gerçekleri açıklayan bir rapor yollamaya ikna etmek savağtan zor oldu.

Hazırlanan taslağı birçok kez düzeltti.

Zorlukla razı olup imzaladı.

Rapor sabah saat 05.00'te şifrelendi ve Baçkomutanlığa tellendi. Gizli bir iş yapmış olmamak için bir kopyası da Liman Pağaya yollandı.⁹⁶⁴

Baçkomutanın yanıtı öğleden önce geldi.

Saros'taki 5. Tümenin hemen güneye alınmasını emrediyor, Çanakkale için iki tümen ayrıldığını bildiriyordu: 15. Tümen ile Mersin'den İstanbul'a alınan 16. Tümen.

Şki tümen de hemen yola çıkarılacaktı.⁹⁶⁰ Bunlar iyi gelişmelerdi. Ama Enver Pağa durmadan taarruz edilmesi için ısrar edip duracak, herkesi zorlayacaktı.

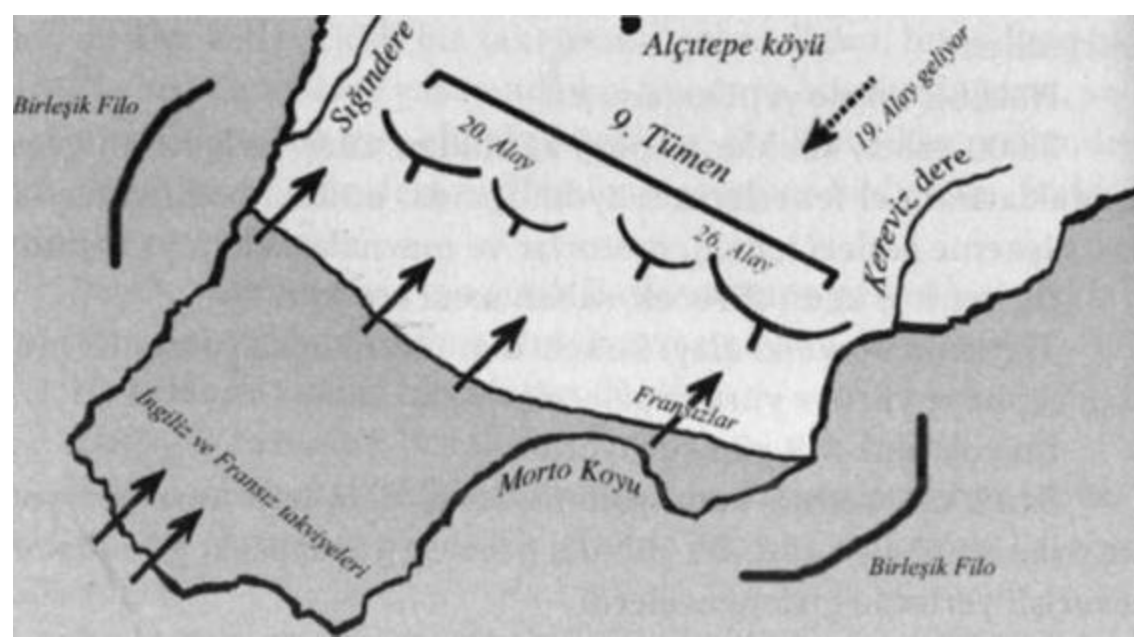
16. TÛMENİN bir alayının (125. Alay) Çanakkale'ye deniz yoluyla yollanması uygun görülmüştü.

Öteki iki alay karadan gidecekti. 125. Alay hareket emrini sabah aldı, iki saatte hazırlanıp Haydarpağa'ya geldi. Kimse eviyle vedalaşamadı. Bu yüzden uğurlamaya gelen de olmadı.

Alayı HaydarpaÇa'da üç yolcu gemisi hazır bekliyordu.

Taburlar, toplar, makineli tüfek bölüğü, sağlıkçılar, ekmekçi takımı, ağırlıklar, arabalar, atlar, katırlar hiç bekletilmeden gemilere bindirildiler. Dolan gemi denizaltı tehlikesine karşı bir torpillinin eÇliğinde hareket ediyordu. Torpidolar yol boyunca gemilerin çevresinde dört döneceklerdi.

AE-2 gemileri görmüÇ ama torpidobotlar yüzünden uzak durmuÇtu.

AkÇam Çanakkale Boğazına girdiler. Kilye limanı aÇırtma ateÇ altında olduğu için yüksek tepelerin koruduğu AkbaÇ'ta demirlediler.

Hâlâ bir iskele yapılamamıÇtı.

3.000 asker, silahlar, toplar, ağırlıklar, atlar ve katırlar, gemi ıÇıldaklarının, el fenerlerinin aydınlığında, düdük, bağırıÇ, haykırıÇ, kiÇneme sesleri içinde, motorlar ve mavnalarla karaya taÇındı.

Bu çetin iÇ uzun sürecek, sabah sona erecekti.

Tümenin öteki iki alayı Sirkeci'den Uzunköprü'ye trenle, oradan cepheye yürüye yürüye gelecekti.

Bu yolculuk 8-9 gün sürüyordu.

Saros'tan sonra, kara yolunu savaÇ gemileri topa tutuyor, uçaklar bombalıyordu. Bu yüzden geceleri yürüyecek, gündüzleri elveriÇli yerlerde gizleneceklerdi.

27 NÇSAN günlü Çkdam gazetesinde kısa bir haber yer aldı:

"İngilizler, Bozcaada Müftüsünü Çanakkale tabyalarına Çifreli iÇaretle haber vermekle suçlayarak idam etmişlerdir." 96d

GENERAL Hunter Weston Alçı Tepe'nin bir hamlede ele geçirilemeyeceğini anlamıÇ, iki aÇamalı

bir plan hazırlatmıştı. Birinci aÇamada Alçıtepe köyü ve gerisindeki Yassı Tepe ele geçirilecek, sonra doğuya, Alçı Tepeye dönülecekti.

Askeri tarihlerin 'Birinci Kirte Savaşı' adını verdikleri savaşı sabah (28 Nisan ÇarÇamba) bağılayacaktı.⁹⁷

Taarruza 17.500 İngiliz ve Fransız askeri katılacak, donanma 470 topuyla iki yandan Türk mevzilerini ateşe boğacaktı. Queen Elizabeth de bugün batı kıyısındaki filoda yer alıyordu.

Türkler ne durumdaydı?

Türk cephesinin ortası Alçıtepe köyü idi.

Yolun batı yanında, birinci hatta, Bolayır'daki 7. Tümeden gelen 20. Alay vardı..

Yolun doğu yanında ise, yine 7. Tümeden gelen ikinci alay (19. Alay) yer alacaktı ama o daha gemiden yeni inmişti. Yoldaydı. Onun yerini savaş artığı küçük, perakende, derme çatma birlikler almıştı.

26. Alayın 2. ve 3. Taburları, sayıları çok azaldığı için birleştirilerek geçici bir birlik oluşturulmuştu.

Birinci Kirte Savaşı: 28 Nisan 1915

Binbaşı Mahmut Sabri Bey'in komutası altındaki bu birlik, doğu kanattaki bu yamalı bohça cephenin gerisinde, yedekteydi. Birlik çoğu hafif yaralı 820 kili Bunlar ilk günün sağ kalmış kahramanlarıydı.

Bütün cephede, dördü doğuda, dördü batıda, yalnız sekiz ağır makineli tüfek bulunuyordu.

Türk cephesinin durumu böyle, gücü bu kadardı.

Savaşın dördüncü günüydü ve takviye olarak gele gele yalnız bir alay gelmişti. Bütün güney kesimini genel olarak dört kat kalabalık düşmana karşı hâlâ 9. Tümen savunmak durumundaydı.⁹⁸

Bu dağılık, siperlerini daha berkitememiş, uykusuz, yaralı kuvvetle, donanma destekli büyük bir taarruzu durdurmak, geri püskürtmek mümkün müydü? Mantığa, genel askeri ölçülere göre çok zordu, dürüstçesi imkânsızdı. Bu nedenle de tümen, kolordu ve ordu komutanları ateş

üzerindeydiler. Yoldaki alaya ardarda acele etmesini emreceklerdi.

Alay uçamazdı ya.

Zorunlu yürüyüş hızıyla, mola vermeden, soluk soluğa yürüyordu. Savaş telaşı içinde geleceği yer ayrıntılı biçimde tanımlanmadığı için yanlış yola sapacak, daha da gecikecekti.

Savaş saat 08.00'de donanmanın topları ve 28 İngiliz topunun ateş püskürmesiyle başladı.⁹⁹

Arasız 60 dakika sürdü.

60 dakika ölüm, yıkım, kıyım kustular.

Asker korunmak için toprağa girdi, karığtı, toprak oldu sanki.

Bombardıman sona erdi. Ėngiliz birlikleri batı ve orta kesime, Fransızlar doğu kesime taarruza kalktılar.

Askerler, savağmak için tağın ve toprağın altından, ölümler canlanır, ruhlar ete kemiğe bürünür gibi doğruldu.

Ürpertici bir andı.

Batı kesimdeki 20. Alayın cephesine taarruz eden Ėngilizler alayın 6 katıydı. Görevleri bu kesimdeki cepheyi yarıp gerideki Yassı Tepeye ulağmaktı. Türklerin donanmanın ateği altında ezilmiğ

olduklarını düğünerek ve sayılarına güvenerek iyimserce ilerlediler.

Alay, yaklağmalarını soğukkanlılıkla bekledi. Komutan böyle davranılmasını emretmiğti. Biri bile heyecanlanıp da tetiğe dokunmadı. Çıt çıkmıyordu. Ėngilizler arada 100-150 metre kalınca, süngü hücumuna kalkarak koğmaya bağladılar. Bir dakika sonra Türk siperlerine dalacaklardı.

Bu kesimde bulunan binden fazla tüfek ve iki ağır makineli tüfek birden çalığarak Ėngilizleri biçtiler.

Pek azı kurtulabildi.

Ėngilizler bu kesimde taarruza ara verdiler.

Türk cephesinin ortasına yüklendiler. Orta kesim zorlukla da olsa dayanıyordu.

Ama doğu kanatta durum farklıydı. Savağ çok yırtıcı bağlamığtı. Saat 10.00'da hem Türk, hem Fransız cephesinde dalgalanmalar, sarsılmalar bağladı. Senegallilerde panik iğaretleri görölüyordu. Bu kesimdeki Türk askerlerinin büyük bölümü de 24 Nisan gecesinden beri doğru dürüst uyumamığ, dinlenememiğ, sürekli çatığmığ, yürümüğ, hücum etmiğ, siper kazmığtı. Artık bitmiğlerdi. Kimse bu insancıklardan daha fazlasını isteyemezdi.

Türkler biraz daha direnebilse Fransızlar çözülecekti.

Önce kıyıda, özellikle Goliath zırhlısının ateği altında bunalmığ küçük bir Türk birliği çözüldü. Böyle bir durumda subayların kaçakları, bozguncuları vurma yetkileri vardı. Ama hiçbir subay silahını çekmedi. Bunlar ne kaçaktı, ne bozguncu. Güçlerinin son damlasını kullanmığ ve tükenmiğlerdi.

Bunalım yayıldı. Doğu kanadı usul usul geriye doğru dağılmaya bağladı. En korkulan, en tehlikeli Ėey olmuğ, Alçı Tepe yolu açılmığtı. Alçı Tepenin ilerisi Kilitbahir platosuydu.

Düğman ilerlese durduracak kuvvet yoktu.

Durumu düzeltmek imkânsızdı. Savunma bütünüyle çökmeden, Alçitepe köyünün gerisine çekilmeliydi. O zaman geciken 19. Alay da belki yeni hattın doğu kanadında yerini alabilir, cephe yeniden kurularak Alçitepe yolu tıkanabilirdi.

Çekilme emri doğudaki 26. Alay, batıdaki 20. Alay komutanlarına gönderildi.

26. Alayın bölgesinde birliklerin çoğu zaten geri çekiliyor, cephe yer yer boğalıyordu. Komutan olsa olsa çözülen birlikleri çekilecekleri yeni çizgide toplamayı başarabilirdi.

20. Alay Komutanının ise emri alır almaz alayını Alçitepe kominin gerisindeki yeni çizgiye çekmesi gerekiyordu.

Hu karışık, tehlikeli aÇamada devreye Çanakkale ruhu girdi. I doğu kanadı çekildi, ne batı. Neler oldu da cephe çökmedi, as-1 1 1 geri çekilmedi?

Doğru kanatta Seddülbahir kahramanı Binbaşı Mahmut Sabri Hey geçici birliğı ile geride, yedekteydi.

Birkaç saatçik de olsa dinlenmişlerdi.

26. Alay Komutanı Kadri Bey cephedeki kötü durumu bildi-ı ince, birliğini silahbaşı ettirdi, yürüttü.

Kendi de öne geçti. Boğal-ııl.ıı mevzilere doğru ilerlemeye başladılar.

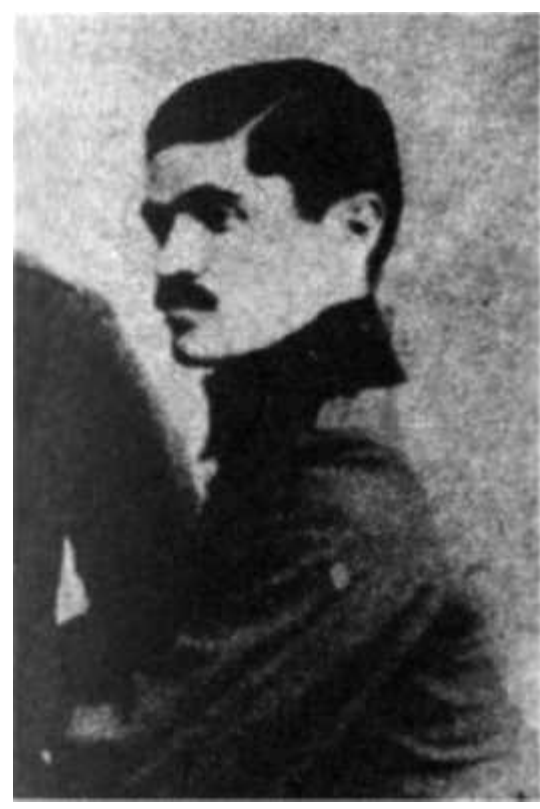
Çözülen birliklerin askerleri, ayaklarını sürüyerek, bitik bir halde, başları önlerinde, öbek öbek geri geliyorlardı. İlk öbek, Mahmut Sabri Bey'i ve arkasındakileri, Yahya Çavuşu, Bigalı Mehmet Çavuşu, Tekirdağlı Ali Onbaşıyı, Karacaoğlan, Aytepe, Teke ve Ertuğrul Koyu, Seddülbahir köyü gazilerini görünce durdu.

Binbaşı, "Hayrola?.." diye sordu, "..Fransızlardan mı korktunuz?" Sırf merak ettiği için soruyor gibiydi. 'Korkmak' sözcüğü hepsinin onuruna dokundu. Gözleri doldu. Biri öne çıktı:

"Düşmandan korkan alçaktır!"

Biri inler gibi ekledi:

"Gücümüz bitti komutanım."

GevÇek, dağınık, hasta bir duruğu vardı. Asker olduğunu unutmuğ gibiydi. BinbaÇı sert bir sesle uyarınca, uyanıp toplandı, esas duruğa geÇti. Ötekiler de toparlandılar. BinbaÇının beklediği rüzgâr esmiğ, yeniden Çanakkale askeri olmuğlardı. Geriden gelenler de onlara bakarak saygıyla durdular.

BinbaÇı "Korkmadığınızı biliyorum.." dedi, "..Niye korkasınız? Sizin gölgeniz bile bu düğmanı yenmeye yeter. Beni iyi dinleyin. Türkün gücü bitmez. Türkün can evinde her zaman zor gün için yedek güç bulunur. Haydi gelin, namus görevimizi yapalım, vatan anamızı koruyalım!"

Yanıt beklemeden yürüdü.

Vatan ana!

Bu sihirli söz askerleri titretti, silkeledi, doğrulttu.

Geri çekilenler birliğe katıldılar. Birlik yürüdükçe büyüyordu. Mahmut Sabri Bey'in ve silah arkadaşlarının cepheye yürüdüğünü gören kim geriye gidebilirdi?

Çözülenlerin tümü geri döndü.

Çözülmemiğ birlikler canlandı. Bunalım bitti. Cephenin doğu kanadı yeniden kuruldu. Bu çözülüğ ve toparlanığ içinde geri çekilme emri akla bile gelmedi.

Batı kanadında baÇka bir olay yağanmığtı.

20. Alay Komutanı BinbaÇı Halit Bey, tabur mevzilerini dolağıyor, subay ve askerleri gözlüyordu.

Asker düğmanı tanı mığ, dövüğ tarzını anlamığtı. Rahat dövüÇüyordu. Subayların hepsi Çehitlik rütbesini kuğanmaya hazırdılar.

Direniyor ve düğmanı yıpratıyorlardı.

Çekilme emri Halit Bey'i Çağırtdı. Düğmanla iç içe gibiydiler. Çözülüp ayrılmaları alayı ve savunmayı tehlikeye düğürdü. Üstelik bu kesimde Alçitepe köyünün de gerisine kadar çekilmeyi gerektirecek bir durum yoktu.

Milletine ve tarihe karğı sorumluluğı üzerine aldı, çekilme emrini birliklerinden gizledi.

Geri çekilmedi.100

Dövüğe devam ettiler.

Zaman kana bulana bulana geçti, saat 13.00 u buldu.

Batı kanadı sağlamca yerinde durmaktaydı, doğu kanadı yeniden kurulmuştu.

Tümen Komutanı Halil Sami Bey, emrinin dinlenmemesini sorun etmedi, kan ağlayarak verdiği çekilme emrini sevinçle geri aldı.

SAVAğ durgunlaşmıştı.

Gittikçe yaklaşan bir homurtu duyuldu. Yine bir düğman uçağı geliyordu herhalde. Tüfekleri havaya diktiler. Topluca ateğ edeceklerdi. Çanakkale yakasında askerlerin hep birden ateğ ederek bir uçak düğürdüğünü duymuşlardı.

Ğnsafsız düğman uçakları Kızılay iğaretli hastaneleri bile bombalıyordu.101

Pilot Üstteğmen Fazıl Bey

Bağlarının üzerinden güüüür diye iki uçak geçti. Kanatlarının altında ay-yıldızlı arma vardı.

Türk uçağıydı bunlar!

Asker savağı, nöbeti bıraktı, yarasını unuttu, uçaklara el kol sallamaya, haykırmaya bağladı. Uçakların ve ay-yıldızın Ğöyle bir görünmesi bile askeri mutlu etmişti.

Türklerin de iki uçağı vardı iğte!

Pilotlar askere moral vereceğini bildikleri için mevzilerin üzerinde kısa bir gösteri yaptılar. Sonra biri batıya kayd, alçaldı, Ğngiliz mevzilerini bombaladı. Ğkincisi Morto Koyuna süzüldü, oradaki iskelelere 8 bomba attı.102

Asker sevinç içindeydi.

TÜRKLERE bu sevinci çok gören bir Ğngiliz taburu, bir savağ gemisinin ateğ desteğı altında, deniz ile Sığindere arasındaki dar kesimde taarruza geçti. Burada 20. Alaydan bir bölük ile bir takım vardı.

Kısa bir ateş savağından sonra İngilizler, karğılarında küçük bir kuvvet olduğunu anlayınca, iyice yaklağıtlar, hücum mesafesine girince süngü hücumuna kalktılar. Çok yanlığ bir iş yapmıglardı.

Yanlığ yaptıklarını bir dakika sonra anladılar.

Bu küçük kuvvet, uzun süngüleriyle taburu karğıladı, kendinden üstün birliğı dağıttı, sağ kalanları Sığındere ağzına kadar kovaladı.

Takımın komutanı teğmen, takımıyla birlikte koğuyor, bir yandan da "Sömürgelerde acı çeken, soyulan, korkudan titreyen, uyanmasına izin verilmeyen, el ayak öpen, uğaklık yapan tüm zavallılar Ğu tavğan gibi kaçan İngilizleri görseydiler" diye düşünüyordu.

Çanakkale Savağı, hiçbir devletin, hiçbir ordunun, hiçbir silahın, yurt sevgisinden ve milli onurdan daha güçlü olmadığını, olamayacağını öğretmekteydi. Bu büyük gerçek her gün bir kez daha kanıtlanıyordu. Bunu yağamak herkese yıkılmaz bir özgüven veriyordu. Bundan sonra bir dığ

kudretten, ancak Çanakkale'yi yağamayanlar, milli tarihi okuyup kavrayamayanlar ile onursuzlar ve satılıklar korkacaktı.

Bu arada 19. Alay da doğu kesimine yetiğip bu kesimin ortasına yerleğti.102" Ğki yandaki komğuş birliklerden sesleniyorlardı:

"Gazanız mübarek olsun!"

Sonra da Çanakkale yzasasını hatırlatıyorlardı:

"Burda geri kaçılmaz, Çanakkale geçilmez!"

Tümen Komutanı Halil Sami Bey'in morali düzelmiğti. Durumu soğukanlılıkla değerlendirdi. Takati tükenen düşman, taarruzu kesmiğ, ilerlediğı çizgiye yerleşmeye çalışıyordu.

Düşmanı geri atmak için 19. Alayla taarruza karar verdi. Doğı kanattaki döküntü birlikler de çözülmeyi unutturmak için bu harekete katılmaya gönüllü oldular. 20. Alay taarruza dünden hazırды.

İngiliz ve Fransızların büyük ümitlerle bağılattığı taarruzu Türkler tamamlayacaktı.

Saat 15.00'te Türk karğı taarruzu bağıladı.

Yeni gelen 19. Alay karğısındaki birlikleri ezip ilerledi.

Döküntü birliklerin döküntülükleri kalmamığ, silkinip kendilerine gelmiğlerdi. Onlar da coğkuyla süngü hücumuna kalktılar.

Türklerle savağı eğlenceli bulan Fransız Binbağı Zimmermann bir tepeciğın üzerinden savağı izliyordu.

Bazı küçük Türk birliklerinin süngü hücumuna kalktıklarını görünce gülmesi tuttu. Taburunun içinde

kalıp boğulacaktı bu aptallar! Böyle düğündü. Az sonra taburu dağılacak, satirli Senegal-liler panik içinde ta Morto Koyu'na kadar kaçacaklar, Fransızlarla İngilizler ciddi kayıplar vererek zorlukla çıkış çizgilerine geri döneceklerdi. Bunları görse, herhalde güldüğüne pişman olurdu.

Ama görmedi.

Çünkü bir keskin nişancı, kasketinden subay olduğunu anladığı neçeli Binbaşı Zimmermann'ı vurup hayat defterini dürdü.103

Gel-gitli, Çağırıcı bir savaş günü yaşanmış, Birinci Kirte Savaşı İngiliz ve Fransızların yenilgisi ile sonuçlanmıştı.104

GENERAL HAMGLTON, yanında Albay Keyes olduğu halde, 29 Nisan sabahı Seddülbahir'e çıktı.

Uzaktan baktığı Türk toprağına ilk kez ayak basıyordu.

Kıyı arı kovanı gibiydi. Kumsal askerler, arabalar, katırlar, su fiçileri, sandıklar ve yaralılarla doluydu.

Yaralılar dünkü yenilginin anılarıydı.

On binlerce çocuğunu gönüllü olarak Çanakkale'ye yollamış olan İngiliz kamuoyu bir zafer haberi bekliyordu. Sansür nedeniyle hiçbir gazete büyük kayıp verildiğini, ordunun kıyılarda kaldığını yazamamıştı. Karaya çıkmış olmak başarı olarak sunuluyordu.

Savaş muhabiri Ashmead-Barlett, yazamadığı olayları ve fark ettiği yanlışlıkları not etmeye başlamıştı. Uygun bir zamanda hepsini açıklayacak, büyük dalgalanmalara yol açacaktı.

General Hamilton ve Albay Keyes, 29. Tümen Komutanı General Hunter WestonTa buluştular.

General Hamilton ve General Hunter-Weston

KOMUTANLAR yeni bir taarruz için kibar kibar görüşürlerken, savaş gemileri Kabatepe yakınından, hedef bildiren uçakların yardımıyla, ağırtma atışlar yaparak Eceabat'ı bombardıman etmeye başladılar.

Eceabat askeri bir hedef olmadığı halde, Gehirde bir tek sağlam ev bırakmadılar. Hastaneyi de yıktılar.

Birçok yaralı yanarak Gëhit oldu. Hastanede esir 2 yaralı İngiliz askeri bulunuyordu. Onlar da öldü.

Sonra Çanakkale'yi hedef aldılar. Gëhirde yer yer büyük yangınlar çıktı.

Bu vahşî olayları izleyen Yüzbaşı Nazmi Akpınar yardımcısına dedi ki:

"İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerin ulaştıkları ileri ve yüksek bir medeniyet var. Bu gelişmişliğin bunlara bir olgunluk, doyunluk vermesi, bilgelik, incelik, hoşgörü, soyluluk kazandır-mış olması gerekirdi. Barışçı, adil ve örnek olmaları, yol göstermeleri, insanlığı ve hakkı korumaları, güzelliklere ve iyiliklere öncülük etmeleri beklenirdi. Tam tersini yapıyorlar. Gëkel bir insandan daha yırtıcı, acımasız, kaba ve benciller. Durmadan dünyayı sömürüyor, doymuyor, yetinmiyor, sürekli daha fazlasını istiyorlar. İnsanlığı kandırmak için güzelliğe övgü düzüyor ama hiç durmadan çirkinlikler yapıyorlar. Küçük bir çıkar için bir milleti mahvedebilirler. Bana inanmazsan tarihe bak!"

Günlüğüne Şu kısa notu düştü:

"Lanet olsun böyle medeniyete." 105

AE-2 ile E-14 Marmara adasının kuzeyinde buluşup birbirlerine sokuldular.

Kule kapakları açıldı. Kaptanlar kulelere çıktılar. Selamlaştılar. Megafonla konuştular. Geçilmez sanılan Boğaz'ı geçmiş, Türk havuzu Marmara'nın ortasında buluşmuşlardı.

Ne harika bir olaydı bu!

Gkisi de çok neşeliydi. Bilgi alışverişinde bulundular. Kaptan Stoker torpillerinin çoğunu kullanıp bitirmiş, bir tek hedef bile vurmayı başaramamıştı. Yüzbaşı Boyle'un görevi gemilere hücum etmek değil, keşif yapmaktı. Onun torpilleri duruyordu. Stoker istedi ama Boyle vermedi.

Ertesi sabah saat 10.00'da yine bu noktada buluşmak üzere birbirlerinden ayrıldılar.

E-14 İstanbul'a doğru uzaklaştı.

Kader ertesi sabah AE-2 denizaltısı ile küçük Sultanhisar torpidobotunu denizaltıların buluşma noktasında bir kez daha karşılaştıracaktı.

Aralarında yarım kalmış bir hesap vardı.

BGR ANZAK askerinin 29 Nisan günlü mektubundan:

"..Türk nişancıları atış alanımız içinde değişik yerlere dağılmışlardı. Bir tanesi gün boyu çok kişiyi vurdu.

*Alçak hain! Ğnsanları yok etmeyi iyi beceriyorlar. Onlara hiç acımıyor, yakaladık mı derhal süngülüyoruz."*105 a ENVER PAĞA'DAN zılgıtı yiyen Liman PaĞa, Saros'ta tuttuĝu 5. Tümenin üç alayını da hemen yola çıkardı. Bu alaylar Arıburnu'nda M. Kemal'in emrine gireceklerdi.

5. Tümenin Komutanı Albay von Sodenstern, alayları ile Arıburnu'na gitse, rütbesi kendinden küçük bir komutanın, daha ela önemlisi bir Türk'ün emrine girmek zorunda kalacaktı. Çünkü ilk günden beri o kesimdeki savaĝı M. Kemal yürütmüĝtü. Bir Almanın küçük rütbeli bir Türkün emrine girmesi söz konusu olamazdı.

Alaylar yollandı.

Albay von Sodenstern açıkta kaldı.

Liman PaĞa orduya yeni bir düzen vermek istiyordu. Seddülbahir'de 3. Kolorduya baĝlı bir Bölge Komutanlığı kurdu: Güney Bölge Komutanlığı. Bu kesimdeki tümenler bu komutanlığa baĝlanacaktı.

Birlikler çok karıĝmıĝtı ve gittikçe çoĝalıyorlardı. Böyle bir düzenlemeye gerçekten gerek vardı.

Herkes memnun oldu.

Ama bir haber her duyanın midesini bulandırdı: Liman PaĞa Bölge Komutanlığına, açıkta kaldığı için, bu görev için adı en son akla gelecek olan Albay von Sodenstern'i getirmiĝti.

Memleketinde bir alay komutanı olabilen bu subayın emrine, Ğimdi, 3 tümen ve ek birlikler verilecekti. Ne buradaki savaĝlar, birlikler, komutanlar hakkında bilgisi vardı, ne de bölgeyi tanıyordu. Hiç savaĝ görmemiĝti. Akılsız ve yetersiz olduĝu da birkaç gün içinde anlaĝılacaktı.

Liman PaĞa Bölge Komutanlığının Kurmay Baĝkanlığına da, kimse yokmuĝ gibi, yaveri Süvari Binbaĝı Mühlmann'ı getirdi. O da bugüne kadar hiçbir birliĝin kurmaylığını yapmamıĝtı. Ğki Almanın yanına Arap bir yedek subay da çevirmen olarak verildi. Bu çevirmenin belki Almancası yeterliydi ama Türkçesi çok kıttı. Bu eksiklik yazılı emirlerin gecikmesine yol açacaktı.105b En duyarlı yerdeki tümenleri yönetecek komutanlık bu üç kiĝiden oluĝuyordu.

BAĝKOMUTANLIK günlük bildirimlerle kamuoyuna bilgi vermeye baĝlamıĝtı.

Gazeteler yine kapıĝ kapıĝ gidiyordu.

Ğstanbulular, birlikte sevinen ve üzülen bir büyük aile oldular. Bu Müslüman-Türk birlikteliğine, olayları öğrendikçe Anadolu da katılacaktı.

Ermeniler ve Rumlar, Ğstanbul'da kalmıĝ Ğngiliz ve Fransızlar ile bazı Ğngiltere ve Fransa hayranları, bu duyguları paylaĝmıyorlardı.

Hürriyet ve Ğtilaf Partisi'nin çekirdek kadrosu da bu duyguları paylaĝmıyordu. Yönetimden ve yeni uyanmaya baĝlayan Türklerin tepkisinden çekindikleri için açıkça konuĝmuyor ama yükselen milli duyguyu sulandırmak, ordunun baĝarısını küçültmek, önemsizleĝtirmek için gizlice çalıĝıyor, kulaktan kulaĝa türlü söylentiler yayıyorlardı. Orduya ait bir baĝarı bunları rahatsız ediyordu. Bunlar

diledikleri düzeni kurmalarına engel olan orduya düşmandılar. Yönetimi yıkmak ve iktidarı ele geçirmek için her Çeyi caiz görüyor, dini kullanarak sayılarını günden güne çoğaltıyorlardı. Dindar değil dinciydiler, başka bir deyişle din tüccarıydılar. Bunların yurt dışına kaçmamış, sürgüne yollanmamış, İstanbul'da kalmış, gölgede bekleyen birkaç lideri vardı. Bunlardan biri ilerde Türkiye'nin başına bela kesilecek olan İngiliz uçağı, dönme Damat Ferit Paçaydı. Pusuya yatmış vaktini bekliyor, İngilizlerin kazanması için dua ediyordu.1050

Birçok hariciyeci, emekli paça, eski nazır ise, iliklerine sinmiş açağılık duygusu içinde Türk ordusunun Çanakale'de İngilizler karşısında asla tutunamayacağını, koca İngiltere'nin yenilmeyece-

ğini düşünüyor, kaygı içinde susuyordu.

Bunlara karşılık kara savağının başlaması orduya mal satan iş adamlarını çok sevindirmişti. Ordunun ihtiyacı artacak, bunların da kazançları ikiye, üçe katlanacaktı. Basın bunları Bulgur Kralı, Un Kralı gibi sanlarla anıyor, kirli maceraları kulaktan kulağa yayılıyordu.

Ama en çok sevinen Orhan'dı. Yüzü parlamıştı. Sabah ve akşam gazetelerini yutar gibi okuyor, heyecanlanıyor, neçeleniyordu.

Bu akşam da, babasının getirdiğı bir akşam gazetesini büyük bir keyifle okumaktaydı. Balkan Savaşını unutamayan Dilber kederle sordu:

"Savaş ölüm, acı, yokluk, hastalık, yoksulluk demek. Savaşta sevinilir mi ağabey? Neden seviniyorsun?"

Orhan durgunlaştı, gözlerini kaçırarak, fısıldar gibi "Bilmiyorum" dedi.

Neden sevindiğini anlatamazdı ki.

Hayatının büyük sırrıydı o.

GENERAL HAMILTON güncesine gece şu notu düştü:

"Bir komutan için en büyük düşman etrafa korku salandır. Türkler gerçekten cesur ve göründükleri yerde dehşetli korku yaratıyorlar.Süngü takmış, parıltılar içinde bir uzun insan hattı Allah Allah bağırlarıyla üzerinize koçuyor"

Bu sahneyi hayal etmek bile ürpermesine yetmişti. Kendine moral vermek için şu cümleleri ekledi:

"Ben Türklerden, bazı silah arkadaşımın korktuğu kadar korkmuyorum. Karaya çıktık, ne pahasına olursa olsun bu topraklarda kalacağız!" 105d

30 NİSAN sabahı Sultanhisar torpidobotu gün doğarken Gelibolu'dan ayrıldı. İstanbul'a gidecekti. Ali Rıza Kaptan elinden kaçırdığı denizaltıyı aramak için yola erken çıkmıştı. Sultanhisar 97 tonluk küçük ama hızlı bir torpidobottu. Çünkü küçük topu vardı. Kaptanı da inatçıydı.

Ali Rıza Kaptan

Erdek körfezi ile Marmara adaları arasındaki suları taramak istiyordu. Hava güzel, deniz sakindi.

Olaysız yol alıyorlardı. Ansızın gözcü bağırdı:

"Ufukta tekne var!"

Baktılar. Marmara adasının kuzeyinde, sisler içinde soluk bir gölge görünmekteydi. Gölgeye doğru hızlandılar. Sultanhisar yaklaşırken, gölge de yavaş yavaş suya dalarak gözden siliniyordu.

Haykırıklar yükseldi:

Sultanhisar torpidobotu

"Denizaltı bu!!!"

Mürettebat topbağı yaptı, torpidolar ateşe hazırды. Ama yetiğmeden denizaltı dalıp izini kaybettirdi.

Kaptan o çevreden ayrılmayı doğru bulmadı. Denizaltının durumu anlamak için periskobunu yeniden yükselteceğini ümit ediyordu. Daireler çizerek beklediler.

20 dakika sonra sağ uzakta denizaltının periskobu görüldü.

"Periskop üzerine ateş!"

İlk iki atışta sağ yan topunun nişancısı Edremitli Ömer Onbağı periskobu vurdu.

800 tonluk denizaltı ile 97 tonluk torpidobot arasında iki buçuk saat sürecektir kıyasıyla bir mücadele başladı. Çünkü kaptan da bütün ustalık, silah ve gemilerinin yeteneklerini kullanacaklardı.

Denizaltı bu mücadele sırasında küçük toplardan biriyle bir daha vuruldu. Yara alan gemi bazı özelliklerini kaybetti. Ama dalıyor, çıkıyor, torpidobotu torpille vurmaya çalışıyor, bu küçük gemiye yenilmemek için büyük çaba harcıyordu.

Son olarak koca gövdesiyle birdenbire, denizi fokurdatarak, köpükler saçarak suyun üzerine fırladı.

Az kaldı torpidobotu alabora ederek, mücadeleyi kazacaktı.

Ali Rıza Kaptan işi bitirmek için denizaltıya çarpmaya karar verdi:

"Çarpmaya hazır olun!"

Denizaltının gövdesine çarpsa ufak torpidobotun kendi parçalanırdı. Dümen kısmına bindirecekti.

Gerekli önlemler alındı.

Torpidobot bir koç gibi ileri atıldı. Olanca hızı ve bütün gücüyle AE-2'nin kuyruğuna çarptı. Denizaltı suya daldı, bir süre sonra kulesi görüldü, yükseldi, uzun, kara gövdesi belirdi. Manevra yapma yeteneği kalmamış, yenilmişti.

Beyaz bayrak çektiler.

Kaptan Stoker, gemi düğman eline geçmesin diye vanaları açtırdı. Mürettebata denize atlamaları emrini verdi.

Çanakkale Boğazını ilk kez geçmeyi başaran denizaltı ağır ağır batmaya başladı. Kaptan kuledeki bayrağı selamlayarak son âna kadar güvertede kaldı. Gemi battı. Bayrak suyun üzerindeydi.

Bu vedalaşmayı saygı ile izleyen Sultanhisar mürettebatı da batmakta olan bayrağı selamladılar.

Kaptan Stoker'ı, 2 subay ile 29 askeri denizden topladılar. Hiç kayıp yoktu. Kaptan Ali Rıza Bey Kaptan Stoker'ın elini sıktı:

"Geçmiş olsun. Savaşta böyle şeyler olur."

Kaptanı ve iki subayı kamarasına davet etti.

E-14'ün, mücadeleyi görünce buluşma yerinden uzaklaştığı anlaşılıyordu.106

VEDGA'NIN annesi ara sıra Kadınlar Dünyası dergisinin eski sayılarını verir, Nesrin de kadınların yazılarını merakla, cesaret ve azimlerine geçerek, imrenerek okurdu.

Bugün Vedia ile 1913 yılının sayılarını yollamıştı.

Gece okumaya bağladı.

Sayfalara hızlı hızlı bakıp geçerken Ana Sesi adlı kısa bir yazıya, daha doğrusu bir mektuba rastladı.

Bir anne yirmi yaşındaki oğluna sesleniyor gibi yaparak erkeklere çatıyordu.

Diyordu ki:

"Oğlum! Seni çok emekle, özenle, zahmetle bu yaşa getirdim. Askerlik çağına girdin, yani kocaman bir erkek oldun. Bana cevap vermeni istiyorum.

Söyle!

Maksadınız, gayeniz ne? Bu iki günlük hayatımızı zehir etmekten ne lezzet alıyorsunuz? Bizim gelişmemize, yükselmemize engel kesilmekte ne kazancınız var? Söyle oğlum! Bu taş kafaları ne zaman yontacaksınız? Bir kadınla nezaketle konuşmanın ne kadar mutlu edici olduğunu, birlikte çalışmanın, iş yapmanın bütün milleti refaha götüreceğini, toplumu ilerleteceğini hangi gün idrak edeceksiniz? Kadınlığın, anneliğin yükselmesinin, sizin yükselmeniz demek olduğunu, ey benim alık çocuğum, ne zaman anlayacaksınız? Her şey yıkıldıktan, geride ilerletilecek, yükseltilecek bir şey kalmadıktan sonra mı?"106*

BUGÜN 19. Tümen karargâhını sevince boğan bir şey oldu, 1/25.000 ölçekli haritalar geldi.

Mükemmel değillerdi ama hiç yoktan iyidiler.

Hepsi vakit yitirilmeden alaylara ve taburlara dağıtıldı.

Cephe çizgisini değiştiremeyeceklerini anlayan Anzaklar, yerlerini korumak için iyice toprağa gömülmeye başladılar. Arka arkaya sıralanan siperler, yollar, sığınaklar, top mevzileri, makineli tüfek yuvaları ile yaygın, derin, güçlü bir savunma ağı oluşturuyorlardı. Her yer kum torbalarının koruması altına alınmaktaydı. Torba çok, kıyıda kum sınırsızdı. Torbaların arasına yer yer mazgal görevi görecek, ortasında gözetleme deliği bulunan demir kalkanlar yerleştirildi. Ağır makineli tüfek sayısı da çok artırıldı.

Türkler filonun ve ağır makineli tüfeklerin aralıksız ateşi yüzünden bu gelişimi engelleyemiyorlardı.

Kurmay Bağkanı Gzzettin Bey ileri siperlere kadar giderek durumu incelemiştir, Anzak mevzilerinin iyi berkitildiğini görmüştü. Canı sıkın döndü. Bu durum sonuç almayı çok zorlaştıracaktı. Ordunun takviye yollamakta geç kalması düğmana tırnaklarını toprağa geçirme fırsatı vermişti.

"Lanet olsun!"

Ağır top olsa bu mevziler dümdüz edilir, iğ süngüye kalırdı ama top yoktu. Sorun yine subayların ve Mehmetlerin can cömertliği ile çözülmeye çalışılacaktı.

5. Tümeden beklenen üç alaydan ikisi geldi. Biri merkeze yerleştirildi, öteki yedekler arasına alındı.

Üçüncü daha sonra gelecekti.

Yarbay M. Kemal'in emrinde 9 alay toplanmıştı.107 Ne var ki bu 9 alayın yalnız 3'ü taze ve kayba uğramamış alaydı, öteki alaylar yarı yarıya, yarıdan da fazla erimiş, kırık dökük birliklerdi. Toplam savaşçı sayısı 16.000'di. 34 top, 22 ağır makineli tüfek vardı.108

Toprağa gömülmüş Anzak Kolordusuna, 100'den fazla makineli tüfeğe ve filonun 255 topuna taarruz edeceklerdi.1083

HERKESİ taarruz öncesi gerginliği sarmıştı. Bu durumdayken Liman Paşa'nın Enver Paşa'dan istediği Albay Kannengiesser çıkageldi. Liman Paşa zor durumda kaldı. Albay Kannengiesser'i, Enver Paşa'dan isterken, bir Bölge Komutanlığına getirmeyi tasarlamıştı. Güney Komutanlığını Albay von Sodenstern'e vermişti. Kuzeyde ise bu görevi fiilen Yarbay M. Kemal yürütüyordu.

Artık bu görevi ondan alamazdı.

ğü anki yerini, saygınlığını, onurunu M. Kemal'e borçluydu. O olmasa İstanbul yolu açılmış, kendisi de İstanbul hükümetiyle birlikte Anadolu'ya kaçmış olacaktı.

Başı kalabalık, kafası karıştı. Uygun bir çözüm bulamadı. Sonunda Albay Kannengiesser'i, alayları M. Kemal'in emrine yollanmakta olan 5. Tümenin Komutanlığına atadı.109

Açıkçası başından savmıştı.110

ALBAY KANNENGËSSER öğle yemeğini nezaket ziyareti yaptığı Kolorduda yedi. Yemekten sonra yaveri ile Kemalyeri'ne geldi.

Bekletilmeden M. Kemal'in yanına alındı. Burası tepe yamacına oyulmuş bir odaydı. Odada bir küçük masa ile iki iskemle vardı. Oturdular.

Albay genç komutana ilgiyle baktı. Liman Paşanın bile saygıyla söz ettiği, Kolorduda adı geçince özel bir hayranlıkla anılan Türk demek ki buydu. Zayıf, keskin çizgili bir yüz, insanın içini gören iki göz, tınlayan bir ses, ölçülü bir nezaket, kendine güvenen rahat, kararlı, ödünsüz bir duruş.

Liman Pağa tarafından 5. Tümen Komutanlığına atandığını anlattı ve 'tümenin emir ve komutasını üstlenmeye geldiğini' söyledi, 'rütbesi büyük olduğu için cephenin komutasının da yeniden düzenlenmesi gerekeceğini' ekledi. Kısacası albay olarak cephenin komutanı olmak istiyordu.

M. Kemal büyükçe bir taarruzdan çok kısa bir süre önce, hiçbir Ėey bilmeden, sırf rütbe farkı dolayısıyla, bir cephenin komutasını üstlenmeye hazırlanan bu subaya notunu ve hak ettiği yanıtı verdi:

"Bu cepheyi ilk günden beri ben yönetiyorum. Yarın çok önemli bir taarruz yapacağız. Tümenim ile 5.

Tümenin alayları birbirine karışmış halde. Ayrıca askeri iktidarınızı da hiç bilmiyorum. Bu iki nedenle size bu kesimin komutanlığını da, 5. Tümeni de devir ve teslim edemem. Yanımda bir seyirci olarak bulunabilirsiniz, o kadar. Birazdan komutanlar gelecek, bu taarruzu konuşacağız. Gösterseniz kalabilirsiniz."

Albay Kannengiesser böyle karışılacağını, bu yanıtı alacağını hiç düşünmemişti. Bu Türk açıkça Liman Pağanın emrine karşı geliyordu. Sersemledi.

Saat 14.00'tü.

Alay komutanları ile topçu komutanı geldiler.

M. Kemal, Ėzzetin Bey ve komutanlar, yeter sayıda iskemle olmadığı için hep birlikte, yere serili kilime bağdağ kurup oturdular. Kannengiesser kararsız kaldı. Sonra da bu toplantıyı izlemekte yarar gördü. O da iskemleden inip onlar gibi bağdağ kurmak istedi ama beceremedi, bu oturuğa alışıksız olmayan kasları, eklemleri türlü zorluklar çıkarıp Albayı gülünç duruma düşürdüler.

M. Kemal ortaya haritayı serdi, taarruz planı hakkında açıklamalar yaptı, tavsiyelerde bulundu, emirler verdi.

Planın özü Anzak cephesinin merkezine hücum ederek, cepheyi Hain Tepe doğrultusunda yarmaktı.

Bu başarılırsa Anzaklar denize dökülürdü.

Sabah taarruz edilecekti.

Kocadağ çok engebeli olduğu Ėçin filonun ateğinden oldukça korunabiliyorlardı. Bu nedenle Arıburnu bölgesi gündüz taarruzuna elverişliydi. Filonun ateği denize açık olan kanatlar için tehlikeliydi.

Ayrıntılar konuşuldu. Mermi kısıtlı olduğu için taarruz öncesi top ateği yazık ki kısa sürecekti.

Makineli tüfeklere karşı nasıl hücum edileceği tartışıldı. Tek çarenin ağır top olduğu anlaşılmıştı. Hiç

ağır top yoktu.

"Yoksulluğun gözü kör olsun!" "Ve de yoksul bırakanların!"

Anzaklar daha da sağlam yerleğmeden sonuç alınabilecek son anıstı bu. Bu yüzden bu taarruz çok önemliydi. Mutlaka baçarılı olmalıydı. Bir daha düğmanı denize süpürmek belki de imkânsız olacaktı.

Ondan sonra küçük mevzi savağları yapılabilirdi.1"

Toplantı M. Kemal'in cesaret ve kararlılık ağılayan etkili bir konuğmasıyla bitti.

Kucaklağtılar:

"Gazamız mübarek olsun!"112

LĞMAN PAğA Arıburnu'ndaki taarruzu izlemek için 3. Kolordu karargâhına gelmiğti.

Ayrıca Güney Bölgesi Komutanlığına getirdiği Albay von Sodenstern'e de, Seddülbahir'deki birliklerle derhal taarruz etmesini emretmiğti.113

Albayın yönetimini devr alacağı Seddülbahir cephesindeki yerleğme şöyleydi: Batıda Albay Halil Sami Bey'in 9. Tümeni ve bazı birlikler vardı. Yarbay Kadri Bey, Mahmut Sabri Bey de bu kesime geçmiçlerdi.

Doğu kanadının sorumluluğunu Bolayır'dan gelen 7. Tümen Komutanı Albay Remzi Bey (Alçıtepe) üstlenmiğti. Burada 7. Tümeden gelen bir alay ile bazı küçük birlikler bulunuyordu.114 15. Tümen stanbul'dan deniz yoluyla gelmekteydi. Daha yoldaydı. Gelince o da doğu kanadında yer alacaktı.

Albay von Sodenstern cephenin eski komutanı Albay Halil Sami Bey'i ziyaret etti, cephe hakkında bilgi edindi ve görevine bağladı.

Birliklere ertesi günü, 1 Mayıs gecesi taarruz edileceğini bildirdi.

ARIBURNU

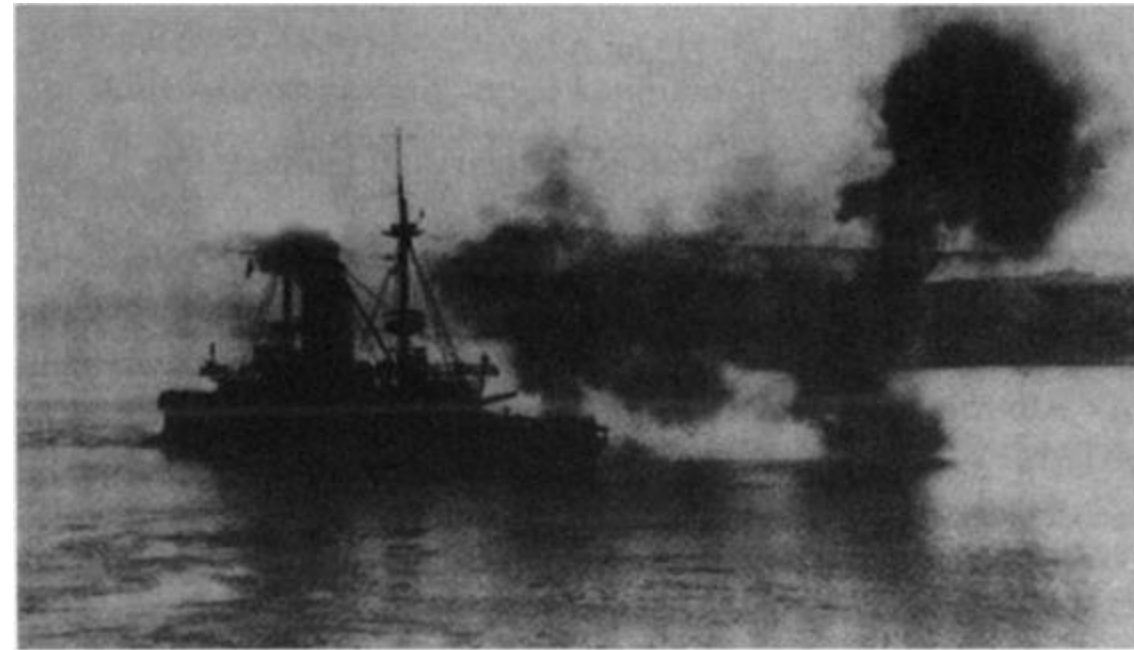
1 Mayıs 1915 sabahı. Cumartesi. ğafak söküyor.

Taarruz edecekler ön siperlerde yerlerini aldılar. Hepsi içinin enginliğine çekilmiğ, sessizce bekliyor.

Sabah pusu eriyor. Düğman mevzileri yer yer görünmeye bağladı.

Anzaklar da Türk mevzilerini yer yer görmeye bağladılar.

Uçaklar,ve balon yoluyla Türk cephe gerisini izledikleri için gelen takviyeleri izlemiğ, büyükçe bir taarruza hazırlık yapıldığını anlamığlardır. Onlar da uyanıklar. Onlar da sessiz. Bekliyorlar.

Denizden...

...ve karadan ateş yağdırıyorlardı.

57. Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey yanındaki 2. Tabur Komutanına, "Ata Bey.." dedi, "..birçok babayiğiti şehit verdik. O yüzden gözlerim yağmadan bir gelinciğe bakamaz oldum. Sanki her biri bir şehidimizi temsil ediyor."

Çevreyi gösterdi. Kır çiçeklerinin arasında pıtrak gibi gelincikler belirmişti:

"..guraya bak, sanki toprak şehit tütüyor."

Saat 05.00'ti.

Türk bataryaları Anzak mevzilerini ateş altına aldı. Eldeki mermi sayısı yüzünden ateş ancak 15 dakika sürebilecekti. Bu durum topçuları kahrediyordu:

"Komutanım, 15 dakikalık ateş düşman mevzilerinin ancak tozunu alır."

"Bir mermi fabrikamız olsaydı bu zavallı hali yağamazdık. Ama ne edelim ki zaman akmış biz bakmışız." "Hem de yüzlerce yıl." Filo bu atışlara ânında yanıt verdi.

Mevziler arasındaki mesafe en fazla 400 metreydi. Filo mevzilerin birbirlerine daha yakın olduğu yerlerde kendi askerlerine zarar vermemek için Türklere ateş edemiyordu. 255 namlu ile uzak Türk mevzilerine, mevzilerin derinliklerine, gerilere, kanatlara, olası top mevzilerine ateş yağdırmaya başladı.

Mevzilerin yakın olduğu yerlerde savunma görevini ağır makineli tüfekler üstlenecekti. Bu silahları her noktayı tarayabilecek biçimde yerleştirmişlerdi.

Küçük çaplı Türk topları birazdan susacak, taarruz başlayacaktı. Subaylar askerlerine son bir göz attılar. Hepsi şehit adayı, şehitlik gönüllüsüydü. Yüzlerinde şehitlik öncesinin sakinliği ve temizliği parlıyordu.

Toplar sustu. Sert, kısa, kararlı taarruz komutları duyuldu.

Birlikler siperlerden fırladılar.

HAYDARPAĞA Hastanesinde görevli Dr. Fikret Bey nöbetçiydi. Az olaylı, oldukça sakin bir gece geçirmiŞ, boĞ kaldıkça gazetelere göz atmıĞ, Türk ve Osmanlı tarihini düŞünmüŞtü. Sabah kahvesini içerken güncesine Şu satırları yazdı: "Gazetelerde resmi deyimler dıŞında Osmanlı sözcüğü daha az kullanılır oldu. Türk deniyor, Türkçe deniyor, Türkiye deniyor. Osmanlı diye bir millet olmadığı anlaŞılmaya baĞlandı. Zaten Osmanlılığı ne Rum kabul etmiŞ, ne Ermeni, ne Yahudi, ne Bulgar, ne Kürt, ne Arnavut, ne de Arap. Yalnız biz kabul etmiŞiz. Soyumuzu, tarihimizi unutmuŞuz, unutturmuŞlar. AŞurede nohut olmuŞuz. Bizi küçük gören Osmanlı çelebileri, efendileri, beyleri, paŞaları devleti çökerttiler, rezil ettiler, sattılar. ğimdi sıkığtılar, Türklüğü övüyor, Türklüğe sığınıyorlar. Çünkü devleti kurtarmak için yine Türkün kanına ve canına ihtiyaçları var. Bu tehlikeyi atlatınca, bunlar ayağına kapandıkları Türklüğü yine söndürmeye yeltenirler. Bu kronik hastalığı tedavi etmek Şart"

KARA ve denizdeki bütün silahlara ek olarak bugün savaŞa Ğngiliz uçakları da katıldı. Çok çalıŞkandılar. Birlikleri bombalıyor, makineli tüfekle ateŞ ediyor ve her yana çivi yağdırıyorlardı.

Ğngilizler hava kuvvetlerini yeni uçaklar ve Ben My Chree adında yeni bir uçak gemisi ile takviye etmiŞlerdi.1143

SavaŞ alanı cehennemi andırıyordu.

Anzaklar o dar alanda bu kovuklara sığınarak tutunuyorlardı Çok yoğun ateŞe ve sert karĖı koymaya rağmen Türkler Anzak cephesini zorlamaya baŞlamıŞlardı.

Müstahkem Mevki Telsiz Ğstasyonu, Anzak Kolordu Komutanlığı ile General Hamilton'un karargâhı arasındaki bir telsiz mesajını yakalamıŞtı. Cevat PaŞa mesajın hemen Kolorduya bildirilmesini emretti. Kolordu da M. Kemal'e bildirdi: Anzak Komutanlığı, 'bazı mevzilerin sarsıldığını, tezelden takviye kuvveti yetiŞtirilmesini' istemekteydi.115

Ne güzel haberdi bu!

Birlikler yedeklerle desteklenerek taarruz güçlendirilip hızlandırıldı. Arıburnu'ndaki düğman denize dökülürse, bütün birlikler Seddülbahir'de toplanır, orası da bir vuruğta düğmandan temizlenebilirdi.

Birkaç Anzak sığınağı

Bu düğünce herkese heyecan veriyordu.

Arıburnu körfezindeki Monica adlı balon gemisinden yükselen sinir bozucu gözetleme balonuna bir Türk uçağı hücum etti. Savaşanların gözü hiçbir şey görmüyordu ama bu cüretli olay yedekte bekleyen askerleri coğturdu. İngiliz uçakları araya girerek uçağın balona tehlikeli olacak kadar yaklaşmasını engellediler. Askerlerin neşesi sönüyordu ki bir başka olay oldu: Kabatepe'ye gelen bir gözetleme ekibi Nara'da bulunan Barbaros gemisine atığ için mesafe ve yön bildirmeye bağlamıgtı.

Büyük mermiler Arıburnu körfezinde patlamaya bağlayınca en bağta balon gemisi Monica, bütün savaş ve tağıt gemileri atığ mesafesi dığına kaçığtılar.1153

Her gün canlarını yakan İngiliz gemilerinin kaçığını görmek askeri neğelendirdi. 57. Alayın 1.

Bölüğünün gülmez cephanecisi bile keyiflendi:

"Güle güle! Cehennemine dibine kadar yolunuz açık olsun!"

SEDDÜLBAHİR cephesindeki Türkler de bu gece taarruz edeceklerdi.

General Hamilton da ertesi sabah için büyük bir taarruz planlamıştı. İngiliz ve Fransız birlikleri de bu taarruzun hazırlığı içindeydiler.

İskenderiye'den getirtilen dört Hint taburu da karaya çıkarılmıştı: 8.000 kişi.

Albay von Sodenstern, Liman Paşa'nın telkiniyle, düşmanın zayıf olduğunu ileri sürüyordu. Oysa birlik komutanları durumu biliyor, İstanbul'dan gelecek olan 15. Tümeni beklemenin yararlı olacağını düşünüyorlardı. Böylece az çok bir denge sağlanırdı. Bir gün beklemenin bir sakıncası olmazdı. Ama yeni Komutan bu düşüncede değildi:

"Bu gece taarruz edilecek!"

Arap asıllı subayın çevirisi yanlış olduğu için taarruz emrini birkaç kez düzeltmek gerekti. Bu yüzden emir gecikecek, ileri birliklere yetişemeyecek, zorunlu olarak kısa ya da sözlü emirlerle yetinilecek, birlikler arasında, bir gece taarruzunda çok önemli olan uyum sağlanamayacaktı.

Birleşik Ordu'nun savaşı sayısı Türklerden 2 kat, makineli tüfek sayısı 10 kat, top sayısı 20 kat fazlaydı.116

BU SAATTE 16. Tümenin sona kalan bazı yardımcı birlikleri ağırlıklarla birlikte, Sirkeci garında, yolcu ve yük vagonlarından kurulu uzun bir katarla yerleşiyorlardı.

Subayların ve bazı İstanbullu askerlerin aileleri ile Sirkeci ve Eminönü esnafı birliği uğurlamaya gelmişlerdi. Peron çok kalabalıktı. Tümenin bandosu da bu katarla gidecekti. Kalabalık bando şefini heyecanlandırdı. Bandoyu perona indirdi. Halkı ve askerleri duygulandıran parçalar çalmaya başladılar.

Yolcular arasında 16. Tümeinde takım subaylığına atanan Teğmen Faruk da vardı. Emri yeni çıktığı için bu son kafilere kalmıştı.

Annesi ve teyzesiyle evde vedalaşmıştı. Yolcu etmek için Kuleli'den arkadaşı Teğmen Ertuğrul gelmişti, "Ara sıra eve uğra, bizimkiler sevinirler" dedi.

"Merak etme. Sen de mektup yazmayı ihmal etme."

"Etmem."

Gidip dönmek, dönüp de görmemek vardı. Helalleştiler.

Tren uzun uzun düdüğünü öttürdü. Herkes bindi. Kapılar kapandı. Ağlayanların, dua edenlerin, el ve mendil sallayanların önünden tangırdarak ağır ağır geçtiler.

ARIBURNU'NDA taarruz sürüyor, Anzaklar ölüm kalım savunması yapıyorlardı.

Türk birlikleri Anzak cephesine iyice yanaşmışlardı. Ama az ilerde uzanan bu siperlere yaklaşıyorlardı. Çünkü sıra sıra makineli tüfekler hiç durmadan ölüm yağdırarak, püskürerek, kusarak yaklaşanları biçiyor, delik deşik ediyor, parçalıyordu.

Anzakların telaş içinde oldukları belliydi. Dirençlerinin sonuna gelmiş gibiydiler. Belki de sonuç almak için bir son hamle yetecekti. Kayıptan yılarak taarruzdan caymak, bu altın fırsatı kaçırmak olabilirdi.

M. Kemal, Gzzetin Bey ve yakındaki Alay Komutanları ile durumu değerlendirdikten sonra gece 24.00'te taarruza devam edilmesine karar verdi.117

SAAT 22.00.

Seddülbahir'de de Türk taarruzu başladı.

Yeni komutanın emrine uyularak ileri birliklerde tüfeklere fişek sürülmemişti. Taarruz sessizce süngü hücumuyla yapılacak, düşmana baskın verilecekti.

Yeni Komutan düşmanın kaçamaması için birliklerin, filikaları yakmak için yanlarında gaz gibi tutuşturucu maddeler bulundurmalarını istemişti.118 Bu istek komutanlara alay gibi geldi. Düşmanın denize dökülebileceği vakit yazık ki kaçmıştı. Düşman ileri güvenlik birlikleri yaklaşan Türkleri görünce silahlarını ateşlediler. Işıldaklar yandı, aydınlatma fişekleri uçtu.

İngiliz ve Fransızlar sabah yapacakları taarruz için ilk siperlere kuvvet yağmışlardı.

Türk taarruzuna tepki bu nedenle beklenenden de sert oldu. Filo da iki yandan Türk mevzilerinin arkasına geçti. Mevzilerin içini görerek ateş etmeye başladı. Türkler iki ateş arasında kalmış oldular.

Batı kesimde Halil Sami Bey'in birlikleri çok gayret gösterdiler, İngiliz cephesini zorladılar, inat ettiler, çok kayıp vermeyi göze aldılar ama ilerleyemediler. Çıkış çizgilerine geri çekildiler.

Doğu kesimde ise taarruz ilk aşamada etkili oldu. Senegalli askerler çabuk sarsıldılar. Kumkale'de, birkaç gün önce de burada karışılmış, Türk'ün süngüsünü tanımışlardı. Çözülüp dağıldılar.

Türk taburları açılan bu gedikten girdiler, gediği genişlettiler. Düşman cephesi yarılmak üzereydi.

Fransız Tümeninin Komutanı General d'Amade yedekleri hızla yetiştirerek gediğin daha çok genişlemesini önledi. Bundan sonra birçok ileri geri, kanlı hareketler, boğuşmalar oldu.

Türk cephesinde haberleşme aksıyordu. Gediği besleyecek yedekler zamanında harekete geçirilemedi. Sonunda bu kanattaki birlikler de bir sonuç alamadan çıkış çizgilerine dönmek zorunda kaldılar.

Türk taarruzu başarılı olamamıştı.119

Ama bu kanatta, askeri tarihin ayrıntıları arasında saklı kalan olağanüstü bir olay yağanmıgtı.

Bilmemek olmazdı:

Savaşın bütün kızgınlığı ve karmaşıklığı ile sürdüğü bir sırada, Fransız cephesinde küçük bir boğluk oluşmuştı. 21. Alaydan bir takım bu boğluğa daldı. Takımın arkasından akıp gelenler oldu. Birkaç subay ve 300 savaşçı ettiler. Yıldız ıgığında, başlarında serdengeçti subaylar, Fransız cephesinin içine ilerlediler. İyi yetmiş, gözüpek 300 savaşçı, yaman bir kuvvettir. Önlerine çıkanları ezip geçtiler.

Başarı birliği daha derinlere, yeni başarılarla çekmekteydi. Bu çekime karşı duramadılar. Cephe gerisindeki bazı hizmet birimlerine ve noktalara baskın verdiler. Geçtikleri her yerden yakın karargâhlara panik çığılıkları yağmaya bağladı.

Fransız cephesinin gerisindeki bir kesimi harman yerine çevirmişlerdi. Bir masalın hayal kahramanları gibiydiler. Morto Koyu'nun yakınına kadar geldiler.

Gün iğiyordu.

Suluk almak için uygun bir yerde durdular. Hemen hemen hiç kayıp vermemişlerdi. Küçük yaraların, çiziklerin sözü bile olmazdı. Çantalarını geride bıraktıkları için yanlarında peksimet bile yoktu. İki sahra mutfağını basmış ama oralardan ekmek almak akıllarına gelmemişti. Açlıklarını suyla bastırdılar. Geçtikleri yerler Fransız birliklerince doldurulmuştu. Hepsi cephe gerisinde ateğten bir top gibi dolağan bu çılgın birliğe karşı alarma geçirilmiş olmalıydı.

Ne yapmalıydı?

Genç subaylar biraraya gelip karar verdiler: Dövüğe dövüğe geriye dönmeye çalışacaklardı. Sabah namazını birlikte kılıp dua ettiler ve harekete geçtiler.

Silme Fransız birlikleriyle dolu cepheye bu kez tersten daldılar. Neye güveniyorlardı? Görünmez adam mıydı bunlar? Kanatlı mıydılar? Silahları sihirli miydi? Dev gücü mü vardı her birinde?

Hayır.

Bunlar Çanakkale askeriydi.

Filonun Türk mevzilerini ateğ altına aldığı sıraydı. Taarruz için hazırlanan gergin, duyarlı düğman birliklerinin arasından geçeceklerdi.

Yürüdüler.

Duruma göre, ateğ savaşını yaptılar, süngü hücumuna kalktılar, dağılıp gizlendiler, birleşip boğutular, bazıları silah kardeşlerini korumak için kendilerini feda etti, yaralandılar, şehit verdiler ama pes etmediler.

Sayıları yarıya düşmüştü.

Sağ kalanlar inanılmazı bağırdı: Düğman cephesinin içinden geçerek birliklerine kavuştular.120

Adlarını az kaldı Şehit defterine yazacak olan Tabur Komutanı hepsini sevinçle tek tek kucakladı.

Sonra da izinsiz ileri gittikleri için açtı ağzını yumdu gözünü, bir mucize gerçekleştirmiş

kahramanların topunu tepeden tırnağa kalayladı.

Biri bile gık demedi.

SEDDÜLBAHİR'DEN iki saat sonra, saat 24.00'te, Arıburnu'nda da gece yarısı taarruzu bağıladı.

Yıldızlar daha da çoğalmış gibiydi.

Anzaklar gözlerini kırpmamış, mevzilerini yeni gelen askerlerle daha da güçlendirmişlerdi. Çok hırçın, kanlı bir savaş, bir boğuşma bağıladı.

M. Kemal en uçtaki bölükle bile ilgileniyor, her hareketi izliyor, gerektiğe uyarıyor, yol gösteriyordu.

Sayısı dokuzaya çıkan alayları bir an bile gevşemeyen bir irade, dikkat ve azimle yönetiyordu.

Albay Kannengiesser de uyumamıştı. Savaşı ve genç komutanı izliyordu. Üstünlüğünü anlamıştı.

Emrine girmeye hazır olduğunu bildirdi.120"

Anzak mevzileri üç yandan demir bir kuşak içine alınmıştı. Bu kuşak gittikçe daralıyordu. Kimi taburların imamları da askere güç katmak için ateş hattına gelmişlerdi. Savaş havası onları da kucakladı, Şehitlerin boğuşta kalmış tüfeklerini alarak onlar da savaşa katıldılar.12*

Bazı birlikler yer yer ateş barajını aşarak Anzak siperlerine ulaşmayı başarmışlardı. Ama barajı geçerken o kadar çok kayıp veriliyordu ki ulaşan gazilerin sayısı Anzakları yenmeye yetmiyordu.

Araziyi iyi değerlendiren Anzakların elverişli noktalara yerleştirdikleri bazı makineli tüfekler Türkleri kırıp geçirmekteydi. İe unutanlar bu makineli tüfek yuvalarını körletmek için fedai subay ve erlerden küçük müfrezeler kurdular. Fedai subay istenince bütün subaylar, asker istenince bütün askerler öne çıkıyordu.

"Bu katil tüfekleri yok edin!"

Bu görevi alan müfrezeler kısa bir hazırlık yaptıktan sonra geceye ve ateşe dalıp gidiyorlardı. Kimi dönüyor, kimi Şehit defterine yazılıyordu. Bazı tüfekler bu yolla susturuldu, kırım azaltıldı. Ama geride o kadar çok makineli tüfek vardı ki bunlar Türk taarruzunun önünü kesmeye yetiyordu.

Saat 03.00'tü.

M. Kemal taarruzu durdurdu: Birlikler buldukları çizgide kalacaklardı.

Anzak ve yeni Türk mevzileri arasındaki mesafe Bombasırtı gibi bazı yerlerde 8-10 metreye inmişti.

YapıGık gibiydiler. Ėki yan da bu duyarlı noktalarda 24 saat tetik durmak zorundaydı.121

SEDDÜLBAHİR'DE Türk taarruzu yeni sona ermişti. Gün doğmak üzereydi. Birlikler çıkış çizgilerine çekilmiş, yerleşmeye çalışıyorlardı. Çok kayıp vermiş, çok hırpalanmış, çok yorulmuşlardı.

Seddülbahir'i sarmış olan savaş gemilerinin 400'ü aÇkın topu, üç yandan Türk cephesini ateÇ altına aldı. Buna karaya çıkarılmış 100'den fazla top da katıldı.

Siperlerde hiç kum torbası yoktu. Çünkü 5. Ordunun depolarında kum torbası bulunmuyordu. Siper savaş yapılaçağı düşünülmemişti. Daha sığınaklar da kazılamamıştı. Vakit olmamıştı ki. Bir kısım birlik sürekli savaşmaktaydı. Bir kısmı ise yeni gelmişti.

Günlerdir uyumayanlar vardı. Goliath zırhlısı Boğaz'ın içinde, Eski Hisarlık yakınına demirlemişti.

Bütün gece zaman zaman Türkleri uyutmamak, vurmak, ezmek, siperleri yıkmak için Boğaz yönündeki Türk mevzilerini ateÇ altına alıyordu. Asker bu ateÇ gevezesi zırhlıya 'Kocakarı' adını takmıştı. 'Cadı' diyenler de vardı.

Türk askerlerinin 'Kocakarı' ya da 'Cadı' adını taktıkları Goliath Zırhlısı Cephe boyunca subay ve askerler tufanın sona ermesini yarım yamalak siperler içinde, sabır ve tevekkülle bekleyeceklerdi. Siperler yaralılar ve Ėehitlerle doluyordu. Daha da dolacak, sağ kalanlar Ėehitlerle koyun koyuna savaşacaklardı.

İngiliz ve Fransızlar harekete geçmek için ateÇin kesilmesini bekliyorlardı. Amaç bugün Türkleri savunma düzeni almalarına fırsat vermeden bastırmaktı.

Savaş talihi, Türk'ü, en zayıf, dağınık, yorgun ânında sınamak istiyordu.

7. Tümen Komutanı Albay Remzi Bey ellerini açıp yüksek sesle yalvardı:

"Ya Rabbi, bize bu acımasızları yenmeyi nasip et!"

Ğki tümen de tufanın taarruz habercisi olduğunu düşünerek geçici bir düzen aldı. Tüfekler temizlendi.

Sabah çorbası yetiştirilememişti. Çantalarda, torbalarda peksimet vardı. Halkın armağan yolladığı çerezler sık sık askerlere dağıtılıyor, her ere birkaç avuç düğüyordu. Peksimet ve çerezle açlıklarını giderdiler. Su azdı. Sakalar suya gitmişi, daha dönmemişlerdi.

"Suyu ve cephaneyi idareli harcayın!"

Trabzonlu Teğmen Salih sızlandı:

"göyle hovardaca, cömertçe bir savaşı hiç kısmet olmayacak mı?"

Tufan durdu.

Ortalık iyice aydınlanmıştı. Düşman birlikleri doğuda ve batıda taarruza geçtiler. Yorgun, mecalsiz, isteksiz, dağınık, zayıf bir direnişle karşılaştıklarını, bu direnişi fazla zorlanmadan kıracaklarını ümit ediyorlardı.

Mehmetler mih gibi durunca savaşı sertleşti.

Türk mevzileri sarsıldı, sallandı, bazı kesimlerde iyice incel-di ama kırılmadı, dağılmadı, kopmadı.

Mehmet Alçıtepe düşman eline düşerse Çanakkale'nin geçileceğini iyi öğrenmişti. Demek şu çalı çırpı ile kaplı, küçük, uyuz tepe bu kadar önemliydi ha!

Peki öyleyse.

Mehmet canını verdi, istila askerine yol vermedi. Sakalar yetiştiler. Korkusuzca ateş hattına kadar sokulup siperleri gezerek gazilere su dağıttılar. Hepsinden dua aldılar: "Ooh Allah razı olsun!"

Ğçleri serinlemişti. Bir de avuçlarını ıslatıp yüzlerini sıvazladılar. Ğyice canlandılar, daha sertleştiler.

Durum elverişli olunca süngü hücumuna da kalktılar.

Gittikçe coşan savunma İngiliz ve Fransız birliklerinin taarruz azmini kırdı. Önce Fransız, sonra İngiliz birlikleri savaşı hafifleterek çıkış çizgilerine geri çekildiler. Taarruz batıda da, doğuda da öğle üzeri durdu.

Mehmet talihin sınavından yüzünün akı ile geçmişti.122

www.cizgiliforum.com

Düğman bu bağarısızlığın acısını Gelibolu'dan aldı. Monica balon gemisiyle birlikte Saros körfezine gelen Agamemnon zırhlısı, balon gözetlemesinin yardımıyla Gelibolu'ya mermi yağdırdı.

gehir ağır yara aldı. Hastane olduğu belirtilmesine rağmen bir yatakta iki kiğinin yattığı tıkabasa dolu, 500 yataklı Kolordu Hastanesini bile yıktılar. Atığı sürdüren Agamemnon Saros'taki bataryadan 4 mermi yiyince Monica'yla birlikte telağ içinde uzaklağtı.123

Birkaç saat sonra 16. Tümenin Uzunköprü'den yürüyerek gelen iki alayı yıkık ve yanık Gelibolu'dan geçti. gehrin üzerine duman, kül ve toz bulutu çökmüğtü. Korkmuğ çocuklar yüksek sesle ağlıyorlardı. Gözlerine kin ve kan oturmüğ halk, kurtarabildiği birkaç parça eğya ile göçe hazırlanmaktaydı.

48. Alayın astsubaylarından Emin Çöl yanında yürüyen yardımcısına, "Onbağı.." dedi, "..nasıl bir düğmanla çarpığacağımız anlaÇılıyor."

Yanık Ėehrin dığında konaklayacak, bir gün dinlenip sonra buradan gemilerle Akbağa gideceklerdi.

ÖĞLEDEN sonra iki bölgedeki savağlar da durmuÇtu.

Türkler de düğman gibi toprağa gömülmek, derin siperler, sığınaklar, zeminlikler, siperleri birbirine ve geriye bağlayan açık, gizli yollar yapmak için kazma-küreğe sarıldılar.

Kum torbası olmadığı için mermi sandıkları, ekmek çuvalları, torbalar, fanilalar tağla toprakla doldurularak siperlerin önüne dizildi. Asker bir evi olmuğ gibi sevindi. Makineli tüfekler için tağtan yuvalar yapıldı. Ėstihkâmcılar, ekmekçi takımlarının istediği yerlere küçük fırınlar inĖa ettiler. Taze ekmek, cephede taze can demekti.

Harbiye Nezaretinden ivedi kum torbası istendi.

Levazım Daire Bağkanı, 'Topal' sanıyla ünlü Ėsmail Hakkı PaÇaydı. Olağanüstü becerikli, iğ bitirir bir insandı. Hakkındaki türlü dedikodulara rağmen bu özellikleri nedeniyle yerini koruyordu. 5. Orduya ilk elde birkaç bin kum torbası yolladı.

Kum torbalarının kaç çeğit iğe yaradığını görse ĖaĖkınlıktan topallığı düzelirdi.

DÜĞMANIN makineli tüfekleri ağır kayıplara neden oluyor, sonuç almayı önlüyorlardı. Türk

birliklerinin elindeyse, bu müthiş silahtan çok az vardı.

Esat Paşa birliklerden aldığı acı raporlara dayanarak ordudan bu silahların sayısının artırılması için girişimde bulunulmasını istedi. Ordu durumu Başkomutanlığa yansıttı.

Başkomutanlığın elinde silah stoku yoktu ki.

Ne varsa ordulara dağıtılmıştı. Devletin varı yoğu buydu. Başkomutanlıktaki denizcilerden biri Midilli (Breslau) savaş gemisinde sökülebilir 12 ağır makineli tüfek bulunduğunu bildirdi.

12 makineli tüfek!

Bu bir servetti.

Hızlı, yoğun, sert pazarlıklardan sonra Midilli'de bulunan 12 makineli tüfeğin Alman denizcileriyle birlikte 5. Ordu emrine gönderilmesi kararlaştırıldı. Tüfekler söküldü. Birkaç gün içinde yeterli cephane ile birlikte yola çıkarılacağı bildirildi. Haber Kolordu karargâhında büyük memnuluk yarattı:

"Almanlar iyi askerdir. Bu birlik çok içimize yarayacak."

GENERAL HAMILTON ve Kurmay Başkanı Teke Koyu iskelesine çıktılar. Sonuçsuz taarruz ikisinin de canını çok sıkıyordu. Rıhtıma bağlı büyük mavnalar yaralılarla doluydu. Durmadan yaralılar geliyor, kıyıya yığılıyordu.

General Hunter Weston karşılıklı taarruzların sonucunu beğ cümleyle özetledi:

"Subayların neredeyse hepsini kaybettik. Asker kaybımız ağır. Birlikler ağlanacak haldeler. O kadar bitkinler. Takviye edilmem gerekiyor."

Hamilton "Taze bir tümen, ah taze bir tümen gelse" diye düşündü. Yeni bir tümenin Birleşik Ordu'yu zafere ulaştıracağına güveniyordu. Bu kesin kanısını özene bezene yazacağı bir raporla Lord Kitchener'e bildirecek ve yeni bir tümen isteyecekti.

Hesaba kitaba dayalı, askerlik sanatının inceliklerini dikkate alan bir iyimserlik miydi bu, yoksa sırf Türklerin pes edecekleri ümidine dayalı emperyal bir saflık mıydı?124

Bunu zaman gösterecekti.

YARALI sayısı tahminleri aşmış, Eceabat ve Gelibolu hastanelerinin yıkılması da büyük sorun yaratmıştı.

Yaralıların bir bölümü hastane gemileri ile İstanbul'a yollanmaya başladı. İngiliz denizaltılarının hastane gemilerine saldırmayacağını ümit ediyorlardı. Çok geçmeden bunun boğuna bir ümit olduğunu anlayacaklardı.

Gülnehal gemisinde Hemşire Safiye Hanım bütün yaralıların anası, bacısı olmuştu. Bir kadın eli,

sesi ve Çefkati yaralılara ilaçtan daha iyi geliyordu.

HaydarpaÇa ya da Galata'ya yanaÇan ilk yaralı gemilerini görevliler ile yüzlerce hanım karÇıladı.124a Yaralılar gizli getirilmezlerse hep böyle karÇılanacaklardı. Yaralı sayısı artınca halkın moralinin bozulmaması için yaralıların gizlice geceleri karaya çıkarılacağı günler de gelecekti.

Hanımlar yaralılara 'geçmiÇ olsun' diyor, özverileri için teÇekkür ediyor, yurtseverliklerini kutlayarak, kolonya, çorap, mendil, çamaÇır takımı gibi armağanlar sunuyorlardı. Milletin gazilere duyduğu minneti temsil ediyorlardı. Canı yanmakta olan bir yaralı ağlıyorsa, bu Çefkatli karÇılayıcılar da birlikte ağlıyorlardı. KonuÇurken, armağan verirken, peçelerini açıyorlardı. Bağnazlar, yaralı gazilere hizmet ettikleri için hanımlara açıkça tepki göstermekten kaçınıyorlardı ama için için homurdanmaktan da geri kalmıyorlardı.

"Yüzlerini açıyorlar!" "Aman ya Rabbi!"

"Yabancı erkeklerle konuÇuyor, seslerini duyuruyorlar!"

"Tövbe ya Rabbi!"

scanned by Chemako // www.cizgiliforum.com

Toplumsal bir davranıÇı benimsemeye henüz hazır ve açık değillerdi. Yüzlerce yıldır güzel kafes kuÇları gibi eve kapanıp kalmıÇ, pek az dıÇarı çıkmıÇlardı. Bu yüzden zihinleri de çarÇaflı ve peçeliydi.

Ğstanbul'daki hastanelerin yatakları ilk yaralı kafileleriyle doldu. Selimiye K1Đlası'nın bir bölümüyle büyük okulların binaları hızla hastane haline getirildi.125 Kızılay, halktan karyola, Ğilte ve yatak takımı yardımı yapmasını istedi. Gönüllü hemĐirelerden bazılarını bu yeni hastanelere verdi.

LĐMAN PAĞA M. Kemal ile uyum sağlayamayan Albay Kannengiesser'i geri çağırarak Güney Bölgesi Komutanı Albay von Sodenstern'in yanına danĐman olarak vermiğti.

Üç Alman buluştu.

Ğstanbul'dan beklenen 15. Tümenin geldiği haberi Liman Pağa'da yeni bir taarruz hevesi uyandırdı.

Albay von Sodenstern'e gerekli emri verdi.

Kolordu, önceki taarruz sırasında yağanan gecikme, yanlış çeviri, birlikler hakkındaki eksik bilgi vb.

gibi yanlışlıkların yinelenmemesi için bu üçlünün yanına bir Türk kurmay vermeyi gerekli gördü.

Bu görev için Weber Pağanın emrinde çalışın Kurmay Yüzbağı Mehmet Nihat Bey seçildi. Yüzbağı, Yarbay von Thauvenay'ın zehirli havasından, kırıcı konuşmalarından ve kalın kafalılığından kurtulduğu için çok sevindi. Ama boşuna bir sevinçti bu.

Bir hafta sonra Seddülbahir'de yine karĐılaĐacaklardı.125"

Albay Kannengiesser

SEDDÜLBAHİR cephesinin sorunu çoktu.

15. Tümen birkaç gemiyle tağındığı için alaylar çeğitli iskelelere çıkmaktaydı. Birlikler cepheden ve birbirlerinden uzakta, öbek öbek konaklayacaklardı. Tümenin topçusu ve bağlı birlikleri daha yoldaydı. Tümen Komutanı tümenini biraraya getirmek için çırpınıyordu.

Cephedeki 9. ve 7. Tümenlerin önceki savaşlardan dolayı kayıpları yüzde kırkı ağmığtı. Tümen komutanları buldukları çizgiyi savunabilmek için takviye edilmelerini istiyorlardı. Yiyecek ve cephane sorunu vardı. Bu iki sorunun da çok çabuk giderilmesi gerekmekteydi.126

15. Tümen toplanıp yerleğmeden, bu sorunlar çözülmeyen taarruz edileceği hiçbir Türk komutanın aklından geçmiyordu.

Albay von Sodenstern, bu sorunları önemsemedi. Liman Pağa taarruz edilmesini emretmiğti. Öyleyse taarruz edilecekti. Sabah bir emir yayımlayarak gece (3/4 Mayıs) bir daha taarruz edileceğini bildirdi.

Emir ön siperlerdekiilerin içini ürpertti:

"Oof!"

Çünkü mevziler arasındaki alan iki yanın ağır yaralı ve ölüleriyle doluydu. Bunları çiğneyerek mi taarruz edeceklerdi?

BU ACI SORUNU Kızılhaç bayrağı ile siperlerin önüne çıkan birkaç giriğken Fransız sağlıkçı çözdü.

Yaralı ve ölülerini toplamak için Türklerden izin istediler.

Çabuk anlağtılar.

Ğki yan da ölülerini dinlerince gömdüler. Ağır yaralılar gerilere taçındı. Türk-İngiliz mevzileri arasındaki ölümler ve yaralılar da aynı yöntemle toplandı.127

Oyun yeri yeni bir kanlı oyun için temizlenip hazırlanmığ oldu.

M. KEMAL Ğzzettin Bey'in verdiği kayıp çizelgesine bakıyordu. Gözleri dolmuğtu.

25 Nisandan bu yana, 9 günde Arıburnu'nda verilen kayıp on bin kiğiyi geçmiğti. 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders, çıkarmaya karđı alınan düzeni tersine çevirerek düğmanın karaya çıkmasına fırsat vermiğti; elindeki birlikleri zamanında yollama-yarak, yerleğmesine imkân tanıdı.

Türkler bu iki yanlığı temizlemek için 25 Nisandan beri canlarını sebil ediyorlardı.

On bin subay, astsubay ve usta er...

Bu bir tümen demekti. Seddülbahir'de de bir bu kadar kayıp vardı herhalde.127" Kısacası iki tümen yok olmuğ, düğman, donanması, sayısal üstünlüğü ve Liman Pağanın yöntemi ve tutumu sayesinde iki kıyıda da tutunabilmiğti.

Liman Pağa'nın, Seddülbahir cephesine yeni bir taarruz emri verdiğini duymuğtu. Cephedeki birliklerin ne halde olduklarını kolayca kestirebiliyordu. Anlağılan Liman Pağa yine yanlığını gidermek için binleri feda edecekti.

Almanlara körükörüne güvenen Enver PaÇayı uyarmak görev olmuÇtu. Durumu özetleyen saygılı bir mektup yazdı. Mektubu özet olarak Çöyle bitirdi:

"Vatanımızın savunmasında kalp ve vicdanları bizim kadar çırpınmayacağına Çüphe olmayan, baÇta Liman von Sanders olmak üzere Almanların düÇüncelerinin üstünlüğüne güvenmemenizi kesin olarak rica ederim. Buraya gelerek, genel durumun gereklerine göre savaÇı sizin sevk ve idare etmeniz uygun olur kardeÇim." 12*

Mektubu zarflayıp kapadı, güvenilir bir adamla hemen Çstanbul'a yollaması için Çzzettin Beye verdi.

BU GECEKÇ taarruza katılma emrini alan 15. Tümen Komutanı saat 17.00'de Bölge Komutanlığı karargâhına geldi. Karargâh, bir tepenin eteğinde küçük bir eski cephanelikti. Komutan tümeninin ancak saat 21.00'de cephe gerisine yanaÇabileceğini bildirdi.

Almanlar bir sakınca görmediler. Taarruz bundan iki saat sonra, saat 23.00'te baÇlayacaktı. Komutana harita üzerinde savaÇ düzenini ve görevi anlattılar:

"Tümeniniz cephenin doğu kesiminde yer alacak, Fransız cephesini yarararak ilk aÇamada Morto Koyu sırtlarını ele geçirecek, bu kesimde bulunan Fransızları yok edecek, sonra batıya, Çngiliz kesimine dönecek, batıya ilerleyerek Çngilizleri de son erine kadar temizleyecek."129

Çki kurmay albay ile bir kurmay binbaÇının, üç Almanın kafa kafaya vererek yaptıkları plan buydu.

8.000 kişilik 15. Tümeden, Seddülbahir'e çıkmıÇ ve yerleÇmiÇ bütün düÇmanı yok etmesi isteniyordu.

Bu hayalci, hesapsız plan YüzbaÇı Mehmet Nihat'ın kanını dondurdu.

15. Tümen Komutanı Albay, nazik biriydi. TartıÇma açmadı. Çtiraz etmedi. DüÇmanın gücünü sormadı. Belki Almanlara güvendi, belki telaÇtan söylenenleri iyi anlamadı. "Hay hay, tamam, olur"

gibi yanıtlar vererek, tümeninin zamanında gelmesini sağlamak için karargâhtan ayrıldı.

YüzbaÇı Mehmet Nihat, tümeni olası bir felaketten kurtarmak ümidiyle Albay von Sodenstern'i uyarmaya çalıÇtı, tümenin dinlendirilmesi ve bir gece taarruzunun gerektirdiği ön hazırlıkların yapılması için taarruzun hiç olmazsa bir gün sonraya ertelenmesini önerdi ama susturdular:

"DüÇmana daha fazla vakit kazandırmak doğru değil. Bu gece taarruz edilecek!"130

Saat 19.00'da Bölge Komutanı kesin taarruz emrini verdi. Taarruz gece 23.00'te baÇlayacaktı.

Bunca soruna, yoksunluğa karÇı taarruzda ısrar edilmesi birliklerde tepki uyandırdı. Henüz son iki günün yaraları sarılamamıÇtı. Liman PaÇaya ve Üçlüye küfrü bastılar. Biri sordu:

"Beyler, Enver PaÇa'nın acımadığı Türk'e Alman niye acısın?"

Kimse verecek yanıt bulamadı. Herkes SarıkamıÇ faciasını biliyordu.

Ellerinden geleni yapmak üzere homurdana homurdana son hazırlıklara koyuldular. Ayrıntılı emir geç geldiği için ileri birliklere daha da geç saatte ulaştırılabildi. İlk çizgideki birliklere ancak sözlü, kısa emirler verilebildi.

15. Tümen beklenen saatte cephe gerisine yetişemedi. Daha yoldaydı. Gece karanlığında, bilmediği, iniçli çıkıklı, uzun, dar bir yoldan geliyordu. Birlikler sıkışmış, düzen bozulmuş, yürüyüş kolu iyice uzamıştı.

Albay von Sodenstern, 15. Tümenin beklenmemesini, saat 23.00'te taarruzun başlatılmasını emretti.

Tümenin birlikleri geldikçe savaşa katılırlardı.

7. Tümen Kurmay Başkanı Kurmay Binbaşı gükrü Naili (Gök-berk) çok sinirlendi:

"Böyle parça parça, taksit taksit taarruz olur mu? Eğer bunlar kurmaysa ben de Galata Kulesiyim!"

Batı kesimde 9. Tümen, doğu kesimde 7. Tümen, kırık dökük birlikleri ile taarruza geçtiler.

Batıda 9. Tümen birlikleri uyanık ve dört kat kalabalık İngiliz savunmasına çattı.

Gündüz filonun ateşinden kaçınan Türkler gece olunca canlanıyorlardı. Geceler Türklerindi. Hiçbir şey yapmasalar bile küçük hücumlarla düşman cephesini didikliyor, uğraştırıyorlardı. Bunu bilen İngilizler geceleri büyük bir tedirginlik içinde hazırlıklı bekliyor, en ufak bir kıpırtıda binlerce fişek yakıyor, ışıldaklar arazinin her metresini tarıyordu.

Bugün de öyle oldu.

Arazi aydınlatıldı. Deniz ve kara toplarını, makinelerini ve piyade tüfeklerini ateşlediler.

9. Tümen birliklerinin özverisine rağmen İngiliz savunması yırtılmadı.

Halil Sami Bey taarruzu saat 02.00'de durdurdu. Birlikler çıkış çizgilerine çekildiler. Yine çok kayıp verilmiş, mevziler arasındaki arazi çehitler ve ağır yaralılarla dolmuştu. Taburlar ufalmış, tabur olmaktan çıkmıştı. Çoğu subaysız kalmıştı. 26. Alay Komutanı Yarbey Kadri Bey birliklerin durumunu anlattıktan sonra savaş raporunu şöyle bitirdi:

"..gece taarruzu gibi zor bir görevin bundan böyle yapılması mümkün değildir."131

Doğu kesiminde de birlikler saat 23.00'te taarruza geçtiler. Önceki savaşlardan dolayı bu kesimdeki bütün birlikler de sorunluymuş. Subay azlığı büyük dertti. Glerdeki takımlar birlik çavuşlarının elindeydi.

Fransız Tümeni Türklerden 3 kat kalabalıktı. Filonun topları ile karaya çıkarılmış 33 top ateş yağdırmaya, makineli tüfekler çatırdamaya bağladı.

Savaş heyecanı yorgun, zayıf birlikleri canlandırdı. Bazı noktalarda düşman siperlerine girmeyi

bağardılar. Ama gedik açılmadı, cephe yarılmadı.

7. Tümen topçu birliğinden iki batarya cepheye yaklaÇarak piyadelere yardımcı olmak için yola çıktı.

1. Batarya Komutanı Teğmen Sırrı bataryasının önünde gidiyordu. Arkasında seyisi ile Emir Çavuşu Sait Çavuş vardı. Savaş uğultusu gittikçe yaklağıyordu. Bağlarının üzerinden vızıldayarak Ėarapnel parçaları, makineli tüfek mermileri geçmeye bağladı. Can sıkıcı bir Ėey oldu. Sait Çavuş'un atı huysuzlandı. Çavuş atına sahip olamıyor, dar yolda ikide bir Teğmenin önüne geçiyordu.

Bu durum Teğmeni sinirlendirdi. Çavuşu payladı. Ama bataryanın yerleğeceği güvenli yere kadar Çavuş atını dizginlemeyi bağaramadı.

Durdular.

Atlardan inerken Sait Çavuş'un yaralı olduğu anlaÇıldı. Bir makineli tüfek mermisi dizini parçalamığ, çizmesi kanla dolmuğtu. Sedye ile geri giderken, meraklı sağlıkçılara nasıl vurulduğunu anlattı:

"Ateğ hattına girdikti. Korumak için atım huysuzlanmığ gibi ikide bir Teğmenimin önüne geçiyordum. KurĖunu ben yedim, Allah'a Ėükür Teğmenim kurtuldu. Ėimdi topları gürletir."1313

Askerin komutanına canını siper etmesi dinleyenler için o kadar doğal bir Ėeydi ki 'aferin Çavuş' demek akıllarına bile gelmedi.

Savaş sürerken 15. Tümenin öncüsü 9 saatlik molasız bir yürüyüğten sonra terden sıırılsıklam bir halde cepheye yaklaÇtı. Günün aydınlanmasına 4 saat kalmığtı. 15. Tümen bu süre içinde, hiç bilmediği araziye dalacak, verilen göreve göre Fransızları yok edecek, batıya dönüp Ėngilizleri temizleyecekti!

Saat 01.00'e geliyordu.

Alman Komutan kalan süre içinde görevin yerine getirilemeyeceğini hesaplayarak taarruzu durdurabilir ya da tümene daha akla yakın, gerçekteğtirilebilir bir görev verebilirdi. Böyle bir Ėeyi gerekli görmedi.

Geç kalındığı için tümende telağ rüzĖârı esiyordu:

"Haydi, çabuk, çabuk, çabuk!"

Karanlık içinde gölgeler yürüyor, duruyor, diziliyor, bağırılığlar, komutlar, düdükler birbirine karığıyordu. Komutan, öncüyü taarruza kaldırdı.

Ėlk adımda büyük bir aksilik yağandı:

Karanlık ve 15. Tümen birliğinin araziyi bilmemesi yüzünden 7. Tümenin birlikleri ile 15. Tümenin

birliği birbirlerini düğman sanarak çatığtılar. Hayli kayıp verildi. Bu karığıklık zorlukla bastırıldı.

Taarruza devam edildi.

Gün doğmadan emrin gereğini yerini getirmek için 15. Tümenin yoldan gelen her birliği acele savağa sürülecekti.

15. Tümen yorgundu ama savağ geliğtikçe askerin coğkusu arttı. Ğlk alay durum elverir vermez süngü hücumuna kalktı. Fransız cephesini yardılar, cephe gerisini ortadan yırtarak Morto Koyu'nun kıyısına kadar indiler. Rastladıkları ikmal birimlerini, cephe gerisindeki yardımcı birlikleri basıp dağıttılar.

Bir birlik de Fransızların Sömürge Alayını çökertmiğ, Seddül-bahir köyünün kuzeyine kadar kovalamığtı.

Bu kesimin düğmandan temizlenmesi için öncelikle Eski Hisarlık'ın ele geçirilmesi gerekiyordu.

Burası çok iyi berkitilmiğ, birçok makineli tüfikle donatılmığtı. Çok uğrağtılar. Fakat makineli tüfekleri yenemediler. Filo da ığıldaklarıyla çevreyi gündüze çevirdi ve açığıdaki Türkleri kırmaya bağladı.¹³²

Güneğ doğuyordu.

Ne pahasına olursa olsun taarruza devam mı edilmeliydi, yoksa geç kalındığı için geri mi çekilmeliydi? Tümen Komutanlığıyla bağlantıları kopmuğtu. Ne yapmaları gerektiğini kestiremediler.

Hiç bilmedikleri bir arazide, kararsız ve dağınık kalmığlardı.

Filo görerek ateçe bağladı, bütün araziye ateçe boğdu. Askerin bir bölümü dere yataklarına, hendeklere sığındı.

Filo hızla saklanamayanları affetmeyecekti.

Bir gün daha beklenirse, tümen cephedeki yerine topluca yer-leğebilse, dinlense, gece savağlarına özgü incelikleri dikkate alan ayrıntılı bir hazırlık yapılırsa, savağa topluca katılabilse, bu felakete uğranılmazdı.

Sağ kalabilenler eriye eriye geri çekildiler.

8.000 kiğilik 15. Tümenin toplam kaybı 4.000 kiğiydi.¹³³

Yepyeni tümenin yarısı plansızlığa, hayale, aceleye ve telağa kurban gitmiğti. Tümeni, eksiklerini tamamlayarak yeniden örgütlemek mümkün görülmedi. Sağ kalanlar bağka birliklere dağıtılarak tümenin varlığına son verildi.¹³³³

Seddülbahir cephesinin bu geceki kaybı 5.000'den fazlaydı.¹³⁴

15. TMENN yarı yarıya erimi olması Türk cephesinde büyük üzüntüye yol açtı. Vurucu bir tümen, yanlı kullanılarak elden ıkmıtı. Albay von Sodenstern'in dört günlük komutanlıı güney cephesinde 11.000'den fazla Türk'e mal olmutu.

Cephedekilerin fkesi önce kolordu, oradan da ordu kararghına yansdı. l de bunun farkındaydı. Yalnız Yzbaı Mehmet Nihat'ın lanetleyen bakışları Türklerin ne dndn anlatmaya yeterdi!

Liman Paa bu beceriksiz Albayı görevden almanın art olduğunu anlamıtı. Albay Kannengiesser de ordu kararghına koarak alması tavsiyesinde bulundu.134" Liman Paa Almanlıı kk drmeyecek bir neden arıyordu. Albay von Sodenstern'in attan düşerek dizini sakatlaması iyi bir neden oldu. Albayı sanki savata yaralanmı gibi yücelterek stanbul'a yolladı.135 Binbaı Mhlmann'ı yine yanına aldı.

Güney Bölgesi Komutanlığına, kararghıyla birlikte, Asya yakasındaki 15. Kolordu Komutanı Weber Paayı getirdi. Albay Kannengiesser bir süre da danıman olarak Weber Paa'nın karargahında kalacaktır.

Liman Paa tepkileri, sonuçları, kayıpları dikkate alarak anlamsız taarruzlara son verilmesini güçlükle de olsa kabul etti. Bu gerekliliği Enver Paaya nasıl anlatacaktı? Kendi yazmaya çekindi.

Enver Paşa'nın sınıf arkadaı olduğunu bildiği Kurmay Bakanı Kzım Bey'i ne sürdü.

KZIM BEY Liman Paa'nın önerisini hemen benimsedi. Enver Paayı anlıyor ama duruma da çok üzülüyordu. Özetle dedi ki:

"Gece yine her zamanki gibi Seddülbahir'e bir hücum yapıldı. Fakat bu bölgenin dmandan tamamen temizlenmesi yine mümkün olmadı. Rica ederim dokuz günden beri arka arkaya yapılan hücumlara artık bir son verilsin. ehit ve yaralı sayımız 15.000'i amıtır. Taarruz ediyor ve eriyoruz. Dman bize taarruz etsin ve o zayıf dsn. Ordunun bir süre savunmada kalmasını, dinlenmesini ve kendine çekidüzen vermesini emretmenizi diliyorum"

Enver Paa taarruzlara ara verilmesini kabul etmedi. Yeni tümenler yollayacaını bildirdi. anakkale Savaının bir an önce bitmesi için taarruza devam edilecekti.136

4 MAYIS günü çok hareketli geçti.

Alaylar siperleri berkitmeye baladı. Karımı birlikler ayıklanacaktı.

Sargı yerleri, cephe hastaneleri yaralılarla dolmutu. Tr doktorların yanısıra Rum, Ermeni ve Yahudi doktorlar da vardı Günlerdir hiçbir doktor uyumaya fırsat bulamamıtı.

Kayıpların yerini doldurmak için yollanan ilk ikmal kafilesi d bugün Akbaa geldi. Bunlar yarım eğitim grm yeni askerlerdi Eğitimleri ya geceleri cephe gerisinde, ya da siperlerde tamamlanarak Çanakkale askeri yapılacaktı. Gündüz filo tek askere bile ate edecek kadar sinirli ve savurgandı.

Kum torbaları da gelmi ve bugün birliklere daıtılmıtı.

Bir cümbüştür bağıladı.

Asker bugüne kadar birçok süngü savağı yaptı, boğuştu, üniformalar kanlandı, kirlendi, yırtıldı, parçalandı, çok boğuşanlarıyla paçavraya dönmüştü. Postallarının altı açılmıştı. Devletin askere ikinci bir üniforma, yeni bir postal verecek gücü yoktu. Ancak bazı yırtıklar dikiliyor, dal parçasından düğme uyduruluyor, asker boğuşmanın izlerini, etkilerin taşıyan döküntü üniformalarla, altı erimiş, uçları timsah ağzı gibi açılmış postallarla geziyordu.

Askerler çuval bezinden, amerikandan yapılmış kum torbalarının bir kısmını kapıyı bölüştüler, kesip biçerek üniformalarını yamadılar, kabalıklarını (bağlıklarını) onardılar. Postallarının altı açılmış, kalmamış olanlar torbaları çerit gibi doğrayıp postallarına doladılar.

Ordu yenilenmiş gibi oldu. Askere sırma kuşanmış, rugan çizme giymiş gibi bir çalım geldi.

27. Alay Komutanı Yarbay gefik Bey'in gözleri yağardı. Gıyilemiş birliğe dönmüş olan Yüzbaşı Halis Bey'e, "bu askerin iç temizliğine, tok gözlülüğüne, yüce gönüllüğüne, devletine gösterdiği anlayışa bak.." dedi, "..Türk'ü de böyle, Kürdü, Zazası, Çerkezi, Arabi, Tatarı, Sünnisi, Alevisi de böyle.

Anadolu toprağının sırrı bu. Kimi kan, kimi can kardeşi. Birbirlerine çekmişler."

Bugün Midilli gemisinden sökülen 12 makineli tüfek de, Deniz Yüzbaşı Bolz komutasındaki Alman mürettebatla birlikte geldi. Dördü kuzey cephesine gönderildi, sekizi güneydeki 26. Alay komutanı Yarbay Kadri Bey'in emrine verildi.137

Kadri Bey çok sevindi:

"Oh be! Yağadık!"

BUGÜN gönüllü hemşirelerden Rabia Ferit Hanım'ın izin günüydü."8 Eğinin uzak akrabası Hayriye Hanım kızıyla birlikte uğru. Rabia Hanım'ın gönüllü hemşire olduğunu, bunun için kursa gittiğini,

Galatasaray Lisesi'nde açılan hastanede hemşirelik yaptığını, peçesiz çalıştıklarını duymuş, telaşlanmıştı. Doğru olup olmadığını öğrenmek için gelmişti.

Gönüllü hemşirelerden bir grup

Rabia Hanım bu gelişimi, küçük çiğlıklar, gülüşler ile süsleyerek, mutluluk içinde anlattı. Ona göre bu olay kadınlığın önündeki kara duvarda açılan büyük bir gedik, bu nedenle de olağanüstü bir zaferdi.

Hayriye Hanım için ev dışındaki her şey, herkes, her iş tehlikeliydi, sakıncalıydı. Kadının vatani eviydi, o kadar. Bu çağkın, gafil kadınlar neler yapıyorlardı böyle? Elleri de sesi de titriyordu:

"Hastalara eliniz değişiyor mu? Yabancı erkeklere dokunuyor musunuz?"

"Aa, evet. Mesela dün iki ayağından da yaralı bir gazi getirdiler. Ameliyattan önce zavallının ayaklarını yıkadım."

Hayriye Hanım mosmor oldu. Sesi gittikçe yükselerek, alın damarları kabarak, 'boyunca günaha batmış olduğunu, bunları yaparak ahretini yaktığını, bu hallerin gâvurluğa özenmek olduğunu'

anlattı, 'sapkınlıktan hemen caymasını' istedi. Kızı da gözlerini kocaman kocaman açmış, başını sallayarak annesini onaylıyordu.

Rabia Hanım sinirlenmedi. Çünkü çocuklu, okur yazar, mutlu, olgun bir İstanbul hanımefendisiydi.

Birkaç komşusu da buna benzer sözler söyleyip uyarılarda bulunmuştu.

Yumuşak bir sesle, "Teşekkür ederim." dedi, "..ama ablacığım biz sizin gibi düşünmüyoruz. Bu insanlar biz burada şerefimizle, namusumuzla yaşıyabiliyoruz diye savaşıyor, şehit oluyor, yaralanıyor, yanıyor, sakat kalıyorlar. Bizim de bir şeyler yapmamız gerek. Cansız, akılsız, vicdansız, bilinçsiz bez bebek miyiz biz? Böyle zor günlerde her insana büyük-küçük görevler düşer. Bir kadının böyle bir zamanda evine gömülmesi ayıp olmaz mı? Benim payıma bu görev düştü. Yaptığım günah değil. Şunu da söyleyeyim. Eğer bu hizmet günahsa, biz bunun sonucuna razıyız. Devletin, milletin kurtuluşunun, şeref ve başarısının, kişisel kurtuluştan daha önemli, daha gerekli, daha hayırlı olduğuna inanıyoruz. Müslümanlık, sizin anladığınız gibi, sadece kişisel kurtuluş, yani bencillik dini değildir. Bir din böyle olamaz zaten. Müslüman sadece kendini, ahretini düşünen, başka hiçbir şeye, hiç kimseye, devlete, millete, vatana önem vermeyen, bencil biri olamaz. Bencillik insanın kendine tapınmasıdır ki en büyük günahdır."

Hayriye Hanım bu güzel sözleri anlayacak biri değildi. Ötiraza yeltenince Rabia Hanım gülümseyerek sözünü kesti:

"Yemeğe kalırsınız değil mi? Tatar böreği yaptırayım mı, ister misiniz?"

BOĞAZ kıyısındaki Türk birliklerine zarar veren Goliath'a karşılık Gntepe topçuları da Seddülbahir'in Boğaz kıyısındaki Fransız bölgesini ateş altına alarak Fransızları korkutmaktaydı. Gntepe'nin ateşi başlayınca iki kıyıda Türklerden sevinç haykırıları yükselirdi:

"Yaşaaa Gntepe!"

Gntepe topları, düşmanın deniz ve kara toplarının ateşi altında kavrulan askerler için büyük teselliydi.

Tükenmez Türk direncinin simgesi gibiydiler. Bitti sanıldığı anda güdüyorlardı.

Fransızlar Gntepe topçularından çok şikâyetçiydiler. Çünkü en beklenmedik zamanda en zarar verici noktayı buluyorlardı. Bu yüzden Fransız ve İngiliz savaş gemileri Gntepe bataryalarını susturmak için sık sık Gntepe'yi ağır ateş altına alıyor, Fransızları sinir eden topları susturmaya çalışıyorlardı. Uçaklar Gntepe'nin üzerinde daireler çevirerek durumu gözleyip gemileri bilgilendiriyorlardı.

Her ağır bombardımandan sonra askerlerin yürekleri ağzına geliyordu. Gntepe toplarının uzun zaman

sessiz kalması, askerleri korkutuyordu. Toplara bir Çey oldu mu acaba? Topçular iyiler mi? Sağdan soldan, duaya benzer, kırık sesler yükseliyordu:

"Ğntepe, gözünü seveyim susma!"

"Allah ağkına konuğ!"

Askerciklerin bilmedikleri Çuydu: Düğmanın bataryaları bulup da susturması imkânsızdı. Çünkü Ėntepe'de bir gerçek toplar vardı, bir de sahteleri. Düğmanın ateğ edeceği anlağılınca, gerçek toplar güvenli yerlere çekiliyordu. Uçaklar sahte topları görüyor, onlar vurulunca gemilere 'tam isabet' diye iğaret veriyorlar, gemi topçuları da bağarılarıyla övünüyorlardı. Ateğ kesilince gerçek topların yerlerine yerleğtirilmesi zaman almaktaydı. Ėntepe'nin susması bundandı. Mermisi de sayılıydı. Çok hesaplı kullanması gerekiyordu.

Bugün de Boğaz ağzına giren Fransız IV. Henri zırlıısı ağır toplarıyla Ėntepe'yi bir saat ateğ altına almığ, Ėntepe susmuğtu. Asker yine kaygılandı. Bu kaygı yüzünden yamayarak yenilediği giysilerin tadını, keyfini çıkaramaz oldu. Hepsinin aklı Ėntepe'de kalmığtı.

Ğntepe bu kez çok bekletmedi. Toplarını konuğturmaya bağladı. Kıyılardaki birliklerde kıyamet koptu:

"Yağaaa Ėntepeeeee!" "Var olun aslanlar!" "Allah'a çok Ėükür!"

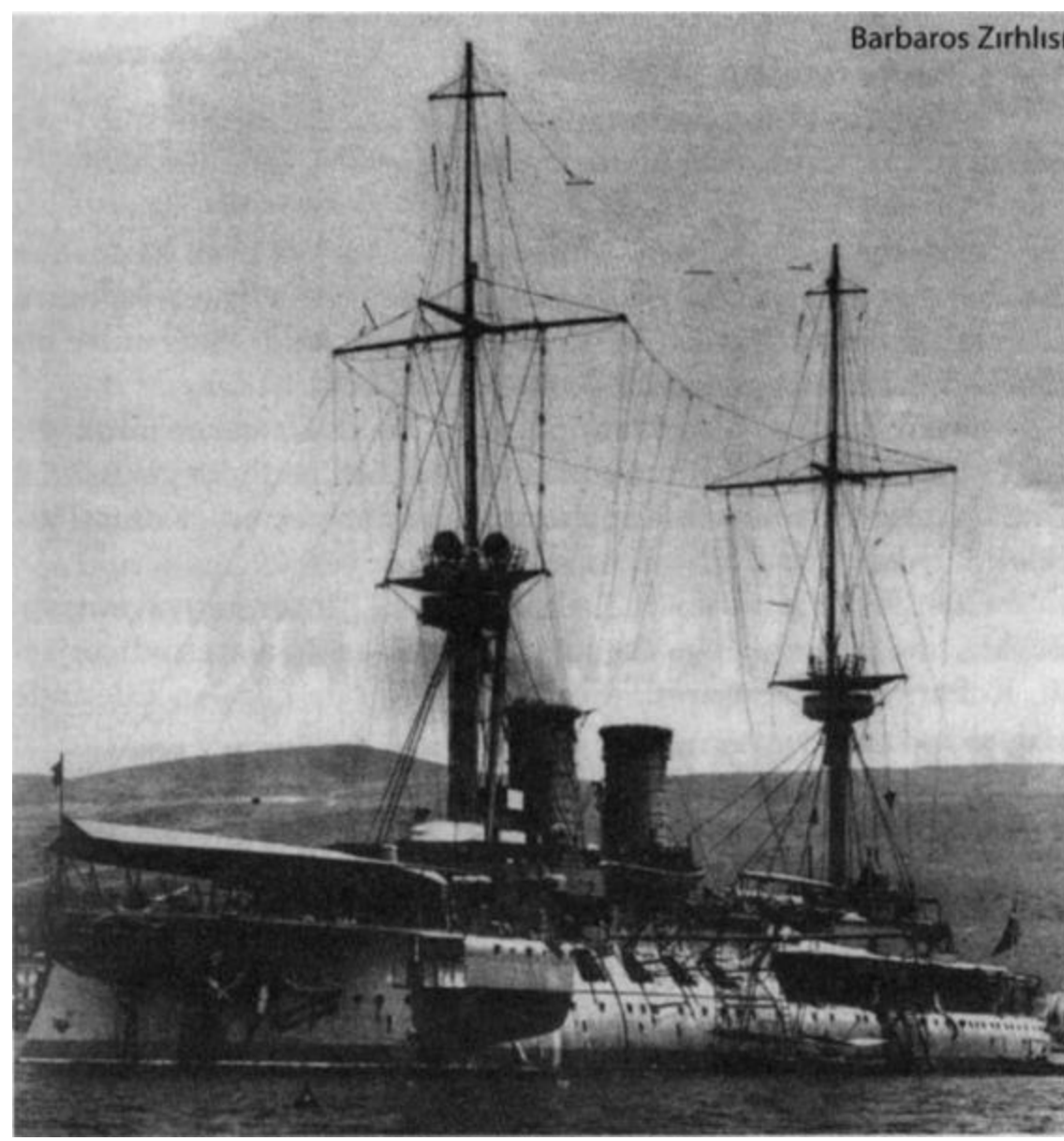
Ğntepe'nin iÇini bitirdiğini sanarak Boğaz'dan ayrılmakta olan IV. Henri'nin yakınlarına mermiler düğmeye bağladı. Suda fiskiyeler belirdi. Arka arkaya yediği sekiz obüs mermisi zırlılıının canına okudu. Birkaç kiği öldü. Kaptan yaralandı. Mondros'a kadar hızını kesmeden kaçarak onarıma girecek, uzunca bir zaman ortalıkta görünmeyecekti.

Ğntepe topları zırlılıdan sonra da Seddülbahir kesimini dövmeye bağlayarak bir cephaneliği uçurdular. General d'Amade'ın morali daha da bozuldu. Fransız tümeni son üç gün içinde çok kayıp vermiğti. General takviye beklerken General Hamilton'dan sinirlerini geren bir emir aldı: Yeni bir taarruz için hazır olunmasını emrediyordu.

Lord Kitchener de, Enver Pağanın Liman Pağayı zorlaması gibi, durmadan taarruz edip Boğaz'ı açsın diye General Hamilton'u zorlamaktaydı.¹³⁹

BARBAROS zırlılısının ağırtma atığla Arıburnu Koyu'nu ateğ altına alması ve panik yaratması donanmayı düğündürmüğtü. Bu kadar isabetli atığ için buralarda bir yerde gemiye yön ve mesafe bildiren gözetleme yerleri olmalıydı.

Önce kuzeyde, Lalababa Tepesine baskın verdiler.

Sonra Kabatepe'ye baskın verilmesi kararlaştırıldı. Hazırlığı Kolordu Komutanı General Birdwood yaptı. Bunun için 3 subay ve 110 seçme Anzak askerinden bir baskın müfrezesi kurdu.

Lalababa baskını Türkleri uyarmıyordu. Kabatepe'de gerçekten Barbaros zırhlısına bilgi ulaştırılan bir gözetleme yeri vardı. Kabatepe'yi koruyan birliğe bir baskına karşı çok dikkatli olması bildirildi.

Müfrezeye bir muhribin çektiği dört filika ile gece ay batınca, 03.30'da hareket etti. Kabatepe'nin kuzeyindeki kumsala çıkacak ve gözetleme yerini arayıp bulmaya, bulursa uçurmaya çalışacaktı.

Bunları 2 kruvazör ile 3 muhrip izliyordu. Savaş gemileri uygun bir uzaklıkta durarak, Kabatepe ve kuzeyini şiddetli ateş altına aldılar. Kumsala 500 metre kala filikalar muhripten ayrıldı.

Türk gözcülerin bu hareketi saptaması için yıldız ışığı yetmiyordu. Bombardımanın bitmesini beklemeden sığınaklardan çıkarak kıyıdaki derin siperlere geçtiler. Tüfeklerini kurdular ve beklediler.

Filikalar sessizce kumsala yaklaşıyordu.

Deniz kıpır kıpırdı. Nefesler tutuldu. Filikaların kumsala bağtankara etmesine 50 metre kala, fişek

patlar gibi bir komut duyuldu: "AteeeÇ!"

Yüzlerce tüfek patladı. Müfreze daha karaya ayak basmadan 2 subayı ile 12 askerini yitirdi.

Filikalardan inerek ateÇ yağmuru altında kaçıtılar. Vurulanlar kumsala düÇüp kaldı. Sağlamlar bir tepeciğın arkasına sığındılar ve ateÇ savaÇına giriÇtiler.

Baskın baskın olmaktan çıkmıÇtı. Filikaları çeken muhribe iÇaret vererek yaralıların alınmasını istediler. Muhrip yaklaÇarak ıÇıldıağı ile kumsalı aydınlatıp durumu gözden geçindi. Kumsal yaralı doluydu.

Gemiden bir motor indirilip yollandı. Motor kıyıya yanaÇtı. Türkler motorun niye geldiğini anlamadıkları için ateÇ ediyorlardı. Kolları Kızılhaç iÇaretli sağıkçılar kumsala çıktılar. Elllerinde sedyeler vardı.

Bunu görünce ateÇi kestiler.

Sağıkçılar Türklerin Ertuğrul Koyu'nda da yaralıların toplanmasına izin verdiklerini duymuÇlardı.

Türklerin anlayıÇına güvenerek ölüleri ve yaralıları motora taÇımaya baÇladılar. Son yaralıyı da taÇıdıktan sonra sağıkçıların Çefi, karanlığa saygıyla selam vererek görmediğı Türklere teÇekkür etti.

Kalanlar savaÇ gemilerinin koruyucu ateÇi altında, yollanan iki filika ile Kabatepe'den ayrılarak canlarını kurtardılar.

Çyi korunduğı anlaÇılan Kabatepe'ye bir daha hücum edilmedi.140

YARBAY KADRİ BEY'İN sevinci kursağında kalmıÇ, geldiğı için o kadar sevindiğı makineli tüfek birliğı büyük sorun olmuÇtu.

Bunların kahvaltıları, yemekleri, istekleri çok farklıydı. Türkler sabah kara mercimek çorbası içerken bunlar Almanya'dan yollanmıÇ kahvaltı paketlerini açıp yiyor, ayrıca taze yumurta ve kahve istiyorlardı. Öğle ve akÇam yemekleri de Türklere oranla düğün yemeğı gibiydi. Müfrezenin komutanı ile yardımcılarına yemek sırasında hizmet eden Türk erleri yüzünden bu farklılığı bütün birlik öğrenmiÇti.

Kadri Bey kendi adına, devleti adına ve Almanlar adına Mehmetlerden utandı.

8 makineli tüfek hatırına bu onur kırıcı, adaletsiz, aÇağılayıcı durma katlanılamazdı. Tümen Komutanından 'bu Alman müfrezesini geri almasını' istedi.141

Ama geç kalmıÇtı.

Bu değıÇim yapılamadan savaÇ baÇlayacaktı.

6 MAYIS 1915 PerÇembe sabahı üç gün sürecek olan Çkinci kirte SavaÇı baÇladı.

General Hamilton bu savaş için Seddülbahir'deki İngiliz birliğini üç tugay (yaklaşık bir tümen) ile desteklemiş, Birleşik Ordu'nun gücü 25.000 savaşçıya yükselmişti. Taarruzu 400 deniz, 110 kara topu, 300'den fazla makineli tüfek destekleyecekti. Hedef kuşku yok yine Alçı Tepeydi. Bir türlü yaklaşmayı bile başaramadıkları gösterişsiz, alçakgönüllü, sakın tepe.

Buna karşılık 3/4 Mayıs gecesi vurgun yemiş olan Türk cephesi daha kendine gelebilmiş değildi. Ne takviye alabilmiş, ne subay eksikliğini giderebilmişti. Birçok takım, çavuşların komutası altındaydı.

Savaşçı sayısı 10.000 kadardı. Cephede 24 makineli tüfek ve 40 top vardı sadece.142 Tek gelişme makineli tüfek yuvaları ile kritik yerlerin kum torbalarıyla koruma altına alınmış olmasıydı.1423

Düşmandaki hareketlilik taarruza geçeceklerini düşündürüyordu. Bu düşünce, o yorgun, uykusuz, silahı noksan, mermisi sayılı, yemeği yetersiz cepheye can verdi.

Birbirleriyle helalleşip yeni bir savaşa hazır oldular.

Saat 11.00'e doğru korkunç bir gürültü koptu. Deniz ve kara topları üç yandan ateş yağdırmaya bağladı. Ateş yarım saat sonra gerilere kayınca, düşman birlikleri ilerlemeye koyuldular.

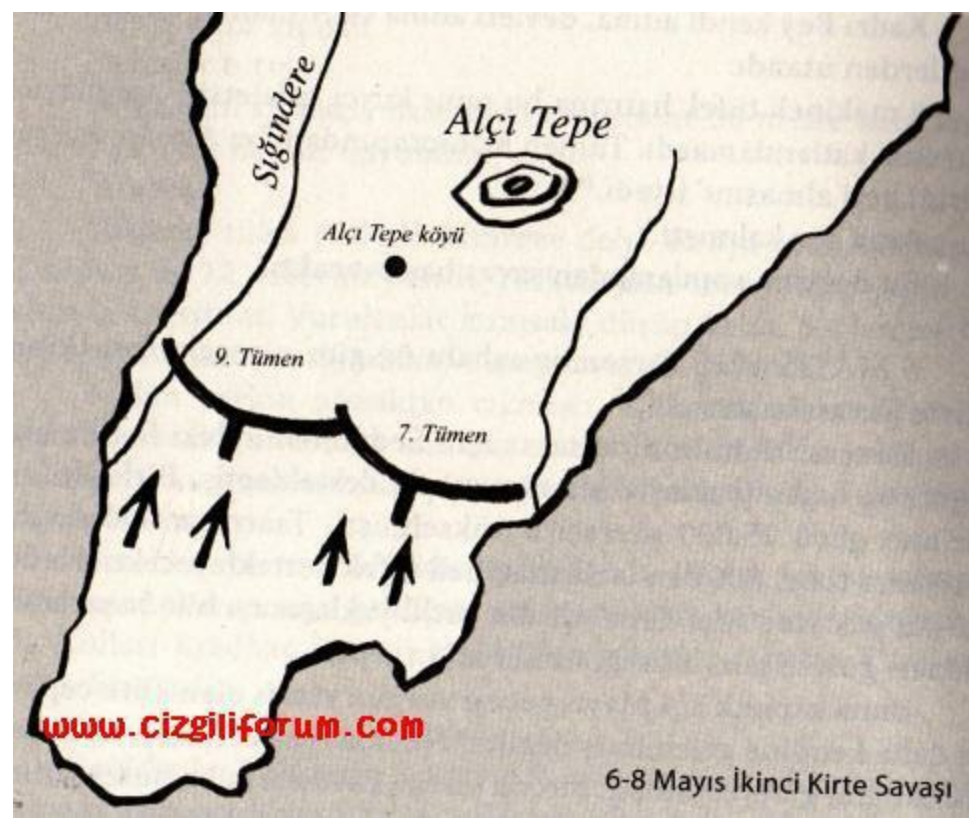
Bu kez Türk topları canlandı. Ğyi planlanmış bir ateş düzeniyle siperler arası arazide ilerlemeye çalışan düşman birliklerini vurduşa, siperlerden övgüler yükseliyordu:

"Yaşa bre koca topçu!"

"Çok yaşaaa!"

Düşmanın planı doğudan ve batıdan ilerleyip Alçı Tepeyi kuşatmak ve düşürmekti. Bu amaçla ilerleyen düşman birlikleri önce, cephe ilerisindeki Türk güvenlik birlikleriyle karşılaştılar.

Çavuşların emrindeki bu küçük birlikler düşman ilerleyişini zorlaştırmakla görevliydi. Bunlar zorlaştırmakla kalmadılar, ciddi savaşa tutuşup düşmanı durdurdular!

Cephenin orta kesiminde bulunan iki Türk takımı, 180 kişi, 3-4 İngiliz taburuna, yaklaşık 4-5.000 kişiye göz açtırmadı, bir adım ilerlemesine izin vermedi.

Olacak şey miydi bu?

Çanakkale'de olurdu.143

Batı kesiminde İngiliz birlikleri bu küçük ileri birlikleri geçip de asıl Türk mevzilerine yaklaşamadı bile. Fransızlar biraz daha etkindiler ama onlar da ileri gidemeyince geri çekildiler. Taarruz durdu.

Gece iki yan da dinlenip yara sardı.

Birleşik Ordu 7 ve 8 Mayıs günleri bütün gücüyle ve büyük bir hırsla yeniden taarruz etti. Ama yine bir sonuç alamadı.143"

Tarih bu savaşta yazarken Türk cephesinden hiçbir kahramanın ismini vermedi.

Çünkü kahraman olmayan yoktu.

İkinci Kirte Savaşı tarihe bu büyük niteliğiyle geçti.144

Buna karşılık çok düşündürücü bir olay yaşandı: O gösterişli Alman makineli tüfek müfrezesinden çoğu, savaş sertleşince tüfekleri bırakıp cepheden kaçmış, geride birkaç kişi kalmıştı.145

Kadri Bey bu kez de sevindi:

"Oh be! Kurtulduk!"

GENERAL HAMILTON bu savağla ilgili raporuna u cümleyle bağlamığtı:

"Hedefime varamadım. Taarruz başarısızlıkla sonuçlandı"TM5*

Lord Kitchener sonucu yumuşatarak ilgililere bildirdi. Kayıplar konuşulmuyordu.

Çanakkale'de işler iyi gitmemişti. Önce Donanma yenilmişti. şimdi de kara ordusu bocalıyordu. Bu son olumsuz sonuç Londra'da durumu az çok bilen politik ve askeri çevreleri çok rahatsız etti. Amiral Fisher öfke ve acıyla bağırdı:

"Kahrolsun bu Çanakkale. Hepimizin mezarı olacak."146

Çanakkale macerasını başlatan Churchill bu aşamada susmak akıllılığını gösterdi. göyle düşünüyordu: Türklerin İngiltere ve Fransa gibi dünyaya egemen iki zengin devletin ortak ordusuna uzun süre direnebilmesi doğa yasalarına aykırıydı. Bunlar ilk günlere özgü direnç gösterileriydi.

Savaş Hazirana kalmadan sona ererdi.

Başbakan Savaş Kurulunu 14 Mayıs günü toplantıya çağırırdı.

WEBER PAĞANIN bütün karargâhı Anadolu yakasından Seddülbahir'e geçmişti, son kabile ile Kurmay Başkanı Yarbay von Thauvenay da gelmişti. Görür görmez Yüzbaşı Mehmet Nihat'a Göyle dedi:

"Hayret! Seninkiler bu kez de dayanmıŒlar. Ama ümitlenmemeni tavsiye ederim, gelecek savaŒta paydos derler. Fransızlarla, Ğngilizlerle biz bile zor baŒa ıkıyoruz."

Türklerin paydos demesini önlemek, hiç olmazsa geciktirmek için cepheyi Alçı Tepe'nin eteğine kadar geri çekmek gerektiğini söyledi.147

Bu akla ziyan ve askerlik sanatına aykırı öneri reddedildi. Ama bu gibi kalın kafalılıklara devam edecek, huzur kaçıracaktı. Karargâhta görevli bir Türk subayı arkadaşlarına dedi ki:

"Bir ağaçkakan bir gün bu zavallının tahta kafasını gagaaya gagaaya delerse aırmayın."

Kahkahalar yükseldi. Kaç zamandır Türk subayların güldüğü görülüp duyulmamıŒtı. Bu candan kahkahalar Almanları aırttı. Israr ettiler ama nedenini öğrenemediler.

ARIBURNU'NDA iki yan da mevzilerine ekilmiŒti. Bir yandan toprağa gömüldüke gömülüyor, bir yandan da her uygun yerde ve fırsatta birbirleriyle atıŒmayı, ekiŒmeyi, bođuŒmayı sürdürüyorlardı.

Bombasırtı en duyarlı yerlerden biriydi. Burası iki yanın mevzilerinin düğümlendiği noktaydı. Her ikisi için de çok önemliydi. Bırakılmaz bir yerdı. Elinde tuttuğu yeri karŒı yana bırakan, cephesini büyük tehlikelere açmıŒ olurdu.

Burada birbirine çok yakın iki siper vardı. Bu iki siper arasında bütün gün, karŒı siperi ele geçirmek amacıyla ya baskına giriŒilmekte, ya el bombası düellosu yapılmaktaydı.

Bitmez bir bođuŒma vardı.

Türkler ya da Anzaklar, bombaları patlamadan yakalayıp geri atmak zorundaydılar. Atamazlarsa bomba patlıyor, siperdekiler parçalanıp havaya uçuyorlardı.

Ğlk sipere gidenlere kurtuluŒ yoktu. Yedek siperde bekleyenler bunu bildikleri için ehitliğe hazırlanıyorlar. Ön sipere geçme ânı yaklağınca onbaŒı mangasına sesleniyor:

"YoldaŒlar, hazır olun! Erlik günü, memlekete hizmet bayramı geldi!"

Manga ayağa kalkıyor.147"

"Haydi!"

Bağlantı yolundan tek sıra geçerek ön sipere gidecekler. Bunlar da öncekilerden öğrendikleri gibi bağırarak yürümeye bağlıyorlar:

"YaŒasın vatan!"

Gerideki birlikler boğalan siperi dolduruyorlar.148

Benzeri olmayan bu kanlı bođuŒmalar, özellikle Anzakları etkilemeye, kafalarını kurcalamaya

bağlamıştı: Türkler vatanlarını koruyan, adam gibi dövüŒen, inancı ve vatani uğruna ölen insanlardı.

Bunu iyi anlamışlardı. Peki, kendileri niye hurdaydılar? Niye ölüyor ve öldürüyorlardı?

Kim ve ne adına?

Bu sorular düŒünenleri rahat bırakmaz olmuştu.

Bu sırada kayıp listeleri de Avustralya gazetelerinde yayımlanmaya başlamıştı. Avustralya'nın birbirinden uzak ve ilgisiz kolonilerindeki ailelerden çığlıklar yükseldi. Birbirlerinin çığlıklarını duydular.

Cephede askerler, vatanda aileler, bu soruları sorarak, bu acılardan geçerek kimliklerini bulacak, çağdaş, bilinçli bir millet olacaklardı.149

BĞR SAKA neferi Türk mevzilerinin en sağ yanında bulunan Balıkçı Damları yöresinde, savaştan uzak, kuytu bir vadide güzel bir su kaynağı keşfetmişti. Sağ yandaki bölüklerin sakaları kaynağa konuŒa konuŒa birlikte gidiyor, birlikte dönüyorlardı.

Ta uzakta, herhalde Bombasırtı'nda yine bombaların patladığı bir sabah kaynağa yaklaşınca apışıp kaldılar. Anzaklı sakalar da kaynağı keşfetmiş, bidonlara su dolduruyorlardı.

Ne etmeliydi?

Silahlan yoktu. Kuşkuyla baktılar. DüŒman sakalarının da silahı yoktu. Dövüşmeli miydi? Su için dövüşmek yakışık alır mıydı? Biri fısıldadı:

"Su içene yılan bile dokunmazmış."

Ama geriye susuz da dönülmezdi. Bu sırada düŒman sakaları da Türkleri gördüler. Onlar da bocaladılar. Ne yapmalıydı?

Bidonları hızla doldurup uzaklaşarak kaynağı Türklere bıraktılar.

Bundan sonra hangi yan erken gelirse öbürü uzakta, görmezliğe gelerek sırasını bekleyecekti.

Yukarılarda, ilerilerde kıyamet koparken, burada gizli su barıŒı sürüp gidecekti.

Ağustos'a kadar.

Ağustosta buralar da alt üst olacak, yer yerinden oynayacaktı.

16. TÜMENİN alayları, yardımcı birlikleri ve ağırlıkları Küçük ve Büyük Anafarta köylerinin yakınlarında, orman içinde toplandılar. Tümen 3. Kolordu emrine verilmişti.

Teğmen Faruk arkadaşığı Teğmen Ertuğrul'a kısa bir mektup yazabildi:

"Kardeğim,

Tümen Komutanımız Albay Rüçtü Bey (Sakarya), Kurmay Bağkanımız Yüzbağı Nazım Bey galiba hiç uyumuyor. Her dakika uyanık, ayakta, çalığkan ve çok dikkatli. Coğkusu herkese yayılıyor. ğimdilik cephe gerisinde ter atıyoruz. Komutanlığına atandığım takımı çok beğendim. Çukurovalı, yaman delikanlılar. Sabah ve öğleden sonra açık havada eğitimdeyiz. Geceleri dersler, sohbetler. Ara sıra da eğlence. Bizim 48. Alay bu konuda da harika. Alaya bu yüzden 'tiyatro alayı' deniyormuğ.

Arıburnu cephesinde hepsi Yarbay M. Kemal Bey'e bağlı olan 9 alay birikmiğ. ğimdi durgunluktan yararlanarak bu cephe yeniden örgütleniyor. Bizim de birkaç gün içinde cephede, ilk çizgide yer alacağımızı söylüyorlar. Hayırlısı.

Okula selam. Gözlerinden öpüyorum.

Bana Boğaziçi kartpostalları yolla"

BOğAZ kıyısındaki birliklerin Goliath'tan yakınmaları artmığtı. Goliath gece ve gündüz aklına estikçe ölüm yağdırmayı sürdürüyordu.

Batmaz bir ada gibi pervasız, rahat bir duruğu vardı. Ordu bir çözüm bulunması dileğiyle durumu Bağkomutanlığı bildirdi. Ğlgililer durumu görüğtüler. Çözüm Goliath'ı batırmaktı.

13.150 tonluk, 750 askerle çekip çevrilebilen, dikkatle korunan dev gemi nasıl batırılırdı? Gemi Geçit'teki tabyalarda bulunan uzun menzilli, özel mermili topların atığ alanı dığında duruyordu.

Akıntıya birkaç mayın bırakmanın da yararı yoktu. Zırhlının çevresinde torpidobotlar serseri mayın tehlikesine karęı nöbet tutuyor, dört dönüyorlardı.

Uzun tartığmalar sonunda Goliath'ın bir muhrip ile hücum edilerek batırılması kararlağtırıldı. Bu çok zor görev için Marmara'da denizaltı kovalayan Muavenet-i Milliye adlı muhrip görevlendirildi.

Düğmanın haber ve önlem almaması için görev çok gizli tutulacaktı.

Deniz Yüzbağı Ahmet Saffet Bey'in komutasındaki muhrip, 1910 yapımı, 600 tonluk, hızlı, kıvrak bir gemiydi. Türk donanmasına Donanma Cemiyeti'nin armağanıydı.

Üç torpido kovanı taçıyordu.

Her gemide Amiral Souchon'un emriyle bir Alman danığman bulunmaktaydı.151

Muavenet'teki danığman iyi bir silah arkadağı olan Yüzbağı Rudolf Firlle'ydi. Mürettebat 94 kiğiydi.152

Muavenet-i Milliye Muhribi Kaptanı Yüzbaşı Ahmet Saffet Bey Kaptan görevi öğrenir öğrenmez bol kömür, yağ ve yeteri kadar torpil alarak Çanakkale yolunu tuttu.

Mürettebat yine denizaltı kovalamaya gittiklerini sanıyordu.

10 Mayıs günü Çanakkale Boğazına girdiler. Gemi Çimenlik tabiyasının iskelesine yanaşıp sessizce durdu. Her gün taçıt ve hastane gemileri, torpidobotlar, motorlar geliyor, gidiyordu. Bu nedenle dikkati çekmediler.

Kaptan ve Yüzbaşı Firle'ye görev harita üzerinde, ayrıntılı bir biçimde anlatıldı.

Ömkânsıza yakın zorlukta bir görevdi bu.

Ertesi günü Goliath'ı ve bulunduğu yeri görmeleri için Alçı Tepeye götürüleceklerdi.

Bu sırada Birleşik Donanma Kurmay Başkanı Albay Keyes'in önayak olmasıyla Amiral de Robeck ve öteki amiraller Queen Elizabeth'te toplanmışlardı.

Konuyu her açıdan değerlendirdiler ve Çanakkale Boğazı'nın en yakın zamanda donanma ile bir daha zorlanmasını kararlaştırdılar.

Bu çok önemli karar onaylanması için Donanma Bakanlığına sunuldu. Denizcilerin bu kararı Bakan

Churchill'i çok sevindirdi. Bu öneriyi bütün gücüyle destekleyerek ilk toplantıda Savaş Kuruluna sunacaktı.152"

ERTESĞ GÜN Enver Pağa ünlü kırmızı otomobiliyle Gelibolu'ya, oradan ordu karargâhının bulunduğu Maltepe'ye geldi. KarĐılama töreninden sonra ordu kurmaylığının durum hakkında yaptığı sunuyu dinledi. Sonra Liman Pağayla bağ bağa bir görüğme yaptı.

Đkili konuÇma kısa sürdü.

Enver Pağa, yeni bir tümen ile birkaç ağır top yollayacağını söyleyerek Arıburnu'ndaki düğmana kesin olarak taarruz edilmesini istemiğti. Buradaki düğman sayıca Seddülbahir'deki düğmandan daha azdı ve kıyıya sıkığtırılmığtı. Söylendi:

"ğimdiye kadar düğmanın neden denize dökülemediğine ĐaĐıyorum."

Liman Pağa durumu anlatmadı ya da anlatamadı.

Taarruza karar verdiler.

Enver Pağa yanındakilerle birlikte 3. Kolordu Karargâhına uğradı, Kemalyeri'ne gelerek M. Kemal'i ziyaret etti. Buradan Seddülbahir'e geçerek o cepheyi de inceledi. Son olarak Çanakkale'de Cevat Pağa ile görüğtü.153

Arkasında hayranlık, korku ve kan kokusu bırakarak ayrıldı.

ENVER PAĞA Ğstanbul'a dönerken, görevliler Kaptan Ahmet Saffet ile Yüzbağı Firle'yi karĐıya geçirerek Alçı Tepeye getirmiğlerdi.

Hava kararıyordu.

Amaç Goliath'ı ve çevreyi gece görmektir. Alçı Tepe'de birkaç gizli ve güvenli gözetleme yeri vardı.

Bunlardan birinden Seddülbahir'i izlediler. Seddülbahir avuç içi gibi görünüyordu.

ığıklar içindeki gemiler yarımadanın ucunu bir yarım ay gibi çevirmiğlerdi. Görüntü bir savağa yakığmayacak kadar güzeldi.

Goliath'ı ve bulunduğu yeri gördüler. Dev geminin de ıÇıkları yanıyordu. Az dersinde bir ikinci zırhlı

daha vardı (Cormvallis). Küçük koruma gemileri çevrelerinde dolanıyordu.

Son mayın hattının bulunduğu yer ile Goliath'ın arasında 10 km bir mesafe bulunuyordu.

Muavenet'in burayı sürekli denetleyen muhrip ve torpidobotlara yakalanmadan geçmesi ve Goliath'a, nöbetçilerini kuşkulandırmadan yaklaşması gerekiyordu.

Sonra da geri kaçacaklardı.

Deryadil Kaptan "Görevi yerine getirdikten sonra kaçamayıp batırılsak da olur" diye düşündü.

Denizcilerin parolası değişmezdi: Vatan sağ olsun!

Gece yarısı Kilitbahir'e döndüler. Yayan gidip gelmiş, 50 km. yol yürümüş, haklı olarak yorulmuşlardı.

Çanakkale'ye geçtiler.

Gece tağ gibi uyudular.

12 MAYIS Çarçamba günü Mayın Grup Komutanı Yüzbaşı Nazmi Akpınar Muavenete geldi. Akşam gemiyi mayın hatlarından o geçirecek ve dönüşlerini bekleyecekti.

Onunla konuşularak gemi göreve hazırlandı.

Muavenet-i Milliye Muhribi

Gemi son mayın hattını geçtikten sonra iyice kıyıya yakın gidecekti. Geminin dibe değmemesi için kömür ve yağın yarısı gemiden alındı.

90 kilo ağırlığında üç Schwarzkopf torpido, kovanlara yerleştirildi. Torpiller 1.200 metre mesafeye, 50

km. hıza ve iki metre derinliğe ayarlandı.

Bütün bataryalara, ıçıldaklara ve birliklere bilgi verilmişti. ıçıldaklar bu gece kullanılmayacak, bataryalar bir terslik halinde Muavenet'i korumak için hazır bekleyeceklerdi. Zor durumdaysa baş

tarafından beyaz ıçaret fişegi atacaktı.

Duman çıkarmasın diye ocak bastırıldı.

Muavenet olağan bir göreve gidiyormuş gibi saat 18.40'da iskeleden ayrıldı. Yüzbaşı Nazmi Bey de birlikteydi. Onun kılavuzluğunda, mayın hatlarının içinden geçilerek karışık yakaya yaklaşıldı. Sola döndü. Son mayın hattını da gizli geçitten geçtiler. Mayın hatları geride kalmış, İngiliz denetimi altındaki kesime gelmişti. Muhrip kıyıdaki bir girintiye sokularak demir attı. Kaptanla Nazmi Bey sarılıp helalleştiler.

"Allah muvaffak etsin."

"Amin."

Nazmi Bey gemiyi izleyen motora geçti. Son mayın hattının hizasında Muavenet'in dönüşünü bekleyecek, mayın hatlarını güvenle geçmesini sağlayacak önlemleri alacaktı.

Bütün batarya ve ığıldak gözcüleri gözlerini dört açmığ Boğaz'ı gözlüyorlardı. Ėki düşman muhribi Rumeli, iki muhrip de Anadolu kıyısında nöbetteydi. Beğinci bir muhrip Boğaz ağzına yakın, ortada dolağıyordu.

Muavenet makinelerini susturmuğ, bütün ığıklarını söndürmüştü. KonuÇmadan, açıkta sigara içmeden, gece yarısına kadar bekleyeceklerdi. Kaptan ambara topladığı mürettebata görevi açıkladı.

Yatsı namazını birlikte kıldılar ve dua ettiler.

Yüzbağı Firle gülümseyerek Kaptana sordu:

"Nasıl, bu gece Allah bizi koruyacak mı?"

Kaptan bir Ėey demedi. 'Bizi koru' diye dua etmemiŐlerdi ki. Görevi bağarmak için yardımını dilemiŐlerdi. Hak etmiŐlerse belki ederdi. EtmemiŐlerse kesin avuÇlarını yalarlardı.

Gece yarısı oldu. Seddülbahir'i sarmığ olan savağ gemilerinin ateşi kesildi. ığıkdaklar söndürüldü.

Savağ uykuya çekiliyordu.

Hareket saati yaklaşmaktaydı.

AlÇak sis bulutları denize sürünerek Boğaz ağzına doğru akmaya bağladı. Yıldızlar sönükleŐti. Bu hareketli sis bulutları ve karanlık hava, Muavenet'i saklayacak gibi görünüyordu.

03.00'te demir aldılar.

Muavenet akıntıya kapılmığ gibi çok düşük bir hızla, Rumeli kıyısına değercesine hedefe doğru ilerlemeye bağladı. Çeyrek saat sonra sol yanda, ağır yolla yaklaşan iki muhrip belirdi. Arada 600 metre vardı. Muavenet'tekiler de, tüm batarya gözcüleri de titrediler.

Kaptan makineleri durdurttu. Nefesler tutuldu.

Muhripler akıp geçen sis bulutlarının içindeki Muavenet'i fark etmeden, homurdanarak geçtiler.

Makineler yeniden çalıŐtırıldı. Usulca ilerlediler. Goliath'a 300 metre kaldı.

Zırhlının gözcüsü sis içinde hayal gibi görünen Muavenete pırıldakla parola sordu. Muavenet'in iŐaretçisine bu durumda ne yapacağı öğretilmiŐti. Aynı işareti tekrarladı, yani o da Goliath'a parola

sordu. Bu anlamsız yanıt İngiliz gözcüyü Çağdırttı. Alarm vermedi.

Dördüncü Bölüm / Diriliş Birinci Dönem 202

On saniye kazanmışlardı. On saniye yetti.

Ânında fırlatılan üç torpido 50 km. hızla, suyun 2 metre altından dev zırhlıya doğru yol alırken, Muavenet büyük bir hızla çark etti, uzaklaşmaya başladı. Makineler son güçleriyle çalışıyor, gemi zangır zangır titriyordu.

Gözcü alarm verdi mi, vermedi mi, anlamadı. Çünkü üç torpido birden koca Goliath'ı bulmuştu.

Korkunç bir patlama oldu. Gökyüzüne alevler, dumanlar, buharlar, demir ve insan parçaları fırladı.

Saat 01.15'ti.

Patlayışın yarattığı deniz ve hava dalgaları Muavenete arkadan çarparak olay yerinden daha da hızla uzaklaşmasını sağladı.

Dev zırhlı, 750 kişilik mürettebatından 570'i ve kaptanıyla birlikte birkaç dakikada battı.

Boğaz kıyısındaki birliklerden, bataryalardan, gözcülerden tekbirler ve sevinç çığlıkları yükseldi.

Kara bela yok olmuştu!

Yakın gemiler Goliath'tan denize dökülen 180 kadar denizciyi kurtarmaya çalışıyorlardı. Œki muhrip Muavenet'in peşine düştü. Dardanos ve Baykuş bataryaları, muhripleri ânında ateş altına aldılar.

Barbaros zırhlısından da önlerine doğru birkaç baba mermi yollandı. İngiliz muhripleri vurulmamak için zikzaklar yapmaya başladılar.

Muavenet mayın hattına ulaştı. Nazmi Bey'in yaktığı kırmızı fenere dikkat ederek ilk mayın hattını geçti. Çanakkale adlı küçük bir motor, kırmızı fener göstererek öne düştü, Muavenet'i mayın hatlarındaki gizli yollardan geçirerek Havuzlar koyuna getirdi. Muavenet demir attı. Çanakkale'ye geçmeden önce, bu sakin ve güvenli koyda çay molası vermeyi hak etmişlerdi.

Nazmi Bey arkadan geliyordu. Yetişip gemiye çıktı. Kaptanla sımsıkı kucaklaştılar:

"Büyük iş başardınız Ahmet kardeşim. Gazanız mübarek olsun."

Mürettebat da sıraya girip Kaptanın elini öperek kutladı. Yüzbaşı Fırle'yi de kutladılar.

202 Diriliş / Çanakkale 1915

Müstahkem Mevki gözetleme yerindeki gözcüler zaferi nöbetçi subaya, o da herkese duyurmuştu.

Muavenet-i Milliye sabah Çanakkale'ye geldi. Olayı bilen, haberi duyan asker, sivil herkes kıyı

boyunda toplanmıŒtı. Gemi büyük sevinç gösterileriyle karŒıldı. Çanakkale tabyalarındaki subay ve erler de tabyaların önüne, bonetlerin, topların üzerine çıkmıŒ, selam duruyorlardı. Çevredeki gemiler, torpidobotlar, istimbotlar, çatanalar uzun uzun düdük çalarak Muavenet'i ve kahraman mürettebatını kutladılar.154

Goliath olayı savaŒı derinden etkileyecekti.

Œlk etkisi o gün görüldü: Seddülbahir'i çevreleyen savaŒ gemilerinin sayısı yarıya indi. General Hamilton kara haberi alınca günlüğüne Œunları yazmıŒtı:

"DüŒman madalyayı hak etti. Kahrolsunlar!"

14 MAYIS 1915 günü, Muavenet Œstanbul'a dönüŒ yolundayken, Londra'da, BaŒbakanlıkta SavaŒ Kurulu toplandı.

O kadar sıkı korunan Goliath'ın batırıldığı haberi hükümette ve askeri çevrelerde bomba gibi patlamıŒtı. Bu saklanabilecek bir gerçek değildi. Hiçbir kılıfa sığmazdı.

Amiral Fisher toplantı baŒlar baŒlamaz, Queen Elizabeth'in de batırılabilceği korkusuyla, 'geminin hemen geri çağırılmasını, aksi halde istifa edeceğini' söyledi. Lord Kitchener Œiddetle karŒı çıktı. Olay

o kadar büyütülecek bir olay değildi. Batan gemi eski bir gemiydi. Kara ve deniz iŒbirliđi ile yapılan bir savaŒtı bu ve eldeki en büyük koz da Queen Elizabeth'ti.

TartıŒma BaŒbakanın araya girmesiyle yatıŒtı. Queen Elizabeth'in geri çağırılması, buna karŒılık Çanakkale'deki deniz ve kara kuvvetlerinin güçlendirilmesi, monitörlerin Çanakkale'ye yetiŒtirilmesi kararlaŒtırıldı.154" Boğaz'ın donanma ile yeniden zorlanması önerisi ise, kısa bir görüŒmeden sonra reddedildi. Yeni kayıpların göze alınabileceği bir dönem değildi.

General Hamilton Çanakkale SavaŒı'nı bir an önce bitirmeliydi. Œngiltere'nin Türkler önünde böyle

bir duruma düşmesine katlanılamazdı.155

GAZETELER Muavenet'in zaferini ve Ğstanbul'a geleceğini yazmışlardı.

Halk Boğaz'ın iki yakasında yer yer toplanmış Muavenet'i bekliyordu.

Günlerdir Marmara'da dolaşan ve hâlâ av arayan E-14 Ğstanbul yolundaki Muavenet'i görmüştü ama denizaltı avcısı bir muhrip olduğunu anlayınca saldırmayı göze alamamış, dalıp kaybolmuştu. Bir-iki gün daha dolanacak, sonra Çanakkale'den geçip Mondros'a dönecekti.

Halk Muavenet'i candan gösterilerle karşıladı. Muhribin mürettebatı da bembeyaz üniformaları ile güverteye dizilerek Ğstanbul halkını selamladı.

Boğaz'dan alkışlar arasında geçerek demir yeri olan Ğstinye Koyuna yöneldi. Koyda bulunan bütün savaş gemileri Muavenet'i sancaklarını toka ederek, düdüklerini çalarak selamladılar.

Yüzbağı Ahmet Saffet binbağılığa yükseltilecek, o ve Yüzbağı Firle altın madalya, mürettebat gümüş

madalya ile onurlandırılacaklar, Padişah da ilk cuma selamlığında Kaptan Binbağı Ahmet Saffet, Yüzbağı Firle ve bütün mürettebatı kutlayacaktır.156

Bü zaferde payı olanları hoğ bir sürpriz daha bekliyordu.

ARDARDA gelen üç darbe Amiral de Robeck'i, kurmaylarını, komutan ve kaptanlarını çok sarstı.

Goliath batmıştı. Bu Türklerin Boğaza gömdüğü dördüncü zırhlıydı. Beş yüzden fazla usta denizci kaybetmişlerdi. Usta bir denizcinin yetişmesi yıllar alıyordu.

Queen Elizabeth'i gelen ivedi emir üzerine Ğngiltere'ye yolcu etmişlerdi. Demek ki Londra bu güzel gemiyi koruyabileceklerine güvenmiyor, Türklerin bunu da batıracaklarından korkuyordu.

Savaş Kurulu Boğaz'ı donanmayla yeniden zorlama önerisini de kesin olarak reddetmişti.

Amiral de Robeck

Bu üç olay da onur kırıcıydı.

Son darbe Malta'dan geldi. Malta Komutanlığı 'bir Alman denizanasının Akdeniz'e girdiğinin belirlendiğini, denizaltının Çanakkale'ye gelmesinin olası olduğunu' bildiriyor, Amirali uyarıyordu.

"Lanet olsun!"

Amiral de Robeck Amiral gemisi olarak Lord Nelson'u seçip ona geçti, Arıburnu ve Seddülbahir'i bombardıman eden gemilerin azaltılmasını ve böyle bir olayın bir daha yaşanmaması için her türlü koruyucu önlemin alınmasını emretti.

200 yıldır yenilmemiş olan donanma bocalamaya bağlamış, komutanlara bir korku basmıştı. Ama korkunun ecele faydası yoktu.

Ėki felaket daha yağayacaklardı.

BUGÜN Fransız Tümeni Komutanı General d'Amade'ın görevi sona eriyordu. Yerini ünlü General Gouraud alacaktı.

Yeni Komutan ve yeni Kurmay Bağkanı onarımdan yeni çıkmış olan Charlemagne zırlıslıyla geldiler.

General Gouraud General Hamilton'u ziyaret ettikten sonra cepheye bir göz attı. Cephe çok girintili çıkıntılı idi. Ėađırdı. Çanakkale'ye özgü savağ Ėartlarını ve hallerini zamanla anlayacaktı.

Generale karargâhta durum hakkında bir sunum yapıldı. Acı gerçekler yeni komutanı sarstı: Fransız birliği karaya çıkış gününden bugüne kadar varlığının yüzde 65'ini kaybetmişti. Subay kaybı daha yüksekti. Cephe çok tehlikeler atlattı, Türkler iki kez Morto Koyu'na kadar inebilmişlerdi. Bu iki felaketten de donanmanın ve talihin yardımı ile kurtulmuşlardı.

General sunum sırasında yeni Kurmay Bağkanına, "Paris'ten yeni birlik, ağır top ve siper topu isteyelim" dedi. Paris'in isteklerini hızla yerine getireceğine güvendiği anlaçılıyordu.

"Peki Generalim."

General Gouraud

Sunumdan sonra gösteriğli bir devir-teslim töreni yapıldı. General d'Amade uğurlandı.

General Gouraud Fransız ordusunun en genç ve parlak bir generali, başarılı komutanlarındandı. Adı bezgin ve kötümser birliğin moralini düzeltmeye yetecek, yorgun İngilizlerde bile Türkleri dize getirecekleri ümidini uyandıracaktı.

BU ARADA, duraklamadan yararlanan Liman Paşa beklenen düzenlemeyi yaptı, birlikleri dört gruba ayırdı:

Saros Grubu (1. Süvari Tugayı ve 6. Tümen)157

Anadolu Grubu (3. ve 11. Tümen)

Güney Grubu (Weber Paşa)

Kuzey Grubu (Esat Paşa).

Arıburnu cephesi doğrudan Esat Paşa'nın komutasına verilmiş oldu. Böylece M. Kemal'in, küçük karargâhı ile 9 alayı birden yönetmek gibi çok zor, yıpratıcı görevi sona erdi. Görevine yalnız 19.

Tümen Komutanı olarak devam edecekti.158

5. Tümen yeniden kuruldu, Başına iyi bir komutan olan Yarbay Hasan Basri Bey (Somel) getirildi.

Anafartalar kesiminde bekletilen 16. Tümen cepheye alındı. Arıburnu cephesinin sol yanı onun sorumluluğuna verildi.

Arıburnu cephesi kuzeyden güneye doğru şöyle oluştu:

19. Tümen (sağ kanat)

5. Tümen (merkez)

16. Tümen (sol kanat).

Bu üç tümen Çanakkale Savaşı'nın sonuna kadar omuz omuza dövüleceklerdir.

DÜZENLEME ve yerleşim çabaları birkaç gün sürecekti.

Esat Paşa'nın savaş alanına yakın olmak istediği, karargâh için Kemalyeri'ni düşündüğü öğrenildi. M.

Kemal ile Gzzettin Bey 19. Tümen Karargâhı için biraz daha ilerde uygun bir yer seçtiler.

Sonra da alay komutanları ile buluştular. M. Kemal komutanlara Enver Paşa'nın ziyareti hakkında bilgi verdi. Kısaca dedi ki:

"Hepinize sevgilerini yolladı. Taarruz etmemizi istiyor. Böyle durulmaz elbette. Düşmanı temizlemek şart. Bu bakımdan haklı. Ama ağır toplar ile yeni, dinç bir kuvvet gelmeden sonuç almak

çok zor.

Büyük kayıp veririz. Bu konudaki düğüncelerimi söyle-dim, yazılı olarak da verdim. Ayrıca düğmanın bundan sonra bizim kuzeyimize önem vereceğine, çünkü kuzeyde geniş manevra alanları olduğuna da dikkatini çektim."

Komutanların duraksadığını görünce açıkladı: "Düğman Seddülbahir'de de, Arıburnu'nda da dar alanda kilitlenip kaldı. Daha kuzeyden bir hareket yaparak bizi kuşatmak ve Kilitbahir'e ulaşmak isteyebilir. Düğman bakımından başka bir çözüm yok."159

Her fırsatta haritayı inceleyen, sürekli olasılıkları düğünen, durumu durmadan her açıdan değerlendiren M. Kemal bir bilici gibi Ağustos ayında olacakları söylüyordu.

Daha kimse farkında değildi.

Gülerek "Bir şey söyleyeyim." dedi, "..Cephemize 21 cm.lik güçlü bir havan topu geldi. Küçük bir kusuru var. Sadece 47 mermisi bulunuyor."160

Komutanların sevinç gülüşleri açmadan soldu.

BĞRAZ SONRA İstanbul'da ğehzadebağı'ndaki Millet Tiyatrosu'nda, Müdafaa-yı Milliye ve Kadınları Yüceltme Derneklerinin ortaklaşa düzenledikleri 'yalnız hanımlara mahsus edebiyat müsamesesi'

bağlayacaktı. Davetiye ücretleri yüksek tutulmuştu. Günün geliri orduya verilecekti.

Hanımlar kupa, lando, fayton gibi çeşitli arabalarla geliyor, tiyatronun kapısı önünde inip hızla içeri giriyorlardı. Bir hanımın tramvayla Beyazıt'a gelip buraya kadar yürümesi mümkün değildi. Daha ehlileşmemiş olan birçok erkek ya laf atıyor, ya sarkıntılık ediyordu.

Birçok sanatta o kadar incelmış olan imparatorluğun 450 yıllık başkenti, kadına saygı bakımından bu ilkel haldeydi.

Hanımlar yerlerine yerleşip rahatlayınca peçelerini açıyorlardı. Peçeler gittikçe inceliyordu. Torba çarçaf denilen hantal, bol, zevksiz çarçaf yerini İstanbul hanımlarının zevkini yansıtan pelerinli, zarif çarçafalara bırakmıştı. Düz potinlerin yerini, ince topuklu iskarpinler alıyordu.

Salon lavanta ve parfüm kokuyordu. Yüksek sesle konuşan, gülen yoktu.

Kapılar kapandı.

Müsamere tam saat 13.00'te başladı.

Müzik bölümü kısa sürdü. Sahneye konuşmacılar için kürsü taşındı. Salonunda heyecan rüzgârı esti. Bu bölüm için buradaydılar.

Kürsüye önce Halide Edip Hanım geldi. Çok alkışlandı. Uyanan, üreten, hayata bir anlam katan, bir

iği olan, toplum ve yurdu için çalışan kadını temsil ediyordu. Çanakkaleden söz etti. Çanakkale deyince zaten herkesin içi titriyordu. Hanımları duygulandırdı, ağlattı, coşturdu.

Halide Hanım'ı, Ğair Mehmet Emin (Yurdakul) Bey izledi. Ğiirleriyle, uyumuĞ, uyutulmuĞ Türklüğü uyandırmıĞtı. Yurtsever Türkler Mehmet Emin Bey'i kutsal bir kiĞi gibi görüyorlardı. Ayakta karĞıladılar, alkıĞa boĞdular. Mehmet Emin Bey birçok Ğiirini okudu. Yine ayakta alkıĞlanarak, derin bir saygıyla uğurlandı.

Nezihe Muhittin Hanım yanındaki genç kıza fısıldadı:

"Biz bu Ğairin Ğiirleriyle uyandık, kimliĞimizi bulduk. Ğiir bu kadar etkili olur mu? Olur. Tam zamanında söylenmiĞse, bir tek dize bile yeter. Belleksiz bir insanın belleĞine kavuĞması, kimsesiz bir çocuĞun ailesini bulması gibi bir Ğeydi bu. Türk olduĞumuzu anladık."

Kürsüye son olarak Türk OcaĞı BaĞkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey geldi. Ğık ve kibardı.

Güzel, akıcı konuĞuyordu. Türk dünyasını, Türklerde kadının yerini, kadına verilen önemi, gösterilen saygıyı anlattı. Kadınların minnetini kazandı.

Son olarak Ordu Sinema Dairesinin Çanakkale'de çektiĞi filmler gösterildi. Mehmetçikler göründükçe alkıĞlar yükseliyordu. Devletin yoksulluĞunu belli etmemek için üstü baĞı düzgün askerlerin çekimi yapılmıĞtı.161

Müsamere ikinci vakti sona erdi. Hanımlar peçelerini örttüler, arabalara binerek hemen evlerine döndüler. Bir pastanede, bir otel salonunda, BoĞaziçi'nde bir çay bahçesinde oturup da bu güzel, yararlı günü konuĞmak isteseler de bunu yapamazlardı.

BaĞnazlık buna izin vermiyordu.

Hamdullah Suphi Bey

ENVER PAĞA'NIN Arıburnu taarruzu için İstanbul'dan yolladığı 2. Tümenin son birliği de 16 Mayıs günü Akbağa indi. Tümen Eceabat'a yakın çiftliklerden birinde toplandı.

Ėstekli, heyecanlı, güçlü bir tümendi. Tümenin bütün birlikleri Haydarpağa'dan alkışlar, çiçekler, dualar ile uğurlanmış, hanımlar askerlere yine torba torba armağan vermişlerdi. Bu incelikleriyle erkek toplumuna örnek ve öncü olmayı sürdürüyorlardı.

Tümen Komutanı

Irak'taki başarısızlık üzerine intihar eden Süleyman Askeri Bey'in kardeği Hasan Askeri Bey,

Kurmay Bağkanı da Yüzbağı Kemal Bey'di.

2. Tümenin taÇınması tamamlanınca Liman Pağa taarruz emrini verdi.

Taarruz 18/19 Mayıs gecesi saat 03.30'da, baskın tarzında yapılacaktı. Taarruzu Esat Pağa yönetecek, düğmanı gafil avlamak için hazırlıklar ve hareketler çok gizli tutulacaktı. Taarruza Arıburnu cephesindeki üç tümen ile 2. Tümen katılacak, 2. Tümen düğman cephesinin merkezine hücum edecekti.

Bu nedenle bu tümene cephenin merkezinde, 5. Tümenle 16. Tümen arasında bir yer, Kanlısirt kesimi ayrıldı.

Taarruzun amacı düğmanı denize dökmektir.

Arıburnu'nda ilk kez 40.000 savaÇçı toplanmığtı. Anzakların sayısı, bir bölümü Seddülbahir'i kaydırıldığı için azalmığtı. Bu savağ sırasında en fazla 17.000 kiği olacaklardı. Ama siperleri çok iyi berkitmiğ, kaleye çevirmiğlerdi. Makineli tüfekleri çoktu. Savağın sonunu da bu canavar silahlar belirliyordu.

Anzaklara, görünmeden Türkleri izleyebilmeleri ve vurabilmeleri için siper periskopları ile aynalı tüfekler verilmiÇti. Bunlar Türklerin hiç bilmediği Ėeylerdi.

Anzaklar periskopla Türk siperlerini görünmeden gözetliyorlar KOLORDUDAN görevliler, 2. Tümen Komutanı, Kurmay Bağkanı ile alay ve tabur komutanlarına cephede yerleğecekleri yeri ve düğman mevzilerini gösterdiler.

Tümen 18 Mayıs günü, görülmemek için cepheye hava kararınca yanaÇacak ve ay batınca Kanlısirt'taki ön siperlere sessizce yerleÇecekti.

2. Tümeden Anzak cephesini yarması bekleniyordu.

Bazı komutanlar bunun baÇarılabilmesi için askerlerin teslim alacakları siperlerde bir gece kalmalarını, siperlere, alıÇmalarını, düÇman mevzilerini, aradaki alanı gündüz gözüyle görmelerini, bunun için taarruzun bir gün sonraya ertelenmesini önerdilerse de, artık saat kurulmuÇ iÇliyordu, öneri reddedildi.

Bu büyük taarruzu yönetecek olan Esat PaÇa da, yerleÇmek üzere karargâh subaylarıyla birlikte Kemalyeri'ne geldi.

Bir sürprizi vardı.

Çki karargâhın önde gelen subayları biraradayken, güzel bir konuÇma yaptı. M. Kemal'e, 'bu cephedeki baÇarısının bir kanıtı ve Arıburnu savaÇlarının bir anısı olarak' PadiÇah adına bir altın liyakat muharebe madalyası verdi. Bu en yüksek düzeydeki madalyaydı ve Çanakkale'de ilk kez veriliyordu.162

Bu deÇer bilirlilik M. Kemal'i mutlu etmiÇti. Uykusuzluktan zayıflamıÇ, kanı çekilmiÇ yüzünü bir pembelik kapladı. Saygıyla teÇekkür etti.

M. Kemal ve karargâh subayları, Kemalyeri'ni Esat PaÇa ve karargâhına bırakarak yeni karargâha taÇındılar.

18 MAYIS Salı

Bugün yoğun bir gün olacaktı.

E-14 uzun süre Marmara'da kalmasına rağmen, Çstanbul'dan Çanakkale'ye asker, yiyecek, mühimmat ve silah akıÇını durdurmayı baÇaramamıÇtı. Buna karÇılık Marmara kıyıları ve Çstanbul limanı hakkında çok bilgi toplamıÇ, Türklerde denizaltı korkusu yaratarak akıÇı yavaÇlatmıÇtı.

Görevi sona ermiÇti.

Bugün sabah ustaca Boğaz'ı geçip su üzerine çıktı. E-14'ü gören gemiler bu kahraman denizaltıyı sevgiyle selamladılar. ÖĞle yemeğini Albay Keyes ve sıradaki denizaltının komutanı BinbaÇı Nasmith ile yedi. BinbaÇı Nasmith'e gerekli bilgileri verdi. BinbaÇı Nasmith sabırsızlanmıÇtı. Yemek biter bitmez izin isteyip kalktı.

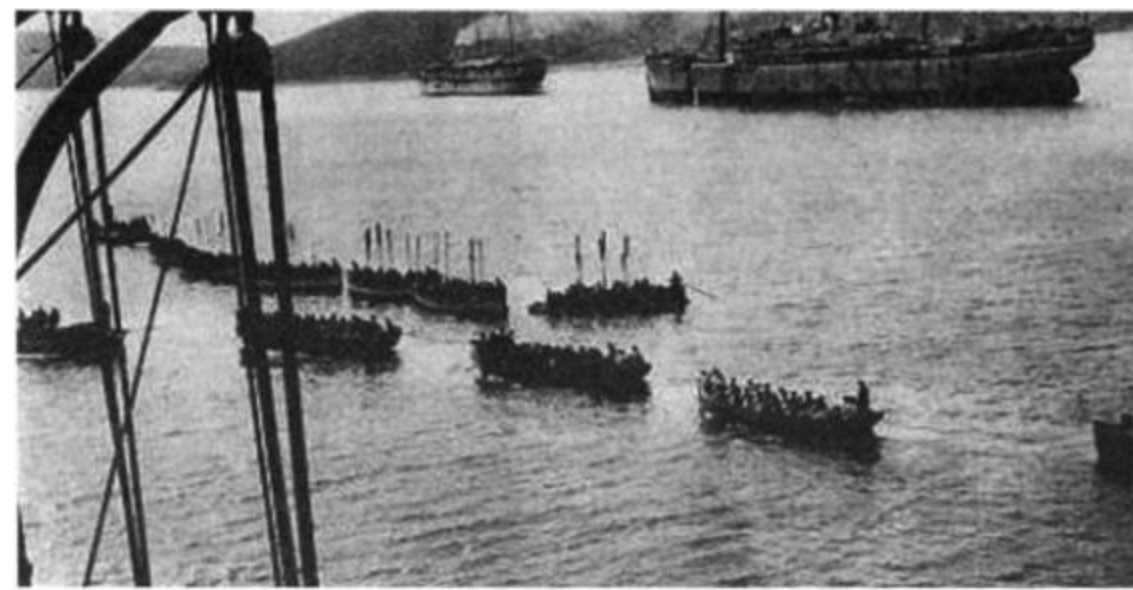
Gece E-11 markalı denizaltısı ile yola çıkacaktı. E-11 önceki denizaltılardan daha geliÇmiÇ bir gemiydi.

Çki periskopu ve daha çok torpili vardı.

Türklerin baÇına çok sorun açacaktı.

Esat Pağa da bugün öğleden sonra, taarruza katılacak bütün tümenlerin Kurmay Bağkanlarını yeni karargâhında, Kemalyeri'nde topladı. Kurmay Bağkanlarına taarruzla ilgili açıklamalarda bulunuldu.

Kurmay Bağkanlarının çoğu, birliklerin yeni yerlerine alığabil-meleri için taarruzun bir gün erte-

lenmesini uygun görmekteydiler. Ama Esat Pağa ertelemeyi kabul etmedi. Liman Pağa taarruzun gününü, saatini, taarruz düzenini yazılı olarak bildirmişti Binbağı Nasmith

"Taarruz bu gece yapılacak!"¹⁶³

"Peki efendim."

Bugün Arıburnu'ndaki birlikler de akĖama kadar son hazırlıkları yaptılar. Süngüler bilendi. Tüfekler elden geçirildi. Yedek çamağır olmaları değiştirdiler. Olmayanlar çamağırlarını yıkayıp kuruttular, temiz temiz giydiler. Para, gümüş sigara tabakası, yavuklu mendili, tespih, köstekli saat, ağızlık gibi Ėeyler bölük katibine bırakıldı.

Erlerin önünde koçacak olan takım ve bölük komutanları da kılıçlarını temizleyip parlattılar.

Hava kararınca 2. Tümen yola çıktı. Karanlığa rağmen, dikkati çekmemek için parça parça yürüyorlardı.

Bunca özene, dikkate rağmen Anzaklar uyanmışlardı. Çünkü Türk cephesindeki yer değiştirmeler balon ve uçaklarla saptanmıştı. Uçaklar bir büyük birliğin Akbağa indiğini ve yakın bir yerde toplandığını da keşfetmişlerdi. Birliklerin yer değiştirmesi de istenildiği kadar sessiz olmamıştı.

Anzak Kolordusu yarı alarmı geçmiş, gelişmeleri bekliyor, sürekli takviye alıyordu.

2. Tümenin alayları cephe gerisinde yemek yedi ve dinlendi. Ay batınca ön siperleri oradaki birliklerden teslim alacak ve birkaç saat sonra taarruz edecekti.

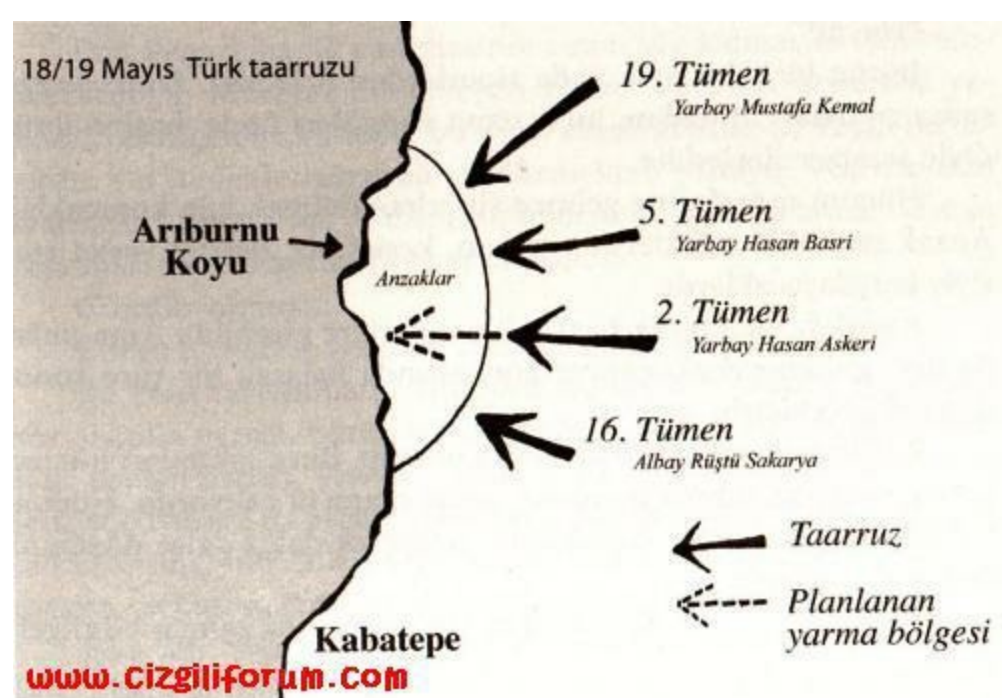
Ay 11.35'te battı.

Siperleri teslim alma ve yerleşme işi sessiz yapılamadı. Ön siperlere, taarruz edecek iki alayın yerleşmesi gerekiyordu. 2. Tümeneye ayrılan cephenin genişliği, bu kesimdeki arazinin özelliği gereği, 600-700 metre kadardı. Bu genişlik 6.000 kişiye yetmedi, dar geldi. Yığılma, sıkışma oldu. Çekilenler ile gelenler karıştı, yollar tılandı. Asker heyecanlandı, savaş havasına girdi. Tekbirler, dualar, naralar, marşlar yükseldi. Bazı askerler açka gelip düşman mevzilerine ateş ettiler. O sıkışıklık, karışıklık içinde subaylar bu erken coşkuyu çabuk bastıramadılar.

Daha Çanakkale askeri olmamışlardı. Savaş öncesi ağırbaşlılığının, sessizlik içinde savaşa hazırlanmanın tadını bilmiyorlardı. Yağarlarsa öğreneceklerdi.

Anzaklar Türklerin taarruz edeceklerini anlamışlardı. Silah-bağı ettiler. Beklemeye başladılar.

Taarruzun baskın niteliği kalmamıştı.

BÜTÜN SİPERLERDE takım ve bölük komutanları askerlerini taarruza hazırlıyorlardı. Kimi çoluk çocuk sahibi, kimi ge-pegenç askerleri ölümün yüreğine yürüteceklerdi.

16. Tümenin 47. Alay takım komutanlarından Teğmen Mehmet Fasih de askerlerinin ortasındaydı.

Sağındaki solundaki askerlerine alçak sesle seslendi:

Teğmen Mehmet Fasih

"Arkadağlar! Süngülerinizi bir daha yoklayın. Yuvalarına oturmuğlar mı? Ğyi bakın. Düğmana koca bir kaya parçası gibi yükleneceğiz. Geri kalan kusurunu kanıyla öder. Benim de bir adım geri kaldığımı görürseniz, ilk süngüyü bana saplayın!"¹⁶³

Zaman gözyağı gibi aktı.

Saat 03.25.

Beğ dakika sonra siperlerden fırlayacaklar. Herkes son duasını etti. Saat 03.30! "Haydi!"

Bütün birlikler aynı anda siperlerden fırladılar. Emir gereğı, savağ ığlıkları atmadan, ince, uzun süngüleri önde, baskın ümidiyle sessizce ilerlediler.

Hücum mesafesine gelince siperlere dalmak için koğacaklar, Anzak makineli tüfeklerinin yoğun, kesintisiz, dehğet verici ateğiyile karğılağacaklardı.

Ancak birkaç birlik bazı yakın siperlere girebildi. Ama onlar da ileri gidemeyecek, çapraz ateğ altında kalarak bir süre sonra geri çekileceklerdi.

2. Tümenin taarruzu da sessiz olmadı. Boru takımları hücum havası vuruyor, tümen bandosu 'vatan marğı'nı çalıyordu. Hücum birlikleri coğku içinde, birbirlerini izleyerek dalga dalga düğmana doğru akıyorlardı.

2. ve 5. Tümen birliklerinden geriye uzunca zaman bilgi gelmedi.

Bu durum alay komutanlarını yanılttı. Merkezdeki birliklerin ılığın mevzilerine girdiklerini, cephenin içine doğru ilerlediklerini sandılar. Tümen Komutanlarına bu tahminlerini bildirdiler. Onlar da bu bilgiyi Kolorduya geçtiler. Esat Pağa sevindi: Anzak cephesi yarılıyordu.

Ama gerçek çok farklıydı.

Geriye bilgi gelmiyordu, çünkü bilgi verecek kimse yoktu, hepsi Çehit olmuştu. Genç subaylar ve askerler ateşe koğan gece kelekleri gibi kavrulmuş, Anzak siperleri önünde düğüp kalmışlardı.

Mevzileri ağır topla dövülemediği için Anzak savunması cephenin her kesiminde çok canlıydı.

Fedai birlikler de bu yüzden başarılı olamadı. Yalnız en güneyde bir fedai grup iki makineli tüfek ele geçirebilmişti.

Gün iğiyordu.

2. Tümen Komutanı Kolorduya şu raporu yolladı: "Bütün ihtiyatlar harcandı. Kayıp çok ağır.

Siperlerimizi savunmaya çalışacağız."

Taarruzun vurucu kuvveti olan 2. Tümen bu duruma düşmüştü.

Esat Pağa daha ilk yönetiminin sonuçsuz kalmasını içine sin-dirememiştii. Mazeret dinlemeyen Liman Pağanın kendisini yetersiz, çekingen ve kararsız bulması olasılığında da kaygı duyuyordu. Bu nedenle taarruzu sürdürmekten yanaydı. Kurmayının uyarısıyla Liman Pağaya durumu bildirerek onayını istedi. Liman Pağa taarruz edilmesini hemen onayladı.

Gündüz olmuştu.

Bütün birliklere yeniden taarruza geçmeleri emredildi.

Bu emir tartışılmadı. Türk ordusunu Türk ordusu yapan demir disiplin gereği, bütün birlikler hiç mızıldanmadan, sızlanmadan, nazlanmadan, yeniden taarruz düzeni aldı. Sağ kalabilmiş genç subaylar ya da astsubaylar, çavuşlar, üç saattir durmadan mücadele etmiş, nice silah arkadaşının toprağa düğtüğünü görmüş, yorgun, uykusuz, çoğu yaralı bereli askeri taarruza kaldırdılar.

Filo tüm toplarıyla Türk cephesinin iki kanadını ateş altına aldı. Makineli tüfekler her yerden yine ölüm yağdırmaya başladı.

Dördüncü Bölüm / Diriliğ Birinci Dönem 210

Anzaklar hücum etmeyi sürdüren Türkleri Çimdi, gündüz gözüyle, görerek vuruyorlardı. Hiçbir mermi boğa gitmiyordu. Savaş insan avına dönüştü.

Kimi birliklerin varlığı sona eriyor, kiminin gücü tükeniyordu. Taarruz gittikçe ağırlağtı. Bazı yerlerde durdu. Siperler arasındaki alan, ağır yaralı ve Çehit binlerce Türkle dolmuştu. Esat Pağa saat 10.00'da 7 saate yakın süren taarruzu, daha doğrusu kıyımı durdurdu.

Birliklerden kayıp listeleri geldi, birleştirildi. Sonuç acımasızdı: 4.000 Ğehit, 6.000 yaralı!

Kurmay BaĞkanı Fahrettin Bey gözyaĞlarını tutamadı.164

ANZAKLAR Türk taarruzu durunca, bazı yerlerde karĞı taarruza geçtiler.

Yorgun, sayıca azalmıĞ Türkleri bastırıp geri sürerek genişlemek, rahatlamak istiyorlardı. Her yerde geri püskürtüldüler. Bu taarruzları birçok kez denediler ama sonuç alamadılar.

57. Alayın cephesine gece de saldırmaya baĞladılar.

Alay, siperlerin yakınında yatan Ğehitleri toplayıp gömmek, yaralılarının bakımını yaptırmak, siperlerini derleyip düzenlemek istiyordu. Ama Anzaklar soluk aldırılmıyordu.

57. Alayın savaĞa girdiĞi ilk gün yaralanmıĞ olan 1. Tabur Komutanı YüzbaĞı Zeki (Soydemir), alaya birkaç gün önce dönmüştü.165 Alay Komutanı H. Avni Bey Zeki Beye, "ğunları durdur!" dedi.

"Emredersiniz!"

1. Taburun ilk askerlerinin çoĞu Ğehit olmuĞ, ağır yaralılar daha iyileşip geri dönememişlerdi. Ama sağ kalmıĞ genç subaylar yeni askerleri de kısa sürede, gece-gündüz, siperler içinde çalıştırma çalıştırma, konuĞa konuĞa Çanakkale askeri yapmışlardı.

Zeki Bey taburunun üç bölüğünü karĞı taarruz için ayırdı. Bölük ve takım komutanlarını topladı, taarruzla ilgili teknik bilgiler ve emirler verdikten sonra dedi ki:

"Bunlara hadlerini bildireceĞiz. Askeri hazırlayın!"

"BaĞüstüne."

Anzaklar çok inatçıydılar. Gece yarısı yeni bir taarruza daha kalkıştılar. Tabur, cephesine yaklaĞan Anzakları bekliyordu. Bıçak gibi bir ses geceyi yırttı:

"Haydiiii!"

Bölükler siperlerden fırladılar ve Anzaklara doĞru koçmaya haĞladılar. Süngüler ay ıĞıĞında gümüş

izler bırakıyordu.

KarĞılaşmaları korkunç oldu. Ğlk sıradaki Anzakları devirdiler ve birliğin içine daldılar. O iyi dövüşen, cesur, iri yarı, sağlam Anzaklar bu hız ve hırs karĞısında çaresiz kaldılar. Beklenmedik bir Ğey oldu. Bazı Anzaklar Çaka olsun diye öğrendikleri iki Türkçe sözcüğü bu kez korku içinde baĞırarak kaçıştılar:

"Türkler geliyor!"

Anzaklar çözümlüçlerdi zaten, toptan kaçmaya baçladılar.

57. Alay bugün de çok Çehit vermiçti. Bir çavuşun komutasındaki üç manga, bunun hıncıyla Anzakların peçine takıldı. Yakaladıklarını bitiriyorlardı. Kaçanlarla birlikte tepelerden açağıya, karanlığa, ölümsüzlüğe koçtular, bilinmeze karıçtılar ve komutanları M. Kemal'in anılarında yer aldılar.

Anıtları bu oldu.166

ĞSTANBUL'DA hayat halk için gittikçe zorlaçmaktaydı.

Fiyatlar katlanarak yükseliyordu. Darlık, kıtlık, karaborsa baçlamıçtı. Memura, emekliye aylığı, esnafa geliri yetmez olmuç, devlet memura aylığını yine her ay ödeyemez duruma düçmüçtü.

Savaç cana ve paraya doymuyordu.167

Büyük sorun erkekleri askere alınmıç ailelerin durumuydu. Kadınların açığı bazı içyerleri birçok kadını ve çocuğunu aç kalmaktan kurtarmıçtı ama sırada daha on binlerce kadın, yardım bekleyen on binlerce aile vardı.

Kadının evde oturmasını savunagelmiç olan anlayıç bu soruna çözüml bulamıyordu. Kadın evde nasıl aç oturacaktı? Erkekler askerde olduğı için kadınların yapabileceğı birçok iç vardı ama kökleçen anlayıç kadınların bu içleri yapmasına izin vermiyordu. Sadakayla, komçu yardımıyla ne kadar yaçanırdı?

Orhan'la Dilber'in aileleri konuçmadan anlaçmıçlardı. Orhan'a belli etmeden sofralarını basitleçtirdiler. Bu tutumlu davranıçla Orhan'ı iyi beslemeyi sürdürebileceklerdi.

Dördüncü Bölüm / Diriliç Birinci Dönem 211

Ğstanbul'un bir de ikinci yüzü vardı:

Pera Palas, Tokatlıyan, İngiliz Oteli gibi otellerin salonları, Maksim gibi gazinolar, Beyoçlu'ndaki müzikli cafeler, eğlence evleri yeni, görgüsüz ve hödük savaç ve iktidar zenginleri, yiyciler ve bunların beslemeleriyle dolup taçıyordu. çu sıra en eğlenceli, hovarda, cümbüçlü baçkent Ğstanbul'du.

Doğuş Ekspresi her gün Sirkeci garına Avrupa'dan, Çarkıcı, dansçı, çalgıcı olduklarını söyleyen güzel kızlar getiriyordu. Çoğuş ince soyguncu, aptal erkek avcısı, bir bölümü de casustu.

Bu yeni zenginlerin hanımları da bir baçka âlemde. Gösteriçten kaçınma, dikkati çekmeme, ölçülülük gibi yüzyılların eseri birçok inceliğı, giyimde kuçamda, konuçmada yaçamada çiğneyip geçmiçlerdi.

Birbirleriyle ve geçmiçleriyle yarıçıyorlardı.

Zariflik sanarak, janjanlı, desenli, püsküllü, atlas, kadife, tafta çarçaflar giydiler, Çıklık diye

Viyana'dan parlak, çarpıcı renkte ayakkabılar getirttiler. Bu tür ayakkabıları hafifmeçrep kadınların giydiklerini bilmiyorlardı.

Dindarların gözlerini boyamak için de evlerinde ara sıra mev-lid okutuyorlardı. Bunlar çok gösterişli oluyordu.

Savaş, Çehitler, yaralılar, kadınların sorunları, pahalılık, yoksulluk, devletin durumu bu hanımları hiç ilgilendirmiyor, rüküçlüğün, türediliğın, görgüsüzlüğün Çaheserini yazıyor, kendilerine, savaşta ve iktidara tapıyorlardı.

Utanmak diye bir duygu bilmiyorlardı.167*

E-II DENGZALTISI Boğaz'ı rahatça geçmiç, Marmara adası yakınında bir gün dinlenmiçti. Türk denizaltı avcılarına yakalanmamak için birçok inceliklere baçvurarak İstanbul'a yaklaçtı.

Bakırköy'ün önünde Peleng-i Derya adında bir torpidobot vardı (deniz panteri). Buradaki barut fabrikasını korumakla görevliydi. 6 tane topu bulunuyordu.

Barut fabrikası yalnız barut üretmiyordu. Trenle bir Alman mühendis, birçok mermi ustası, iççisi ve parçalanarak karıçık bir biçimde sandıklara yerleçtirilmiç gerekli araç ve makineler gelmiçti.

Levazımcı Topal Çsmail Hakkı Paçanın adamlarının Romen ve Bulgar gümrükçülere ve demiryolculara, zorluk çıkarmamaları için yüklü rüçvet dağıttığı duyulmuçtu. Paça rütbesi verilen bu mühendisin yönetiminde burada ve az ilerdeki Zeytinburnu'nda bulunan atölyelerde, top mermileri de yapıyordu. Çoğu patlamayan niteliksiz mermilerdi ama hiç yoktan iyidiler.168

Deniz poyraz yüzünden köpüklüydü. Torpidobotun gözcüleri denizaltının periskobunu fark etmediler. Nashmith torpidobota ilk torpilini yolladı. Gözcüler yaklaçan torpili son anda görebildiler:

"Torpiiiiiil!"

Gemi demirli olduğı için kaçamadı. Görevliler topların baçına koçtular, ateçe baçladılar. Torpil dokunur dokunmaz küçük geminin altını parçalamıçtı. Batmaya baçladı. Topçular topların baçından ayrılmadılar, su topların kundağına çıkana kadar ateçi sürdürdüler, denizaltının bir periskopunu vurdular. Denizaltı tek gözlü kaldı.

Peleng-i Derya güzel Bakırköy koyunda battı.

Kıyı bataryaları da ateçe baçlamıçtı. Denizaltı derine dalıp kayboldu. E-11 Marmara'da 25 Mayısıa kadar birkaç taçıt gemisi batıracak, 25 Mayıs günü İstanbul limanına dalacaktı.

ARIBURNU'NDA siperler arasındaki alanda binlerce Çehit kalmıçtı.

Konu büyük komutanlara yansıdığı için kısa, basit bir ateçkes yapılamamıç, ateçkes konusu büyük bir olay olmuçtu. Görüçler, yazıçmalar günlerdir sürüyordu.

Güneç kızgın, hava sıcaktı.

Cesetler kokmaya başlamış, kara sinek bulutları oluşmuştu. Sinekler durmadan çoğalıyor, yemek yemeğe, uyumaya fırsat

Dördüncü Bölüm / Diriliğ Birinci Dönem 212

vermiyorlardı. Asker kaputunu, ceketini başına çekip öyle yeme yiyebiliyordu. Eğer küçük bir aralık kalmışsa, kara sinek sürüsü buradan içeri dalıyor ve yemeğe ortak oluyordu. Bu iğrenç sorunu bit sorunu izleyecekti. Çünkü su yalnız içmek içindi.

Akşama doğru, görüşmelerin sona erdiği, ertesi gün ateşke sin uygulanacağı bildirildi.

Hazırlık başladı.

Ordu deposunda birkaç yeni er üniforması kalmıştı. Ateşkes te görev alacak askerlere bu yeni üniformalar dağıtıldı. Düşmanın, askerleri o yamalı, lekeli giysiler, ip ya da çerit dolanmış yarım postallar ile görmesi doğru olmazdı.

NESRİN'E arkadağı Vedia akşam üstü eski bir dergi getirip verdi, "Beyaz Konferanslar başlıklı yazıyı oku.." dedi, "..roman hatta masal gibi. ęařıracaksın. Sana vereceğimi anneme söyledim, haberi var.

Uzun zaman sende kalabilir."

Nesrin yemekten sonra odasına çekildi, yatağa girdi. Kadın adlı bir derginin 1911 yılının Ocak ayı sayışıydı. Beyaz Konferansları anlatan hanım adını vermemişti. Sadece adının baş harflerini belirtmişti: P.B.

Bir süre yazara bir ad yakıştırmaya çalışarak oyalandı: Pakize, Perihan, Perizat, Piraye, Pervin, Peride, Perran.. Sonunda yazara Perican adını uygun gördü.

Perican Hanım zengin bir ailenin kızı olmalı. Kadın hareketi öncülerinden yazar Fatma Aliye Hanıma hayran. Bir köğkte, hatta bir konakta oturdukları, ailenin Perican Hanım'a güvendiği ve destek verdiği anlaşılıyor. Perican Hanım'ın bir hayali var. Alt kattaki büyük salonun duvarları, tavanı, kapısı beyaza boyansa.. Perdeler de, panjurlar da beyaz olsa.. Salona birçok beyaz koltuk, iskemle ve beyaz bir kürsü yerleştirilse.. Çağrılacak konuk hanımlar da beyaz giysi ve beyaz başörtüyle gelseler.

Kadınlara yakışan bu bembeyaz, tertemiz dünyada akıllı, bilgili bir kadın, kadın sorunlarını anlatsa, tartışsalar. Konuğa konuğa uyansalar. Sonra başka kadınları da uyandırsalar.

Bu hayalini ailesine açıyor. Aile kabul ediyor. Büyük salonu istediği gibi bembeyaz yaptırıyorlar.

Perican Hanım birçok kadına çağrı mektubu yolluyor. 'Kadınlığın altı bin yıllık karanlığına bir mum ışığı verebilmek için' birçok yerden iki yüz elli hanım geliyor. Hepsi beyaz giysili ve beyaz başörtülü.

Nesrin heyecanlandı.

Ne kadar olağanüstü, düğ gibi bir görünümdü bu.

Perican Hanım yazısında bu topları 'Doğu dünyasının ilk kıçlın toplantısı' olarak niteliyor. Salon dolunca konuğmacı giriyor. Beyaz elbiseli, bağı açık, otuz yağlarında, solgun bir hanım. Perican Hanım heyecandan titreyen bir sesle konuğmacıyı tanılıyor:

"Fatma Nesibe Hanımefendi."

Biri alkığlayarak kalabalığa yol gösteriyor. Alkđlamayı yeni yeni öğreniyorlar. Çünkü daha 1910 yılındayız. Konuğmacıyı alkđlıyorlar. Fatma Nesibe Hanım bağıyla selam vererek kürsüye geliyor, konuğmaya bağlıyor. Süslü, biraz ağdalı ama çok etkili, sert bir konuğması var.

Kadınların sorunlarını sıralıyor. Kapkara bir durum. Salon acı, isyan ve çaresizlik içinde dinliyor.

"Sizlerin oldukça katlanılır bir hayatınız var. Çevrenizden biraz daha ağağıya baksanız, gözleriniz kararır, tüyleriniz ürperir. Kadın, hiçbir hakkı, onuru, hürriyeti olmayan, ağağılanan, dayak yiyen,

erkeğin dilediği anda 'boğsun!' deyip kapının önüne atabildiği zavallı bir yaratık, bir esir, hizmetçi, ırgat, çocuk makinesi."

Ağlayanlar oluyor.

Fatma Nesibe Hanım erkek bencilliğine, kadın haklarına direnen anlayıÇa çatıyor, "Bizi mazlum, küflü, sefil, cahil, aciz, kendilerine muhtaç bırakmak istiyorlar!" diyor.

Uzun süren konuğmasını Ėöyle bitiriyor:

"Bizim için bir sorun da erkeklerin esiri, oyuncağı, mülkü olmayı kabul eden, bu durumu savunan, bu hali dinin gereği sanan kadıncıklarımızın varlığıdır. Böyle sanmaları isteniyor, bu telkin altında ezilip kalıyor, özgürlükten, eğitlikten korkuyorlar. Kara çarĖafa bürünüyorlar. Bu bir giyim değil, erkeklerin bizi canlı can lıyken, ölmüğüz gibi bedenimize doladıkları kara kefendir..

..Ama bir gün gelecek, bu gece sona erecek, güneğ doğacak. Tüm kadınlığımız uyanacak, dirilecek.

'Seni boğarım' diyen diller kuruyacak, tekmelemek için kalkan ayaklar kırılacak. Erkekler karĖılarında her söze aldanır, her Ėeye katlanır, saf, cahil, dünyadan habersiz kadınlar bulamayacaklar.

Ey yirminci yüzyıl! Sen kadın yüzyılısın. Seni kutsuyorum. Kadın devrimi bir erkek devrimi gibi kanlı ve vahĖi olmayacak. Tersine, böyle beyaz, temiz, sessiz ve verimli olacak. Kurtuluğa yürüyoruz.

Buna inanınız hanımlar!"

Hanımlar ağlıyor, alkığlıyor ve inanıyorlar.169

Nesrinin de gözleri doldu. Bu kahraman kadınlara imrendi. Kimbilir belki Vedia'nın annesi de bu

'beyaz kadınlar'dan biriydi. Söylemezdi ki. Bir de kendi annesini düğündü. Savağ çıkınca en çok

"Eyvah, Seylan çayı gelmeyecek" diye üzölmüğtü.

Perican Hanım yazısında böyle on kez daha toplanıldığını belirtiyordu. Ertesi günü okumayı sürdürmek üzere ığığını söndürdü. Dua etti:

"Benim güzel, canım Allahım, hem Çanakkale hem kadın hakları savağını kazanalım! Ne olur!"

ATEÇKES kararlağtırılan kurallar içinde sabah bağladı.

Yüzler ilaçlı bezlerle örtölerek binlerce Ėehit toplanıp gömüldü. Gömölmeden önce düğmelerine bağlı meÇin künyeler toplanıyordu.

Ėehit oldukları Harbiye Nezaretince ailelerine bildirilecekti.

Cesetler arasında henüz ölmemiğ üç ağır yaralı askere rastlandı. Beğ gündür aç, susuz, güneğ altında ölüme karĖı koymuğlardı. Sedyeci erler iki yaralıyı ağlayarak geriye tağıdılar. Doktorlar hayatı bırakmayan bu askerleri kurtarmak için seferber oldular.

Ğki yandan da bazı üst subaylar er giysisi giyerek, uzaktan da olsa birbirlerinin mevzilerine gizlice bir göz atmak fırsatını buldular.

Görevli Anzak askerleri ile Türk askerlerinin iğaret diliyle sohbet ettikleri, düğme, çikolata, sigara, kuru üzüm gibi küçük armağanları, anmalıkları değiş tokuğ ettikleri, gurbette karĖılaĖmıĖ iki arkadağ

gibi gülüğtükleri görüldü.

AteÇkes, akĖam kararlağtırılan saatte sona erdi. Ėki yan da kurallara uyarak siperlerine çekildi.

Sekiz saat bir tek tüfek bile patlamamığ, bir kiği bile ölme-miğti. Ön siperlerden birinde, aralarında Boyabatlı Mustafa'nın da bulunduğu askerlerin akılları karığmığti. Açığa ıkılmığ, düğmanla yan yana durulmuğ, yardımlağılmığ, sohbet edilmiğti. KomĖu olmuğlardı artık. Ėimdi birdenbire düğmanlık bağlar mıydı? Bu kadar dostluktan sonra ateğ edilebilir miydi? Boyabatlı Mustafa yüreği akarsu gibi temiz bir Anadolu ocuğuydu. "Durun hele.." dedi, "bir bakayım Ėu gâvurcuklara, onlar ne ediyorlar?"

Siperden bağını çıkardı. Bir tüfek patladı. Boyabatlı Ömer oğlu Mustafa sipere düğtü. Bağından vurulmuğtu.

Arkadağları sınırsız bir öfke içinde silahlara sarılıp karĖı yanı ateÇe boğdular.

Savağ yeniden bağladı.

Ėehit Boyabatlı Mustafa'nın cebinden Çanakkale Destanı ıktı. Kilim gibi, türkü gibi, oya gibi, Kerem'le Aslı hikâyesi gibi Anadolu iğiydi. Nakaratı siperden sipere, bütün Çanakkale birliklerine yayıldı:

Bugün bizden vatan razı olacak Asker Ėehit, ordu gazi olacak..."0

25 MAYIS Salı günü öğleye doğru Kaptan Nashmith E-11 ile Ėstanbul Boğazı'nın Marmara'ya açılan ağzına yaklaÇtı. Cesaret edip su üstüne ıkrsa, kulenin kapağını açıp o noktadan çıplak gözle bakabilse, Sarayburnu'nu, Boğaz'ı, Kızkulesi'ni ve Asya yakasını görür, bu eğsiz, görkemli güzelliği ölümle kirletmekten kaçınırdı.

Ama onun iği yakıp yıkmaktı.

Periskobu su üstünde olarak ilerledi. Büyük bir gözükaralıkla Ėstanbul limanına daldı. Galata rıhtımına yanağtırılmığ iki gemiye Çanakkale'ye gidecek 1. Tümen birlikleri bindiriliyordu. Bu fırsatı kaçırmadı.

Ğki torpil yolladı.

Ėimdi gemiler, askerler, toplar, mermiler, fiğekler, arabalar, atlar havaya uçacaktı. Zarar görmemek için hızla geri çekildi.

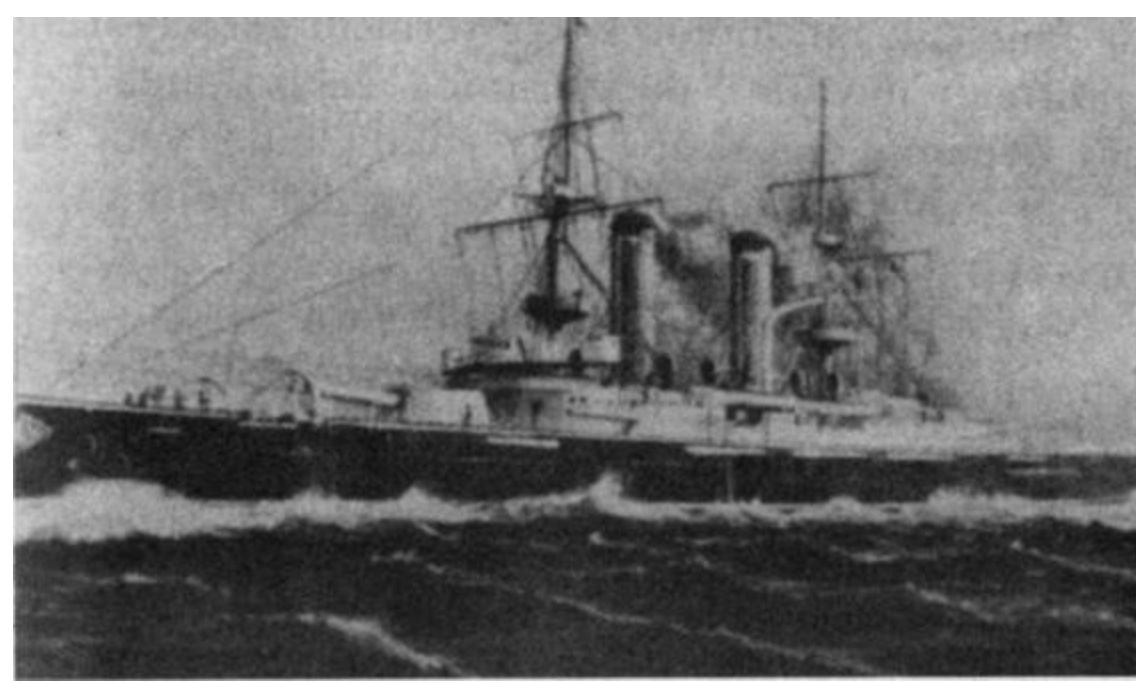
Torpidlerden biri rıhtıma, ikincisi gemiye bitişik duran mavnaya çarptı. İkisi de patladı. Gemilere bir şey olmadı.

Ama İstanbul çok korktu. İmparatorluğun kalbinde düşman denizaltısı dolaşıyordu!

Galata köprüsünün üzerine acele gözcüler dizildi. Yavuz yardımcı gemilerle çevrilerek koruma altına alındı. Hücumu uğrayan gemilere bindirilmiş olan 1. Tümen alayları apar topar indirildi, Uzunköprü'ye trenle yollanmalarına karar verildi. Subay ve asker giysili yolcuların Boğaz vapurlarında güverteye çıkmaları yasaklandı. Birkaç torpidobot ve muhrip, denizaltıyı bulup batırmakla görevlendirildi.

Çanakkale'ye asker, yiyecek ve cephane yollamada zor dönem başlıyordu. 1708

OTTO HERSING'İN kaptanı olduğu U-21 markalı Alman denizaltısı, uzun, maceralı yolculuğunun sonunda önceki gün Çanakkale Boğazına ulaştı. İki günden beri vuracak av arıyor ve fırsat kolluyordu.

Triumph

İngilizler Malta'dan gelen uyarı üzerine denizaltı tehlikesine karşı birçok önem almış, iki gözetleme kuşağı oluşturmuşlardı. Torpidobotlar, muhripler, büyük bir hızla geziniyor, Gelibolu ile Gökçeada arasında denizaltı arıyor, Türk mevzilerini ateş altına alan zırhlıları koruyorlardı.

Bugün bir av bulmaya kararlı olan Otto Hersing periskobunu su yüzeyine çıkarttı, çevreyi inceledi.

Öğle üzeri Kabatepe açıklarında bir zırhlı olduğunu fark etti. Triumph adındaki zırhlıydı bu. 13

yağında, 11.800 ton ağırlığında, 146 metre boyunda dev gemilerden biriydi. 700 kişilik mürettebatı vardı.

Öldürmeye ara vermişti. Torpidlere karşı koruma ağlarını germiş, 5-6 mil hızla kıyıda bir ağağı bir

yukarı gidip geliyordu. Mürettebat yemeğini yemiŞ güvertede güneşlenmekteydi. Büyük bir destroyer korumak için çevresinde dönüp duruyordu. Gözetleme postaları güçlü dürbünlerle denizde denizaltı arıyorlardı.

Görülmeden atıŞ için çok az zaman vardı. Denizaltı on metre derinlikteydi. Uygun derinlikte bu.

Hersing hedefe iyice yaklaŞtı. Bu saat E-11'in Galata rıhtımındaki asker dolu iki gemiye iki torpil fırlattığı saatti.

Hedefle arasında 400 metre vardı. Daha yaklaŞtı. 300 metre. Daha. 200 metre.

Bu uzaklık uygundu. Elektrikli düğmeye bastı, torpili fırlattı.

Büyük bir patlama, korkunç bir sarsıntı! Denizaltı denizin içinde bir top gibi zıpladı. Mürettebat duvarlara savruldu.

Yer yer ateŞ düellosu yapmakta olan Türkler ve Anzaklar büyük patlayıcı duymuşlardı. Triumph'dan ateŞ ve duman fıŞkırdığını gördüler. Olayı izlemek için düelloya ara verdiler.

Triumph 18 Martta toplarını ilk ateŞleyen gemiydi.

Gövdesi yırtılmıştı. Yan yattı. Denizciler denize atladılar, döküldüler. Muhripler ve torpidobotlar denizcileri kurtarmak için yaralı gemiye sokuldular.

Türk topçuları denize dökülenlere ateŞ etmedi. Bu sayede çoğu sağ kurtuldu.171

Triumph'un vurulması Anzakları ve İngilizleri çok üzmüştü. Türk siperleri ise sevinç içindeydi. Bir beladan daha kurtuluyorlardı.

Gemi sekiz dakika kadar su üzerinde kalabildi, alabora oldu, suya gömülüp gözden kayboldu.

TRİGUMPH'UN batırılması donanmada paniğe yol açtı. Onca önleme rağmen bir denizaltı sokulup gemiyi vurmayı başarmıştı.

"Olamaaaaaz!"

Olmuştu ama!

Amiral de Robeck mümkün olsa bütün donanmayı geri çekecekti. Donanma kara ordusunu desteklemek için buradaydı. Zırhlıların ancak zorunlu görevlere çıkmalarını, göreve çıkanların çok iyi korunmalarını, geri kalan bütün büyük savaŞ ve taŞıt gemilerinin Mondros'a ve Gökçeada'ya çekilmelerini, liman ağızlarının çelik ağlarla kapatılmasını emretti. Bütün torpedo ve muhripleri denizaltıyı bulmakla görevlendirdi.

Kendisi de karargâhıyla birlikte Lord Nelson'u bırakarak dikkati çekmeyecek küçük, gösterişsiz bir gemi olan Triad yatına geçti.

Hamilton da yatından ayrıлып Gökçeada'da bir barakaya yerleşti.

Londra'da politik durum zaten dalgalıydı. Amiral Fisher'in istifası üzerine muhalefet hükümet hakkında gensoru isteyeceğini açıklamıştı. Neler oluyordu Çanakkale'de? Gerçekleri öğrenmek istiyorlardı. Başbakan Asquith durumu yumuşatmak için hükümeti yenilemeye karar vererek görüşmelere başlamıştı.

Triumph'un batırıldığı haberi her şeyi çok hızlandırdı.

Görüşmeler kısa kesildi ve yeni hükümet ertesi sabah açıklandı. Başbakan Donanma Bakanlığına Balfour'u getirmiş, Churchill hükümet dışında kalmıştı.172

GEMGLERDEN indirilen 1. Tümeni demiryoluyla Uzunköprü'ye yollamak için Sirkeci garında uzun iki katar hazırlanmıştı. Alaylar takım takım vagonlara biniyorlardı.

Peron çok kalabalık, vagonlar tıklım tıklımdı.

Tekirdağ'da kurulan Kızılay hastanesinde gönüllü hemşirelik yapacak dört İstanbullu orta yaşlı hanımın da Uzunköprü'ye bu katarla gitmesi uygun görülmüştü. Orada hastaneden yollanan bir araba bekleyecekti. Siyah, bol çarçafı ve peçeliydiler. Hanımlara göz kulak olması istenilen görevli subay hanımları erkenden bir kompartmana yerleştirdi, daha doğrusu kapattı. Kompartmanın perdelerini örtmelerini tembih etti.

Hanımların en büyüğü içini çekti:

"Sevgili ülkemizde kadın olmak ile suçlu, bulağıcı hastalıklı, tehlikeli, zararlı olmak arasında bir fark yok."

Ötekiler yüzlerce yıllık bir kederle gülümsediler.1723

U-21 bir gün saklandıktan sonra 27 Mayıs günü bir daha harekete geçti, sabah Seddülbahir'e yaklaçtı.

Periskobunu çıkardı. Saat 06.30'du.

Teke Koyu yakınlarındaydı. Büyük gemiler ortalıktan çekilmişlerdi. Birçok küçük gözetleme ve yük gemisi vardı. Birden bu küçük teknelerin üzerinden bir zırhlının iki direğinin yükseldiğini fark etti.

Gri rengi dolayısıyla ilk bakışta görememişti. Dikkatle inceledi. Bu Majestic olmalıydı.

Majestic 20 yaşında, 15.000 ton ağırlığında, 120 metre boyunda, güzel, klasik bir zırhlıydı.

Kıyıya çok yakın duruyordu.

Hersing denizaltısını hedefe yöneltti. Geminin yakınında bulunan, çevresinde dolanan küçük gemiler arasında bir boşluk bulup torpilini fırlatmak için sabırla bekledi.

20 metre kadar bir boşluk oluşmuştu. Hiç duraksamadan düğmeye dokundu. Torpil denizaltıyı sarsarak fırladı.

Büyük bir patlayış oldu! Gemi yana yattı. Geminin batacağı belli olmuştu. Mürettebat denize atladı.

Gemi dört buçuk dakika içinde ters dönüp battı. Yardımcı gemiler mürettebatı denizden topladı.

Majestic İngilizlerin Çanakkale'de kaybettikleri 6'ncı zırhlıydı. Bulduğu yer sığ olduğu için Triumph gibi bütünüyle suya gömülmedi, bağı ve karnı dışarda kaldı.173

Ölmüş bir katil balınayı andırıyordu.

Burası Seddülbahir'deki Türk topçu gözetleme yerlerinden görünüyordu. Haber yıldırım gibi yayıldı.

Sevinçten havaya kurşun sıkanlar azarı içttiler. Çünkü Ordu piyade fiğeginin de artık çok tutumlu kullanılmasını emretmişti.174

U-21 ortalıktan kayboldu. Bodrum yakınlarındaki bir gizli üste yakıt ve yağ ikmali yaptıktan sonra 4

Haziranda Çanakkale'ye dönecekti.175

ğGMDĞ SIRA Kaptan Nasmith'teydi.

Ğki gün saklanmığtı. 28 Mayıs günü Ėstanbul-Çanakkale arasında pusuya yattı. Bir torpidobotun koruması altında gelen dört gemilik bir konvoy gördü. Gemiler asker, cephane ve malzeme ta-

Çımaktaydı.

Ordu acele ettiği için deniz yoluyla yollanıyorlardı.

E-11 gemilerden birini vurdu. Gemide bulunan 250 er Çehit oldu, topçuların yana yana bekledikleri 7.000 top mermisi de suyun dibini boyladı.

Torpidobot saldırıya geçince derine dalıp kaçtı. Sıkı aranacağını hesaplayarak saklandı. 1 Hazirana kadar ancak bir yük gemisi batırabilecekti.

7. TÜMEN iyi dövüğmüğ, çok yorulmuğ, kayba uğramığ, dinlenmeyi hak etmiğti. Siperlerini 12.

Tümene devredip geri çekildi. 12. Tümen Komutanlığına Müstahkem Mevki Kurmay Bağkanı Yarbay Selahattin Adil Bey atanmığtı. Siperleri 7. Tümenden düzen ve sessizlik içinde devralddar. Cepenin sol (doğu) kanadına yerleğtiler.

7. Tümenden 21. Alay dinlenmesi için Boğaz kıyısındaki Havuzlar kesimine yollandı. Burası Kilitbahir'e yarım saat mesafede, deniz kıyısında, akarsulu, havuzlu, bağlık, bahçelik, yemyeğil bir yerdi. Savağtan önce ailelerin dinlenme ve eğlence yeri idi. Savağ bağladığından beri ıssızdı.

Konakçılar önceden gelip ordugâhların kurulması için hazırlık yapmığlardı.

Ateğ, kan, toz, toprak, sıcak, sinek, bit cehenneminden çıkan alay, düğman gemilerine görünmemek için arkadan dolanarak Havuzlar'a indi. Hepsi yara bere, pislik içindeydi.

Birdenbire yeğillik ve su içinde boğuldular.

Yer çimen gök yapraktı.

Billur gibi bir su Ėırıldayarak akıyor, kuğlar Ėakıyor, güneğ ığınları büyük havuzda nazlanıyordu.

Ocaklar yakılmığ, koca kazanlarda yemek piğiyor, hava deniz ve sıcak ekmek kokuyordu.

www.cizgiliforum.com

Alay Komutanı çevreye baktı, "Galiba.." diye düğündü, "..alayca toptan Çehit olduk, cenneteyiz."

ÇIKARMANIN yapıldığı 25 Nisan günü Arıburnu'nda düşmanı karşılayan 27. Alayın 8. Bölüğü erimiş, bölükten geriye 4 yaralı subayla bir avuç er kalmış, bölük yok olmuştu.

Yaralı subaylar tam iyileşmeseler bile geri gelmişlerdi: Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik, takım komutanları Asteğmen İbrahim Hayrettin, Asteğmen Muharrem, Bağçavuş Süleyman. Alaya kayıplara karşılık yeni asker de verilince, 27. Alay Komutanı Gefik Bey, kahraman 8. Bölüğü yeniden kurmaya girişti. Cephe gerisinde bölüğün kurulmasına bağlandı. Kuruluşu tamamlanınca eskisi gibi 2. Tabura bağlanacaktı.

8. Bölükten sağ kalan beş-on asker başka bölüklere dağıtılmış, bunlardan bazıları da Çehit olmuştu.

Sağ kalanların hiçbiri eski bölüğünü, takımını, komutanını, o ilk günü, o kıyameti unutmuyor, unutamıyordu. Bölüğün yeniden kurulduğunu duyanlar çok heyecanlandılar, eski bölüklerine verilmelerini istediler. Hele komutanlarının döndüğünü duyanları tutmak mümkün değildi.

25 Nisan günü Arıburnu'nda direnen 8. Bölüğün Komutanı Yüzbaşı Faik ve Asteğmen İbrahim Hayrettin, Asteğmen Muharrem ve Bağçavuş Süleyman'ın da aralarında bulunduğu yaralılar hastanedeyken

Askerin ruhunu iyi bilen Gefik Bey hepsini yeni 8. Bölüğe aldı. Askerler eski komutanlarını görmek için koştu.

Bunlardan biri de Mehmet Ali'ydi. O da nefes nefese gelmişti. Komutanı Asteğmen Muharrem'i ordugâhta, bir çadırın önünde görünce yavaşladı, durdu, selam verdi:

"Komutanım!"

Sesinde Gefkat ve saygı titriyordu. Elini unuttu. Eli bağıında kaldı. Dondu. Savağta süngüsüyle kaç insan parçalamığ olan o koca adamın heyecandan dili tutuldu. Komutanı sağdı. Geri dönmüğtü.

Karğısındaydı. Yine kılıç gibiydi. Gözlerinden ağağıya ip gibi çükür ve sevinç yağları akmaya bağıladı.

Asteğmen iki gün önce gelmiğti. Kendini sırtında saatlerce dere tepe dağ bayır tağıyıp sahra hastanesine yetiğtiren bu çocuk kalpli koca adamı görünce onun da gözleri minnetle doldu. 'gehit oldu' yanıtını alacağı korkusuyla Mehmet Ali'yi sormaya cesaret edememiğti. Ğki gündür oyalanıp durmaktaydı. O da komutanlığı momutanlığı bir yana attı, koçup sarıldı. Kucaklağıtılar.

8. Bölüğün kuruluğı bir hafta içinde tamamlanacak, ikmal erlerine savağ eğitimi verilmesine bağılanacaktı.

ARIBURNU'NDA Türkler güçleniyor, Anzaklar bunalıyordu.

Anzak Kolordusu hemen her gece saldırıyor, baskına kalkıyor, didiğıyor ama bir karığ ileri gidemiyordu. Kolordu Komutanı General Birdwood bu çıkmazdan kurtulmak ümidiyle bir plan tasarlamığtı. Anzak köprübağıını ziyarete gelen General Hamilton'a sundu.

General Hamilton'un canı sikkındı. Ğğler iyi gitmiyordu. Kayıp sayısı en kötümser tahmini ağımığtı.

General Birdvwood'un planına Ğöyle bir göz attı. Bakıp geçecekti. Geçemedi. Zihninde bir parlama oldu. Bu planda kilidi kıracak, seferi sona erdirecek bir Ğeyler vardı. Planı dikkatle inceledi.

Birdwood'a Ğöyle dedi:

"Ağzını sıkı tut."

General Birdwood planının ana düğüncesinin kabul edildiğini anladı ve sustu.176

General Hamilton Gökçeada'ya dönerken iki kurmayını kesin bir gizlilik içinde bu planı incelemek ve geliğtirmekle görevlendirdi. Kendi de fırsat buldukça bu çalığmaya katılacaktı.

KARğILIKLI baskınlar, bomba düelloları ile sarsılan Bom-basırtı'nda ilk lağım (tünel) patlatılmığ, lağım savağıları da bağılamığtı.177

Gizlice kazılan tünellere yerleğtirilen dinamit ateğlenince, yer bir yanardağ gibi patlıyor, üzerinde ne varsa parçalayıp havaya uçuruyordu.

Esat Pağa tünel açma konusunda bilgilerinden yararlanmak için Harbiye Nazırlığı aracılığıyla Zonguldak'tan beğ-altı maden ustası istedi.

Öncelikli sorun düğmanın nerede tünel kazdığını anlamak ve karğı önlem almaktı. Pratik zekâlı biri bir çözümlü buldu. Yeri dinlemek için orta boy yemek kazanlarını kullanacaklardı. Kazanın ağız kısmını toprağı, kulağı da kazanın dibine dayıyor ve yeraltını dinliyorlardı.

Eğer düğman tünel kazıyorsa, uzakta bile olsa, kazma tıkırtısı kazanın içinde büyüyor, yerin kazıldığı anlaşılıyordu. Bu zor zaman buluşu dinleme aygıtı çok işe yaradı. Düğmanın yeraltı etkinlikleri izlenmeye, gerekli önlemler alınmaya bağlandı.177"

Askerler de bir baskın sırasında birkaç aynalı tüfek ele geçirmişlerdi. Bu tüfeklerle karşı yana görünmeden ateş edilebildiği anlaşıldı.

Vay uyanıklar!

27. Alay 2. Taburunda erlik yapan Biga'nın Gündoğdu bucağından Ali (Demirel) aynalı tüfeğe uzun uzun baktı, "Ben bunun gibi yaparım" dedi.

Sivilliginde marangozmuş. Gerçekten yaptı. Savaş bitene kadar tüfekleri aynalayacak, her mangada en az böyle bir tüfek bulunacaktı.178

Anzakların bu konudaki üstünlüğü sona erdi. Türk keskin nişancıları görerek ateş ediyor, bunun için canlarını tehlikeye atıyorlardı. Aynalı tüfeklerle keskin nişancıların işi kolaylaştı. Cepheyi denetlemeye gelen Kolordu Komutanı General Birdwood'u bile vuracaklardı. Ucuz atlattı. Kurşun bağıını sıyırıp geçmişti.179

1 HAZİRAN günü Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Kâzım Bey haber vermeden M. Kemal'e yemeğe geldi. Yemeğe oturmadan önce biraz birbirlerine takılıp güldüler. Biraz da Almanları konuşup dertlendiler. Gkisi de Almanların ırkçılığından çok rahatsızdı.180 Irkçılık bilmedikleri, tanımadıkları, yaşamadıkları, paylaşamayacakları bir anlayıştı.

Sonra yemeğe geçtiler.

M. Kemal yemeğin sonunda aklını kurcalayan bir soruna değindi. 19. Tümen Anzaklar karşısındaki cephenin en sağındaydı. 19. Tümenin hemen sağında Sazlıdere vardı. Sazlıdere ile Ağıldere arasında 5 km genişliğindeki engebeli, çok karışık kesimin önemli bir özelliği vardı. Bu kesim birçok karışık biçimler alarak gitgide yükseliyor, Conkbayırı'na ve Kocaçimen Tepeye ulaşıyordu.180"

M. Kemal Kâzım Bey'i uyardı:

"Bu kesim çok iyi korunup savunulmak. Çünkü düğman bizi ancak Conkbayırı-Kocaçimen'i ele geçirerek yenebilir. Düğmanın Conkbayırı'na ve Kocaçimen'e ulaşabileceği tek yer de işte bu kesim.

Buranın savunulmasının da tümenime verileceğini seziyorum. Tümenimin gücü hem cepheyi, hem bu geniş kesimi koruyup savunmaya yetmez. Burayı kesin olarak, ayrı ve güçlü bir birlik savunmalı, hem de iyi savunmalı. Bu kaygımı Liman Paçaya anlatmalısın."181

"Söz!"

Yemek bitip kahveye geçildi.

Kâzım Bey kahvesini çabucak içti, fincanını çalkaladı, bol kahveli son yudumu keyifle içtikten sonra gülerek dedi ki:

"ğimdi bir haber verip gideceğim. Zaten bu haberi vermek için gelmiğtim. Ama vereceğim haberi yarına kadar gizli tutacaksınız. Yoksa Liman Pağayla bağım derde girer."

Ayağa kalktı. M. Kemal ile Ğzzettin Bey de kalktılar. M. Kemal'e sarıldı, yanaklarından öptü:

"Hayırlı olsun kardeşim. Ğnğallah pağalığını da birlikte kutlarız. Albaylığa yükseltildiğin hakkındaki kararname geldi. Yarın resmi olarak bildirilecek."

Bu güzel habere Ğzzettin Bey komutanından daha çok sevindi.

BU SIRADA Kaptan Nasmith E-11 ile Marmara'da dolanmakta, tek kalan periskobunu dört bir yana çevirerek av aramaktaydı. Ğstanbul'a doğru ilerledi. Yeğilköy hizasında bir gemi gördü.

Zaten gemi görünsün diye beyaza boyanmıştı. Bordasına kırmızı boya ile büyük kızılai ve kızılhaç iğaretleri yapılmış bir hastane gemisiydi. Çanakkale'den Ğstanbul'a 700 ağır yaralı tağımaktaydı.

Yaralılar için sorun olmasın diye ağır yol alıyordu.

Gözcü bir denizaltı periskobunun görüldüğünü bildirdi. Kaptan önemsemedi. Uygur, aklı bağında bir denizcinin bir hastane gemisine saldıracağı aklının köğesinden bile geçmedi. Hiç telağ etmeden, alarm vermeden yoluna devam etti.

Ama Nasmith hastane gemisine bir torpil yollamaktan kendini alamadı. Vursa gemi 700 yaralıyla suya gömülecekti. Torpil ya gemiyi yalayarak geçti ya da vurdu ama patlamadı.

Hastane gemisinin kaptanı yaralıları düğünerek dehğetli korkmuştu. Ğstanbul'a varır varmaz bu insanlık dışı olayı ilgili birimlere duyurdu. Hükümet büyük tepki gösterdi. Uluslararası kuralları hatırlatarak Kızılhaç Merkezine Ğikâyette bulundu.182

Bir sonuç alınamayacaktı.

Türk denizcileri Kaptan Nasmith'in cesurluğuna ve usta denizciliğine saygı duyuyorlardı. Ama bir hastane gemisine saldırdığını öğrenince, saygı yerini nefrete bıraktı.

Gerçek bir asker, savağ dışı olmuğ yarım insanlara saldırır mıydı?183

ESAT PAğA ile Fahrettin Bey sabahleyin M. Kemal'in yeni karargâhına geldiler. Ordu Komutanı adına 'albaylığa yükseltildiğini' resmi olarak bildirdiler.

Ğzzettin Bey albaylık yıldızını hazırlamıştı. Esat PağA kendi eliyle taktı:

"Rütbenin sana ve memleketimize hayırlı olmasını, daha büyük rütbelere ve makamlara yükselmeni, Allah'ın izni ve yardımıyla bağarılarına bağarılar katmanı dilerim."

"Teğekkür ederim Pağam."

Kahveler geldi.

Esat Pağa, cephede yeni bir dzenleme yaptığını, bu arada 19. Tümenin sağ kanadındaki Sazlıdereve batısındaki kesimi de tümenin bölgesine kattığını söyledi.

M. Kemal'in sezgisi doğru çıkmığtı.

Ėimdi tartığmak doğru olmayacaktı. Gereken önlemleri aldıktan sonra bu karara yazılı olarak itiraz etmeye, tehlikeyi anlatmaya karar verdi.184

SEDDÜLBAHİR'DEKİ BirleÇik Ordu'da da bazı düzenlemeler yapılmığtı.

Dört İngiliz tümeni tek komuta altında birleğtirilmiğ ve adı 8. Kolordu olmuğtu. Komutanlığına General Hunter Weston atanmığtı.

Fransız kesiminde General Gouraud'nun komutasında iki Fransız Tümeni vardı.185

Dördüncü Bölüm / Diriliğ Birinci Dönem 220

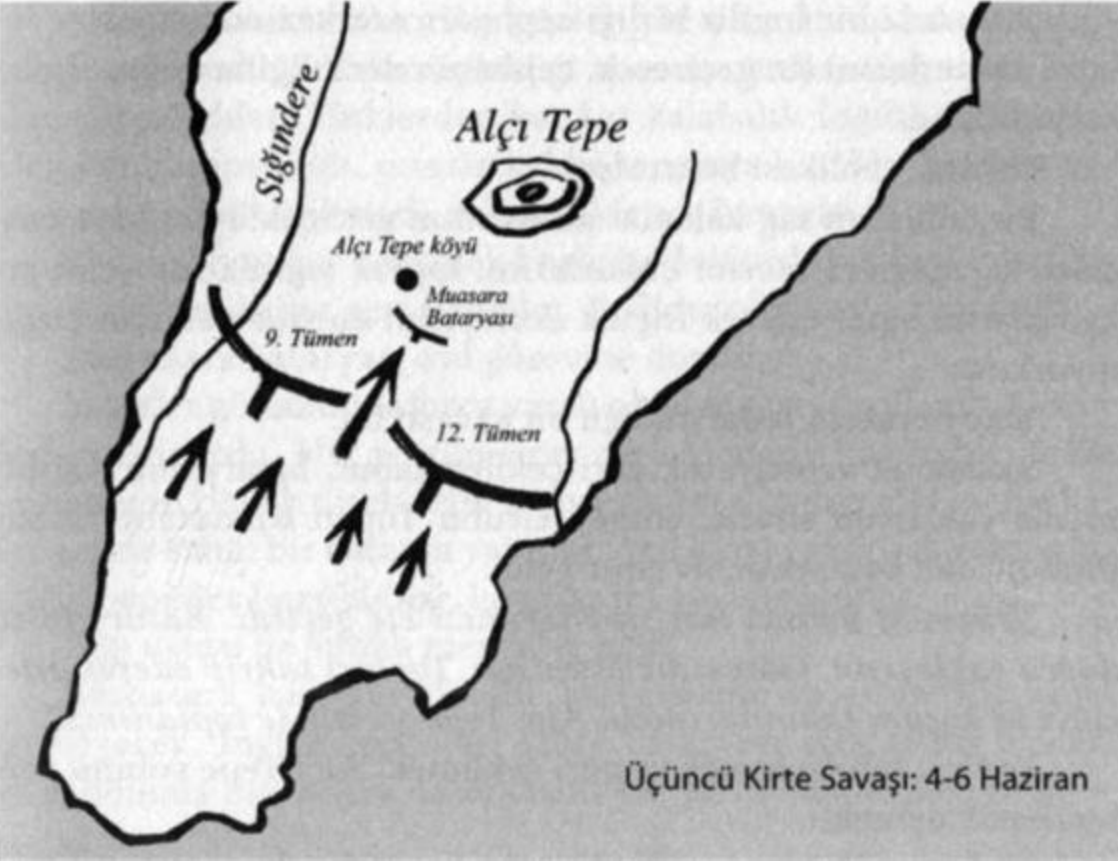
4 Haziranda bağlayacak olan taarruzun planı çok ayrıntılı olarak hazırlanmığtı. Bir İngiliz bölük komutanı Ėöyle diyecekti:

"Bu derece ayrıntılı emirlerle ilk kez karĖılaĖtım. Her Ėey en ince noktasına kadar düğünölmüğ. Bu planla yenilgi düğünölemez."186

Taarruzu 140 kara topu ile savağ gemileri destekleyecekti. Bu savağa ilk kez 8 İngiliz zırhlı arabası da katılıyordu. Yollar buna göre düzeltilmiğ, geçebilmeleri için köprüler yapılmığtı.1863 Uçaklar da kalabalık filolar halinde savağa katılacak, Türk mevzilerini ve cephe gerisini gide-gele sürekli bombalayacaklardı.

Türklerin Arıburnu kesiminden Seddülbahir'e kuvvet kaydırmalarını önlemek için gece yarısı Arıburnu'nda da oyalama taarruzlarına bağlanacaktı.187

General Hamilton Seddülbahir'de sonuç alabileceklerini ümit ediyordu. Ėyi hazırlanmığlardı.

SEDDÜLBAHĞR'DE Üçüncü Kirte Savağı 4 Haziran Pazartesi sabahı saat 08.00'de deniz ve kara toplarının gittikçe yoğunlağan bombardımanı ile bağladı.

Kralın doğum günüydü. Bu taarruz Krala armağandı.188

Türk cephesinde sağ yanda (batıda) 9. Tümen vardı, sol yanda (doğuda) 12. Tümen.

Bombardıman toplam dört saat sürecekti. Bu güne kadar bu kadar uzun, yüklü bombardıman olmamığtı.

Türk sağ kanadındaki askerler siperlerine dönsünler diye filo iki saat sonra bombardımana ara verdi, birlikler saldıracakmığ gibi davrandılar. Bunun üzerine Türkler bombardıman bitti sanarak hızla yıkılmığ siperlerine döndüler, yıkıntıların arkasına, mermi çukurlarına yerleğtiler.

Taarruzu beklediler.

Acı bir Ğngiliz oyunuydu bu. Toplar, dümdüz edilmiğ siperlerde yakaladıkları Türklerin üzerine iki saat daha ölüm yağdırdı. Bu pis oyun büyük kayba yol açtı. Gerideki yedekler ileri sürüldü. ğehitler, yaralılar, eski ve yeni askerler ön siperlerde birbirine karığtı.

Ğngilizler batıda, Fransızlar doğuda taarruza geçtiler.

Yoğun bombardıman Türkleri çok ezmişti. Buna rağmen canla başla direndiler. Hiç kimse canını sakınmıyordu. Sadece ilk gün verilecek 6.000 kayıp, bu özverinin kanıtı olarak tarihte yer alacaktı.

Deniz ve kara topları cephe gerisini, yedek birlikleri, geri birimleri allak bullak etmekteydi.

İstanbuluların, siyah, kaba üniformalarına, mandaların çektiği 1877'den kalma toplarına güldükleri muhasara bataryası ile bazı bataryalara, açığa çıkmaları emri verildi. Bu fedai bataryalar düşman ateşlerini üzerlerine çekerek cephenin ve gerisinin biraz olsun rahatlamasını sağlayacaklardı.

Muhasara bataryası Alçıtepe köyünün batısında, göreve uygun bir yere yerleşti. Komutan hasta olduğu için geride kalmış, komutayı atış subayı Üsteğmen Arif (Tanyeri) üstlenmişti.

Batarya görevini yaparak, bazı İngiliz bataryalarının ateşini üzerine çekti, mermisi bitene kadar bunlara karşılık da verdi. İki topu sakatlandı, bir askeri ağır yaralandı. Üsteğmen Müstahkem Mevki'den top ustası ve mermi istedi.

Bu sırada bir İngiliz birliği cephenin merkezinde dövüştüğü taburun siperlerini ele geçirerek, cephenin derinliğine doğru ilerlemeye başladı.

Yarılma tehlikesi belirmişti.

Bu taburdan sağ kalanlar adım adım geri çekiliyor, kaya parçalarını, ağaçları, mermi çukurlarını, toprak yığınlarını, Çehit arkadaşlarını siper ederek İngiliz ilerleyişini durdurmak için çırpınıyorlardı.

Yine herkesin fedai olduğu bir savaştı bu.

Yaralı taşıyan gönüllü Türk hemşireler

Savaşarak ve eriyerek geri çekilen tabur, bataryanın sağ hizasına yaklaştığı sırada, Güney Grubu

Topçu Komutanı Yarbay Binhold'dan bataryaya bir emir geldi:

"Düğman birinci hat siperlerimizi ele geçirdi. Bataryanıza doğru yaklağıyor. Göreviniz bitmiğtir.

Topları tahrip ederek erleriniz ve koğum takımlarınızla Alçı Tepe gerisinde toplanınız"

Topları tahrip etmek ve geri çekilmek, Alçı Tepe yolunu açık bırakmak demektir.

Muhasara bataryasında iki teğmen, 150 asker vardı. Üsteğmen Arif hepsini toplayıp durumu anlattı.

Sorun basitti:

Ya aziz canlarını koruyacaklardı, ya namuslarını.

Mürettebat çekilmeyip dövüğmeye, yedek kuvvetlere zaman kazandırmaya karar verdi. Yaklağan Ėngilizleri önce tüfek ateğiyle karĖılayacak, sonra Üsteğmenin iğaretiyle süngü hücumuna geçeceklerdi.

Sağ yana gelen erimiğ taburla bağlantı kurarak savunma düzeni aldılar.

Yaklağan Ėngilizleri ateÇle karĖıladılar. Düğman da kararlıydı. Türk cephesini yarmak üzereydiler.

Seyrekleğtiler ama durmadılar. Koğarak geliyorlardı. Heyecan içindeki Üsteğmen Arif gırtlalı paralarcasına bağırdı:

"Hücuuuum!"

AkĖam alacası içinde, acayip kara kılıklı, posbıyıklı, çoğu sakallı, yüzleri terden parlayan 150 koca asker, antika süngüleriyle Ėngilizlerin önüne atlayıverdi.

Evvel zamandan gelmiğ, bir efsaneden düğmüğ gibiydiler.

Adamları ürküttüler. Top gürleri gibi nara atarak olanca güçleri ile yüklendiler. Ürkmüğ birliği iyice ĖaĖırttılar, dağıttılar, biç-1 iler, parçaladılar. Türklere kat kat kalabalık Ėngiliz birliği bağ edemedi, direnemedi, çaresiz kaldı, kaÇmaya bağladı. Bazıları kağanların peğini bırakmadı, yakaladıklarını benzetti.1883

Yedek kuvvetler yetiğerek boğluğu doldurdular, Ėngilizleri birinci siperlere kadar geri sürdüler.

Yarılma tehlikesi kalmadı.189

Muhasara bataryası asıl görevine döndü.

gehitler gömüldü. Ağırca yaralı olanlar geriye yollandı. Görev devam ediyordu. Hiç yorulmamığ gibi Alçıtepe köyündeki yıkık yağhanenin büyük direklerini tağıyarak bataryadan 500 metre kadar geride sahte bir batarya yaptılar. Asıl bataryanın yakınına sığınaklar, siperler hazırladılar, kendilerini

güvene aldılar.

Top ustası ile antika mermiler geldi.

Muhasara bataryası İngiliz mevzilerine ve gerilerine rahat vermeyecek, İngiliz topçuları sahte bataryayı ateş altına alacak, iyi gizlenmiş muhasara bataryasını bir türlü susturmayı başaramayacaktı.190

ÜÇÜNCÜ Kirte Savaşı 5 ve 6 Haziran günleri de sürdü.

Birleşik Ordu Türkleri yenmeye, ilk hedef olan Alçı Tepeye ulaşmaya kararlıydı. Deniz ve kara topları Türk mevzilerini cehenneme çeviriyordu.

Türkler bu cehennemin içinden çıkıp mevzilerini koruyordu. Sonra karşı taarruzlara başladılar.

Düşmanın ele geçirdiği siperlerin büyük bölümünü geri aldılar, 17 ağır makineli tüfek ele geçirdiler.

Birkaç siper İngilizlerde kaldı. 6.500 kayba karşılık birkaç siper.191

Kral herhalde bu kanlı armağandan memnun olmayacaktı.

General Hamilton ve donanma destekli Birleşik Ordu, rütbeli rütbesiz Mehmetçiklerin kan ve can cömertliği, yurt sevgisi, özverisi, aklı, inancı önünde bir kez daha başarısız kalmış, bir kez daha yenilmişti.

İngiliz ölüleri ve yaralıları hastane gemilerine taşıyor CEPHENGİN sağındaki (batısındaki) 9. Tümen eski ve yeni birlikleri ile çok zorlu üç gün geçirmiş, büyük kayba uğramış, bulun birlikler birbirine karışmıştı. Subay kaybı da çoktu.

Glk günden beri savaşıyordu. Dinlenmek, yenilenmek üzere geriye alınarak Kuzey Grubu emrine verildi. Kabatepe'nin güneyine yerleşti.

Liman Paşa, bir türlü uygun bir iş bulamadığı Albay Kannengiesser'i bu kez de Albay Halil Sami Bey'in yanına danışman olarak verdi.192

Güney Grubunun kararsız, yavaş yönetiminden memnun değildi. Glk işlem olarak Güney Grubunun yetersiz, ukala, kalın kafalı Kurmay Başkanı Yarbay von Thauvenay'ı da görevden aldı. Birçok olayı yanında savaş sırasında yine panikleyerek savunma hattının geri çekilmesini önermiş, ağır tepki görmüştü.193

Bütün güçlerini buldukları mevkiden alan bu tür içi delik fiçı gibi boş adamların düşüçleri yaman olur. Yarbay von Thauvenay de İstanbul'a geri dönüş emrini alınca mahvoldu, kahroldu, berbat oldu ve gitti.

Bir daha da adını işiten olmadı.

Yerine bir Türk atandı. Yeni Başkan gelene kadar 12. Tümen Komutanı Yarbay Selahattin Adil Bey Kurmay Başkanlığına bakacak, kısa süre içinde von Thauvenay'ın biriktirdiği, yarattığı, gizlediği bütün sorunları çözecek, karışmış birliklerin ayrılıp düzene girmelerini başaracaktı.

Güney Grubu toparlandı.

LONDRA'DA Savaş Kurulu, yeni adıyla Çanakkale Kurulu Başbakanlıkta toplantı halindeydi. Bu bir karar toplantısıydı.

Ya Gelibolu boşaltılacaktı ya da savaş sürdürülecek, bunun için General Hamilton'un istediği yeni birlikler yollanacaktı.

Savaş muhabiri Ashmett-Barlett Londra'ya gelmiş, birçok yetkili ve ilgili ile konuşmuş, askeri sansür dolayısıyla yazamadığı gerçekleri anlatmıştı.1933 Başarısızlığın ve kayıpların sanıldığından daha büyük olduğu öğrenilmişti.

Bu aşamada komuta kadrosunu değiştirmek tehlikeli bir çözüm olurdu. Gelibolu'nun boşaltılması, Büyük İngiliz İmparatorluğu'nun yenilgiyi kabul etmesi demektir. Bunun özellikle sömürgelerdeki Müslümanlar üzerinde yapacağı olumsuz etkiyi düşünmek bile ürkütücüydü. Kararsız Balkan Devletlerini de Almanların yanına itebilirdi.

Doğrusu Hamilton'a ve kadrosuna bir şans daha vermek, Birleşik Ordu'yu güçlendirmektir.

Yeni kurulmakta olan ve Kitchener Ordusu diye anılan ordudan üç tümenin Çanakkale'ye gönderilmesi kararlaştırıldı.

Bir süre sonra bu kuvvete iki tümen daha eklenecek, Harbiye Nezareti General Hamilton'a şu mesajı gönderecekti:

"İsteyeceğiniz her şeyi yollamaya hazırız."193b

HAYDARPAĞA hastanesinin babacan bağhekimini günün dörtte üçünü ameliyatta geçiriyordu.

Operatör az, yaralı çoktu. Durmadan yaralı geliyordu.

Ėstanbul'a yollanan yaralı sayısı 50.000'i geçmiğti. Sonunda halkın morali bozulmasın diye yaralıların gemilerden gece yarısı çıkarılıp ıssız caddelerden geçirilerek hastanelere gizlice gtrldĞ günler gelmiğti.

Sayı gittikçe artıyordu.

Bağhekim boğ bir saat arıyordu günlerdir. Bugün buldu. Hastaneye armağan edilmiğ olan otomobile binerek Rumelihisarı'na, oğlu gibi sevdiği Orhan'a gitti.

Evdekiler hazırlıksız yakalanmığlardı. Bir erkek misafir kabul edebilecek kıyafette değillerdi. TelaÇtan ığlık çığlığa, itiğe kakığa giyindiler, kapıyı açıp Bağhekimini içeri alabildiler. Gülerek yukarı ıktı.

Orhan'ı sıkı sıkıya muayene etti. Ėyi buldu.

Orhan birden, "Askere alırlar mı beni?" diye sordu.

Doktor ĖaĖırdı:

"Yoo, o kadar da değil. Ėki yıldan önce askere gidecek hale gelemezsin. Ne o? Askere mi gitmek istiyordun yoksa?"

Orhan telaÇlandı, "Hayır, hayır, tövbe.." dedi, "..Askerlikten hevesimi aldım. Eylülde Ğrenime bağlamak istiyorum. Askerlik zorunlu diye engel çıkarırlar korkusuyla sormuğtum."

"Bu durumunla seni askere almazlar. Hiç merak etme. Ama Eylülde Ğrenime bağlayabilirsin.

Kendine çok dikkat etmen Ėartıyla. Buluttan nem kapacağını unutma. Nezle olsan sorun."

"Anladım efendim."

Bağhekimle konuğmasını anlattı evdekilere. Okula bağlamak istediğini ilk kez duyuyorlardı. Kendini böyle iyi, yeterli hissetmesi, doktorun da uygun bulması üçünü de çok sevindirdi.

Korkulu günleri ağmığlardı.

Annesi Kuran okumaya oturdu. Dilberin annesi bir hovardalık yapıp lokma dökmeye giriğti. Dilber nazara karĖı bağında tuz çevirip ocağa koÇtu, tuzu ateÇe attı.

Orhan arkasından bakakaldı. Yrmyor, koğmuyor, cama vurmuğ bir yağmur damlası gibi akıyordu.

BUGÜN bir güzel olay da Çanakkale'de oldu.

Hamitabad adlı torpido Çimenlik tabyasının iskelesine yanaçtı. Kaptan Mayın Grubu Komutanı Yüzbağı Nazmi Bey'e verilmek üzere Ğstanbul'dan bir emanet getirmiğti. Nazmi Bey'e haber verildi.

Ne olabilirdi ki bu emanet? Bir yanlığlık olduğunu düğünen Nazmi Bey isteksizce geldi, torpidoya çıktı. Kaptanla, kaç zamandır görüğmemiğ iki arkadağ olarak kucaklağtılar. Kaptan Nazmi Bey'i kamarasına aldı. Kasadan meçin bir kese çıkarıp verdi.

"Bu ne?"

"Donanma Cemiyetinin armağanı. Goliath'ın batırılmasına emeği geçen herkese böyle bir armağan verdiler. Bu da seninki. Buyur, helal olsun."

"Kaptan, ne var bunun içinde? Ğçimden bir ses para diyor."

"Akıllı bir ses o."

Kesede 48 Osmanlı altını vardı.194 Bir servetti bu.

Sevinçle Kaptanı kucaklayıp öptü. Ğstemeye istemeye geçtiği yoldan uçarak döndü. Ğzinle Ğstanbul'a gittiğinde annesine bir hazine bırakacaktı.

Kırk gün sonra da binbağılığa yükseltilecekti.

ALBAY M. KEMAL sağındaki Sazlıdere-Ağıldere kesiminin önemi, özelliği, tehlikesi, bağımsız bir birlikçe korunmasının gereği hakkında Kuzey Grubu Komutanlığına birkaç yazı yazdı. Düğmanın bu kesimden geçerek Kocaçimen-Cokbayırı kesimini almak isteyebileceğini belirtti.

www.cizgiliforum.com

Ğtiraza, tartığmaya alığık olmayan Esat Pağa M. Kemal'e küstü, kırıldı. Fahrettin Bey araya girmek gereğini duydu: "Pağam, M. Kemal Beyi ziyarete gidelim, dinleyelim, söz konusu araziye de bakarız."

Esat Pağa zorlukla razı oldu.

M. Kemal'in Düztepe'deki yeni karargâhına geldiler (10 Haziran). KonuŞtular. Araziye bakmak için dığarı çıktılar. Buldukları tepeden, söz konusu kesim ile ötesi, Suvla körfezi, Tuzla gölü, Anafartalar ovası görünüyordu.

Uçuk mavi bir gündü.

En yakında, hemen ayaklarının altında, uçurum, yar, geçit, boyun, yamaç, dere ve sel yatakları, sazlar ve fundalarla dolu geniş Sazlıdere-Ağıldere kesimi vardı. O kesimden sonra Suvla ve Anafartalar ovaları bağlıyordu. Suvla körfezi hilal biçiminde uzun, geniş, güneğ altında pırıldayan bir kumsal ile çevriliydi. Kumsaldan 5-6 kilometre içerde, Anafartalar ovasının bitiminde, deniz ile Kocaçimen arasında uzanan tepeler zinciri bağlıyordu.

Fahrettin Bey Sazlıdere ve çevresini göstererek, "Bu arazide ancak çeteler yürüeyebilir" dedi.

Esat Pağa da sınava çeker gibi sordu:

"Düğman nereden gelecek?"

M. Kemal Arıburnu'ndan Suvla'ya kadar bütün kıyayı gösterdi: "Buradan efendim."

"Öyle olsun. Peki, nereden hareket edecek?"

M. Kemal bu kez eliyle Suvla ve Arıburnu'ndan Kocaçimen Tepesine doğru bir eğri çizdi:

"Buradan gelecek, Kocaçimen Tepesine yürüyecek, bizi kuzeyden kuğatacak."

Sonra da tabii Kilitbahir platosuna yürüyecekti. Bu kadar açık bir gerçeği söylemeye gerek görmedi.

Sazlıdere-Ağıldere kesiminin Düztepe'den görünüşü

Esat Pağa bir araziye, bir M. Kemal'e baktı, görmüş geçirmiş bir asker güveni içinde gülümsedi, M.

Kemal'in omuzunu okĖadı, alaycı bir sesle, "Merak etmeyin Beyefendi.." dedi, "..gelemez!"

M. Kemal ümitsizlik içinde baktı. Esat Pağa tehlikeyi görmüyordu. Sözü uzatmadı:

"ĖnĖallah efendim sizin düğündüğünüz gibi olur."

Esat Pağa tartığmayı kesmek için bu kesimin sorumluluğunu 19. Tümeden aldı. Burayı 14. Alayın sorumluluğuna verdi.195

Üst komutanlar tehlikeyi anlamamışlardı. Coğrafya hedefi belirlemiŞti: Conkbayırı-Kocaçimen Tepesi-Kilitbahir platosu.

Anlamış olsalar Suvla-Anafartalar-Sazlıdere kesiminde yeterli kuvvet bulundurulur, Suvla-Anafartalar Savağı daha ilk gün sona ererdi.

GENERAL HAMILTON'UN sık sık katıldığı gizli çalışmalar sürüyordu.

Plan kabaca son biçimini almıştı.

Hamilton plana birçok etkili aırtmacalar, aldatmacalar ekliyor, bundan çok özel bir keyif alıyordu.

Yaratıcı bir yanı vardı.

Liman Paa'dan daha zeki ve donatımlı bir komutan olduğu açıktı. Buna karşılık planını ödün vermeden uygulatacak kararlılığı yoktu. Planı hazırlayan kurmaylar bundan kaygılanıyorlardı. Ama bu kez General Hamilton çok kararlı görünmekteydi.

Sertleğmişti de. Tümen Komutanları ile konuşarak plandan söz ettiğini öğrendiği General Birdwood'u ağır bir dille hağlamıştı. Türklere bilgi sızacak diye olağanüstü titizleniyordu.

Küçük bir gemi ve birkaç kurmayla dikkati çekmeden Suvla Koyunu incelemişti. Sanki coğrafya bu plana göre yaratılmıştı.

Lord Kitchener istediği kadar birlik, cephane ve malzeme verirse baçarılı olmamaya imkân yoktu.

Planın mükemmeliğine kapılarak, bunca deneyden sonra yine Türkleri ihmal ediyordu.

9. TÜMEN, 19. Tümenle birlikte Çanakkale Savağını bağlatan, düşmanı durduran, yıkımı engelleyen bir gazi tümendi. Dinlenmeyi, bakımı çoktan hak etmişti.

Komutanı Halil Sami Bey de öyle. Ateğ çemberinden geçmişti kaç kez. Çok deneyli bir Çanakkale komutanı olmuştu. Ama çok yorulmuştu. Pek az uyumuştu. Ėlk üç günü düşündükçe hâlâ titriyordu.

Tümenini savağtan uzakta dinlendireceği ve dinleneceği için çok mutluydu. Ama Liman Pağanın Albay Kannengiesser'i danışman olarak yollaması huzurunu kaçırmıştı. Kötü bir eyler olacağını

sezinliyordu.

Haklı çıktı.

13 Haziran günü Ordu 'görevini Albay Kannengiesser'e bırakarak İstanbul'a geri dönmesini' emretti.

9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey tümeninin komutasını Liman Paşa'nın jokeri Albay Kannengiesser'e bırakarak İstanbul'a döndü.

Bu haksız, onur kırıcı işlemlerine içine sindiremeyecek, hastalanacaktı.196

TEĞMEN Ertuğrul'dan Teğmen Faruk'a mektup:

"(...) Cephedeki bir birliğe verilmek için yaptığım bağıvuru geri çevrildi. Okulda kaldım.

Seni kıskandığımı bil. (...)

Cuma günü bir arkadaşla Boğaziçi'ndeki Yeniköy'e gittik. Orada oturan bir akrabasıyla küçük bir işi vardı.

Rum, Ermeni ve Yahudi aileler, bazı yabancılar, çoluk çocuk, eğler kol kola, elele, deniz kıyısında geziyor, neşeyle konuşuyor, temiz hava alıyorlardı. Yolun kenarında bir çayhane vardı. Bahçesinde oturarak biraz bunları izledik. Aralarında bir tek Türk-Müslüman aile yoktu. Kendi denizimiz, Boğaziçimiz, kıyımız, havamız, Türk-Müslüman aileye yasak. Çünkü karı-koca birlikte gezemezmiş, doğru değilmiş, olmazmış. Yere batsın bu kafa! Bu anlayışı yenemedikten sonra, on Çanakkale zaferi kazansak ne olur?"

SAVAŞA ara verilmişti ama Arıburnu ve Seddülbahir'de filoların ve kara topçularının atışları, baskınlar, çatışmalar, bombalamalar sürüyordu. Türk askerlerinin 'kara kedi' adını taktığı havan mermileri çok kayba yol açmaktaydı. Savaşsız günlerde bile günlük ortalama kayıp 300 kişiydi.1963

Filo ve uçaklar Çanakkale, Gelibolu, Kilitbahir ve Ecabatı bombalamaya devam ediyorlardı.

Yaralılar, taçıt yetersizliği yüzünden hastanelere yollanama-dan, toplanma yerlerinde, açık arazide, güneş altında, günlerce bekliyorlardı. Yaralar kangrene dönüşüyordu.

Bitlenme olağan olmuştı. Cephe gerisinde yıkanma yerler hazırlanmıştı ama bir kişiye ancak ayda bir sıra geliyordu. Faka korkulan olmamış, doğu cephesindeki gibi tifüs salgını başlamamıştı. Doktorlar ve yardımcıları hiçbir salgın hastalığa fırsat vermemişlerdi. Ne var ki ağrı kesicinin azlığı operatörleri tutumlu davranmaya zorluyordu. Bu yüzden bazı küçük ameliyatlara yaralı için iğkence oluyordu.

Kısa süreli hava değişimi raporu verilenlerin çoğu köylerin gitmiyor, birliklerine dönüyorlardı.

27. Alay topçularından Gsa Çavuş çıkarmanın ikinci günü yaralanmıştı. Yarası iyileşmiş sayılırdı.

Çanakkale hastanesi Çavuşa köyüne gidip de dinlenip güçlensin diye bir ay hava değişimi raporu verdi. Çavuş raporu cebine koydu. Torbasını sırtladı. Köyüne gitmedi, Gelibolu'ya geçip alayına geldi. Batarya Komutanına geldiğini bildirdi.

"Hoş geldin Çavuş, geçmiş olsun."

"Sağ ol."

Komutan yine birinci topu verdi. Çavuş topunun tekerleğini, kundağını sevdi, sonra namlusuna sarılıp öptü: "gükür kavuşturana!"¹⁹⁷ Sanki oğluna kavuşmuştu.

TÜRK savunmasının iki kanadındaki egemen mevziler Birleşik Ordu için sorun olmuş, ciddi kayıplara yol açmıştı.

General Hunter Weston ve General Gouraud, sınırlı taarruzlarla bu mevzilerin ele geçirilmesine karar vermişler, General Hamilton da gelecek büyük savaş için iyi bir hazırlık olacağını düşünerek bu kararı onaylamıştı.

Böylece mevzi savaşları denilen dönem başlamıştı. Bu savaşlar için Seddülbahir seçilmişti. Çünkü Arıburnu'nda sonuç alınamayacağı anlaşılmıştı. Orada Türk savunması çok sertti. Savaş alanını gören bütün tepe ve noktalar Türklerin elindeydi. Seddülbahir bu tür savaşlar için daha elverişli görünüyordu.

Fransız ordusundaki bazı

sömürge askerleri

Bu dönem üç mevzi savağını içerecekti: Birinci ve İkinci Ke-1 e\ i/.dere savağları ile Sığındere savağı.

Dönem 18 Haziranda başlayıp aralıklarla 26 gün sürecek, 13 I em muzda sona erecekti.

İlk girişimi Fransızlar yaptı: Birinci Kerevizdere Savağı.

Fransızlar bu savağ için 15 gün hazırlık yaptılar.

Türk cephesinin sol yanında, Boğaza dökülen küçük birkaç dere vardır. Bunlardan biri de Kerevizdere'ydi. Türk ileri mevzileri Ğni derenin batı yakasında yer alıyordu.198

General Gouraud bu kesimdeki iki Türk direnek noktasını ele geçirmek istiyordu.198" Taarruz edilecek kesimin cephesi 600 metreydi. Bu kesimde 19 Mayıs Arıburnu taarruzunda yarı yarıya erimiğ, geriye çekilerek biraz dinlendirilmiğ olan 2. Tümen bulunuyordu. Fransız taarruzunu 2.

Tümenin ilk çizgideki iki alayı karğılayacaktı.

Taarruz 21 Haziranda başlayacaktı.

Fransızlar taarruza geçmeden önce bu küçük kesimi Üçüncü Kirte SavağTnda harcanan top mermisinin sekiz kat fazlasını kullanarak dövdüler. Dakikada 150 mermi atıldılar.199

Bütün tahkimat, siperler, kum torbaları, mazgallar, makineli tüfek yuvaları, açık kapalı yollar, zeminlikler, telefon hatları, her Ğey dağıldı, yıkıldı, yerle bir oldu.

21 Haziran 1915 Pazartesi sabahı, üç Fransız alayına çorbayla birlikte içki de verildi, matraları içkiyle dolduruldu.

Taarruz başladı.

Kırk bin mermi 2. Tümenin Mehmetlerini bitirmeye yetmemiğti. Çanakkale mucizesi bir daha yağandı. Ğehit olmamığ, kolu bacağı kopmamığ Mehmetler, yüzleri, parçalanıp dağılmığ arkadaşlarının kanıyla sıvanmığ halde, yıkıntıların altından kalktılar.

Dikildiler.

Önce ateğ düellosu, derken boğazlağma bağladı. Tümen Komutanı Hasan Askeri Bey savağı daha yakından yönetmek için karargâhı cepheye yaklaştırdı. Kurmay Bağkanı Yüzbağı Kemal Bey ateğ hattına geldi.

Süngü hücumları birbirini izliyor, bazı mevzi parçaları elden ele geçiyordu. Bombardıman yüzünden Türk alayları eriyip küçülmüğ, bir tabur kadar kalmığlardı.

Böyle durumlarda Mehmetçik çoğalıyor, üç kiğı, dört kiğı, beğ kiğı gibi savağarak sayı eksikliğini kapatıyordu. Bundan böyle sonsuza kadar sürüp gidecek olan bu olağüstülük, Türk ordusuna Çanakkale Savağı'nın bir yadigârıydı.

Yüzbağı Kemal ateğ hattında karğı hücumları düzenlemekteydi.

gehit Yüzbağı Kemal Bey

Son emri Ğu oldu.

"Hep birlikte Ğehit olmaya koğalım ki vatan kurtulsun!"

Vuruldu. Ğki yerinden yaralanmığtı. Fransızlar cephe gerisini sürekli ateğ altında tuttıkları için hastaneye yollanamadı. Günün geri kalan saatlerinde karargâhta kaldı. Gittikçe kan kaybediyor, sesi zayıflıyor, gücü yettiğince konuğmalara katılıyordu:

"Sakın geri çekilmeyin... O taburumuz yamandır, dayanır... Korkmayın, asker çok kararlı..."200

General Gouraud'nun yakından izlediği taarruz akşam da sürdü. Fransızlar ilk çizgideki bazı siperlere girmişlerdi. Gün anlatılamayacak kadar yorucu, kanlı, hareketli geçmişti ama 2. Tümenin ileri birlikleri, geceleyin karışık taarruza kalktılar ve çoğunu boğuşa boğuşa geri aldılar.

83 yükseltile tepenin bir bölümü Fransızlarda kaldı.

22 Haziran günü savaş gittikçe yavaşladı ve durdu. Fransızların taarruzu sürdürecektir güçleri ve azimleri tükenmişti.

2. Tümen de iyice erimişti. Değiştirildi. Yerini Selahattin Adil Bey'in 12. Tümeni aldı.201

Fransız Charles F. Roux bu savaşın kazancını şöyle belirtecekti:

*"Savaş, cephemizin solunda iki, merkezde bir düşman siperinin ele geçirilmesiyle sona erdi!"*202

BGRGNCĞ Kerevizdere Savaşının kazancı bu kadardı. Bu sonuç, olağanüstü büyütüldü. Çünkü Fransız kamuoyunun da, Seddülbahir'deki bıkkın askerin de böyle coşkulu, zafer özlemini karşılayan bir havaya ihtiyacı vardı.

General Gouraud'ya, Paris'ten, Londra'dan, Lord Kitchener'den, Başkomutan General Hamilton'dan, Amiral de Robeck'ten sıcak, övücü kutlama telgrafları geldi.

Zafer bildirileri yayımlandı.

Bazılarının rütbesi yükseltildi.

Gösterişli törenlerle madalyalar dağıtıldı.

Taarruzu yöneten ve Türklerden üç siper almayı başaran Albay Girodon en büyük Fransız nişanı olan Legion d'honneur ile ödüllendirildi.203

Bu sırada Türkler, taarruzu kırmış olmanın huzuru içinde siperlerini yenilemeye, çehitlerini gömmeye çabalıyorlardı. Akşam sıcak bir yemek bulurlarsa bayram edeceklerdi. Komutanın bir sağ ol Mehmet!' demesi, onun için Legion d'honneur'den bin kat daha değerli bir ödüldü.

BU SÖMÜRGEÇLERİN Geytanlıklarının sınırı yoktu. Yunan Taburundan ayrı olarak Ege adalarında çeteler de oluşturmuşlardı. Fransız taarruzunun başladığı gün 300 kişiden oluşan bir çete de ilk deneme olarak, karışıklık yaratması, zarar vermesi için Güllük yakınında kıyıya çıkarılmıştı.

Çete çevre hakkında çok şey biliyordu. Bilmediği, kıyıların sıkı gözlendiği ve jandarmanın böyle bir baskın olasılığına hazır olduğuydu.

Durumu gözcüden öğrenen Milas jandarması gerekli düzeni aldı. İki gün sonra sonuç İstanbul'a

bildirildi:

"Milas tarafına düğman 300 Rum Çakisi çıkarmıŒ ise de tepelenmiŒlerdir."204

Bu ilk çetenin sonunu öğrenen çeteler, savaŒ bitene kadar bir daha Ege kıyılarına çıkmayı göze alamadılar. Yağma ve kıyım için Türkün düğkün gününü bekleyeceklerdi.

ARIBURNU cephesinde, baskınlar, çatıŒmalar, lağım savaŒları, keskin niçancıların yarıŒları, top düelloları sürüyordu. Œki yan da her an tetikte yaŒıyordu.

M. Kemal geceleri çok az uyuyor, bir savaŒ durumu yoksa, yanında bulunan ya da Œstanbul'dan getirttiği kitapları okuyordu. Zaman zaman da kurmaylar ve alay komutanlarıyla biraraya gelip sohbet ediyorlardı.

Ana konu, Türk aydınlarının, özellikle de Œmparatorluk içinde görevi gereği birçok yeri bilen, halkı tanıyan, okuyan subayların yüz yıllık konusuydu: Devlet nasıl kurtulur?

Devlet pek çok sorun içinde yüzmekteydi. Zorlukla ayakta duruyordu. Anadolu'yu anavatan yapamamıŒ, imar edememiŒ, hastaneler ve okullarla donatamamıŒtı. Büyük askeri depoları, iŒ

yerlerini Anadolu'ya dađıtamamıŒ, Œstanbul'da toplamıŒtı. Halk hemen her konuda ürküntü verecek kadar bilgisizdi. Hurafeler, mucize ve keramet hikâyeleri, cinler, periler, ruhlar, hortlaklar, kuyu anaları, kesik bağlar ile birlikte yaŒamaktaydı. Kadınların durumu ise çok acıklıydı.

Çözüm?

Herkesin bir reçetesi vardı.

M. Kemal'inki tek sözcüktü: Akıl.

ŒSTANBUL'DA Nesrin paŒababasının kitapları arasında MürŒid-i Müteehhilin adlı bir kitap görmüŒtü. Merakla karıŒtırdı. 1872 tarihli kitabın yazarı Hacı Mustafa Rakım adında biriydi. Evlilere öğütler veriyordu. Birkaç öğüt okuyunca, yalnız okumanın tadı olmayacağını anladı.

Okul tatil olmuŒtu. Vediaıyı çağırdı.

Nesrin'in odasına kapanıp kitabı acele acele okudular. Hacı Mustafa Rakım Efendi neler yazmıyordu ki?

"Kadına yakıŒan erkeğine her Œekilde itaat etmektir. Erkeği kadına 'Œu taŒı Œu dağdan Œu dağa bırak'

dese, kadın boyun eğmeli"

"Kadın erkeğinden izinsiz dıŒarı çıkmamalı. Çıkarsa melekler o kadına lanet ederler. Hatta denizdeki balıklar bile lanet okurlar!"

"Erkeği cennete giremeyen kadın da cennete giremez. Zira kadın cennete erkeğiyle girer"

"Kadın erkeğine asık suratla bakarsa, Allah ona gökteki yıldızlar kadar günah yazar"

"Erkeğine fena sözlerle azap veren kadının dilinin boyu, cehennemde altmıŒ arđın uzar."205

Önce gülüyorlardı.

Sonra içlerine kapkara bir hüçün bastı.

Bu anlayıŒtaki erkeklerin bir tek konusu vardı: Kadın. Bir tek .1 maçları vardı: Kadını eve kapamak.

DıŒarı çıkarsa çarŒafla, peçeyle kapatmak. Bunun için de dine kendilerince yeni kurallar ekliyor, özgürlükleri daraltıyor, yasakları geniŒletiyorlardı.

Vedia sıkıntıyla, "Annem böyle düŒünen, bunları doğru bulan çok kadın olduğunu söylüyor" dedi.

"Allah o kadınlara da zihin uyanıklığı ve aydınlığı versin."

"Amin!"

Nesrin kitabı yerine bırakıp döndü.

GÜNEY BÖLGESİ birlikleri İngilizlerin de sağ Kanada taarruz edeceklerini tahmin ediyorlardı. Sağ

Kanatta, denizle Kirte deresi arasında 11. Tümen vardı. Tümenin savaŒçı sayısı 8.000 kiŒi kadardı.

Tümen hazır bekliyordu.

Bugün (26 Haziran) askerleri sevindiren bir olay oldu. Bir Türk uçağı Türk siperleri üzerinde bir moral turu attı, İngiliz ve Fransız siperlerini bombaladı.206

"YaŒŒaaa!"

DüŒmanla yarıŒan bir tek uçak bile askeri mutlu ediyordu.

Birlikler dinlenmiŒ, siperler güçlendirilmiŒti. Ganimet makineli tüfeklerin bir bölümü, bakımı yapıp birliklere dađıtılmıŒti.

İngilizleri taarruza yeltendiklerine piŒman edeceklerdi. Bu kez iŒlerin ters gideceği hiçbirinin aklına gelmiyordu.

GENERAL Hunter Weston Türklerin bekledikleri taarruz için 28 Haziran gününü seçmiŒti.

Bir İngiliz birliği Türk sağ Kanadını geriye sürecektir, imkân olursa deniz kıyısından ilerleyerek bu Kanada kuŒatacaktı.

Bu bağarılabilirse Alçı Tepe savunması çökerdi. Hava fotoğraflarının yardımıyla Türk siper ağını ayrıntısıyla saptamığlardı.

Taarruzu 90 kara topu ile denizden dört savağ gemisi destekleyecekti. Bu 90 kara topunun içinde iki batarya siper havanı vardı. Mermileri havada bir eğri çizip tepeden siperlerin içine düğüyordu.

General Hamilton bu taarruz için 12.000 mermi harcanmasına izin verdi.207

İngilizlerin kullanacağı mermi sayısı da, Fransızlarınkı gibi, bu kadar küçük bir savağ alanı için çok fazlaydı. Ama Türk direncini bağka türlü kuramayacaklarını deneyler sonucu öğrenmiğlerdi.

Taarruza bir tümen ile iki tugay katılacaktı, yaklaşık 20.000 kiği.

25 Haziran günü Sığındere'nin iki yanını ateğ altına aldılar. Bombardıman aralıklarla taarruz sabahına kadar sürecekti.

BUGÜN Asya yakasındaki 3. Tümeninde büyük eğlenti vardı. Yakın birlikler ortaklağa çeğitli gösteriler hazırlamığlardı. Kumkale savağından beri hareketsizdiler. Çevre sıtma bölgesiydi. Askerlerin çoğu sıtmaya yakalanmığtı. Tümenin tadı yoktu. Bu eğlenti canlanmak için iyi bir fırsat olacaktı.

Tümen komutanı ile bütün subaylar için bir gölgelik hazırlanmığ, büyük meydanın çevresini askerler doldurmuğtu.

Her bölgeden asker vardı tümeninde. Hepsinin oyunları oynandı, karakucak güreğler yapıldı.

Programda çuval yarığı gibi eğlenceli yarığlar da vardı. Son olarak bir klarnet, çiftenara ve davul Köroğlu havasını vurdu.

Ėki yandan musikiye uyarak yaklağan altığar kiğiden oluğmuğ iki düğman grup göründü. Günün savağ usullerine göre yatarak, kalkarak, sıçrayarak, sürünerek, ateğ ediyor gibi yaparak ustaca birbirlerine yaklağıyorlardı. Ėki grup da Ėstanbulular diye anılan askerlerden kuruluydu. Bunlar on iki yakın arkadağtı. Ėstanbulularını muhallebi çocuğu sananları utandırmığ, herkesin saygısını kazanmığlardı.

Son aÇamada süngü hücumuna geçtiler. Yine musikiye uyarak vuruğtular. Sonunda hepsi yere serildi.

Geride bir grubun bağındaki Köroğlu ile öteki grubun bağındaki Arapözengi kalmığtı.

Tüfekleri bırakıp kasaturaları çektiler.

Dönerek, zıplayarak, atılarak, kaçınarak bütün izleyenleri heyecanlandıran, ayağa kaldıran harika bir kavga gösterisi sundular.

Gösteri candan alkığlar, övgü çığlıkları içinde sona erdi.

Birkaç gün sonra 3. Tümen Gelibolu'ya geçip Sığındere cehennemine katılacaktı.208

BOMBARDIMAN 28 Haziran Pazartesi sabahına kadar sürmüştü.

Sabah 10.00'da ateş çok yoğunlaştı.

Özellikle Sığındere'nin batısındaki siperleri yıkmaya çalışıyorlardı. Ardarda sıralanmış siperler barınılmaz hale geldi. Kehit ve yaralılarla doldu. Sağ kalanlar geriye alındılar.

İngiliz taarruzu başladı.209

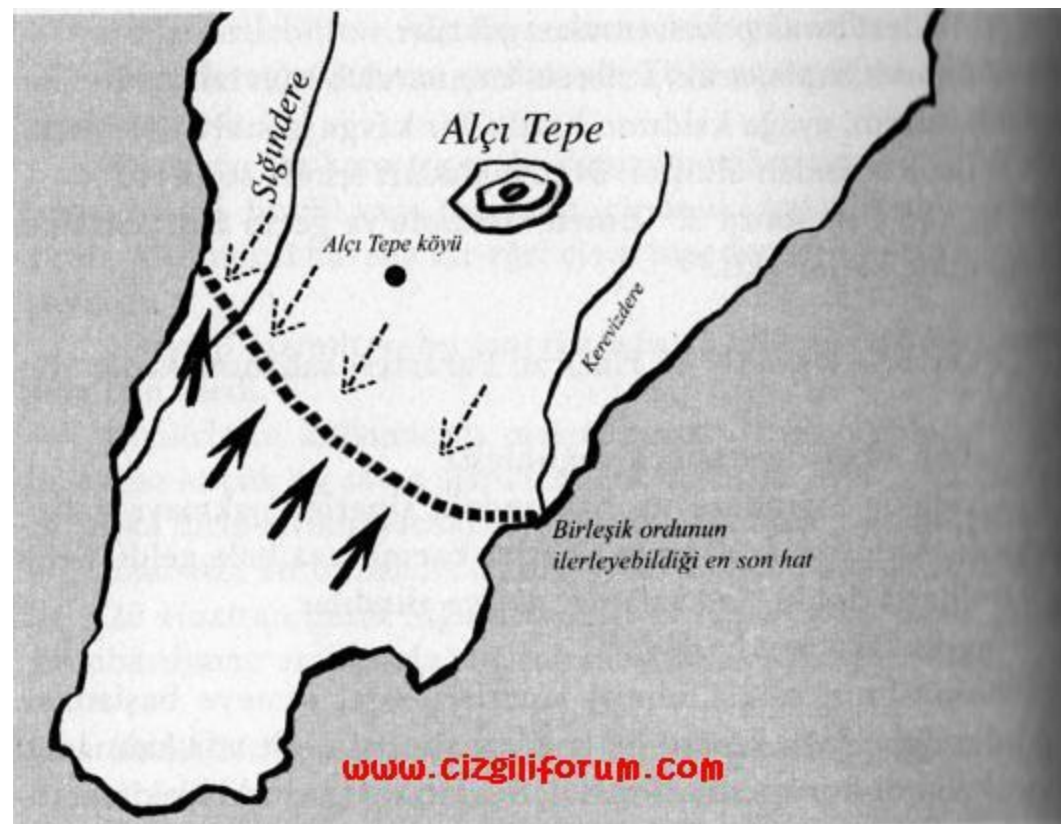
Boğaltılmış, altüst olmuş siperleri işgal etmeye başladılar. Sığındere'nin doğu kesimi bu kadar yoğun ateş altında kalmadığı için düzenini koruyordu. İngilizlere ağır kayıp verdirerek taarruzun hızını kesti, sonra da durdurdu.

Ama en sağdaki birlik filonun koruması altında kuzeye doğru ilerlemeye başlamıştı. Filo o kesimdeki Türklere göz açtırmıyordu. Birlik iyice ilerledi. Neredeyse Türk sağ kanadının arkasına sarkacaktı.

Bu olay Türk cephesinde telaşa yol açtı.

Karşı taarruza geçildi. Çok çaba gösterildi, çok can feda edildi, siperler geri alınamadı. Ancak ileri yürüyen birlik durdurulabildi.

Bu birlik deniz kıyısında, güneyden kuzeye doğru bir kama gibi uzanmıştı. Bu haliyle büyük tehlikeydi. Hemen geri sürülmeli, elden çıkan siperler de geri alınmalıydı.

Türkler karşı taarruz için hazırlanırken İngilizler de ele geçirdikleri siperleri derinleştiriyor, kum torbaları, demir mazgallar, makineli tüfeklerle donatıyor, tel örgüler çekiyor, kara mayınları

yerleştiriyor, kazandıklarını korumak için önlemler alıyorlardı. Bir yandan da Türk cephesini ve gerisini ateş altında tutuyorlardı. Havan mermileri siperlerin içinde patlıyordu.

Mevzi Savaşları: 18 Haziran-13 Temmuz 1. Kerevizdere Savaşı, Sığındere Savaşları, 2. Kerevizdere Atılganlığı ve cesurluğu ile bilinen Faik Pağa sağ kanat komutanlığına getirildi. Görevi taarruz ederek durumu düzeltmek, elden çıkan siperleri geri almaktı.

Emrine bazı ek birlikler verildi. Birkaç ağır top vardı ama bunların mermisi çok sayılı olduğu için beklenen etkiyi yapmayacaktı. Türkün bağlıca silahı, mermisi Mehmetçik'ti.

Taarruz 29 Haziran gecesi bağladı.

Ancak birkaç siper parçası geri alınabildi. Ateğ barajını açmak imkânsızdı.

Ağır kayıp dolayısıyla Faik Pağa taarruza ara verdi. Liman Pağa kısa bir ara verilmesini bile doğru bulmamıgtı. Taarruza devam edilmesini emredince, akşam yeniden taarruza geçildi. Ölümüne çaba sabaha kadar sürdü. Ancak bir-iki parça siper geri alınabildi.

Yine susmayan makineli tüfekler galip gelmişti. Faik Pağa 30 Haziran sabahı taarruza ara verdi.

Siperler, bağlantı yolları, siperler arası alan, binlerce şehit ve ağır yaralıyla dolmuştu. Savaş alanı bir mezbahayı andırıyordu.

Bugün Enver Pağa Gelibolu'ya gelmiş, durumu incelemiş, savaşları izlemişti. Ayrılmadan önce tek sözcüklük bir emir verdi:

“Taarruz!”

Bir Alman mizah dergisinde çıkan

Enver Pağa'nın karikatürü: Türk Napolyonu

FRANSIZLAR DA çok kayıp vermişlerdi. General Gouraud karargâha yakın olan hastanedeki yaralıları ziyaret etmek istedi. Hastane yakındı. Karargâhtan çıkıp hastaneye yürümeye bağıladı.

Ğntepe'deki ve Erenköy'deki bataryalar mermileri oldukça Fransız kesimini ateğ altına alıyor,

sürpriz atıŖlarla Fransızları avlıyorlardı.

Bugün de birkaç mermi atmıŖlardı. Ğntepe'deki mübarek toplardan biri son bir mermi daha savurdu.

Mermi General Gouraud'nun yürüdüğü yola düŖtü, patladı. O tek merminin basıncı Türklerin baŖına kırk bin mermi yağdırmıŖ olan Generali havalandırıp yere çarptı. Kolu ve birkaç yeri kırıldı.

Fransız BaŖkomutanını panik içinde hastane gemisine kaldırdılar. Gemi acele Marsilya'ya hareket etti.

Doktorlar sağ kolunu yoldayken kesmek zorunda kalacaklardı.210

Yerine 1. Fransız Tümeni Komutanı General Bailloud geçti.

FAĞK PAĞA'NIN taarruza ara vermesi uygun karŖılanmamıŖtı. Taarruza devam edilecekti.

Ama taarruz etmek için ciddi bir ön hazırlık yapmak, ağır toplar için yeterli mermi yıŖmak, taarruza katılacak yeni birlik komutanlarının araziyi tanımalarına imkân tanımak, askeri dinlendirmek, en azından su ihtiyacını karŖılamak gerekirdi.

Üst komutanlar çok sabırsızdılar.

Faik Pağa komutanların öfkesini göze alarak birlikleri bir gün dinlendirdi.

Türk cephesinin sağına kama gibi girmiŖ olan kesime taarruz edecekti. Taarruzu yönetmesi için 1.

Tümen Komutanı Yarbay Cafer Tayyar Bey'i (EĞilmez) görevlendirdi.211

Taarruz 2 Temmuz günü, saat 11.00'de baŖlayacaktı.

Cafer Tayyar Bey daha iyi hazırlanabilmek için taarruzun öğleden sonraya ertelenmesini istedi.

Taarruz 15.00'e ertelendi.

Bir erteleme daha istedi.

Faik Pağa taarruzu son olarak saat 18.00'e erteledi.212

BU KARARSIZ, belirsiz, bulanık durum Weber Pağanın sinirlerini bozdu. Ğngilizlerin giriŖecekleri yeni bir taarruzu önleyememek korkusuna kapıldı.

Harekât Ėubesi Müdürü Yüzbağı Mehmet Nihat Bey'i çağırdı. Olası bir Ğngiliz taarruzuna karŖı bir güvenlik önlemi olarak 'Güney Grubu birliklerinin Alçı Tepe'nin gerisine, son savunma çizgisine kadar çekilmeleri için bir emir hazırlamasını' emretti.

Bu emir bugüne kadar dökülen kanların boğa gitmesi demektir. Böyle bir çekiliŖin neden olacağı felaketleri düŖünen Yüzbağı Mehmet Nihat'ın ödü koptu. Bu kadar geri çekilmeyi gerektirecek bir

durum yoktu. Weber PaÇayı bu tehlikeli emirden caydırmaya çalığtı, baÇaramayınca telefonla Ordu Kurmay BaÇkanı Yarbay Kâzım Bey'i aradı. Durumu anlattı. Kâzım Bey müthiğ kızdı:

"Kesinlikle karÇı dur. Orada görevli bir Türk subayı olduğunu unutma!"

Yüzbağı emri hazırlamayı ağırdan aldı. Bu arada Kâzım Bey durumu Liman PaÇaya arz etmiğti.

Liman PaÇa'dan gelen kesin telefon emri üzerine geri çekilme kararı kaldı.

Bu olay Liman PaÇa'nın Weber PaÇaya duyduğu güveni kökünden sarstı. Ėlk fırsatta görevden alacaktı.213

1. TÛMENĖN üç taburunun taarruzu saat 18.00'de bağladı.

Yan yana dizilmiğ makineli tüfekler taburları kar gibi eritti. Yollanan takviyeler de büyük kayba uğradı. Ėngiliz siperlerine en çok 30 metre yaklağabilmiğler, orada kalmığlardı.

Emir üzerine taarruz gece de sürdürüldü.

Takım ve bölük komutanı subaylar, birlik komutanlığı yapan astsubaylar, çavuşlar ile askerler, demirden dökülmüşler gibi gözlerini kırpmadan som ateÇin içine dalıyorlardı.

Ateğ ve kan bayramı sürüyordu.

Emir üzerine sabah da taarruza devam edildi.

Kayıplar daha da arttı.

Faik PaÇa Tümen Komutanının çığlığı üzerine Liman PaÇa'nın sürekli taarruz emrini yok saydı, taarruzu durdurup savunmaya geçilmesini emretti. Durumu Bölge Komutanlığına bildirdi.

Liman PaÇa taarruzun durdurulduğunu öğrenince, Faik PaÇayı görevden aldı.214

FAGK PAĞANIN yerine, hiç vakit geçirmeden Asya yakasındaki birliklerin komutanı olan Mehmet Ali PaÇayı atadı (3 Temmuz).

Mehmet Ali PaÇa aynı gün karargâh kadrosuyla Seddülbahir'e geçti. Emrine verilen 3. Tümen de Çanakkale'den Kilitbahir'e geçmekteydi. Ayrıca Kuzey Grubundan 5. Tümen de emrinde olacaktı. Ėki tümenin toplam gücü 13.000 kiğiydi.

Görev sınırlıydı: Deniz ile Sığındere arasında, Türk cephesinin gerisine doğru bir kama gibi uzanan yer geri alınacaktı. Ėyi bir hazırlıkla bu sağlanabilirdi.

Mehmet Ali PaÇa kurmaylarıyla bu hazırlık için çalığmaya bağlarken, hemen bu gece saat 03.45'te taarruz etmesi emredildi. Mehmet Ali PaÇa Çaçırdı:

"Bu gece mi?"

"Evet, bu gece!"

"Ama efendim..."

"Bu gece!"

3. Tümen Gelibolu yakasına daha yeni geçmişti, yoldaydı, yürümekteydi. Ancak gece yarısı cepheye ulaşabilecekti. 5. Tümen subayları da daha araziye görmemişlerdi. Ordu ve Bölge komutanları 3.

Tümen hiç dinlenmeden, 5. Tümen subayları araziye hiç görmeden taarruz edilmesini istiyorlardı.

Türk ordusunu iki aydır bu anlayış yönetiyordu. Bölge Komutanı Liman Paşa'dan, Liman Paşa Enver Paşa'dan etkileniyor, çekiniyor ve bu telaşın, korkunun ve kör inadın bedelini Türk ordusu canı ve kanıyla ödüyordu.

Ne Weber Paşa'da, ne Mehmet Ali Paşa'da Ordu Komutanına itiraz edecek cesaret vardı. Mehmet Ali Paşa'nın Kurmay Başkanı Binbaşı Eggert iyi ve yürekli bir kurmaydı. Paşaların çekindiğini anlayınca, kendi imzasıyla Liman Paşaya bir telgraf çekerek, durumu kısaca açıkladı ve taarruzun 24 saat ertelenmesini istedi.

Paşaların beklemediği bir şey oldu: Liman Paşa bu isteği kabul etti. Taarruz 24 saat sonra, 5 Temmuz Pazartesi sabaha karşı 03.45'te, ateş etmeksizin, baskın tarzında yapılacaktı.

PAZAR akşamı baskına katılacak birlikler geride yemeklerini yediler, namazlarını kıldılar. Sessiz sedasız ön siperlerdeki yerlerini aldılar. Usta erler el bombalarıyla donatılmış, tüfeklere süngüler erkenden takılmıştı.

Konuşmak, sigara içmek yasaktı.

Türk ve İngiliz siperleri arasındaki uzaklık 80-100 metreydi. Siperlerden çıkıp konuşmak ve İngiliz siperlerine dalmak iki dakika sürerdi. Sonuç bu iki dakika içinde belli olacaktı.

Türklerin bilmediği bir şey vardı. İngilizler Türklerin taarruza hazırlandıklarını uçaklar ve gözlem balonuyla anlamışlar, taarruzu karşılamak için gerekli önlemleri almışlardı. Zaman onlar için de zor akıyordu. Onlar da sigara içmiyor ve konuşmuyorlardı.

Saat 03.00'tü.

Emirler verildi. Taarruzu durdurmak, bozmak, engellemek için Türk mevzilerine yoğun tüfek ve makineli tüfek ateşi açtılar. Bunu top ateşi izledi.

Baskın suya düşmüştü.

Türkler emir gereği yanıt vermeden beklediler. Taarruz saati gelince bütün siperlerden iÇaret fiÇekleri gibi komutlar yükseldi: "Hücummm!"

İlk sıradaki subay ve askerler siperlerden fırladılar. Bunları altı sıra hücum dalgası izleyecekti.

İlk dalga ateÇ duvarını aÇamadı. O iki dakika içinde İngiliz siperlerine varılamadı. Siperlerin önünde toprağa düÇtüler. Sonrakiler bu ilk Çehitlerin üzerine düÇüp kalacaklardı.

Bazı birlikler çok kayıp verme pahasına birkaç yakın siperi geri aldılar. Ama aldıkları siperleri koruyabilecek kadar sayıları kalmamıÇtı. İngilizler siperleri yeniden ele geçirdiler.

Mehmet Ali PaÇa taarruzu durdurmak ve savunmaya geçmek gerektiğini görmekteydi. AteÇ engelini aÇmak imkânsızdı. Birlikler eriyordu. Fakat Liman PaÇa Güney Bölge Komutanlığı karargâhına gelmiÇ, taarruza devam edilmesi için bastırmaktaydı.

Mehmet Ali PaÇa'nın karargâhındaki subaylar isyan ettiler. Bu kadar kaybı göze almayı gerektirecek bir durum yoktu. İngiliz birliğinin önü kesilmiÇ, kuÇatılma tehlikesi kalmamıÇtı. Mehmet Ali PaÇa, Liman PaÇa'nın gazabından çekinerek, taarruzu kesmedi, bütün yedekleri ateÇe sürdü. BinbaÇı Eggert kadar yürekli değildi.

Bağlantı yolları, hendekler yan yana, üst üste yatan Çehit ve yaralılarla doluydu. Hava kan, çürümüÇ ceset ve barut kokuyordu. Yedek birlikler savaÇ dumanı içinde, buralardan zorlukla, istemeseler de Çehitlere, yaralılara basarak, can yakarak geçtiler, hücum çıkıÇ yerlerine geldiler.

Saati gelince taarruza kalktılar ve ölümün kızıl kucağına koÇtular.

Kayıp dayanılmaz bir sayıya ulaÇtı.

BinbaÇı Eggert'in bir Alman olarak Liman PaÇa'nın acımazlığından, incelikten yoksun askerlik anlayıÇından utandığı anlaÇılıyor. Mehmet Ali PaÇa'dan izin aldı, atını dört nala sürerek karargâha gitti.

Liman PaÇa'nın yanına girdi.

BeÇ dakika sonra dıÇarı çıktı, Mehmet Ali PaÇaya telefon ederek Liman PaÇa'nın taarruzun

durdurulmasına izin verdiğini bildirdi.

Ateş ve kan bayramı sona ermişti.

Sekiz gün süren Sığındere savaşlarında Türklerin kaybı 16.000 kişiydi: 6.000 şehit, 10.000 yaralı.

İngilizlerin kaybı 5.000'di.215

Yaralılar sargı yerlerine, sahra hastanelerine sığmadı.216

Türk ve İngiliz siperleri arasındaki dar alanda üstüste yığılmış binlerce şehit vardı. Türkler şehitlerini gömmek için 5 saatlik bir ateşkes önerisinde bulundular.

İngilizlerin yaralılarını ve ölülerini toplamalarına, geriye taşımalarına kaç kez izin vermiş, denize dökülen denizcilerini rahatça kurtarmaları için iki kez ateş kesmiş olan Türkler bu çok insanca dileğin çabucak ve kolayca kabul edileceğini sanıyorlardı. Gereken hazırlıkları yaptılar.

General Ian Hamilton bu insanca, sağlık bakımından da zorunlu öneriyi reddetti.

Cesetler kokmaya başlamıştı. Koku uygar İngilizleri çok rahatsız edince, Türklerle toplatmadıkları şehitleri gaz döküp yaktılar.217

Birleşik ordu sahra hastanelerinden biri

Avustralyalı hemşireler

3. TÜMEN Asya yakasına dönüyordu. Çanakkale'ye geçmişti. Çanakkale'den tabur tabur eski görev yerlerine doğru yürümektedirler. Hiçbiri neçeli değildir. Gelibolu'da 3.600 subay ve er bırakmışlardır.

Yüzbaşı gerif Güralp eğlenti günü Koroğlu rolünü oynamış olan İstanbullu delikanlıyı fark etti.

Birliğinden arkaya kalmığ, bir bağına yürüyordu. Önünden geçerken seslendi. Delikanlı durdu.

"Nasılsın?"

"Sağ olun."

"Arkadağlarımı göremedim."

Delikanlının yüzü sarardı, dudakları titredi. Zor duyulur bir sesle, "Hepsi Ėehit oldu" dedi, gözleri bulutlandı:

"Keğke ben de Ėehit olsaydım. Onlarsız yağıyor olmaya uta-nıyorum.21S

Yüzbağı Ėerif "Otur" dedi. Oturdular. Sigara verdi. Kendi de bir sigara yaktı. Rütbenin ve yağın hükmü kalmadı.

Hayatı ve ölümü görmüÇ iki insan olarak Boğaza, Gelibolu kıyısına baktılar. Biraz ilerde ağk ve savağ

kenti Troya vardı, geride tanrıların dağı Kazdağı. Geçmiğin, hayalin ve gerçeğin, gururun ve acının birbirini mayaladığı bir sigara içimlik süreyi kardeğçe paylağtılar. Sigaralar bitti. Köroğlu saygıyla izin istedi.

Birliğine yetiğmek için hızlı hızlı yürüdü.

Yüzbağı Ėerif bu on iki kahramanın savağta neler yapmığ olabileceğini düğündü. Asıl destanlar galiba tarihin derinliklerinde büyük hazineler gibi gizli kalıyorlardı.

LĖGMAN PAĞA Weber Pağayı görevden alacaktı. Tam bu sırada Enver Pağa Weber Pağanın yerine, Güney Grubu Komutanlığına 2. Ordu Komutanı Vehip Pağayı atadı. Weber Pağayı da 2. Ordu Komutanlığına atamak istediğini bildirdi.

Weber Pağa'nın görevden alınması Liman Pağa'nın isteğine uygundu. Ama bir ordu komutanlığına getirilmesi Weber Pağa'nın ödüllendirilmesi demektir. Liman Pağa bunu kabul etmedi. Kendiyle eğit duruma gelecekti. Reform Kurulu Bağkanı yetkisiyle Weber Pağayı, hiç bekletmeden Almanya'ya geri yolladı.219

Vehip Pağa ilke olarak Liman Pağa'nın emrinde görünüyordu ama Vehip Pağa ele avuca sığar, her emri dinler biri değildi. Kuzey Bölgesi Komutanı ağırbağlı Esat Pağa'nın küçük, kabadayı kardeğiydi.

Vehip Pağa 10 Temmuz günü kalabalık karargâh kadrosu ve Ėatafatla Seddülbahir'e gelerek Güney Bölgesi Komutanlığını üstlendi.

Cephede bulunan tümenler geri çekilecek, onların yerini Vehip Pağaya bağlı iki kolordunun dört tümeni alacaktı.220 Bu tümenler geliyor, yerlerini bunlara bırakacak cephedeki tümenler de tağınmak için toplanıyorlardı.221

Bu durum savunma bakımından sakıncaları olan bir süreçti. Bu sorunlu süreçte İngilizler ve Fransızlar taarruza geçeceklerdi.

TAARRUZDAN bir gün önce, savağın geleceğini çok etkileyecek olan bir gelişme oldu: Suvla'ya çıkarılacak kolorduya komutan olarak atanan General Sir Fredrick Stopford ile Kurmay Bağkanı General Reed Mondros'a geldiler.

General Hamilton, planını Harbiye Nezaretine bile tam açıklamıŒ değildi, (iizliliğe o kadar önem veriyordu. Biri boğboğazlık edecek diye ödü kopuyordu. General Stopford'a da Ğimdiden ayrıntılı bilgi vermek niyetinde değildi. Plan iki özelliğe dayanıyordu: Baskın ve hızlılık.

Baskın ancak gizlilikle sağlanabilirdi.

General Stopford 61 yağında, hiçbir savağta büyükçe bir birliğe komuta etmemiğti. Daha çok bir büro subayı, savağ dolayısıyla yeniden hizmete alınmıç eski bir askerdi. Askeri tarih öğretmeni olarak tanınıyordu. Lord Kitchener bu görev için ancak bu korgenerali bulabilmiğti.

General Stopford

Fransa-Almanya cephesinde savağın kilitlenmiğ olması dolayısıyla ümidini Çanakkale'ye bağlamığ olan Harbiye Nezareti beğ tümen vermekle kalmamığ, bu seferki çıkarma için gereken her Ğeyi de fazlasıyla yollamaya bağlamığtı.

Gemi dizileri yola koyulmuğlardı.221"

ÇANAKKALE SAVAğI'NIN halka daha güzel anlatılması, gelecek kuğaklara sanatın büyük gücüyle aktarılması için bir sanatçılar kurulunun Çanakkale'yi ziyaret etmesi düğünölmüğtü. Bu yararlı düğünce hızla gerçek oldu, on yedi yazar, Ğair, besteci ve ressamdan oluğan bir kurul oluğturuldu.

Sanatçılara haki renkli keten giysiler yaptırılmığ, gezinin rahat geçmesi için her türlü önlem alınmığtı.

Aralarında Mehmet Emin, Ömer Seyfettin, Hamdullah Suphi gibi ünlülerin bulunduğu kurul da, yine taarruzdan bir gün önce, 11 Temmuz günü, alkığlar, fotoğraf makinelerinin patlayan ıçıkları arasında, savağa yollanan bir asker kafilesi gibi uğurlanarak Sirkeci garından Uzunköprü'ye hareket etti.

Çanakkale hakkında Ğstanbul'a birçok heyecan verici olay, anı, söylenti yansıyor, milletin içini titretiyor, göğsünü kabartıyordu. Değerli sanatçılardan bu anlatılara ölümsüzlük kazandırmaları beklenmekteydi.22"5

ğair Mehmet Akif

Bu beklentiyi en güzel, Almanya'da olduğu için kurula katılamayan Ğair Mehmet Akif karęılayacaktı.

Çünkü akılı ve yüreği Çanakkale'deydi. Biri karamsar, ümit kırıcı bir Ğey söylese, üzülp ağlıyor, ya da kızıp azarlıyordu. Ğstiyordu ki herkes, "Bütün dünya toplanıp gelse, merak etme, Çanakkale düğmez" desinÇanakkale'yi orada dövüğen bir er gibi yağıyordu.2210 Bu nedenle de Çanakkale kahramanları için ilk anıtı Ğiiriyle o dikecekti.

ĞKĞ GÜN sürecek olan Ğkinci Kerevizdere Savağı, kurul geliğ yolundayken, 12 Temmuz Pazartesi

günü bağıladı.222

İngilizler, cephelerinin sağ ve sol kanatlarını bir hizaya getirmek için ileri çıkmış olan Türk cephesinin ortasını geri sürmek istiyorlardı. Fransızlar da Kerevizdere'nin batısındaki Türk siperlerinden kurtulmayı ve derenin doğusuna geçmeyi amaçlıyorlardı.

General Hamilton İngiltere'den yeni yollanan bir tümeni Seddülbahir'e vererek buradaki 8.

Kolorduyu güçlendirdi. Savaş havasına alışması için de General Sir Stopford'u da gözlemci olarak buraya yolladı.

Ama Seddülbahir'i üç yandan kuşatan ve ölüm saçan zırhlılar, o atıştan ve çelikten boyunduruk yoktu artık. Batırılma korkusuyla limanlara çekilmişlerdi. Savaş daha küçük ve az sayıdaki savaş gemileri destekleyecekti.

İngilizler ilk aşamada 7.500, Fransızlar 5.000 kişiyle saldıracaklardı. Verdikleri ağır kayıp dolayısıyla Türklerin moralinin düşük olduğunu, her zamanki sertlikle karşılık veremeyeceklerini ümit ediyorlardı.

Fazla kayıp gerçekten morali bozmuştu. Kiminin komutanı, kiminin köylüsü, manga arkadaşı şehit olmuştu. Ama Türk ordusunda her gün eğitim vardı. Her gün çeliğe su veriliyordu. Dere yalağında, tepe arkasında, sığınakta, hatta siperde eğitim yapılıyor, dersler sürüyor, moraller yenileniyordu.

Taarruz sabah 04.30'da karadan ve denizden top atışlarıyla başladı. Bu taarruza 14 de uçak katıldı.

Ateş 3 saat kesilmedi.

60.000 mermi harcadılar.

Vehip Paşa da savaşta. Kara, deniz ve hava kuvvetlerinin katıldığı bir savaş görmemişti şimdiye kadar. Bu gerginlikle bazı birliklere gereksiz yere kırıcı emirler verdi.2223

Bu değişik savaşa o da hızla alışıp uyacaktı.

Çanakkale büyük bir okuldu.

İngilizler top ateşle yıktıkları birkaç Türk siperini ele geçirdiler.

Yoğun ateş Kerevizdere'nin batısındaki bazı Türk ileri siperlerini de barınılmaz hale getirmişti.

Bunlar da boşaltılmak zorunda kalındı. Fransızlar da bu siperleri işgal ettiler.

Savaş 13 Temmuz günü de uzun ve yoğun bir ateşle başladı. Türkler gece uyumadan siperleri yenilemişlerdi. Bu siperler de dümdüz oldu.

Sol kanattaki 4. Tümenin Kanlıdere yakınında bazı siperleri vardı. İngiliz ve Fransızlar bunları ele

geçirdiler. Fransızlar Kerevizdere'yi aGıp tepelere tırmanmaya baGladılar.

Bu kesimde iki yedek tabur vardı. Komutan, yedeklerden bu ilerleyiGi durdurmalarını istedi.

"BaGüstüne!"

Acele üç bölük hazırlandı, tüfeklere süngüler geçirildi. YüzbaGılar ve teğmenler, kılıçlarını ve tabancalarını çektiler, bölüklerinin ve takımlarının önüne geçtiler.

DüGmanla arada beG-altı yüz metre uzunluğunda gelinciklerle dolu bir yamaç vardı.

Üç bölük bu geniG alanı ateG altında, koGarak geçecekti.

Bu anda bir Çanakkale olayı parladı.

Silah kardeGlerinin süngü hücumuna kalkacağı ve bu kadar geniG bir alanı ateG altında geçeceklerini anlayan, duyan öbür beG bölük galeyana geldi. Onları yalnız bırakmamak için emir almadan tüfeklerine süngülerini geçirdiler, siperlerin önüne çıktılar. Hiçbirini durdurmaya imkân yoktu.

Tabur komutanları yedekte kalması için bir bölüğü zorlukla geride tutabildi.

Yedi bölük Allah'ı anarak koGmaya baGladı. KoGmuyor uçuyorlardı. Vurulan düGüyor, kalan düGmana akıyordu.

Pırıl pırıl yanan süngüleriyle bin beG yüz Çanakkale askeri, dev bir kartalın kanatları gibi açılmıG, düGmanın üzerine gelmekteydi. Bunu seyretmek için bile yürek isterdi. Bu geniG cephe, beklenilmez, olağanüstü hücum düGmanı sersemletti.

Kaçabilenler canlarını kurtardılar.223

İkinci Kerevizdere SavaGı böyle bitti.

SUBAY ADAYI İrfan gece bütün görevlerini yaptıktan sonra, toprağa oyulmuş küçük odasına çekildi, mumunu yaktı. Tabancasını kılıfı ve palaskasıyla duvara astı. Ceketini ve potinini çıkardı. Çok yorgundu. Ama bugünü yazmadan uyumak istemedi. Yüzükoyun uzanıp yazdı:

"Bugün ilk kez süngü hücumuna katıldım. Benim kılıcım yok, tabancam var. Tabancamı çektim. YüzbaGılar

'Hücum!' diye bağırdılar. Ben de haykırdım.

KoGmaya baGladık.

Askerler koGarken çevremi alarak beni korudular. Kalabalık düGmanın içine rüzgâr gibi daldık. Geride savaGacak düGman kalmayınca, borular vurdu, geri döndük.

Ben mucize hikâyelerine inanmam. Bana, Allah'tan sihribazlık bekleyenleri tatmin için uydurulmuş hikâyeler gibi gelir. Mucize evrenin varlığı. Daha başka mucize istemeye gerek var mı? Dönüşte bir söylenti önce takıma, sonra bölüğe yayıldı: Yeni, eski birçok Çehit de bizimle birlikte koşmuş, düğmana birlikte atılmışlar.

Yüzbaşıma söyledim. Dedi ki:

'Her hücumda Malazgirt, Estergon, Plevne Çehitleri benimle birlikte olurlar. Hele zafere susamış Balkan Çehitleri beni hiç yalnız bırakmazlar. Biraz olgunlaş, bu Çehitler senin de yüreğini doldurur, içinde seninle birlikte koşarlar!

Anladım.

Glk hücumda benim de içimde kaçacaklarını sanıyorum"

Defterini kapadı, mumunu söndürdü. Tüm Çehitler için dua edip öyle uyudu.

BAKIRKÖYLÜ Deli Raziye'nin deli kuvveti bu sorunu çözmeye yeterdi ama bu pislere elini sürmek istememişti. Biri bir yabancı kadının Beyoğlu'nda rahat yürüyebilmek için kırbaç satın aldığını söyleyince, Kapalı Çarşıya inip kalın, kısa bir kırbaç aradı.224 ĞĞ durgundu. Saraç bir saat içinde sığır derisinden örme bir kırbaç yapıp teslim etti.

Deli Raziye kırbacı yokladı, beğendi. Çarşafının içine sakladı. Bakırköy'e geri döndü.

Erkeklerin çoğu askerdeydi. Kır saçlı, katır suratlı, basık fesli bir adam belirmişti. Bakırköy uygar bir yerd. Alışverişi kadınlar yapardı. Çarşıya çıkanlara, yolda yürüyenlere laf atıyor, sataşıyor, sululuk ediyordu.

Bakırköy Çağkına dönmüştü.

Pislik, uyarmaya yeltenen iki yağlı esnafı dövdü. Bir komiserle iki Allahlık polis vardı köyde. Onlar da bu Ğirrete bulaşmamak için görmezden geliyor, uzağından geçiyorlardı. Bakırköy'ün polisleri bile böyle densizliklere alışık değildi.

Kadınlar bu pislik ile ona özenen, nereden geldikleri belirsiz çocuk yaşıta üç serseri yüzünden çarşıya çıkmaya son vermişlerdi. Kapı önünde bile oturmuyor, ailenin erkeklerine bağları belaya bulaşmasın diye durumu anlatmıyorlardı.

Bu sorunu Deli Raziye çözecekti.

Deli Raziye trenden indi, Ğstasyon Caddesinden aĞağıya doğru birkaç adım yürüdü. Pislikleri aramaya gerek kalmamıştı. Adamı ve küçük serserileri gördü. KöĞede duruyorlardı. Sevindi. ĞĞi hemen bitirmeye karar verdi. O yana geçti. Ğlgi çekmek için, Allah affetsin, biraz da kırılarak ilerledi.

Pislik ile küçük serseriler tumbul, kırıtkan bir kadının yaklaştığını görünce sustular. Gözler açıldı.

Suratlar parladı. Pislik afilli bir hareketle Deli Raziye'nin önüne geçti. Çevresinde Ğarap kokusundan bir bulut oluğmuğtu. "Dur bakalım tumbul melek.." dedi,

"..sen, nesin, kimsin? Bana adını bağığlamayan burada sokağa bile çıkamaz. Değil mi aslanım?"

Küçük serseriler "Evet!" diye bağrığtılar.

Galiba çok eğleneceklerdi.

Deli Raziye iyice kızmak için biraz bekledi. Pislik kolunu tutmak istedi. Bu kızmasına fazlasıyla yetti.

Bir adım geri çekilip koynundan kırbacı çekti, adamın suratına öyle bir patlattı ki sesi göÇe çıktı. Aval aval bakakalan üç kabadayı fidesine de giriğti. Topaç gibi dönüyor, her dönüğte en azından ikisinin suratına kırbacı yapığtırıyordu. Çevre gürültüye koğanlarla doldu. Deli Raziye'nin pislikleri dövdüğünü görünce kimse 'durun' demedi, araya girmede.

Keyifle izlediler.

Raziye'nin kırbacı değdiği yerde derin, unutulmaz, silinmez bir anı bırakıyordu. Pislik son bir çabayla silkinip saldırmayı denediği anda kırbaç gözünün üstüne indi. Gözünde ĖimĖekler çaktı, gök kubbe parçalanıp bağına yıkıldı. Bu arada küçükler arkalarında küçük toz bulutları bırakarak uçup yok olmuğlardı. Deli Raziye adamı elini değmeden, arada bir tekmeleyerek, kırbaçla, evire çevire, tadını çıkara çıkara, tozunu ata ata, tövbe ettire ettire dövdü.

Adam büyük bir güçlkle, inleyerek, marangoz cetveli gibi parça parça doğruldu. Bağını eğdi, köprüyü aÇıp Ėncirliye doğru gitti. Bir daha yüzünü gören olmadı. Bu olay Bakırköy tarihinin bir sayfacığına kaydedildi.

Olayı duyan Kadınlar Dünyası dergisinin Bakırköylü yazarlarından Nilüfer Mazlum Hanım dedi ki:

"Bu bizim köyümüze özgü bir çözüm. Geride daha birçok Bakırköy var. Onlar ne olacak? Bütün kadınlarımızın Ėükran duyacağı genel bir uygarlık hamlesine muhtacız. Allah'tan, böyle bir hamleyi nasip etmesini niyaz ediyorum."

19. TMENGN sağındaki Sazlıdere-Ağıldere kesiminden sorumlu 14. Alay, buranın deniz kıyısına açılan giriğini bir taburla tutmuğtu. Bu alaya Ağıldere Müfrezesi adı verilmiçti.

Bir Anzak birliği, bu kesimin giriğinde bulunan bir tepeyi savağarak iğgal etmiğti. Tabur tepeyi geri almak için çok çalığtı ama Anzaklar direndi, baçarılı olamadı.

M. Kemal bu olaya Kuzey Grubunun dikkatini çekti. En sağındaki 72. Alay Komutanı Binbağı Münir Bey'i çağırđı, dedi ki:

"Düğmanın o tepeyi bu kadar Ėiddetle savunması boğuna olamaz. Uyanık durun. Bir olay olursa 14.

Alayla yardımlasın. Düğman böyle hareketsiz duramaz. Bu düğümü çözmek için bir Ėey yapmak zorunda. Ya toplanıp gidecek, ya amacına ulağmak için harekete geçecek. Harekete geçerse, en

duyarlı, en uygun yer, bizim sağımızdır."

"Anladım efendim."

Bu küçük tepe savaşı Liman Paşanın dikkatini çekmekle kaldı. Esat Paşa önemsemedi. Gkisi de bir şey yapmadılar.225

SGRKECĞ GARI yine tıklım tıklımdı. Ön eğitimleri bitmiş gönüllü gençler cepheye uğurlanacaktı.

Ağır kayıp ve gençlerin ısrarlı isteği üzerine, 20 yaşından küçük gençlerin de askere alınması uygun görülmüş, liseli ve üniversiteli gençler, birbirleriyle yarışarak askerlik şubelerine hücum etmişlerdi.

Aralarında 16-17 yaşında öğrenciler de vardı. Halk bunları 'kınalı kuzular' diye anacaktı. Çocuk-askerdi bunlar. Bekâr subaylarda bile babalık duygusu uyandırıyorlardı.

Bunları esirgemek isteyecek ama çok zorluk çekeceklerdi Çünkü en tehlikeli görevlere bu gençler talip olacak, bir fedai istense önce bunlar ortaya atılacaktı. "Hele biraz sabırlı olun, usta asker olun, Çanakkale askeri olun, ondan sonra atılganlık yapın" gibi öğütler bunlara vız gelecekti. Hepsinin hülyası Battal Gazi, Ulubatlı Hasan, Genç Osman olmaktı.

Cephe gerisindeki eğitim merkezlerinde bir süre daha eğitim görecektlerdi. Cepheden esen savaş havası eğitimi hızlandırıp güçlendiriyordu.

Aileler, arkadaşlar, komşular, okul yöneticileri, öğretmenler, esnaflar, dernek temsilcileri, eski gaziler, gazeteciler, her zamanki gibi armağan torbalarıyla uğurlamaya gelen İstanbullu hanımlar Sirkeci garını doldurmuşlardı.

Resimler çekiliyor, armağanlar veriliyor, marşlar söyleniyor, yer yer konuşmalar yapılıyor, andlar içiliyordu. Annelerin, kardeşlerin, sözlülerin gözyaşları sel gibi akmaktaydı. Tren komutlar, alkışlar, hıçkırıklar, bağırışlar, çığlıklar, düdük sesleri arasında hareket etti.

Görevli subayların içleri titredi.

Türkiye geleceğini, yesin diye savaşın önüne atıyordu.2253

BGR gEYLER olacağı tahmin ediliyordu. Kırık dökük, biri ötekini tutmaz bilgiler gelmeye başlamıştı.

Düşman bu sefer nereye çıkarma yapacaktı? Saros'a mı, Sed-dülbahir'e mi, Asya yakasına mı, Arıburnu'na mı, yoksa Suvla'ya mı? Bütün komutanlar ve kurmaylar birçok etkenleri dikkate alarak bunu kestirmeye çalışıyorlardı.

Enver Paşa Saros'a çıkarma yapacakları hakkında bilgi alındığını bildirmişti. Esat ve Vehip Paşalar Arıburnu'na çıkarma yapılacağını tahmin ediyorlardı. Alman Genelkurmay Başkanı da Saros'a ya da Asya yakasına çıkarma yapılacağı hakkında bilgiler geldiğini bildirmiş, cephe

biriktirilmesini tavsiye etmişti.

Hiçbiri Suvla'yı düşünmüyordu.

Liman Paşa birçok olasılıkları dikkate aldıktan sonra, düşmanın Saros ya da Arıburnu'na çıkarma yapacağı kanısına vardı. Saros takıntısından kurtulamıyordu.

Birlikleri savaşa hazır olmaları için uyardı.226

Veliaht Yusuf izzettin Efendi

VELİAHT Yusuf İzzettin Efendinin cepheyi ziyareti bugünlere rastladı.227

Ordu karargâhından sonra Kemalyeri'ne geldi. Bölgedeki bütün tümen komutanları ve Kurmay Bağkanları toplanmıştı. Törenle karşılandı. Hanedanın son temsilcileri gibi Veliaht da hafif kamburdu.

Tören birliğini usulüne uygun olarak selamlamayı bilemedi. Çünkü eliyle temenna etti. Ataları eğitimden geçer, önemli bir görevde yetişip pişer, bu gibi durumlarda ne yapılacağını, nasıl davranılacağını iyi bilirlerdi. Kaç kuşaktır ne eğitim vardı, ne de görev. Sarayda hapistiler. Kadınlar arasında yetişip yaşıyorlardı. Hemen hepsi sağlıksızdı.

Bir saat kadar oturdu.

Dikkatli, kibar, sessiz biriydi. Büyüklük ve gösteriştten yoksundu. Görkemli Osmanlı hanedanının ılgığı her gün biraz daha sönüyordu.

Esat Paşa güzel bir konuşma yaparak Veliahta 'hoşgeldiniz' dedi ve savaş durumu hakkında bilgi

sundu. Velihtın bu konuğmaya orduyu yüceltici bir cevap vermesi bekleniyordu. Bunun için gelmiğti. Ama Veliht heyecanlandı, tutuldu. Birlikte bazı üst yöneticiler de gelmiğti. Durumu sezen biri hemen ayağa kalkarak Veliht adına kısa bir konuÇma yaptı.

Subaylar Veliht'ın konuğamamasını yadırgamadılar. II. Abdülhamit gibi vehim, V. Murat gibi sinir hastası olduğunu duymuÇlardı.

Yine törenle uğurlandı.228

Ėzzetin Bey, 16. Tümen Kurmay Bağkanı Yüzbağı Nâzım Bey ile 5. Tümen Kurmay Bağkanı, cepheye birlikte döndüler. Yüzbağı Nâzım yolda sordu:

"Demek Sultan ReÇat ölürse bu Efendi devletimizin bağı olacak, bizi temsil edecek, sancaklar bu Efendinin önünde eğilecek, öyle mi?"

"Öyle."

Sustular. Sessizliği top gürültüleri ve makineli tüfek cayırtıları doldurdu.

GENERAL HAMILTON yine karıÇık, sürprizli, aÇamalı, birden çok yeri kapsayan bir plan yapmığtı: Ėki büyük çıkarma olacaktı. Ėlki Arıburnu'neydi. Asıl vurucu saldırı buradan yapılacaktı. Buraya gizlice bir buçuk tümen çıkarılacak, üç gün o daracık alanda saklanacak olan birlik, 19. Tümenin sağındaki Sazlıdere-AĞıldere arasından yukarı doğru ilerleyerek Conkbayırı-Kocaçimen platosunu ele geçirecekti.

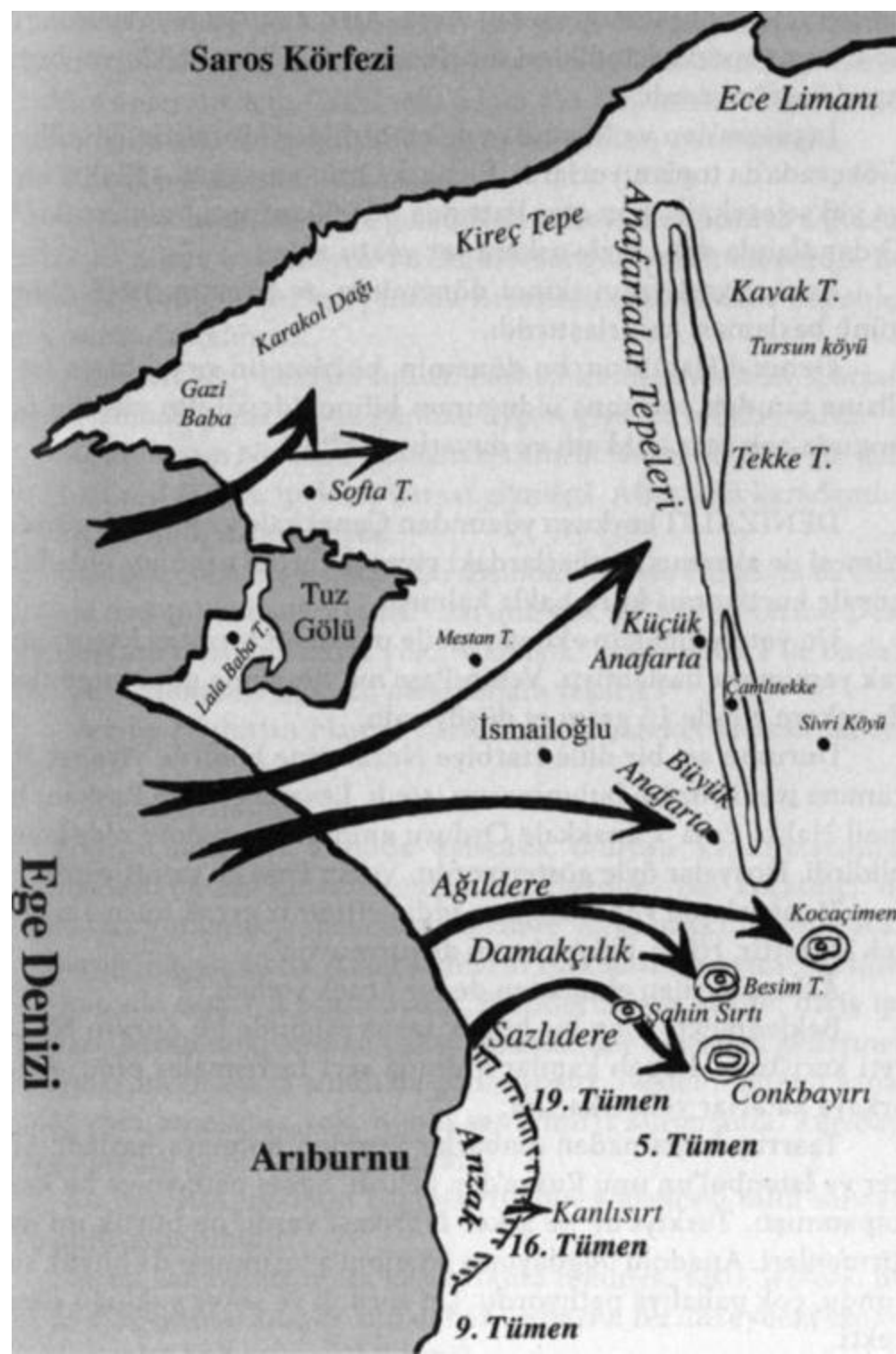
Ėkinci çıkarma Suvla (Anafartalar) körfezine yapılacaktı. Buraya ilk aÇamada iki tümen çıkacaktı. Bir tümen Küçük Anafarta üzerinden Teketepe'ye, ikinci tümen Büyük Anafartalar üzerinden Kocaçimen'e yürüyecekti.

Saros'taki Türk tümenleri ancak 24 saatte yetiğebilirlerdi. Onlar gelmeden Ėngiliz birlikleri tepeleri ele geçirmiğ olacaktı.

Burada Arıburnu'ndan gelen birlikle birleğeceklerdi.

Böylece Türk birlikleri kuzeyden kuğatılacak ve yarımada'nın en egemen kesimi ele geçirilecekti.

Bundan sonrası kolaydı: Bu büyük birlik ilerleyip Kilitbahir platosunu, sonra da Boğaz'ın batı kıyısını iğgal edecek, Ėstanbul yolu açılmığ olacaktı.

Bu, dünyanın beklediği zafer demektir.

Arıburnu ve Seddülbahir'deki Türk birliklerinin bu ilerleyişe engel olmalarını önlemek için de Arıburnu ve Seddülbahir'de oyalama taarruzları yapılacaktı.

Bu arada Saros'a da akıl karıştırmacı, küçük bir çıkarma girişiminde bulunulacaktı.

Plana daha bazı hileler, aldatmacalar, gösteriler eklenmişti. Bir kısmının hiçbir işlevi, anlamı, etkisi yoktu. İngiliz ordusunun emperyal bir alıkanlığıydı bu. Asya, Afrika ve Güney Amerika'da sömürge yapmak istedikleri ülkelerin geri kalmış halklarını böyle kandırıyorlardı.

General Hamilton'un 6 Ağustos Anafartalar - Arıburnu genel planı İngiltere'den ve Mısır'dan gelen

birlikler Mondros, Midilli ve Gökçeada'da toplanıyorlardı. BirleŖik Ordu'nun gücü 157.000 kiŖiye yükselecek, ilk gün ateŖ hattında 80.000 savaŖçı bulunacaktı.229 O dar alanda daha fazla askere yer yoktu zaten.

Kara savaŖlarının ikinci döneminin, 6 Ağustos 1915 Cuma günü baŖlaması kararlaŖtırıldı.

General Hamilton, bu dönemin, hükümetin ve talihinin kendisine tanıdığı son Ŗans olduğunun bilincindeydi. Bu yüzden her konuda çok titiz, dikkatli ve duyarlıydı.2293

DENĐZALTI korkusu yüzünden Çanakkale'ye yiyecek gönderilmesi de aksamıŖ, ambarlardaki yiyecek türleri azalmıŖ, elde bulgur ile kurtlanmıŖ kuru bakla kalmıŖtı.

Un yetmediği için ekmek, un ile peksimet kırıntısı karıŖtırılarak yapılmaya baŖlamıŖtı. Vehip PaŖa'nın hesabına göre bugünlerde askere günde 16 gram et düğüyordu.

Durumu acı bir dille Harbiye Nezaretine bildirdi, yiyecek sorununa ivedi çözüm bulunmasını istedi.

Levazım Daire BaŖkanı Ėsmail Hakkı PaŖa 'Çanakkale Ordusu ambarlarının dolu olduğunu' bildirdi.

Dosyalar öyle gösteriyordu. Vehip PaŖa Ŗu yanıtı verdi:

"Ambarlarda var olduğunu iddia ettiğiniz erzak hüsn-i niyetten ibarettir. Hüsn-i niyet karın doyurmuyor."

Askere verilen ekmekten de bir örnek yolladı.230

Beklenmekte olan bir büyük savaŖ eğiğinde bu durum Nezareti karıŖtırdı. Kapalı kapılar ardında sert tartıŖmalar oldu. Arka arkaya katarlar yola çıkarıldı.

Taarruz baŖlamadan ambarlar yeniden dolmaya baŖladı. Ėeker ve Ėstanbul'un unu Rusya'dan gelirdi.

SavaŖ patlayınca bu kapı kapanmıŖtı. Türkiye'de ne Ėeker fabrikası vardı, ne büyük un değirmenleri.

Anadolu buğdayının Ėstanbul'a taçınması da büyük sorundu, çok pahalıya patlıyordu. Un sorunu ve Ėeker yokluğu sürecekti.

Çay kuru üzümle içilecekti.

OSMANLI-TÜRK Hanımları Esirgeme Derneği'nin düzenlediği tartıŖmalı aylık konferanslar sürüyordu. 30 Temmuz Cuma günkü konferans için Cağaloğlu'ndaki Kız Üniversitesinin büyük sınıfı seçilmiŖti. GiriŖ çıkıŖı derneğin görevlileri gözetiyordu.

Büyükçe sınıf saatinde doldu.

Gönüllü hemĖireler de gelebilseler izleyiciler buraya sığmazdı. Hepsi görev baŖındaydı. Ėstanbul'a sel gibi yaralı akıyordu. Bu yüzden Besim Ömer PaŖa yeni bir hemĖirelik kursu daha düzenlemek

zorunda kalmıŒtı.

Salondakiler yüzlerini açtılar. BaŒörtülerini gevŒettiler. ÇarÇaflarının altında bu sıcak yaz gününe uygun giysiler, bluzlar vardı.

Konferansçı Nezihe Muhittin Hanımdı. Saatinde kürsüye geldi. Yüzü açıktı. Gri, ipek bir çarÇaf giymiŒti. AlkıŒlarla karŒılandı.

Konu milli ekonomiydi.

Kadınlar kendi sorunlarının dıŒında ülke sorunlarıyla da ilgileniyor, yazıp konuŒuyorlardı. "Sayınız çok az" diyen birine Dernek BaŒkanı Hanım, "Zarar yok.." demiŒti, "..milyon da 1 ile baŒlar. Gün gelir salonlara sığmaz, meydanlara taŒarız."

Nezihe Muhittin Hanım zarif bir baŒ hareketiyle salonu selamladı:

"Hanımefendiler!

Yabancılara her konuda ayrıcalık tanıyan kapitülasyonlar kalkmadan önceki durumumuzu hatırlayınız. Ne korkunç, ne utandırıcı günlerdi. Yabancılar üzerinde yargı hakkımız bile yoktu.

Avrupalıların, hatta Amerikalıların tutkularının oyuncağı idik. Her konuda dıŒarıya bağımlıydık.

Potinlerimizin bağıını, dikiŒ ipliğimizi, elbise düğmemizi, yüksüğümüzü bile dıŒardan getirtmek zorundaydık. Bunları Œimdi de getiriyoruz. Neden? Çünkü sanayimiz yok, sanatımız yok. Kendi sanayimizi kuramadık, kurmayı baŒaramadık ya da kurdurmadılar.

Bir devletin, milletin bağımsızlığının güvencesi milli sanayidir, milli ekonomidir.

Bizim sanayimiz tahta kaŒık, tahta takunya, testi, leblebi, biraz da el tezgâhlarında dokunan bez ile havlu. Bu düzeydeki sanayi ile bir devlet bağımsız olabilir mi?

Bu halimizle ilkel bir kabile gibiyiz.

Bu yüzdendir ki devlet 1878'de iflas etti, mali bakımdan bittiğini ilan etti. Œflas halimiz sürüyor.

Devlet bataklı bir mirasyedi gibi borçla yaŒıyor.

Bir millet hayat hakkına, gelecek hakkına, kudretli olmak hakkına ancak milli ekonomiyle, milli sanayiyle sahip olur. Bunun için de milli bir yönetim ister!

En büyük kuvvet, milli ekonomidir. Bu dersi yaŒayarak öğrendik, hâlâ acı olaylar, yokluklar yaŒayarak öğrenmeye de devam ediyoruz.

Bu konuda da kadınlara büyük, önemli bir görev düŒüyor. Bir daha o kapitülasyon günlerine dönmek için, o hale düŒmemek için, ey anneler, bilgili, bilinçli kuŒaklar yetiŒtiriniz. Kapitülasyonların, dıŒa bağımlılığın, borcun ne demek olduğunu, nelere mal olduğunu, bizi nasıl

ezdiğini, yoksul bıraktığını, inlektiğini, savunmamızı nasıl zayıf düğürdüğünü, çaresiz bıraktığını çocuklarınıza, torunlarınıza tekrar tekrar anlatınız, çok iyi öğretiniz."

Konuğmasını örneklerle zenginleştiren Nezihe Muhittin Hanım'dan sonra birçok hanım söz alarak görüşlerini açıkladı. Sanayiye, ticarete önem verilmesini, iğ yerleri açılmasını, yerli malı kullanılmasını, kadınların çalışmasının sağlanmasını, bu konudaki engellerin kaldırılmasını, kadın giyimi sorununa da artık, mutlaka bir çözüm bulunmasını istediler.²³¹

Kadınların yurt ve dünya sorunlarıyla ilgilenmeleri bazı çevreleri tedirgin etmekteydi. Kadınlar, 'ellerinin hamuru', 'uzun saçları ve kısa akıllarıyla' ne karışıyorlardı bu boylarından büyük iğlere?

Bu çevreden bir yazar, Hasan Fehmi Bey, kadınları bir daha ağızlarını açamayacak hale getirecek iyi bir yazı yazmaya karar verdi. Etkili olması için telağ etmeden, düğüne tağına yazacaktı.

GENERAL HAMILTON karargâhını Gökçeada'ya tağıdı. Böylece Suvla, Arıburnu ve Seddülbahir'deki olayları daha kolay izleyebilecekti.

Haber Merkezi, Arıburnu ve Seddülbahir'e sualtı telefon kab-lolarıyla bağlandı. Hamilton istediğı zaman bu iki kesimdeki komutanlarla konuğabilecekti.

Çıkarma bağılayınca Suvla'ya da bir kablo çekilecekti. Bugün bir aldatmacaya da girişildi.

Kabatepe güneyine çıkarma yapılacağı izlenimi vermek için birkaç mayın gemisi bu kesimde mayın aramaya bağılamıştı. İlk ateğte kaçtılar. Aldatmaca suya düğtü.

16. TÜMEN 48. Alay astsubaylarından Emin Çöl Ğarapnel parçalarıyla sırtından yaralanmış, önce Kilye limanına, oradan da küçük bir hastane gemisiyle Mürefte'ye getirilmişti.

Bulgarlar Balkan Savağının son döneminde güzel Mürefte'yi yakıp yıkmışlardı ama halkının güler yüzünü, cömertliğini, yağama sevincini yok edememişlerdi. Yaralıları halk ve sağıkçılar karğıladı.

Arabalar bekliyordu. Yaralıları kucaklayıp arabalara bindirdiler. Arabalar küçük, temiz bir binanın önünde durdu. Burası Mürefte okuluydu. Yargıcın, savcının, subayların, o çevredeki hastanelerin doktorlarının eğleri, halkın da desteğı ile burada küçük bir hastane kurmuşlardı.

Sağıkçılar yaralıları yıkadılar, sildiler, tırnaklarını kestiler, yüzlerini, saçlarını tırağ ettiler. Temiz çamağır, gecelik ve terlik verdiler. Kahvaltı ikram ettiler. Birer mendil armağan ettiler. Yaralıları yerlere serili, sabun ve lavanta çiçeğı kokan, bembeyaz yataklara girdiler.

Bu hayal edilmesi bile zor güzelliğı gerçekleştirenler adlarını, yastıkların, çarğafların köğelerine kırmızı iplikle iğlemiğlerdi: Mürefte kadınları.

Pembe bir bulut üzerinde uyur gibi uyudular.

Sabah erkenden Mürefte hanımları yaralıları ziyarete, bir istekleri olup olmadığını öğrenmeye geldiler. Hepsinin yüzü açıktı. Anadolu'da peçe söz konusu değildi. O, Ğehirlere, büyükçe kasabalara

özgü bir âdetti. Peçeyle, çarÇafla bağda, bahçede çalıÇılabilir miydi?

Yaralılar kendilerini rüyada sanıyorlardı. Bu inceliklere, Çefkate, temizliğe vurulan Emin Çöl cepheye dönmek üzere hastaneden çıkarken, anı defterine Çöyle yazacaktı:

"Bir daha yaralansam ve bir daha bu hastaneye gelsem!"231

ORHAN evdekileri ÇaÇırtan bir Çey yapmıÇ, tıraÇ olmuÇ ve annesinin yardımı olmadan giyinmiÇti.

Orhan'ı sokağa çıkmaya hazır görünce, iki anne ile Dilber çığlığı bastılar.

"Sakin olun, bir Çey yok, okula gideceğim, kaydımı yeniletmeye çalıÇacağım. Merak etmeyin, erken dönerim."

Çık kez sokağa çıkacaktı. Dilber önüne geçti:

"Canım ağabeyciğim, ben de geleyim. Yorulunca koluma girersin, bana tutunursun. Bekle, beÇ dakikada giyinir, çarÇaflanırım."

Orhan'ın içi gitti. Bu ne harika bir devr-i âlem gezisi olurdu. Ama okula gitmeyecek, Dilber'in bilmemesi gereken gizli iÇler yapacaktı. Sert olmasına çalıÇtığı bir sesle, "Olmaz!" dedi. Yenilmemek için çabucak evden çıktı.

Yürüyerek deniz kıyısına indi. Nefes nefese kalmıÇ, terden de sırılsıklam olmuÇtu. ğemsiye almadığına piÇman oldu. Doktor haklıydı. Çyi değildi. Ama iyileÇmesi gerekli değildi. Ayakta durabilmesi yeterdi. Bir faytona bindi.

Hastaneye geldi. BaÇhekimin yanına girdi. Adamın ağzı açık kaldı:

"Hayrola evlat? Ne arıyorsun sen burda?"

"Efendim, okul, kaydımı yenilemek için hastalandığım ve iyileÇtiğim hakkında rapor istiyor."

Kendi de ÇaÇtı. Su gibi yalan söylüyordu. BaÇhekim, Dr. Fikret Bey'i çağırıldı:

"Bu kahraman oğlum öğrenime devam edecek. Durumu özetleyen, okul yönetiminin zorluk çıkaramayacağı güzel bir rapor yaz, getir."

Orhan yarım saat sonra, imzalı mühürlü, istediğinden daha da iyi raporu alarak vapurla BeÇiktaÇ'a geçti. Askerlik ğubesini buldu. Müdürü binbaÇıymıÇ. BinbaÇıya çıktı, durumunu özetledi:

"Balkan SavaÇı'nda ağır yaralanmıÇtım. ÇyileÇtim. Bunlar belgelerim. Bu da sağlam raporum.."

Masanın üzerine belgeleri ve raporu bıraktı:

"..Beni askere almanızı ve Çanakkale'de, cephede bulunan bir birliğe göndermenizi diliyorum.

GyileGirseM Çanakkale'ye giderim diye kendime söz vermiGtim."

BinbaGı bu Balkan SavaGı gazisi ve Çanakkale gönüllüsüne dikkatle baktı, yumuGak bir sesle "Oturun"

dedi.

Orhan kaygıyla oturdu. BinbaGı isteğini reddederse mahvolurdu. Çünkü artık dayanamıyordu.

Dilber'i görünce içinde sular tutuGuyor, kuGlar çıldırıyor, ay parçalanıp dökülüyordu. Bir yanlıGlık yapmadan kaçma vakti gelmiGti artık.

BinbaGı belgeleri incelemeye baGladı.

SUVLA'YA çıkacak tümen ve tugay komutanlarına bir muhripten Suvla kesimi gösteriliyordu.

Türkleri kuGkulandırmamak için kıyıya çok yaklaGılmadı, fazla yavaG gidilmedi. Arazi çıplak gözle izlenecek, dürbünle bakılmayacaktı.

Masmavi denizin, altın gibi pırıldayan kumsalın, yüksek tepelere doğru usul usul yükselen fundalarla kaplı arazinin, sütbeyaz tuz gölünün, kumsaldan sonraki küçük, Girin tepelerin güzelliğini fark edecek halde değillerdi. Dört gün sonra üzerinde yer alacakları bir savaG alanıydı burası. Bu benzersiz güzelliğe o gözle baktılar.

Sevindiler.

ÇıkıG çok rahat olacaktı. Hiçbir engel yoktu. BGNBAĞI baGını kaldırdı:

"Her akGam Sirkeci'den Uzunköprü'ye bir-iki katar gidiyor. Gstersen yarın akGam gidebilirsin.

Öğleden sonra burada olabilir misin?"

Orhan'ın sevinçten göğsü sıkıGtı: "Evet, tabii, elbette."

"Subay adayı olarak yollayacağım seni. Belgelerin bunu hak ettiğini gösteriyor. Üniforma bulmaya çalıGacağım. Bulamazsam Uzunköprü'de ya da cephede verirler. Önümüz kıG, hazırlıklı gel."

Orhan'ın dizleri titriyordu.

"BaGüstüne komutanım!"

Oyalanmadan eve döndü. Annesine, "Rapor alabilmem için iki gün hastanede yatmam gerekiyormuG.." dedi, "..bana yarın için küçük bir çanta hazırlar mısın?"

Her Gey birbirini öyle tutuyordu ki kimse kuGkulanmadı. Orhan yorgun olduğu bahanesiyle erkenden

yattı. Böylece Dilber'den kaçtı. Sabaha kadar gözünü kırpmadı. Gününde binlerce Dilber resmi vardı.

Onları seyretti.

Sabah giyindi. AĞağıya indi. Annesi merdiven baĞında karĞıladı:

"Bahçedeyiz, kahvaltı için seni bekliyoruz. "

Dilber de sofrada olacak, karĞısında oturacaktı. Kıza bakınca gözlerini geri alamıyordu.

"Hayır, neden bilmem, aç gelmemi istediler. Ben hemen gideyim."

"Bizi öpmeden mi gideceksin?"

KonuĞurken bile nihavend bir Çarkı söyler gibiydi. Ğster istemez döndü. Yalnız gözleri değil, yüreği de kamaĞtı. Sarılsa kopamayacağını biliyordu. Bu yüzden kızcağızı kendinden uzak tutuyor, sarılmak istese itiyor, kaba davranıyordu. Herhalde hastalığına verdiği için hoĞgörmekteydi.

"Ne olacak, üç gün sonra hurdayım."

"ĞnĞallah, hayırlısıyla."

Ona Çartlamayınca, annesi ve Dilber'in annesiyle de vedalaĞa-madı. Babalarla da vedalaĞamamıĞtı.

Bunları düĞünmek cesaretini kırıyordu. Çantayı aldı. Kadınlar okuyup sırtını sıvazladılar. DıĞarı çıktı.

Kapı kapanmadı. Aralık tutup arkasından bakıyorlardı herhalde. Dilber'in de üst kata fırlayıp pencereden izlediğini adı gibi biliyordu. GüçlüymüĞ gibi geniĞ adımlarla yürümeye çalıĞtı.

KöĞeyi dönünce bir evin içerlek merdivenine oturup soluklandı. Çanakale'ye kadar dayanmalıydı.

Sonrası kolaydı.

Kalktı.

Karnı açtı. Bir çay içip simit yemeli, sakın bir yerde oturup, kafasında bin kez baĞlayıp da bir türlü bitiremediği veda mektubunu yazıp eve postalamalı ve Askerlik ğubesine gidip belgelerini almalıydı.

Geçen faytona bindi.

DĞKKATLE gözlenen küçük ama anlamlı hareketler ve hazırlıklılardan düĞmanın çok yakında taarruza geçeceği belli oluyordu.

Birçok tümen komutanı gibi Albay M. Kemal de alay komutanlarını toplandı. Birlikte yemek yiyip konuĞtular. SavaĞ öncesi son emirlerini verdi. Herkes her an bir baskına uğranabileceğini

düğünerek hazırlıklı ve uyanık olacaktı.

Kucaklağıp helalleğtiler:

"Gazamız mübarek, Allah yardımcımız olsun."

Beşinci Bölüm

Diriliş

ikinci dönem

3 Ağustos 1915-27 Ocak 1916

ORHAN 3 Ağustos Salı günü, izinden dönen subaylarla birlikte Uzunköprü istasyonuna indi.

Ordunun ihtiyacı olan her Ėey burada toplanıyor, buradan cepheye yollanıyordu. Denizaltı korkusu yüzünden demiryolu büyük önem kazanmığtı. Bu yüzden Uzunköprü çok kalabalık, karıÇık ve cephe kadar gürültülüydü.

Üniforması bol, potini büyüktü ama Orhan Ėikâyetçi değildi. Görevliler Orhan'ın iğlemini çabucak tamamladılar. 7. Tümen verildi. 7. Tümen Saros'taymığ. Yol arkadağı genç subaylar, "Denizin keyfini çıkarırsın" diye güldüler.

Ėzinden dönen subayların yükleri çoktu. Herkes bir Ėey ısı-marlamığtı. Bunlar cephe hayatını katlanılır hale getiren küçük Ėeylerdi: Kahve, lokum, yastık yüzü, çorap, cibinlik, kalem, terlik, bit tarağı, çay, kolonya, bisküi, Ėeker, düğme, iğne-iplik, sirke, atkı, çikolata, eldiven, çakı, tabak, sucuk, defter vb.

Görevliler bunu bildikleri için bir de araba veriyorlardı bu kafiilelere.

AkĖam hava serinleyince, subaylar ayrı bir grup olarak yolcu edildiler.

Orhan çantasını arabaya koydu.

Savağa savağa ateğ parçası olmuğ subaylarla birlikte yola koyuldu. Bu uzun yürüyüğe nasıl katlanacaktı?

BUGÜN ikinci dönemin büyük çarkları dönmeye bağladı. Yüzden fazla gemi ve tekne Gökçeada ile Bozcaada'da toplandı. Bunlar asker, silah, cephane, yiyecek, su, araç-gereç ve katırlarla doluydu.1

Sazlıdere-AĞıldere kesiminden yapılacak sürpriz saldırı için Arıburnu'na, Türklere sezdirilmeden üç gün içinde 17.900 savaÇçı çıkarılması öngörölmüğtü. Bu çok zor bir iÇti. Daha zoru, sürpriz taarruz için bu kadar savağçıyı taarruz saatine kadar Türklerin dikkatinden gizlemektir.

Ėngilizler bu çok zor iği bağaracaklardı.

Çıkarma Arıburnu kumsalının Türklerin görüş alanı dışında kalan kesimine yapılacak, olası gürültüleri örtmek için savaş gemileri Türk cephesini ateş altına alacaktı.

Ölk olarak bu gece ay doğmadan 10.000 savaşçı, 500 kişi alan büyük çıkarma tekneleriyle, sessizce Arıburnu kumsalına çıkarıldı. Çıkanlar saklanmaları için hazırlanan kovuklara, girintilere, deliklere sığındılar. Bunlar için yiyecek ve su stok edilmiş, tuvaletler ile hasta bakım yerleri hazırlanmıştı.

6 Ağustos akşamına kadar zorunluk olmadıkça hiçbiri yerinden kımldamayacak, asker bu zorluğa katlanacaktı.

Türkler bu büyük çıkarmayı fark etmediler.2

ORHAN'IN, trene binmeden önce Sirkeci postanesinden attığı mektup bu sabah eve ulaştı, 38lik bir mermi kadar yıkıcı oldu.

Bugüne kadar bir postacının hiç uğramadığı eve posta gelmesi, anneleri telaşa düşürmüştü. Dilber zarfı açana kadar heyecan içinde beklediler.

Zarfin içinden dörde katlanmış bir mektup kâğıdı çıktı.

Orhan üç cümle yazmıştı:

"Biraz sonra Çanakkale'ye hareket edeceğiz. Hepinizi seviyorum. Lütfen beni affedin."

GECELERİ, sağ kalmış subaylar ve çavuşlar askerlere Çanakkale savaşlarının ilk günleri hakkında hikâyeler, menkıbeler anlatarak, bilgiler vererek askerleri yeni savaşa hazırlıyorlardı.

Seddülbahir'de yedekte bekleyen bir tümen vardı: Albay Ali Rıza Sedes'in 8. Tümeni. Bu tümen 10

Ağustos günü Conkbayırı'nda, askerlik tarihinin en önemli savaşlarından birine katılacaktı.

Bu tümenin 23. Alayının 2. Tabur Komutanı, eğitimden sonra bölüklerinin toplanmasını emretti.

Savaşa az kala son bir konuşma yapmak istiyordu. Denizden ateş yeme tehlikesinin olmadığı sapa bir yerdediler. Dört bölük toplandı. Giysileri yamalı, postalları döküntü, tüfekleri eskiydi ama duruşları, Padişahın tören taburundaki fiyakalı askerlerden daha gösterişliydi.

Komutan ortadaki boğluğa geldi.

"Asker!

Unutma, amaç şehit olmak değil, yaşamak. Yaşamalıyız ki dövüşebilelim, dövüşerek düşmanı yenelim. Bu sömürgecileri geldiklerine pişman edelim. Öyleyse akıllı savaşacağız. Aklımızla savaşacağız. Her kurşunumuz, her bombamız, her süngü vuruşumuz, her tekmemiz, her yumruğumuz hedefini bulacak. Düşman bizi vurmadan biz onu vuracağız. Ama sağlıkçılara, sağlıkçıların taşıdığı yaralılara ateş etmek yok. Düşman bu insanlığa layık mı? Hayır. Utanmadan şehitlerimizi dinimizce toprağa vermemize engel oldular ve yaktılar. Belki de içlerinde ağır yaralı kardeşlerimiz vardı,

onlar da yandılar. Ama düÇman layık değil diye biz insanlığımızı bozmayacağız. Temiz dövüGeceğiz.

Yenilmez, yılmaz, yıkılmaz Çanakkale askeri olacağız. AnlaÇıldı mı?"

Bin kiÇi gürlledi:

"Eveeet!"

BinbaÇı "Aferin asker" dedi, bütün tabura madalya dağıtmıÇ oldu.

5 AĞUSTOS sabahı Kaptan Nasmith E-II borda markalı denizaltısıyla Boğaz'ı, mayınları kolayca geçip AkbaÇ önüne geldi. Bu kez denizaltısına bir de top takınmıÇtı. Yine çok can yakacaktı.

AkbaÇ'ta periskopunu çıkarıp çevreyi gözden geçirdi. Halep adlı bir yük gemisi yükünü boÇaltmıÇ, geri dönmeye hazırlanıyordu. Nashmith daha ilk adımda bir av yakalamıÇtı. Bir torpille geminin iÇini bitirdi. Gemi torpili yer yemez battı.

Aydınreis torpidobotu mahmuzlamak için denizaltıya hücum etti ama geç kalmıÇtı. E-II dalıp kaçtı.

Marmara'ya yol aldı. BeÇ torpidobot denizaltıyı arayıp bulmak için Marmara'ya dağıldı.

Üç gün E-II için baÇarısız, verimsiz geçecek, 8 Ağustos günü en büyük avı yakalayacaktı.

ĞKGNCĞ DÖNEM 6 Ağustos günü zincirleme darbeler halinde baÇlayacaktı.

Ğlk taarruz Seddülbahir'deydi, saat 14.30da.

Bundan birkaç saat sonra Arıburnu'nda taarruza geçilecekti. Bunu gece Sazlıdere-Ağıldere arazi Çeridinden Conkbayırı-Koca-çimen Tepesine yapılacak yürüyüÇ ve taarruz izleyecekti. Az sonra iki tümen Suvla'ya, gece yarısı da bir küçük bir Yunan gönüllü birliği Saros kıyısına çıkacaktı.

Olaylar güneyden kuzeye doğru zincirleme patlak verecekti. General Hamilton ve kurmayları, bu düzenle Türk ordusunu Çaçırtmayı, kararsız bırakarak bir hamlede hedefe ulaşmayı ümit ediyorlardı.'

SEDDÜLBAHİR. 6 Ağustos 1915 Cuma, 1. gün.

Cephede dört, geride iki yedek tümen vardı. Cephedeki dört tümenden üçü yeniydi, hiç savaÇmamıÇtı, dipdiri idi.33 Bu dört tümenin İngiliz ve Fransız taarruzlarını kıracağına güveniliyordu.

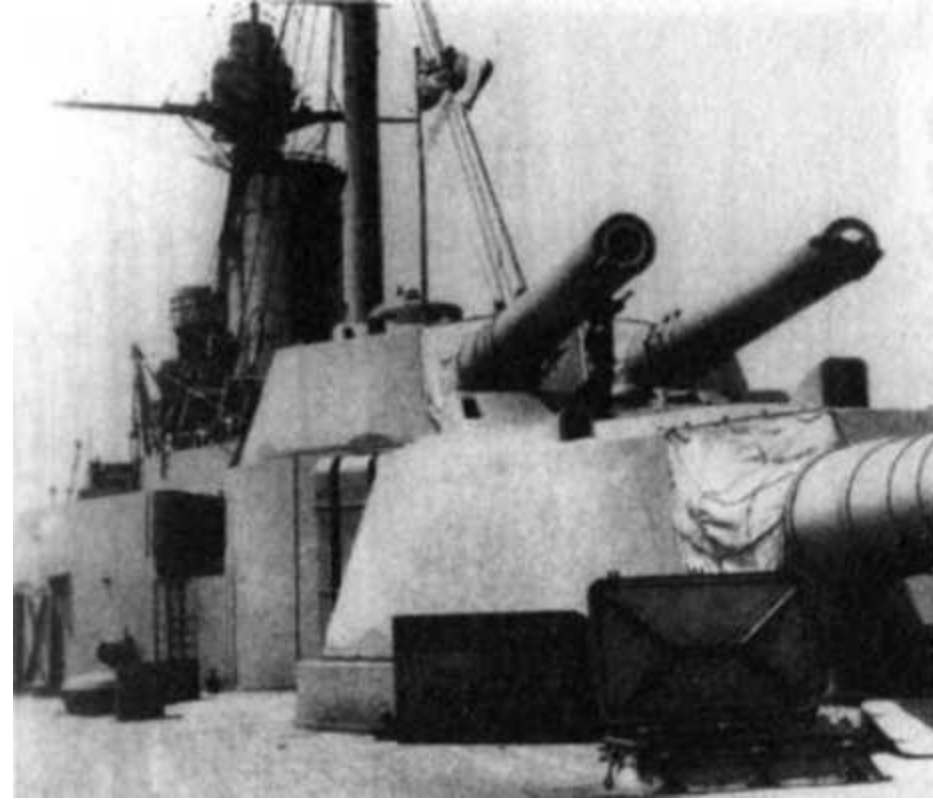
Güney Bölgesi Komutanı da, kurmay kurulu da ilk kez tek mil Türktü.

Bombardıman edileceği düÇünümlere ön siperlerde sadece nöbetçiler bırakılmıÇtı. Birlikler gerilerdeki sığınaklarda bekletiliyordu.

General Hamilton'un amacı, buradaki Türk birliklerini yerlerinde tutarak, kuzeye yardım etmelerini engellemektir. Ama İngiliz Kolordusu, bu mantıklı amacı değiştirmiş, birliklerine hedef olarak üç buçuk aydır alınamayan Alçı Tepeyi vermişti. Bu uzak hedefe ulaşabilme isteğiyle hızlı koçacak ve çabuk yorulacaklardı.

Saat 14.30'da önce ağır toplar Türk mevzilerini ateş altına aldı. Bu ateşe aÇama aÇama 45 topuyla filo, orta çaplı toplar, havanlar, bomba topları, makineli tüfekler ve son olarak uçaklar katıldı.

Yoğun bombardıman birçok siperi yine yıkıp dümdüz etti. Nöbetçi erlerin çoğu Çehit oldu ya da yaralandı. Ama kalanlar nöbetlerini bırakmadılar. Çevrelerinde mermiler patlıyor, hava basıncı ile oraya buraya savruluyor, uçuyor, yaralanıp bereleniyor, yanıyor, yine de kendilerini toplayıp nöbet

yerlerine geçiyorlardı. Görevleri düşmanın taarruza geçtiğini tam zamanında geriye haber vermektir.

Bu bırakılmaz bir görevdir.4

Türk topçular önceki günlerde pıntılık edip mermi biriktirmişlerdi. Bu bombardımana beklenilmeyen bir Çiddetle karşılık verdiler. Taarruza geçmek için siperlerde bekleyen kalabalık İngiliz birliklerinde ağır kayıplara yol açtılar.

Saat 15.50'de İngiliz taarruzu başladı. Fransızlar küçük taarruzlarla yetinip daha çok toplarını çalıtıracaklardı.

Taarruz İngilizleri ağır kayba uğratarak kırıldı. Bu kez Türk makineli tüfekleri düşmanı saz gibi biçmişti.

İngilizler bombardımandan sonra birkaç siper ele geçirmişlerdi. Bunlar karşı taarruzla geri alındı.

Alay cephesinde bir binbaşı, iki yüzbaşı ve 72 er esir edildi. Bunların bir kısmı yaralıydı. Sağlıkçılar yaralıları sargı yerine taşımaya başladılar. Yaralı bir İngiliz eri için sedye kalmamıştı. Süngü savaşından üstü başı kan içinde, parça parça çıkmış askerlerden biri, can acısıyla inleyen yaralıya acıdı, sırtına aldı, sarımsamak için dikkatle yürüyerek sargı yerine götürdü. Bir subay arkalarından uzun uzun baktıktan sonra dedi ki:

"Eğer insanca davranmıyorsa, bir savaşçının bir hayduttan ne farkı olur? Savaşçıyı hayduttan ayıran, onu kahraman yapan, işte şu yorgun askerın gösterdiği insanca tavır. İnsan olmadan kahraman olunmaz. İnsan olmayana kahraman denmez."5

Güney Bölgesi Komutanlığı, Fransız birlikleri arasında 'Lejyon Grek' adını taşıyan, Rum ve Yunanlılardan kurulu bir birliğin bulunduğunu saptamıştı.53 Üç yüz Yunanlı da Birleşik Ordu adına gece yarısı Saros kıyına çıkacaktı. Kâğıt üzerinde Yunanistan Osmanlı Devleti ile barış halinde görünüyordu.

Bugünkü taarruzun başarısız ve çok kayıplı olması Hamilton'u hayal kırıklığına uğrattı ve üzdü.

Kolordu Komutanı taarruzun ertesi gün de sürdürüleceğini bildirerek Hamilton'u rahatlattı.6

Türk birliklerinin kuzey bölgesine yardıma yetmemeleri gerekiyordu.

ARIBURNU/KANLISIRT. 6 Ağustos 1915 Cuma. 1. gün, öğleden sonra.

Bu kesimde savaş gemilerinin ve kara toplarının iki gündür süren bombardımanı, Seddülbahir'den bir buçuk saat sonra, saat 16.00'da şiddetlendi. Türk cephesinin güney (sol) kanadını, özellikle Kanlısirt'ı hedef alan bombardıman 17.30'a kadar sürdü.

Bugüne kadarki en yoğun ve uzun bombardımandı bu.

16. Tümenin sorumluluğu altındaki Kanlısirt, 200 metre genişliği olan bir cephe parçasıydı. Birkaç sıra siperden oluşuyordu. Anzak siperleriyle arada en fazla 100 metre vardı. Ön siperlerin büyük bölümünün üzeri, top ve bomba atışlarından korunmak için kalın kütüklerle örtülmüştü.

Anzaklar arayı kayıp vermeden aşmak ve ilk Türk siperlerine baskın vermek için yan yana birkaç tünel açmış, ağzlarını belli olmayacak biçimde örtmüşlerdi. Tünellerden çıkıp saldırıya geçmek için bombardımanın bitmesini bekliyorlardı.

Tel örgüler yerle bir oldu. Kütükler, dikmeler ve demir mazgallar yıkıldı. Yıkıntı altında kalan subay ve erlerin çoğu şehit oldu, yaralandı, barut gazı yüzünden bayıldı. Burayı savunan 47. Alaydan pek az asker kurtulabildi.6a

Bombardıman kesilince Anzaklar tünellerden fırladılar. Sağ kalanlar yıkıntıların altından çıkamadan ve geriden yedekler yetişmeden, siperlerin önünde bittiler. Kütüklerin arasından ateş ederek sağ kalanların büyük bölümünü de şehit ettiler.

Kanlısirt Anzakların eline geçti.7

Anzaklar bu girdiyi derinleştirmek için cepheyi zorlamaya başladılar.

16. Tümenin birlikleri ölesiye savaşarak Anzak ilerlemesini durdurdular. Ama Kanlısirt'ı geri alamadılar. Anzaklar da bu önemli yeri canla başla savunuyorlardı.

Esat Paşa bu taarruzu düşmanın kesin sonuçlu taarruzu sandı. Öyle şiddetliydi. Haklı olarak kaygıya kapıldı. Yedeğindeki 5. Tümeni Kanlısirt'a sürdü. Kabatepe güneyindeki 9. Tümene de 'iki alayı ile hemen 16. Tümene yardıma gelmesini' emretti.

Liman PaÇa da Esat PaÇa gibi bunu asd taarruz sanmıÇtı. O fazla telaÇlanmadı. Bu taarruzun önlenmesi kolaydı. Güney Bölgesinde iki yedek tümen vardı. Önce 4. Tümen kuzey bölgesine hareket etmesini emretti. Gerekince 8. Tümen de getirtilebilirdi.8 Oysa bu taarruz, asıl iki büyük taarruzu gizleme taarruzuydu. Çok geçmeden ikisi de patlak verecek, hem Kuzey Bölgesi Komutanlığında, hem Ordu karargâhında ÇaÇkınılığa yol açacaktı: Sazlıdere-Ağıldere kesiminden Conkbayırılı-Kocaçimen Tepe doğrultusunda baskın halinde kuÇatma hareketi ve Suvla'ya çıkarma.

Anzaklar Kanlısırt'ta ele geçirdikleri

Bir Türk siperinde

Bu iki olay Çanakkale savaÇının doruk noktasını oluÇturuyordu.

Bu iki olayın patlak vermesine birkaç saat kalmıÇtı.

Anzaklar akÇam Türk cephesinin bu kez sağ (batı) kesimine, 19. Tümen mevzilerine hücum ettiler. Bu inatçı taarruz 19. Tümen alaylarının can cömertliği ile püskürtüldü.9

Türklerin bu sorunlarla uğraÇtıkları sırada Anzak kesiminde, deniz kıyısında büyük bir hareketlilik baÇladı.

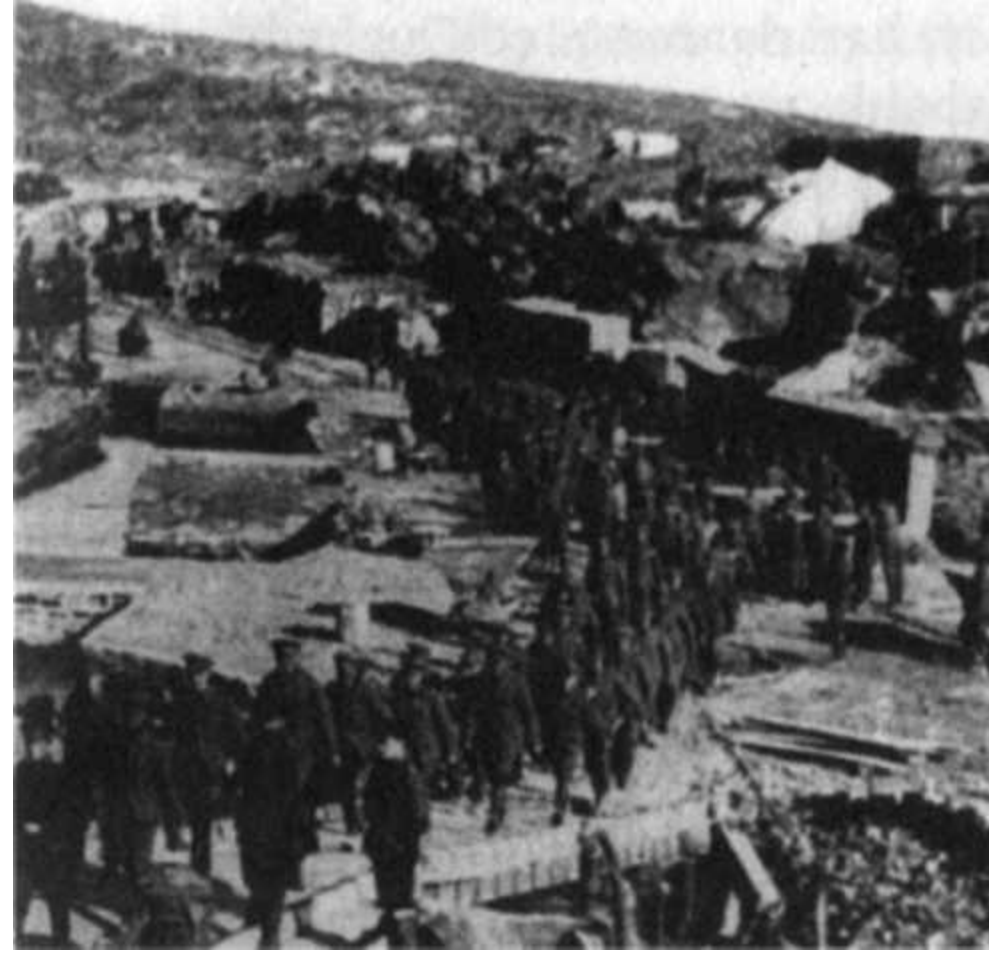
ANZAK KESİMİ. 6 Ağustos 1915 Cuma, akÇam.

Burada üç gündür saklanan askerler gizlendikleri deliklerden çıkarak uyuÇukluklarını gidermiÇ, yemeklerini yemiÇlerdi. Birlik, yeni askerlerle takviye edilerek 20.000 kiÇiye çıkarılmıÇtı.

Kumsalda yürüyüÇ planına göre sıralanıyorlardı. Her askere 200 fiÇek, bir günlük kumanya verilmiÇti. Kıyıdan kuzeye doğru yürüyeceklerdi. Eski Anzaklar Türk askerini bilmeyenleri uyarmıÇlardı:

"Dürüst ve sıkı askerler. Keskin niÇancıları sineği vuruyor. SüngüleÇmede çok üstünler. Ona göre."

'Korkak Abdul' adı unutulmuÇtu. Temiz savaÇan Türklerden saygıyla 'Coni Türk' diye söz ediyorlardı.

Emirler verildi.

General Godley'in yöneteceği sürpriz taarruz için 20.000 savaççı, tabur tabur kuzeye, Sazlıdere-Ağıldere kesimine doğru yürümeye koyuldu.

General Godley

Birlik iki kol halinde taarruz edecekti.

Sağ kolda çoğunluk Yeni Zelandalılardı. Sol kol karmaydı. Bu kolda İngiliz, Avustralyalı, Yeni Zelandalı, Yeni Zelanda yerlileri ve Hintliler (Gurkalar ve Sihler) vardı.

Sağ kol öncüsü 2.000, sol kol öncüsü ise 5.000 savaşıdan oluşuyordu.

Ay doğmadan önce, bu öncü birlikler, karanlıkta hareket ederek Sazlıdere-Ağıldere kesimindeki Türk mevzi ve direneklerine baskın verecek, iki kuşatma koluna Conkbayırı ve Kocaçimen yolunu açacaklardı.

Yeni Zelandalı Binbaşı Overton'un yönetiminde bir ekip bu kesimin derinliklerine sızarak Conkbayırı ve Kocaçimen Tepesi'ne giden karışık yolları, dere yataklarını iyice incelemişlerdi. Bunlar rehberlik yapacaklardı. Bu rehberler arasında bu çevreden gönüllü Rumlar da vardı.

Birinci kolun öncüsü Balıkçı Damları'nı geçince, Sazlıdere'de sağa dönecek, buradaki Türk ileri karakollarını ve direnek noktalarını iğgal edecekti. Buralar temizlenince sağ kol Sazlıdere yatağından ilerlemeye başlayacak, gahinsirtı üzerinden Conkbayırı'nı ele geçirecekti. Komutan General Johnston'du.

Sol kolun öncüsü biraz daha kuzeye yürüyecek, Ağıldere'de sağa dönecekti. O da bu kesimdeki Türk ileri karakollarını ve direnek noktalarını ele geçirecek ve sol kola yolu açacaktı. Sol kol Besim Tepe'ye ve Kocaçimen Tepeye yürüyecekti. Komutan General Cox'du.10

Yürüyecekleri yol, harita üzerinde, sağ kol için yaklaşık 3 kilometre, sol kol için 5 kilometreydi.

Bütün hareketler gün doğarken sona ermiş, hedeflere ulaşılmış, tüm Sarıbayır sırtları, Conkbayırı-

Kocaçimen platosu ele geçirilmiş, Türklerin Arıburnu cephesi kuşatılmış olacaktı.

Bu sırada Conkbayırı ve Kocaçimen'de bir Türk birliği yoktu. Çünkü tepe de boştu.

S AZLIDERE-AĞILDERE KESİMİ. 6 Ağustos 1915 Cuma, 21.00.

14. Alayın iki taburu Sazlıdere-Ağıldere arasındaki geniş cephede, kıyıya karşı savunma düzeni almıştı. Bu kesimde önemli bir tehlike beklemeyen Kuzey Bölgesi Komutanlığı, alayın üçüncü taburunu, destek olması için taarruza uğrayan 19. Tümenin emrine yolladı.103

14. Alayın taburları alarmda bekliyorlardı ama büyük bir birliğin hücumuna uğrayacaklarını tahmin etmiyorlardı. Olsa olsa küçük bir taarruz beklenebilirdi. Onu da kolaylıkla karşılardı.

Oysa Arıburnu cephesinin, hatta ordu cephesinin tehlikeye düşmesine yol açacak olay patlamak üzereydi ve patladı.

Sağ kolun öncüsü saat 21.00 sularında Sazlıdere girişindeki direnek noktalarına hücum etti. Bu geniş

ve kalabalık hücum, buradaki birlikleri dağıttı.

19. Tümen Komutanı M. Kemal, Sazlıdere kesiminde de savaşın başladığını silah seslerinden anladı.

Onun için buradaki savaşın yönü belliydi. Kaç aydır böyle bir hareket bekliyordu. Emrine verilen 14.

Alayın taburunu Kocaçimen-Conkbayırı kesimine yollayacaktı. 10b Sağ kolun öncü birliği iyi hazırlanmıştı, çok hızlıydı.

Küçük birlikler bu kalabalık, vurucu birliğin baskınına fazla direnemediler. Birazı esir düştü. Kalanlar dağıldılar. Ama karanlığa karışıp kaybolmadılar, kaçmadılar, bir yerlere sinip saklanmadılar. Küçük gruplar halinde adım adım kuzeye doğru geri çekilmeye bağladılar. Buralar gözü kapalı bildikleri yerlerdi. Düşmana bu gece yürüyüşünü zehir edecekleri kesindi.

Sağ kol, kör karanlıkta, tağlı, funda kaplı, kıvrımlı, boğazlı Sazlıdere yatağından yukarı doğru ilerlemeye bağladı.

Sol kol geniş bir eğri çizeceği için onun yolu daha uzun, engeli, uçurumu, iniği çıkığı da daha çoktu.

Bu çetin yol sol kuğatma kolunu çok çabuk yoracaktı. 11

GÖKÇEADA-SUVLA. 6 Ağustos 1915 Cuma, 1. gün, 17.00-22.00.

Çıkarma için 6 Ağustos gecesinin seçilmesinin nedeni ayın saat 02.00'de doğacak olmasıydı. Gemiler Suvla körfezine koyu karanlıkta yanaçacak, birlikler ay doğmadan karaya çıkacaklardı.

Karadaki hareket saat 02.00'de, ay doğduktan sonra bağlayacaktı. Türklerin dikkatini çekmemek için hareket bağlayana kadar ateğ etmek yasaklanmıştı.

Buraya İngiltere'den yeni gelen iki tümen, 10. ve 11. Tümenler çıkacaktı: 27.000 kişi. İlla Çıkarmayı ve çıkarmadan sonraki hareketleri, savağları, Ana-farta tepelerini, sonra Kocaçimen Tepeyi ele geçirmeyi 9. Kolordu Komutanı General Stopford yönetecekti. General Gökçeada'da, General Hamilton'la birlikte kalmak yerine, Jonquil adlı bir yatta kalmayı, savağı yattan ve yakından yönetmeyi tercih etmişti.

General Stopford ve Kurmay Bağkanı, biraz yağlarının, biraz da Fransız-Alman savağı hakkında edindikleri bulanık bilgilerin etkisiyle plan üzerinde bazı değişiklikler yapılmasını istemişler, Hamilton da bunları kabul etmişti.

Plan baskın özelliğini korumaktaydı ama bu değişiklikler karaya çıktıktan sonra çok gerekli olan hızlılık özelliğini zayıflatmıştı. İlk gün yapılması planlanan hareketler iki güne yayılmıştı.

Bir İngiliz tarih yazarı bu olayı şöyle değerlendirecekti:

"General Hamilton böylece tüm sefer boyunca iğlediği hataların belki de en büyüğünü, en bağışlanmaz olanını iğlemişti."12

Akşam hava kararır kararmaz çıkarma filosunu oluşturan gemiler ve tekneler Gökçeada'dan ayrılarak Suvla'ya doğru yola çıkmıştı: Kruvazörler, muhripler, monitörler, torpidobotlar, gambotlar, çıkarma tekneleri, Kuzey Denizi balıkçı gemileri, kurtarma sandalları, mavnalar, asker tağıyan büyük

yolcu gemileri, yük gemileri, yandan çarklı gemiler, hastane gemileri, yatlar, kablo gemileri, balon gemileri, römorkörler ve karaya çıkacak 11. Tümenen ilk 10.000 asker.

Gökyüzü aysızdı ama yıldızlıydı.

Yıldız yağmuru vardı.

Deniz kumsala naz yapıyordu.

Suvla kıyısında denizi gören bir tepecikte beğ kişilik bir gözcü postası vardı. Ama hiçbiri bu güzelliği görececek halde değildi. Yıldız ıçığında, yüzden fazla geminin gölgesi belirmişti ufukta.

Yaklaşıyorlardı.

Yedi muhrip Lalababa tepesinin güneyinde, kıyının 400 metre kadar açığında durup gürültüyle demir attı. Makinelerinin homurtusu Suvla körfezi ve Anafartalar ovasındaki barış sessizliğine son verdi.

Bunlar karaya çıkacak ilk birlikleri taşıyan gemilerdi.

Ece limanından Anzak kesimine kadarki upuzun kıyıyı sadece Gelibolu Jandarma Taburu tutuyordu.

Kısacası Liman Paça yöntemi gereğince kıyı savunulmuyordu.

Büyük çıkarma tekneleri kıyıya yanaştılar ve rampalarını kumsala uzattılar. Kumsal binlerce gölgeyle, hayaletle doldu.

Bu çıkarma Türk ordusu için tam bir baskındı.

Lalababa Tepesi'nde 70 kişilik bir birlik vardı. Kıyıda en kalabalık birlik buydu. Birlik Komutanı kırmızı iğaret fiğeği atarak durumu gerideki birliklere bildirdi: Çıkarma bağıladı!13

Saat 22.00'ydi.

BĞGALI. 6 Ağustos 1915 Cuma, 23.00.

Sazlıdere-Ağıldere kesiminden silah sesleri duyulduğu, silah seslerinin gittikçe kuzeye ilerlediği hakkındaki bilgi ordu karargâhında tedirginlik yaratmıştı. Çok geçmeden Suvla'ya da çıkarmanın bağıladığı bildirildi.

Mein God!

Suvla'ya çıkarma ha!

Suvla-Anafartalar kesiminde yalnız Süvari Yarbay Willmer'in komutasında 3.000 kişilik Anafartalar Müfrezesi ile birkaç batarya vardı.14 Kıyılarda küçük postalar bulunuyordu. Taburlar gerideydi.

Çıkan kuvvetin gücü belli değildi. Belki de gösteriydi. Zaten oraya Asya yakasından birlik yetiştirmek zordu. Saros daha yakındı, üstelik orada dinlenmiş, bütünlenmiş üç tümen vardı. Ama...

Ama Liman Pağa'nın Saros takıntısı sürüyordu: Saros'a da çıkarma yapılabilirdi. Bu olasılığı gözardı etmek doğru olmazdı. Liman Pağa, o derin takıntısının etkisiyle Saros Bölgesi Komutanı Albay Ahmet Fevzi Bey'i telefonla uyardı:

"Saros'a yapılabilecek bir çıkarmaya hazırlıklı bulunun!"

"Bağüstüne efendim. Hazırız." Sonra da bir alayını Suvla'ya (Ana-fartalara) yollamasını emretti.

Saros'ta var olan üç tümene karşılık bir alay!

Bu sırada Suvla'ya bir kolordunun öncüleri çıkarılmaktaydı. Saat 01.45'ti.15

Anafartalar Müfrezesi Komutanı Willmer

SAROS KUZEYĞ. 6/7 Ağustos 1915 Cuma/Cumartesi, 23.30.

Saros'a bir çıkarma yapılacaktı ama güneye değil, kuzeye. Küçük bir çıkarma.

Günün son olayıydı bu.

Bunun için Yunan Teğmen Griparis komutasındaki 300 Rum ve Yunandan oluşan bir müfreze hazırlanmış, güzel giydirilmiş, iyi silahlandırılmıştı. Müfrezeyi iki savağ gemisi koruyacaktı.

Savağ gemileri müfrezeyi ay doğmadan çıkacak yere getirdi. Karaçalı denilen yerdi burası.

Müfrezenin görevi Saros körfezinin güneyinde bulunan tümenlerin dikkatini çekmek, oyalamak, uğ-

rağtırmaktı. Bunu sağlamak için çıktığı yerde hiç olmazsa bir gün direnmesi, gürültü çıkarması gerekiyordu.

Bunu becerecek gibi görünüyordu.

Müfreze makineli tüfek takılı motorlarla karanlıkta karaya taçındı.

Saros'un kuzey kesiminde, bütün kıyıyı savunmakla görevli bir Süvari Tugayı vardı. Müfrezenin çıktığı kesimde Keğan'daki Jandarma Taburundan bir mangalık kıyı gözetleme postası bulunuyordu.

Onbağı, durumu bildirmek için gerideki ilk birliğe ayağına hızlı bir haberci yolladı.

Müfrezeye birkaç el ateğ ettiler. Belki birkaç kiğiyi vurdular, belki vuramadılar. Yetiğecek birliği beklemek üzere geri çekildiler.

Burada ince bir dere denize karığıyordu. Derenin iki yanı ormandı. Müfreze ormana dalıp içeri doğru yürüdü. Müfrezenin bu cesur hareketini gemilerden gören Ėngilizler memnun oldular. Herhalde ileri giderek bir yerlere hücum edecek, olay çıkaracaktı.

Haberi alan Süvari Tugayı Komutanı bir süvari bölüğü yolladı. Süvariler iğ çıktı diye sevinmiğlerdi.

Tüfeklerini sırtlarına çapraz taktılar. Kılıçlarını eğerlerine astılar. Dört nala geldiler. Postadan müfrezenin ormana girdiğini öğrendiler.

Gün doğuyordu.

Orman canlıları uyanmığlar, mırıldı, cıvıltı içindeydiler.

Müfrezeyi yakaladılar. Bir takımı atlı hücuma geçti, kalanlar yaya savağına indi. Hcuma geçen takımın ağaçların arasından görünmesiyle yalın kılıç çetenin üzerine gelmesi bir oldu. Müfrezenin bir kanadını ezip dağıttılar. Teğmen Griparis yeni bir hücuma uğramayı göze alamadı. Geri çekilmeye karar verdi. Birlikte gaz getirmiğlerdi. Gaz dökerek ormanı tutuğturdular. 16 Yaz sıcağında ağaçlar ıra gibiydi. Yangın abuk yayıldı.

Müfreze araya giren yangından yararlanıp kıyıya çekilmeye bağladı. Bir yandan da gemilerden yardım istiyorlardı. Süvariler gözlerini korkutmuğtu. Durumu izleyen Ėngiliz gemileri topları ateğleyerek, motorlar makineli tüfekleri alığtırarak müfrezeyi kurtarıp kaçırdılar. Kundakçı müfreze, 28 l vermiğ, geride 3 esir bırakmığtı. Birçok kuręun, kılıç ve nal yaralısı vardı. Onları gtrmğlerdi.

Güneydeki Türk birliklerinin körfezin kuzeyine bir müfrezenin çıktığından haberleri bile olmadı.

Anlamsız, yararsız, birkaç saat süren bir giriğim olmuğtu bu. Hamilton'un bu hilesi fiyaskoyla sonulanmığtı.

Geride güzelim ormanı kavuran yangın kalmığtı. Gittikçe büyüyor, asker ve halk çaresizlik içinde

kıvrılarak seyrediyorlardı. Gün ortasında ve yaz sıcağında iddetli bir yağmur bağıladı.

"Hey güzel Allahım!"

Yangın söndü, orman ve canlıları kurtuldu.17

ARIBURNU/KANLISIRT. 6/7 Ağustos 1915 Cuma/Cumartesi, gece yarısı.

Kanlısirt'ı düğmana kaptırmak 16. Tümeni kahretmişti. Orasını korumak için kaç kişinin Ğehit olduğunu bilen sakalar bile ağladılar.

Yedekteki 5. Tümen bir alayı ile 16. Tümene destek verdi. Kanlısirt'ı geri almak için hazırlık yapıldı.

Taarruzu Tümen Komutanı Albay Rüğtü Sakarya yönetecekti. Alay ve tabur komutanları ateğ hattına geldiler. Askerlerinin yanında yer aldılar.

Taarruz gece yarısı bağıladı.

Kanlısirt'ı geri almak için sabaha kadar, canlarını zerre kadar esirgemedi, ardarda taarruz ettiler.

Kanlısirt, bu adı defalarca hak etti.18

Anzaklar yerin önemini bildikleri için çok sıkı durdular. Kanlısirt'ı geri vermediler.

ARIBURNU. SAĞ KANAT. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 2. gün, 04.00.

Gün doğarken filo ve kara topçuları, 19. Tümen cephesinin özellikle sağ yanını yıkıcı ateğ altına aldılar.

Bu saatte Sazlıdere'den ilerleyen sağ kol Conkbayırı'na taarruz ediyor olacaktı. Program böyleydi.

Anzaklar, sağ kuğatma kolunu korumak için 19. Tümenin sağ kanadını ezmek, sağ kuğatma koluna zarar veremez hale getirmek istiyorlardı.

Bu kesimde siperlerin arası 50-60 metreydi.

Anzaklar bombardıman sona erer ermez, Türklerin daha siperlere dönmemiğ olacaklarını düğünerek hızla atıldılar. Yanılmığlardı. Türkler bombardımanın Ğiddeti azalmaya bağılar bağılamaz siperlere dönerek makineli tüfekleri yerleğtirmişlerdi bile.

Birinci dalgayı bütünüyle biçtiler.

Anzaklar durmadı. Ara vermeden bir daha, bir daha, bir daha taarruz ettiler.

Hepsi biçildi.19

Sonunda taarruzu durdurdular.

Bu inatçı taarruz Sazlıdere'den ilerleyen birliklerin Conk-bayırı'na yaklağmığ olduğunun iğaretiydi.

Kuğatma tamamlanırsa Arıburnu cephesi, dolayısıyla tüm savunma çökecekti.

19. Tümenin bütün birlikleri savağa kenetlenmiğ durumdaydı. M. Kemal'in elinde yedek olarak yalnız iki bölük kalmığtı. 14. Alayın taburundan sonra, bu iki bölüğü de Conkbayırı'na yolladı.20

KEMALYERĐ. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 04.30.

Son haberler Esat Pağa ve kurmay kurulunu çok sarsmığtı. Düğman tam da M. Kemal'in söylediği gibi ve söylediği yerlerden gelmiğti!

Esat Pağa M. Kemal'in Ğimdi kendisi için ne düğündüğünü düğünmek bile istemiyordu.203

Conkbayırı Anafartalar Müfrezesinin bölgesiydi. Ama baskına uğrayan zavallı müfreze nereye yetiğecekti? Conkbayırı'nı kurtarmalıydı. Asıl tehlike oradaydı. Bu sırada Kanlısirt'a yardım için iki alayını alıp koğmasını istediği 9. Tümenin Komutanı Albay Kannengiesser gelmiğti.

Ona "Bekle" dedi.

Durumu bir daha değerlendirdiler. Kannengiesser'i iki ala-yıyla ConkbayırTna yollamaya karar verdiler. Güneyden de Cemil Conk'un 4. Tümeni gelecekti.

"Fahri, 16. Tümen toparlandı. 19. Tümen de dayanıyor. Cemil Bey'in tümenini de ConkbayırTna yollayalım. Düğmanın asıl yumruğu oradan vuracağı belli oldu."

"Peki efendim."

Dördüncü Tümen Komutanı

Yarbay Cemil Bey

Esat Pağa M. Kemal'in uyarısını dikkate almadığına çok üzölmüğ, bağına ağrı saplanmığtı. Kurmay Bağkanı, "Siz biraz yatıp dinlenin efendim." dedi, "..ben ne gerekiyorsa yaparım."

" Teğekkür ederim." Esat Pağa odanın bir köğesindeki portatif yatağa soyunmadan uzandı.

Uyumadı, ağrıdan ve üzüntüden sızdı.21

Fahrettin Altay Ohrili Kemal Beye fısıltıyla, "M. Kemal bizi uyarmığtı ama biz anlamamığtık.." dedi,

"..Esat Pağa anlamadığı için kendini affetmiyor. Onur sorunu yaptı. Ben farklı düğünüyorum.

'Aramızda iyi ki M. Kemal gibi durumu iyi değerlendiren, olacakları gören biri var' diye seviniyorum.

ĖĖler daha kötü giderse, bu zekâ cepheyi kurtarabilir. Çok kötü duruma düğtük. Hem Suvla'da, hem Conkbayırı'nda baskına uğradık. Düğman arkamıza dolandı, kuğatıyor."

S AZLIDERE-AĞILDERE. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 05.00.

O kadar heves ve heyecanla yola çıkmıÇ olan iki kuğatma kolu da büyük zorluklarla karĖılaĖmıĖ, asker çok yorgun düğmüğtü. Bazı birlikler yolu kaybetmiğlerdi. Kaçıp saklananlar olmuğtu. Ėzin almadan mola verenler yüzünden düzen aksamıÇtı. Adım adım geri çekilen Türkler en beklenilmez anlarda ve yerlerde ateğ ederek bütün gece askerin moralini alt üst etmiğlerdi. Orman cini gibiydiler. Arazi de pusu için birebirdi. Savağ ortamını ilk kez yağayan Rum rehberler, korkudan, telaÇtan yolları ĖaĖırmıĖlardı.

Çekilen Türkler sol kol öncüsüne rehberlik eden Binbağı Overton'u da vurmığlardı.22

Ėki kol da gün ığırken ulağmaları gereken yerlerde değildi. Bu yolların üç-üç buçuk saatte aÇılacağı hesap edilmiğti. Bu hesabın güzel bir hayal olduğu anlağılmığti.

Sağ kuğatma kolunun esas birliği Yeni Zelanda Tugayı Conk-bayırı'na yakın ĖahinsirtTna ulağabilmiğti. Bir taburu yolunu kaybettiği için gecikmiğti. Komutan geciken taburu beklemek için yü-

rüyüğü durdurdu.

Askerler sevindiler. Çünkü çok yorulmuğlardı.

Bu sırada ConkbayırıTnda oradaki bataryanın koruyucusu olan iki manga asker vardı sadece.

M. Kemal'in Conkbayırı'na yolladığı birlikler de, 9. Tümenin iki alayı da yoldaydı.

Yeni Zelandalılar biraz yürüseler Conkbayırı'nı ele geçirebilirlerdi. Buldukları yerden Suvla

körfezini, gemileri, uzaktan kurÇun askerlere benzeyen arkadaÇlarını seyrederek, 06.30'a kadar, geciken taburu beklediler.

Sol kol komutanı da Abdurrahman Bayırı-Kocaçimen Tepesine bir kilometre kala, geri çekilen Türklerin beklenilmez direniÇi, kayıplar, kaçaklar, düzenin bozulması ve büyük yorgunluk nedeniyle yürüyüÇü durdurdu. Savunma düzeni alarak dinlenmeye geçtiler.

Çki kolun komutanı da Conkbayırı ve Kocaçimen Tepesini ele geçirme fırsatını kaçırdıklarının farkında değildi.22'

SUVLA. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 2. gün, 05.00.

Kıyıda küçük Türk birliklerinin hafif direniÇi bile Suvla'ya çıkan ilk birlikleri durdurmuştu. Bir düzene girememişlerdi. Çki gündür de uyumamışlardı.

Çıkan tümenin komutanı, ikinci tümen gelmeden ilerlemeyi doğru bulmamıştı. Oysa gün doğana kadar yakın tepeleri ele geçirmeleri gerekiyordu.

Sadece Türklerin boğalttığı Lalababa Tepesi'ni almışlardı.

General Hamilton'un her aşaması dakika dakika belirlenmiş olan büyük planı aksamaya bağlamıştı.

7 Ağustos Cumartesi sabahı Suvla Körfezi

İkinci tümen (10. Tümen) bugün ancak saat 10.00'da karaya çıkmaya bağlayacaktı.²³

Türk mevzileri kıyıda bir buçuk, iki kilometre geride, Kireçtepe-Mestantepe çizgisindeydi. Müfrezeler Komutanı Süvari Yarbay Willmer Bey cepheden uzakta, Anafarta tepelerinden birinde, Çamlıteke'deki karargâhındaydı.

Türkler bağlarında kendi tabur komutanları, bekliyorlardı.

SAROS. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 05.45.

Saros Bölge Komutanı Albay Ahmet Fevzi Bey gece Liman Paşa'dan 'en yakın alayını Anafartalar kesimine yollaması' için emir aldı.

En yakın alay 7. Tümenin 20. Alayı idi.

20. Alay Birinci Kirte Savaşı'nda çekilme emrini dinlemeyen kahraman Binbaşı Halit Bey'in Alayıydı.

Emri saat 03.00'e doğru alan Halit Bey bir dakika bile beklemedi, alayını ayaklandırdı. Çanakkale savaşlarında birkaç saatin, birkaç kilometrenin büyük önemi olduğunu iyi bilirdi.

Alay hızla toplandı. Yanlarına yalnız cephane, el bombası, yedek silahlar, sağlık malzemesi gibi savaş

ağırıklarını aldılar. Sabah çorbasını içip yürüyüş düzenine girdiler.

Saat 05.45'te yola çıktılar.²⁴

CONKBAYIRI. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 1. gün, sabah.

Komutan Johnston Yeni Zelanda Tugayının iki taburunu Conkbayırına yürütmeye karar vermişti.

Ama bir saat önce kimsenin görünmediği yerde şimdi Türkler belirmişti. Mevzileniyorlardı.

Bunlar M. Kemal'in yolladığı taburla iki bölüktü. Conkbayırına yetişmişlerdi.

Tabur komutanı durumu M. Kemal'e bildirdi. Şu emri aldı:

"Ne pahasına olursa olsun Conkbayırını savunun."²⁵

Yeni Zelandalıların bir öncüsü yürüyüşe geçmeden önce makineli tüfekle Conkbayırını taramaya bağladı. Tabur ateş altında Conkbayırını-Kurtgediği (Geçidi) hattını tutmayı başardı. İki bölük de

taburun solunda yer aldı.

Kuğatma kolunun yoluna dikilen, ateğ açan ilk birlikler bunlar oldu. Bin kiğiydiler.26

Albay Kannengiesser Conkbayır'ına geldi. Alayları daha yoldaydı. Bin kiğinin komutasını üzerine aldı.27 Yeni Zelandalılar taarruza geçtiler ama arkasını getiremediler. Türkler çok sertti. Keskin niğancılar daha ilk adımda birkaç subayını vurmuştu.

Durdular. Makineli tüfekleri çalıştırdılar.

Alaylarını yerleğtirmek için çevreyi keğfetmeye çalışın Albay Kannengiesser göğsünden yaralandı.

KurĖun kalbinin yanından göğsünü delip geçmişti. Komutayı Kurmay Bağkanı Binbağı Hulusi Bey'e bırakarak savağ alanından çekildi. Conkbayır'ndan ağağıya tağınırken alayları Conkbayırına tırmanıyorlardı.

25. ve 64. Alaylar kaç ateğ sınavından geçmişti, deneyli birliklerdi. Mermi yağmuru altında yayıldılar.

25. Alay Conkbayırına yerleğti, duraklamış olan Yeni Zelandalılara taarruz etti. Ėahinsırtı'na kadar sürdü. Ama oradan atmayı, Sazlıdere'ye dökmeyi bağaramadı. Arkadan gelen iki Hint (Gurka) Taburuyla Yeni Zelanda Tugayı güçlenmişti.

64. Alay da Conkbayırın ile Kocaçimen Tepesi arasındaki Besim Tepeye yerleşmişti.

General Johnston bir daha taarruz edecek, sonuç alamayınca, ConkbayırTna taarruz etmeyi ertesi güne, 8 Ağustos'a bırakacaktı.27"

Kuzeyde Kocaçimen'e ulaşmak için taarruza kalkan sol kola karĖı, geri çekilen birlikler, gün aydınlanınca birbirlerini bulmuş, düzene girmiş, ince bir savunma çizgisi oluşturmuşlardı. 14. Alay Komutanı, "Ėnce ama.." demişti, "..usturanın ağzı gibi ince."

Bu keskin savunmayı ağamayacağını anlayan General Cox da, Kocaçimen'e taarruzu durdurdu.

Taarruz ertelenince filo Conkbayır'ını ve Kocaçimen Tepesini Ėiddetle ateğ altına aldı. Bütün gün aralıklı olarak buraları dövecek, göz açtırmayacaktı.28

BĖĖALI. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 07.00.

Ordu karargâhına gelen raporlar durumu aydınlatmıştı. Suvla'ya on bin. kiğiden fazla Ėngilizin çıktığı, körfezde birçok geminin bulunduğu, çıkarmanın devam edeceğinin anlaşıldığı bildiriliyordu.

Kurmaylar gelen bilgileri durum haritasına işlediler ve Kâzım Bey haritayı Liman Pağanın dikkatine sundu.

Türk cephesinin çok büyük bir tehlike altında olduğu apaçık görülüyordu. Liman Pağa'nın bile tereddüte düşmesi imkânsızdı. Türk cephesi batıdan ve kuzeyden kuğatılmak üzereydi.

Liman PaÇa nihayet uyandı.

Suvla'ya çıkan birlikleri kesin durdurmak gerekti. Durduramamak 5. Ordunun sonu olurdu. DehÇete düÇtü. Ğngilizler biraz hızlı davransalar, Anafarta tepeleri ellerine geçecek, kısıkcın iki ucu Kocaçimen Tepe'de birleÇecekti. Sonra? Sonra Ğngiliz birlikleri Boğaza akacaklardı, Maydos'a, Kilitbahir'e, AktaÇ'a, Kilye'ye..

Ğstanbul yolunun açılmasına ramak kalmıÇtı.

Gerekli kararları aldı. Saros Bölgesi Komutanı Albay Ahmet Fevzi Bey'i Anafartalar Grubu Komutanlığına atadı. 7. ve 12. Tümenleri hemen Anafartalar yönüne yürütmesini, kendisinin de vakit yitirmeden gelmesini emretti.

Ahmet Fevzi Bey'i karargâhta bekleyecekti. Liman PaÇa kısaca 'uçun!' diyordu. Haklıydı.

Ğngilizler Anafarta tepelerini Türklerden önce tuttukları anda iÇ biterdi.

Asya yakasındaki Komutanlığa da bütün yedek taburları Aııburnu'na yollamasını emretti.

Saat 07.00'ydi.29

Liman PaÇa'nın bu sefer durumu oldukça çabuk kavrayıp hızlı davranması karargâhtaki Türk kurmayları sevindirdi. Birinci dönemin baÇlangıcındaki anormallikleri sergilememiÇti.

SAROS. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 07.15.

Ahmet Fevzi Bey Ordu Komutanının emrini ânında tümenlere bildirdi.

7. Tümenin ikinci alayı da hemen yola çıktı.

Selahattin Adil Bey'in 12. Tümeninin bir alayı 08.30'da yola çıkabildi. Ama iki alayı ancak öğleyn hazır olabilecekti. Çıkarma olasılığına karÇı çeÇitli yerlere dağılmıÇlardı. Toplanmaları zaman

alacaktı.

Yürüyecekleri mesafe 25 ile 50 kilometre arasındaydı.

Ahmet Fevzi Bey Liman Pağa ile buluÇmak ve emirlerini almak için tümenleri yürüyüğe geçirdikten sonra saat 12.00'de otomobille hareket edecekti.

Türk ve Ėngiliz birliklerinin zamanla yarığıydı bu.

Anafarta tepelerine önce ulağan, yarığı, dolayısıyla savağı kazanacaktı.

SEDDÜLBAHĖR. 7 Ağustos Cumartesi, 2 ve son gün, 09.00.

Bir gün önceki bağarısızlıktan sonra bugünkü taarruza General Hamilton çok önem veriyordu.

Ėyi bir sonuç almak için her türlü hazırlık yapıldı.

Bugünkü taarruzu sırayla iki Ėngiliz tugayı yapacaktı. Taarruz edilecek yer Türk cephesinin 750 metre uzunluğundaki dar bir kesimiydi.

Ėngiliz mevzilerinden, hiçbir zaman ulağamadıkları Alçı Tepe'nin görünüğü Yoğun bir bombardımandan sonra taarruz 09.40'da bağladı. Taarruza kalkan ilk tugay Türk mevzilerine ulağmadan yarı yarıya eridi.30 Çünkü Türkler makineli tüfek sayılarını düğmandan ele geçirdikleri tüfeklerle iki katına çıkarmığlardı. Silah ustaları bu tüfekleri, sihirbazlığı anımsatan bir beceriyle eldeki fiğeklere uyduruyorlardı.

Türkler her taarruzu bir karĖı taarruzla karĖılıyor, her fırsatta süngü hücumuna kalkıyorlardı.

Ėkinci tugay da sert, coğkun bir direniğle karĖılaĖtı. Ancak birkaç küçük sipere girebildi. Bu basit kazancı korumak için buraya birçok birlik yığdılar.

Ėki günlük kayıpları 3.500 subay ve erdi.

Türkleri yenemeyeceklerini anlamığlardı.

Seddülbahir'de taarruzları durdurdular. Sonuç ve kayıplar General Hamilton'u bir daha üzdü.

Demek ki Türklerin kuzeye yardımı durdurulamayacaktı!31

Öyleyse kuğatma kollarını ve Suvla'ya çıkan birlikleri hızlandırmalıydı.

CONKBAYIRI. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 1. gün, saat 13.30.

Albay Kannengiesser'in vurulması üzerine Conkbayırı-Ko-caçimen kesiminin komutası 4. Tümen Komutanı Yarbay Cemil Conk'a verilmişti.

Cemil Bey önden geldi. Ğki alayı yoldaydı. Üçüncü alayı Seddülbahir'de kalmıştı. ConkbayırTnın arkasındaki derenin içinde kurulu 9. Tümen karargâh çadırını buldu. Burası da filonun ve kara topçularının ateği altındaydı. Havada eğek arıları gibi misketler, Ėarapnel parçaları uçuşuyordu.

Kurmay Bağkanı Binbağı Hulusi Bey'den durum hakkında bilgi aldı.

Cemil Bey, "Anladım, zor durumdayız.." dedi, "..ama önce bu çukurdan çıkalım. Cepheyi görmeden savağı nasıl yöneteceğiz?"

Haritayı incelediler. Kurtgeçidi'nin cephenin sağını ve solunu görmek için çok elveriÇli olduğu anlaşılıyordu.

"Buraya tağınalım. Çabuk."

Önden gitti.

Vurulmamak için dikkat ederek yürüdü, tırmandı, düğe kalka ilerledi. Kurtgeçidi'ne ulağtı.

Buradan Suvla, Kireçtepe ve Anafarta tepeleri görünüyordu. Suvla'da insan kaynıyordu.

SUVLA. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 2. gün, 14.00.

Bugün öğleye doğru ikinci tümen de karaya çıkmaya bağlamıştı. Ğnatçı, dövüğken Ėrlanda tümeniydi bu. Karaya çıkanların sayısı akĖama 22.000'e yükselecekti.

Ėngiliz birlikleri biraz ilerlemiğ, Türkler tarafından boğaltılan Softatepe'yi iğgal etmişlerdi. Daha fazla ilerlemekten kaçınmışlardı. Türkler çok niğancıydı. Ėngilizler ciddi bir harekette bulunmadan 1.600

kayıp vermişlerdi.

2.500 Türk Kireçtepe-Mestantepe çizgisinde yirmi binden çok İngiliz bekliyordu.32

Suyla Körfezine çıkarma devam ediyor

HAVA çok sıcaktı.

Yer kızgın demir, gök kızgın bakırdı. Saros'tan yola çıkan birlikler bu yerle bu gök arasında yürüyorlardı. Dinlenme döneminde hamlamışlardı. Tepelerinden buğu tütüyordu. Ama cepheye yetiştirmek gerekti. Bir birlik azıcık yavaşlarsa subaylar gayret veriyordu:

"Haydi çocuklar, az kaldı, geliyoruz."

12. Tümenin subay adaylarından Hakkı Sunata da takımıyla birlikte kan ter içinde yürümekteydi.

Yolda ters yöne, Saros'a giden bir kalabalığa rastladılar. Kalabalık öküz ve at arabalarını asker geçebilsin diye yol dışına çekti. Arabalarda kadınlar, çocuklar ve göç eğyaları vardı. .

Kadınların gözleri yaşlıydı.

Hakkı seslendi:

"Nereden geliyorsunuz?"

Yağlıca bir erkek, "Büyük Anafarta köyünden." dedi, "..Düşman yakına geldi. Tarlalarımıza girdi.

Köyü boşalttık. Bir-iki yağlımız kaldı sadece."

Hakkı'nın camı yandı.

Geç kalmışlardı anlaşılabilir.323

İNGİLLİLERİN taarruza geçtikleri İstanbul'da duyulmuştu. İUİ doğru bilgi abartıda abartıda sonunda Türklerin birkaç gün içinde' l eslim olacaklarına dönüştü.

Demek ki Boğaz açılacak, İngiliz donanması İstanbul'a gelecekti. İstanbul'a gelince elbette karaya çıkarlardı. İstanbul'un linklerin elinden geri alınması zafer alaysız olur muydu?

Nereden geçerdi zafer alayı?

Tabii Beyoğlu'ndan.

Bu tahmin, zafer alayının geçişini görmek için Rumlar ve Ermeniler arasında, Beyoğlu caddesinin iki yanındaki evlerin caddeyi gören odalarını, balkonlarını kiralama yarışını başlatacaktı.33

Bunlar Türklerin Anadolu'da bin yıldır, İstanbul'da 450 yıldır birlikte yaşadığı, komşuluk, arkadaşlık, ortaklık, hemşerilik yaptığı, din özgürlüklerini koruduğu yurttaşlarıydı.

AHMET FEVZİ BEY Bigalı yakınındaki Yalova adlı köye saat 14.45'te ulaştı. Liman Paşa ile

Kurmay Bağkanı Kâzım Bey'i köyde kendisini beklerlerken buldu.

Liman Pağa çok gergindi. Kâzım Bey'in yüzü de ilk kez gülmüyordu. Liman Pağa Almanca konuğtu.

Çünkü Ahmet Fevzi Bey de Almanya'da eğitim görmüÇ subaylardandı, Almanca biliyordu. Pağa önce tümenleri sordu.

Ahmet Fevzi Bey otomobille yanlarından geçmiğ, birliklerin hızla yürüdüklerini görmüğtü.

Övünerek, "AkĖama kadar cepheye yetiğeceklerini sanıyorum" dedi.

Bu hız Liman Pağayı ĖaĖırttı ve sevindirdi.³⁴

"Çok güzel."

Öyleyse ertesi sabah erkenden Suvla'daki Ėngilizlere taarruz edilebilirdi. Zaman geçtikçe Ėngilizler çoğalıyor ve bu kesimde durum kötüleÇiyordu. Arkasından da hemen Conkbayırı çevresinde geliğen kuğatma hareketini önlemek gerekti. Orada da tehlikeli bir geliğim vardı.

Haritada göstererek anlattı:

"Gelibolu'nun batı kıyısından bu yana doğru, Suvla körfezini, Anafarta ovasını, Anafarta tepelerini, Sazlıdere-AĞıldere kesimini, Conkbayırı-Kocaçimen bölgesini ve buralarda bulunan bütün Beğinci Bölüm / Diriliğ Ėkinci Dönem 258

birlikleri emrinize veriyorum. Sizi yeni birliklerle de güçlendireceğim. Suvla ile Conkbayırı-Kocaçimen'deki tehlikeleri gecikmeden önlemenizi istiyorum."

Ordu Komutanı, Ahmet Fevzi Bey'in omuzlarına çok büyük, çok önemli bir görev yüklemiğti. Albay Ahmet Fevzi Bey görevinin büyüklüğünü, önemini anladı mı, anlamadı mı, belli olmadı. Sıradan bir emir almığ gibi sakin duruyordu.

Liman Pağa yeni Komutana ilk emrini verdi:

"Tümenler akĖama kadar gelebileceklerine göre, gece dinlenirler. Yarın Ėafakla birlikte Anafarta ovasındaki düğmana taarruz ediniz ve önünü kesiniz."

"Bağüstüne efendim."

Ordu Komutanını ve Kurmay BaÇkanını selamladı ve çıktı. Savağ alanını görmek için Yarbay Willmer'in karargâhının bulunduğu Çamlıtekke'ye gitti.

Buradan savağ alanı, bütün Suvla körfezi ve Anafarta ovası çok iyi görünüyordu. Tümenlerine ertesi sabah taarruz edeceklerini bildirdi.³⁵

SELĖM SIRRI BEY (Tarcan) subay çıktıktan sonra Ėsveç'te beden eğitimi öğrenimi görmüÇ, beden

eğitimi konusundaki yazıları, konuşmaları ve gösterileriyle büyük ün kazanmıştı. Önemli bir kültür adamıydı.

İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nda edebiyat öğretmeni olan arkadaşı Ali Ulvi Bey'i (Elöve) ziyarete geldi. Yaz tatili dolayısıyla okul büyük bir sessizlik içindeydi. Sözü uzatmadan konuya girdi: "Ali Ulvi, gençler için yazılmış, coşunca, sevinince, yürürken, birlikteyken söylenen, söylenebilen, hayatı sevdiren, mutluluk veren, insanı canlandıran bir şarkımız, bir marşımız var mı, biliyor musun?"

Ali Ulvi Bey, "Ben bilmiyorum ama belki vardır" dedi.

Selim Sırrı Bey yerinden fırladı:

Selim Sırrı Bey

"Yok azizim! Bir 'vatan marşımız' var. O ağırbağlı, içli bir askeri marştır. Ben kıpır kıpır bir Ğeyden, insana yaşama keyfi veren, ümit dolu bir şarkıdan söz ediyorum."

Koca adımlarla odada dolaşmaya bağladı:

"Bizde böyle bir ihtiyaç duyulmamış ki şarkısı, marşı olsun. Biz neğeli, neğeyi bilen, yaşayan bir toplum değiliz. Bizde ağıktan gülmek bile ayıp sayılır. şarkılarımız inleyen, ağlayan şarkılardır.

Marşlarımız da hüznüldür. Düğünsene, Ğöyle canlı bir çocuk şarkımız bile yok. Ğsveç'teyken bir çarkı duymuş, çok sevmiştim. Notasını getirdim. Her dizesi sekiz hece. Felix Körling diye bir bestecinin.

Çok şirin, keyifli, güzel bir çarkı. Ben bir idman (jimnastik) bayramı düzenlemek, bahara yetiştirmek istiyorum. Bu şarkıyı o gösteride kullanmayı düğünüyorum."

Durdu, yalvarır gibi baktı:

"Bu Çarkıya Türkçe söz yazar mısın?"36

SUVLA. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 2. gün, 17.30.

Öğleden sonra İngiliz birliklerinde bir hareketlenme oldu. İlk günün Çarkınlığı geçmiÇ, kendilerini toparlamıÇ, bir düzene girmiÇlerdi.

Saat 17.30'da filo ve karaya çıkarılan üç batarya taarruz edilecek iki tepeyi ateÇ altına aldı. Tepeyi ve oralardaki birlikleri duman etti.

Taarruza geçtiler.

Hava kararırken kuzeydeki Karakol Dağı'nın bir kısmı ile önemli bir hedef olan Mestantepe'yi ele geçirdiler. Durdular.

Ertesi gün yeniden taarruza geçecekleri anlaşılıyordu. Çki dolgun tümeni 2.500 kiÇi nasıl durduracaktı?

Burada bir tümen olsaydı, İngiliz kuvvetlerini çıkarırken durdurur, kıyıya hapseder, büyük kısmını da denize dökebilirdi. Tabur komutanları bu geniş alanı bir Müfrezenin korumasına bırakan anlayıÇa lanet okuyorlardı.

Bazı İngiliz birliklerinin de Suvla'dan Sazlıdere-Ağıldere'ye doğru ilerlediği gözlendi. Bunları durduracak birlik yoktu. Suvla'ya çıkanlar ile Anzaklar birbirleriyle buluÇmak üzereydi.37

Durum gittikçe kötüleÇiyordu.

Gözler ikide bir Anafarta tepelerine çevriliyordu.

BeÇinci Bölüm / DiriliÇ Çkinci Dönem 259

Ah Saros tümenleri bir yetiÇseler, Anafarta tepelerinin ufuk hattında bir görünselerdi.

Ah Barbaros da Boğaz'da olsaydı, Turgutreis'le birlikte aÇırtma atıÇlarla Suvla körfezini ateÇ altına alıp gemileri çil yavrusu gibi dağıtsalardı.

Barbaros Zırhlısı Komutanı

Muzaffer Adil Bey

BARBAROS zırhlısı İstanbul'da Çanakkale'ye dönüş hazırlığı içindeydi. Bakırköy fabrikasında üretilmiş 30.000 top mermisini de götürecekti. Mermi sandıkları geniş güvertesine yerleştiriliyordu.

Çanakkale'deki topçular Genelik yapacaklardı.

Çanakkale'ye gidecek bazı kara subayları da gemiye binmişlerdi. Neşe içinde gideriz diye düşünüyorlardı.

Türk denizciler Barbaros'un denizaltı tehlikesine karşı iki muhribin koruması altında gönderilmesini istemişlerdi. Ama muhripler Rus savaş gemilerine karşı Zonguldak'a gidip gelen kömür gemilerini korumakla görevliydi. Harbiye Nezareti ya da Donanma Komutanlığı bu konuyu önemsemedi.

Barbaros gece iki küçük torpidobotun korumasında yola çıkacaktı.

SAROS TÜMENLERİ bir ay önce dinlenmeleri için Saros'a alınmışlardı. Sıkı yürüyüşü kaldıramadılar. Döküntü vermeye başladılar. Bölge Komutanının övündüğü gibi 'akçama kadar cepheye yetişmeyi' başaramadılar.

Birlikler saat 22.00'de Anafarta tepeleri arkasındaki Tursun ve Sivri köylerinde toplanmaya başladılar.

Geride hayli döküntü bırakmışlardı. Bunlar parça parça geliyorlardı. 12. Tümenin iki alayı ve bağlı birlikleri ise hâlâ yoldaydı.

Ahmet Fevzi Bey bu olumsuz durumu Ordu Komutanlığına bildirdi.

Liman Pağa Mestantepe'nin Ėngilizlerin eline geçtiğini öğrenmişti. Conkbayın'nda da durum kritikti.

Her geçen saat tehlikeyi çoğaltıyordu.

Sabah taarruz edilmesinde ısrar etti.

Ama 12. Tümenin iki alayı zamanında yetiğemeyince, taarruz yapılamayacak, Ordu Komutanı bu oldubittiği ister istemez kabul edecekti:

"Öyleyse akĖam, güneğin batmasıyla birlikte taarruza geçmenizi istiyorum."

"Peki efendim."

Böylece Liman Pağa Gruba taarruza hazırlanması için 12 saat süre tanıdığı oluyordu. Ahmet Fevzi Bey tümenlerine yeni durumu bildirdi, taarruz planına göre yerleğmelerini emretti.³⁸

12 saat bir Çanakkale birliğı için çok lüks bir süreydi.

CONKBAYIRI. 7 Ağustos 1915 Cumartesi, 1. gün, saat 23.00.

Gündüz bağlayan bombardıman hâlâ sürüyordu. Birlikler acele hazırlanan çukurlara, kovuklara, deliklere alınmış, ön siperlerde yine nöbetçiler bırakılmıştı.

Siperler ve nöbetçiler havaya uçuyorlardı.

9. Tümenin Kurtgediğı'ndeki gözetleme yerinde, Tümen Komutanı Yarbay Cemil Conk ile gece yarısı Ėahinsirt'na taarruz edecek olan 64. Alayın Komutanı Yarbay Servet Yurdatapan birlikteydiler.

Cemil Bey bombardımanın Ėiddeti yüzünden 64. Alayın taarruzunu erteledi:

"Çok kayıp veririz. Taarruzu iptal ediyorum. Ėunlara baksana. Sanki mermi değıl leblebi atıyor herifler. Sömürü zenginliğı bu. Kolay kazanç böyle hesapsız savrulur. Bu ateğten sonra bizi yok ettiklerini sanıp taarruz ederler. Hazırlıklı olun."

"Emredersin."

HIZLI yürüyen subaylar kaflesi gece yarısı Gelibolu'ya ulağmıştı. Yolun bağında Orhan'ın sağılığının iyi olmadığını anlayan dikkatli bir subay sipariğ yığılı arabada bir yer açmış, buraya kadar otura-yata gelmesini sağlamıştı.

Biri, "Geldik sayılır.." dedi, "..buradan Akbağa gemiyle gideceğiz. Sonrası kolay."

'Size kolay' diyemedi. Ateği yükselmiş, ciğerleri yeniden hırıldamaya bağlamıştı. Sürekli terliyor, ayağı kalkınca dizleri titriyordu. Bir an önce birliğini bulsa, görevine bağlarsa, yazısına teslim olsa...

Kafileyi tek mumla aydınlatılan karanlık bir yere götürdüler. Galiba misafirhaneydi. Gösterilen yere kıvrıldı. BaĞını koyar koymaz uyudu. Dilber'le bahçede, küçük havuzun yanında oturuyorlardı.

Arkasında bir tavuskuĞu dolaĞıyordu. Her yan çiçek içindeydi. Tam "Biliyor musun, ben seni seviyorum" diyecekti. Öyle bir cesaret gelmiĞti. Silkeleyerek uyandırdılar.

"Uyan, gidiyoruz."

"Peki."

CONKBAYIRI. 8 Ağustos 1915 Pazar, 2. gün, sabah erken.

Sabaha kadar durup durup devam eden bombardımana sabaha karĞı makineli tüfek ve piyade tüfeĞi ateĞleri de katıldı.

Asker tevekkül içinde sığındığı, saklandığı yerlerde bekliyordu. AteĞ kesilir kesilmez siper kalıntılarına koĞacak, düĞman taarruzunu karĞılayacaktı.

Sağ kalabilen nöbetçiler düĞmanın harekete geçtiğini bildirdiler.

Conkbayırında ikinci gün savaĞları baĞladı. Saat 05.00'ti.

Yeni Zelandalılar ve Gurkalar Conkbayırı'nı ele geçirmek azmiyle geliyorlardı. Mehmetler de milim geri gitmemeye kararlıydı.

Sol kuĞatma kolu da bu saatte Abdurrahman Bayırı, Kocaçi-men Tepe ile Besim Tepeye taarruza geçti.

Bugün iki yan için de çok yaman, kıyasıya, acımasız, kanlı bir gün olacaktı.39

GECE Ğstanbul'dan ayrılan Barbaros zırhlısı Bolayır hizasına yaklaĞmıĞtı.

10.000 tonluk, topları arasında 6 tane de 28 cm.lik topu bulunan 22 yaĞında bir gemiydi. Çanakkale'de büyük toplarıyla yaptığı aĞırtma atıĞlarla çok yararlı olmuĞtu.

700 mürettebatı vardı.

Boğaza yaklaĞıyorlardı. Kaptan Muzaffer Bey kaptan köĞküne geldi. Serdümen Trabzonlu Harun (TekinbaĞ) da dümene geçti.40 Boğaza giriĞ pek görkemli oluyor, sık sık gidip gelmiĞ olanları bile heyecanlandırıyor.

Gün doğmuĞtu.

Torpidobotlar geminin çevresinde nöbet tutuyorlardı. Deniz hafif çırpıntılıydı. Tam denizaltı havasıydı. Bu çırpıntılı, köpüklü denizde periskobu fark etmek zordu.

Nitekim E-11 pusuya yatmıĞ av beklemekteydi.

E-II'in periskobunu ne geminin, ne torpidobotların gözcüleri gördüler.

Kaptan Nasmith Barbaros'u gördü. Ağzı kulaklarına vardı. Beklediğine değmişti. Denizaltı kara ile Barbaros'un arasındaydı. Kısa emirlerle denizaltısını Barbaros'a çevirdi, hedefine kilitlendi.

Düğmeye bastı.

Torpil fırladı.

Barbaros'un sağ yanında büyük bir yara açıldı. Geçeri dolan sular gemiyi yana eğdi. Bölme kapıları kapatılarak belki gemi kurtarılabilirdi. Ama güvertedeki mermi sandıkları eğik yana devrildi. Gemiyi doğrultmak imkânı kalmadı.

Barbaros zırhlısı 7 dakikada alabora olarak battı.

Saat 05.30'du.

700 mürettebattan ve misafir subaylardan ancak 270'i kurtulacak, 30.000 mermi de denizin dibini boylayacaktı.

Kaptan Nasmith öldürmeye doymamıştı, denize düğenleri toplamaya çalıştı Sivrihisar torpidobotunu da batırmak için harekete geçti.

Telağla bir torpil fırlattı.

Sömürge askerlerine temiz savağ ahlakı verilmiyordu herhalde. Havacıları da böyleydi, karacıları da.

Her koğulda, asker sivil, kadın erkek, sağlam yaralı, karğı yandansa herkesi öldürmeyi doğal buluyorlardı. Savağla cinayet arasında fark olduğunu akıllarına bile getirmiyorlardı.

Denize düğenlerin çoğu yüzme bilmiyordu. Can kurtarmak için çırpınan Sivrihisar talih eseri torpili fark ederek, kıvrak bir manevra ile torpilden kurtuldu. İkinci torpidobotun kaptanı bu caniliğe küfrederek olanca hızıyla E-11'i mahmuzlamak için hücum etti:

"Hayvaaaan!"

E-11 dalıp kayboldu.41

SUVLA. 8 Ağustos 1915 Pazar, 3. gün, öğleye doğru.

10. İrlanda Tümeni de bütünüyle karaya çıkmış, 9. Kolordunun kuvveti 27.000 kişiye yükselmişti.

Ama hâlâ asıl hedefler ele geçirilebilmiş değildi. General Stopford güçlü bir topçu desteği olmadan ileri yürüme, hele Anafarta tepelerine yaklaşmayı doğru bulmuyordu. Karğı koyacak Türklerin sayıca çok az olduğunu saptayan uçak fotoğrafları, keğif raporları bu ihtiyatlı Komutanı kandırmamıştı.

Yeni bataryalar istiyordu.

Bazı küçük birlikler Kireçtepe ile Mestantepe arasından ileri doğru sızarak Anafarta tepelerinin eteklerine yaklaştılar. Ama destek gelmediği için durmuşlardı.

General Hamilton çok sinirliydi. Ne olup bittiğini anlaması ve bilgi getirmesi için Kurmay Albay Aspinall-Oglander'i Suvla'ya gönderdi.

Albay öğleye doğru bir motorla Suvla'ya çıktı.

Çıkarma alanı çok sakindi. Birçok asker denizde neşe içinde yüzüyordu. Pek az silah sesi işitilmekteydi. Albay, Anafarta tepelerinin alındığını, İngilizlerin Anafarta ovasına bütünüyle egemen olduklarını sandı.

Yavaş yavaş gerçeği anladı. Gümsürlüğü söndü. Kıyıya yakın birkaç tepe alınmıştı, o kadar.

Aspinall-Oglander, dizini çarptığı için karaya çıkmamış olan General Stopford'u görmek için Jonquil yatına gitti. General Albayı heyecanla, "Ah Aspinall, asker çok büyük işler başardı" diye karşıladı.

"Ama Generalim hedeflere varamamışlar." General gururla, övünçle baktı: "Doğru ama kıyıya çıktılar."

Aspinall-Oglander askeri üslubu bıraktı, birliklerini yürütmesi için Generale yalvardı. General hareket için yeteri kadar top, askerler için bol yiyecek ve soğuk su istiyordu. Güyi hesaplanmadığı için su sıkıntısı başlamıştı. Sıcakta askerler kavruluyordu.

Uzun yalvarıdan sonra sevimli general, öğleden sonra karaya çıkarak tümen komutanlarıyla konuşmaya karar verdi.⁴²

SUVLA/ÇAMLITEKKE. 8 Ağustos 1915 Pazar, 3. gün, öğle üzeri.

7. ve 12. Tümenler, Albay Ahmet Fevzi Bey'in yazılı emrine uyarak sabahleyin saat 10.30'da, taarruz planına göre yerlerini almışlardı.⁴³

Ahmet Fevzi Bey planı ve durumu Ordu Kurmay Başkanı'na bildirdi. Kurmay Başkanı Kâzım Bey az sonra Ahmet Fevzi Bey'i aradı:

"Liman Paçaya arz ettim. Planınızı onayladı. 7. Tümenin orada bulunan birlikleri takviye için Kocaçimen Tepesine yaklaşmasını, 12. Tümenin de hemen Mestantepe'de bulunan düğmana taarruz etmesini emretti."

Ahmet Fevzi Bey itiraz etti:

"Asker dünden beri yürümekten ve uykusuzluktan halsiz kalmıştır. Bu hal ile gündüz yapılacak bir taarruzdan başarı beklenemez. Yarın dinlenmiş askerle, Çafakta yapacağımız taarruzla muhakkak başarı elde ederiz."

Kâzım Bey Çağırıldı, "Ben size Liman Paşa'nın emirlerini bildirdim." dedi, "..bundan sonrası size aittir."44

Grup Komutanı bu itirazı ile hemen yapılması emredilen taarruzu reddettiği gibi, bu akşam yapılması kararlaştırılmış olan taarruzu da ertesi günün sabahına (9 Ağustos) erteliyordu.

Biraz sonra 7. ve 12. Tümen Komutanları geldiler. Ahmet Fevzi Bey durumu, düşüncelerini ve Ordu Kurmay Başkanı'na söylediklerini anlattı. 7. Tümen Komutanı Halil Bey dedi ki:

"Emre uyarak Kocaçimen kesimine hareket ediyorum. Fakat askerlerin yorgunluğu ve takatsizliği dolayısıyla bu taarruzdan bir başarı beklenemez."443

Kısacası 'taarruz etmem, etmeyelim' demedi. Selahattin Adil Bey de askerlerin yorgun olduğuna katılmakla birlikte, "Ben askerim, verilen emri yaparım" dedi.

Beşinci Bölüm / Diriliğin İkinci Dönem 262

Ahmet Fevzi Bey ileride Başkomutana vereceği raporda şöyle yazacaktı:

"Bu açıklamalara rağmen ben bu taarruzu bugün de yapmayı doğru bulmadım. İngilizlerin o günkü vaziyeti de böyle bir taarruzu zaruri kılmıyordu."45

Ahmet Fevzi Bey'in kararsızlığını anlayan Liman Paşa bir yaveri ile yazılı emir yolladı:

"Taarruz akşam hava kararınca yapılsın!"

Ahmet Fevzi Bey, "gece karanlığında bilinmeyen bir arazide, düşmana hücum etmek yenilgiye neden olur" diye düşündü. Ordu Komutanının yolladığı yazılı emre rağmen gece yine taarruz etmeyecekti.46

SUBAYLAR KAFİLESİ cephane ve yiyecek taşıyan küçük bir gemi ile Gelibolu'dan Akbaş'a geçti.

Burası da Uzunköprü'nün bir benzeriydi.

Kaynıyordu.

Bir subay 7. Tümenin nerede olduğu Ordu santralinden öğrendi. Orhan'a, "Önce Büyük Anafarta köyüne ulaşman gerekiyor" dedi.

Orhan ter içindeydi ve yüzü sapsarıydı.

Bir görevli sırtına vurdu:

"Seni cephaneye arabalarıyla yollarız, korkma."

Conkbayırı, Kocaçimen Tepe, Abdurrahman Bayın'ndaki birlikler fişek ve mermi istiyorlardı. Yirmi arabalık bir kol hazırladılar. Kol komutanı birinci arabada yer aldı. Orhan ikinci arabada, arabacının yanına oturdu. Yola çıktılar.

Arabayı süren er "Hasta mısın?" diye sordu.

"Evet."

"Nedir?"

"Üğüttüm herhalde." Arabacı güldü:

"Savaşta girince bir şeyin kalmaz. Zehir gibi olursun. Yaralandım. Topal kaldım. Beni bu işe verdiler."

Cephe iyiydi. Cephenin karavanası her derde devadır. Karavana dediğin ne olacak, sipere gelene kadar soğumuş, tatsız tuzsuz bir şey. Ama bu yemek insanı mih gibi yapar. Asker ocağında su bile insana yarar. Neden bilmem ama böyledir. Silahını kuşan, karavanaya katıl, suyunu iç, kendini Köroğlu sanırsın." "Yol ne kadar sürer?"

"Bigalı üzerinden gideceğiz. Yarın sabah Büyük Anafarta'ya ulaşırız. Sonrasını sen bulursun."

Sıska atına kırbacının ucuyla dokundu: "Deh oğlum."

ANZAK KESİGİMİ. 8 Ağustos 19 19 Pazar.

Avustralyalı muhabir C.E.W. Bean'in günlüğü:

"Bu topraklara basalı 15 hafta oldu. Bugün hayatımda gördüğüm en alçakça davranışlardan birine tanık oldum."

Sığınağın hemen karşısında 100 Türk ve 2 Alman esirinin barındırıldığı tutukevi çevresine benzin döküp tutuşturuldu. Çok yakın gelen dev alevler karşısında zavallı esirler tutukevinin en uç köşesine üğüttüler. Bu görüntüyü seyredip gülüşenler arasında İngilizler de, Avustralyalılar da vardı. Bu işi yapanın ağzını burnunu dağıtacak onurlu bir kişi yok mu acaba? Bu iş dün de yapılmıştı çünkü. Oysa bildiğimiz kadarıyla Türkler esir düğün subay ve erlerimize olağanüstü

iyi davranıyorlar"

C.E.W. Bean

CONKBAYIRI. 8 Ağustos 1915 Pazar, 2. gün, öğleden sonra.

Boğuşma kesintisiz sürüyordu.

Düşman ve Türk mevzilerinin arası 30 metreye düşmüştü. Bomba savaşı ve süngü hücumları birbirini izlemekteydi. Bombacı erler siperde düşen el bombalarını patlamadan kapıp geri atmak için tetikte bekliyorlardı. Bir saniyelik gecikme bombanın elde patlamasına yetmekteydi.

Yamaçlarda, doruklarda vurulan askerler tepelerden aşağı yuvarlanıyor, eteklerde bağak demetleri gibi birikiyorlardı.

Düşman gahinsırtı'ndan ilerleyerek Conkbayırı'na iyice sokulmuştu. Arıburnu cephesinin sağ kanadı kuşatılmış gibiydi. Bir

adım sonrası cephenin çökmesi demekti. 19. Tümen karargâhına bile mermiler düşmeye başlamış, bir yaralı verilmişti.

Buradaki birlikler hiç durmayan ve sürekli biçim değiştiren savaş yüzünden birbirlerine karışmışlardı.

Ahmet Fevzi Bey bu kesimle ilgilenmediğinden, Esat Paşa, görevi olmamasına rağmen, Conkbayırı'nı kurtarmak için kardeşi Vehip Paşa'dan yardım istedi. Vehip Paşa yedekte bekleyen Albay Ali Rıza Bey'in (Sedes) 8. Tümenini iki alayıyla yola çıkardı: 23. ve 24. Alaylar.

Çünkü alay da iki gün sonra tarihe geçecekti.

Vehip Paşa

Esat Pağa Albay Ali Rıza Bey'den, Conkbayırı'ndaki birliklerin yönetimini eline almasını ve düğmanı geri atmasını istedi:

"Cepheyi tehlikeden kurtarın."

"Emredersiniz."

Ali Rıza Bey yoldayken Liman Pağa Conkbayır cephesinde sorun yaratacak bir karar vermiğti.

Ordu karargâhına Genelkurmay Demiryolu Ėubesi Müdürü Yarbay Poetrich ve Kurmayı Refik Bey gelmiğti. Yarbay Poetrich'i hiç gerek yokken Yarbay Cemil Conk'un yerine 9. Tümen Komutanlığına atadı, kurmayını da Kurmay Bağkanlığına.

Ne Yarbay Poetrich araziyi, arazinin önemini, tümeni, yanlardaki birlikleri, durumu biliyordu, ne de kurmayı. Liman Pağa ikisini de Conkbayırı'na yolladı.

Ėkili Conkbayırı'na akĖam gelecek, var olan sorunlara yeni sorunlar katacak, komuta sorunu iyice karığacaktı.⁴⁷

ÇANAKKALE Hastanesinde yatan Çivrilli Mehmet Çavuş komutanına mektup yollamak istiyordu.

Hastane kâtibine haber verdi.

Sipere düğen el bombası, geri atamadan, elinde erken patlamığ, sağ kolu parçalanmığtı. O yüzden hastanedeydi. Savaşın yeniden Ėiddetlendiğini duymuş, heyecanlanmığtı.

Hastane kâtibisi eli boğalınca yatağının uyak ucuna oturdu. Mehmet Çavuş söyledi, o yazdı:

"Komutanım,

Sağ kolumu kaybettim. Zararı yok, sol kolum var. Onunla da pekâlâ iş görebilirim, beni üzen ve birliğime katılarak düğmanla çarpığmama engel olan Ėey, yaramın henüz kapanmamığ olmasıdır.

Hastaneden kurtularak savağa katılamadığım için beni hoğ görünüz, affediniz komutanım"

Her Ėeyi kanıksadığını sanan hastane kâtibinin gözleri yağardı.

Çivrilli Mehmet Çavuş

FAHRETTİN BEY "Komutanım!" dedi. Esat Paşa önündeki iğarelerle karmakarışık olmuş haritaya dalmıştı. Başını kaldırdı: "Buyur Fahri Bey."

Fahrettin Bey oturdu. Terini sildi. Uzun yıllardan beri bu çevrede görülmemiş kızgın bir yaz yağmaktaydı. Cephecekileri düşündükçe içi parçalanıyordu.

"Sevgili Paşam, Conkbayırında durum gittikçe kötüye gidiyor. Ahmet Fevzi Bey'in hiç ilgilendiği yok.

Bu bölge kudretli bir üst komutan istiyor. M. Kemal Bey'in bu bölgeye kolordu komutanı yetkisiyle atanması gerektiğini düşünüyorum. Uygun görürseniz bu öneriyi Orduya arz edelim."

Esat Paşa düşündü ve razı oldu:

"Peki. Kâzım Bey'e söyle."

Fahrettin Altay önerisini Ordu Kurmay Başkanı Kâzım Bey'e telefonla ilettili. Kâzım Bey duraksadı:

"M. Kemal Bey sağ yanındaki kesimin güvenliğini üzerine almadığı için Liman Paşa kırgın. Kabul edeceğimi sanmıyorum."

"Bunlar sonra düşünülecek konular. O konuda M. Kemal Bey'in haklı olduğunu da olaylar kanıtladı. Şimdi yakın tehlikeyi gidermek şart. Biz bunu M. Kemal'den başkasının yapamayacağına inanıyoruz.

Marealden onay almanızı ısrarla rica ediyoruz."

Kâzım Bey, ümit vermeyen bir sesle, "Peki, söylerim" dedi. Liman Paa'nın Conkbayırına yönetimi daha da karıtıracak bir Alman yolladığını biliyordu.

SUVLA. 8 Ağustos 1915 Pazar, 3. gün, öğleden sonra.

General Stopford Suvla'ya çıktı. Bayılıcı bir sıcak vardı. Askerlerin ilerleyememesine bir daha hak verdi.

11. Tümen karargâhını ziyaret etti. Tümen kurmaylarından Yüzbaı Coleridge son durum hakkında bilgi sundu. General düğünceğini "Türkler engellemeden taarruza geçmek gerek" diye özetledi.

Anafarta tepeleri ele geçirilecek, sonra da Kocaçimen Tepeye yürünecekti.

Yüzbaı da bütün komutanların taarruza istekli olduklarını belirtti. General çok memnun oldu.

Ertesi gün, 9 Ağustos Pazartesi sabahı harekete geçilmesini emretti. Taarruz saatini belirlemeyi taarruzu yönetecek olan General Hammersley'e bıraktı.⁴⁹

Suvla ve Anafartalar hakkında bir İngiliz haritası

ARIBURNU/SAĞ KANAT. 8 Ağustos 1915 Pazar, 3. gün, öğleden sonra.

M. Kemal yaveri Teğmen Kâzım'ı ve Binbaşı Gzzettin Bey'i durumu anlamaları için Conkbayırı çevresine göndermişti.

Teğmen Kâzım'ın Çehit olduğu haberi geldi.

Binbaşı Gzzettin durumun çok kritik olduğunu bildirdi. Kuşatma tamamlanmak üzereydi.

Albay M. Kemal Esat Paçaya çok gizli kaydıyla bir mesaj gönderdi:

"Conkbayırı'ndaki vaziyetin nazik olduğu anlaşılıyor. Bu hususta Ordu Kumandanının ciddi olarak dikkatini çekmeye aracılık olmanızı memleketin selameti adına istirham eylerim."50

Bir Çey yapılması gerekiyordu!

Conkbayırı savunması çökmek üzereydi.

SUVLA. 8 Ağustos 1915 Pazar, 3. gün, 18.30-19.00.

General Hamilton, Albay Keyes ve Albay Aspinall-Oglander, 18.30'da Jonquil yatına geldiler. General Stopford pek nazikti.

General Hamilton'un, verdiği taarruz emrini daha görmediğini anlayınca, emri gösterdi ve yüzü pembele. Gerek bir takdir bekledi. Ama Hamilton bugün her zamanki gibi değildi. Sinirli ve sertti:

"Sabah çok geç. Zaten iki gün kaybettik. Anafarta tepelerinden en önemlisi olan Tekketepe bu akşam ele geçirilmeli."

Stopford sızlandı. Gece taarruzu zordu. Güvenli değildi. Tehlikeliydi. Zaten taarruzu yapacak tümen de gece taarruzunun kolay olmayacağı görüşündeydi.

Hamilton ayağa kalktı:

"Kaybedilecek bir dakika bile yok."

Taarruzu yapacak komutanla görüşmek için Suvla'ya gidecekti. Zavallı General Stöpford'un ayağı çok ağrıyordu. Birlikte gelemeyeceği için özür diledi. Hamilton bir-iki nezaket sözcüğü söyleyip ayrıldı.

Saat 19.00'da Suvla'ya çıktı. General Hammersley'i karargâhında buldu. Emrini verdi. Komutan birtakım sakıncalar, çekinceler ileri sürünce Hamilton kızdı:

"Korka korka zafer kazanılmaz. Bütün seferin sonucu şu birkaç saat içinde izleyeceğimiz harekete bağlı. Harekete geçin!"

Bunlara cesaret vermek için üçüncü tümeni de Suvla'ya çıkarmaya verdi. Geceyi Suvla'da ya da yakın bir gemide geçirecekti. Bu mızımız, ürkek generalleri yalnız bırakmaya gelmiyordu.⁵¹

CONKBAYIRI. 8 Ağustos 1915 Pazar, 2. gün, akşam.

Yarbay Poetrich ve kurmayı çıkageldiler.

Yarbay Cemil Conk 9. Tümenin komutanlığını Yarbay Poetrich'e bıraktı. Kurtgeçit'inden sonra cephenin sağ kanadı bağlıyordu. Sağ kanada geçti (Kocaçimen Tepe-Abdurrahman Bayırı). O kesimin komutasını üstlendi.

Yarbay Poetrich sol kanatta göreve bağladı ve ânında sorun oldu. Sol kanattaki bütün birliklerin komutasını üzerine almaya kalkıştı. Bu kesimi yönetme yetkisiyle görevlendirildiğini ileri sürüyordu.

Albay Ali Rıza Sedes, bu kesimdeki komutanların en yüksek rütbelisiydi. Yarbay Poetrich'in Albay Ali Rıza Bey'i de emri altına almak istemesi sinirleri iyice gerdi.

Conkbayırı çok tehlikeli, kanlı, korkutucu bir süreçten geçmekteydi. Ana-baba günü yaşıyordu.

Siperler kan içindeydi. Yine Gheitlerle kucak kucağa savaşıyordu.

Yetki tartışmasının sırası mıydı?

Esat Paşa Almanı yatıştırması için Binbaşı Ohrili Kemal Bey'i Conkbayırına yolladı. Yarbay Poetrich'i yatıştırmak mümkün olmadı. Birçok itirazı ve isteği vardı. Türklerin can acısı içinde inledikleri, kaygıyla titredikleri bir sırada bencilliğini doyurmaya çalışıyordu.

Ohrili Kemal Bey'in içinden adamın yüzünü dağıtmak geliyordu ama görevi gereği bir daha alttan aldı:

"Bakınız, bulunduğumuz yer bu savaşın kilit noktası. Bu tartışmayı biraz daha uzatırsak burası elden çıkacak. Bütün emekler ziyan olacak. Ordu yenilecek. Liman Paşa da bu yenilginin altında kalacak.

Albay Ali Rıza Bey bu gece düşmana taarruz etmeye hazırlanıyor. Siz de tümeninizle kendisine yardımcı olunuz, burayı tehlikeden kurtaralım. Sonra oturup yetki sorununu çözeriz. Olmaz mı?"

Yarbay Poetrich içinde 'ben, ilke, yetki, rütbe, onur, olmaz' gibi sözcüklerin geçtiği bir yanıt verdi.

Onu sadece kendi sorunu ilgilendiriyordu.⁵²

Ohrili Kemal Bey, 9. Tümen karargâhından çıkarken Poetrich'in Kurmayı Refik Bey'e dedi ki:

"Yakına her mermi düştüğünde senin komutan irkiliyor. Belli ki hiç savaşta bulunmamış. Kurmanın görevi komutanını uyarmaktır. Kendisine söyle. Burada bu rütbeyle bulunabilmesi Türkün enayiliğindedir. Ama sen bunu böyle deme, 'cömertliğindedir' de. Ülkesinde bulunsa, ya bir tabur komutanı olacaktı ya da bir istasyonda Çef. Haddini bilse iyi olur."

Karargâh çevresine büyük çaplı mermiler düşüyor ve toprak zangır zangır titriyordu.

SUVLA. 8 Ağustos 1915 Pazar, 3.gün, saat 20.00.

Üçüncü İngiliz tümeninin de (53. Tümen) karaya çıkarılmasına hazırlandı. Çıkarma sabaha kadar sürecekti. Bu tümenin karaya çıkan birlikleri ertesi günkü taarruzda yedek olarak geride duracak, gerektiler taarruz eden birlikleri destekleyecekti.

Stopford Kolordusu üç tümenli olmuştu.

Akşam General Hamilton'un emri gereğince Hammersley'in, uç taburunu harekete geçirerek Tekketepe'yi işgal etmesi gerekiyordu. Ama bulanık kararlar ve çelişik emirler yüzünden bu üç tabur bir türlü zamanında harekete geçemedi.

Ancak geç saatte harekete geçecek, gün doğarken, Anafarta tepelerinden biri olan Tekketepe'nin yamaçlarını tırmanıyor olacaktı.

Güneğ batmıŒtı ama Saros körfezinde kızılığı sürüyordu.

Yarbay Willmer Bey'in karargâhını daha fazla iŒgal etmemek için Ahmet Fevzi Bey yeni karargâh istemiŒ, istihkâmcılar, biraz uzakta, yeni bir karargâh hazırlamıŒlardı. Yamaçta oyuncak odalar yapmıŒ, kuytuluklara çadırlar kurmuŒlardı. Bu hızla burası küçük, güzel bir köy olurdu.

BeŒinci Bölüm / DiriliŒ Ėkinci Dönem 267

Telefon çalmaya baŒladı.

Karargâh görevlilerinden Üsteğmen Cevat Abbas Gürer nöbetçiydi. Telefonu açtı. Ordu Kurmay BaŒkanı Kâzım Bey Komutanla konuŒmak istiyordu. Ėki gündür iyi uyumamıŒ olan Komutan dinlenmek için çadırına gitmekteydi. KoŒup haber verdi.

Komutan telefona geldi.

Kâzım Bey soğuk bir sesle dedi ki:

"Fevzi Bey, ben Liman PaŒanın yanındayım. Kendileri, 'Ben bugün Fevzi Bey'e karanlık basınca düŒmana taarruz etmesi için yazılı emir göndermiŒtim. Niçin taarruz etmedi?' diye soruyorlar."

Ahmet Fevzi Bey, "Efendim.." dedi, "..bugün ben kendilerini taarruzun yarın sabah Çafak zamanına ertelenmesini rica ettim. Kabul etmediler. 'Ne olursa olsun benim emrim yerine getirilecektir'

buyurdular. Bendeniz ise bu emrin yerine getirilmesinde tehlike gördüğümünden yerine getirmedim. T

Üsteğmen Cevat Abbas

Taarruzu yarın Ğafak zamanına bıraktım, ona göre gereken emri verdim. Bendeniz bu suretle büyük bir sorumluluk yüklenmiş oluyorum'. Pağamız sabretsinler, yarınki savağın sonucundan memnun kalmazlarsa beni sorumlu tutsunlar."

Kâzım Bey, "Telefonda bekleyiniz" dedi.

Anafartalar Grubu Komutanının söylediklerini Liman Pağaya çevirecekti.

Albay Ahmet Fevzi Bey telefon kulağında, beklemeye bağladı. Ğakaklarından yol yol ter akıyordu.

Bunlar sıcaktan mıydı, piğmanlık teri miydi, Cevat Abbas anlamadı. Sessizce dığarı çıktı.

Dakikalar sonra telefon Ahmet Fevzi Bey'in yüzüne kapandı.

Ahmet Fevzi Bey çadırına çekildi.⁵³

ARIBURNU/SAĞ KANAT. 8 Ağustos 1915 Pazar, 3. gün, saat 20.15.

Telefon çaldı.

Ordu Kurmay Bağkanı Kâzım Bey Albay M. Kemal'i arıyordu. 1 ler zaman Ğakalağın Kâzım Bey çok ciddi idi. Resmi bir havada kısaca hatır sordu. Yanında Liman Pağa vardı anlağılan. Durumu hakkındaki bilgi istedi.⁵⁴

M. Kemal Ğu bilgiyi verdi:

"19. Tümen bütün hatlarında ve sapaşla duruyor. Fakat s.1ğ yan gerisi çok fena. Conkbayırı ve Ğahinsırtı'ndaki düğmanın geriden zarar vermesi devam ediyor. Bugün tümen karargâhı bu yüzden bir kayıp verdi. Bütün gün süresince de bu durumun düzeleceğine dair belirti görülmedi. Ğngilizlerin biraz ilerlemesi Arıburnu'nu düğürebilir. Daha bir an var, bu ânı da kaybedecek olursak bir genel felaket karğısında kalmaklığımız olasıdır."

Kâzım Bey M. Kemal'in yanıtını Liman Pağaya çevirdikten sonra sordu:

"Peki, çare, siz ne düğünüyorsunuz?"

"Ğlk yapılacak iş, yalnız Arıburnu'nun sağ yanını tehdit eden Conkbayırı'nı ve Kocaçimen'i değil, genel durum içinde Anafartalar'daki çıkarma hareketini de göz önünde bulundurmak ve ona göre önlemler almaktır. Bütün bu kesimlerdeki hareket ve kuvvetler birleğtirilmeli, tek bir ele verilmeli, bir komuta altına alınmalı, bağına da bu işi bağaracak enerjik bir komutan getirmelidir."

Kâzım Bey'in M. Kemal'in görüğlerini de Liman Pağaya çevirdi. Sonra bir soru daha sordu:

"Bu komutanlık size verilirse, kabul eder misiniz?"

"Evet."54a

Kâzım Bey konuğmaya kısa bir ara daha verdi. Belki yeni albay olduğ 34 yağındaki genç bir komutana iki kolorduya yakın kuvveti teslim etmenin doğru olup olmadığını tartığıyorlardı. Grup bir-iki tümenle daha desteklenince 'ordu' düzeyinde olacaktı.

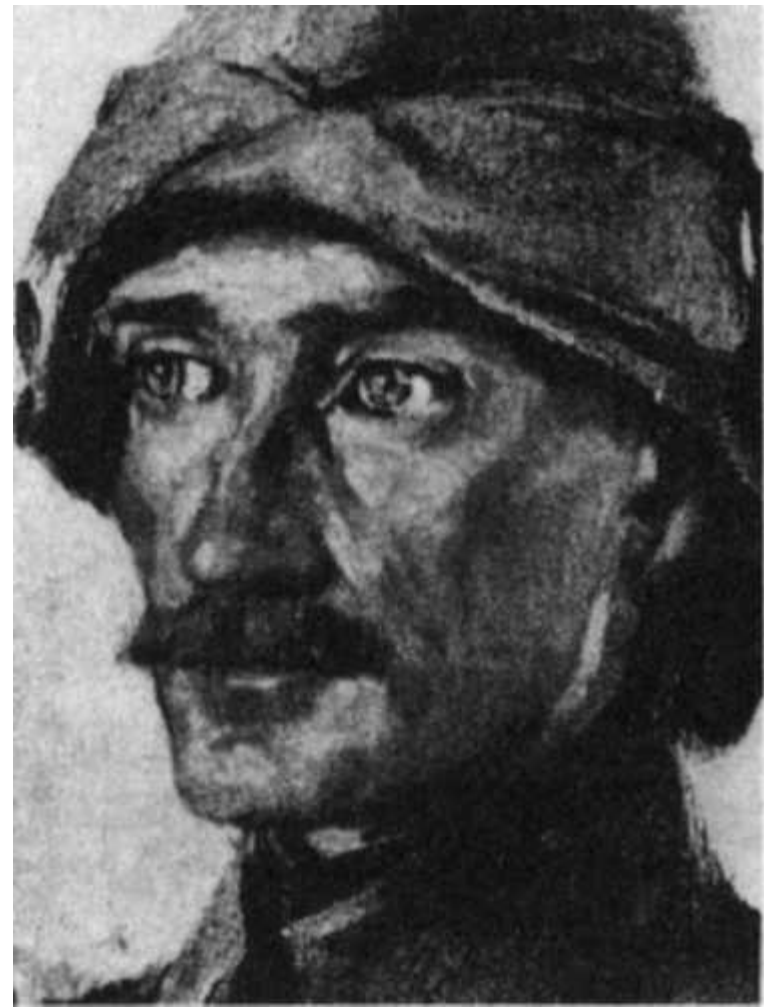
Kâzım Bey yeniden konuğtu:

"Liman Pağa Hazretleri 'Bu kadar çok kuvvetin birden emrinize verilmesi fazla gelmez mi' diye soruyorlar." M. Kemal sakin bir sesle yanıtladı: "Hayır, az gelir."

Kâzım Bey'in sesinde gizli bir keyif titredi: "Anladım. Ėyi akĖamlar." "Ėyi akĖamlar."55

CEPHANE kolu Bigalıya yaklağıyordu.

Dura dura, atları dinlendire dinlendire yol alıyorlardı. Köpek havlamalarına, top sesleri karığıyordu.

Arabacı cephane sandıkları ile Orhan'ın bağının arasına kaputunu yerleğtirmişti. Bağını yaslayan Orhan sallana sallana giderken uyuyor, rüyasında Dilber'i görüyordu; uyanıyor, Dilber'i hayal ediyordu.

Bir ateğbceği bulutunun içinden geçtiler.

ORDU EMRİ Çamlıtekk'e ve Kemal'ine aynı anda geldi.

Liman Paşa Albay Ahmet Fevzi Bey'i Anafartalar Bölgesi Komutanlığından azletti. Görevini yeni komutana bırakarak İstanbul'a dönmesini emreliyordu. İngilizlerin dağınık, düzensiz, savunusuz oldukları bir sırada 24 saat kaybedildi.553

Kemal'ine telefonla yazdırılan emir ise yeni Anafartalar Bölgesi Komutanı hakkındaydı.

Fahrettin Bey öteki kurmay arkadaşlarına seslendi, haberi verdi, sonra topluca Esat Paşa'nın yamaca oyulmuş küçük odasını doldurdular. Hepsinin yüzü gülüyordu. Esat Paşa "Herhalde olağanüstü bir olay var, yoksa böyle izinsiz, paldır küldür içeri dalmazlar" diye düğündü:

"Ne oluyor?"

"Liman Paşa Ahmet Fevzi Bey'i azletti, Anafartalar Grubu Komutanlığına bizim M. Kemal Bey'i atadı."

Kurmaylara sanki Conkbayır temizlenmiş, Suvla'dakiler denize dökülmüş gibi rahat bir hal gelmişti.

Fahrettin Bey iri sesiyle güldü:

"Bizim önerimiz kolordu komutanlığıydı. Onu çok gördüler. şimdi bir çeşit ordu komutanı yaptılar."56

9. Tümen de M. Kemal'e bağlanmıştı. Ohrlu Kemal Bey çakıyan bir sesle, "Öyleyse Poetrich Bey'e de yakında yol görünür" dedi. Kahkahalar yükseldi. Çaylar söylendi. Fahrettin Bey atama emrini Albay M. Kemal'e bildiren yazıyı hazırlamıştı. Esat Paşa'nın önüne bıraktı. Paşa besmeleyle imzaladı:

"Hayırlı olsun, Allah başarı versin."

"Amin!"

Ordu emri M. Kemal'e bildirildi.

ARIBURNU/SAĞ KANAT. 8 Ağustos 1915 Pazar, 3. gün, saat 23.15.

M. Kemal 19. Tümenin komutasını devr alacak olan 27. Alay Komutanı Gefik Bey'i (Aker) çağırmıştı.

Ona tümen ve cephe ile ilgili talimat verirken, tümenine veda yazısını da yazıyordu.57

Üç aydır cepheden ayrılmayan tek tümen komutanıydı. Çok zayıflamıştı. Üç gündür uyamamıştı.

Gece karanlığında, cephe gerisinden dolaşarak Çamlıtekkedeki Grup Karargâhına ulaşması, ordunun emri gereği, Saros tümenlerini, Anafarta Müfrezesini ve Cemil Conk'un emrindeki bazı birlikleri

yarın sabah erkenden taarruza kaldırması gerekiyordu.

Atlar hazırlanmıştı. Tümen Bağhekimi Yarbay Hüseyin Bey ile bir süvari subayı ve seyisler bekliyorlardı.

Karargâh kadrosu ve dört alay komutanı uğurlamak için küçük meydanda toplanmışlardı. Savaş uğultusu sürüyor, gemilerin ığıldakları tepeleri geziyor, aydınlatma fiÇekleri havada maytap gibi patlayıp parçalanıyordu.

57. Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey kısa, dokunaklı bir konuşma yaptı ve komutanın başarılı olması için dua etti. M. Kemal hepsiyle helalleğti. Son olarak yeni komutan Ėefik Bey'e sarıldı:

"Yüce Allah'tan ikimize de başarı vermesini diliyorum."

Atına atladı.

Önce görüntüleri kayboldu, sonra nal sesleri de duyulmaz oldu. Saat 23.30'du.58

CONKBAYIRI. 8 Ağustos 1915 Pazar, 2. gün, gece yarısına doğru.

Conkbayın'nın bir bölümü Türklerin elinde idi, bir bölümü de Yeni Zelandalıların.

Conktepe henüz Türklerdeydi.

8. Tümen Komutanı Ali Rıza Bey burayı düğmandan temizlemek için taarruza geçmiş, 24. Alay, Yeni Zelandalıların Ėahintepe'nin batıdaki tepesine yerleğtirdikleri ve iyi korudukları makineli tüfekleri alt edememiş.

Aydınlatma fiğeklerinin keskin ıÇıkları altında bile toprak görünmüyordu. Ėehitler Ėahinsırtı ile Conkbayırı arasındaki toprağı silme kaplamışlardı.

ĖKG SAAT at sürdüler.

Ancak 01.30'da Anafartalar Grubunun yeni karargâhını bulabildiler. Kurmay Bağkanı Hayri Bey Komutana yol göstermesi için Üsteğmen Cevat Abbas'ı görevlendirmişti ama karĖılaĖamamışlardı.

Grup Kurmay Bağkanı ile kurmay kurulu, adını çok duydukları Arıburnu kahramanı komutanı bekliyorlardı. Geldi.

Bağında kaba Ėayaktan haki renkli bir bağlık, arkasında temiz bir er kaputu vardı. Gözleri ve bakımlı elleri dikkati çekiyordu.

Oturur oturmaz düğman ile Saros tümenlerinin durumu, yerleri hakkında bilgi istedi. Açık bilgi alamadı. Tümenlere verilen son emri istedi. Kurmay Bağkanı son emri veremedi.

"Fevzi Bey nerede?"

"Çadırında uyuyor."

"Şimdi kendisini uyandırıp verdiği en son emri alacaksın."

Hayri Bey sessiz, sakin, durgun biriydi. Gitti, geldi. Elinde kendi yazdığı, taarruzla ilgili imzasız bir karalama vardı. Komutanı uyandırmaktan çekinmiŞ olacaktı. Bu karargâh biraz sonra taarruz edecek olan Grubun karargâhı idi ve yeni komutana son taarruz emri bulunup verilemiyordu.

"Hayri Bey, bu not son emir ise, Fevzi Bey imza etsin!"

Kurmay Bağkanı gitti, geldi. Fevzi Bey notu imzalamamıŞtı. Gelip bilgi de vermiyordu.583

Savağan bir orduda hiç yağanmamıŞ, düğünülemeyecek bir durumdu bu.

M. Kemal notu bir yana attı.

Kendi yolunu yine kendi açacaktı. Kurmay subayları ve karargah çalığanlarını topladı. Düğman, birlikler, bataryalar ve taarruz hakkında bildiklerini anlatmalarını istedi. En geniŞ bilgiyi Ordu bağlantı subayı olarak Grup Karargâhında bulunan Yüzbağı Neğet Bora verdi.59

Albay M. Kemal aldığı bilgileri birleştirdi. Biriken bilgi yeterli değildi ama hiç yoktan iyiydi.60 Biraz sonra bu yarım bilgiye dayanarak Ğngiliz Suvla Kolordusuna taarruz edecekti.

Yeni bir taarruz düzeni, son taarruz emrine göre yerleşmiŞ birlikler için, bu saatten sonra büyük sorun olurdu. Eski komutanın Liman Pağa'nın talimatına göre verdiği emri korudu. Gerisini savağ

sırasındaki ara emirlerle çözecekti. Bunu belirten yeni emir 7. ve 12. Tümenlere subaylarla, Kocaçimen-Conkbayırı çevresindeki birliklere emir atlıları ile gönderildi. Subaylara dedi ki:

"Haber subayı olarak orada kalacak, bana gerektiķe haber ulaştıracak ya da getireceksiniz."

Sağlık ve muhabere iğleri hakkında da ivedi bir çok önlem alması gerekiyordu. Bu konular açıkta durmaktaydı. Taarruz ederek iki tümenle Grup komutanlığının telefon bağlantısı hâlâ kurulamamıŞtı.

"Nasıl olur?"

"Çünkü telefon malzemesi yok efendim." "Niçin Ordudan istemediniz?" "Ordu ile bazı sorunlar vardı."

Bunlar Komutanın azline neden olan sorunlardı anlağılan. Özerinde durmadı. Ordu karargâhını aradı, nöbetçi subayla sorunu çözdü.

Hızı, kararlılığı, kesinliği, soğukkanlılığı, geneli kavrayığı ve ayrıntıları atlamayığı, anlağılır ve yapılabilir emirler vermesi, askerin yemeğini ve sağlığını çok önemsemesi, kurmayları çok etkilemiğti.

Gün doğmak üzereydi.

Karargâhta yapılacak işler bitmişti. Savaş idare yeri Çam-ıtekke'nin kuzeyindeki tepede hazırlanmıştı. Oraya hareket edildi.

Biraz sonra Yarbay Willmer Bey de geldi. Herhalde Ordu Ko-mutanınca uyarılmıştı. Saygıyla durdu.

Willmer'in bir Türk subayından çekindiğini ilk kez görüyordu Kurmayların onurları okandı.

KOCAÇĞMEN Kesimi Komutanı Yarbay Cemil Bey iki gündür uyumamış, gündüzler de çok heyecanlı, yorucu geçmişti. Conkbayırının durumu büyük sorundu.

Sabah yapılacak taarruza elindeki küçük birliklerle yardımcı olması gerekiyordu. Biraz kestirmek için dertop ettiği kaputuna bağını yaslamış, ânında uyumuştü.

Bir emir atlısının kendisini aradığını, çok önemli bir emir getirdiğini işitiyor ama silkinip de gözlerini açamıyordu. Kurmay Bağkanı sarsarak uyandırdı.

Emir atlısı yeni Komutanın emrini getirmişti.

Mum feneri ışığında okumaya çalıştı. Bağaramadı. Yorgunluktan gözleri iyi görmüyordu. Kurmay Bağkanına, "Siz okuyun, özet olarak anlatın" dedi.

Kurmay Bağkanı emri okumuştü, özetledi:

"Yeni Grup Komutanlığına Albay Mustafa Kemal Bey gelmiş. 'Taarruz eski emre göre yapılacak, gelişmeye göre yeni emirler verilecektir' diyor."

Cemil Bey çok sevindi:

"Hay Allah razı olsun. Fevzi Bey'in emrine göre düzen almıştık. Birtakım yeni kararlar alıp eski emri değiştirmek bu saatte her şeyi alt üst ederdi. Böyle ince düşünüşlü, pratik bir komutan bizi düzlüğe çıkarır."61

SUVLA. 9 Ağustos 1915 Pazartesi, 4. gün, sabah çok erken.

Tarihe Birinci Anafartalar Savaşı diye geçecek olan ünlü savaş Çafakta bağladı.

Türlü gecikmeler ve rastlantılardan onra Türkler ve İngilizler birbirlerinden habersiz, bu sabah karışıklı taarruza geçeceklerdi. Dünyanın heyecanla izlediği büyük seferin son aşamasına girilmişti.

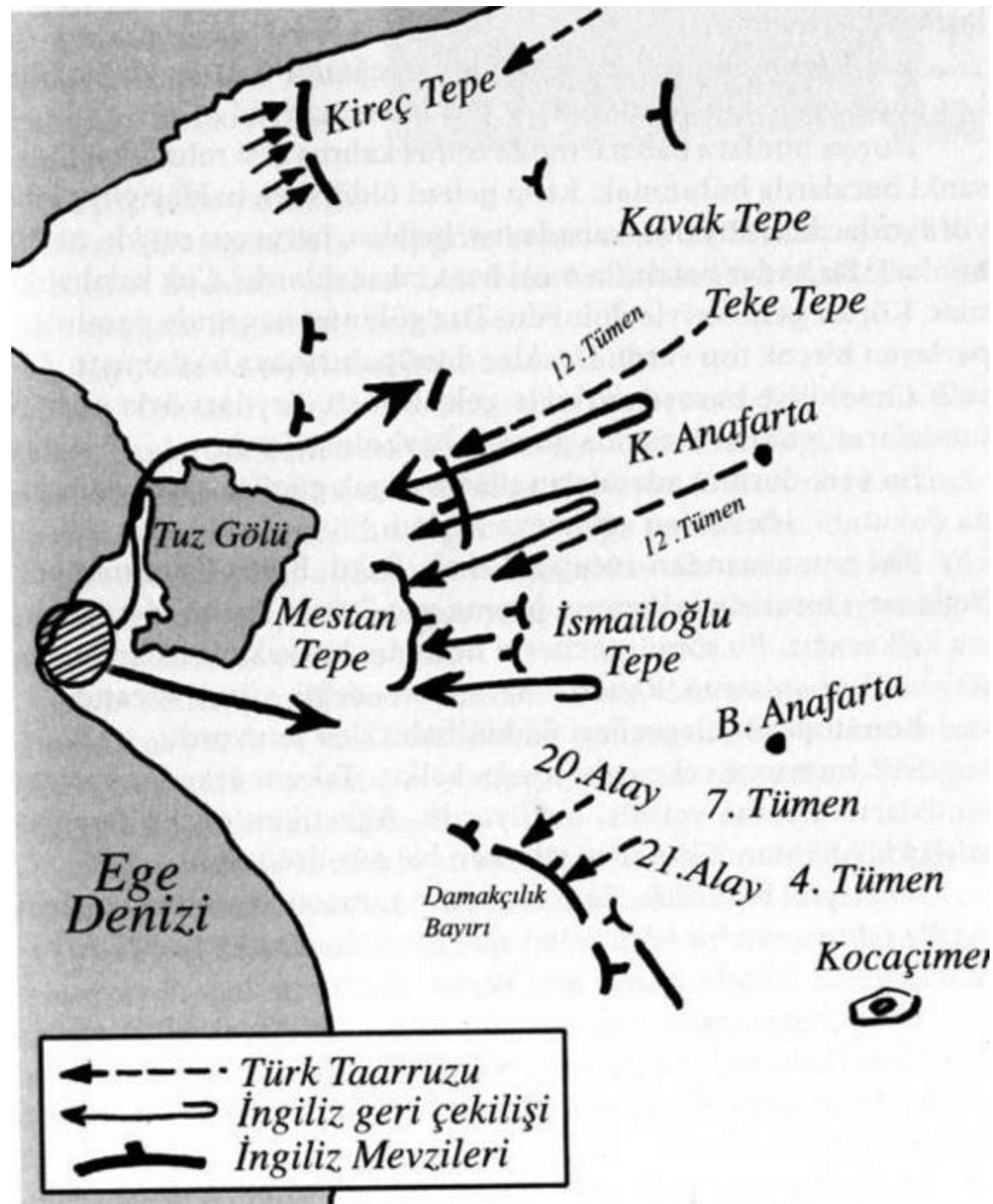
İngilizler iki tümenle Anafarta tepelerine doğru taarruz edeceklerdi. Üçüncü tümen geride, yedek bekleyecekti.

Türkler İngilizlerden önce harekete geçmiş, yamaçları hızla tırmanıp Anafarta tepelerini tutmuşlardı.

Tepelerden körfez ve ova resim gibi görünmekteydi.

İngilizler de bu sırada tarlaları, bahçeleri ezerek kol kol yaklaşmaya başladılar.

12. Tümen den Takım Komutanı Teğmen Sait işgalcileri ilk kez görüyordu. Gözlerini dört açmış bakmaktaydı

www.cizgiliforum.com

Birinci Anafartalar Savaşı

Dünya bunlara babalarından miras kalmış gibi rahatlık içinde, sanki buralarda bulunmak, karşı geleni öldürmek haklarıymış gibi yürüyorlardı. Dünyanın kabadayısı, belalısı, haraççısı mıydı, neydi bunlar? Bu kadar haydutla nasıl başa çıkacaklardı? Çok kalabalıktılar. Körfez gemileriyle doluydu.

Tuz gölünün üzerinde namluları parlayan birçok top vardı. Uçaklar dönüp durmaya başlamıştı. Zavallı tümeni ise buraya zorlukla gelebilmişti. Sayıları öyle azdı ki fundaların, otların arasında gözden kaybolmuşlardı.

Bu ezik durum, adamların pis tavrı çok gücüne gitti, gururuna dokundu. Hırsından ağlamaya başladı.6,a

Biri omuzlarından tutup silkeledi. Baktı. Bölük Komutanıydı. "Ağlamayı bırak da takımının başına geç.." dedi, "..birazdan hücum kalkacağız. Bu sömürgecilerin ne kadar korkak olduklarını ben size kaç kez anlattım. Rahatla. Savaş sayı değil, yürek kazanır."

Komutan sömürgecileri Seddülbahir'den tanıyordu.

Sait burnunu çeke çeke ayağa kalktı. Takımı arkada, uzakta, fundaların arasına yatmış, bekliyordu.

Ağladığını görüp duymamışlardı Allahtan. Gözlerini silerken bir gürültü koptu.

Bıçak gibi bir bölük, Tekketepe'nin yamacını tırmanan birinci İngiliz taburunun bir bölümünü esir, bir bölümünü yok etti. Arkasından gelen iki tabur hızla geri kaçtı.

Yüzbaşı seslendi:

"Gördün mü?"

Emirler duyuldu. Harekete geçilecekti. Tepenin üzerindeki birlikler ayağa kalktı.

Her asker yere saplanmış bir mızrak gibi dimdik duruyordu. Hiçbiri yolda yorgunluktan dili sarkan askere benzemiyordu.

Sait'in içi güvenle doldu, "Zor gün milletiyiz" diye düğündü.

Harekete geçildi.

12. Tümenin alayları taarruz düzeni içinde, tepelerden ağağıya akmaya başladılar. Ovada üç gündür azap içinde bekleyen Anafarta Müfrezesinin birlikleri bayram ettiler.

Türk bataryaları İngilizleri, savaş gemileri ve İngiliz bataryaları da Türkleri ateş altına aldılar.

Dolanan uçaklar bombalarını bırakmaya başladılar. Ğki Türk uçağıda İngilizleri bombaladı.6"5

Kıyı, ova ve tepeler cehenneme döndü.

12. Tümenin alayları ile Anafarta Müfrezesinden küçük birlikleri, canlarını, kanlarını esirgmeden ilerlediler, İngiliz taarruzunu dövüşerek, boğuşarak kırdılar, ilerleyen kolları dağıtıp İngiliz tümenlerini tuz gölüne doğru sürmeye koyuldular.610

Yorgun, bitkin olduğu söylenen asker bu asker miydi? Yüz yıl dinlenmiş gibiydi. Koğuyar, yatıyor, kalkıyor, zıplıyor, atılıyor, uçuyor, harikalar yaratıyordu.

M. Kemal gözetleme yerinden savaşı dikkatle izlemekteydi. Gereklikçe yazılı ya da sözlü emirler yollayarak, topçuları ve birlikleri yönlendiriyor, sıkıştırıyor, uyarıyor, cesaret veriyor, birliğini avucunun içinde tutuyordu.62

Anlaşılıyordu ki elinde birkaç alay daha bulursa, Suvla kıyılarında ve Anafarta ovasında tek İngiliz bile kalmayacaktı.

General Hamilton da savaşı Triad gemisinden dürbünle izlemekteydi. Çok ümitliydi. Ümidi çok çabuk söndü. İngiltere'nin savaşa sürebileceği en modern üç tümen bocalıyordu.

Tekketepe'nin ele geçirilemediğini anladı. O kadar gurur duyduğu askerler panik halinde geriye kaçıyorlardı. Türkler Anafarta tepelerinden merkeze doğru yayılmakta, binlerce süngü kızgın güneş altında çakıp durmaktaydı.

Yanında savaşı izleyen Amiral de Robeck'e döndü:

"Düşman olağanüstü Ğevkle savaşıyor."63

"Evet, yazık ki."

7. TÜMEN de iki alayı ile Büyük Anafarta köyünün güneyinden Damakçılık Bayırına taarruz edecekti. Burayı ele geçirirlerse, Suvla'ya çıkanlarla Anzak birliklerinin birleşmesi engellenecekti.

Birlikler erkenden uyanmış, çorbalarını içip sessizce ileri yanaşmışlardı..

Altı İngiliz taburu da bu sırada bu yöne doğru ilerlemek için hazırlık yapmaktaydı.64

20. Alay Komutanı Yarbay Halit Bey en öndeki takımlara kadar birliklerini gezdi.65 Subay adaylarına, çavuşlara, çalışkan erlere kadar herkesin adını bilirdi. Kimine hatır sordu, kiminin sırtını okşadı, kimiyle şakalaştı. Sonra herkesi iç enginliğiyle yalnız bıraktı.

Bütün birliklere savaş öncesine özgü derin sessizlik çöktü. Herkes içine çekildi. Gün içiyordu.

04.30'da komutlar, boru ve trampet sesleriyle taarruz başladı.

20. Alay Kayacık deresini aşıp Damakçılık Bayırı'na atıldı. İlerlemeye başlamış olan İngiliz taburları durdular. Takviye için Conkbayırı'na yollanan birlikler de ilerlemeyi kesip bu sürpriz birliğe döndüler.

Damakçılık Bayırının çevresindeki İngiliz makineli tüfekleri takırdamaya, cayırdamaya, ulumaya başladı. Sel gibi mermi yağıyordu. 20. ve 21. Alayın öndeki taburları bu kızılca sele daldılar.

Arkadaşlarını toprağa bırakarak ilerlediler. Savaşları izleyen sağlıkçılar iki yaralıyı bir sedyeye sığdırıp geriye taşıyorlardı.

20. Alay İngiliz mevzilerinin 100-200 metre yakınına kadar sokulabildi. Çok azalmıştı. Durdu.

21. Alay da durmak zorunda kalmıştı. Bir adım sonrası toptan yok olmuştuk.

Makineli tüfekleri susturmak için tümenin elindeki tek batarya, kendini feda etmeyi göze alarak açığa çıktı. Ama İngiliz savaş gemileri ile Anzak kesimindeki ağır toplar bu çevreyi delice ateş altına aldılar.

Açığa çıkan bataryanın komutanı ile birçok topçu er vuruldu.

Fedai müfrezeleri de makineli tüfeklerle baş çıkamadılar. O kadar çok makineli tüfek vardı.

20. Alayın en ilerdeki taburu ağır kayıp vermişti. Saat 10.00 sıralarında bir İngiliz birliği bu yaralı birliğe hücum kalktı. Sağ kalanlar savunuyu için biraz geriye çekilip yayıldı. Onun geri çekilmesi üzerine yanı sıra kalan öteki tabur da, mermi yağmuru altında, biraz dağınıkça geri çekilmek zorunda kaldı. 21. Alay da geri çekilmişti.

Azıcık soluk alsalar, yüzlerini yıkayıp toparlansalar, düzene girseler iyi olacaktı. Sonra yeniden taarruza kalkarlardı. Bunu kaç kez yapmışlardı.

Ama Tümen Komutanı Halil Bey telaş etti. Alay komutanlarını, dağılan askerleri toplayıp düzene koymaları, yedeklerle takviye ederek hemen, hemen, hemen yeniden taarruza kaldırmaları için zorladı.

Alay ve tabur komutanları cephe hattına geldiler.

Asker dağılmış değildi. Çok kayıp vermişti. Şehidi, yaralısı çoktu. Subay kalmamış gibiydi. Ama emir emirdi. Sağ kalabilen subayların ve çavuşların yardımıyla birlikleri taarruz düzenine soktular. Askere gevrek vermek için iki alay komutanı da birlikte ilerledi.

"Haydi çocuklarım!"

Dereyi aştılar.

Mermi seli onları da kollarına aldı. Halit Bey Şehit oldu, Yusuf Ziya Bey ağır yaralandı.66

7. Tümen taarruzu durdurdu.

SUVLADA Ğngiliz taarruzu kırılmığ, Ğngiliz tümenleri, tıpkı Anzaklar gibi, toprağa yapığarak denize dökülmemeyi bağarmığtı.

Bölgedeki Anafarta tepeleri, Ğsmailoğlu Tepesi, Kireçtepe, Küçük ve Büyük Anafarta köyleri, Abdurrahman Bayırı Türklerin elinde kalmığtı. Bu sonuçtan sonra Ğngilizlerin Anafarta tepeleri üzerinden Kocaçimen Tepeye ulağarak, orada sağ ve sol kuğatma kollarıyla birleğmesi planı ölmüÇtü.

Türk savunması bu düzeniyle Ğngilizlerin hücumunu karĖılayacak, püskürtecek duruma gelmiğti.

Hamilton'un çok emek vererek hazırladığı, büyük ümitlerle uygulamaya koyduğu planın Suvla ayağı Birinci Anafarta Savağı ile kırılmığtı.

M. Kemal ileriye düğünerek, kayba yol açacak zorlamalara gerek görmedi. Birliklere buldukları yerleri sağlamlağtırarak savunmaya geçmelerini emretti.⁶⁷

Ėimdi sıra bu büyük planın Conkbayırı-Kocaçimen ayağını kırmaya gelmiğti. Bunu bir an önce bağarmak gerekiyordu.

Liman Pağa'nın karargâhta beklediğini öğrenince, Conkba-yın'na gitmeden kurmaylarıyla Çamlıtekke'ye uğradı.

Liman Pağa M. Kemal'in zaferini kutladı:

"Büyük iğ bağardınız. Ėu anda General Hamilton'un yerinde olmak istemezdim. Çevremizde bu konuda gösterdiğim telağı ve sertliği belki anlamamığ olanlar vardır. Varsa Ėu hususu gözden kaçırdıklarını sanıyorum. Hamilton kazansaydı Ğstanbul yolu açılmığ olacaktı. Dünya ayağa kalkacak, olay tarihe büyük bir Ğngiliz zaferi olarak geçecekti. Savağın gidiği değiğecekti. Ğstanbul'a Ruslarla birlikte çok hağin olarak gireceklerdi. Kimbilir ne acı, unutulmaz, rezil olaylar yağanacaktı. Siz, yetersiz bir kuvvetle bu büyük zaferi tersine çevirdiniz. Bu zafer tarihe sizin adınızla geçti."

Birer kahve içtiler.

Liman PaĖa M. Kemal'e 'ne yapmayı dūĖündūĖünü' sordu. M. Kemal Conkbayırı'na gitmek istediĖini, bazı sakıncaları olmakla birlikte dūĖmana cepheden taarruz etmeyi dūĖündūĖünü açıkladı.

Conkbayırı güven altına alınmadan ordu güven altında olamazdı.

Liman PaĖa taarruz için bağka türlü bir düzen dūĖünüyordu. Açıkladı. Ama bu genç, muzaffer komutanı kararlarında serbest bıraktı:

"Kararınızı kesinlikle etkilemek istemem. Sadece dūĖüncelerimi söylemiĖtim."68

Yürekten baÇarı dileyerek ayrıldı. AkĖam alacası iniyordu.

Bu saatte ormanlardan ve tepelerden geçerek Conkbayırı yolunu bulmak sorundu. Grubun kurmayları yolları bilmiyorlardı. Bu bölgeye ilk kez gelmiğlerdi. Haritaya bakarak, tepelerin arkasından geçen bir patikadan gitmeyi önerdiler. Çok zaman alacak uzun bir yoldu. Birinin aklına 9.

Tümenin yolladığı bağlantı subayı geldi. O buraları bilebilirdi.

Subay zayıf, küçük, temiz yüzlü bir süvari asteğmeniydi.

"Kocaçimen'e giden yolu biliyor musun?"

"Evet efendim."

"Hangi sırtları izliyor bu yol?"

"Efendim sizlere sırt adı sayamam. Buranın haritasını görüp incelemiğ değilim. Ama bu çevreyi iyi bilirim. Bu çevrede sizi istediğiniz yere götürürüm."

Kurmaylar kararsız kaldılar.

M. Kemal, "Bana bak çocuk." dedi, "..sen yolu bulmakta kendine güveniyor musun?"

Asteğmen çakı gibi durdu: "Evet efendim!"

Güvenmekte haklıydı. Yarımadanın güneyinde eskiden beri bulunan 9. Tümenin bir süvari subayı olarak bu çevreyi avcunun içi gibi biliyordu.

"ğaGırırısan karıGmam ha!"

"Merak etmeyin!"

"O halde düG önümüze."

Yola çıktılar.

Çok gitmeden bir İngiliz uçağı belirdi, baGlarının üzerinde bir iki kez döndü, alçaldı, son bombalarını attı. Bombaları bitince makineli tüfekle saldırıya geçti.

Karargâh kurulu saklanmak için yolun iki yanındaki ormana dağılmıGlardı. Yolun üzerinde iki kiGi kalmıGtı: M. Kemal ve süvari teğmeni.

"Aferin. Sen bir yana savuGmadın

ha!"

"SavuGmadım efendim. Size yol göstermek için bekliyorum."

M. Kemal bu sakin, kendinden emin ve terbiyeli teğmene dikkatle baktı:

"Adın ne senin?"

"Zeki."69

"Geç öne, hızlı gidelim. Conkbayı-rı'na, 8. Tümen Karargâhına gideceğiz." "BaGüstüne!"

Ėnatçı uçağın takibi altında dört nala gittiler. Hava iyice karardı. Uçak görünmez oldu. Kocaçimen Tepesi'nin güney yamaçlarından geçerek Conkbayırı'na doğru yol aldılar.70

Zeki Doğan Hava Kuvvetleri

Komutanı iken

CEPHANE KOLU Büyük Anafarta köyüne gelmiGti. Kolu cephaneciler karGıladı. "Geç kaldımız."

"Bu cılız atlarla yine iyi geldik."

Orhan 7. Tümenine atandığını söyleyerek ne yapması gerektiğini sordu. Cephaneçilerin başındaki çavuş "Bu gece bizim misafirimiz olun." dedi, "..bugün iki alay komutanımız Gëhit oldu. Herkes acılı.

Yarın ben sizi karargâha götürürüm."

"Peki."

Büyük Anafarta köyünden Suvla körfezini dolduran gemiler görünüyordu. Hepsi ıGık içindeydi.

Donanma gecesini gibi idi. Bu arsızlık Orhan'ın gücüne gitti. Çavuşa, "Bu gemilere niye ateş etmiyoruz?" diye sordu.

"Toplarımız 7,5'lük. Bunların mermisi oraya ulaşmaz."

Her topun günde en fazla on mermi atmak hakkı vardı ama sır olduğu için bunu söylemedi.71

CONKBAYIRI. 9 Ağustos 1915 Pazartesi, 3. gün, gece.

Ğniçli çıkıçlı, ürkütücü yollardan uçar gibi geçerek geç vakit 8. Tümen karargâhına ulaçtılar. Albay Ali Rıza Sedes M. Kemal'i büyük bir sevgiyle karçıldı, Selanik'ten tanıçıyorlardı. Anafarta savaçının güzel sonucunu öğrenmiçti, sarılıp kutladı.

Zor, kaygı verici bir gün geçirmiçti. Bir ara Besim Tepe elden çıkmıç, büyük özveriyle geri alınmiçti.

Conkbayırı'nın yarısına yakın kısmı düçman elindeydi. Çok çabalamıçlar ama Conkbayırı'nı temizleyememiçlerdi.72

Çay içip peynir ekmek yiyerek konuçtular.

"Alman Komutan ne âlemde?"

"Düçman bugün bütün gün bizim kesimi bombardıman etti. Hiç rahat vermedi. Yarbay Poetrich tümenini bırakıp ortadan kayboldu. Sağlam bir yer bulup oraya saklandı herhalde. Arattırdım.

Çocuklar bulamadılar. Saklanmayı çok iyi baçardığını söyleyebilirim."73

Bulunanlar kahkahayla güldüler.74

Tümenin ilk yetiçen 24. Alayı çok kayıp vermiçti. 23. Alay yeni gelmiçti. Vehip Paça iki alay daha yola çıkarmıçti. Bunlardan birinin, 28. Alayın bu gece yetiçeceğı anlaçılıyordu.

M. Kemal eldeki azıcık kuvvetle yarın sabah Conkbayırı ve çevresindeki düçman birliklerine taarruz etmek niyetinde olduğunu açıkladı.

Tümen Komutanı ile Kurmay Baçkanı Binbaçı Galip Bey kaygıyla baçtılar. Galip Bey saygıyla,

"Düğman yaklaşık iki tümen.." dedi, ".taarruz etmek için iki alayın da gelmesini beklemenin doğru olacağını düğünüyorum."75

M. Kemal bu görüğü hesap ve mantığa uygun buldu ama taarruz kararını değiştirmedii. Çünkü Ėiddetli ve hızlı bir baskınla Conkbayırı ve çevresini düğmandan temizleyeceğine, Arıburnu cephesini rahatlatacağına güveniyordu. Yol boyunca olumlu ve olumsuz bütün olasılıkları birçok kez düğüne düğüne gelmişti.

Ėlk aÇama için bu yeterliydi.

Daha büyük ve kesin sonuçlu taarruzlar için hazırlanmak, çok kuvvet ve ağır top toplamak gerekirdi.

Bunun gerçekteğmesi uzun zaman alırdı. Oysa geçen her saat Türklerin zararına, düğmanın yararına iÇliyordu.

Düğmanla arada Conkbayırı'nın doruğu vardı. Doruğun bir yanında Türkler, öbür yanında düğman bulunuyordu. Ėkisi arasındaki uzaklık 20-30 adımdı. Bu siperleri gözlerini kırpmadan 24. Alayın sağ

kalmığ Mehmetleri beklemekteydi.

M. Kemal planını açıkladı: 23. Alay ve yetiğeceği anlağılan 28. Alay büyük bir sessizlik içinde Conkbayırı sırtının arkasında toplanacak, taarruz baskın tarzında süngü hücumu olarak yapılacaktı.

Taarruz geliğene kadar tüfek ve top kullanılmayacaktı.

Hepbirden, kitle halinde bir can gibi ileri atılacaklardı.

Hücum için M. Kemal iğaret verecekti.

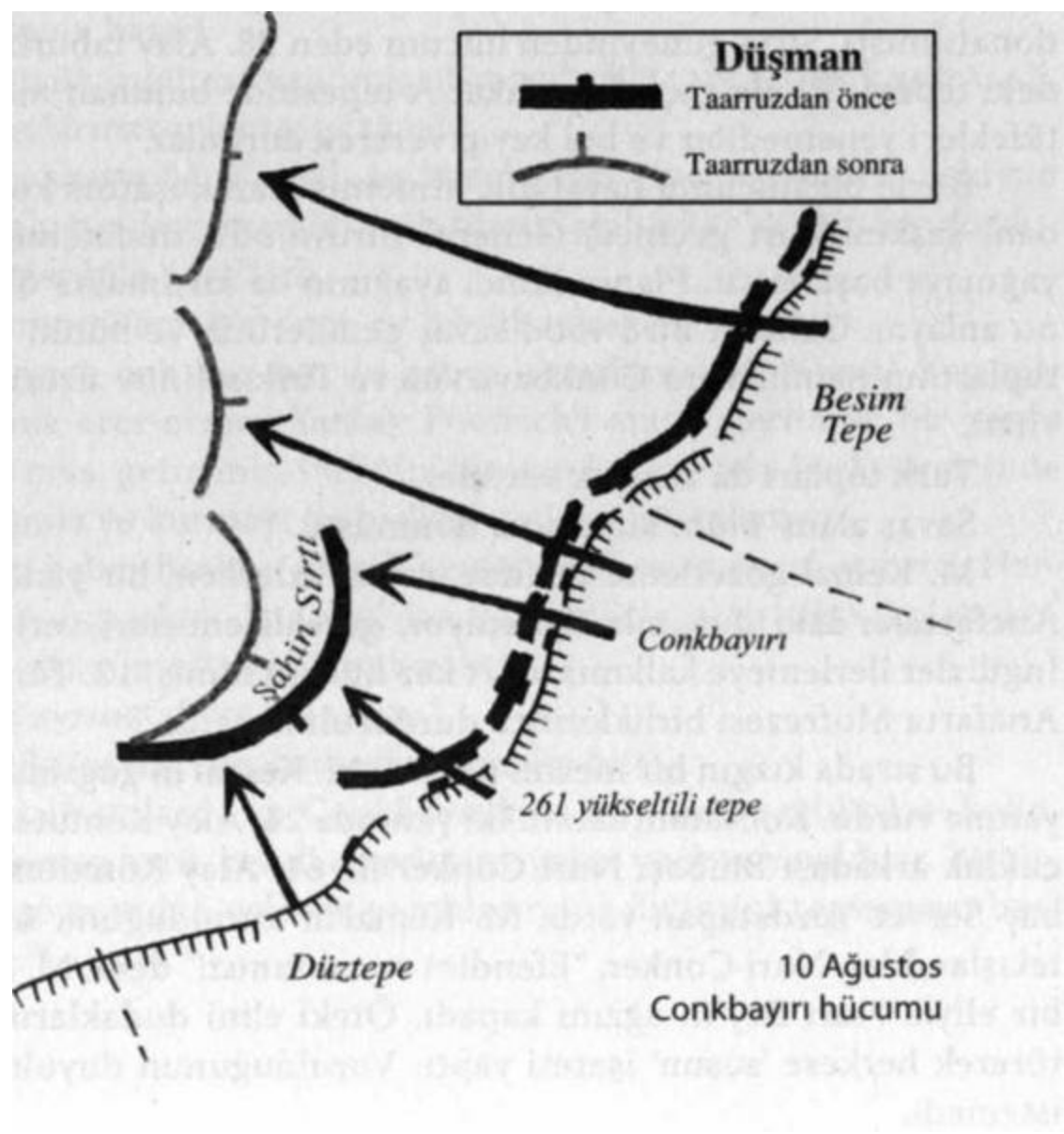
Bunların hücumunu siperdekilerin ve sağ yandaki birliklerin hücumu katılması izleyecekti. Taarruz saati 04.30'du.

"Birlikleri hücumu hazırlamanızı rica ediyorum. Askere sıcak yemek vermeyi ihmal etmeyelim."

"Emredersiniz."

O zamana kadar bir-iki saat uzanıp dinlenmek istiyordu. Ali Rıza Bey küçük bir er çadırı hazırlatmıştı. Çadıra çekilip saman

yatağa giysisiyle uzandı. Ama olaylar ve sorunlar uyumasına fırsat vermeyecekti. Gece yarısından sonra 28. Tümenin geldiğini öğrenince sevindi. O sevinçle biraz daldı.76

CONKBAYIRI. 10 Ağustos 1915 Sah, 4. ve son gün, sabaha karşı.

Tümen Komutanı çadır kapısından seslenerek birliklerin hazır olduğunu bildirdi.

M. Kemal yatağın içinde oturdu. Uzunca zaman sessizce durdu. Sonra kalktı. Elini yüzünü yıkadı.

Bağlığını giydi. Tabancasını kuşandı, kırbacını alıp çadırın önüne çıktı.

Çok güzel, yumuşak bir geceydi.

Yıldız yağmurları sürüyordu.

Öki alay ile bazı küçük birlikler Conkbayırı ile 261 yükselti-li tepenin sırtları arkasında sessizce hücum düzenine girmişlerdi. Tümen Komutanı, Kurmay Başkanı, yolu bulup da yetiğen kurmaylar, alay komutanları ile birlikte birlikleri selamlayarak denetledi. Alçak sesle subayların hatırını sordu, askerlerle konuştu. Çorbalarını içmişler, birbirleri ve komutanlarıyla helalleşmişlerdi. Bir ayaklarını ve süngülerini ileri uzatmış, bekliyorlardı. Askerlerle birlikte ileri atılacak olan takım ve bölük komutanı subaylar da, kılıçlarını ve tabancalarını ellerine almışlardı.

Hepsi hücumu hazırdı.

Ceketinin sağ üst cebindeki saatini çıkarıp çakmak ıġığında baktı. Dört buçuġa geliyordu. Gün atacaktı. Ortadaki birliġin önünde durdu.

"Askerler!" dedi, "..karġımızdaki düġmanı yeneceġimize hiç ġüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin.

Önce ben ileri gideyim. Siz benim kırbacımla iġaret vereceġim zaman hep birden atılırsınız. Gazanız mübarek olsun!"

Doġu ufku aydınlanıyordu. Uzakta okunan bir ezan dalgalanarak yansımaya baġladı.

M. Kemal yüksekçe bir yere yürüdü. Durdu. Askerlerine baktı. Soluk ġafak ıġığında binlerce çelik süngü ve demir yüz parlıyordu. Subaylar ve askerler de alacakaranlık içinde hayal gibi görünen Komutana bakıyorlardı.

M. Kemal kırbacımı havaya kaldırdı, bir süre öyle tuttu, bütün birlikler görmüġ olmalıydı, hızla indirdi.

Subaylar yüreklerini yerinden koparırcasına haykırdılar:

"Haydiiiiiii!"

Askerlik tarihinde bir daha eġine rastlanmayacak olan büyük süngü hücumu baġladı. Binlerce subay ve asker, tek bir beden gibi hızla ileri atıldı.

Lav gibi aktı.

Yer gök subayların ve Mehmetçiklerin savaġ çıġlıkları ile sarsılmaktaydı:

"Allah Allah Allah Allah Allah..."

Kısa zamanda Conkbayırında tek bir canlı düġman kalmadı. Lav yayıldı, ilerledi. Yarlar, uçurumlar, vadilerle dolu vahġi arazide amansız bir boġuġma sürüp gitti. Kaçan askerleri yakalamak için çılıġın Türkler yarların tepesinden aġaġı atlıyorlardı. Dirilir gibi topraġından altından çıktıkları gibi ġimdi

de kuÇ gibi uçuyorlardı.

Uçan Türkler bir Çanakkale efsanesi olarak kitaplara geçecekti.

Conkbayırından Sazlıdere'ye inerek dere yatağından denize kadar gidenler vardı.

Conkbayırının sağındaki birlikler de bu olağanüstü hücumla katılarak, zayıflıklarına rağmen, düğman mevzilerini dağıttılar, beğ yüz metre, bin metre geriye sürdüler.

Ama Ėahinsırtı sorundu.

Sırtın iki tepesi ve çevresi, yer yer, birçok makineli tüfikle donatılmıştı. Sırta güneyinden hücum eden 28. Alay taburları öndeki tepesi (P) ele geçirdiler fakat A tepesinde bulunan makineli tüfekleri yenemediler ve bol kayıp vererek durdular.⁷⁷

Böyle bir hücumu hayal bile etmemiş olan kuğatma kollarından, ĖaĖkınlıkları geçince, General Birdwood'a imdat mesajları yağmaya başlamıştı. Planın ikinci ayağının da kırılmakta olduğunu anlayan General Birdwood savağ gemilerinin ve bütün Anzak toplarının namlularını Conkbayırına ve Türk selinin üzerine çevirtti.

Türk topları da karĖılılık verdiler. Savağ alanı ölüm kuyusuna dönmüştü.

M. Kemal gözetleme yerinde, savağı izlerken, bir yandan da Anafartalar'daki durumla ilgileniyor, gerekli emirleri veriyordu. İngilizler ilerlemeye kalkmış, dört kez hücum etmiş, 12. Tümen ve Anafarta Müfrezesi birliklerince durdurulmuşlardı.⁷⁷³

Bu sırada kızgın bir mermi parçası M. Kemal'in göğsünün sağ yanına vurdu. Komutanı sarstı. Ėki yanında 24. Alay Komutanı, çocukluk arkadaşı Binbaşı Nuri Conker ile 64. Alay Komutanı Yarbay Servet Yurdatapan vardı. M. Kemal'in vurulduğunu sanarak telaşlandılar. Nuri Conker, "Efendim vuruldunuz!" dedi. M. Kemal bir eliyle Nuri Bey'in ağzını kapadı. Öteki elini dudaklarına götürerek herkese 'susun' iğareti yaptı. Vurulduğunun duyulmasını istemedi.

Binbaşı Nuri Conker

Mermi parçası milyonda bir olasılıkla sağ cebindeki küçük demir saate çarpıp onu parçalamış, vücuduna ciddi bir zarar vermemişti.⁷⁸ Birkaç santim sapmış olsa.. Nuri Conker bir mucizeye tanık olduğunu düşündü. Derin bir nefes alarak, "Allah seni millete bağışladı" dedi.

GENERAL HAMILTON Conkbayırı felaketini Suvla'dan Gökçeada'ya döndüğü zaman öğrendi.

Kahroldu.

Büyük planın Conkbayırı-Kocaçimen ayağı da kırılmıştı. 'Çok ustaca yönetilen ve çok kahramanca savağan Türk ordusu' karĖısında pes etme zamanı gelmiş miydi? Oooo, hayır!

Büyük İngiltere yenilmiş olamazdı. Bir çare bulmak gerekirdi. Kurmaylarını toplantıya çağırıldı.

Bu saatte M. Kemal ve kurmayları yine Asteğmen Zeki'nin kılavuzluğunda orman içi yollardan Çamlıtekke'ye dönüyorlardı.

Atlar bile neçeliydi.

Sonuç Kemalyeri'nde de büyük neçeye yol açmıştı.

Ayrıca çok hoş bir de haber almışlardı: M. Kemal Bey saldırı sona erer ermez Yarbay Poetrich'i aratıp gerilerde bir yerde buldurmuş, getirtmiş, birliğini bırakıp kaçtığı için herkesin içinde açağlamış ve kurmayı ile birlikte orduya postalamıştı.

Bu haber Binbaşı Ohrili Kemal Bey'i sevinç sarhoşu etti. Herkese çay ısmarladı, İstanbul'dan bayram için getirttiği çikolata kutusunu da cömertçe ortaya bıraktı:

"Buyrun, afiyet bal olsun."

Çikolatalar beş saniyede kapıgılıp bitti.

Anafartalarda ve Conkbayırı'nda iki yanın sağlıkçıları kollarında beyaz bant, kendi siperlerine yakın yerlere yayıldılar. Birbirlerini görmezden gelerek yaralılarını ve ölülerini toplamaya başladılar.79

GECE İngiliz gazeteci Ashmead-Barlett sıcağı sıcağına Conkbayırı savaşını yazdı:

"10 Ağustos sabahı Türkler Gafakla beraber Conkbayırı'ndan son derece Giddetli bir saldırıyla süngü hücumunda bulundular. Hayatlarını küçümseyip alay ederek yapılan bu hücum karşısında birliklerimiz sırtların eteğine doğru çekilmek zorunda kaldılar.

Fakat bu saldırı, karadaki sahra ve obüs toplarımızın Giddetli ateşi ile cezasız bırakılmadı. Türklerin yanağık düzende ve birbiri gerisinde tertiplenmiş dört piyade hücum hattının Giddetli saldırısı ancak bu etkili topçu ateşi altında kırılabilirdi..

Gemi toplarının hücum safları arasında patlayan mermilerinin havaya uçurduğu insanlar, parça

parça etrafa saçılıyordu. Bu cehennemî topçu ateği bile Türk saldırısı durduramadı.

Son olarak on makineli tüfeğimizin yakın mesafeden yaptığı yarım saat süren ateği bu saldırı durdurulabildi.

Bu tüfeklerin namluları kıpkızıl ocaktan çıkmış bir demir haline gelmişti." 80

Yazısını sabah Gökçeada'daki lanet olası sansür kurulundan geçirip Londra'ya yollayacaktı.

GENERAL Hamilton gece durumu kurmayları ile değerlendirmişti.

Elinde, Gökçeada'da yedekte tuttuğu bir tümen vardı, 54. Tümen. Mısır'dan da Avustralya Süvari Tümeni, atsız olarak geliyordu. Seddülbahir'de bulunan 29. Tümeni de gizlice Suvla'ya alabilirdi.

Böylece Suvla'da altı tümen toplanırdı.

Bunların üçü hiç savaştırmış, taze, dinç, iyi donatılmış, güçlü birliklerdi.

Altı tümen büyük kuvvetti.

Çki Türk tümeninin bu kuvveti durdurması mümkün değildi. Hazırlık olarak 54. Tümenin gece Suvla'ya çıkarılmasına bağlanmasını emretti.81

BAĞKOMUTANLIK ilke olarak her gün Çanakkale Savaşı ile ilgili kısa bir bildiri yayımlıyordu.

Anafartalar ve Conkbayırı zaferleriyle ilgili olarak da kısa bildirimler yayımlayacaktı. Ama M. Kemal'in adı iki bildiri de yer almayacaktı. Selahattin Adil'in, Ali Rıza Sedes'in adları da yer almayacaktı.

Halk gefik Aker'i, Hüseyin Avni Bey'i, Halil Sami Bey'i, Esat Paçayı da bilmiyordu.

Çttihat ve Terakki liderlerinden ve partiye yakın olanlardan bağkasının parlamasına izin ve fırsat vermeme ilkesi yürürlükteydi. Gazeteler bu ilkeyi bildikleri için kahraman olarak erlerden, çavuşlardan, küçük rütbeli subaylardan söz ediyor, onları büyütüyorlardı.

Bir itiraz olsa savunma hazırды: Komutan ve birlik adları askeri sırdır.

Ama halkın Çanakkale kahramanlarının adlarını duyup öğrenmesi için birçok yol vardı. Biri yeterdi: Yaralılar. İstanbul'da ve Çanakkale çevresindeki hastanelerde yüz binden fazla yaralı vardı.

Çanakkale'nin sözlü tarihi hastanelerden evlere, dükkânlara, sokaklara, kahvelere, hastanelerin bulunduğu Çehirlerden Anadolu'ya yayılıyordu.

KADINLARIN özgürlük, eçitlik isteklerine karşı olan yazar Hasan Fehmi Bey'in, düğüne taçına yazdığı yazı bugün yayımlandı. Yazısının ileri giden kadınları sonsuza kadar susturacağına güveniyordu.

Çünkü basit, açık ve karÇı çıkılamaz bir yazıydı. Hasan Fehmi Bey diyordu ki:

"Ey hanımlar! Kadın-erkek eğitliği hakkındaki yazılarınızı okuyor, alığmalarınızı izliyorum. Boğuna bir çaba içindesiniz. Kadın erkekle eğit olamaz.

Bunun birçok nedeni var. Ben sadece birinden söz edeceğim: Erkekler asker oluyor, askerlik yapıyor. Siz asker olmuyor, askere gitmiyorsunuz.

Erkeklerin yaptığı, kullandığı her eyi istiyor musunuz? Öyleyse haydi askere!

Nasıl öğretmenlik yapıyorsanız, buyrun, askerlik de yapınız. Beğendiğiniz Avrupa'da bile kadınlardan kurulu ordular yok. Çünkü erkekler otuz kiloluk tüfek, üç günlük yiyecek gibi ağır yük tağıyarak askerlik yapıyor, yürüyor, savağıyor, bin türlü güçlüğe katlanıyor. Siz bu seviyeye yükselemez, bu iği bağaramazsınız.

Erkeklerin haklarına sahip olmak istiyorsanız askerlik yapmalısınız. Yoksa susunuz!"⁸²

Hasan Fehmi Bey bu yazı çıkınca kadınların suspus olacaklarını tahmin etmekteydi. Tersine oldu.

Kıyamet koptu.

Evlerde, kadın iğ yerlerinde, derneklerde toplandı. Kadınlar kuzu sürüsü olmaktan çıkalı çok olmuğtu. Bir kadın dergisi ertesine gün kapağına asker giysili bir kadın resmi koydu. Altında öyle yazıyordu: Vatan isterse kadın da asker olur.

Kadın haklarını Koruma Derneği Bağkanı Nuriye Ulviye Hanım bir demeç verdi:

"Hasan Fehmi Bey, hangi devirdeyiz, hangi günde yağıyoruz? Geçen yüzyılda değiliz. Hatta on yıl önceki zamanda da değiliz. Zaman akıyor, hayat değiğiyor. Dünyadan gerçekten habersiz olduğunuz anlaÇılıyor. Kadınlarımızın u anda cephe gerisindeki hastanelerde, doktorlarımızla birlikte alığtıklarını biliyor musunuz? Bunlar sizin yağınızdaki fedakâr, hamiyetli hanımlar. Siz ne yapıyorsunuz stanbul'da? Onlar yurtları, yurttalıları için alığırken siz Boğaz'ı mı seyrediyorsunuz?"

Kadıköylü Nimet Nazmi Hanım da gazetelere u mektubu yolladı:

"Bir bey 'kadın otuz kiloluk tüfeği, üç günlük yiyeceği tağıyamaz' demiğ. O beye sesleniyorum: Siz bir çocuğu sırtındaki torbada, bir çocuğu kucağında, bir çocuğu elinde kadın hiç görmediniz galiba.

Erkekler kahvede iskambil oynarken, evine dağdan odun tağıyan kadınları da görmediğiniz anlaÇılıyor. Ailenin sadece bir öküzü varsa, ikinci öküz yerine sabana koğulan kadınlardan da haberiniz yoktur. Bir kadının günlük iğ yükünü tağıyabilecek kadar güçlü bir erkek var mı dünyada acaba? Sözüünü ettiğiniz o tüfek kadınlara tüy gibi gelir. Kadınlar sırtlarında evlerini, ailelerini, yurtlarını, dünyayı tağıyorlar. Susmak inceliğini gösteriniz!"

Bu tepkiler sözde kalmadı.

Kadınlar, bir gün içinde haberleşip örgütlendiler. Ertesi sabah askerlik Çubelerinin önü doldu.

Binlerce kadın sıraya girip askere alınmak için dilekçe verdi. Çoğu peçesini açmıştı. Gençlerinden biri açıklama yaptı:

"Bir bey askerlik yapmamızı istedi. Kabul ettik. ÇÇte hurdayız. Peçeyle askerlik olmaz. Onun için peçeleri de attık."

Bu konunun ardını bırakmayacaklardı. Sürekli anımsatacak, baskı yapacak, babalarını, eÇlerini zorlayacaklardı. Sonunda, 'askerlik yapmaya hazır olduklarını' bildirdikleri telgrafi çöp sepetine atan, kadınların asker olmak için dilekçe vermelerine içerleyen Enver PaÇa bile boyun eğecek, kadın taburları kurmak zorunda kalacaktı.⁸³

20. yüzyıl değişimler, dönüçümler yüzyılıydı. Donmuş anlayışlar saçaklardan sarkan buzlar gibi parça parça yere dökülüyor, eriyip gidiyorlardı.

54. TÜMENİN karaya çıkması tamamlanmıştı. Suvla'da Çimdi dört tümen vardı.

Planlanan büyük taarruza hazırlık olmak üzere bir birliğin Kavaktepe-Teketepe çizgisine bir taarruz yapması kararlaştırıldı. Yeni gelen tümenin komutanı hızlıydı, birliğine güveniyordu. Bu göreve talip oldu.

Kabul edildi.

Bir tugayını görevlendirdi.

Bu tepeler ele geçirilirse, bundan sonraki hareketler çok kolaylaşacaktı.

12 Ağustos günü yoğun bir bombardımandan sonra tugayın taburları yayılarak öğleden sonra harekete geçtiler. Bunun üzerine 12. Türk Tümenin bazı taburları karÇı taarruza kalkarak, İngilizleri ateÇle, süngüyle, dipçikle geriye sürdüler.

Yeni tugay inatçıydı. Hazırlanıp bir daha taarruza geçti. Tugayın Norfolk taburu diye anılan 5.

Taburu cesurca ilerledi. 16'sı subay 250 kişiydiler. AteÇ altında azalarak ilerlediler. Savaş dalgalanmaları içinde, farkında olmadan Türk savunma hattının gerisine geçmişlerdi.

Daha ileri gidemediler. Sarılmışlardı. Süngü savaşını kabul ettiler ve kaybettiler.

Hiçbiri tugayına geri dönemedi.

Sert Türk savunması, bir taburunun kaybolması ve keskin niçancılar 54. Tümen Komutanını ürkütmüştü.

Taarruzu telağ içinde durdurdu. Ne biçim dövüçüyordu bu Türkler?84

RAMAZAN bayramına az kalmıştı.

Binbaşı Nazmi Akpınar Ramazan bayramında İstanbul'a gitmek için Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa'dan izin istedi. Bir yıldır annesini görmemişti. 48 altını da vererek mutlu etmek istiyordu.

Paşanın cömert bir günüydü. Bir hafta izin verdi.

"Teşekkür ederim Paşam."

Odadan uçarak çıktı. İstanbul'daki bir arkadaşına telgraf çekerek annesine geleceğini haber vermesini istedi. Kadıncağz birdenbire oğlunu karşısında görürse heyecanlanırdı.

Gece Yarhisar torpidobotu İstanbul'a gidiyordu. Ona bindi. Kaptanla sabaha kadar lafladılar.

Torpidobot sabah Galata rıhtımına yanaştı.

Yollar, evler, camiler bayraklarla süslenmişti. gehir Ramazan bayramıyla birlikte Çanakkale'de kazanılan zaferleri, başarıları da kutluyordu.85

Binbaşı Nazmi Bey Galata'dan Eminönü'ne geçti. Taşıyabileceği kadar şeker, bayramlık çerez, meyve aldı. Faytona binip Zeyrek'teki baba evine yollandı. Araba sokağa girince, biri heyecan içinde haykırdı:

"Geliyoooooor!"

Bütün pencereler, cumbalar, balkonlar kadınlar, kızlarla doldu. Erkekler ve çocuklar kapıların önüne fırladılar. Annesinin, geleceğini bütün sokağa haber verdiğini anladı.

Zar zor geçinen insanların yaşadığı eski sokak Binbaşı Nazmi Bey'i, Çanakkale'deki bütün deniz,

kara ve hava zaferlerinin kahramanı, BaÇkomutan gibi karĖıladı. Sokak alkığlar, sevinç çığlıkları, gözyağları, dualarla yıkıldı.

Yoksunluklar içinde yağamaya çabalıyorlardı. Bir yığın dertleri, sorunları, sıkıntıları vardı. Ama hepsini unuttular. Nazmi Bey annesinin elini öpebilecek kadar fırsat bulabildi. Küçük ev göz aydına, hoğgeldine, bayramı kutlamaya gelenlerle dolup dolup boğalmaya bağladı. Sahan sahan yemek tağıdılar. Hepsi aynı Ėeyi istiyordu:

"Bize Çanakkale'yi anlat! Artık bizi bir daha horlamaz, küçük göremezler değil mi? Doğru mu?

Söyle!"

Ateğ hattı gerisinde bayram namazı

ĖZĖNLĖ subayların getirdiği sipariğler arasında en çok yeri badem Ėekeri, çikolata ve akide tutuyordu.

Bayram namazından ve bayramlağmadan sonra bunlar ortaya çıkarıldı.

AkĖama değiğmez bayram ve zafer yemeği vardı: Kuru fasulye, pilav ve üzüm hoğafi.

Düğman Seddülbahir, Conkbayırı ve Anafartalar'da yenilmiğti. Bundan güzel bayram olabilir miydi?

57. Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey bayram ziyaretine gelen 27. Alayın yeni komutanı Binbağı Halis Bey ile tabur komutanlarına, "Beyler.." dedi, "..Ėstanbul'u, mahallemi, sokağımı, evimi, eğimi, oğlumu, kızımı çok özledim. Sizi burada savağırken bırakıp izinli gitmeye utanmığtım. Ėimdi M. Kemal Bey sayesinde durumumuz iyileğti. Karar verdim. Ben de izne gideceğim!"

"Ne zaman?"

"Haftaya. Birkaç gün kalsam yeter."

Hüseyin Avni Bey öğleden sonra Halis Bey'i ziyarete gitmek istiyordu, gidemedi. Serseri, hain, rezil bir obüs mermisi 57. Alay karargâhına düğtü.

57. Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey Ėehit oldu.86

OLAYI duyan vurulmuğa dönüyordu. Bayram zehir zıkkım oldu.

M. Kemal Çamlıtekte'deydi. NeÇeyle annesine mektup yazıyor, sağlığının çok iyi olduğu hakkında güven vermeye çalığıyordu.

Annesi yazdırdığı mektuplarla yatılı bir öğrenciyimiğ gibi, sağlığını koruması için çeğit çeğit öğütler, emirler vermekteydi.

Hüseyin Avni Bey'i ne kadar sevdiğini bilenler acı haberi söyleyip söylememekte kararsız kaldılar.

Geciktirmek doğru olmayacaktı. Haberi vermeyi Cevat Abbas Bey üzerine aldı.

Ğçeri girdi.

Olayı kekeleyerek açıkladı. M. Kemal yüzüne baktı. AnlamamıĞ ya da inanmamıĞ gibiydi. Sonra ağır ağır gözleri doldu, taĞtı, gözyaĞları yüzüne akmaya baĞladı.

TaĞtan, demirden sanılan, o yorulmaz, uyumaz, acıkmaz, kurĞun iĞlemez komutan ağılıyordu.

GECE 57. Alayın makineli tüfekleri, öfke, gazap, nefret, hınç ve lanet kustu. Makineli Tüfek Bölüğü Komutanı hiç yapmadığı bir Ğey yapmıĞ, 3.No.lu tüfeğın baĞına kendi geçmiĞti.

KarĞıdaki siperlerin kum torbalarını delik deĞik etti, parçaladı, mazgallarını devirdi, görünen, kımıldayan, sürünen her gölgeyi biçti.

Bağıra bağıra, küfür ede ede, ağlaya ağlaya ateĞ ediyordu. Namlu kızarana kadar ara vermedi.

GENERAL STOPFORD sürüp gelen baĞarısızlıklar yüzünden General Hamilton'un çok kızdığıının farkındaydı. BaĞarısızlıklarda kendisinin bir kusuru yoktu. Birlikler yetersizdi, komutanlar acemiydi, yeterli top yoktu, General Hamilton da çok aceleliydi.

BaĞarısızlığı örtmek ve General Hamilton'un övgüsünü kazanmak için bir sürpriz yapmaya karar verdi.

10. Tümen, Kireçtepe'yi ele geçirmesini emretti. Taarruzu iki muhrip ve üç batarya destekleyecekti.

Kıyı boyunca uzanan Ki-reçtepe ele geçirilirse, Türk sağ kanadının arkasına uzanmıĞ olacaklardı. Bu taarruzun General Hamilton'u ne kadar mutlu edeceğini düĞünerek tatlı tatlı güldü. BaĞına gelecekler aklının köĞesinden bile geçmiyordu.

15 Ağustos günü saat 14.15'te kara ve deniz topları Kireçtepe'deki Türk mevzilerini ateĞ altına aldı.

10. Tümenin üç tugayı bir saat sonra ilerlemeye baĞladı.

Ğki gün sürecek olan Kireçtepe boĞuşması baĞladı.

Tepeler birkaç kez el deĞiştirecek, sonuçta Ğngilizler çıkıĞ çizgilerine geri döneceklerdi. BoĞuna bir boĞuşma olmuĞtu.

Ama Türklerin kaybı büyüktü: Gelibolu Jandarma Taburu Komutanı YüzbaĞı Kadri Bey Ğehit olmuĞtu.⁸⁷

Bu acı olay genç subayları çok ağlattı. BaĞta komutanları olmak üzere Karakol Dağı-Kireçtepe için Ğehit düĞümüĞ bütün kahramanlar anısına, boĞ mermi kovanlarından bir anıt diktiler.⁸⁸ Kadri Bey'in öğüdünü anımsayarak aralarında bu anıta bir de ad verdiler: *Uyuma ey Türk!*

Anafartalar Grubu Komutanı Albay Mustafa Kemal anıtın önünde GENERAL HAMILTON Lord Kitchener'e General Stopford ve tümen komutanlarından acı acı Çikâyet etmiÇti. Lord Kitchener'den Çu yanıtı aldı: "Gerekeni hiç duraksamadan yapınız."

General Stopford'un 15 Ağustosdaki izinsiz ve bilgi vermeden yaptırdığı sonuçsuz taarruz sorunun çözümünü kolaylaÇtırdı: General Stopford'u ve Kurmay BaÇkanını azletti.

Yerine 29. Tümenin baÇarılı komutanı General Lisle'i atadı.

General Lisle Suvla Kolordusundaki bazı tümen komutanlarından daha kıdemsizdi. Kıdem sorunu askerlerin zayıf noktasıydı. Bir bölümü için kıdem konusu savaÇtan daha önemliydi. 10. ve 11. Tümen Komutanları istifa ettiler.

Hamilton derin bir soluk aldı.

Bütün mızızlar, kararsızlar, pinponlar gitmişti. Yetersiz olan bazı tugay komutanlarını da değiştirdi.

Suvla Kolordusunun komuta katı yenilendi.89 KarıĞan birliklere çekidüzen vermeye bağlandı.

General Hamilton günlüğüne Göyle yazdı:

"Elimize çok iyi bir fırsat geçmişti ama Osmanlı Bankası'nı soyamadık."

Anafartalar Grubu Komutanlığı düşmanın en küçük hareketini bile dikkatle izlemekteydi. Düşmanın yeni bir harekete hazırlandığı tahmin edildi.

Orduya bilgi verildi.

Birlikler uyarıldı.

Liman PaĞa BaĞkomutanlıkla yazıĞarak Saros kesiminin 1. Orduya bağlanmasını sağladı. Liman PaĞa -

ve ordu- Saros takıntısından kurtuldu!

Saros'taki 6. Tümen ile orada bırakılmış olan iki alayı Anafartalar a yürüttü ve M. Kemal'in emrine verdi.

Anafartalar Müfrezesi de takviye edilerek tümen düzeyine çıkarıldı. Conkbayırı'ndaki 9. Tümen de yedek olarak Anafarta tepelerinin arkasına alındı.90

Grup Kurmay BaĞkanlığına Hayri Bey'in yerine Ğzzetin ÇalıĞlar atanmış, M. Kemal rahatlamıştı.91

Düşmanın hareketsiz durmayacağı belliydi. Birlikleri denetlemeye, savaĞa hazırlamaya bağladı.

GENERAL LISLE geniş bir incelemeden sonra Suvla'daki durum ve birlikler hakkında iyimser bir rapor hazırladı.

Raporda 'yapılması düşünülen taarruzun başarılı olması için her türlü nedenin var olduğunu' bildiriyor ve diyordu ki:

"Türk mevzileri ele geçirilemez değildir. Siperlerin önünde tel örgü bile yoktur."

General Hamilton kaç zamandır yaĞamadığı bir sevinç içinde Suvla'ya geldi.

Bir ümit rüzgârı esmeye bağlamıştı. Toplantı çok güzel geçti. Bütün komutanların morali yüksekti.

Ama Hamilton bu kez hayale kapılmadı, gerçekçi oldu. Genel bir taarruz yerine, daha sınırlı, hesaplı

ama Türklerin belini kıracak bir taarruz istedi.92

General Lisle buna uygun bir taarruz planı hazırladı.

Hedef, ilk aÇamada, Ğsmailoğlu Tepesi-Küçük Anafarta çizgi-siydi. Bu çizgi ele geçirildikten sonra ikinci aÇama olarak Anafarta tepelerine taarruz edilecekti.

Seddülbahir'deki 29. Tümen ile Mısır'dan gelen atsız Süvari Tümeninin Suvla'ya çıkarılmasına bağlandı.

Bir Anzak tugayı da Bomba Tepeye taarruz edecekti (60 yük-seltili tepe). Bu küçük, alçak tepecik, Suvla ve Ağıldere-Sazlıdere kesimi arasındaki düğüm noktasıydı. Arkasındaki büyük düzlüğe de egemendi. Bu bakımdan önemliydi.

Taarruzun 21 Ağustos 1915 Cumartesi günü yapılması kararlağtırıldı.

Taarruza 48.000 savaÇçı katılacaktı.93

FARUK'TAN Ertuğrul'a:

"(...) Kanlısirt'ı düğmana kaptırmağ olmayı tümende kimse içine sindiremiyor. Diyebilirim ki her gece ya bir birlik ya da fedailerden kurulu bir müfreze, bir parçasını olsun geri alabilmek için Kanlısirt'a hücum ediyor, baskına kalkıyor, sızmaya çalığıyor. Sanırım ki düğman bu korkuyla hiç uyumuyor. Ateğ üzerinde yağıyor.

(...)

Gönüllü asker olmuğ iki liseli öğrenciyi benim takıma verdiler. Bu ele avuca sığmaz küçük kahramanları esirgemek için ikisini de yanıma haberci olarak aldım.

Savağa katılamayacakları için bana dargın ve kızgınlar. (...)"

ĞTALYA Almanların yanındayken Ğngilizlerin yanına geçmiğ, Avusturya ile birlikte Osmanlı Devleti'ne de savağ ilan etmiğti.

Çanakkale SavaÇında yer alacağından ya da Rodos'a yakın olan Anadolu kıyılarına asker çıkaracağından kuğkulanılıyordu.

Bu olasılıklar sıkıntı yarattı.

Enver Pağayı bu ara en çok ilgilendiren sorun Ğtalya değildi. Hanımlar arasında çarĐafların etek boyunun ayak bileklerinin görüneceği kadar kısaltılmasının konuğulduğunu, böyle bir modanın bağlayacağını duymuğtu.

ĞĐte bu olamazdı.

Bir Osmanlı kadını böyle giyinemezdi!

İstanbul Merkez Komutanını çağırıldı ve emrini verdi:

"Kadınların çarçafklarının etekleri ayak bileklerini gösterecek kadar kısa olmayacak. Böyle bir bildiri hazırlayıp gazetelere ver, yayımlasınlar. Bu emri dinlemeyenler göz altına alınacak. Haydi!"

Merkez Komutanı gereğini yapmak için makamına koçtu.94

21 AĞUSTOS 1915 Cumartesi günü Çanakkale savağlarının en büyüğü bağladı: ikinci Anafartalar Savağı.

Türk cephesinde solda 7. Tümen, ortada 12. Tümen, sağ kanatta da 5. Tümen, geride iki yedek tümen vardı. 13'ü ağır, 97 top bulunuyordu. Savaççı sayısı 30.000 kiğiyi açıyordu.

M. Kemal 12. Tümeni incelemeye gelmiğti. Bu tümen ile solundaki birlik arasında bulunan kesimin savunmasını biraz zayıf buldu. Bu kesimin savunmasını üstlenmek üzere 9. Tümeni görevlendirdi.

Bu uğrağ sırasında düğman bombardırmanı bağladı.

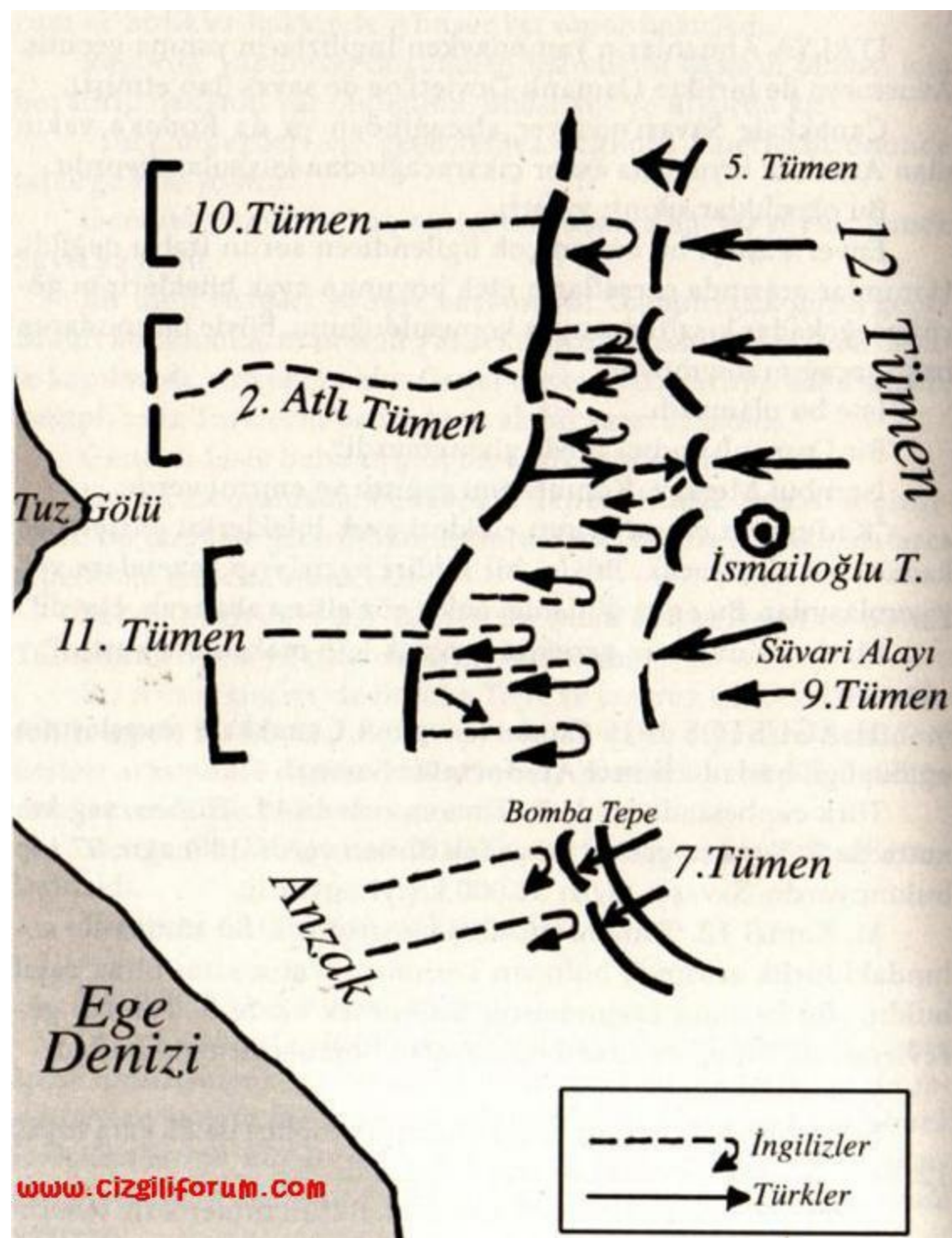
Saat 14.30'du.

Bir zırhlı, üç kruvazör ve iki muhripin topları ile 85 kara topu, 12. ve 7. Tümen mevzilerini ateğ altına aldı.

M. Kemal savağ idare yerine döndü. Bütün tümenlerle telefon bağlantısı kurulmuğtu. Haberleğme kolaylağmığtı.

Bombardıman arasız bir saat sürdü. Siperler harap oldu. Fundalar ve çalılar tutuğtu.

15.30'da birlikler harekete geçti.

İkinci Anafartalar Savaşı

General Hamilton ve kurmayları, General Lisle ile birlikte lavağı Karakol Dağı'ndan heyecan ve ümitle izleyeceklerdi. İmparatorluğun önde gelen üç-beş büyük generalinden biri olan General Hamilton'un karşısında şimdi de, üç kez planını yıkmış olan 34 yaşındaki yeni albay olmuş genç komutan vardı.

İngilizler 12. ve 7. Tümen cephelerine doğru çekirge sürüleri gibi ilerlemeye başladılar. Üç İngiliz tümeni 12. Tümenin cephesine, İsmailoğlu Tepesi ile iki yanına yüklendi.

12. Tümen, mevzilerini kıskançlıkla savundu. Bir avuç top-ı ak bile vermek niyetinde değildi. Vatan toprağının kutsal olduğu hepsinin ciğerine işlemiştii. Her fırsatta karşı taarruza da geçerek İngilizleri eritmeye, kırmaya, ufalamaya başladılar.

Çamlıtekke yüksekliğinden savaş alanı tabak gibi görünüyordu. M. Kemal savaşı her anıyla izliyor, gerektikçe tümeni uyarıyor, düşman gerisindeki hazırlıkları bildiriyor, önlem alınmasını sağlıyordu.

Zaman zaman da komutanları, askerleri kutluyordu.

Hızlı bir birliğin 12. Tümenin soluna, oldukça zayıf tutulmuğ olan ara kesime yaklağtığı görüldü.

Orayı tutacak olan 9. Tümenin alayları daha yoldaydılar. Bu kesime bir kuvvet yetiştirmek gerekiyordu.

M. Kemal telefonla Süvari Alayı Komutanı Yarbay Esat Bey'i aradı. Alayıyla Silvi köyünde idi.

Durumu anlattı ve "Oraya hızla yetişiniz ve düşmanı durdurunuz" dedi.

Alay Komutanı doğal bir sesle yanıtladı:

"Bağüstüne."

Bu doğallık M. Kemal'i duraksattı. Komutan görevini iyi anlamamığtı galiba:

"Ne yapacağınızı acaba iyi ifade edebildim mi?"

Yarbay Esat Bey, "Evet efendim.." dedi, "..ölmekliğimizi emrediyorsunuz."

Silvi köyünden yola çıkan Süvari Alayı biraz sonra dört nala Çamlıtekke'yi açtı. Büyük Anafarta köyünü geçmekteydi. Subaylar ve erler kılıçlarını çekmiğler, savaş kokusu alan atların yeleleri ve kuyrukları kabarmığtı. Düşman topçusu alayı fark ederek ateğ altına aldı.

Savağ idare yerinden alayı izliyorlardı. Soluklarını tuttular.

Beğinci Bölüm / Diriliğ İkinci Dönem 286

Alay bir an bile hızını kesmeden, patlayığ bulutlarının ve barut dumanlarının içinden, yanan fundaların alevlerinin arasından geçerek ilerledi. Vurulan atlar, süvariler savruluyor, düşüyor ama alay, düzenini bozmadan, bölük bölük dört nala koğuyordu.

12. Tümen ile 7. Tümen arasındaki kesime yetiğti.

Burada bulunan küçük birlikler ilerleyen düşmanı ateçle yavağlatmığlardı. Süvari alayının yarısı piyade savaşına indi, yarısı düşman öncüsünün üzerine atıldı.

Bunlar toz bulutu içinde ölüme ya da zafere koçtular.

Kılıçlar havaya kalkmığtı. Güneğ değdikçe binlerce ĞimĞek çakıyor, nallardan kıvılcımlar fiğkırıyordu.

Subaylar ve erler savağ çığlıkları atarak düşman öncüsünün içine daldılar.

Düğman durdu.95

12. ve 7. Tümen kesimlerinde bazı siperler elden ele geçiyordu.

İngilizler bir sonuç alamamışlardı.

General Hamilton taarruzun yenilenmesini emretti:

"Acele ediniz!"

"Peki efendim."

Düğman hızla hazırlanarak akşam üstü şiddetli bir topçu ateşinden sonra yeniden taarruza kalktı.

Her taarruz dalgası Türk mevzileri önünde kırılıyordu.

Yine sonuç alamayacakları belli olmuştu.

7. Tümen kesiminde 3.000 kişilik Anzak müfrezesi de sabah Bombatepe'ye taarruza geçmiş, gün boğuşmalarla geçmişti. Anzak birliği küçük ama kritik bir yeri ele geçirdi. Geri almak için yapılan girişim başarısız olmadı.

7. Tümen Komutanı bu yerin gece taarruzu ile geri alınmasına karar verdi.96

KENDİNGİ kadınların giyimi konusunda da yetkili gören Başkomutan kadın eteklerinin uzunluğu ile uğraşırken, Polonyalı bir gazetecinin Grup Karargâhına geleceği, akşam yemeğine ve yatıya kalacağı bildirilmişti. Muhabir akşama doğru, orduya ait bir otomobil ile geldi. Muhabir sarıgın, uzun boylu, orta yaşta, zarif bir kadındı.

Ordu yanına bir de mihmandar vermişti. Savaş yer yer devam ettiği için yemek, savaş idare yerinde hep birlikte yenildi.

Türk kadını sokağa zor çıkarken, Polonyalı bir kadın gazeteci Türkiye'de savaş alanını ziyaret ediyordu. Varlığı, ileri bir toplum ile Türkiye arasındaki büyük ve derin farkı göstermekteydi.97

Almanca bilenlerle konuştu, tartıştı. Bilgisi ve ağırbaşlılığı ile herkeste saygı uyandırdı. Kadın yattıktan sonra, subaylar, savaş fırsat verdikçe kendi aralarında dertleştiler.

Köyde yalnız baş örtüsü vardı. Çünkü kadın yapması gereken birbir çeşit işi çarçaf ve peçeyle yapamazdı. Örtünme kasabalarda başlıyor, şehirlerde sıkılaşıarak devam ediyordu. Buralarda köydeki işlere benzer iş yoktu. Büyük çoğunluk ev kuydu.

Bir kurmay dedi ki:

"Bir yandan kadınların birinci ve asıl görevi analıktır, çocuk yetiştirmektir, analık kutsaldır diyoruz, öte yandan da kadınları körkütük cahil bırakıyor, çocuklarının önünde ağağlıyor, hatta dövüyoruz.

Birçok açıdan tedaviye muhtaç bir toplumuz."

7. TÜMENDE gece taarruzu için hazırlık yapılmaktaydı. Taarruz görevi Orhan'ın takımının bağlı olduğu tabura verilmişti. Bir üüyor, bir terliyordu ama alıyordu bu duruma.

Kaç gündür subayların içinde, askerlerin arasındaydı. Bu insanları ne hayatlarında hiç görmedikleri uçaklar korkutuyordu, ne ölüm üreten silahlar, ne acımasız düman. Oysa kendi küçük Dilber'den korkup kaçmıştı buraya. Son dönem Türk yazarlarının korkak, kırılğan, hastalıklı kahramanları gibi ölümü aramaya gelmişti. Bir de Anadolu halk hikâyelerini düdü. Biri bile yılmıyor, ölecekse ağı için savaırken ölüyordu.

Toplanılıyordu.

Orhan takımını alıp bölüğe katıldı.

Dilber kadar güzel bir geceydi. Yıldızlar akıp duruyorlardı. Sevip okayan bir yel esmekteydi.

Havada bir İstanbul kokusu vardı.

Karıık arazide sessizce ilerleyip bir yerde durdular. Dümana iyice yaklaştılar. Hücum düzenine girildi. Orhan'a da büyükçe bir tabanca vermişlerdi. Eline aldı.

Saniyeler geçmiyor, yavaça damlıyordu. Üümeye bağlamıştı. Titriyordu.

Hücum emri verildi. Fırladılar.

Orhan takımının önünde kouyordu. Aylardır hayal ettiği andı bu. Çinde resimler, sesler, özlemler, tutkular, dokunular, dualar, utanmalar, acılar, piçmanlıklar, hayaller, Çarkılar kaynaçmaktaydı.

Bütün hücreleri Dilber'le doluydu.

Galiba ağlıyordu.

Bir sel yatağından makineli tüfeklere doğru aktılar. Sendeledi. Bacağından vurulmuştu. Yürüyemedi, düüp kaldı. Ölmemişti. Ölmediğine sevindiğini fark etti. Sağlıkçılar geriye tağıdılar.

GECE ve ertesi günü de savaş yer yer sürdü. İngilizler, Anzaklarla birlikte 8.000 ölü vermişlerdi.98

Pek çok yaralı vardı. Tümenler tükenmiş, taarruz azmi yok olmuştu. Ordu pes etti.

Pes etmeyen sadece General Hamilton'du. Lord Kitchener'in, istediği 95.000 askeri yollayacağını ve bu yeni kuvvetle İstanbul yolunu açabileceğini ümit ediyordu. Ardarda yenilgilerin Generalin gerçekleri görme yeteneğini körlettiği anlaşılmaktaydı.

Bağlangıçta hiç de hesaba katmadığı Türkler Majestelerinin donanmasını, Majestelerinin ordusunu, Majestelerinin generallerini sürekli yenmekteydi. Bu yenilgilerin etkileri usul usul bütün

sömürgelerde görülecekti.99

Zaferin Türk ordusundaki etkisi çok büyük oldu. Çanakkale savaşlarının orduya kazandırdığı özgüveni iyice büyüttü, yerleştirdi, perçinledi. Çanakkale ruhunu güçlendirdi.

Ėnançlı bir insan olan Cemil Conk Bey karargâh subaylarına dedi ki:

"M. Kemal Bey'i Allah'ın lütfuna, zaferi de M. Kemal Bey'e borçluyuz."

Yenilmez sanılan, o yüzden çekinden, boyun eğilen büyük devletlerin, bencil sömürgecilerin yeniliyor olması halkı da uyandırıyor. Sormaya başlamışlardı: Yenebildiğimize göre niye yöneticiler bugüne kadar dik durmamış, yürekli ve akıllı davranmamış, milletin ve devletin onurunu ve hakkını korumamış, her dediklerine boyun eğmişlerdi?

Niye, niye, niye?

Yöneticiler neden millete değil de bunlara hizmet ediyor, onların adamı gibi davranıyorlardı?

BĖLDĖRĖDE adı verilmiyordu ama zaferi kazanan komutanın adı Ėstanbul'da duyulmuştu. Meraklılar biraz araştırınca başka Ėeyler de öğrendiler. Bu komutan daha önce de düşmanı ilk gün Arıburnu'nda durduran, orduya Birinci Anafartalar ve Conkbayırı zaferlerini de kazandıran komutandı.

Üç kez Çanakkale'yi korumuş, Ėstanbul'u kurtarmıştı.

Yahya Kemal Bey tarih sezgisi ve Ėair yüreğiyle bu komutanın büyük işler yapacağına inandı. 100 Ėleri gazetesi sahibi Celal Nuri Bey'e "Birinci sayfaya M. Kemal Bey'in bir resmini koysanıza.." dedi,

"..zaferin sahibini milletten saklamak, böyle bir zafer kazanan insanı yüceltmemek milli bir günahdır."

Celal Nuri Bey oraya buraya telefon etti, M. Kemal'in arkadaşlarını arayıp buldu, bir fotoğrafını elde etti. Kliğesini yaptırttı. Birinci sayfada güzel bir yer verdi resme. Altını da kendi yazdı. Baskıya

geçilecekti.

Birkaç sivil giysili adam Celal Nuri Bey'i ziyarete geldiler. Polis Müdürü Bedri Bey'in adamlarıydı bunlar. Bin yerde kulağı olan Bedri Bey, olayı öğrenince gerekenlerle konuŖmuŖ, sonra da adamlarını yollamıŖtı. Adamlar Celal Nuri Bey'e Enver PaŖanın ilkesini anımsattılar:

"BaŖarı askerindir. KiŖiyi sivriltmeye gerek yok."101

Celal Nuri Bey Yahya Kemal Beyatlı

Celal Nuri Bey direnmedi. Resmi ve yazıyı 1. sayfadan çıkarttı.

ADAMLAR Ŗleri gazetesinden ayrılırken, Ali Ulvi Bey Selim Sırrı Bey'in odasına giriyordu.

Uğrayacağını haber vermiŖti. Birer kahve içtiler. Ali Ulvi Bey cebinden bir kâğıt çıkardı:

"KardeŖim, Çanakkale'de büyük bir zafer kazandığımızı öğrendiğim gece sevinçten uyuyamadım. O heyecanla bir güfte yazdım. Umarım beğenirsin."

"Oku lütfen!"

Ali Ulvi Bey yazdığı güfteyi okudu:

Dağ baŖını duman almıŖ

GümüŖ dere durmaz akar

GüneŖ ufuktan Ŗimdi doğar

Yürüyelim arkadaŖlar

Sesimizi yer, gök, su dinlesin

Sert adımlarla her yer inlesin

Bu gök, deniz nerede var

Nerede bu dağlar, tağlar

Bu ağaçlar, güzel kuğlar

Yürüyelim arkadaŖlar

Sesimizi yer, gök, su dinlesin

Sert adımlarla her yer inlesin

Enver Paa adının duyulmasını istemiyordu ama Türk'n talihi M. Kemal'e ilerde söyleyerek geleceğe yürüyeceği bir arkı bile hazırlatmaktaydı.

Selim Sırrı Bey gftmeyi eline aldı, arkıyı söyleyerek odada din adımlarla dönmeye bağladı.

Syledike genleğiyor gibiydi. arkının, söyleyeni genleğtirmek gibi bir tılsımı olduğunu daha hiç kimse bilmiyordu. Çarkı bitince arkadağına sarıldı:

"Eline, aklına, yüreğine sağlık. Göreceksin bu küçük çarkı büyük i görecek, çok tutulacak, çok ünlü olacak, dillerden dğmeyecek."

LONDRA sıkıntı içindeydi.

Yenilgi yüzü grmemiğ imparatorluğun saygınlığı Türklerin önünde eriyordu.

İngilizlerin Fransızlarla birlikte toplam kaybı 200.000'e yaklağmığtı. Bütün kazanç, bir İngiliz komutanın söylediği gibi '500 dönümlük çorak bir tarla kadar'dı.

Bu sırada Çanakkale'den Londra'ya Avustralyalı bir gazeteci geldi. Murdoch adındaki bu gazeteci Çanakkale'de kısa bir süre kalmığ, Ashmead-Barlett'le arkadağlık etmiğ ve olaylara onun gzlgi ile bakmığtı: Bütün sorunların ve bağarısızlıkların nedeni General Hamilton ve kurmaylarıydı.

Londra'daki ilgililere ve Avustralya Bağbakanına uzunca bir rapor vererek grğn bildirdi.

General Hamilton'un suyu ısınmaya bağladı.102

Gazeteci Murdoch

ANAFARTALAR, Arıburnu ve Seddülbahir'de genel savaş durmuştu. Ama sınırlı çatışmalar, baskınlar, lağım atmalar sürüyordu. Ğki yanın keskin nişancıları da uslu durmuyorlardı.

Cephe hayatı siperde, sığınaklarda, zeminliklerde, cephe gerisinde ve hastanelerde sürüp gidiyor, insanlar birbirleriyle kaynaşıyordu.

Avustralya ve Yeni Zelanda kalabalıklar olmaktan çıkıp çeşitli soylardan oluşan bir Avusturalya milleti, bir Yeni Zelanda milleti oluyorlardı.

Türk cephesinde de yalnız Türkler savaşmıyordu. Büyük çoğunluğu oluşturan Türklerle birlikte dövüşen bağka soylardan gelme subay ve askerler de vardı. Bunlar, birbirleri için canlarını tehlikeye atmış, aynı karavananın çevresinde oturup karınlarını doyurmuşlardı. Hep aynı bayrak altında yaşamışlardı. Ğimdi de birlikte ortak yurt için dövüşüyorlardı. Bu can kardeğliği, gelecekte Milli Mücadeleyi yapacak, yeni devleti kuracak olan milleti yaratmaktaydı.

Subaylar ve yedek subaylar, geceleri yemekten sonra öbek öbek toplanıp konuşuyorlardı.

Konuşulacak pek çok konu, çözümleniş gereken birçok sorun vardı.

Konuşulan konulardan biri de bir tek Ğehzadenin, sultanzade-nin ya da damadın cepheye bulunmamış olmasıydı. Bir teki bile, gösteriş için olsun, cephe Ğartlarını paylaşmamış, Çanakkale'de birkaç gün kalmamış, Çanakkale karavanası yememişti.103

Hanedan için Türkiye, çok uzun yıllardan beri yalnız Ğstanbul'du.

AKBAğ sahra hastanesinden yollanan bir kart Anadolu-hisarı'nda depreme yol açtı:

"Hastanedeyim. Daha ilk savaşta bacağımdan vuruldum. Ğyiyim. Yakında Ğstanbul'a gelebileceğimi sanıyorum. Hepinizi çok özledim, çooooook!"

Birbirlerine girdiler, yüz kez okudular, her okuyuşta sevinç yaşları döktüler.

"Ama bacağından vurulmuş çocuk."

"Zarar yok. Gelsin de tek bacaklı gelsin."

O gece Ğenlik yaptılar.

Dilber oynayarak kantolar söyledi. Bülbül gibi Ğakıyor, çalıkuğu gibi zıplıyordu.

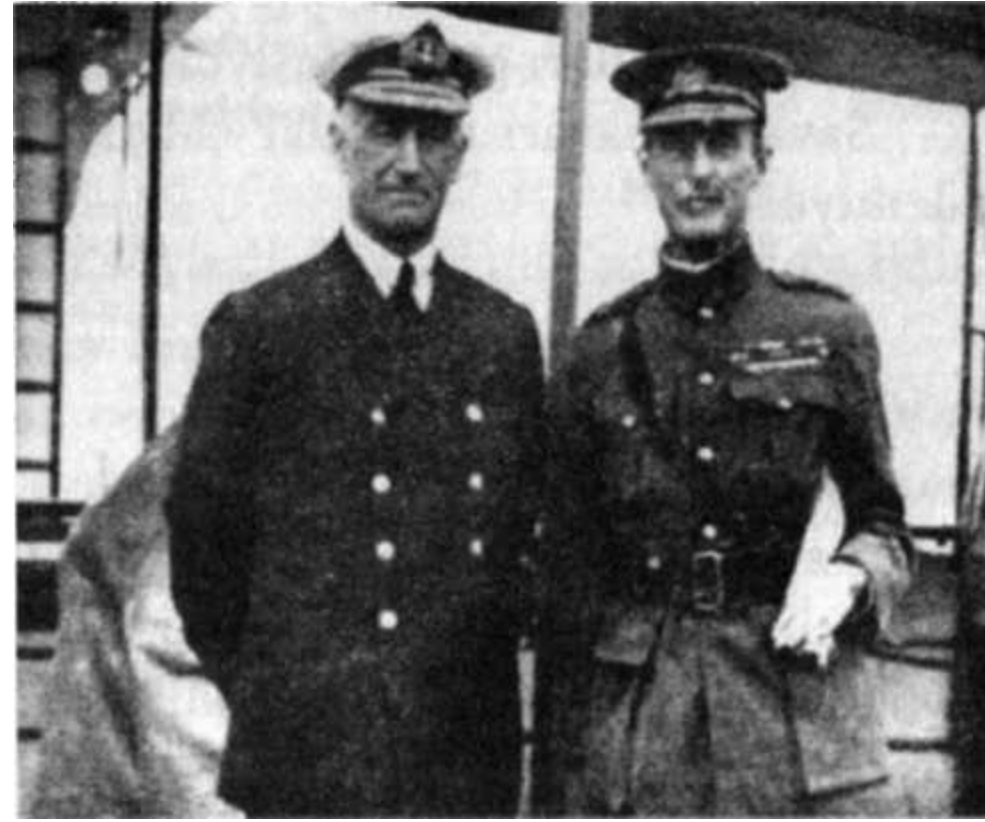
YENĞ ZELANDALI bir genç savaşa gelirken kemanını da birlikte getirmiş, 'çalarım, insanları bir süre olsun barış içinde tutarım' diye düşünmüştü. Birkaç kez de denemişti. Ama savaşın o ateşli döneminde kimse dinlememiş, kemanın uygar sesi o vahşet içinde gülünç kalmıştı.

Bu işi aylar sonra çıplak bir insan sesi başaracaktı.

Bombatepe ve çevresini ele geçirmek için Anzaklar neredeyse her gün saldırıyor, bu inatçı çekişme birçok kayba neden oluyordu. Bombatepe'yi ele geçirmek Anzaklar için güvenlik sorunuydu.

Mevziler arasındaki alan Çehitler ve ölümlerle dolup taçlıyordu. Sürekli çatışma yüzünden bunlar gömülemiyordu. Çehitleri görmek ve toprağa verememek Türk askerlerini kahretmekteydi.

Bir gece Türk siperlerinden sihirli bir ses yükseldi.

Çarkı söyleyen geri hizmette çalışkan Kasımpaçalı Küçük Kara Ahmet adlı bir askerdir. Askere gelmeden önce belki komşuda, belki mahalle kahvesinde gramofonda çalınan Çarkı ve gazelleri ezberlemiştir. Osmanlıca sözcükleri yanlış söylüyordu ama dinleyeni yüreğinden vuran çok güzel ve savaşı bastırarak kadar gür bir sesi vardı.

Bu sihirli ses İngilizleri, Anzakları, Gurkaları da etkiledi. Silah sesleri, bağırışlar, gürültüler yavaş

yavaş kesildi. Savaş durdu.

Küçük Kara Ahmet'in bildiği Çarkı ve gazeller bir saati dolduracak kadardı. Bu da yakınlardaki Çehitleri toplayıp geriye taçımaya yetti. Bunu gören düşman da aynı Çeyi yaptı.

Bu bir âdet oldu.

Çok kayıplı günlerde Küçük Ahmet sesiyle barışı bağlatıyor, herkes Çarkılar bitene kadar tek silah bile patlamayacağına inanıyordu. Subaylar ve askerler, sırtlarını siper duvarlarına dayıyarak dinleniyor, nöbetçiler bile oturuyor, sağlıkçılar sessizce ölümleri topluyor, yaralıları geriye taçıyorlardı.

Savaş canavarı ne kadar çabalasa güzelliği, iyiliği yenip yok edemiyordu.104

15 EKİM gecesi yatmak için çadırına çekilen General Hamilton'a yaveri, Lord Kitchener'den çok ivedi bir mesaj geldiğini bildirdi.

General Hamilton yeniden giyinip kalktı. İvedi olması ümitlenmesine yol açmıştı. Savaş Kurulu 95.000 kişinin Çanakkale'ye yollanmasını kabul etmiş olabilir. En kolay başarı yolu batıda Almanları yenmek değil, Çanakkale'de Boğaz'ı açıp İstanbul'a girmektir.

Koşar adım karargâha geldi.

ğifreyi yaverine çözdürdü. ğifre çözüldükçe yaverin yüzü morarıyordu.

Çözülen mesajı General Hamilton'un önüne bıraktı. Mesaj çok ince bir dille, 'Savaş Kurulunun, Londra'da görüşmek amacıyla General Hamilton'un görevden alınmasına karar verdiğini'

bildiriyordu. Yerine General Monro atanmıştı.

Görev sona ermiş, rüya bitmişti.

Amiral de Robeck İngiltere'ye dönmesi için General Hamilton'a Chatham kruvazörünü hazırlattı.

17 Ekim günü Gökçeada'da bulunan subaylara veda etti.

Kruvazöre geçti ve kamarasına kapandı. Lombozdan da dışarı bakmadı. Gökçeada'yı, limanı, denizi, hiçbir yeri görmek istemiyordu. Gemi demir alıp hareket etti. Gemi komutanı kapısını tıklattı:

"Amiral de Robeck sizi güvertede görmek istediğini bildiriyor.

Reddedemedi. "Peki."

Güverteye çıktı.

Chatham Gökçeada limanında demirli savaş gemileri arasından geçiyordu. Bütün gemilerdeki denizciler güvertelere sıralanmışlardı. General Hamilton'u selamladılar.105

Yenilgi acısını hafifleten bir incelikti bu. Artık kamarasına kapanmadı.

Denize açıldılar.

Sağda, boz renkli Gelibolu toprakları, Seddülbahir, Arıburnu, Conkbayırı, Suvla körfezi, Anafarta tepeleri ve ovası uzanıyordu.

Buralarda, yurdunu çılgınca seven ve savunan Koca Türk'e yenilmişti.

iki yenik komutan:

Amiral de Robeck ve General Hamilton

Gelibolu'da son

Geliboluda son durum

BU SIRADA M. Kemal harita bağıundaydı. İngilizler ve Fransızlar yeni bir kuvvet getirmemiğlerdi. Kığ

eğiğinde kuvvet getirip yeni bir harekete geçmeleri de olası değildi.

Daha aylarca böyle gider miydi bu durum?

Ėzzettin Bey'e baktı:

"Bunlar kaçarlar. Kaçacaklar. Bağka çareleri yok."

M. Kemal bu kanısını Ordu Komutanı Liman Pağaya bildirdi ve taarruz etmek için izin istedi.

Emrindeki tümenlerden iki kolordu kurulmuştu. Ğki kolorduya komuta eden bir ordu komutanı durumundaydı. Liman Pağa 'ekselans' diye hitap etmeye bağlamıştı. Kendine, komutanlara ve askerlere güveniyordu.

"Hareketsiz kalırsak ellerini kollarını sallayarak gidecekler."106

Bu sırada Ğngiliz Savağ Kurulu Suvla ve Arıburnu'nun boğatılmasına karar vermiş ve hazırlıklara bağlanmıştı.107 Alman ve Türk Bağkomutanlıklarının bu karardan haberleri olmayacak, bir kuğkuya da kapılmayacaklardı. Ğki bağkomutanlık da sürekli olayların gerisinde kalıyordu.

Enver ve Liman Pağalar M. Kemal'e Ėu ortak yanıtı verdiler:

"Taarruz söz konusu olamaz. Harcayacak kuvvetimiz, hatta tek bir erimiz yoktur."

Kimler veriyordu bu yanıtı? Yöntemleri, kararları ve ısrarlarıyla on binlerce gencin kanının ve canının sorumlusu olanlar.

M. Kemal istifa etti.

Liman Pağa M. Kemal'in istifasını sağlık iznine çevirdi. Borçlu olduğunu unutmamığtı.

Albay M. Kemal, Anafartalar Grup Komutanlığını Fevzi Çakmak Pağaya bırakarak, 10 Aralık 1915

Cuma günü otomobille Çamlıteke'den ayrıldı.108

ORHAN'DAN Anadoluhisarı'na kart:

"Parçalanmığ bir bacağı sağlam bacak yapmaya çalığıyorlar. Bu iğ zaman alıyor. Bu yüzden geciktim. Yürümeyi becerir becermez beni buradan atarlar, ben de size kavuğurum"

ĖNGĖLGZLER Suvla ve Arıburnu'nu az kayıpla boğaltmak ümidiyle çok dikkatli bir plan yapmığlardı.

Yüzde kırk kayıp tahmin ediliyordu. Boğaltmayı hiç kayıp vermeden bağaracaklardı. Bir Türk subayı

"savağta kötü değiller ama kaçmada dâhiler" diyecekti.

M. Kemal'in ayrılığından sekiz gün sonra, 20 Aralık 1915 gece yarısı Anafartalar ve Arıburnu'nda son kalan artçı birlikler de çekilmeye bağladılar. Son atılan lağımlar, gereksiz ve tekdüze top ve tüfek ateğleri, düğman siperlerindeki sessizlik ileri siperlerdeki Türkleri kuğkulandırdı.

Bazıları harekete geçti.

Ėlk siperler boğtu.

Ėngilizler çekilirken siperler arası yollara uçları mayınlara bağlı ipler germiğlerdi. Ėplere takıldıkça mayınlar patlıyordu. Ėlerleyen birlikler arasında 27. Alayın 8. Bölüğünün 1. Takımı da vardı. Teğmen Muharrem'in takımıydı bu. Hizmet eri Mehmet Ali de komutanını kollayarak ilerliyordu.

Teğmen Muharrem de, Mehmet Ali de, sağ kalan birkaç asker de buraları çok iyi bilirdi. 8 ay önce durmadan eğitim yaptıkları yerlerdi buralar. Tuzaklara yakalanmamak için sarp, sapa yerlerden geçerek kıyıya yaklağtılar.

25 Nisan sabahı düğmanı ilk karĖıladıkları tepeye ulaÇtılar.

Savağ aylar önce tam da bu noktada bağlamığtı.

Düğman götüremediği malzemeyi kumsala yığıp ateÇe vermiğti. Alevler gittikçe büyüyordu. Kıyı, vurdukları yüzlerce katırın ölüsüyle doluydu. Yangınların kızıl ıÇıkları denize yansıyor, son çekilen askerlerin bindiği tekneler görünüyordu. Hızla karadan uzaklağmaktaydılar.

Biri, inanamayan bir sesle, "Kaçıyorlar" diye fısıldadı.

Evet, kaçıyorlardı.

Dünyayı babalarının malı sanan, tepe tepe kullanan, biri engel olmaya kalkarsa öldüren, yenilmez sanılan sömürgeciler, kaçıyorlardı.

Mehmet Ali, "Allahım sana Gökürler olsun.." dedi, "..bana düşmanın hırsız gibi sessizce kaçtığını görmeyi nasip ettin. Artık ölsem de gam yemem."

Komutanına baktı.

Onun da yüzü parlıyordu. Ter mi, gözyağı mı, anlamadı. Tepelerden aĞağıya zafer ıġlıkları ata ata askerler akıyordu.

Yakamadıkları malzemeleri ve götüremedikleri cephaneyi yok etmek, Türklere son bir zarar daha vermek için savaġ gemileri kumsal ve tepeleri ateġ altına aldı.

DÜġMAN iki hafta sonra, yine hiç dikkati çekmeden, hiç kayıp vermeden, Seddülbahir'den de 8/9

Ocak 1916 günü sessizce çekildi.109

Yine ustaca kaçmayı baġarmıġlardı.

Tarihte eġi bulunmayan Çanakkale Savaġı sona erdi.

BAġKOMUTANLIK durum kesinleġince, düşmanın kaçtığını, öğleden sonra bir bildiri ile açıkladı.

Haber bir anda yayıldı. Bazı gazeteler ikinci baskı yaptılar. Evler, dükkânlar bayraklar, çiçeklerle süslendi. Zafer Ğerefine okullar tatil edildi. Çeġitli derneklerin üyeleri, esnaf, halk, baġlarında

bandolar, zaferi kutlamak için dört bir yandan Beyazıt'a akarak Harbiye Nezaretinin büyük avlusunda toplandı. Yakın okulların öğretmen ve öğrencileri de takım takım geldiler. Nezaretteki subaylar da avluya inmişlerdi. Subayların başında, Nezaret Müsteğar Yardımcılığına atanmış olan Yarbay Fahrettin Altay vardı.

Sevinç, ümit, gurur dolu konuşmalar yapıldı, ordu yüceltildi, şehitler rahmetle, gaziler Şükranla anıldı.

Hastanelerdeki yaralılar ziyaret edilecek, Alman ve Avusturya-Macaristan elçilikleri önünde dostluk gösterileri yapılacak, gece de fener alayları düzenlenecek, bazı binalar aydınlatılacak, meydanlarda ateşler yakılacak, Çarkılar söylenecek, Boğaziçi vapurları yine ışık saçacaktı. 110

İngiltere ve Fransa başanlı kaçıyla avunuyordu. Türk zaferi uyanık, uyanmaya açık Müslüman ülkelerin dikkatini çekecekti.

İstanbul'daki İngilizciler, İngiltere'den korkanlar, İngilizlerle iş yapmanın tadını almış olanlar, paralı ya da gönüllü ajanlar çok üzüleceklerdi.

Altı yüz yıllık imparatorluğun İstanbul'da birikmiş olan tortusu içinde birçok hain ve gafil insan vardı.

ORHAN'IN bacağı üç makineli tüfek mermisiyle parçalanmış, kemiği dağılmıştı. Doktorlar, iki savaş

gazisi bu delikanlıyı tam iyileşmeden bırakmadılar. Ardarda yaptıkları ameliyatlara kemikleri, kasları, damarları, sinirleri topladılar, bacağı düzelttiler.

Geride zamanla geçecek bir ağrı ile hafif bir aksama kalmıştı.

Denizaltı tehlikesi bittiğinden yeniden çalışmaya başlayan Gülnihal gemisi ertesi gün Haydarpaşa'ya yanaştı. Orhan bütün yaralıların annesi Safiye Hemşirenin elini öpüp teşekkür etti. Rıhtıma çıktı.

Rıhtım yaralıları bekleyen İstanbullu hanımlar, görevliler, yakınlar ve meraklılarla doluydu. Haber vermediği için Orhan'ı

Beşinci Bölüm / Diriliş İkinci Dönem 294

bekleyen yoktu. Kalabalıktan çıkıp uzaklaştı. Bekleyen birkaç fayton vardı geride. Birine binecekti, yağıca arabacı merakla sordu:

"Çanakkale'den mi?"

"Evet."

Arabacı usta bir asker gibi selam durdu:

"Arap, Arnavut, Mısırlı, Tunuslu, Acem, Rum, Ermeni, Yahudi, Bulgar, kim varsa, Arabım, Arnavutum, Mısırlıyım, Tunusluyum, Rumum, Ermeniyim, Yahudiyim, Bulgarım, Çuyum buyum'

diyebilirdi ama biz Türküz diyemezdik beyim. Bir milleti olmak bize yasaktı nedense. ğimdi sayenizde göğsümüzü gere gere, bağıra bağıra, inadına Türküz diyebiliyoruz. Sağ olun. Buyur."

Devletin barığta horladığı, bağı sıkığınca, derde girince ayağına kapandığı Türklerden biriydi.

Konuğarak yol aldılar. Son olarak Balkan Savağına katılmığ, çavuşmuğ, yaralanıp çolak kalmığ.

"Yine askere alsınlar diye bağıvurdum ama bu kez beğenmediler."

Gevrek gevrek güldü.

"Zarar yok. Cephede iki oğlum var, aslan gibi."

Arabayı, zafer arabası sürer gibi Anadoluhisarı'na uçurdu. Orhan'ın ısrarı iğe yaramadı, para almadı.

Yine askerce selam verip ayrıldı.

Orhan kapıyı çaldı.

Biri "Kim o?" diye seslendi. Annesiydi. Kalbi heyecanla göğsünü dövmeyle bağılamığtı. "Benim."

Kapı deli gibi açıldı.

EV bayram yerine dönmüğtü. Komuşular öbek öbek geldiler. Anneler her gelenle birlikte bir daha gözyağı döküyorlardı. Dilber kahve pişirmek, terlik vermek, su getirmek için çırpınıyordu. Yüzü karbeyazdı. Zayıflamığtı.

AkĖama doğru yalnız kaldılar.

Orhan yaralanmasını ve hastaneyi anlattı. Anneler de incelik gösterip 'niye bizi bırakıp gittin'

demediler. Bunu dese dese Dilber derdi. O da demedi. Gözleri dolarak dinliyordu. Anneler akĖama bayram yemeğı hazırlamak için mutfağına indiler.

Hastanede karar vermiğti: Ėlk, ilk, ilk fırsatta sevgisini, Çanakkale'ye niye gittiğini söyleyecekti. Buna cesaret edemeyeceğini bildiğı için yemin de etmiğti:

"Hemen söylemezsem Dilber'in ölüsünü öpeyim."

ğimdi söyleyemezse, bir daha hiç söyleyemezdi. Canını diğine taktı, bir çırpıda her Ėeyi anlattı. Oooh!

Söylemiğti iğte. ğimdi tepkiye, azarlanmaya, ağağılanmaya, kavgaya, tokat yemeye, ayıplanmaya, sövölmeye, lanetlenmeye hazırdı, razıydı. Bu küçük, afacan, yaramaz, oyunbaz kızın sevgisini

kazanmak için mücadele edecekti. Bu delinin sevgisini kazanmak Çanakkale Savağını kazanmaktan kolay değildi.

Dilber yere bakarak, elleri kucağında, yüzü pembeleşerek dinlemişti. Yavaşça başını çevirdi:

"Ah benim yakışıklı ve aptal ağabeyim.." dedi, "..asıl ağabeyim olmadığını elbette bilmekteydim ve sana çocukluğumdan beri deli gibi âşıktım. Sana bunu kaç kez belli ettimdi ama sen anlamadındı."

Selimiye'de zafer topları gürlemeye başladı.

İstanbul zaferi kutlamaya doyamıyordu.

14 OCAK 1916'da Albay M. Kemal, karargâhı Edirne'ye alınan 16. Kolordu Komutanlığına atandı.

Kolordunun tümenleri Gelibolu'dan ayrılarak Edirne'ye yürümekteydiler.

M. Kemal, Bulgar işgalini görmüş bu sınır şehrine moral vermek için birliklerin topluca, düzenli bir şekilde girmelerini kararlaştırdı.

Çanakkale kahramanı M. Kemal'in ve Çanakkale gazisi tümenlerin Edirne'ye geleceklerinin duyulması şehirde büyük heyecan uyandırdı. Edirne Valisi Hacı Adil Bey, cepheyi ziyarete geldiği zaman M. Kemal'in tümenini izin almadan savaşa sürerek bir yıkımı nasıl önlediğini öğrenmişti.

Şehir büyük özenle süslendi.

16. Kolordu, başta Kolordu Komutanı M. Kemal, karargâhı, tümen komutanları, elden geldiğince ve olabildiği kadar çeki düzen verilmiş gazi tümenler, alkış ve çiçek sağanağı altında İstanbul yolundan Edirne'ye girmeye başladılar.

Vali, Belediye Başkanı, yöneticiler, Ğehir ileri gelenleri Komutanı ve karargâhını Ğehir giriĞinde karĞıladılar.

Yatalaklar dışında, bütün Ğehir yollara dökülmüĞ gibiydi. Öğrenciler her subayın kucağına bir çiçek demeti veriyorlardı.111

Mustafa Kemal Edirne'de

Halk bu ordunun, Balkan SavaĞı ordusuna hiç benzemediğini görüyordu. Çanakkale ordusuydu bu.

Komutan da Ğstanbul'u, Edirne'yi, Trakya'yı, devleti kurtaran komutandı.

Bu komutanın adını ve hayalini minnetle yüreklerine kazıdılar.

www.cizgiliforum.com

Sonuç

1916-1918

Neler Oldu

Çanakkale zaferinin Türkiye ve dünya tarihi bakımından geleceği etkileyen önemli sonuçları ve etkileri oldu. Bağlıcaları şöyle özetlenebilir:

1. M. Kemal Atatürk tarih sahnesine Çanakkale'de çıktı, milli bir kahraman olarak tanındı. Bu durum Milli Mücadele önderliğini kolaylaştırmıştır.
2. Çanakkale zaferi ordu ve millete özgüven kazandırdı. Kenetlenilir, direnilirse, emperyalizmin yenilebileceği anlaşıldı.
3. Dar bir alanda, savaşın her türlüşünü yaşıyan genç komutanlar büyük deney sahibi oldular. Bu komutanlar Milli Mücadele'de, onca yokluk ve yoksunluk içinde, birliklerini büyük başarıyla yönetecek, sonunda zafere uçuracaklardır.
4. Çanakkale ruhu, Kuva-yı Milliye ruhunun mayasıdır, bu ruhu hazırlamıştır. Çanakkale ruhu daha gelişerek, büyüyerek, güçlenerek, yaygınlaşarak, derinleşerek, bilinçlenerek Kuva-yı Milliye ruhunu oluşturacaktır. Zaferi, bağımsızlığı, milli egemenliği, özgürlüğü, aydınlanmayı Kuva-yı Milliye ruhuna ve bilincine borçluyuz. Yeni Türkiye'yi Kuva-yı Milliye ruhu ve bilinci yarattı. Bu ruh olmasa, Sevres Andlaşması'na göre Türkiye, sonsuza kadar denetim altında tutulacak, kolu kanadı kırık, küçük, zavallı, ordusuz bir devletçik olarak kalacaktı. Teslimiyetçi İstanbul yönetimi bu barbar, insafsız, rezil Sevres Andlaşması'nı imzalamış, milliyetçi Ankara yönetimi reddetmiş ve sonunda yırtmıştır. İstanbul yönetimini mazur görmek ve göstermek, Sevres Andlaşması'nı mazur görmek ve göstermek demektir.

ğair Fazıl Hüsnü Dağlarca, bu nedenlerle, Çanakkale için "Yeni Türkiye'nin önsözü" diyor.

5. Birleşik Donanma 18 Martta Çanakkale Boğazını geçip İstanbul'a gelse ve Rusya da İstanbul'a çıkarma yapsaydı, neler olurdu? İnsan bunu düşünmek bile istemiyor. Halk daha Balkan Savaşı'nın yıkıcı etkisi altında. Direnişi sağlayacak ruh savaşarak olgunlaşmamış. Büyük olasılıkla Türkiye biterdi. Bu bakımdan 18 Mart zaferi de Çanakkale zaferinin mayasıdır.
6. Bu özgüven, direniş ruhu bütün orduyu etkiledi.
7. Cephe gerisinde geleceği etkileyecek önemli gelişmeler oluyordu. Birincisi, özü yurtseverlik olan milliyetçilik, milli bilinç kökleşmeye, milliliğin büyük önemi kavranmaya bağladı. Irkçılıktan, Güvenlikten, yayılmacılıktan arınmaya bağladı. Milliyetçilik yeni gelişmekte olan bir akımdı. Birçok çevre bu akımı baltalamak için açık-gizli çok çalıştı ama başarısızdı. Bazı dinci çevreler ve soyut liberaller, milli şartları hiç dikkate almadan, ya kendi yararları için ya da sömürerek zenginleşmiş ve gelişmiş ülkelere bakarak liberalliği savunuyorlardı. Zaferi milliciler kazandı.
8. Cephe gerisindeki ikinci önemli olgu kadın hareketidir. Bu hareket savaş dolayısıyla durgunlaşmadı, tersine hızlandı, yayıldı, iyice toplumsallaştı. En durgun gibi görüldüğü zamanda bile bir yeraltı nehri gibi aktı. Cumhuriyeti hazırlayan akımların en önemlilerinden biridir. O dönem kadınlarının bilinçli davranışları hayranlık uyandırıyor.

9. İngiliz ve Fransız yardımı ulaşımadığı için Rus Çarlığının yıkılışı çabuklaştı. 1917'de Çarlık yönetimi devrildi, yerini sosyalist rejim aldı. Rusya savaştan çekildi. Bu yeni devletin Milli Mücadele döneminde Türkiye'ye ciddi yardımları olacaktır.

10. Müslüman ülkelerin aydınlanmaya elverişli olanlarında (Mısır, Hindistan, Tunus, Cezayir vb.) emperyalizmin yenilebileceği düşüncesini yeşertti. Bu düşünce Milli Mücadele ile çok güçlenecek ve gürlecektir.

Bu büyük kazançları İttihatçı yönetim iyi kullanabildi mi? Genel olarak hayır.

Hükümetin açık seçik bir siyaseti yoktu. Olumlu ve olumsuz birçok düşünce, tasarı ve hayal birarada yaşıyordu.

Enver Paşa hayallerinin ve Almanların da etkisiyle, yeni cephele açarak orduyu dört bir yana dağıttı.

Birlikler İran'a egemen olmaya, yurtdışına, Bulgarlara, Almanlara, Avusturyalılara ve Macarlara yardıma yollandı. Rusya savaştan çekilince, Türk birlikleri Azerbeycan ve Kafkasya'ya doğru yürütüldü. Oysa bu sırada Filistin ve Irak cephelelerinde durum gittikçe tehlikeli olmaya başlamıştı.

Türkiye'nin bu kadar çok cephenin ve hayalciliğin yükünü kaldırabilecek bir hazırlığı, varlığı, ekonomisi, yapısı, imkânı, silahı, cephanesi, aracı-gereci ve en önemlisi insanı yoktu. Dört yıl dayanması bile büyük başarıydı.

Ordu Osmanlı müttefiklerinin çıkarları ve Enver Paşa'nın hayalleri için harcandı. Ordu silahının namusunu koruyordu ama devlet de, millet de tükenmekteydi. Savaşın sonuna doğru gençler, yağla değil, kiloyla askere alınacaktı. 45 kilo çeken askerdi.1

İktidar da Başkomutanlık da geleceği göremedi. Bilgileri, deneyleri bir devleti yönetmeye yeterli değildi. Anayurdu korumak için hiçbir önlem almamışlardı.

İktidar ve devlet çöküyordu.

Uyarı da dinlemiyorlardı. Her şeyi en iyi bildiklerini sanıyor ve sürekli yanılıyorlardı..

İktidar çöktükçe, gerici, işbirlikçi, teslimiyetçi, Türk karıştı, İngiliz uydusu Hürriyet ve İtilaf Partisi ve benzeri çevrele toparlanıyor, güçleniyor, iktidarın ve ordunun çökmesini bekliyorlardı.

Sonunda korkulan gün geldi.

Soluğu kesilen devlet teslim oldu. Agamemnon zırhlısında Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandı (30 Ekim 1918).

Bu Anlaşma, 1920 yılında İstanbul hükümetine bildirilecek olan barbar Sevres Andlaşması'na hazırlıktır.

Başkomutan Enver Paşa, Sadrazam Talat Paşa, Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve bazı İttihatçılar,

Kasım gecesi, geride yıkılmak üzere olan bir devlet bırakarak İstanbul'dan kaçtılar.

Ahmet İzzet Paşa Sadrazam oldu.

Anlaşma uyarınca orduyu dağıtmaya koyuldu.

Galipler adım adım Anadolu'ya ve Trakya'ya girmeye başladılar.

6 Kasım 1918 günü İngiliz Generali Fuller Çanakkale'ye geldi. Yeni Müstahkem Mevki Komutanı Albay Selahattin Adil Bey'di. İki için de çok dramatik bir karşılaşmaydı bu.

İngiliz General, yaklaşmayı bile barmamadıkları o müthiş hedefleri teslim almaya gelmişti. Selahattin Adil Bey yüz bine yakın şehit verilerek savunulan her şeyi, her yeri teslim etmekle görevliydi.

Bir protokol imzaladılar.

Kilitbahir ve Çanakkale'deki gazi tabyalar, Hasan-Mevsuf, Baykuş, İntepe, Erenköy ile kıyılarda bulunan öteki bütün kahraman bataryalar, 8 Kasım günü İngiliz birliklerince işgal edilecekti.

Buralarda İngilizlere hizmet için bir miktar asker bırakılacak, kalanlar kuzeye doğru, iyice uzağa çekileceklerdi.

Müstahkem Mevki Telsiz İstasyonu İngilizlere teslim edilecekti.

Müttefik donanmasının geçebilmesi için mayın hatlarının ivedi temizlenmesi gerekiyordu.

8 Kasım günü İngiliz birlikleri Türk kılavuzların yardımıyla mayın hatlarındaki gizli yollardan geçip Çanakkale'ye gelmeye başladılar. Türk subayları ve askerleri, canlarından çok sevdikleri topları, tabya ve bataryaları, tesisleri, ordugâhları ağlaya ağlaya İngilizlere bırakarak ayrıldılar.

10 Kasım günü İngilizler kaç kez yenildikleri Gelibolu'yu, uzaktan bile göremedikleri Çanakkale'yi işgal ettiler.

İngiliz subayları merak içinde tabyalara doluştular.

Koca armadayı perişan eden şu toprak tabyalar, şu tağ cephanelikler, şu modası geçmiş, ağır, hantal, yetersiz toplar mıydı, şu ağlayarak çekilip giden üstü başı döküntü subaylar ve yarım papuçlu askerler miydi?

Öfkeyle birkaç topun namlusuna dinamit doldurarak patlattılar. Namlu ağızları çiçek gibi açıldı.

Namluların bu komik halini görünce keyifleri yerine geldi.

Selahattin Adil Bey ve karargâhı, geride birkaç görevli bırakarak Akhisar torpidosuyla

Çanakkale'den ayrılıp İstanbul'a gitti.

12 Kasım günü öğleden sonra karma müttefik donanmasının ilk gemileri Çanakkale Boğazına girdiler. Mayınlar kaldırılmıştı. Kıyıları merakla inceleyerek, ağır ağır Marmara'ya geçtiler. İlk savaşı

gemileri Fransız bandralı 7 zırhlı, 5 torpido, İtalyan bandralı 3 zırhlı, 2 torpido, Yunan bandralı 1 zırhlı, 4 torpido ve bir İngiliz gambotuydu.2

Rüyada bile görmedikleri bir olayı yaşamaktaydılar.

Türkleri yenmişler, İstanbul'a yol alıyorlardı.

İstanbul'a!

Artık bir daha asla Türklere geri vermeyecekleri dünya başkentine.

Boğaz'dan geçişler gece boyunca sürdü. 56 savaş gemisi Marmara'da, İstanbul Boğazı açığında toplandılar. Bahriye Nezareti Müttefik donanmasının rahatça Boğaz'ı işgal edebilmesi için 13 Kasım 1918 Perçembe günü Boğaz içindeki her türlü gemi hareketini yasaklamıştı.

Perçembe sabahı çevreyi denetim altında tutmak için iki uçak sürekli dolaşmaya başladı. Önden torpidobotlar ilerleyerek Boğaz'ı gözden geçirdiler. Zırhlılar, kruvazörler, dretnotlar, birbirlerinin dümen suyunda Boğaz'a girmeye başladılar.

Rum ve Ermeniler dört yıl önce sandıklara kaldırdıkları İngiliz ve Fransız bayraklarını çıkarıp evlerini, iş yerlerini donatmışlardı. Kilise çanları çalıyor, kıyıları toplanmış olan Rumlar ve Ermeniler el sallıyor, zıplıyor, sevinç çığlıkları atıyorlardı. Hürriyet ve İtilaf Partililer neçelerini belli etmemeye çalışıyorlardı.

Türkler ölü gibiydi.

Her şey bitmiş görünüyordu.

Bu sırada Adana'dan gelen bir yolcu treni Haydarpaşa garına girmekteydi. Yıldırım Orduları Komutanı M. Kemal Paşa yaveri Cevat Abbas ile birlikte perona indi. Ordusu kaldırılmış, İstanbul'a çağrılmıştı. M. Kemal Paşa'nın eski bir arkadaşı, Dr. Rasim Bey karışlamaya gelmişti. Köhne bir askeri motor rıhtımında bekliyordu. Karşıya geçeceklerdi ama Boğaz'dan çelik kaleler, namlular, bayraklar akıyordu. Büyük gemilerin bandoları marşlar çalmaktaydı.

Cevat Abbas ümitsizce M. Kemal Paşaya baktı. Paşa Cevat Abbas'ın acı dolu gözlerini görünce dedi ki: "Geldikleri gibi giderler."3

Öylece söylenivermiş bir teselli, bir yatıştırma cümlesi gibiydi. Ama emperyalist armadanın zırhlıları, 5 yıl süren görkemli bir mücadeleden sonra gerçekten, 'geldikleri gibi gittiler.'

Üçlemenin ikinci kitabı olan ğu Çılgın Türkler bu görkemli mücadele ile hiç gitmeyeceklermiĒ gibi gelen bu gemilerin nasıl gittiklerinin belgesel romanıdır.

Ne oldular?

PadiĒah Sultan ReĒat Temmuz 1918'de öldü, yerine 36. PadiĒah olarak Vahidettin geçti.

Enver PaĒa Almanya'da kalmadı, Moskova'ya geçti, 1922 Ağustosunda Türkistan'da Ēehit oldu.

Sait Halim PaĒa Roma'da, Talat PaĒa Berlin'de, Cemal PaĒa Tiflis'te Ermeni katillerce öldürüldü.

Damat Ferit beĒ kez Sadrazam olacak, Türkiye'yi Ēngilizlere satmak için elinden geleni yapacak, sonunda tarihin çöplüğünde yerini alacaktır.

Hürriyet ve Ētilaf Partisi teslimiyetçi Ēstanbul yönetimine ya ortak oldu, ya destek verdi.

Albay M. Kemal 1 Nisan 1916'da paĒa (tuĒ/tümgeneral) oldu. Ordu komutanlıklarında bulundu.

Halk ve ordu mensupları Çanakkale SavaĒı ve ordu komutanlıkları dolayısıyla tanıdıkları M. Kemal PaĒa'nın Milli Mücadele önderliğini duraksamadan kabul ettiler.

DiriliĒ'te adı geçen Türk subaylarının birkaç paĒa dıĒında hepsi Anadolu'ya geçerek Milli Mücadeleye katılacaktır.

Besim Ömer PaĒa Kızılay Genel BaĒkanlığını sürdürdü, 1935'te milletvekili oldu. Birçok atılımın öncüsüdür.

I. Hakkı BaltacıoĒlu akademik hayatını ve yazarlığı sürdürdü.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, Mehmet Akif Er soy 1. TBMM'de milletvekili olarak bulundular. M.

Emin Yurdakul, Yahya Kemal Beyatlı, Mithat Ēükrü Bleda da milletvekili oldular.

Fethi Okyar Ēngilizlerce Malta'ya sürüldü, serbest kalınca Ağustos 1921'de Ankara'ya geldi.

Selim Sırrı Tarcan, Ali Ulvi Elöve öğretmenliği sürdürdüler. Fuat Gücüyener bir yayınevi kurdu.

Ünlü hikayeci Ömer Seyfettin 1920'de, yazık ki milli zaferi göremeden öldü.

Esat ve Vehip PaĒa'lar Milli Mücadeleye katılmadılar. Esat PaĒa emekli olmuĒtu, Ēstanbul'da kaldı.

Vehip PaĒa yurtdıĒına gitti.

Nezihe Muhittin öğretmenliği ve kadın hareketi için çalıĒmayı sürdürdü, romanlar yazdı.

Halide Edip Adıvar roman yazarlığını ve sosyal çalıĒmaları sürdürdü, Ēstanbul'un iĒgali üzerine eĒi Adnan Adıvar'la Ankara'ya geçti.

1918'e doğru peçeler azaldı, var olanların çoğu saydamlaştı, yoka döndü. Sokak kıyafeti olarak manto ve bağırtü genelleşmeye başladı. Sultanahmet mitinginde konuşan kadınların hepsi, katılanların çoğu peçesizdir.

Roman kişileri olan Faruk ve Nesrin ü Çılgın Türkler'de yer alıyorlar, Cumhuriyete de katılacaklar.

Yine roman kişileri olan Orhan ve Dilber'i Cumhuriyet döneminde de göreacağız.

Romanda adı geçen öteki kişiler hakkında dipnotlarda bilgi sunulmuştur.

Alman İmparatoru II. Wilhelm 9 Kasım 1918'de tahttan çekilir, Almanya'da cumhuriyet ilan edilir.
12

Kasım'da da Avustur-ya-Macaristan İmparatoru Kari tahtı bırakmak zorunda kalır. 13 Kasım'da Avusturya'da da cumhuriyet ilan edilir.

Başkan Wilson Yunanlıların İzmir'e çıkmasını destekler, Doğu Anadolu'nun büyük bölümünü Ermenilere bırakan atasyon haritayı hazırlar.

C.E.W. Bean Anzak tarihini yazacaktır.

General Birdwood mareşal olur, Atatürk'ün cenaze törenine İngiltere temsilcisi olarak katılır.

Amiral de Robeck 26 Ağustos 1919'da İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine atanır. İstanbul onun zamanında ve onun da tavsiyesi ile işgal edilmiştir. 17 Kasım 1920'de görevini diplomat Sir Horace Rumbold'a bırakır.

General Hamilton'un sesi sedası duyulmaz.

Albay Keyes Donanma Komutanı olacaktır.

Lord Kitchener 1916'da bir deniz kazasında ölür.

W. Churchill uzun yıllar hükümette görev almaz. İkinci Dünya Savaşında Başbakan olacaktır.

General Gouraud'yu Milli Mücadale döneminde Suriye Yüksek Komiseri olarak göreacağız.

Cumhuriyet döneminde Ankara'ya gelerek Atatürk'le görüşmüştür.

Liman Paşa yenilgiden sonra ülkesine dönerken, İngilizlerce yedi ay Malta'da alıkonur, sonra serbest bırakılır. Anılarını Malta'da yazmıştır. Almanya'ya döner dönmez bastırır.

Çanakkale'de bulunan Alman subaylarından üçü, Albay Kan-nengiesser ile Liman Paşa'nın yaverleri Mühlmann ve Prigge anılarını yazmışlardır.

Alman ordusu dağıldığı için Türkiye'den ayrılan Alman subaylarının askeri hayatları sona erer.

S o n s ö z

İngiliz-Fransız donanmasını yenip geri döndüren Kilitbahir ve Çanakkale'deki tabyalarımızı gezerseniz, buralardaki toplardan ancak bir-ikisinden kalma birkaç parça görürsünüz.

Peki o tabyaları dolduran o büyük, gazi 137 top nerede? Buralardaki uzun, kalın namlulu, büyük gövdeli, asansörlü, raylı dev makineler ne oldular?

Acaba buraları iğgal eden İngiliz ve Fransızlar, bizim için tarihi değeri çok yüksek olan bu topları götürmüş olabilirler mi?

Hayır, birkaçının namlusunu dinamit doldurup patlattılar. Öteki topların kamalarını çıkarıp denize attılar, böylece topları kullanılmaz hale getirmekle yetindiler. Götürmediler. İğgalciler Milli Mücadele sonunda yenilerek çekip gittikleri zaman bütün toplar yerindeydi.

Toplar sadece kamasız, kullanılamaz durumdaydı. Ama zafer topları olarak bütün heybetleri ile yerlerinde duruyorlardı. Varlıkları ile büyük zaferi anımsatıyor, yaşıyorlardı. Direncimizi, kararlılığımızı, diriliğimizi, uyanığımızı, kendimize geliğimizi, toprağı nasıl vatan yaptığımızı temsil ediyorlardı.

Peki kim yok etti bunları?

Biz!

Evet biz yok ettik.

1954 yılında Maliye Bakanlığı bu gazi topları, yani tarihimizi, hurda demir fiyatına bir hurdacıya sattı.

Hurdacı da bütün topları kesti, biçti, söktü, parçaladı ve götürdü.

Nusrat mayın gemisini de sattık.

Peki, Yavuz?

Peki, Hamidiye?

Peki, Muavenet?

Peki, Bandırma?

Bunları da sattık. Sökülüp parçalandılar.

Peki, Savarona? Bunu da kiraladık.

Birini bile müze-gemi yapmayı, korumayı düşünmedik. Bu bilinçsizlik, nankörlük, ruhsuzluk, bu yakın geçmişimizi yağmaya verme, önemsizleştirme bu kadarla kaldı mı?

Hayır.

Gittikçe artıyor, genişliyor, büyüyor, hızlanıyor.

Bu durumu sanki bizimle ilgisi olmayan bir televizyon dizisi gibi seyretmekteyiz.

Biz diri, canlı, hayat dolu, duyarlı, dikkatli, bilinçli, bağımsızlığa âşık, gururuna düşkün bir millettik.

Ne oldu bize?

Yoksa son yüzyıl içinde Çanakkale diriliğini, Milli Mücadeleyi, o kutsal çılgınlığı, zaferi, ilkellikten ve bağımsızlıktan kurtuluşu, uyanığı, aydınlanmayı, çağdaşlaşmayı, kadın özgürlüğünü, cumhuriyeti, dünyanın Türk mucizesi diye andığı bu büyük macerayı yaşıyan biz değil miydik? Yoksa bunlar milletçe birlikte gördüğümüz bir rüya mıydı? şehitler, gaziler, kahramanlar, o öldürücü acılar, o emsalsiz sevinçler, inanılmaz başarılar hayal miydi?

Hayır!

Hepsi gerçek.

Ama içerden, dışardan söylenen ninnilerle, süslü kutular ve göz alıcı şiirler içinde sunulan uyku ilaçlarıyla bizi yeniden uyutmaya çalışıyorlar.

Tarih son kez uyarıyor:

Uyuma ey Türk!

Dirliğin, birliğin, dilin, benliğin, tarihin, yurdun, adın bir kez daha giderse, bir daha hiçbiri geri dönmez.

Özet Kronoloji

1914

2 Temmuz : Seferberlik

2 Ağustos : Gizli Türk-Alman Antlaşması

1915

19 ğubat : anakkale Deniz Savağı bağlıyor, ilk hücüm

25 ğubat : Ğkinci hücüm

8 Mart : Nusrat mayın gemisinin Karanlık Limana 26 mayın dökmesi 18 Mart : anakkale Deniz Savağı

25 Nisan : Karaya ıkığ, kara savağlarının bağlaması

25-27 Nis. : Kumkale savağı

25-27 Nis. : Arıburnu savağları

28 Nisan : Seddülbahir 1. Kirte savağı

1 Mayıs : Arıburnu Türk taarruzu

1-3 Mayıs: Seddülbahir'de Türk, Ğngiliz ve Fransız taarruzları 6-8 Mayıs : Seddülbahir 2. Kirte Savağı

12/13 May.: Muavenet-i Milliye'nin Goliath'ı batırması

19 Mayıs : Arıburnu'nda Türk taarruzu

4-6 Haz. : Seddülbahir 3. Kirte Savağı

21/22 Haz.: Seddülbahir 1. Kerevizdere Savağı

28 Haz.-

5 Tem. : Seddülbahir Sığındere Savağları

12/13 Tem.: Seddülbahir 2. Kerevizdere Savağı

6 -7 AĞ. : Seddülbahir Savağları

6-9 AĞ. : Arıburnu-Conkbayırı savağları

9 AĞ. : 1. Anafartalar Savağı ve zaferi

10 AĞ. : Conkbayırı zaferi

21-22 AĞ.: 2. Anafartalar Savağı ve zaferi

20 Aralık: Düğmanın Arıburnu'dan ekiliği

1916 : Düğmanın Seddülbahir'den de çekiliği, Çanakkale savağlarının sonu

Teşekkür

Bana cesaret ve yağama sevinci veren sevgili okurlarıma, verdikleri desteğin minnettarı olduğum değerli yazarlara ve öğretmenlere, bana her zamanki gibi harika bir çalışma ortamı sağlayan eğime, özverisini ve desteğini hiç unutmayacağım yardımcım Aslı Timur-Ünsal'a, hiçbir desteği esirgemeyen kardeşim Ahmet Küflü ile sevgili Bilgi Küflüye minnet borçluyum.

Bilgi Yayınevi'nin tüm çalışanlarına, özellikle sevgili Biray Üstüner ve sevgili Argun Tozun'a, Erol Altun ve Ferruh Bayğu'ya, Bilgi Kitabevi'nden genol Bilginan'a, oğlum Çan'a, yeğenim Deniz Süer'e, öğrencim Didem Öztağbağı'na ve güvenilir yol arkadaşım Levent Yamaner'e çok teşekkür ediyorum.

Yardım ve katkılarından dolayı 2. Kolordu Komutanı Korgeneral Hayri Güner'e, Prof.Dr. Mete Tuncoku'na, Yard.Doç.Dr. Ahmet Esenkaya'ya, Nurullah Altınay'a, Çanakkale Müzesi Komutanı Dz.Alb. M. Haluk Çağlar'a ve arkadaşlarına, Dz.Kd.Yzb. Önder Demirci'ye ve arkadaşlarına, Aydın ve Nurdan Ergil'e, Doç. Dr. Ğsmet Görgülüye, Öğr.Bnb.Dr. Necati Yalçına, Oğuz Akyüz'e, Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Başkanlığı yöneticilerine, çeviri gerektiğinde imdadıma koğan Arzu Timur'a ve büyüklerinin yazılı anılarını yollayan tarih dostlarına saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

DİPNOTLAR, AÇIKLAMALAR

Önsöz

1) Son on yılın yayımları içinde kitap, makale, internete özgü yazı olarak gerçekten önemli ve değerli araştırma, inceleme ve derlemeler var. Bu bilim adamlarını, araştırmacıları ve yazarları sevgiyle, saygıyla anıyor ve kutluyorum.

2) Çanakkale ve Milli Mücadele hakkındaki bağılıca yalanlan ve yanlışları toplamığ, doğruları ve gerçekleri açıkladım. Çanakkale için bkz. Vahidettin, M. Kemal ve Milli Mücadele, s.94-177, Bilgi Y., Ankara.

3) Ebcet hesabı: Arap harflerine özgü bir hesap sistemi. Her harfin bir sayı değeri var.

4) Talha Uğurluel, Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi, Kaynak Y., Ğstanbul, 10. baskı, 2006.

5) Destanlağan Çanakkale, Mustafa Turan, s. 137, Papatya Y., Ğstanbul, 2005. Kitapta o kadar çok yanlış var ki düzeltmek için öyle bir kitap daha yazmak gerek. Bu hurafeye yer veren Çanakkale Zaferi ve Adsız Kahramanlar adlı bir de cd var. Cd'de birkaç doğru olayın yanında birçok hurafe de yer alıyor.

On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünde yapılan ödevler, üniversitenin Çanakkale Savaşları sitesinde yayımlanıyor. Nusrat mayın gemisi hakkında hazırlanan

bir ödevde 'Menkıbelerde Mayınlar' bağılığı altında bu hurafe yer alıyor. Doğrudan somut, reel bir olayla ilgili bilimsel bir araştırmada bu hurafenin iği ne? IV. sınıfa gelmiş bir tarih öğretmeni adayı, bunun uyduruk bir hikâye olduğunu anlayamaz mı, hiç olmazsa öğretmeni kendisini uyarmaz mı?

Bu sahte menkıbe bilimsel çalışmanın içinde ne arıyor?

Meraklısı için ödevin adresi: canakkalesavasları.comu.edu.tr/

data2/81.pdf

Osmanlı din ile bilimi birbirinden ayıramadığı için dünyayı ve çağı algılayamadı, olayları anlayıp açıklayamadı, ağır ağır çürüdü, sonunda tarihe göç etti. Cumhuriyet'i bu tehlikeden koruyalım, koruyamazsak o da çürüyecek.

5a) Müslüman Türk askeri, bir savaşta Allah'ın kendisini koruyacağına, Gehit olursa cennete gideceğine iman eder. Bu büyük bir kuvvettir. Çanakkale ruhunu oluşturan öğelerden biridir. Ama sırf imanla, duayla, niyazla, çalışmadan, askerlik açısından hak etmeden, savaş sanatının gereklerini yerine getirmeden zafer kazanılmayacağını da iyi bilir.

Yüzbinlerin boğuştuğu bir savaş birkaç mucize, birkaç hurafe, birkaç kahraman ve veli ile kazanılmaz; böyle büyük bir savaş ve zafer böyle masal gibi anlatılamaz. Böyle büyük bir zaferin arkasında inançla birlikte, bilgi, kurmaylık, komutanlık, eğitim, disiplin, bilinç, yurtseverlik, kahramanlık, özveri ve bir milletin olduğunu görmemek demek, bir savaşın ne olduğunu hiç bilmemek ve Çanakkale zaferini de hiç anlamamak demektir. Bir savaş sırf iman ile, dua ile kazanılsa Müslümanlar hiç yenilmezlerdi. Osmanlı iki yüz yıldır yeniliyordu.

Güzel bir Türk atasözünü anmanın zamanı: Atını berk bağla, ondan sonra TanrTya ısmarla.

Çocuklarımızı çağın gereklerine göre yetiştirmeliyiz. Zavallı Irak bu konuda birçok ders alınacak acı bir örnek.

6) M. Turan, Destanlaşan Çanakkale, s.98; T. Uğurluel, Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi, s.148.

7) Bu anlatımın kaynağı: Vehbi Vakkasoğlu, Bir Destandır Çanakkale, s.100, Nesil Y., İstanbul, 2002; yakın tarihimizi tersine çevirmeye çalışılardan biri de Vakkasoğlu'dur.

Vahidettin, M. Kemal ve Milli Mücadele adlı kitabın 788. sayfasında bu yazarla ilgili olan sayfalar belirtiliyor; bu sayfalardan birine göz atan, yazarın tutumunu ve durumunu anlar.

8) Çanakkale Savaşlarından Menkıbeler, s.38.

9) Bu rehberlerden bazıları savaş alanını çocuklara hurafeleri anlatarak gezdiriyor, uygun bir yer gelince de, "Burası da M. Kemal'in savaştan kaçtığı yer" diyorlarmış. Çanakkale zaferine, bu zafere emeği geçen kahramanlara ve gerçeğe sahiden saygısı olan herkes bu gibi pis, rezil, açağılık yalanları durdurmayı bir namus görevi bilmeli.

Başlangıç

1) Osmanlı Devleti için 'Hasta Adam' deyimini ilk olarak 1853'te Rus Çarı I. Nicola kullanmış, bu deyim hızla yayılmıştır. Tarihin cilvesi, Nicola'nın Rus Çarlığı, 'Hasta Adam' diye nitelediği Osmanlı Devleti'nden 5 yıl önce yıkılacaktır.

2) Ali Fuat Türkgeldi, Görüp Gittiklerim, s.114.

Rusya'nın saldırgan tutumu yüzünden bir ittifak arama zorunluğu tarihçiler tarafından genel olarak kaçınılmaz, Almanya ile ittifak da Çartlar dolayısıyla doğal bulunmaktadır.

Rus tehlikesiyle ilgili bilgi ve belgeler için: K. Karabekir, Birinci Cihan Savağına Neden Girdik; Y.

Hikmet Bayur, Türk Ğnkılabı Tarihi, III. c, I. Kısım, s.174-181; ATAğE, Çanakkale Cephesi Harekâtı, 1.

Kitap, s.76 vd.; Birinci Dünya Savağı Ansiklopedisi, 1. c, s.241; Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, 1.

c, s.282 (Ek-13, Rusların boğazları zaptetmek için yaptıkları hazırlıklar); Fahri Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1914 Hareketleri, s.223 (Ek-8 A).

Almanlara karğı olan Ali Ğhsan Sabis de Alman ittifakının zorunlu-ğunu kabul etmektedir. A. Ğhsan Sabis, Birinci Cihan Harbi, c.1, s.72 vd.

Karğı çıkılan husus Alman baskısıyla savağına erken girilmesidir. Ğngilizler yıllardan beri Osmanlı Devleti'nin Arap bölgesinde çeğitli çalışmalar ve kığkırtmalar yapmaktaydılar. Osmanlılar Ğngilizlerle dostluk ararken Ğngilizler el altından adım adım Osmanlılarla savağına hazırlanıyorlardı. Bu konudaki bilgi ve belgeler için: Y. Hikmet Bayur, Türk Ğnkılabı Tarihi, III. c, I. Kısım, s.227 vd.

3) Atatürk Sofya'da atağemiliterken Bulgar Genelkurmay Bağıkanı General Fiçev'le görüşmüş, bu görüşmeyi 5 Kasım 1913 günü bir raporla Genelkurmay'a bildirmiştir. General Fiçev diyor ki: "Balkan Savağına yaptığım planlar değıtirilmeksizin ve bağıarılı bir çekilde uygulanmıştır. Çünkü ben Osmanlı Genelkurmayının planlarını ve bütün stratejik yığınak hesaplarını tümüyle öğrenmiştim.

Bana bu bilgileri Alman subayları vermiştir. Özellikle Golç Pağadan çok yararlandık. (Mareğal von der Golz Osmanlı ordusunda yüksek danışman, öğretmen, komutan olarak çalışmış, Türklerin büyük saygısını kazanmış bir Alman subayıdır! O bile Bulgarlara casusluk yapıyor.) Berlin'deki askeri atağemiz Almanlar tarafından günü gününe ve tümüyle aydınlatılıyordu" {Atatürk'ün Bütün Eserleri, 1. c, s.151)

Balkan Savağı'ndan sonra ordumuz, eğitsinler diye yine bu Almanlara teslim edilecektir.

4) Her alandaki laçkalık, çağdığılık, hantallık, sorumsuzluk orduya da sinmiştir. Ordudaki subayların içinde okul görmemiş alaylı subaylar, okuma yazması olmayan pağalar da vardır. Küçük iyileğtirmeler derin sorunları çözmeye yetmemiştir. Ğyi yetiğen küçük rütbeli kurmay subayların

ordunun geneline etkisi yetersiz kalır. Ordunun modern savaş usullerinden, savaş sanatındaki gelişmelerden, yeni silahlardan genel olarak haberi yoktur. 1878'den bu yana bir kez bile tatbikat yapılmamıştır. Güncel siyaset orduya da bulaşmış, bu durum erlere kadar sızılmış, orduyu çeşitli gruplara bölmüştür.

Ordu Komutanı Ėsmail Fazıl Paşa savaştan kısa bir süre önce, "Bu ordu ile harp edilemez" diye rapor vermiştir. Trakya Ordu Komutanı Abdullah Paşa demiştir ki: "Bu ordu yalnız Bulgarlarla bile harp edemez."

Mehmet Nüzhet Paşa anlatıyor: "...Asker karşı tedbirler alacağı yerde, ağırını korkuya düştü ve beklenmeyen bir kaçış bağladı. Bütün kuvvetler yerlerim perişan surette terk ederek paniğe kapıldılar. Bu askerler ağırlıklarım, arabalarını, toplarını, cephanelerim, bütün malzemeyi, hatta yiyecek maddelerini de yollarda terk ederek kaçıyorlardı" (Hepsi için: Ė.S. Aydemir, Enver Paşa, 2. c, s.310)

190.000 kişilik Rumeli Ordusundan geriye 30.000 kişi dönebilmiştir (Ė. Artuç, Balkan Savağı, s.306).

Genel kaybın büyüklüğu bu sonuca bakılarak kestirilebilir.

Oysa savağa yakın günlerde Baçkomutan Nazım Paşa, Cemil Topuzlu Paşaya der ki: "Harp ilanından bir hafta geçmeden Osmanlı bayrağı Filibe ve Sofya'da görülecektir." (Operatör Dr. Cemal Topuzlu Paşa, 80 Yıllık Hatıralarım, s.141) Ordu ve Bağkomutanı böyle.

5) II. Abdülhamit döneminde, 1878'de Rus ordusu Ėstanbul'un daha yakınına, Yeşilköy'e kadar gelmiş, zaferinin anısına Yeşilköy'de bir anıt da dikmişti. Ėngiltere o zaman bir gruba dahil değildi ve Rusya'nın Boğazlara egemen olmasına Ėiddetle karşıydı. Ėngiltere'nin ağırlığını koymasını üzerine Rus ordusu Edirne'yi de boğaltarak geri çekilecektir. (Mufassal Osmanlı Tarihi, 6. c, s.3328) 1912 yılında ise Ėngiltere, Rusya ile aynı kamptadır, Osmanlı topraklarını paylaşmak için anlaşmışlardır. Ruslara pay olarak Boğazlar sözü verilmiştir.

Osmanlı Devleti ezeli, hırslı düşmanı Rusya karşısında yapayalnızdı.

6) Çatalca hattındaki birliklerin kolera yüzünden verdiği kayıp 40.000'den fazla hesaplanmıştır (Ė.S. Aydemir, Enver Paşa, 2. c, s.363).

7) Bu durum yaklaşık iki-üç yüzyıllık bir sürecin sonucudur. Batıdaki gelişim, aydınlanma iyi izlenmemiş, önemi kavranmamış, sanayi devrimi atlanmıştı. Batı medreselerini üniversiteye dönüştürürken, biz medreselerimizden müsbet ilimleri uzaklaştırdık.

Batı eğitime değer veriyor, sanatı destekliyor, kadın haklarını tanımaya bağlıyor, makineye geçiyor, üretiyor, dünyaya yayılıyor. Buna karşılılık Osmanlı içine kapanıyor. Dünyanın değiştiğini, geliştiğini anlamıyor. Yakasını kör taassuba, hurafeye kaptırıyor, bilgine değil, bağnaza, ham sofuya, müneccime önem veriyor. Batı, insanı, doğayı, evreni inceler, keşif ve icatlar yaparken, bizde Müneccimbağı sarayın en önemli adamı oldu. Batı akla özgürlüğünü verirken, biz hurafeyi, ortaçağ

anlayışını aklın önüne geçirdik. Matbaaya icadından ancak 275 yıl sonra izin verdik. 1729'dan 1830'a kadarki 101 yıl içinde sadece 180 Türkçe kitap basıldı. Batıda ise 1454'ten 1500 yılına kadarki 46 yıl içinde basılan kitap sayısı 40.000'dir. Bu fark Batı ile aramızdaki farkın derinliğini gösterir. Ortaçağ

kafası Takyettin Efendi'nin kurduğu rasathaneyi uğursuzluk getirir iddiası ile yıktırmasıdır. Osmanlı, din ile bilimi birbirinden ayırmayı başaramadı. Ne acıdır ki hâlâ da ayıramayanlar var. Çağa ayak uydurulamadığı, gerekli ve yeterli iyileştirmeler yapılamadığı için Batı ile aradaki fark giderek açılmış, çok açıldığı için bir daha da kapatılamamış, sömürgecilerin türlü tuzaklarına düşülmüş, sonunda koca devlet damla damla eriyip bitmiştir. Tanzimat toplumsal açıdan önemli, gerekli, zorunlu bir hareketti. Ama köklü bir reform değildi. Ekonomi bakımından da Türkiye'yi Avrupa'ya bağımlı yaptı.

Ordunun yenilenmesi gerektiği anlaşılacak, birkaç ciddi girişimde bulunulmuştur. Mühendishane, tıbbiye açılır vb. Bu nedenle orduda az-çok aydınlık bir ortam oluşur. Birçok yenilik ordudan kaynaklanır ya da ordudan destek görür. Ama devlet sadece orduyu iyileştirerek yenilenemezdi.

Ölüm durdurulamadı.

Tarihe önyargısız bakılırsa bu Gaçirtıcı çöküşün üç sorumlusu olduğu anlaşılır: 1. Beceriksiz, ufuksuz, bilgisiz, çağdışı, rüçvetçi yöneticiler, 2. Her yeniliğe, her yeni düşünceye karşı çıkan bağnazlar, ham sofular (gerçek dindar bağnaz olmaz), 3. Kurnaz, acımasız, uzağı gören, sürekli yöntem geliştiren sömürgeciler.

Osmanlı Devleti'nin siyasal-toplumsal tarihi, bu üçlü ile devleti ve toplumu kurtarmak için bir Gayler yapmaya çabalayan, çırpınan namuslu yönetici ve yurtsever aydınların, kısacası toplumsal kahramanların çatışması diye özetlenebilir.

8) Birkaç sayı ile Osmanlı Devleti'nin durumu:

Bağlangıç Notları 303

Demiryolları: Almanya 64.000 km, Rusya 65.000 km, Osmanlı 5.700 km (yarısı bugünkü sınırlar dışında).

Nüfus: İngiltere 45.000.000, Fransa 40.000.000, Almanya 65.000.000, Osmanlı İmparatorluğu 22.000.000.

Yıllık çelik üretimi: İngiltere 7.000.000 ton, Rusya 4.500.000 ton, Almanya 17.000.000 ton, Osmanlı sıfır.

Kruvazör: İngiltere 121, Rusya 14, Almanya 57, Osmanlı sıfır. (Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi, 1.

c, s.68)

"1912 yılında İstanbul'daki 40 özel bankacıdan 12'si Ermeni, 12'si Rum, 8'i Musevi ve 5'i Levanten

veya Avrupalı idi. İstanbul'daki 34 borsacıdan 18'i Rum, 6'sı Musevi, 5'i Ermeni idi. Hiç Türk yoktu."

(Bernard Lewis, Ortadoğu, s.339)

Hiçbir köyde devlet ilkokulu yok. Köylerde eğitim mollaların elinde. Azınlıkların ise modern okulları var.

Osmanlılar, devleti, batana kadar Devlet-i Âliye (büyük devlet) diye anmıŖlardır. Ŗu sayılar Osmanlının artık büyük devletlikle hiçbir ilgisi kalmadığını göstermektedir. Bu birkaç sayı, Osmanlı Devleti'ne neden 'hasta adam' denildiğini de gösterir. 8a) Bu anlayışın aŖırılıarı, tanzimata, meŖrutiyete, orduya, Ŗttihat ve Terakkiye, milliliŖe, bilime, akla, eŖlenmeye, musikiye, kadın haklarına muhalif, kendileri gibi düŖünmeyen, konuŖmayan, yaŖamayan, giyinmeyen herkese düŖmandır.

Bu anlayışta olanların bazıları, Hürriyet ve Ŗtilaf Partisi'nde toplanmıŖ, bu partinin aŖırı kanadını oluŖ-

turmuŖlardı.

Enver PaŖa hepsinden daha dindardı, hatta baŖnazdı. Ama onlardan deŖildi. Öyleyse onun dindarlığının hiçbir anlamı, deŖeri yoktu. Onlar için önemli olan ne dindi, ne de dindarlıktı, onlardan olmaktı. Enver PaŖa Gülhane Parkı'nın açılıŖında kadın ve erkeklerin birlikte parkı gezmelerine kızar, Belediye BaŖkanlığına yolladığı bir yazı ile kadınların parka girmelerinin yasak edilmesini ister (Op.Dr. Cemil Topuzlu PaŖa, 80 Yıllık Hatıralarım, s.135).

9) Osmanlı kadınlarının hak aramaya baŖlamalarının tarihi yeni deŖildir. Dönemin Ŗartları gereği yavaŖ baŖlamıŖ, ilginç ve zorlu aŖamalardan geçerek gittikçe yayılıp güçlenmiŖtir.

10) Kayıplarımız, göçmenlerin durumu ve sayısı hakkında: Ŗbrahim Ar-tuç, Balkan SavaŖı, s.292-295.

11) Osmanlı Devleti iki yüzyıldır savaŖta yeniliyor, barıŖ masasında da horlanıyordu. Galibiyetleri bile bir yenilgi gibi sonuç veriyordu. Her konuda Avrupa'dan geriydi. Bu durum Osmanlı yönetici ve aydınlarının çoŖunda aŖađılık duygusu yarattı. Batıyı yenilmez, üstün, daima haklı, bir çeŖit 'efendi'

görmeye baŖladılar. Batıya itiraz etmeyi küstahlık, her isteğini emir saydılar. Bu duygu çoŖunun iliklerine iŖledi. Batıya biat ettiler. Bunlar teslimiyetçilerdir. Mesela Mütareke dönemindeki İstanbul yönetiminin en belirgin niteliği teslimiyetçiliğidir. Osmanlı Devletini bunlar batırmıŖlardır. Bunlara karŖılık yurtsever yöneticiler ve aydınlar Batının bilim, sanat ve teknoloji alanlarındaki üstünlüğüne saygı duyuyor ama siyasetçe bencil, sömürücü ve aldatıcı olduğunu görerek teslimiyetçiliği reddediyorlardı. Batı ile aradaki farkın kapatılması için devleti düzeltmek, toplumu yükseltmek gerektiğini görüyorlardı. Bu amaçla içine kapalı, durgun Osmanlı toplumunu uyandırmak, çaŖa açmak, topluma yeni bir ruh kazandırmak için çeŖitli giriŖimlerde bulunmakta, çeŖitli düŖünceler üretmekteydiler.

Türkiye Cumhuriyeti'ni, emperyalizm karÇısında dik durmayı bilen, aÇağılık duygusuna yenik düğmeyen bilinçli, millici, gerçekçi yurtseverler kuracaktır.

12) 23 Ocak 1913: Binanın içinde kısa süren bir çatıÇma yaÇandı. Nazırlara bilgi vermek için Sadrazamın baÇkanlığındaki toplantıya katılmıÇ olan BaÇkomutan V. Nazım PaÇa odadan dıÇarı çıkıp da eli silahlı Ğttihatçıları azarlamaya kalkıÇınca, Yakup Cemal adlı fedai tarafından Çakağından vuruldu.

13) Ğttihatçıların üç liderinden biri olan Talat Bey 'paÇa' sanı ile Dahiliye Nazırlığına (ĞçiÇleri Bakanlığına), Ahmet Ğzzet PaÇa da Harbiye Nazırlığına (SavaÇ Bakanlığına) getirildi. Ordunun iyileğtirilmesi çalıÇmalarında Ahmet Ğzzet PaÇanın önemli katkısı olacaktır.

14) Önce gizli bir örgüt olarak kurulan, giderek açığa çıkan Ğttihat ve Terakki topluluğuy, 1908'de ayklanarak meÇrutiyeti ilan ettirir, ülkede yeniden özgürlük dönemini açar.

Kısa bir süre sonra Ğstanbul'da gerici bir isyan (31 Mart) patlak verdi. II. Abdülhamit tahttan indirildi, yerine Sultan ReÇat getirildi. 1911 yılının sonunda Hürriyet ve Ğtilaf adını alan gerici, din istismarcısı, Ğngilizci, karanlık ve karıÇık bir parti kuruldu. O dönem siyasi hayatının iki kutbu bunlardır.

Ėkisinden de çeÇitli partiler üremiÇtir.

15) Osmanlı-Alman iliÇkileri hakkında Çu kitabı tavsiye ederim: Ė. Ortaylı, Osmanlı Ėmparatorluğunda Alman Nüfuzu, ĖletiÇim Y., Ėstanbul, 1998.

A. Ğzzet PaÇa M. Ėvket PaÇayı uyarır, 'orduyu bütünüyle Almanlara teslim etmemesini' öğütler (M. Ėvket PaÇanın Günlüğü, s.245). Alman Ėmparatoru Osmanlı Büyükelçisine Çöyle diyecektir: "Sadrazamınız, göndereceğim Alman generaline geniÇ yetki verirse, Türk ordusu, mühim bir kuvvet derecesine yükselecektir." (M. Ėvket PaÇanın Günlüğü, s.261) M. Ėvket PaÇa Alman Ėmparatorunun tavsiyesini dinleyecek, gelecek Alman generaline olağanüstü yetkiler tanınmasını sağlayacaktır.

16) SipariÇin çoğuy, Alman öğretmenlerin ve danıÇmanların etkisiyle Almanya'ya yapılıyordu. Alman firmalar sipariÇleri karÇılamak için avans istiyordu. Para yetersizliğinden istenilen avans zamanında verilemediği için silah ve cephane alımı aksamıÇtı.

Bu aksamayı, Birinci Dünya SavaÇTnın baÇında, Sırbistan ve Romanya'nın Türkiye'ye demiryoluyla cephane ve silah gönderilmesini engellemesi izleyecek, bu yüzden Çanakkale SavaÇında ciddi cephane sıkıntısı yaÇanacaktır.

17) Birinci Dünya Harbi, 9. c, Türk Hava Harekâtı, s.5; Jandarmanın ıslahı iÇi de Fransız General Baumann'a verilmiÇti.

Yöneticiler Avrupa'nın çok gerisinde kaldıklarının iyice farkındaydılar ama ne bunun nedenlerini araÇtırıp saptayabiliyor, ne farkı kapatmak için gereken ciddi atılımları yapabiliyordu. Günümüzün Osmanlıcıları da geri kalıÇın nedenlerini hâlâ doğru saptayamıyor, açıklamıyor, cumhuriyetin bu

farkı kapatmak için aldığı önlemlerin, yaptığı atılımların değerini ve gerekliliğini belirtmekten de kaçınıyor ya da kavrayamıyorlar. Bazıları bu atılımları körletmeye çalışıyor.

18) Ordu son gücünü harcayarak bir taarruz yaptı ama Bulgarları yenmeyi başaramadı, Edirne yolunu açamadı. Bu başarısızlık ve ümitsizlik sonucu Londra Barış Andlaşması imzalandı.

19) salıp= haç (Hıristiyanlar), hilal= ay (Müslümanlar).

19a) Bunlar üç gruptu. Birinciler yönetimi ele geçirmiş ya da yönetime sızmış devgirmeler, dönmeler, tatlısu Türkleri, gafililer, cahiller. İkinci grup milli olan her Şeye muhalif çağırdığı ham sofular, ümmetçiler; bunların bir kısmı özellikle Türk karşıtıdır. Üçüncü grup ise çoğunluk olan Türkler uyanırsa iğlerinin bozulacağını sezen çağdaş sömürgeciler ve ajanlarıdır. Bu üç çevre türlü yöntemlerle bu uyanığı yavaşlatmayı başarmışlardır.

20) En hafif milli duygudan ırkçılığa, Anadoluculuktan Turancılığa kadar milliyetçiliğin her türlü yeğerecektir. Milliyetçilik Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele süreçlerinde taçkınlıklardan, hastalıklardan, çağırdığı renklerden temizlenerek özü yurtseverlik olan milli anlayışa yükselecektir.

Atatürk milliyetçiliği budur. Türkiye Cumhuriyeti'nin çimentosudur.

21) Din savaşları dönemi kapanmıştı. Artık başka amaçlar, ülküler ve duygularla savaşılıyordu.

Osmanlı, uzun zaman bu değişimi kavrayamamış, yeni savaşların, yeni şartların aradığı asker tipini yaratamamıştır. Balkan Savaşından sonra büyük bir uyanış olur, yeni bir asker kimliği oluşur. Eski kimliğe iki yeni öğe katılır: Milli duygu/bilinç ve yeni tarz savaş bilgisi. Çanakkale Savaşını bu yeni kimlikteki asker kazanacaktır.

21a) Türk milliyetçiliğinin öncülerinden Ziya Gökalp'in en karşı olduğu yaklaşım, ırkçılıktır. Her uygar, kafaca sağlıklı insan ırkçılığa karşıdır. İlginç bir durum var: Türk milliyetçiliğini söndürmek isteyenlerin çoğu, etnik grupların ırkçıları ile mezhep ırkçıları. İlk çıkışında Türk milliyetçiliği emperyalizme ve iç ırkçılıklara karşı bir meşru müdafaa tepkisiydi. Aradan 100 yıl geçti. Durum Şim-di de aynı. Ayının kırk türküsü varmış, kırkı da ahlal üzerineymiş. Emperyalizmin, ayrılıkçılığın, globalciliğın de kırk türküsü var, kırkı da Türklük, millilik, yurtseverlik aleyhine. Uzaktan bakınca, eski bir siyah-beyaz filmin yeni gösterimi gibi görünüyorlar. Zevkleri gelişmiş olsa, hiç olmazsa bu tıpatıp benzerlikten, kopya çekmekten kaçınırlar. TC halkının 47 etnik gruptan oluşan bir mozaik olduğu hakkındaki iddia da bütünüyle gerçeklere aykırıdır, tam bir palavradır. Bu palavranın arkasında Peter Alford Andrews adlı bir Alman var (kitabının adı Türkiye'de Etnik Gruplar). Bu konudaki gerçekleri öğrenmek isteyen gençlere Ali Tayyar Önder'in Türkiye'nin Etnik Yapısı (Fark Yayınları, Ankara) adlı kitabını tavsiye ederim.

22) Nezihe Muhittin Türk feminist hareketinin öncülerinden ve roman yazarı.

23) 1913 yılında kadınların çabaları, tepkileri, baskıları sonunda Telefon şirketi'nde 7 Müslüman Türk hanımına iş verildi. Bir yıl sonra da ilk kez yine bir Müslüman Türk hanımı Posta Telgraf Nezareti'nde pul memuru olarak çalışmaya başladı (S. Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s.292 vd.). Bu gelişim sürer.

24) Soruğturmalar sonunda Hürriyet ve Ėtilaf Partisinin, hanedan damatlarından Salih Pağa'nın, bir sultanzade ve karanlık iliğkilerin adamı olan Prens Sabahattin'in de cinayetle ilgileri olduğu anlağılır.

Dr. Rıza Nur, Ali Kemal, Refi Cevat (Ulunay) vb. gibi kiğiler de sonu cinayetlere varan Balkan tipi siyaset havasını yaratıp yaymakla, körüklemekle suçlanırlar. Kimi yurtdığına kaçar, kimi hapse girer, kimi de Anadolu'ya sürgüne yollanır. Sinop'a yollanan sürgünlerin sayısı 300'den fazladır.

Ėttihat ve Terakki ile Hürriyet ve Ėtilaf arasındaki iliğki, etkisi bugüne kadar uzanan bir kan davası haline gelecektir.

25) Sultan Osman daha önce Brezilya tarafından sipariğ edilmiğ, yarı hazır bir gemiydi. Osmanlı hükümetince satın alındı. Reğadiye yeniden yapılacaktı. Ayrıntılı bilgi: Nejat Gülen, Dünden Bugüne Bahriyemiz, s.185vd.

26) 22 Temmuz 1913.

Enver Bey ile Fethi Okyar ve M. Kemal Bey arasında daha önce bir askeri sorun nedeniyle tartıÇma çıkmıÇ, BaÇkomutan araya girerek tarafları yatığtırmığtı. Enver Bey ile Fethi ve M. Kemal Beyler arasında ciddi farklar vardı. Enver Bey atak, hesapsız, maceracı tutumu temsil ediyordu; karĖısındakiler akılcı, ölçülü, gerçekçi tutumu. Geleceği ikinci tutum kurtarmığtır.

Meriç batısına geçen birlikler merkezi Gümölcine olmak üzere Batı Trakya Özerk Türk Cumhuriyeti'ni kurdular. Otuz bin kiğilik bir ordusu vardı. Türk-Bulgar barığ andlağması sonucu 25

Ekim 1913'te varlığı sona erdi (Ė. Görgöülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, s.43-44; ayrıntılı bilgi için: Tefik Bıyıklıoğlu, Trakyada Milli Mücadele, 1. c, s.62-93).

27) Ayrıca ikisi de Ėttihat ve Terakki yönetiminin bazı görüğlerine karĖıydılar. Sofya'ya atanmalarında bu görüğ farkları da etkili olmuğtur. M. Kemal 12 Ocak 1914'te (25.1.1914) Sofya'dan arkadağı Madam Corinne'e yazdığı mektupta diyor ki:

"Benim ihtiraslarım var, hem de pek büyük. Fakat bu ihtiraslar, yüksek yerler iğgal etmek veya büyük paralar elde etmek gibi maddi emellerin tatminiyle ilgili değil. Ben bu ihtiraslarımın gerçekteğmesini, vatanıma büyük faydaları dokunacak, bana da liyakatla yapılmığ bir vazifenin canlı iç rahatlığım verecek büyük bir fikrin bağarısında arıyorum. Bütün hayatımın ilkesi bu olmuğtur. Ona çok genç yağımda sahip oldum ve son nefesime kadar da onu korumaktan geri kalmayacağım" {Atatürk'ün Bütün Eserleri, 1. c, s.179)

28) S. Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s.248; bütün imparatorlukta sadece bir tane kız lisesi vardı.

29) 14 Aralık 1913. Anlağmaya göre her Alman subayına Türkiye'de bir üst rütbe verilecekti.

Tümgeneral Liman von Sanders'in rütbesinin Osmanlı ordusundaki karĖılıĖı feriklikti (korgeneral), bir üst rütbe verilince birinci ferik (orgeneral) oldu. Alman Ėmparatoru durumunu güçlendirmek için Liman von Sanders'i bir üst rütbeye yükseltti, Türkiye'deki rütbesi de bir basamak yükseldi, bu kez müğir (mareğal) oldu. Alman ordusunda general/mareğal rütbeleri 5 basamak (tuğgeneral,

tümgeneral, korgeneral, orgeneral, mareşal), Osmanlı ordusunda ise 4 basamaktır: Mirliiva, ferik, birinci ferik, müğir (mareşal). Tümgeneral Liman von Sanders bu nedenle iki aÇamada Osmanlı mareşali olmuştur.

Liman PaÇa müğir (mareşal) olunca 1. Ordu Komutanlığına getirilir. Bu ordu Osmanlı Ğmparatorluğunun en önemli ordusudur, Ğstanbul'u, Boğazları ve Doğu Trakya'yı savunmakla görevlidir. Emrinde 3 kolordu vardır.

Anlaşmaya göre her Alman subayı Türkiye'de bir üst rütbe, dolayısıyla daha çok para alacak, yemeği de Türk subaylarından farklı, yani özel olacak, bazı yiyecekleri Almanya'dan gelecekti. Türk subayları silah arkadaşlığına aykırı bu durumu bağılangıçta anlayışla karşılamaaya çalıştılar. Ama birlik komutanlıklarına ya da kurmay başkanlıklarına atanan, böylece ordunun yönetimine doğrudan katılan Almanların çoğunun kaba, bencil, kibirli tavırları, yetkilerini hazmetmemeleri, yetersizlikleri, Türkleri harcamaları, anlaşmazlıklara, çatışmalara neden olacaktır.

Bir Alman yazarı olan Dr. Harry Stuermer, bu tavrı 'ırkçı Prusya küstahlığı' olarak niteliyor (Kontantinopl'da Savaşın Ğki Yılı, s.35). 3. Kolordunun divan-ı harp üyeliğine bile bir Alman yüzbağı ata-nabilmiştir (Hans Guhr, Türklerle Omuz Omuz, s.194). Orduya bu kadar girmiş durumdaydılar.

Saygı ve sevgi ile anılanların sayısı çok azdır.

Süleyman Nazif diyor ki: "Biz tarihlerde ve gazetelerde okuduğumuz Alman ordusunun mükemmelliğinden, Goltz PaÇa dıÇında, ülkemizde hiçbir iz ve o mükemmelliyeti taÇıyan bir tek adam görmedik" {Çanakkale Savağı, yayına haz. M. Albayrak, s. 12) Türkiye'de görev yapan Alman subayların adları ve görev tarihleri için: Ğsmet Ğnönü, Hatıralar, 1. c.

ek 2, s.309 vd., (Sabahattin Selek'in hazırladığı not).

30) Asıl büyük sorun derindeydi. Ağır ağır su üzerine çıkacaktı: Almanya, Reform Kurulu'na Türk ordusunun yalnız eğitiminde değil, yönetiminde de söz sahibi olmak yetkisi istiyordu. Bu yetki verilecekti. Liman PaÇa'nın durumu güçlenir, danışman, öğretmen nitelikli subaylar birliklere komutan ya da kurmay başkanı olarak atanırlar (Jahuda L.Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi, s.118). Bu durum sorunlara ve acı olaylara yol açar. Bunlara savaş içinde yakından ve birçok kez

tank olacağız.

31) Yarbay Enver Bey'e, Trablus ve Balkan Savaşlarındaki hizmetlerinden dolayı üçer yıl kıdem verilir, 18 Aralık 1913'te albaylığa, 19 gün sonra da, 1 Ocak 1914'te paçalığa (mirliya) terfi ettirilir. 1 Ocak günü aynı zamanda Harbiye Nazırı olur, 5 gün sonra 6 Ocakta da Genelkurmay Başkanlığına getirilir.

Bu sırada Abdülmecit'in yedi oğlundan biri olan şehzade Süleyman Efendinin kızı 15 yaşındaki Naciye Sultan ile evlenmiş, böylece hanedan damadı da olmuştur.

Orduda Enver Paça kadar tanınmış bir genç komutan, dolayısıyla rakip yoktu. Kaçana kadar orduyu komutası altında tutmuştur. Liderler arası eğitim için Cemal Bey de iki rütbe birden yükseltılarak 'paça' yapılır ve Bahriye (Deniz) Nazırlığına getirilir. Artık üçü de paça ve nazırdır.

32) Ordu bu temizlik sayesinde bütünlüğünü kazanmış, yeni, sağlıklı bir ordu olmuştur. Tarihten ders almayan partici anlayış bugün de orduya kendi taraftarlarını sokmaya çalışıyor. Orduyu parçalayacak bu girişimler insanı düşündürüyor. Amaç ne? Birileri bu kişilere ordunun bütünlüğünün önemini, bütünlüğü bozmanın tehlikelerini anlatsa!

33) S. Çakır, age., s.224; Ğnas (Kız) Üniversitesi 12 Eylül 1914'te açılır. Kızlara ayrı dersler veriliyordu.

Koridorlarda erkek öğrencilerle karışılmasınlar diye binaları ayrıldı. Kız Üniversitesi Çağaloğlu'na alındı. Karma eğitim 1921'de çeşitli sorunlarla dolu olarak başlayacaktır.

34) Bu tarihte sahneye çıkmak erkek için ayıp, kadın için ahlaksızlık sayılıyordu. Kadınlar çetin, olaylı aşamalardan sonra sahneye çıkabil-di. Hâlâ da tiyatroyu gereksiz sayan, bale sanatını ahlaksızlık diye niteleyen kafalar var. Sanatsız, içe kapanık, her yeniliğin engellendiği bir toplumun sonunun ne olduğunu Osmanlı tarihi gösteriyor. Ğnsan bu ibret verici tarihten ders almaz mı?

35) Opr.Dr. Cemil Topuzlu Paça, 80 Yıllık Hatıralarım, s.107 vd. Cemil Paça Belediye Başkanı olduğu zamanki Ğstanbul'un durumunu kısa dokunuşlarla anlatıyor. Toplumun düzeyine, yönetimlerin zavallılığına ayna tutuyor. Anlattığı ilkelikler insanı irkiltiyor. Bu gerilikte bir imparatorluk 20.

yüzyılda varlığını sürdürebilir miydi?

36) Sınava girenler arasında Ali Naci Karacan, Peyami Safa, Halit Fahri Ozansoy, Behzat Butak, Celal Sahir Erozan, Ğ. Galip Arcan vardı (Özdemir Nutku, Darülbedayi'nin Elli Yılı, s.23).

36a) Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s. 104-105, Nimet Cemil Hanım'ın 16 Mayıs 1914 günlü yazısı. Küçük eklemeler yapıldı. [Kadınlarımız yirminci yüzyılın başında bu çağdışı anlayışla mücadele ediyorlardı.]

37) /. Ğnönü, Hatıralar, s.313-319 (Ek-3).

Anlaşma hakkındaki bilgiler ilke olarak Sabahattin Selek'in hazırladığı Ek-3'ten alınmadır. Bu çalışmada Osmanlı-Alman ittifak anlaşmasının aşamaları kronolojik ve ayrıntılı bir biçimde yer

alıyor. K. Karabekir'in Cihan Harbine Nasıl Girdik, A. Ğhsan Sabis'in Birinci Dünya Harbi c. l'inde, Maliye Nazırı Cavit Bey'in anılarında (ğ.S. Aydemir, Enver PaĞa, 2. c, s.512-519) bu bilgileri doğrulayan ve genişleten çok ilginç ayrıntılar var; ayrıca Prof.Dr. Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih, s.420

vd.

38) Cavit Bey Almanya ile ittifak yapılmasına karşıydı. Bunun bir Rus saldırısına neden olacağından, memleketin mahvolacağından korkuyordu. Talat PaĞa Cavit Bey'e gelişimi 'mukadderat' diye açıklar ve savunur. Aklı, gerçekleri, hesabı kitabı dikkate almayan bu kaderci anlayış, devleti geri bıraktığı gibi yıkımına da neden olacaktır. Bütün kitaplarda Ğttihat ve Terakki Partisi liderlerinin yurtsever oldukları yazılıdır. Maceracı, kan ve can hovardası, hayalci yurtseverlik, yurtseverlik midir?

39) Alman, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Ğmparatorluğu ile Rus Çarlığı bu savağın sonunda yenilecek, dört imparatorluk da tarihe karışacaktır. Ğngiltere de gücünü yitirir. Bu dönemden en güçlü olarak ABD ile Japonya çıkacaktır.

40) /. Ğnönü, Hatıralar, 1. c, s.315 (Ek-3); Anlağmayla ilgili olarak Alman Büyükelçiliği ile Alman Dışışleri Bakanlığı arasındaki yazışmalar için: Ernest Jackh, Yükselen Hilal, s.23-51.

41) /. Ğnönü, Hatıralar, 1. c, s.316 (Ek-3), Alman Ğmparatorunun Avusturya ataĞemiliterine açıklamasına dayanarak. Bu sözü Liman PaĞaya Enver PaĞa kendi bağına vermiş olabilir. Konunun bu evresi aydınlık değil.

42) Buna karşılık Atatürk Milli Mücadeleyi Türkiye Büyük Millet Meclisi ile birlikte ve sıkıyönetimsiz yürütecektir. Meclise büyük önem vermiş, saygı göstermiştir. 1950'den sonra hiçbir lider Meclis'e Atatürk gibi önem vermiş, saygı göstermiş değildir. Atatürk ile hepsinin arasında bu konuda da çok büyük fark var.

43) Baçkomutan anayasa gereği Padişah olduğundan Enver PaĞa'dan Baçkomutan Vekili diye söz edilir. Bu kitapta kısaca Baçkomutan denilecektir.

44) Anlağma Bakanlar kurulunca 17 Ekim 1914'te onaylandı (ğ.S. Aydemir, Enver PaĞa, 2. c, s.511).

45) 2. MeĞrutiyet'ten sonraki akımlar, o dönemle ilgili eserlerde, bağlıca dört ana bağlık altında toplanıyor:

Osmanlıcılık/Ğttihat-ı anasır, Türkçülük/Turancılık, Ğslamcılık/Ğslam birliği, Batıcılık/çağdaĞlağma.

Bunların kolları da vardır. Aynı güçte olmamakla birlikte sosyalizm, halkçılık, liberalizm gibi akımları da eklemek gerekir. Çok önemli bir olgu da kadın hareketidir. Bu akımlardan söz edilirken kadın hareketine yer vermemek büyük eksiklik olur.

Ğttihat ve Terakki, çeğitli hiziplerden oluşan karma bir kitledir. Bu hizipler içinde yukarki dört

akımın temsilcileri de vardır. Ziya Gökalp bu akımlardan üçünü birleştirmeye çalışmıştır. Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak kitabı bu çabanın ürünüdür. İyiyi belirtmek gerek: İttihat ve Terakki yandaşlarının çoğunluğunu yurtseverler oluşturur. Baştaki üç liderin nitelikleri o dönemin sorunları karşısında yetersiz kalmış, duygusal ve maceracı yanları yüzünden devlet ölüm yolculuğuna çıkmıştır.

Karşıtı Hürriyet ve İtilaf Partisi de türlü hiziplerden kurulu karma bir kitledir. Bunları biraraya getiren ana güdü İttihatçılığa muhalefet ve kurulu düzeni korumaktır. Bu partinin içinde de sırf İttihatçılığa muhalif olduğu için yer almış yurtseverler var. Ama bu partiye ümmetçi, dinci, ham sofu, İngilizci, işbirlikçi, milli olan her şeye muhalif, bağımsızlık düşüncesinden yoksun, teslimiyetçi olanlar egemendir. Bu partinin gövdesini tutucular oluşturur. Sorun olanlar daha çok yöneticilerdir.

Bu partinin yöneticileri Milli Mücadele döneminde İngilizlerin destekçisi olacak, Yunanlılarla bile işbirliği yapacaktır. Bu anlayışın unutulmaz örnekleri Damat Ferit, M. Sabri, Sait Molla'dır.

46) Alman Başkomutanlığı ünlü stratejist Schlieffen'in hazırladığı planı uyguluyordu: Kırk gün içinde Fransa'yı dize getirmek, sonra dönüp Rusya'ya yüklenip onu da bitirmek. Riski çok yüksek bir plandı bu. Cepheleden birindeki başarısızlık genel başarısızlığa yol açardı. Alman ordusu etkili bir savaş

makinesidir. Reform Kurulu'ndan Albay Frankenberg askeri eğitimin amacını şöyle açıklar: "Askerin talim ve terbiyesi o kadar ileri olmalıdır ki askerler birer harp hayvanı haline gelsinler. Almanya ordusunda askeri terbiyenin amacı budur" (K. Karabekir, Birinci Cihan Harbine Neden Girdik, s.57) Ama Alman kurmaylığının üstünlüğü dayanaksız bir efsanedir. Almanya iki kez dünya savaşını başlatmış, ikisinde de yenilmiştir. Değerlendirme ve doğru karar vermede yetersizlik ve isabetsizlik Alman politikacılığının da belirgin özelliklerindedir.

47) Ali İhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, 1. c, s.170; Fahri Belen, 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.197; Fahri Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1914 Hareketleri, s.55 vd.

Bronsart Paşa planını yalnız Rusya ve Balkan devletlerini dikkate alarak hazırlamıştı. Mesela Irak'ı boş bırakır. Bu nedenle planda birçok değişiklik yapılacaktır.

Cihat planda bir Alman düşüncesi olarak yer almıştır. Almanların ısrarı üzerine ilan edilecektir. Türk ordusunun savaşmak için cihat ilanına ihtiyacı yoktu. Hiçbir savaşta cihat ilan edilerek girilmemiştir.

Bu Alman fantezisi, halifeliğin işlevinin kalmadığını göstermeye yarayacaktır.

48) İ.S. Aydemir, Enver Paşa, 2. c, s.502.

Almanya'yı Birinci Wilhelm kurmuştu, ikincisi yıkıma götürecekti. Kendini büyük bir asker sanıyordu. Olmadığını yenilince anlayacak, dört yıl sonra Almanya'dan kaçmak zorunda kalacaktır.

49) Bilal N. Şimşir, Ermeni Meselesi, s.128.

50) Yavuz 23.580 tonluk yeni, güçlü bir savaş gemisi. Hızı 29 mil. Ğki bacalı. 186 m. boyunda. Birçok ağır ve orta topu var. Ğki geminin Boğaz'a girişinin tarihini 11 Ağustos olarak bildirenler de bulunuyor.

Boğazlarla ilgili uluslararası statüye göre ya bu gemilerin 24 saat içinde ayrılmaları ya da silahlarını teslim etmeleri gerekiyordu. Sadrazam Alman Büyükelçisini çağırarak bu durumu hatırlatır. Cavit Bey anlatıyor: "Büyükelçi Sadrazamı tehdit etmiş. Eğer böyle yapacak olursak Ruslarla birleşip Türkiye'yi taksim edeceklerini söylemiş!" (ğ.S. Aydemir, Enver Pağa, 2. c, s.529) Ğttifak anlaşması imzalanalı daha 8 gün olmuş ve Alman Büyükelçisi Sadrazamı Ruslarla anlaşıp Türkiye'yi aralarında bölüşebileceklerini ileri sürerek korkutmaya çalışıyor! Aynı tehdidi kapitülasyonlar kaldırıldığı gün de yapacaktır.

Bir emperyalist ülkenin uydusu olan bir devletin yazgısı da, göreceği muamele de, karđılařacađı üslup da budur.

51) K. Karabekir, Birinci Cihan Savaşına Nasıl Girdik, s.282.

Bir gün önce de Alman Genelkurmay Bağkanı General von Molt-ke'den Enver Pağaya, Almanya'nın Türkiye'ye verdiği iki görevi açıklayan bir yazı gelmişti. Yazının anlamı kısaca Ėuydu: "1. Osmanlı ordusu mümkün olduğu kadar çok Rus ve Ğngiliz birliğini meğgul edecek, 2. Bunlara karđı Ğslam ihtilalini gerçekteştirecek." (E. Orgeneral Ali Fuat Erden, Paris'ten Tih Sahrasına, s.25)

Ğkinci baskı girişiminin tarihi 31 Ağustostur. Üçüncü ve son baskının tarihi de 20 Ekim (K. Karabekir, Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik, s.280-330; A.Ė. Sabis, Birinci Dünya Harbi, 1. c, s.109, 251; 2. c, s.52, s.69-72, s.78).

Gerçekçi, akılcı Türk kurmayların amacı savaşa girmeyi mümkün olduğu kadar geciktirmek, hiç olmazsa iki yıl kazarmaktı. Almanlar ise Türklerin savaşa girerek kendisine yardım etmesini istiyorlardı. Enver Pağa bu isteği fazlasıyla karđılayacaktır (/ Ğnönü, Hatıralar, 1. c.s.107). Hatta asıl cephelerden birlikler çekerek sınır dışına yollar. Birinci Dünya Savaşı ile ilgili askeri tarihler bu gibi tehlikeli fedakârlıklar, sonuçsuz maceralarla dolu. Yıkım böyle gerçekteşir.

52) Bunun üzerine donanmanın eğitimiyle ilgilenen Ğngiliz Amirali A. Henry Limpus ve ekibi Ğstanbul'dan ayrıldılar. Amiral Limpus Malta Tersanesi Komutanlığına atanacaktır.

Alman Amiral Guido von Usedom, Ğstanbul ve Çanakkale Boğazları Genel Komutanlığına getirildi.

Karargâhı Ğstanbul'dadır, ara sıra Çanakkale'ye gelir. ĞĖe yararlılığı hakkında ciddi bir bilgi ve belge yok. Amiral Merten Çanakkale'ye Bağkomutanlık Temsilcisi olarak atandı. Selahattin Adil, bu amirali,

'deniz iÇlerine bakan ve izleyen tecrübeli, sevimli, uysal bir ihtiyar' olarak tanımlıyor {Hayat Mücadeleleri, s.221). Karanlık Limana mayın dökülmesini öneren Merten Pağa'dır (a.g.e., s.221). Bu hizmeti unutamayız. 52a) Bu konuda kaynak çok. Dört örnek: Y. Hikmet Bayur, Türk Ğnkılabı Tarihi; Tevfik Çavdar, Osmanlıdarm Yarı-Sömürge Oluşları; Ste-fanos Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye; Peter Hopkirk, Ğstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun.

Bir de zorunlu Ermeni göçü olayında Almanların etkisi konusunda bir Ermeni yazarın kitabı: Vahakn N. Dadrian, German Responsibility in The Armenian Genocide, Blue Crane Books, Watertown, Massachusetts, ABD, 1997.

53) Münim Mustafa, Cepheden Cepheye, s.9-11'de bu havayı çok güzel yansıtıyor.

53a) Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s.72 vd.

53b) Darülbedayi'nin okul niteliği biter. Türkler sahne çalılımlarını pek çok sıkıntıya rağmen sürdürürler. Türkiye bu gibi toplumsal kahramanlar sayesinde geleceği yaşıyacağı hakkını kazanacaktır.

Bir toplumu, her alanda doğruyu, iyiyi, güzeli temsil eden, savunan, koruyan toplum kahramanları iletir, kalkındırır, yüceltir. Bunların olmadığı yerlerde olumsuz öncüler çıkar, halkın zaafını kullanarak toplumu gerilere çeker. Bunun son iki örneği İran ve Afganistan'dır.

54) İngiliz Büyükelçisi de aynı öneriyi yapacaktı (A. Thomazi, Çanakkale Deniz Savaşı, s.15; S.

Çetiner, Çanakkale Savaşı Üzerine Bir İnceleme, s.35). Bu tarihte Çanakkale Boğazı'nı savunmak için ciddi bir önlem alınmış değildi.

Churchill şöyle diyecektir:

"Türkiye'yi kalbinden vurmaya üzere Yunan ordusu deniz gücünün de desteği ile Gelibolu yarımadasını ele geçirebilir. Bu ise bize Çanakkale'yi açar. Marmara'ya girer, Türk ve Alman gemilerini batırır, oradan Karadeniz'deki Rus donanması ile bağlantı kurar ve tüm duruma hâkim oluruz" {Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi, 1. c, s.241-242) İngilizler Çanakkale'yi zorla geçme konusunu 1906, 1907 ve 1911'de irdelmişlerdir. Elleri birçok harita ve kroki vardı. Konsolosluklardan raporlar geliyordu. Yani İngilizlerin Çanakkale hakkında yeterli bilgileri olmadığı iddiası doğru değildir. Bu, yenilgiyi hafifletmek için bulunmuş bir gerekçedir (Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağanı, Mete Tuncoku, İngiliz Gizli Belgelerinde 18 Mart Zaferi ve Çanakkale Muharebeleri, s.29 vd.).

Bilmedikleri, yeni Türk ordusunun moral gücüydü. Milli rüzgâr ilk kez bütün Türklerin ve onların toprak kardeşlerinin yüreklerini dalgalandırıyordu.

İngilizler kendilerine o kadar güveniyorlardı ki daha fazla bilgi edinmeye gerek görmediler. Bunun cezasını ağır şekilde ödediler.

55) Kararın ilan tarihi: 10 Eylül 1914. Halk Genelikleri ve Almanların tepkileri için: K. Karabekir, Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik, s.311 vd.

Maliye Bakanı Cavit Bey müttefikimiz Almanya'nın Büyükelçisi Baron von Wangenheim'in kapitülasyonların kaldırılması kararına tepkisini şöyle anlatıyor: "Wangenheim geldi. Tabiat dığı, delirmiş bir hal ve vaziyet içindeydi. Kendimi kudurmuş bir köpek karşısında zannettim. Söz söylemiyor, konuşmuyor, sanki havlıyordu... Wangenheim bu kararı, kendisine danışmadan aldığımızdan, müttefik olduğumuz için böyle bir şey yapmaya hakkımız olmadığından bağırp çağırıyordu... İttifakın bile bozulacağından dem vuruyordu vb..!" (ğ.S. Aydemir, Enver Paşa, 2. c,

56) 26 Eylül 1914; Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.36 vd.; Ğ. Ar-tuç, Çanakkale 1915, s.29, 48.

Almanya'dan gelen cephaneye yüklü Rodosto adlı gemi, bir talih eseri olarak bu karardan bir gün önce Boğazı geçip Marmara'ya girmiştir (Fevzi Kurtoğlu, Çanakkale ve 18 Mart 1915, s.12). Bu olay cephaneye sorununu biraz hafifletecektir.

57) O tarihteki Genelkurmay Harekât Ğubesi Müdürü Ali Ğhsan Sabis eksikleri en iyi bilecek konumdaydı. Eksikleri Ğöyle açıklıyor: "Lokomotif, vagon, yol, makineli tüfek, tüfek, cephaneye, kamyon, otomobil, araba, sağlık malzemesi, tahkimat gereçleri, deniz araçları, giyim kuşam. Hatta erzak ve cephaneye depoları yoktu." (Ali Ğhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, 2. c, s.24, 37) ĞĞe yarar sadece 6 tane uçak vardı (Havacılık Tarihinde Türkler, s.171).

Demiryolu kapalı olduğu için Almanya'dan ya da Avusturya'dan yardım alma Ğansımız yoktu.

Eksiklerin savağa etkilerini yakından göreceğiz.

Bağlangıç Notları 309

57a) Anı defteri ile ilgili satırların bir bölümü Mucip Kemalyeri'nin anılarından alınmadır. Bir bölümü ise geneldeki anlayığ korunup biraz serbestçe yazılmığtır.

58) Almanya'ya yollanan raporun metni: C. Akbay, Birinci Dünya Savaçında Türk Harbi, 1. c, s.208; A. Ğhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, 2. c, s.78.

59) K. Karabekir, Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik, s.331 vd.; A. Ğhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, 2.

c, s.70 vd.; /. Ğnönü, Hatıralar, 1. c, s.335 vd. ; Y. Hikmet Bayur, Türk Ğnkılabı Tarihi, III. c, I. Kısım, s.229 vd.

60) Y. Hikmet Bayur, Türk Ğnkılabı Tarihi, III. c, I. Kısım, s.232 (Cemal Pağa'nın anılarına dayanarak).

61) Bu ve öteki bütün yazılı emirler için: A. Ğhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, 2. c, s.85 vd.

Ali Ğhsan Pağa bu bilgiler için kaynak olarak "Almanların neğrettikleri vesikalar" demekte fakat bu vesikaları içeren kaynağın künyesini vermemektedir. Bu kaynak hakkında ciddi bir bilgiye bağka arağtırmalarda da rastlamadım.

Yalnız Ahmet Ğhsan Tokgöz un Matbuat Hatıralarım adlı eserinde bir bilgi var (s.249). Yazar Enver Pağanın saldırı emrinin kopyasının Almanca Politsche Wissenschaft dergisinin 1929 tarihli 7. sayısının ekler bölümünde yayımlandığını belirtmektedir. Ali Ğhsan Pağanın yararlandığı kaynak bu mudur, kestiremedim.

Enver Pağa'nın yazılı emirleri Türk belgeliklerinde yoktur.

Buna karĖılık Alman Elçililiği ile Berlin arasında bu konuya iliğkin yazığmaların saklanıp korunduğu anlaÇılıyor.

Bu konuda güven verici bir yabancı kitap, Geoffrey Miller'in Straits adlı kitabı. 21. bölüm, The Private War, s.320-339'da doyurucu bilgi var (bu bölümü benim için çeviren Arzu Timur'a minnettarım). Kitabın künyesini kaynakça bölümünde verdim. Enver Pağa bu kararı öteki iki pağaya ne zaman söyledi, bilinmiyor. Cemal Pağa anılarında bu konuyu sessiz geçiyor. Talat Pağa karardan haberi olmadığı iddiasını sürdürüyor. Cemal Pağa'nın bu kararı bildiğini ve paylağtığını verdiği yazılı emir ve yaptığı konuğmalar kanıtlamaktadır. Birçok güvenilir arağtırmacı Talat Pağa'nın da bildiği görğndedir.

Enver Pağa bile olaydan haberi olmadığını söylemiğ (Cavit Bey'in anılarına dayanarak, C. Akbay, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.232).

Üçü de doğruyu saklıyor.

Gerçekler savağtan sonra anlağılacaktır. Sadrazam Sait Halim Pağa gerçeği belki Malta'da sürgndeysen öğrenmiğ olabilir.

62) A. Ėhsan Sabis, a.g.e., s.86.

63) C. Akbay, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.225; Cemal Pağanın yazılı emri ATAgE Deniz ArĖivinde bulunmaktadır.

Söz konusu emir özetle Göyle:

"Donanmanın Karadeniz'de yapacağı tatbikatta Amiral Souchon Pağa tarafından verilecek her nevi emirlere, harfi harfine itaat edilmesini ve bu hususta katiyyen tereddüt gösterilmeyerek emirler ge-reğinin her türlü haller ve Ėartlar dairesinde yapılmasını isterim."

64) O tarihte adı Halide Salih'tir. Karığıklığa neden olmamak için bir süre sonraki ve bilinen adını kullandım.

65) A.Ė. Sabis, a.g.e., s.85.

66) Gemilerin adları: Yavuz (muharebe kruvazörü), Midilli, Hamidiye (hafif kruvazörler), Berk-i Satvet, Peyk-i Ėevket (küçük kruvazörler), Muavenet-i Milliye, Gayret-i Vataniye, Samsun, Tağoz (muhripler), Nilüfer, Samsun (mayın gemileri), ayrıca Ėrmingat (kömür gemisi). (Haydar Alpagut, Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi, Genelkurmay Y., Ėstanbul, 1937) 67) Bu sırada Rus filosu da Karadeniz açıklarında idi. Birbirlerine rastlamadılar. Haydar Alpagut, Rus filosunun düzeninden ve esirlerin açıklamalarından onların da bir karĖı baskın hazırlığında oldukları sonucunu çıkarıyor, a.g.e., s.60; A. Ėhsan Sabis de buna yakın bir görğtedir, a.g.e., s.106.

Birinci Bölüm

1) ATAğE, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, 1. c, s.218.

2) Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağanı, s.4.

3) Tabya: Birden çok bataryanın yerleştirildiği top mevzileri. Cephanelikler, kışlalar, korunmak için sığınaklar, siperler bulunuyor. Üstü killi toprakla örtölü, kalın tağ duvarlı ve damlı cephaneliklere bonet deniliyor. Mermiler, har-tuşlar bonetlerin zeminlerindeki dehlizlerde saklanıyor. Büyük topların ağır mermileri tavana asılı kaldıraçlarla havada kaydırılarak kapı önüne getiriliyor. Kapı önünde dar raylı vagoncuklara yükleniyor. Mermi vagonla topun yük asansörüne getiriliyor. Kaldırılıp namluya sürölüyor. 7 Mart savaçında Mecidiye tabyasındaki as- gır Donetjn | ç|. kerler atığı hızlandırmak için bu Cephanelik ve sığınak mermileri sırtlarında tağırlar. Bonetler sığınak görevi de görüyorlar. Top iki bonet arasındaki açıklıkta yer alıyor. Çanakkale'deki bütün toplar açıktaydı. Topun kalkanından bağka koruyucusu, birçok topun kalkanı da yoktu. Beton top yuvaları söz konusu değildi.

Bugünkü Ertuğrul tabyasında bulunan betonumsu, korunaklı makineli tüfek yuvasının gerçekte ilgisi yok. Gerçeğe aykırı bir eklentidir. 25 Mayıs 1915 günü Ertuğrul Koyu'nda tek makineli tüfek yoktu ki yuvası olsun.

3a) Sembolik mezarları Seddülbahir köyünden limana inen yol üzerindedir. Seddülbahir köyü ile Kale arasında bu ilk Çehitler için yapılmığ bir de anıt var.

4) Selahattin Adil, Hayat Mücadeleleri, s.208 vd.

Mayın hatları dörde çıkartılmığtı. Beğinci ve altıncı hatlar da kurulmak üzereydi. Bu mayınların çoğu Türk denizcilerinin canları pahasına özellikle Karadeniz'de topladıkları Rus mayınlarıdır. Toplanan mayınları Alman mühendis ve ustaları gözden geçiriyor, gerekiyorsa onarıyorlardı (ğevki Yazman, s.43). Ėki gizli yere de gemilerden sökölen torpil kovanları yerleştirilmığti.

Bir bonet

Bir bonetin içi: Cephanelik ve

sıġınak

Boġaz'dan geçemeyecekleri dġnldġnden denizaltılar için herhangi bir önlem alınmadı.

Denilebilir ki böyle bir savaġ için Almanlar ve Türkler gibi ngiliz ve Fransızlar da acemiydiler. lk kez böyle bir savaġ olacaktı.

Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Çobanlı 29 Kasım 1914'te paġa olacaktır (bu bilgiyi E.

Mütercimler'in Gelibolu kitabına borçluyum, s.XVII). Doġal rütbe deġiġiklikleriyle izlemeyi zorlaġtırmamak için imdiden paġa olarak gösterdim.

Selahattin Adil Bey de imdi binbaġıdır, kısa bir süre sonra yarbay olacaktır.

5) Alman uzmanlar denizden gelecek bir hücumun giriġteki tabyaların güçlendirilerek nlenebileceġi, dġmanın Boġaz'a girmesinin bu yolla engellenebileceġi dġncesindeydiler. Bu planın iġlemesi için bu tabyalara uzun menzilli, yeni, büyük toplar yerleġtirmek, topları beton korunaklar içine almak vb.

gerekti. Konuġuldu ama hiçbiri gerekleġtirilemedi.

Savunma düzeni Müstahkem Mevki Komutanlıġının grġne uyularak düzenlendi.

Savunma  bölümden oluġuyordu:

1. Giriġ tabyaları.

2. anakkale-Kilitbahir arası Boġaz'ın en dar yeridir. Buraya ngilizler Geçit diyorlar. Türk savunma düzenine göre asıl savunma bölgesi burasıydı. Büyük tabyalar Çanakkale-Kilitbahir (Geçit) evresinde toplanmıġtır.

3. Giriġ ile Geçit arasındaki kesim ise, savunmanın orta bölgesi idi. Orta bölgenin iki yakasına eġitli gizli, gezici, sabit, sahte bataryalar yerleġtirildi.

Bu günlerde topçuluk ve mayın konusunda iinin ehli ve silah arkadaġlıġına saygılı Almanlar da geldi. stanbul ve Çanakkale istihkmlarında görevli bu Almanların sayısı en fazla 150 kiġidir. Ne kadarı Çanakkale'dedir, bilinmiyor. Yarbay Wassidlau, topçu subay ve astsubayların eġitimi için baġġretmen olarak görevlendirildi, Anadolu Hamidiyesi tabyasının komutanlıġına getirildi. Teknik konularda eġitime muhtaç bir durumdaydık. Niye bu kadar yoksulduk, niye teknik alanda yetersizdik, bunu tartıġmalı, buna zlmeli, bundan utanmalı, bu geriliġi bir daha yaġamamak için tetikte durmalıyız.

6) Batarya=birka toptan oluġan topçu birimi.

7) Limni adası Osmanlı topraġıydı, Balkan Savaġı sırasında Yunanlılar iġgal etmiġlerdi. Adanın

hukuki durumu daha belli değildi. İngiliz ve Fransızlar Osmanlının susması, Yunanistan'ın göz yumması sonucu Limni'ye yerleştiler, Gökçeada ile Bozcaada'ya da el koydular.

Birinci Bölüm Notları 311

8) Liman von Sanders, Türkiye'de Beğ Sene, s.69 vd.; kitabında bu güvensizliğini itiraf ediyor; ayrıca a.g.e., s.397.

9) Bunlara aÇamalı olarak Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, ABD ve Romanya da katılacaktır.

10) Fahri Belen, 20. Yüzydda Osmanlı Devleti, s.200.

11) Fahri Belen, a.g.e., s.200.

Ümmetçilik bir imparatorluk siyasetidir, imparatorlukla birlikte ümmetçilik de sona erer. Ermesi gerekir. En ünlü ümmetçi M. Akif Ersoy'dur. Ama Milli Mücadele baÇlayıp Andolu'ya geçince, millet olgusunu kabul edecek, milli düğünenin, duygunun, bilincin ne kadar önemli olduğunu kavrayacaktır. Ėstiklal marçındaki 'milletim, millet, ırkım' gibi sözcükler bu geliğimin kanıtlarıdır.

12) Bizde askeri tarihçiliğın kurucusu olan Yarbay Bursalı M. Nihat Bey diyor ki: "Ėleri görüğlü bir kumanda makamı bulunmadığı için Çanakkale Boğazı çevresinde toplanan kara birliklerinin belirli bir savunma stratejisi yoktu." (Çanakkale Savağı, Editör: M. Albayrak, s.20) 13) Cihad-ı ekber= büyük cihat, dinsel savağ, din uğruna savağ; cihad-ı mukaddes= kutsal cihat.

14) Ziya Ėakir, Cihan Harbim Nasıl Ėdare Ettik, s.97.

15) Ė.S. Aydemir, Tek Adam, 1. c, s.215.

16) Atatürk o günleri anlatırken özetle diyor ki: "Arkadağlarım savağ cephelerinde, ateğ hatlarında bulunurken, ben Sofya'da atağemili-terlik yapamazdım. Ben gerekirse bir nefer gibi herhangi bir savağ cephesine koğmaya karar vermiğtim. Sofya'daki eğyalarımı Elçiliğe tağıdım. Bavulumu hazırladım. Bu sırada Ėsmail Hakkı imzalı bir telgraf aldım. Telgraf Ėu idi: '19. Tümen Komutanlığına atandınız. Hemen Ėstanbul'a hareket ediniz.' Ėstanbul'a geldiğim zaman Enver Pağa Erzurum'dan dönmüğtü. (F. Rıfki Atay, Atatürk'ün Hatıraları, s.3, Ėğb. Y., Ankara, 1965) 17) Dünyanın büyük bir bölümünü fethetme ve yönetme.

18) K. Karabekir, Cihan Harbine Nasıl Girdik, s.233 vd..

19) K. Karabekir, Cihan Harbine Nasıl Girdik, s.240 vd,

20) Batum, Kars, Sarıkamığ ve Ardahan önceki Osmanlı-Rus savağından beri Rusların iğgali altındaydı.

21) Kâmuran Gürün, Ermeni Dosyası, s.258.

22) Albay von Kress bir aydır Suriye'de idi, Süveyğ seferinin hazırlıkları ile uğrağıyordu. Sina yarımadası 400 yıldır Osmanlı'nın mülküydü ama bir kum ve tağ çölü olan Tih sahrasında, seferi

kolaylağtırarak hiÇbir altyapı bulunmuyordu.

23) A. Ėhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, 2, s.162.

24) Fevzi Kurtoglu, Çanakkale ve 18 Mart 1915, s.44.

312 Diriliğ / Çanakkale 1915

25) Selahattin Adil, Hayat Mücadeleleri, s.212.

26) Salih Bozok, Hep Atatürk'n Yanında, s.174 vd.

27) C.F.A. Oglander, Gelibolu Askeri Harektı (Ėngiliz Resmi Tarihi), 1. c, s.67; Churchill'in konuğması biraz sslenmiğtir.

28) A. Ėhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, c. 2, s.224 vd.; Sabis Ėyle yazıyor: "yle zannediyorum ki Sarıkamığ seferi hakkındaki felaket doğuran kararı bu rapor abuklağtırmığtır." (s.225) 29) Cemal Pağa, Hatıralar, s. 155; Selek; Cemal Pağa'nın Ėstanbul'dan ayrılığ tarihi: 4.11.1914; bir süre sonra Halide Edip Hanım ağrı zerine, Falih Rifkı Atay yedek subay olarak Ėam'da, Cemal Pağa'nın yakınında yer alacaklar.

30) Arap milliyetçiliğinin doğuğu ve bağımsızlık hareketleri konusunda Ali Bilgenoglu'nun Osmanlı Devletinde Arap Milliyetçi Cemiyetleri adlı eserini tavsiye ederim.

31) A. Ėhsan Sabis, Birinci Dünya Savağı, c. 2., s.238. 31a) Albayın tam adı: Baron Kress von Kressenstein.

32) Albay von Kress'in Türklerle Birlikte SüveyĖ Kanalına adlı anılarından aktaran Ali Fuat Erden, Suriye Hatıraları, s.15.

33) Mayınlar, ucunda ağırlık bulunan bir zincir ya da telle denize bırakılır, denizin dibine inen ağırlık bir eğit demir görevi görerek, mayının akıntıyla akıp gitmesini önler, sabit tutar. Denizaltının mayınların zincirlerine takılmaması için bir çare bulmak gerekmektedir.

34) 592 erden 568'i kurtulmuğ, 24 u Ėehit olmuğ, 63 subaydan 10'u Ėehit olmuğ, 53' kurtulmuğtur. 9

subay ve 250 er alıkonarak Baykuğ bataryasında 3 tane 15'lik Mesudiye topu için grevlendirilmiğ, geri kalanlar Ėstanbul'a gnderilmiğtir.

Gemide kapalı kalanlar olmuğtu. Bordaya vurarak yağadıklarını haber verdiler. Kurtarmak için çift katlı bordayı delmek gerekiyordu. Koca Müstahkem Mevkide bir oksijen aygıtı yoktu. Ėstanbul'dan getirildi. 36 saat sonra içerde kalanlardan 7'si kurtarılabildi. 2'si Ėehit olmuğtu.

Bu baÇarı Ėngiliz denizcileri için büyük moral oldu. Yeni, daha ileri, daha tehlikeli giriğimler için cesaret verdi. Yüzbağı Norman D. Holbrook Viktoria Cross niğanına layık görüldü.

Bazı kitaplarımızda olayın tarihi 26 Aralık diye veriliyor. Doğru tarih 13 Aralık 1914 Pazar günüdür.

35) Erzurum ve Hasankale'deki askeri hastanelerde çalışan tüm sağlık görevlileri de tifüse yakalanmışlardır. Bir bölümü kurtulmuş, 169 doktor, 25 eczacı, bir diğçi ve görevli 7 son sınıf tıp öğrencisi tifüsten ölmüştür.

Cumhuriyetin devraldığı maddi miras çok zavallıcadır. Okuma yazma oranı erkeklerde % 7, kadınlarda % 04 idi. Bu iki sayı genel durumu anlatmaya yeter.

35a) 9. Kolorduyu fiilen Enver Pağa yönetiyordu. 9. Kolordu Komutanı Ğhsan Latif Pağa (Sökmen) diyor ki: "Kafkas cephemizin bu taarruzunda Bağkumandan vekilinin gösterdiği iktidarsızlığın derecesine hâlâ hayret etmekteyim. Bir türlü anlayamıyorum, bir Bağkumandan vekili askerlik fennine bu derece yabancı olabilir miydi? 9. Kolordu Sarıkamığ'ta Enver tarafından pek ilkel bir zekâ ile idare edildi." (Röportajı yapan Nizamettin Nazif, Foto Magazin, 1.10.1938, sayı 6; bu bilgiyi Dr.

Metin Soytürk'ün bir internet açıklamasına borçluyum.)

36) Sarıkamığ Savağı (22 Aralık 1914-5 Ocak 1915) kaynakçada yer alan Sarıkamığ'la ilgili kitaplar ile Ali Ğhsan Sabis'in ve Fahri Belen'in kitaplarından yararlanarak özetlenmiştir.

Prof.Dr. Bingür-Reyhan Yıldız'ın Sarıkamığ kitabı bu kitabın yazımı biterken yayımlandı. Okudum ve yazdıklarımı bu çalışmayı da dikkate alarak bir daha denetledim.

Sarıkamığ felaketinde kayıp sayımız hakkında çeğitli kaynaklarda değışik sayılar verilmektedir. Sayı 50.000 ile 90.000 arasında değıkmektedir. Fahri Belen ordunun savağ öncesi varlığının 120.000

olduğunu dikkate alarak "Kaybın 60.000'den daha fazla olduğunu kabul etmek lazımdır" diyor.

(Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1914 Yılı Harekeden, s.192) Ruslara hayli esir verilecektir. 9. Kolordu Komutanı ve karargâhı da esir düğer.

Hafız Hakkı Pağa da kısa bir süre sonra tifüse yakalanacak ve ğubat 1915'te Erzurum'da ölecektir.

Bütün sorumluluğı Hafız Hakkı Pağa'ya yükleyip Enver Pağayı aklamak mümkün değıildir. Bu, Bağ-komutanı yok saymak, gerçekleri örtbas etmek, tarihi saptırmak olur.

Rus ordusunun karğı taarruza geçmesi durumunda bitik Doğı ordusunun artık direnebilmesi mümkün değıildi. Nitekim Rus ordusu, Ermeni çetelerini de peğine takarak Doğı ordusu kalıntısını ezip geçerek Van'ı, Muğ'u, Erzurum'u, Trabzon'u, Erzincan'ı iğgal edecektir (1916,1917).

37) ğ.S. Aydemir, Enver Pağa, 3. c, s.136 vd.

38) C.F. Aspinall-Oglander, Gelibolu Askeri Harekâtı, s.82 vd. 38a) Serpil Çakırtağ, Osmanlı Kadın Hareketi, s.80.

39) Birkaç topu olan küçük savaş gemisi.

40) Fransız denizaltıları Çanakkale'de bir başarı kazanamayacak, biri de Türklere kaptırılacak (Turquoise/Müstecip Onbaşı).

Kurtulan 13 kişi esir kamplarında misafir edilmiş, Mondros Mütareke Anlaşması sonucu ülkelerine geri verilmişlerdir. Bunlardan biri olan Françis Gutton 1976'da bir kitap yayımlayarak bu olayı anlatmıştır (Prisonnier de Guerre Chez TurcI Türklerin Elinde Savaş Esiri).

Bu kitabın 6. sayfasında o günü Ğöyle anlatıyor:

"Geminin 27 personelinden ancak 13 kişi yüzerek kurtulabildi. Kıyıda yaklaşık 1.500 metre uzaktaydılar. Ğki Türk gemisi onları topladı. Bir deniz subayının komutasındaki mavnaya nakledildiler. Fransızlar sıırıslıklam ve soğuktan titreyerek geminin döşemesine serilmişlerdi. Bu mevsimde Çanakkale Boğazı'nın sert rüzgârı, Ğiddetli soğuu onları iliklerine kadar titretiyordu. Türk subayı hemen ceketini çıkararak Fransızlardan birine giydirdi. Bunun üzerine erler de ceketlerini çıkarıp diğerlerine örttüler. Böylece Fransızlar okul kitaplarında okudukları 1870 savaşında bir Fransız askeri ile Alman askeri arasında geçtiği söylenen insancıl bir hikâyenin gerçeği ile karşılaştılar." (Bu kitapla ilgili bilgi ve çevrilen kısım, A. Thomazi'nin Çanakkale Deniz Savaşı adlı kitabın çevirmeni Hüseyin IĞık'ın çeviriye eklediği dipnottan [s.13] alınmıştır.)

Müstecip onbaşı

41) Bu olaydan üç gün sonra 20x50 metre boyutunda 4 parça demir ağ Boğaz'ın uygun yerine yerleştirildi. 4 parça daha gelecek, onlar da eklenecektir. Bir iğne yarayacak mıydı bu uydurma ağlar?

Hayır. İngiliz denizaltıları burunları ile vurup bu zayıf ağları parçalar ve geçerler.

42) Enver Paşa, sevmediği, korktuğu, çekemediği ama değerini bildiği insanları, kendinden uzak tutmuş, parlamalarına izin vermemiş fakat harcamamış, devleti hizmetlerinden yoksun bırakmamıştır. Bu olumlu özelliğini belirtmek gerekir.

43) Kadın hareketiyle ilgili yazılar için genel olarak Serpil Çakır'ın Osmanlı Kadın Hareketi ile Aynur Demirdirek'in Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi adlı eserlerinden yararlandım. Bu ve bundan sonra yer alacak olan yazılar bire bir aktarma değil. Kimini birleştirerek oluşturduğum, kimi biraz süslenmiştir. Ama hepsinin özü gerçektir. Kadınlarımız ciddi bir mücadele vermiş, Cumhuriyet dönemindeki kadın devrimlerine sağlam bir zemin hazırlamışlardır.

44) 1918 Ekiminde Almanların da Osmanlıların da yenildikleri belli olur. Liman Paşa yenik bir komutan olarak Yıldırım Ordular Grubu'nun Komutasını M. Kemal Paşaya devredecek ve galiplere teslim olmak üzere İstanbul'a dönecektir. O yenik bir ordunun ve devletin eski bir askeri olarak evinde oturur, M. Kemal emperyalizmi ve iç uzantılarını yener, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurar.

Almanı anan bile yok, öteki bir kurtarıcı, ebedi bir lider, bir devlet kurucu. Aralarında tarih kadar büyük fark var.

45) İlk kademe 15.000 kişi kadardı. Bu kuvvetin komutanı Yarbay Ali Fuat Cebesoy'du. Bu kademe Kanala üç kol halinde yaklaşır. İkinci kademe, 10. Tümeni. On bin kişiydi. Komutanı bir Almandı.

46) G.H. Cassar, Çanakkale ve Fransızlar, s.93.

47) (F.R. Atay, Çankaya, s.123; ayrıca Dr. Ernest Jackh, Yükselen Hilal, s.185 vd.) 47a) Atatürk'ün konuşmalarını, Atatürk'ün yazdıkları, söyledikleri ve yaptıklarından yararlanarak, esinlenerek yazıyorum.

48) 57. Alay, s.23 (ATAğE arşivine dayanarak).

48a) Kanal savaşına Yedeksubay Münim Mustafa da katılmış. Özlenimleri için: Cepheden Cepheye, s.24 vd.

49) F.R. Atay, Zeytinadağı, s.105; A.Ğ. Sabis, Birinci Dünya Harbi, s.347; A.F. Erden, Paris'ten Tih Sahrasına, s.158.

50) Kanala ikinci kez taarruz etmeye karar verildi. Bu kez oldukça iyi hazırlandı. 264 km. demiryolu hattı, 38 km. su borusu döşendi. 100 km. telgraf hattı çekildi. Bu seferki taarruza bir Alman birliği de katıldı. Sefer kuvveti 20.000 kişi, 5.000 deveydi (12 Temmuz 1916-14 Ağustos 1916). Sonuç yine başarısızlık olacaktır (Ğ. Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, s.132 vd.).

Osmanlı, Anadolu'ya bir km. demiryolu döGemiG değildir. Var olanlar yabancıların döGediği ve iGlettiği demiryollarıydı.

51) Gidenler 58. ve 59. Alaylardı. BaGkomutanlık 19. Tümeni Eceabat'a göndermek istiyordu. Amaç tümenin eksiksiz gitmesini sağlamaktı. Alınan iki alayın yerine 26. Halep Tümeninin iki alayı (72. ve 77. Alaylar) verilmiGti.

52) Tırnak içindeki söylem M. Kemal'indir, Fahrettin Altay, 10 Yıl SavaG ve Sonrası, s.82,83.

53) ATAğE, Çanakkale 1, s.80 vd.

54) Gazanfer ganlıtop, Çanakkale Geçilmedi, s.122 vd.

Yüzbağı Hilmi ganlıtop ve yardımcısı Teğmen Fahri

İkinci Bölüm

1) Orhaniye tabyası (iki uzun menzilli top) bir Alman komutan ile Alman mürettebata devredilmiGti.

2) Robert Rhodes James, Gelibolu Harekâtı, s.60.

3) 49 subay, 3.638 erbaG ve er, 373 hayvan, 2.288 tüfek, 4 ağır makineli-tüfek (57. Alay, s.23).

4) gevki Yazman, Türk Çanakkale, s.28 (ATAğE Tde BirleGik Donan-ma'nın kaybı hakkındaki sayılar farklı).

5) Mayın hatlarını korumakla görevli toplardan kurulu bataryalara 'set bataryası' deniyor. Orta bölgedeki topların sayısı 200 kadar. Ama yerleGim yerleri/açılıarı bakımından hepsi birden bütün Boğaz içini ateG altına alamıyor. Etkili oldukları farklı kesimler var.

6) F. Günesen, Size Ölmeyi Emrediyorum, s.60; Dardanos Bataryası Komutanı Üsteğmen Hasan Hulusi Kilitbahirli'dir. Bataryasında üçü Asar-ı Tevfik gemisinden, ikisi Muin-i Zafer gemisinden sökümüG beG gemi topu vardı. Bu bataryanın biraz sağında, biraz solunda iki batarya daha bulunuyor. Üçü birden bir üst komutana bağlı: Yüzbağı Mithat Bey.

6a) 9. Tümenin karargâhı Çanakkale'de, üçüncü alayı Çanakkale'nin güneyinde idi. Eskiden beri Gelibolu yarımadasında bulunan iki alayı M. Kemal'in emrine verilmiGtir. Bu tümenin ve alayların

no.larının belirtilmesini ayrıntı saymayınız. Bu yiğit tümen ve alaylarıyla ilerde çok karGılaGacağız.

gimdiden tanımak yararlı olur.

7) F. Belen, Çanakkale Seferi, Mehmetçik ve Anzaklar kitabının son bölümü, s. 188 vd.; F. Belen Kolordunun hazırladığı planı övüyor, Liman PaÇa'nın planını eleGtiriyor. Diyor ki: "Stratejik hatalar taktik tedbirlerle düzeltilemez. Buna rağmen kıyıda ki küçük Türk birliklerinin kahramanlıkları ve M.

Kemal'in durumu kavrayıG yeteneği, sorumluluğu üstlenme kudreti, düGmana ilk safhada sahip bulunduğu bu büyük fırsattan faydalanma imkânını vermemekle, savaGın kaderi üzerinde etkili olmuşlardı." (a.g.e., s.190)

8) Gstanbul donanma ile iGgal edilemezdi. Lord Kitchener kara kuvvetlerine iG düGebileceğini düGünmeye baÇlamıGtı. General Paris komutasındaki Deniz Piyade Tümenini gerektiğinde Limni'ye göndermeye razı oldu. Mısır'da bulunan Avustralya Tümeni ile Yeni Zelanda Tugayına da (Anzac Kolordusu) harekete hazır olmalarını bildirdi. Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood Boğaz'ın yalnız donanma ile aÇılamayacağı, Carden'in çok iyimser olduğu görüGündeydi. Bu görüGünü bir rapor halinde Londra'ya bildirdi ama hiç etkisi olmadı.

Anzac= Australian and New Zealand Army Corps; 'Anzak' diye okunuyor.

8a) gimdi Arıburnu, Seddülbahir ağaç denizi, büyük bir ormanlık. Çanakkale SavaGı sırasında öyle değildi. Genel olarak çıplaktı. Bu ormanlar, ağaçlar, Cumhuriyet'in eseridir.

8b) Askeri örgütlenme Göyle: Bir manga 9 kiGi, bir takım 9 manga (81 kiGi), 3 takım bir bölük (250 kiGi), bir tabur 4 bölük (1.000 kiGi), bir alay 3 veya 4 bölük (3.000-4.000 kiGi), bir tümen 3 alay ve bağı birlikler (10.000-13.000 kiGi). Bağı birlik diye, tümenlerde, kolordularda komutanlığa bağı muhabere, istihkâm, süvari bölüğü, top taburu, sağlıkçılar, sahra hastanesi, ekmekçiler, ulaGtırmacılar gibi birimlere deniyor. Tümen kendi kendine yeterli en büyük birim.

8c) Ağır makineli tüfekler yeni silahlardı. Türk ordusuna da yeni girmiGti. Sayısı azdı. Bu yeni silahların etkisi ve önemi kavranmıGtı ama taarruz ve savunma taktikleri geliGmemiG, belirlenmemiGti.

Bu konudaki acemilik düGman için de geçerliydi. Bu yüzden iki yan da bu çok etkili silahların üzerine, sık saflar halinde yürüyor ve biçiliyorlardı.

8d) YüzbaGı Halis Ataksor hakkında bilgi: S. Serdar Halis Ataksor, Çanakkale Muharebelerinde Mütevazı Bir Asker: BinbaGı Halis Ataksor, Çanakkale SavaGı, s.41.

8e) Bu kütleye Kocadağ/Kocaçimen Dağı deniyor. Kocaçimen Tepe bu kütlenin en gerideki en yüksek tepesi. Conkbayırı, Düztepe, Kılıç-bayırı, Cesaret Tepe, Kanlısırt, Kırmızısırt, Kemal Yeri vb.

yerler bu kütlenin parçaları.

İngilizler bu kütlenin Hain Tepe'den Kocaçimen Tepeye kadar olan batı kesimine Sarıbayır diyorlar:

Bu kesimde büyük, derin, dik, çıplak ve sarı yarlar, yamaçlar var. 8f) Belgelere geçmiş bir durumu yansıtmaya çalışıyorum. Eğer 77. Alay, 27. ya da 57. Alay gibi olsaydı Arıburnu savağının ilk iki günde bitmesi mümkündü. Yedi buçuk ay uzadı. Onbinlerce Türk öldü. Bir o kadarı sakat kaldı. gefik Aker 27. Alay ile ilgili anı-raporunda özellikle 77. Alay hakkında yeterli bilgi veriyor.

9) A.F. Türkgeldi, Görüp Gıttiklerim, s.117; Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defteri, s.157. (Bu sahne hakkında iki kaynak arasında farklar var. Gkisini birleştirdim.) 10) N.H. Uluğ, Çanakkale Destanının Ellinci Yılı, s.115 vd. (Korgeneral Arif Tanyeri'nin anıları).

11) 3 Martta Venizelos Gelibolu'ya üç Yunan tümeni çıkarılmasını önerdi. Rusya, Boğazları ve İstanbul'u kimseyle paylaşmak niyetinde değildi. Bu öneriye Giddetle karđı durdu. Bunun üzerine Venizelos'un önerisi isteksizce reddedildi (C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.112).

12) C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.111.

13) Bazı kitaplarda bu düzeni 9. Tümen Komutanı Halil Sami Bey'in aldırđı yazıyor. Oysa buralar ve buradaki birlikler Eceabat Bölge Komutanı Yarbay M. Kemal'in emrindedir. Halil Sami Bey karargâhı ve 25. Alayı ile Çanakkale'dedir. Glerde yeniden Gelibolu'ya gelene kadar Gelibolu'daki alaylar ve olaylar ile bir ilgisi olmayacaktır.

14) Kilitbahir tabyaları: Değirmendere, Namazgah, Rumeli Hamidiye, Rumeli Mecidiye, Yıldız; Çanakkale tabyaları: Nara, Anadolu Mecidiye, Çimenlik, Anadolu Hamidiye.

(Değirmendere ve Yıldız tabyalarının izi yok. Rumeli Hamidiye ve Mecidiye tabyaları bakımsızlıktan utanç verici bir halde. Namazgah bazı yanlığlıklar yapılarak yenilendi. Çanakkale tarafındaki bütün tabyalar, askerlerin denetiminde oldukları için, bakımlı, koruma altında.) 15) M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.6, 7.

16) Y. Hikmet Bayur, Türk Ğnkilabı Tarihi, 3.cilt 2. kısım Ss.112 vd.

17) M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.6 vd. (Uluğ Ğğdemir bu olaydan birkaç ay sonra raporlu olarak Biga'da bulunan Mehmet Çavuğ'la konuğtuğunu dipnotta belirtiyor, konuğmayı aktarıyor, s.7); ATAğE, Çanakkale 1, s.146 vd.; C.F. Aspinall-Oglander, Gelibolu Askeri Harekâtı,!, c, s.112; Erol Mütercimler, Gelibolu, s.123-128 (Mütercimler bu çatığmayı ayrıntılı ve güzel anlatıyor).

Bu kaynaklarda verilen Türk ve Ğngiliz kayıp sayıları arasında ciddi farklar var. M. Kemal'in raporu olay günü yazılmığtır, Oglander'inki olaydan yıllar sonra.

Mehmet Çavuğ Çanakkale Savağı'nın kamuoyuna adı açıklanan ilk kahramanıdır. Gümüç harp madalyası ile ödüllendirilir. Türk askeri bu olaydan sonra Mehmet, Mehmetçik diye anılacaktır (gerafettin Turan, Mustafa Kemal Atatürk, s.133). Tabak soyadını alan Mehmet Çavuğ 1964 yılında ölmüğtür. Mezarı Biga'ya bağlı Bahçeköy'dedir. Mehmetçiğin simgesi olan Bigalı Mehmet Çavuğun bu direnci gösterdiği yerde bir yazıt olmamalı mı? Yok; C. Erikan, Komutan Atatürk, s. 103; K.

Karabekir, Cihan Harbine Neden Girdik, s. 145. 17a) M. Kemal, Arıburnu raporu, s.8, 9.

18) Gazanfer ğanlıtop, Çanakkale Geçilmedi (Mecidiye Komutanı Yzb. Hilmi ğanlıtop'un anıları), s.136; askerlerin 18 Marttan önce de ağır mermileri toplara sırtlarında taĒıdığı anlaĒılıyor. 7 Martta taĒıyanlar arasında elbette 18 Martta daha ağır mermileri kaldıracak olan Mehmet oĒlu Seyit de vardı.

19) Cevat PaĒa bu kesime mayın dökülmesi gerektiğini daha önce BaĒkomutanlığa yazdığı 20.9.1914

günlü bir raporda belirtmiĒtir (Siperin Ardı Vatan, s.20); bu gereği yeniden hatırlatan Amiral Merten olmuĒ, onun önerisi üzerine dökülmüĒtür (Selahattin Adil, Hayat Mücadeleleri, s.221).

20) Bu bilgiyi Çanakkale-Kumkale arasını gezerken bana eĒlik eden ve bilgi veren Yard.DoĒ. Ahmet Esenkaya'ya borçluyum.

20a) Rahmetli NaĒit Hakkı UluĒ Çanakkale Destanının 50. Yılı adlı eserinde Nusrat olayını birçok sahne ve diyaloglarla serbestçe süsleyip öyküleĒtirmiĒtir (s.16 vd.). Bu anlatıma göre olay Almanlardan gizleniyor vb. Bu ve bazı ayrıntılar gerçeğe bütünüyle aykırıdır. Bazı kitaplara bu öykü gerçekmiĒ gibi aktarıldığı için bu notu düĒmek gereğini duydum.

21) 1912 yılında mayın gemisi olarak Kiel'de yapıldı. 40 metre boyunda, 7,4 metre eninde. Hızı 15

deniz mili. 360 ton. 3 küçük topu, iki de makinelitüfeği var. Birebir benzeri Çanakkale Deniz Müzesinde, orijinal gövdesine sahip bir benzeri de Tarsus'ta. Saygıyla korunacak yerde, 1957 yılında hizmet dıĒı bırakılarak satıldı. Elden ele geçti. Tarih deyince mangalda kül bırakmayız ama tarihimize saygılı olduğumuzu iddia etmek çok güç. 1954 yılında Maliye Bakanlığı Çanakkale'yle ilgili çok ağır, affedilmez bir yanlıĒlık daha yaptı ki onu kitabın sonunda aktaracağım.

22) Komutan YüzbaĒı Tophaneli Hakkı; Birinci Subay YüzbaĒı Giritli Hüseyin; Topçu Subayı TeĒmen Kadri; 1. Çarkçı, YüzbaĒı Ali; 2. Çarkçı YüzbaĒı Ahmet; 3. Çarkçı YüzbaĒı Hasan; Elektrik Subayı TeĒ-

men Boyabatlı Hasan Abdullah.

Bazı kitaplarda mayınların dökülme tarihi 18 Mart sabahı olarak belirtiliyor. Bu, olayı iyice dramatik yapıyor ama doĒru değil. Kesin tarih 8 Mart sabahıdır (YüzbaĒı Nazmi Akpınar'ın güncesi, Müstahkem Mevki ceridesi, Nusrat'ın seyir defteri). Bu iĒlem sırasında gemide bulunanlar konusu da tartıĒmalıdır. Liman PaĒa anılarında diyor ki: "Türkiye'deki mayın uzmanı ÜsteĒmen (YüzbaĒı) Gehl tarafından geceleri çalıĒmak suretiyle Erenköy Koyu'na döĒenmiĒ olan mayınların da 18 Mart baĒarısında büyük rolü olmuĒtur." (s.78)

Liman PaĒanın Yaveri Süvari Yzb. (BinbaĒı) Mühlman Çanakkale SavaĒı adlı kitabında ise Ēöyle diyor: "18 Martın ĒafaĒında (bu tarih yanlıĒ, TÖ) Türk mayın gemisi Nusrat, Alman Deniz Komutanlığının (böyle bir makam yok, TÖ) mürettebatıyla dıĒarıya çıktı ve Bahriye Mühendisi Reeder'in yönetimi altında düĒmana görünmeden oraya 26 mayın yerleĒtirdi." (s.69) Ēki Alman iddiası: Hangisi gerçek? YüzbaĒı Gehl mi, Mühendis Reeder mi?

Bu adlar 8 Mart günlü Nazmi Bey'in güncesinde, Müstahkem Mevki Harp Ceridesinde (günlük tutanak) ve geminin seyir defterinde yer almıyor.

Erol Mütercimler Reeder'in raporunu yayımlamıŒ (Gelibolu, s. 153, kaynak göstermemiŒ). BinbaŒı Reeder rapora göre bu göreve katılmıŒ görünüyor. Resmi belgelerde, güncede niye bir kayıt yok? Bu konu aydınlanmıŒ değil.

Nazmi Bey güncesinin 14 Mart, 22 Mart, 25 Mart, 27 Mart, 28 Mart, 31 Mart vb. tarihli notlarında Almanlardan söz ediyor. Yani Nazmi Bey iŒe bir Alman katılmıŒsa güncesinde belirtiyor ama 8 Mart günü için böyle bir notu yok.

Nusrat'ın mayın dökmesini, güvenilir belgeleri esas alarak Almansız, ayrıntılar eklemeden, süslemeden, bilinen kesin gerçeklere bağlı kalarak anlattım.

Mayın konusunda Almanlardan genel olarak yardım gördüğümüz bir gerçektir. Ama Çanakkale zaferi konusunda gerçeğe aykırı, abartılı, hiçbir dayanağı olmayan öyle çok Alman iddiası var ki her iddialarını denetlemek gerekiyor. Liman PaŒa'nın anılarında da birçok yanlıŒ ve saptırma bulunuyor.

Almanlar genel olarak baŒarıyı paylaŒıyor, kendi hesaplarına yazıyor, baŒarısızlıęı Türklere mal ediyorlar. Böyle bencil, piŒkin, ırkçı yaklaŒım içindeler.

Bunlara belgelere dayalı en iyi yanıtı Dr. Œsmet Görgülü vermiŒtir: AAM dergisi, cilt X, sayı 28 (Mart 1994), s.105 vd. Bu sayıyı bulup okumanızı tavsiye ederim.

23) Bu denizci terimleri için E. Mütercimler'in Gelibolu kitabından yararlandım.

24) Paleo Castro adı Nazmi Akpınar'ın güncesinde yer alıyor. Karanlık Limanda antik bir yerin adı olsa gerek. Bugünkü adını öğrenemedim. Burası mayınların dökülmeye bağlandığı nokta.

Güncede bu yerin bugünkü adı dipnot olarak verilmeliydi. Güncenin bu tür açıklamalar, ek belgeler, bilgilerle zenginleŒtirilerek yayımlanması doğru olurdu. Mesela 8 Martla ilgili olarak geminin seyir defterinin, Müstahkem Mevki ceridesinin o güne iliŒkin kayıtları verilebilirdi. Birçok kitapta 26 mayın için 'son mayınlar' deniyor. Œlgesi bile yok. Mayın Grup Komutanlığına daha birçok mayın geliyor. Bu konu iŒlenip sonucun açıklanması, 'son mayınlar' masalını da bitirirdi. 8 Mart günkü kadro hakkındaki tartıŒmalara da değinilmesi yararlı olurdu. Yeni yayımının böyle olacağını ümit ederim.

Ham belge böylece bilimsel belgeye dönüŒür. Bu mayın hattının boyu yaklaŒık 3.500 metre.

25) Hurafeye boğulan 26 mayın dökme olayının aslı iŒte bu.

YüzbaŒı Œstanbul/Tophaneli Hakkı Kaptan KasımpaŒa Askeri Has-tanesi'nde 14 Eylül 1915'te kalp rahatsızlığı dolayısıyla ölmüŒtür. Œstanbul/Yeniköylü Nazmi Akpınar 1924 yılında emekliye ayrılır.

Ölümü: 5 Mayıs 1940. Mezarı AŒiyan'da imiŒ. Denizciler, Çanakkale sevdalıları ölüm yıldönümünde ziyaret etseler, ne kadar güzel olur. Milli değerlere vefayı koruyamazsak millet olmaktan çıkıp kuru kalabalık olacağız. Böyle olmamızı isteyenleri sevindireceğiz. 25a) Bu ordunun

resmi adı: Akdeniz Seferi Kuvveti.

26) 1915 yılında İstanbul nüfusu yaklaşık 1.125.000; 615.000 Türk, 515 bin azınlık: 65.000 yahudi, 70.000 Levanten ve Avrupalı, 180.000 Ermeni, 200.000 Rum.

(Ğ. Artuç, 1915 Çanakkale Savağı, s.63/dipnot, Askeri Tarih Bülteni ğubat 1990'a dayanarak.) Hamilton, 'Lord Kitchener'in Ğiddetli Türk düĞmanı olduğunu' yazıyor, Gelibolu Günlüğü, s. 14; Ğmparatorluk Genelkurmayındaki 'kurmayların Türkiye'yi son derece küçük ve değersiz gördüklerini' de ekliyor (s. 18). Ğngiltere ve Fransa'yı Gelibolu macerasına bu yanlıĞ hayaller, önyargılar ve bilgiler sürüklemiĞtir.

27) Anılarını yazan yedek subay Sokrat Ğncesu bunlardan biridir, Çanakkale Hatıraları, 1. c, s.299 vd.

28) Bazı Rumlar gibi yurttaĞlık duygusu sahibi Ermeniler de vardı. Özellikle Ermeni doktorlar cephede görevlerini dürüstçe yerine getirmiĞlerdir. Milli Mücadele sırasında Türklere yardım eden yurttaĞımız Ermeniler de olacaktır: Pandikyan Efendi vb. gibi (Ğu Çılgın Türkler, s,107vd.).

29) Ermeni sorunu konusunda Ğu iki değerli eseri tavsiye ederim: Kâmu-ran Gürün, Ermeni Dosyası (Remzi Yayınevi); Bilal N. ĞimĞir, Ermeni Meselesi (Bilgi Yayınevi).

29a) Charles F. Roux, Çanakkale'de Ne Oldu, s. 122.

30) Havacılık çok yeniydi. Türk havacılığı kurulmuĞtu ama zorlukla ilerliyordu. Almanya'nın uçak, öğretmen ve pilot yardımı ilerlemeyi hızlandıracaktır. Çoğu Ğehit olan ilk havacılarımızı saygıyla anıyorum.

30a) Bu derneklerin baĞında 1913'te kurulmuĞ olan Müdafaa-yı Milliye derneği geliyordu. Bu ve Donanma Cemiyeti gibi iki önemli, milli örgüt Mütareke döneminde teslimiyetçi, gayr-i milli, Ğngiliz sömürgesi olmaya razı Ğstanbul yönetimi tarafından kapatılmıĞlardır.

30b) Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s.72 vd.

31) Kur.Bnb. Kadri Ener, Çanakkale'den Hatıralar, s.28.

31a) Bu ve benzeri tepkiler, itirazlar, isyanlar, kadına saygılı erkeklerin yüksek sesle konuĞmaya baĞlaması, tartıĞmalar, Ğttihat ve Terakki ik

318 DiriliĞ / Çanakkale 1915

tidarını da baĞnazlara raĞmen harekete geçirdi. 25 Ekim 1917 günlü Aile Hukuku Kararnamesi kabul edildi. Bu kararname yeterli olmasa bile o güne kadarki düzene göre birçok ileri ve yararlı hükümler içeriyor, kanun birliğini sağlıyordu. Bu kararname Mütareke döneminde Damat Ferit hükümeti tarafından kaldırılacaktır (Taha Akyol, Medine'den Lozan'a, s.70).

32) BinbaĞı Nazmi Bey, Çanakkale Deniz SavaĞları Günlüğü, s.46.

33) Lord Kitchener Hamilton'a 12 maddelik bir emir vermişti (13.3.1915). Bu emrin 4 maddesi donanmanın Boğazi geçmesinden sonra, İstanbul ve çevresinin işgali ile ilgilidir (ATAğE, Çanakkale 1, s.190 vd.). İngiliz Savaş Bakanlığı, tıpkı Donanma Bakanlığı gibi, Boğazın geçilebileceğini düşünmekteydi. Türkiye'de birçok insan da Boğazın açılacağı kanısındaydı. Eski Harbiye Nazırı Ahmet Cezet Paşa bile ailesine Ankara'da ev ayırtmıştır (A. Cezet Paşanın anıları, Feryadım, s.239).

34) Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağanı, Mete Tuncoku, İngiliz Gizli Belgelerinde 18 Mart Zaferi ve Çanakkale Muharebeleri, s.31. Bülent Yılmaz, Çanakkale Hava Savaşları, s.53'te, İngiliz gözlemcilerin gözlem konusunda yeterli eğitim görmediklerini belirtiyor. Bazı ciddi kitaplarımızda bile mayınları görmeyen pilotun (niye gözlemci değil de pilot?) divan-ı harp kararıyla idam edildiği yazılı. Kimine göre idam edilen pilot İngiliz, kimine göre Fransız. Bir iki kitapta da durum daha da trajikleştiriliyor. İdam kararını veren divan-ı harpte pilotun babası amiral de varmış, o da idam kararına katılmışmış. Bu bilgiler hiçbir yabancı kaynakta yer almıyor. Bizimkilerin yarattıkları, birbirlerine güvenerek, denetlemeden aktardıkları ve gittikçe abarttıkları bir masal.

34a) 18 Marta kadar Birleşik Donanmaya bağlı gemiler Bolayır ve Boğazi, 14 u gündüz, 21'i gece olmak üzere toplam 35 kez bombardıman etmişlerdir. Türk topçularının direnci, sabrı, dayanıklılığı ve savaş ustalığı hayranlıkla anılmalı ve çocuklarımıza iyi anlatılmalı. Düşmanın her şeyi var, biz yokluk içindeyiz. Yoklukla övünülmez. Bizi yoksul bırakan anlayış utansın! Ama şu önemli: Asker yokluğa sığınıp da teslim olmuyor, savaşıyor ve yeniyor! İşte Çanakkale ruhu.

35) Selahattin Adil Paşa, anılarında, Cevat Paşa'nın 'Esat Paşayı ziyaret ve Bolayır istihkâmlarını tefiti

etmek üzere Gelibolu'ya gittiğini' anlatıyor. Bazı ayrıntılar gibi bu konu da aklında yanlış kalmış. Cevat Paşa'nın Çanakkale'den Eceabat'a geçmesi hakkında hem Cevat Paşa'nın anısı, hem M. Kemal'in açıklaması var (Yakın Tarihimiz, 1. c, s.77; Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.8).

Cevat Paşa 18 Mart sabahı Eceabat'a geçer. M. Kemal ile birlikte Seddülbahir savunma düzenini görmek için Alçitepe köyüne giderlerken ateş altında kalırlar.

36) Selahattin Adil, Hayat Mücadeleleri, s.222.

37) Okunmuşları: Queen Elizabeth (kuin elizabet), Agamemnon (aga-memnon), Lord Nelson (lord nelson), Inflexible (inflexibil), Gauloi-se (goluva), Charlemagne (Çarlman), Bouvet (buve), Suffren (süfren), Prince George (prens core), Triumph (triyamf), Majestic (majestik), Ocean (oçın), Vengeance (vancens), Irresistible (irrisistibil), Albion (albiyon), Swiftsure (sviftçur), Cornwallis (kornvols), Canopus (ka-nopus).

38) Türklerin tabya ve bataryalarda çeşitli çapta 230 topu vardı. Ama bu savaşta çap, açı, menzil gibi nedenlerle yalnız 100 kadarı kullanılabilir. Buna karşılık Birleşik Donanma'nın ilk üç gruptaki 18

zırhlının 279 topu bu savaşa katılacaktır (Korg. Selahattin Çetiner, Çanakkale Savaşı Üzerine Bir

nceleme, s.44).

BirleÇik Donanma Boğaza ayrıca zırhlılardan bağka, birçok savağ gemisi ve torpidobot ile girmiğti ki bunların da yüz kadar topu vardı, bu toplar orta bölge bataryalarını ateğ altına alacaktı. Kısacası Türkler yaklağık 380 topla mücadele edeceklerdir.

39) 18 Mart deniz savağını kısa bir bölümde anlamak imknsız. Birçok önemli, ilginç askeri ayrıntı var. Olup biteni eksiksiz anlatabilmek için hayli denizcilik terimini kullanmak da gerekiyor. Ben ana çizgileri koruyarak savağı özetledim. Hiçbir eyi abartmadım.

40) Taret: Döner top kuleleri, hareketli top yuvaları.

41) Sayhan Bilbağar, Çanakkale 191 S, s.87; Bilbağar bu izlenimin yazarının Time gazetesinden Smith olduğunu bildiriyor; hasara uğrayan bağka ngiliz zırhlısı da var: Agamemnon. Muhabir kısa kesmiğ.

Fransız gemilerinin uğradığı ağır hasar için: Fransız askeri yazar A. Thomazi, s.37: Gaulois ve Souffren de tehlikeli yaralar almığlardır.

42) Bu saate kadar tabyalara BirleÇik Donanma 2.100 ağır, 5.500 orta çaplı mermi atmığtır (F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 191S Yılı Hareketleri, s. 147).

43) A. Thomazi, s.37.

44) Edremitli Mehmet oğlu Seyit konusu ilginç bir konu. Gya bütün tabyanın subayları, erleri ehit olmuğ ve ağır yaralanmığ, Seyit ile bir arkadağı sağ kalmığlar. Bir bakıyorlar ki bir zırhlı - yüzlerce mayına rağmen- Boğaz'ı geçmiğ, stanbul'a doğru gidiyor. Gidebilse yenilmiğ olacakmığız. Allahtan Seyit bu gemiyi vurmaya karar veriyor. 275 kiloluk mermiyi arkadağının yardımı ile sırtlıyor, merdivenle topa çıkıyor, 275 kiloluk mermiyi topa yerleğtiriyor, topçu subayların birkaç yılda öğrendikleri hesapları yapmadan, nasıl yapacak ki, okur yazar bile değil, dev topu alığtırıp niğanlıyor, gemiye ateğ ediyor, bu iğlemi ardarda  kez yapıyor, ncde sapanla kuÇ vurur gibi gemiyi vuruyor, bu nedenle gemi Boğazi geçemiyor, sonuç olarak 18 Mart zaferini kazanıyoruz.

Abartıla abartıla, akıl dığı ayrıntılar eklene eklene, böyle komikleğti-rilmiğ, hurafeleğtirilmiğ bir olay.

Rahmetli Seyit'in anısına da, gerçeğe de, topçuluk bilimine de saygısızlık.

Bataryadakilerin toptan ehit olduğu ve ağır yaralandığı doğru değil. Her yazan, olayı biraz değiğtiriyor, Seyit'e türlü türlü kitabi nutuklar attırılıyor. Seyit'in kuÇ gibi vurduğu geminin adı da aynı kalmıyor, değiğiyor. Kısacası hurafeci kafası bu güzel olayı da bir masala çeviriyor.

Bu konuda en doğru tanık Seyit'in komutanı Hilmi ғанlıtop olabilir. Torunu, konferanslarına dayanarak ve aile bilgilerini ekleyerek anılarını yayımlamığ. Anıları böyle geniğletmese ve roman gibi yazma-saydı daha doğru olurdu.

Hilmi ğanhtop'un anılarının not halinde baĒka bir derlemesi daha olduĒu Fikret Ēunesen'in kaynakçasından anlaĒılıyor (Size Ölmeyi Emrediyorum, s. 14, derleyeninin adı da var: Rafet ÇaĒın). Bu da ya-yımlansa yararlı olur.

Ben Seyit olayı hakkında Hilmi ğanhtop'un anılarında verdiĒi küçük bilgileri esas aldım. Konuyu, olayların akıĒını, mekânı ve kiĒileri dikkate alarak hikâyeleĒtirdim. Tabii bu da, esası doĒru olmakla birlikte, ayrıntıları bakımından gerçeĒin gölgesidir.

Mehmet oĒlu Seyit Edremit/Havranın Çamlık (Manastır) köyün-dendir. Bu olayı duyan Ordu Foto Merkezi 275 kiloluk mermiyi kaldırırken fotoğrafını çekmek ister ama psikolojik Çartlar deĒiĒmiştir, Seyit mermiyi kaldıramaz, ya merminin içi boĒaltılır, ya benzeri yapılır, böylece çekilen fotoğraf basına verilir. Müstahkem Mevki Komutanlığınca onbaĒı yapılır.

OnbaĒı Seyit Çabuk soyadını almıĒ, 1939 yılında ölmüĒtür (Kaynak: Ēsmail Bilgin, Çanakkale Destanı, s.97).

Bazı kitaplarda Atatürk'ün 1936 yılında Edremit'e/Balıkesir'e geldiĒi, Seyit'i buldurup konuĒtuĒu yazılıyor (Bir örnek: M. Turan, Des-tanlaĒan Çanakkale, s.102). Atatürk, yalnız 1936 yılında deĒil, 1935 ve 1937 yıllarında da Edremit'e/Balıkesir'e gelmemiĒ, Seyit'le görüĒmemiĒtir (U. Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk GünlüĒü). Biri bir masal uyduruyor, her masalı denetlemeden kabul etmeye ha-zır masalcı kalemler de kapıĒıp yayıyorlar. Emeksiz yemek de böyle tatsız tuzsuz, uyduruk oluyor.

Ēkinci Bölüm Notları 319

45) A. Thomazi, s.39.

46) Bu sahnenin görgü tanığı BaykuĒ Bataryası gözetleme yerinde görevli Deniz Topçu Subayı Ēakir Tunçapa'dır. Diyor ki: "Bouvet'nin battığı anda mürettebatı kurtarmaya gelen torpidobotlar üzerine atıĒ açılmadı. O anda bir içgüdü ile bütün istihkâmlar ateĒi kesti." [Çanakkale Hatıraları, 3. c, s.103) Türkler düĒmana Ēövalyece nasıl savaĒılacaĒının birçok örneğini vereceklerdir. Bunları göreceĒiz.

47) I. Hamilton, Gelibolu GünlüĒü, s.29 vd.

48) Dardanos Bataryası'nın adı Hasan-Mevsuf Bataryası olarak deĒiĒtirilir. Komutan Hasan Hulusi, TeĒmen Mehmet Mevsuf, subay adayı Halim, bir onbaĒı, iki er Hasan-Mevsuf Bataryasının yanındaki Ēehitlikte, vatan topraĒında yatıyorlar.

Bir zaman sonra iki çocuĒuna harcanmak üzere 50 altın, gümüĒ liyakat madalyası ve beratı, Cevat PaĒa'nın bir mektubu ile birlikte ÜsteĒmen Hasan'ın babası Ēsmail Bey'e teslim edilir (M. Cemile Tarkan -ÜsteĒmen Hasan Hulusi'nin yeĒeni-, Çanakkaleli'den Anılar, s.15-29). ÜsteĒmen Hasan kızına Didar adını vermiĒtir (E. Mütercimler, Gelibolu, s.173).

48a) 138 denizci kayıptır (ATAĒE, Çanakkale 1, s.287, Ēngiliz bildirisine dayanarak).

49) BirleĒik Donanmanın kayıpları: 3 zırhlı, bir destroyer, 3 mayın gemisi, birkaç torpidobot battı, 5

zırlı savaşı kaldı; insanca kayıp, 800 kişiden fazla. Türkler: Kayıp, 79 şehit ve yaralı Türk, 18 ölü ve yaralı Alman (Anadolu Hamidiye tabyası). Kullanılmayacak kadar hasar gören top sayısı, yaklaşık 9; Türklerin harcadığı mermi: 2.250 (kaynak: ATAğE, Çanakkale 1, s.209 vd.). Birleşik Donanma'nın harcadığı mermi sayısı bilinmiyor. Sayısı, 18 Mart günü yalnız Dardanos bataryasına 4.000 mermi düştüğü dikkate alınarak kestirilebilir (ATAğE, Çanakkale 1, s.212).

Bazı yabancı kitaplarda 'Türklerin yeterli mermisi kalmamıştı, bir ikinci saldırıya dayanamaz yenilirlerdi, ikinci saldırının yapılmaması yanlış olmuştur' gibi düğünceler yer alıyor. Bu görüşe yer veren bazı Türk yazarları da var. Bu düğünce gerçeklere dayanmıyor. Türkler tutumlu davranmışlar, kritik cephanenin üçte birini harcamışlardı. Üçte ikisi duruyordu. Standart cephanede sorun yoktu.

Birleşik Donanma ancak bir mayın hattını tümüyle, ikinci hattın yarısını temiz-leyebilmişti. Geride sekiz mayın hattı daha vardı. Kısacası Türkler iki saldırıyı daha rahatlıkla karşılayabilecek durumdaydılar (Fahri Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s. 149; Kadri Ener, Çanakkale Savaşları Tarihi, s. 19, Erenköy Bölgesi

Ağır Topçu Bölge Komutanı Alman Albay Werle'nin verdiği ayrıntılı bilgiye dayarak). Acaba Birleşik Donanma iki saldırıya daha dayanabilir miydi? Asıl sorulacak soru bu.

50) Saros-Bolayır'da 7. Tümen, Gelibolu'da 9. Tümenin iki alayı ve 19. Tümen, Çanakkale yakasında 9.

Tümenin bir alayı, 64. Alay ve 11. Tümen var. Ayrıca bazı bağımsız jandarma birlikleri bulunuyor. Bu birliklerin yiğitlikleri unutulamaz.

51) Kasım 1918'de, İstanbul galiplerce işgal edilirken sandıklardan çıkarıp evlerini ve dükkânlarını süsleyecekler.

52) Devler Ülkesinde Devler Savaşı, Henry Morgenthau, ABD Büyükelçisinin Anıları, s.145 vd.

53) Ernest Jack, Yükselen Hilal, XVI. Bölüm, s.185 vd.

Üçüncü Bölüm

1) Ernest Jackh, Yükselen Hilal, XVI. bölüm, s.185 vd.

Çanakkale zaferine sahip çıkma tavrına, Alman kaynaklı en ciddi kitaplarda bile değişik dozda rastlanıyor. Liman Paşa'nın anılarında da bu doğrultuda birçok ayrıntı var. Birçok yabancı araştırmacı kitabı, Alman kaynaklarıyla yetinildiği, Türk kaynakları incelenmediği için, genellikle Alman iddialarına yer verir. Türkiye 90 yıldır, uluslararası bilim dünyasına, Çanakkale Savaşıyla ilgili, uluslararası nitelikte bir bilim eseri sunamamıştır. Bu acı eksiklik, Kurtuluş Savaşı dönemi için de geçerlidir. Bizim için çok büyük anlamı olan olayları dünya, ya hiç bilmiyor, ya yanlış, eksik biliyor.

Bu büyük görevi yerine getirmek üniversitelerimize düşüyor, la) Çanakkale Hatıraları, 3. c, s.280

(Mucip Kemalyeri, Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu?)

2) Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü, s.37 vd.

3) Behiç Erkin Milli Mücadele döneminde demiryollarından sorumluydu. Çaresizlikler içinde demiryollarını çalıştırmayı başarmış, demiryollarının millileştirilmesine öncülük etmiştir. Türk demiryolculuğunun babası diye bilinir. Daha sonraları bakanlık yaptı, büyükelçiliklerde bulundu.

1940'lı yıllarda Türkiye'nin dış saygınlığını görmek ve bir Türk büyükelçinin insancılığına ve etkisine tanık olmak için şu kitabı okumanızı tavsiye ederim: Emir Kıvırcık, Büyükelçi, Goa Y., İstanbul, 2007.

4) Biz ne yapıyorduk? Hiç. Doğu toplumlarında yüzyıllardan beri araştırma, geliştirme, keşif, icat anlayışı ve hevesi yoktu, parlamış ve sönmüştü. Doğu toplumu meraksız bir toplumdu. Ne evreni merak ediyordu, ne doğayı, ne de insanı. Batılı makineyi icat ederken, petrolü keşfederken, Doğulu uyumuştü. Hâlâ da uyuyor. Batının buluşları sayesinde yaşıyabiliyordu. şimdi de öyle. Bu gerçeği yazgı diye kabullenmiş, hiç onuru kırılmıyor.

Mahmut gevket Paşa askeri havacılığı kurmuştu ama uçak mühendisi, teknisyeni yetiştirmek aklına bile gelmemişti. Küçük, günü birlik sorunlar Türklere özgü pratik buluşlarla çözülüyor, büyük, önemli sorunlar Allah'a havale ediliyordu: "Allah büyüktür!"

Ama dünya küçüktü. Gittikçe de küçülüyordu. Dünyaya çağın gereklerini kavrayanlar egemen oluyordu. Bunun için savaşıyorlardı. Ötekilere bunların uydusu, sömürgesi, fedaisi, iğçisi, bahçesi olmak kalıyordu.

5) Ali Fuat Erden, Suriye Hatıraları, s.89. 600 Diriliş / Çanakkale 1915

5a) Australian and New Zealand Army Corp adının kısaltılmışı: A.n.z.a.c, Anzac. Türkçede Anzak.

6) Liman von Sanders, Türkiye'de Beş Sene, s.80; Almanlar 1918'de giderlerken bütün belgeleri birlikte götürmüşlerdir. Bu yüzden Almanlarla ilgili birçok şey aydınlık değildir.

Liman Paşanın 5. Ordu Komutanlığı hakkında Berlin'le yazışıp yazışmadığı, bir emir alıp almadığı bu nedenle bilinmiyor. Ordular: 1.Ordu İstanbul'da, 2. Ordu Trakya'da, 3. Ordu Doğuda, 4. Ordu Suriye ve Filistin'de, 5. Ordu Çanakkale-Gelibolu'da.

7) Glçeden büyük, ilden küçük idari kuruluşun yöneticisi.

8) ATAğE, Çanakkale 1, s.218 vd.

9) Hamilton Türk yönetiminin, Rusların İstanbul kıyılarına çıkacağı kuşkusunu içinde İstanbul Boğazının savunması için ayrılan birlikleri yerlerinde tutmasını istiyordu. Bunda başarılı olmuş, 3

tümen sürekli olarak bu kuşku yüzünden İstanbul'da kalmıştır (C.F. Aspinall-Oglander, s.161).

10) Rus donanması Karadeniz kıyısındaki limanları ve kentleri sık sık bombalayacak ama Amiral Souchon Yavuz'u ve Türk gemilerini Karadeniz'e çıkarmaktan kaçınacak, liman ve kentleri savunmasız bırakacaktır. Amiral Souchon'un karanlık kişiliği, entrikaları hâlâ ayrıntılı olarak

incelenmiŒ değildir.

11) Kabatepe ve Alçıtepe ziyaretleri, Liman PaĒa'nın yeni savunma düzenini ilk açıklaması hakkında: M. Kemal, Arıburnu Raporu, s. 15; Liman PaĒa'nın gerekçeleri hakkında: Türkiye'de BeĒ Sene, s.81; Kur. Bnb. Kadri Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.55.

12) Makineli tüfeği anımsatan en küçük çaplı otomatik top.

13) Karaya çıkmaya çalıĒan düĒmana karĒı en etkili silah ağır makineli tüfek. Liman PaĒa bunları da, topları da kıyıda uzaklaĒtırıyor. Donanma ateĒinin ve ağır makineli tüfeklerin himayesinde karaya çıkacak düĒmana, küçücük birlikler piyade tüfekleri ile karĒı duracaklar!

14) Bütün açık renk atlar boyatılır (F. Altay, s.87).

15) Türk askeri tarihçilerinin, araĒtırmacıların hepsi Liman PaĒa'nın var olan savunma yöntem ve anlayıĒını, Gelibolu Ēartlarını hiç dikkate almadan deęiĒtirmesini ağır dille eleĒtiriyorlar. Yeni yöntem pek çok Türk gencinin canına mal olacak, savaĒı 9 ay uzatacaktır.

Bazı araĒtırmacılar Liman PaĒanın bu yöntemle savaĒı bile bile uzattığını, İngiliz ve Fransız kuvvetlerini uzun süre Gelibolu'da tutup oyalayarak, Batı Cephesine gönderilmelerini önlediğini ileri sürmekte, Türk kanıyla Alman çıkarını savunduğunu iddia etmekte. Ēunu belirteyim, bu kuĒku sonradan uyanmıĒ değildir, savaĒ içinde

Üçüncü Bölüm Notları 321

duyulmuĒ ve yayılmıĒtı. Yeni olan, konunun geniĒçe incelenip yazılmaya baĒlanmasıdır.

Bu konudaki son ayrıntılı ve esaslı çalıĒma Dr. Ēsmet Görgülü'nündür: Çanakkale'de Almanların Niyeti, Çanakkale AraĒtırmaları Türk Yıllığı, sayı 1, s.161-178.

Oynak savunma yönteminin nasıl iĒledięini de göreceğiz. Bilinen, açık, kanıtlı gerçekleri aktarmayı sürdüreceğim.

16) Liman PaĒa'nın Saros ve BeĒięe düĒncesinin, uzun bir inceleme sonucu elde edilmiĒ bir kanı değil, bir saplantı, sabit fikir olduğu zamanla anlaĒılacak. DüĒmanın Saros'a çıkıp da yarımada'daki Türk birliklerini boğması mümkün değildi. Trakya ve Ēstanbul'da iki Türk ordusu vardı (300.000 kiĒi; F. Belen, Çanakkale Seferi; bu kısa ve özlü çalıĒma B.V. Karatay'ın Mehmetçik ve Anzaklar kitabının son bölümünde yer almaktadır, s. 176 vd.).

Liman PaĒa'daki bu saplantı Suriye SavaĒı sırasında da belirecek, Yıldırım Ordular Grubu cephesinin bir gün içinde yarılıp çökmesine yol açacaktır. Bir baĒka psikolojik zaafına da (irade donması) büyük çıkarma baĒladıęı gün tanık olacağız.

17) Halil Sami Bey'in bu ifadesi 28.9.1340 (1924) günlü, Müdafaa-yı Milliye Komisyonu BaĒkanlıęına verdiği dilekçesinde belirttiği düĒnceye ve kullandığı sözcüklere uygundur (Bu önemli belgeyi Dr.

Gsmet Görgülüye borçluyum).

18) M. Kemal, Arıburnu Raporu, s.12-15.

Arıburnu kesimini çok önemli, riskli bir yer olarak gören M. Kemal, çıkarmadan önce, tümeninin Arıburnu kesimine kaydırılmasını istemiŞ, Liman PaŞa kabul etmemiŞtir. M. Kemal tümeninin hiç olmazsa Kocaçimen Tepe'ye yaklaŞtırılmasını önermiŞ, Liman PaŞa bu öneriyi de reddetmiŞtir (Fahrettin Altay, Belleten, XX/80, s.605). Bütün bunlar Liman PaŞa'nın Gelibolu coğrafyasını ve düŞmanın amacını hiç anlayamadığını gösteriyor.

19) F. Altay, On Yıl SavaŞ ve Sonrası, s.84'ten yararlanarak.

(19a) Gerektiğinde Saros ve Çanakkale kesimindeki birliklerin Gelibolu'nun güneyine ya da Gelibolu güneyindeki birliklerin Saros ya da Çanakkale kesimine taŞınabilmesi için birçok önlem alınması gerekti. Bu konuda ciddi bir hazırlık yapılmamıŞtır. Birlikler bir yakadan ötekine çok zor ve geç geçebilirler.

20) ATAŞE, Çanakkale 1, s.220; Çanakkale 2, ekler bölümü (Enver PaŞa'nın yanıtının tamamı ve özünü).

21) Gelibolu dar bir alan. Çıkarma yapan kuvvetlerin hedefleri çok yakın: Seddülbahir'de 7-8 km., Arıburnu'nda daha az. Bunun içindir ki düŞmanı hemen kıyıda karŞılamak, durdurmak, imha etmek gere

322 DiriliŞ / Çanakkale 1915

kiyor. Bu baŞarılamazsa, gerideki kuvvetler yetiŞene kadar düŞman hedefe ulaşabilir. Ulaşmalarını Türk birlikleri kendilerini feda ederek sağlamıŞlardır. Liman PaŞa yönteminin trajik yanı bu.

22) ATAŞE, Çanakkale 1, s.223-225.

23) F. Altay, On Yıl SavaŞ ve Sonrası, s.84: "Ordu Komutanı Liman von Sanders'in strateji kudretinin azlığı ve (...) Kolordu Komutanının da buna ses çıkarmaması yüzünden ilk savunma tedbirlerinin alınmasında hatalar meydana gelmiŞtir."

24) Bir çeŞit diŞ fırçası.

25) Hokkabaz iŞi küçük çivi topaçları yaptırmıŞlardı. Bunları askerlerin geçebileceği yerlere serpiyorlardı. Topaç nasıl düŞerse düŞsün bir çivinin ucu hep üstte kalıyordu. Öyle sivriydi ki postalı da delip kemiğe kadar ayağa batıyor, askeri sakatlayıp savaŞ dıŞı ediyordu. Çarıklı olanlar için daha da tehlikeliydi. Bu çivilerin örnekleri Kabatepe'deki ve Alçıtepe köyündeki müzelerde görülebilir.

26) Kilitbahir platosu (yükseltisi) sekiz tepeden oluşur: Mata Dağı, Beylik Tepe, Oğuz Tepe, Kayal Tepe, Egerli Tepe, Kakma Dağı, Yamıklık Tepe, Fırka Tepe (Siperin Ardı Vatan, s.23).

27) Hamilton'un mantığı ile Liman Pağa'nın mantığını karĖılaĖtırınca, Liman Pağa basit, kalın ve yetersiz kalıyor.

Hamilton'un planı ve gerekçeleri için Hamilton'un Günlüğü'nü, C.F. Aspinall-Oglander'in Gelibolu Askeri Harekâtı'm, Liman Pağa'nın planı ve gerekçeleri için de Liman Pağa'nın anılarını esas aldım.

Bunları karĖılaĖtırarak okuyan ve ilk günkü olayları inceleyen biri, bir felaketten, Türk komutan ve subayının akli ve yiğitliğı, Mehmetçiğın kanı ve canı sayesinde kurtulduğumuzu kolayca anlar.

Çıkarmanın ilk günü ve o günün kahramanları bu bakımdan olağanüstü önemlidir.

Alman kurmaylar, "Arıburnu kıyılarını muayene ettirdik, deniz sığ, kıyıda arazi dik, burası çıkarmaya elveriÇli değildir" demiğler. Almanlar gittikten sonra Ėefik Bey arkadaşlarına Arıburnu kesiminin Kocadağı ve Kabatepe'yi elde edebilmek için çok önemli olduğunu tekrar tekrar anlatarak Almanların etkisi altında kalmalarını önler (Ėefik Aker, 27. Alay, s.46). 27a) General Osman Nuri Gürler'den dinlemiğtim.

28) Kur.Bnb. Kadri Ener, Çanakkaleden Hatıralar, s.27 vd.

29) C.F. Aspinall-Oglander, Gelibolu Askeri Harekâtı, 1. c, s.181, dipnot.

30) Alan Moorehead, s. 136, 137.

30a) Kurmay Binbağı Bursalı Mehmet Nihat Bey Çanakkale Savağı ile ilgili konferansında (1921) diyor ki: "Düğman da biz de savağı savağı

Üçüncü Bölüm Notları 322

rak öğreniyorduk." (Seddülbahir Muharebeleri, s.264, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savağı) M. Nihat Bey'in Çanakkale Savağı hakkında genel bir incelemesi: Çanakkale Seferi Hakkında Birkaç Söz, Çanakkale Savağı, yayına hazırlayan: M. Albayrak, s.14-40.

31) Ėlk olarak 1911 yılında gönüllü hastabakıcılık kursu açılmığ, hemĖirelik eğitimine bağlanılmığtır.

Bu hayırlı iğe önyak olan kimse Prof. Dr. Besim Ömer Akalın Pağa'dır. Altı ay süren eğitimden sonra Müslüman Türk hanımlar Trablus ve Balkan Savağı sırasında Kızılay hastanelerinde görev almığlardır.

Safiye Hüseyin Elbi ilk gönüllü hemĖirelerdendir.

31a) Ėlk kez Prof.Dr. Mete Tuncoku bir-iki Anzak ve Ėngiliz savağının mektubuna ve açıklamasına bakarak keskin niğancı Türk kadınları konusuna değindi. Bilimsel kuğku mesafesinde durarak konuyu öylece bıraktı {Buzdağının Altı, s.110-112). Konu ilginçti. Birilerinin hoşuna gitti. Ama bu konu kanıtlanmamığ, dayanağı olmayan bir konudur. Savağ fantezisi denilen türden söylentilerdir.

Erkek kılığında savağan kadın öyküleri de Çanakkale'de de Milli Mücadele'de olduğu gibi kadın

savaşçıların bulunması isteğinin ürünüdür. Kadınlar Çanakkale Savağı sırasında, cephe gerisinde cephede savaşmak kadar önemli sosyal hizmetler görmüşlerdir. Bunlarla iftihar edelim.

31b) Kocaçimen tepesinin yüksekliği 305 metredir. Buradan ya da Conkbayırı'ndan dört bir yana bakan, burayı elinde tutan kuvvetin Gelibolu Yarımadası'na egemen olacağını kolayca anlar.

31c) Ashmead-Barlett General Hamilton'a ilerde ęu öneride bulunacaktır: "Türk askerlerine adam bağına 10 ęiling bahęię verileceği söylenir ve kendilerine dokunulmayıp affedilecekleri ilan edilirse, her asker silahı ile gelip teslim olur ve ateğ hattında dövüğecek kimse kalmaz." (Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü, s.190)

Bu kafadaki İngiliz gazeteci cephede bütün Londra gazetelerini temsil ediyordu.

32) Hayat Tarih Mecmuası, Mart 1967, s.19 vd.; o günkü kayıp: 15 ölü, 18 ağır yaralı. ęehrin Rum Metropolitisi de ölü; Yüzbağı Nazmi Ak-pınar ölü sayısının 50 olduğunu yazıyor (s.59).

33) ATAğE, Çanakkale 2, s.218 vd.'nda bu değişim eleğtiriliyor. O tarihte 5. Ordu Karargâhında görevli Remzi Yiğitğüden, bu değişimin nedeninin Halil Sami Bey'in Kadri Bey'e daha fazla güvenmesi olduğunu ileri sürüyor (s.221). Kabatepe'deki 3. Taburu neden değiştirdiği ise bilinmiyor.

Bu değişim 26. Alayı da, Kabatepe'deki 2. Taburu da çok yormuştur.

323 Diriliğ / Çanakkale 1915

33a) Takımlar kıyının kritik yerlerine gözcü mangalar yerleştirmişlerdi. Bunlar geriye kaçmamış, çekilmemiştir. ęlk ateği bunlar açacak ve tümünden ęehit olana kadar direneceklerdir.

Kabatepe'nin kuzeyinde 2. Taburun 7. Bölüğü vardı. Bu yiğit bölük de çıkarma günü, Anzakların Kabatepe'ye yaklaşmalarına fırsat vermeyecektir.

34) Rupert Brooke çıkarmadan bir gün önce, 24 Nisan 1915'te ölü, Skyros adasına gömölür (Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s. 162).

35) Mahmut Sabri Bey'in Raporu, Anafartalar Hatıraları, 3. c, s.66.

36) K. Gürün, Ermeni Dosyası, s.277; Ermenilerin her yıl kıyım tarihi diye gösteriler yaptıkları 24 Nisan, elebağıların tutuklandığı bu gündür.

Olaylar geliğecek ve hükümet, Doğu Anadolu'daki Ermenilerin Kuzey Suriye'ye göç ettirilmelerine karar verecektir.

37) Teke koyunun asıl adı Tekke koyu imiğ; artık Teke koyu diye kullanılıyor.

38) Yarbay Henry Tizard'ın raporu: "Öğle üzeri Alçitepe köyü yakınında olacak, o gece Alçitepe'yi alacaktık." (Nigel Steel-Peter Hart, Yenilginin Destanı, s.67) 39) A. ęhsan Sabis, Birinci Dünya

Harbi, 2. c, s.398; bu olay, bağarısızlık üzerine ilk intihar olayıdır, ikincisi Büyük Taarruz'da 27 Ağustos 1922 günü, zamanında Çiğiltepe'yi geri alamayan 57. Tümen Komutanı Albay ReÇat Çiğiltepe'nin intiharıdır.

40) Bu ifade C.F. Aspinall-Oglander'in yazdığı Ėngiliz resmi tarihindeki ifadedir, 1. c, s.175; Aspinall-Oglander bu açıklamayı sonra Ėöyle tamamlıyor: "1915'te Türk cesur bir düğman olduğu kadar yeterli idi de." (s. 176)

41) Liman Pağa anılarının bağında bu güvensizliği belli eder. Hemen her Ėeyi eleğtirir, yapılan her Ėeyi küçümser. Subayların ve Mehmetlerin önemini ve değerini zamanla anlayacaktır. Ama çok kurban verdikten sonra.

42) Bir yanda dünya egemenlerinin hesapsız zengin ordusu ve donanması, öte yanda yoksul Türk ordusu. Ėkisinin arasındaki farkı anlatmak bile zor.

Sonunda Türk ordusu galip gelecek. Bağka mucize aramaya gerek var mı? Bu sonuç mucizenin ta kendisidir! Ne güçlü bir diriliğ!

Öyle güçlü ki bu mucizeyi Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemi ile iki kez daha göstereceğiz. Daha da kesin, etkili ve kalıcı olarak. Cumhuriyet ordusu ise, bütün Türk tarihinin en güçlü ordusudur.

Dördüncü Bölüm

1) Lord Kitchener diyor ki: "Bir Ėngiliz denizaltısının Çanakkale Boğazı'nı geçerek Gelibolu önünde görüldüğünü farz edelim. Seddülbahir'deki bütün Türk kuvvetleri tabanı kaldırıp Bolayır yoluyla Ėstanbul'a kaçarlar." (Aktaran: Ė. Artuç, 1915 Çanakkale Savağı, s.101) la) AE-2'nin Boğazı geçiği için ilke olarak Fred ve Elizabeth Brenchley'in yazdığı Stoker'ın Denizaltısı adlı kitabı esas aldım. Özetleyerek aktarıyorum. Yanlığları sonda belirteceğim. Sultanhisar hakkında:

"Sultanhisar'ın Kaptanı Rıza Bey'in Anıları, Çanakkaleyi Yağamak", Yeni Mecmua, Çanakkale özel sayısı, s. 103 vd.

lb) Bu hafif sapmanın nedeni ve oluşumu, en ayrıntılı biçimde Nigel Steel-Peter Hart'ın Gelibolu-Yenilginin Destanı adlı eserde anlatılmaktadır, s.51 vd.

Abdurrahman Özgen'in anlattığı gibi 'Türkler çıkığ yerini iğaret eden Ėamandıranın yerini değiğtirmiş, Anzaklar bu yüzden Arıburnu'na çıkmış' değildir. Bu masaldır. Zaten Abdurrahman Özgen'in kitabının büyük bölümü masaldır, gerçekte ilgisi yoktur (A. Özgen, Milli Mücadelede Türk Akıncıları, Tekin Y., Ėstanbul, 1973).

Kurtuluğ Savağı'nı biraz bilenler kitabın masal olduğunu çok çabuk anlarlar. Bu Ėamandıra masalına Fikret Günesen ile Sayhan Bilbağar'ın kitaplarında yer vermiş olmaları bir talihsizlik, bir iğ kazasıdır.

Arıburnu Koyu iki burun arasındadır. Kuzeydeki daha belirgin olan burnun adı Arıburnu ya da Büyük Arıburnu'dur. Güneydeki daha az belirgin, küçük burnun adı ise Küçük Arıburnu'dur. Bu iki burun

arasındaki Arıburnu Koyu'na bir dostluk jesti olarak Anzak Koyu adı verilmiş. İyi niyetle de olsa bu ad değişikliğini Çanakkale tarihine karşı yapılmış ciddi bir saygısızlık olarak görüyorum.

Arıburnu yalnız bir yerin değil, bir destanın adıdır. Jest için feda edilecek bir ad değildir.

Kıyı burada da kumsal. Kumsalın bittiği yerde, asıl çıkılacak araziye göre daha dik meyilli tepeler yükseliyor. Ama biraz sağa sola açılınca bu diklik bitiyor. Anzakların düzenlerinin bozulmasının asıl nedeni, farklı bir kıyıya çıkmış olmaları değil, baskına uğratacaklarını sandıkları Türklerin uyanık olmaları ve çok şiddetle direnmeleridir. Büyük zayıat verirler, subaylarının çoğu vurulur, birlikler birbirlerine karışır, bir kısmı korkuyla kıyıda kalır, ileri gidemez vb. Kısacası 1,5 km. kadar kuzeye çıkmaları başarısızlıklarının küçük

324 Diriliş / Çanakkale 1915

bir nedeni bile değildir. Yenilginin mazereti olarak ileri sürülmesi komiklik olur.

Kabatepe ile Arıburnu arasındaki yoldan geçen biri arada ciddi bir fark olmadığını kolayca görür.

2) Günde iki kez yemek veriliyor: Sabah ve akşam. Sabah seyrek olarak kahvaltılık (çay, zeytin, ekmek), çoğunlukla çorba ; akşam yemek. Yemekle ilgili sorunların başlıca nedeni ulaşım yetersizliği.

Askerin besini zaman zaman verilen kuru yemişle destekleniyor. Kuru yemişler çoğunlukla illerden armağan olarak geliyor.

2a) Alay Komutanı Gëfik Beyin, Kabatepe-Arıburnu'ndaki taburuna eskisi gibi yakın bulunmak için yaptığı başvuru, Ordu Komutanının emirlerine aykırı olduğu için kabul edilmemiştir (Kadri Perk, s.49).

Ordu Komutanının yanlış düzeni yüzünden bugün yüzlerce Türk ölecek, bu sayı giderek on binlerce olacaktır. Yahya Kemal Beyat-lı Liman Paşa için "Ellerini Türk kanıyla yıkadı" diye yazacaktır (28.5.1921, Eğil Dağlar, s.161).

3) Halil Sami Bey ve Kurmay Başkanı karar vermede bocalıyorlar. Bu durumu, Liman Paşa'nın çalışmayan yöntemini, kaba tutumunu ve ilk günün olağanüstü şartlarını dikkate alarak değerlendirmek insafıllık olur. E.Kur.Alb. İbrahim Artuç "25 Nisan sabahının ilk saatlerinde Allah hiçbir komutanı 9. Tümen Komutanının durumunda bırakmasın" diye yazıyor (1915 Çanakkale Savaşı, s.139). Ama yanlışları belirtmek de gerçeğe saygının gereğidir.

3a) Otto Hersing, Çanakkale Denizaltı Savaşı, çev. Bülent Erdemoğ-lu, s.1x vd.; çevirmenin konuya egemen olmasının önemini kanıtlayan çok güzel, güvenilir ve örnek bir çeviri. Kitabın başında Zafer Toprakın denizaltıcılık tarihi hakkında yararlı bir açıklaması var.

3b) Bean Avustralyalılar açısından Çanakkale Savaşı'nı yazacaktır. Elde en çok Anzaklar hakkında fotoğraf bulunmasının nedeni Avustralya yönetiminin bu üç fotoğrafçıyı görevlendirmiş olmasıdır.

Anzak çıkarması hakkında resmi site: www.anzacsite.gov.au

3c) Baha Vefa Karatay, Mehmetçik ve Anzaklar, s.34 vd.; Alan Moore-head, s. 147 vd.; A. Mete Tuncoku, Anzakların Kaleminden Mehmetçik, s.15 vd.

3d) İngiliz resmi harp tarihi (C.F. Aspinall-Oglander) diyor ki: "Türkler için ne mutlu idi ki 19. Tümen Komutanı, istikbalin reiscumhuru olacak olan M. Kemal'den bağkası değildi ve mukadderata hâkim olan bu adam derhal, bariz bir komutan kudret ve kaabiliyeti gösterecekti. Düğmanın Conkbayın'na doğru ilerlediğini iğitir iğitmez, bunun sahte bir hareket olmayıp kuvvetle yapılan ciddi bir taarruz olduğunu anladı. Bu hücumun Türk savunmasının kalpgâhına

Dördüncü Bölüm Notları 325

karĖı bir tehdit teğkil ettiğini derhal takdir ederek vaziyeti bizzat değerlendirmeye ve muharebeye bir tabur değil, bütün bir alayı birden atmaya karar verdi." (s.229) Düğman bile bizim bazı yazarlarımızdan daha dürüst ve haksever. Bu gerçeği saklayan, saptıran, çarpıtan yazarların kimler olduğunu merak edenler için: Vahidet-tin, M. Kemal ve Müli Mücadele, s.94-176.

4) M. Kemal, Arıburnu Raporu, s.20.

5) Böyle büyük dönemeçlerde olağan günlerin kuralları değil, tarihe yön verenlerin irade ve kararları iğliyor.

6) Bu ânı yağamığ bir subaydan aktaran Ėevki Yazman, Türk Çanakkale, s.79; 26 Nisan-14 Mayıs arası dönem için, Ėzzetin Çalığlar, Arıburnu Muharebeleri, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savağı, s.97-112.

7) Atlas, Nisan 2005, sayı 145, Gürsel Göncü, Ėlk Dört Saat, fotoğraflar: Cüneyt OĞuztüzün; 25 Nisan 1915 günü M. Kemal'in ve 57. Alayın güzergâhı hakkında önemli bir arağtırma (Katkıda bulunanlar: Selim Meriç, Ėahin Aldoğan, Jul Snerders). 25 Nisanda bu güzergâhı yürümek isteyen gençlerin bu yazıyı okumalarını tavsiye ederim. Ben güzergâh konusunda bu yazıdan yararlanacağım. Bazı yazarlar önemini hafifletmek için M. Kemal'den hep ihtiyat tümeni komutanı kalmığ gibi söz ediyorlar. 25 Nisan 1915 günü saat 07.45'te M. Kemal'in ihtiyat tümen komutanlığı sona ermiğtir.

8) 9. Tümenin raporu Arıburnu ve Seddülbahir'e çıkarma yapıldığını bildirmektedir. Öbür raporlar çıkarma yapıldığından değil, bombardımandan ve çıkarma olasılığından söz etmekte. Liman Pağa çıkarma olduğunu açıkça bildiren 9. Tümen raporunu önemsemez, Saros ve BeÇige'yle ilgili raporları dikkate alır. Bir psikologun bu gibi durumları inceleyerek Liman Pağa'nın psikolojik bir çözümle-mesini yapması gerektiğini düğünüyorum.

9) Bolayır-Saros kesiminde iki tümen var. Durumu en iyi biçimde izleyip orduya bildirirler. Ama Ordu Komutanı Liman Pağa ordusunu bırakıp keğif yapmaya kendi gidiyor. Ordusunu bağsız bırakıp iki gününü, bir gecesini Bolayır sırtında geçirecek. Ėnanılmaz bir durum ama böyle!

10) Liman Pağanın anılarında ilk iki gün için verdiği bilgiler birçok konuda gerçeklere uygun değildir.

Tarihe dürüstçe bilgi vermiyor, saptırıyor. Liman Pağanın doğru yazdığını sanan yabancı yazarlar da

olayları Liman Pağa'nın verdiği bilgilere göre değerlendiriyorlar (Liman von Sanders, Türkiye'de Beğ

Sene, s.86 vd.; saptırmaları hakkında: ATAĞE, Ėanakkale 2, s.12 vd.).

Liman Pağa anılarında 25 Nisan sabahını Ėyle anlatıyor: "Sabah bu haberleri getirmekte olan subayların çoğunun benzinin solmuğ

325 Diriliğ / Ėanakkale 1915

olmasından anlaÇılıyordu ki düğmanın karaya asker Ėıkarması kesin olarak beklenilmekle beraber, Ėıkarmanın aniden bu kadar çok yerde bağ göstermesi bazı kimseleri biraz ĖaĖırtmıĖ ve endiğeye dĞmĞt. Bende ilk oluğan his, aldığımız tedbirlerde değiğiklik yapmayı gerektirmediği idi. Bu büyük bir teselli ve memnuniyetti. Düğmanın Ėıkarma kuvvetleri bizim Ėıkarmaya ihtimal vererek ona göre özel olarak savunduğumuz yerlere ĖıkmıĖtı." (s.87) Vatanlarında büyük bir yangın bağlamığ

olan subayların endiğeye düğmüğ olması doğaldır. Olmaması dĞndrc olurdu. Ama asıl ĖaĖıranın kendisi olduğunu göreceğiz. ĖaĖırmakla kalmıyor, iradesini donduran bir korkuya da kapılıyor.

Düğman Liman Pağa'nın dĞndğn iddia ettiği hiÇbir yere ĖıkmamıĖ, asıl Ėıktığı yerler iÇin önceden alınmıÇ tüm önlemleri de Liman Pağa alt üst etmiğtir.

Bu gerĖekleri bilmeyen biri, anıları okuyunca, Liman Pağayı ileri grĞl bir komutan sanır. Batılı yazarlar, bu anıları okuyor ve öyle sanıyorlar.

11) Esat Pağa, Ėanakkale Savağı Hatıraları, s.46. Ha) Beğiğe antik Troya kentinin limanıydı.

12) Burada bir taburu eksik, iki taburlu bir alay vardı, 64. Alay. Eskiden kalan bu alay da 3. Tümen emrine verilmiÇti.

13) ATAĞE, Ėanakkale 2, s.46, 56, 57; gevkı Yazman, Türk Ėanakkale, s.100; Yüzbağı Celalettin:

"Düğmanı önce karaya Ėıkarma, sonra hücum etme fikri en kĞk birliğe kadar telkin edilmiğti."

(Kum-kale Muharebeleri, s. 157, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Ėanakkale Savağı) Sevgili genĖler, bu olaylara inanmakta güçlük Ėektięinizi tahmin ediyorum. Ama bunların hepsi gerĖek. Alman eğitimciler gerĖekten yararlı oldular. Ama onlara orduda söz hakkı tanımak, komuta makamlarına getirmek, bunun gibi daha nice acı, akıldığı olaylara yol ağmığtır. Kabahat kimde?

Almanlarda mı, yoksa onlara bir devletin namusu olan orduyu gözü kapalı teslim edenlerde mi?

Türkler Ėanakkale'de biri dığ, biri iğ, iki emperyalist cepheyi de, orduyu yabancılara teslim eden bilinĖsiz, ufuksuz, sorumsuz, onursuz anlayığı da yenmiğtir. Ėanakkale bu yüzden çok büyüktür. Bu zellikleri nedeniyle birkaÇ hurafe ile anlatılacak bir savağ değildir.

14) Binbaşı Mehmet Nihat, Seddülbahir Muharebeleri, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı, s.204.

15) 250 kayıp verirler (Thomazi, s.67).

16) ATAğE, Çanakkale 2, s.49, 57-58; Ğ. Artuç, s. 124 vd.; mezarlık korunmuş olarak duruyor.

Dördüncü Bölüm Notları 326

16a) Kumkale konusunun tümü için: ATAğE, Çanakkale 2, s.39-90; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Ydı Hareketleri, s.168 vd.; Yüzbaşı Celalettin, Kumkale Muharebeleri, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı, s.113-129; gükrü Fuat Gücüyener, Çanakkalede Kumkale Muharebesi, Çanakkale Hatıraları, c.3, s.153-164; gerif Güralp, Çanakkale Cephesinden Filistin'e, s.12-34; C.F. Aspinall-Oglander, Gelibolu Askeri Harekâtı, 1. c., s.315 vd.; Thomazi, s.65 vd.

17) Yzb. Faik'in bölüğünün tam adı: 8. Bölük.

Komutanı Yüzbaşı Faik; 1. Takım Komutanı Yedek Asteğmen Ğbrahim Hayrettin (Balıkçı Damları ve civarı); 2. Takım Komutanı Asteğmen Muharrem (Hain Tepe); 3. Takım Komutanı Bağçavuş

Süleyman (Hain Tepe'nin yakını). Ğ. Hayrettin dıĞındakiler yaralanmış ve geriye taĞınmışlardır.

Conkbayırı'nda M. Kemal ile karĞılaĞan askerler Ğ. Hayrettin'in takımından sağ kalabilen askerlerdir.

Ğ. Hayrettin de sonra yaralanır. Hepsi iyileşip geri dönecek, yok olan bölük yeniden kurulacak, bu gazi komutanlar birliklerinin başına geçeceklerdir. Bunlar bir anıtı ya da bir yazıtı hak etmiyorlar mı?

Arıburnu Koyu'na Anzak Koyu adı verildi, Anzakların torunları orada rahat rahat anma töreni yapsınlar diye buldozerler Ğehitlerin ve gazilerin vatan yaptığı o coğrafyayı alt üst etti, özgünlüğünü bozdu.

Bizim için kutsal olan o yerde, 27. Alay ya da 8. Bölük Ğehit ve gazilerini anan, burada bir destan yaĞandığını anlatan bir anıt yok. Arıburnu'nda savaşı özetleyen bir yazıt var. Ama savaşı Ğngilizler açısından özetliyor. Çünkü Ğngiliz yazıtı.

Adamlar övünmek için fırsat kaçırmıyor, her kahramanını yüceltiyor, tarihini aĞındırmıyor, güncel politikaya uydurmaya kalkışmıyor, ters-yüz etmiyor. Bizde ise tarihimiz, kahramanlarımız unutturulmaya çalışılıyor. Hatırlatanlar, doğruları açıklayanlar suç işlemiş gibi karalanıyor.

Tarih bilgisinden ve bilincinden yoksunluk bir milleti, tam da çağdaş sömürgecilerin istediği gibi onursuz, bilinçsiz bir kuru kalabalık, sürü, kara yığın yapar. Çanakkale ve Milli Mücadele, bizi böyle yapmak isteyenlere tarihin uyarıdır! Bu dönemlerde de kalemlerini haydut baltası gibi kullananlar vardı. Hepsi tarihin çöplüğüne gitti. Onların izinde olanların sonu da bu elbette. 17a) Yukarıda açıklandığı gibi Asteğmen Muharrem de iyileşip yeniden kurulacak olan takımının başına dönecek

ve savağa devam edecek.

17b) A. Mete Tuncoku, Anzakların Kaleminden Mehmetçik, s.39, 40.

326 Diriliğ / Çanakkale 1915

17c) Batarya üç saat sonra alaya ve savağa katılacaktır (ğefik Aker, s.45, 62-63). ğefik Bey genç subayı azarlamakla yetinir.

18) ATAğE, Çanakkale 2, s.106; Ğzzetin Çalığlar, aynı olayın 57. Alayın taarruzundan önce de yağandığını belirtiyor: Arıburnu Muharebeleri, s. 104, dipnot, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savağı.

19) ğefik Aker, s.50; oran asker sayısında beğte birdir, silahta yüzde bir bile değıl.

20) Her Ğngiliz taburunda bir ağır makineli tüfek bölüğü, her bölükte 8-12 ağır makineli tüfek bulunuyor. Bizde ancak alaylarda 4 tüfekli bir ağır makineli tüfek bölüğü var. Ama 3. Taburun bağı olduğu 26. Alayın makineli tüfek bölüğü yok, daha kurulmamığ.

Ğngiliz kaynakları, Türklerin ateğ disiplinine bakarak, kıyıda ağır makineli tüfekler olduğunu iddia edeceklerdir (Mesela C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.277). Bir tek makineli tüfek bile yoktu. Keğke olsaydı.

Bu yanlığ Nigel Steel-Peter Hart'ta da devam ediyor, Yenilginin Destanı, s.74.

21) C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.268.

22) Ğki piyade taburu, bir bölük, bir denizci müfrezesi, ATAğE, Çanakkale 2, s.244.

22a) 26. Alayın 2. Taburundan 6. Bölük.

23) ATAğE, Çanakkale 2, s.244-247; General Hamilton buraya çıkan birliğin yeni birliklerle takviye edilmesini önerir. Ama çıkarmayı yöneten 29. Tümen Komutanı General Hunter Weston buna gerek görmez.

Çanakkale'yi mucizelerle süslemek isteyenler! Ğğte size mucize! 9 Mehmet bir taburu durduruyor.

23a) Sevgili gençler! Türk askeri özellikle ilk günü bire beğ, bire on, bire yirmi, bire yirmi beğ kalabalık düğmanla dövüğmüğtür. Silahta bu oran çok daha yüksektir. Oranları zaman zaman belirtiyorum.

Hiçbiri abartı değıldir. Ğyi eğitilmiğ, onurlu, bilinçli, bilgili, inançlı, kararlı bir ordu için askerde ve silahta sayı farkı ciddi bir anlam tağımıyor. Çanakkale Savağı, Ğnönü Savağları, Sakarya Savağı, Büyük Taarruz bunu kanıtlamığtır. Daha eski tarihlerde de bunu kanıtlayan örnekler var: Malazgirt Savağı, Sırp Sındığı vb.

24) ATAğE, Çanakkale 2, s.240-244; Ğbrahim Artuç, 191S Çanakkale Savağı, s. 146.

25) Teke Koyu'nu savunan bölüğün tam adı, 12. Bölüktür.

26) ATAğE, Çanakkale 2, s.233-234.

Dördüncü Bölüm Notları 327

27) Ertuğrul Koyu ve çevresine bugün donanmanın attığı mermi sayısı 4.650'dir (C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.305, dipnot 3); bu sayı 18 Mart günü bütün Türk tabya ve bataryalarının kullandığı mermi sayısının iki katıdır (ATAğE, Çanakkale 2, s.238).

Birinci Dünya Savağı'nda Türklere karşı bütün İngiliz bağıarıları askerde, silahta ve araç-gereçte sayısal üstünlüğe dayanır, askerlik sanatına ve ordunun kahramanlığına değil. Çanakkale'de ve Milli Mücadele'de sayısal üstünlükleri iğe yaramamıştır.

28) Ertuğrul Koyunu savunan bölüğün tam adı 10. Bölüktür. Bu bölüğü takviye edecek olan bölüğün tam adı da 11. Bölüktür. Teke Koyu'nda 12. Bölük var; buna bir süre sonra 9. Bölük katılacak.

Mahmut Sabri Bey'in Seddülbahir destanını yaratan taburunun dört bölüğü bunlardır.

29) Bu tümsek hâlâ duruyor. ATAğE, Çanakkale 2, bu tümseğin yüksekliğinin 1915'te 1,5 metre olduğu belirtiyor (s.214). Yüksekliği Ğimdi 50-75 cm. kadar. Bu tümseğin arkasında saklanıldığı ifadesi güven verici değil. Çünkü burası Ertuğrul tabyasından (Yahya Çavuş siperlerinin bulunduğu yerden) tabak gibi görünüyor. Saklanılan yer tabyanın altındaki ölü noktalar olmalı.

30) Alan Moorehead, s.184; ilk çıkışta İngiliz kaybı % 70 (ATAğE, Çanakkale 2, s.237).

30a) Ertuğrul tabyasının yanında Yahya Çavuş Siperleri diye belirtilen yer. O günü anımsatsın diye gayet Ğık bir makineli tüfek yuvası yapılmış. Bir de dekoratif kalaslarla süslenmiş bir siper var.

Bunların gerçekte bir ilgisi yok. Bu uyduruk, yanlış bir dekor! O kıyamet gününü zerre kadar temsil etmiyor.

31) C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.288; Hamilton, Gelibolu Günlüğü, s.99; ATAğE, Çanakkale 2, s.239.

32) ATAğE, Çanakkale 2, s.234-240; C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.289; F. Belen, 1915 Yılı Hareketleri, s.162.

Bu büyük bağıarıyı sağlayan Ertuğrul Koyu'nu savunan 430 kahramandır. Kahramanlıkta, sebatta, kararlılıkta, özveri ve ustalıkta birbirleriyle yarışarak bu görkemli sonucu elde etmişlerdir. Arıburnu Koyu'nda 27. Alayın kahraman 8. Bölüğünü ya da 2. Taburunu anımsatacak bir anıt, yazıt olmadığı gibi, Ertuğrul Koyu'nda da 26. Alayın 3. Taburunu, onun kahraman bölüklerini ya da bu 430

kahramanı anımsatan bir anıt, bir yazıt yok. Bu 430 kahraman arasında yer alan Yahya Çavuş ve adları saptanabilen birkaç erin adına bir anıt dikip de öteki kahraman komutan, subay, astsubay ve erleri unutulmaya bırakmak hak mıdır? Açıkçası, haksızlık değil midir? Bu kesimin sorumlusu, bu bağıarının sahibi 10. Bölük Komutanı Ğehit Yüzbağı Hasan'ı unutmak olur mu? Balkan Savağı'ndan

kalan o çavuşları bu subaylar yeniden eğitip yetiştirdiler, eritip yeniden döktüler!

İngilizler ayırım yapmadan, bütün askerleri için Ertuğrul Koyu'nda Gözcübaba Tepesine Hellas anıtını dikmişlerdir. En kısa zamanda hem Arıburnu'nda, hem Ertuğrul Koyu'nda, burada dövüngen, Çehit ve gazi olan atalarımızın hepsini yücelten iki sanat eseri anıt yapılarak bu haksızlık düzeltilmeli diye düşünüyorum.

Bu anıtlar yapılmazsa anlayın ki yetkililerin Çanakkale kahramanlarına da, gerçeklere de saygıları yok.

33) şimdi bu yükseltide, her yerden görülen görkemli Mehmetçik Anıtı var (açılışı 21 Ağustos 1960).

Tepenin güney etekleri araba park yeri yapıлып betonlandığı için arazinin doğallığı burada da bozulmuştur.

34) İngiliz harp tarihine göre İngilizlerin kaybı 63 ölü ve yaralı (1. c, s.290). Türk kaybı bilinmiyor.

35) ATAĞE, Çanakkale 2, s.247-250; Eski Hisarlık olayını ayrıntılı anlatıyor. İngiliz Harp Tarihi ise özetliyor, Türk direnişini atlayarak sonuca geliyor. Kestirme yaklaşıma elverişli her yerde böyle yapı-

yor. İngiliz tarihinin bu özelliğini bilmeyenler, birçok yerde Türk direnişini, başarısız olmadığını sanırlar. ATAĞE Çanakkale 2'yi dikkate aldım.

Asteğmen Abdürrahim ve takımının çoğu Çehit olacaktır.

35a) Daha sonra yanındaki birkaç askeriyle birlikte 57. Alaya katılacak, o da 57. Alayda savaşırken yaralanacaktır.

35b) 1. Tabur Komutanı Halis Ataksor'un güncesi yayımlandı. Torunu Serdar Ataksor (Ataksoy) dedesinin anısını yaşıyor (www.Atak-sor.org); 3. Tabur Komutanı Ğbrahim Bey, Çanakkale Savağı Üzerine Bir Ğnceleme adlı eserin yazarı E. General Selahattin Çetiner'in babasıdır.

35c) Köye 33 kiğiden sadece 3 kiği geri dönebilecektir (Gelibolu 1915-Savağıla Bağılayan Dostluk, s.83-84)

36) Genel olarak: M. Kemal, Arıburnu Raporu, s.22 ; güzergâh ve Teğmen Tulloch için, Atlas dergisi, Nisan 2005.

Teğmen Tulloch Avustralyalı gazeteci ve tarihçi Bean'e, 'bu Türk subayına tüfeğıyle ateğ ettiğini ama vurmadığını' açıklamıştır. Bu konuda ek kaynak olarak: www.user.glo.be, "Heading for Chu-nuk Bair" [kaynakta fotoğraf olarak Tulloch'un bulunduğu yerden M. Kemal'in bulunduğu yerin görünüşü var] + L.A. Carlyon, Gal-lipoli, Bantam Books, Londra, 2003, s.194-195. Bu iki kitapla ilgili bilgiyi sevgili Öğr.Bnb.Dr. Necati Yalçına borçluyum. M. Kemal bu anı "Kazandığımız an, bu andır"

diye niteleyecektir. Birleşik Ordu açısından ise 'bu an, savağı kaybettikleri andır'. 36a) Kadri Perk, Çanakkale Savağıları Tarihi, s.54.

37) M. Kemal bu komutanlara savağı tarihinde benzeri olmayan Ğu sözleri söyler:

"Size ben taarruz etmeyi emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölene kadar geçecek zaman içinde yerimizi bağıka kuvvetler ve bağıka komutanlar alabilir"

37a) Teyemmüm, suyun bulunmadığı yerde ve zamanda, iki eli temiz bir Ğeye vurup yüzü, dirseğı kadar iki eli ve kolu sıvazlamak.

37b) Atatürk bu taarruzu çok kısaca Ğöyle anlatıyor: "Herkes öldürmek ve ölmek için düğmana atıldı"

Bazı kitaplarda Atatürk'ün bir sözünün yanlış anlaşılmasından dolayı, 57. Alayın daha ilk gün bütünüyle Ğehit olduğu yazılıyor. Bu kesinlikle doğru değil. Gerçek Ğu: Savağı sonuna kadar 57.

Alayın ilk kadrosu neredeyse tümüyle Ğehit olur, yaralanır, alay yeni askerlerle takviye edilir.

Alayın sancağıının Avustralya'da müzede bulunduğu da kesinlikle yanlıştır.

38) Ğngiliz Resmi Harp Tarihi diyor ki:

"19. Tümen Komutanı Yarbay M. Kemal'in 25 Nisan 1915'te Arıburnu bölgesindeki durumu derhal kavramığı olması ve inisiyatifini kullanarak 57. Alayla yapmığı olduğu taarruz, Çanakkale Savağı'nın sonunu belirlemiştir.

Bir tümen komutanının kendi inisiyatifıyla giriştiğı hareketler sonucu, bir savağıın, hatta bir milletin kaderini değıktirecek büyüklükte bir zafer kazandığı, tarihte pek az görülür" (Aktaran, Ğ. Artuç, s.175) Bunu düğman söylüyor.

[Bizim bazı yazarlarımız ise hiç utanmadan bu gerçeği saklıyor, saptırıyor, çarpıtıyorlar. Ayrıntı için: Vahidettin, M. Kemal ve Milli Mücadele, s.94-177]

19. Tümen Komutanı M. Kemal, Ordu Komutanı gibi donup kalsaydı, sorumluluktan kaçınınsaydı, kıyıdamak için emir beklesey-di, Çanakkale Savaşı o gün sona ererdi: Kocaçimen-Kabatepe hattı düşman eline düşecek, Maltepe-Kilitbahir yolu açılmış olacaktı. Üç gün içinde Kilitbahir'i basarak Boğaz'ı donanmaya açacaklardı. Sonrasını düşünmek bile insanı ürpertiyor.

Bu gerçeğe rağmen Çanakkale zaferi kutlanırken Atatürk'ün adını anmaktan kaçınanları, M.

Kemal'siz Çanakkale Savaşı romanı yazmaya, çizgi film yapmaya yeltenenleri nasıl nitelemeli?

Bunlara uygun sıfatları sizler bulun!

Ruhça ve zihince sağlıklı bir insan milletinin tarihini değiştirmeye kalkışır mı?

38a) Mucip'in savunduğu yerin adı Mersin Sırtı (ATAğE, Çanakkale 2, s.115-116).

39) Yarbay gefik Aker, Arıburnu Savaşları ve 27. Alay adlı kitabında Asteğmen Mucip ile subay adayı Medeniyi çok övüyor (s.55). Bugün Mucip'in 164 kişilik bölüğü 129 şehit ve yaralı verir, 35 kişi kalır (Mucip Kemalyeri, Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu, Çanakkale Hatıraları, 3. c, s.309).

Bir kahraman daha var, 3. Taburun Hesap Memuru Muharrem Vehbi Efendi. O da yaralanan Tabur Komutanının yerine geçmiş, komutayı üstlenmiştir (s.55,56). 39a) Dövüğerek erimekte olan 27. Alayın Komutanı gefik Aker diyor ki: "Tehlikenin içinde olduğumuz için M. Kemal'in o kurtarıcı karar ve hızlı hareketinin önemini bütün değerleriyle ancak biz takdir edebiliriz. (..) Bağlarında 19. Tümenin cesur komutanı olduğu halde, topçusu ve makineli tüfekleriyle beraber 57. Alay tam o istikametten gelmeye başlamış ve artık hem Boğaz'ın savunması, hem alayımız selamete ermişti." (Arıburnu Savaşları ve 27. Alay, s.59)

Dördüncü Bölüm Notları 329

40) Mucip Kemalyeri, Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu, Çanakkale Hatıraları, c. 3, s.275 vd.

40a) ATAğE, Çanakkale 2, s.59 vd.; Fahri Belen diyor ki: "(Bu birlikler) üç misli bir kuvveti tutmak suretiyle büyük bir sebat (direniş) örneği verdiler." (1915 Hareketleri, s.169) 41) Evet, güneyde birlikler kavrulurken, sadece iki tabur! Telaşa ne gerek vardı! Akan, sudan ucuz Türk kanıydı!

5. Tümenin alayı 29 Nisana kadar garköy'de hareket için emir bekleyecektir.

41a) Kumtepe, Kabatepe ile Teke Koyu arasındaki kıyıda bir tepe. Kumkale ile karıştırılmaması.

Kumkale karışı yakada, Çanakkale Boğazı'nın girişinde. Kumtepe'de şimdi bir motel var.

42) Esat Pağanın anılarında bu karışılma ile ilgili bilgiler karışık. Gerçeğe aykırı yanı da var. Pağa anılarını yazdırırken tepe adlarını, tıpkı genç subay gibi, birbirine karıştırmış, yanlış sonuca varmış, boğlukları yorgun belleği yüzünden olayın akışına hiç uymayan bilgilerle doldurmaya

çalıGmıG.

Esat PaGa'nın anıları ilk kez 1975'te Ğhsan Ilgar tarafından kitap olarak yayımlanmıGtır (Baha Matbaası, Ğstanbul). Ğhsan Ilgar'ın eklediği tutarsız, gereksiz bilgilerle anılar birbirine karıGmıG, kitap ciddi bir kaynak olma niteliğini kaybetmiGti. Sevgili Nurer UĞurlu'nun, anıları bu fazlalıklardan temizleyerek, temel kaynakların yardımıyla doğru açıklamalar ekleyerek yeniden düzenlemesini diliyorum. Bu haliyle Esat PaGa'nın anılarını okuyup da Çanakkale Savağı'nı, hatta Arıburnu Savağlarını bile anlamak mümkün değil. 42a) ATAĞE, Çanakkale 2, s.113; Kadri Perk, Çanakkale Savağları Tarihi, s.56.

42b) M. Kemal, Arıburnu Raporu, s.27.

42c) 77. Alay iki taburlu (1. ve 2. Taburlar), 3. Taburu batıda, Ece limanında.

43) ATAĞE Çanakkale 2'de bu alay komutanının bugünkü yavağlığı dolayısıyla geriye alındığı ve mahkemeye verildiği yazılıyor (s.270). Bu bilginin doğruluğundan kuğkuluyum. Çünkü 25. Alayın Komutanı Yzb. Ğrfan, 24 Mayıs'ta hl alayının bağında (Đ. Görgülü, 10 Yılın Kadrosu, s.69).

Fahri Belen: "9. Tümen Komutanlığı bu alayı topluca değil, parça parça yollayarak olumlu sonuçlar alınmasını engellemiGtir." (1915 Hareketleri, s. 164) 9. Tümenin emrinde 44 top vardı. Ciddi bir gt bu. Tümen Topçu Komutanı Yarbay Mehmet Ali Bey'in yetersizliği yüzünden bu

329 Diriliğ / Çanakkale 1915

gten hakkıyla yararlanılamamıGtır (ATAĞE, Çanakkale 2, s.226 vd.). Yararlanılabilse düğman kaybı daha fazla olurdu.

44) ATAĞE, Çanakkale 2, s.251 (Bir alay + bir tabur= bir tugay).

45) Pınarii Koyu'na, Ğkizkoy'a ve Eski Hisarlık'a toplam 6 tabur ıkmıG durumda. U de donanmanın koruması altında. U yer de Türk savunması açısından çok can alıcı noktalar. ATAĞE, Çanakkale 2 bu durumu 'ölüm uĞeni' diye değerlendiriyor. Kk Türk birlikleri bu güçlü birlikleri çıktıkları yere hapsediyor, düğmanın ilk gnle ilgili planının büyük bir bölümünü bozuyor, savağın gidiğini değiğtiriyorlar.

Bunlar adsız kahramanlar!

Bunları anımsatan hiçbir yazıt, anıt, tağ parçası, iğaret yok! Bu birliklerin komutanlarının adları bile yazık ki bilinmiyor. Bilinse de ansak, aileleriyle birlikte gurur duysak.

Bu sert savunmanın, bu günleri yağayan Ğngiliz komutanların üzerinde yarattığı çekingenlik savağ sonuna kadar sürecek, kmsemeleri sona erecek, daha gerçekçi dĞnmeye bağlayacaklardır.

Ğngiliz Resmi Harp Tarihi, yenilgiyi, daha çok kendi kusurlarının sonucu olarak göstermeye alığıyor.

Ama BirleGik Ordu'nun hareketleri ve durumu bakımından bir ana baGvuru kitabıdır. Türk Resmi Harp Tarihi daha ayrıntılı. Bu önemli eserin de büyük bir eksikliği var: Olayları genellikle anonim olarak anlatması, ad vermemesi.

Kahramansız kahramanlık olur mu?

46) ATAĞE, Çanakkale 2, s.258de 'en az altı düGman taburu' deniyor, 7.200 kiGi.

47) İngiliz resmi harp tarihi, 'yılıgnlık' dememek için 'askere sanki bir atalet (durgunluk) çökmüGtü' diyor (C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.299).

48) 9. Tümen yedek alayını yeni harekete geçirmiG, önden giden bir taburu Pınarıçi Koyu'na göndermiGti. Kalan iki tabur ancak saat 20.00 Alçitepe köyüne gelecek. Bu alay böyle yavaG.

49) ATAĞE, Çanakkale 2, s.257, son paragraf.

50) ATAĞE, Çanakkale 2, s.268; burada İngilizlerin büyük Hellas anıtı var. Bizim yiğit birliğimizi anımsatacak minik bir yazıt bile yok. Gelibolu'yu düzenlemekten sorumlu olanlar galiba nerede, ne olduğunu bilmiyorlar.

51) Yahya ÇavuG konusunu, 3. Tabur Komutanı Mahmut Sabri Bey'in Raporu (Anafartalar Hatıraları, c. 3., s.73-74) ile ATAĞE, Çanakkale 2'ye (s.261-262) dayanarak yazdım. Yahya ÇavuG konusunda bu iki kaynaktan baGka kaynak yok. Herkes bu iki kaynaktan yarar-Dördüncü Bölüm Notları 330

lanıyor. Kimi dürüstçe aktarıyor, kimi GiGiriyor, büyütüyor, gerçeğe aykırı ayrıntılarla abartıyor.

Çanakkale'de birçok Yahya ÇavuG vardır. Mahmut Sabri Bey kadirbilirlik gösterip raporunda Yahya ÇavuG'u övmese o da ötekiler gibi bir adsız kahraman olarak kalacaktı.

Çanakkale masalcıları, Havranlı Seyit OnbaGı gibi Yahya ÇavuG konusunu da GiGirdiler, abarttılar, akla ve gerçeklere aykırı bir masala, sonunda hurafeye dönüGturdüler. Bazı ciddi, hatta iddialı kitaplarda bile bu konunun GiGirilmiş haliyle yer almıG olması insanı ÇaGırtıyor. Belli ki gerçekleri ve savaG alanını ve durumunu unutup hikâyenin çekiciliğine kapılmışlar.

giGirme hikâyelere göre iki bölüğe yakın kuvvetin savunduğu, 500 metre genişliğindeki Ertuğrul Koyu cephesini, sadece 45 kişilik yarım takımıyla Yahya ÇavuG korumuG ve bütün İngiliz çıkarmasını engellemiş.

Peki, bu cepheden sorumlu 10. Bölük Komutanı Gëhit YüzbaGı Hasan nerede? 10. Bölüğün kahramanları nerede? 11. Bölüğün iki kahraman takımı nerede? Yahya ÇavuG ve 45 adamı çıkarmayı engellerlerken, bunlar geride piGti mi oynuyorlardı? Gerçeği dikkate almadıkları, ciddi bir kitap da okumadıkları için masalcıların anlattıkları birbirini de tutmuyor. Hepsi olayı farklı anlatıyor, yani uyduruyor. Bazı öyle uyduruk ayrıntılar var ki insan o destanı yaratan Gëhit ve gazilerin anısından utanıyor. Bu hem gerçeğe, hem o Gëhit ve gazilere, hem Yahya ÇavuGa saygısızlık. Hele daha ilk satırında kime ait olduğunu hemen anlayacağınız bir hurafe kitabına göre Yahya ÇavuG meğerse evliya imiG, cepheden geri çekilirken bakınız neler olmuş:

"gehit düÇen erler de yattıkları yerden hiç vaziyetlerini bozmadan, bir karıÇ havada uçarcasına çavuşlarının peÇine birerli kolda takılmasınlar mı? Bu vaziyette tepe bayır aÇarlar, Harap Tabyadaki birliklerine gelirler. Siperlerde bulunan askerlerde bu hali görenler üzerinde büyük bir heyecan, korku ve ÇaÇkınılık yaratır. Alay siperlerinde büyük bir çalkalanma olur ve arkasından hep bir ağızdan Itri'nin tekbirini okumaya baÇlarlar." (Mehmet Gençcan, Çanakkale SavaÇından Menkıbeler, s.20 vd.) Nasıl buldunuz?

Bu tarz uydurmalar, yakıÇtırmalar, aslı faslı olmayan hikâyeler, din ile bir oyuncakla oynar gibi oynamaktır ki dine büyük saygısızlıktır. Bu ipe sapa gelmez uydurmaları bilseler, gerçek dindarların büyük tepki göstereceklerine inanıyorum.

Yahya Çavuş Ezine'nin Koçalı köyündendir. Cemalettin Yddız Yahya Çavuş'un ölüm kaydında 23

Mayıs 1331/5 Haziran 1915 Maydos (Eceabat) yazılı olduğunu açıklıyor (Seddülbahir Kahramanları, s.77). Yaralanıp hastanede öldüğü anlaÇılıyor. Yahya Çavuş anıtındaki Yahya Çavuş'un mezarı semboliktir. Allah tümüne rahmet eylesin!

52) ATAgE, Çanakkale 2, s.250; F. Belen, G9G5 Yılı Hareketleri, s.162. Anadolu yakasında Erenköy ya da Gntepe topçu grupları Eski Hisarlıktaki Gngilizleri ateG altına alabilirlerdi. Ama bu grupların komutanı Alman Yarbay Wehrle, BirleGik Donanma yeniden Boğaz'ı zorlar kuGkusu ile kara hareketlerine karıGmamıG, donanmanın hücumunu beklemiG, Eski Hisarlık'a yardım etmemiGtir (Kadri Perk, s.38).

52a) Liman von Sanders, Türkiyede BeG Sene, s.91; inanılmaz gariplik sürüyor.

53) ATAgE, Çanakkale 2, s.24.

Liman PaGa Saros'taki birlikleri elinin altında tutuyor, Weber PaGa kolordusundan bir birlik vermiyor.

Güneyde kan gövdeyi götürüyor ama bu iki komutan iki uçtaki serbest birlikleri asıl savaG yerine yollamıyor.

Bunun üzerine 3. Kolordu Kurmay BaGkanı Fahrettin Altay, Müstahkem Mevki Kurmay BaGkanı Selahattin Adil ve 15. Kolordu karargâhında 1. gube Müdürü YüzbaGı Bursalı Mehmet Nihat, gizlice iGbirligi yaparlar. Ordu Komutanının, durumu birlik yollamaya elveriGli olan 15. Kolorduya ardarda emirler vermesini sağlarlar. Bu düzen sonucu, Ordu Komutanı son olarak Weber PaGaya Gelibolu güneyine birlik göndermesini 25/26 Nisan gecesi kesin bir dille emredecektir (ATAgE, Çanakkale 2, s.24-29, 64-69; Mehmet Nihat, Seddülbahir Muharebeleri, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale SavaGı, s.167, 214).

Ordunun esenliğini sağlamak için Türk kurmaylar entrika çevirmek zorunda kalıyor, yalan söylüyorlar. Ne acı bir durum! Çanakkale'yi yalnız bir kahramanlık destanı olarak görmek ve sanmak yanlış ve eksik olur. Kahramanlık sahnelerinin arkasında bu ve benzeri birçok ibret verici, uyarıcı, uyandırıcı olay var. Bunları da bilmek gerek. M. Kemal ve arkadaşları, bu acı sınavlardan geçtikleri için Milli Mücadele'de batının hiçbir oyununa gelmemiGlerdir.

54) 27. ve 57. Alayların Çanakkale SavaGı'nda çok özel yerleri var. Gkisi de yiğitlikleri ve baGarıları nedeniyle sancaklarına takılan altın ve gümüG madalyalarla ödüllendirilir. SavaGın birinci gününden sonuncu gününe kadar yanyana dövüGür, varlıklarının çoğunu yitirirler. DüGmanın Arıburnu planını bu alaylar mahvetmiGtir. Bu iki

alayı birbirinden farklı değerlendirmek haksızlık olur.

Ama 57. Alayın Gheitliği var, 27. Alayın Gheitliği yok.

27. Alaya olan saygı ve minnet borcumuzu da ödememiz gerekmez mi?

Gelibolu'da genel bir geliGigüzellik bulunuyor. Bunun nedeni Gelibolu'yu bir bütün olarak görüp de ona göre düzenleyecek bilgili ve saygılı bir üst yönetimin kurulamamıG olmasıdır. Milli Park yönetimi de yanlış bilgileri, haksızlığı, dağınıklığı ve zevksizliği önleyebilmiG ve düzeltebilmiG değil. Kendi de yanlışlar yapıyor. Opet'e Gelibolu'ya yaptığı bilinçli katkılar dolayısıyla yürekten teGekkürler!

55) ATAğE, Çanakkale 2, s.121.

172 top, kara topçusu ölçüleriyle 44 batarya ediyor. Buna karşılık Arıburnu'nda Türklerin 4 bataryası, 2 Mantelli topu, iki de Nordanfield'i var. İngiliz Harp Tarihi, Türk toplarının Anzakları 'dehşete düğürdüğünü' belirtiyor. Bu, topçuların ustalığının zaferidir.

56) Ian Hamilton, s.104; Alan Moorehead, s.195; Thomazi, s.61: "Kı-yıbaçına yığılan Anzak yaralılarının sayısı akşam olmadan 2.000'i bulmuştu"; C.F. Aspinall-Oglander: "Kumsal yaralılarla o kadar çok dolmuştu ki cephaneye, levazım ve erzak için yer bulmak zorlaşmıştı." (1. c., s.331) 57) M. Kemal, Arıburnu Raporu, s.28; 27. Alay, 3. Tabur Komutanı Yzb. Halis Ataksor'un 'düğman askerlerinin kıyıya kaçtığı, sandallara bindiği vb. hakkında üç raporu, s.117, 121, 125; 25 Nisan ayrıntılı olarak anlatan raporu, s.268 vd.; Sermet Atacanlı, Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları, s.405-415 (57. Alay Komutanı Binbaşı H. Avni Bey'in 25 Nisan-7 Mayıs günleri olaylarını anlatan savaş

raporu). Cumhurbaşkanlığı Belgeliğinde bulunan bu önemli rapor ilk kez bu eserde yer alıyor. 57.

Alayın 25/26 Nisan gece taarruzu hakkında en ayrıntılı belge bu.

57a) Simpson Kickpatrick Anzakların saka erlerinden biriydi. Ateğ hattına kadar su götürüyordu.

Yaralılar artınca boğ dönmedi, ağır yaralı olanları eğesine yükleyip kıyıya taşımaya başladı. Bu ağır ve tehlikeli işi yakınmadan, sessiz sedasız yapıyordu. Giderek dikkati çekecek, birliğin sevgilisi olacaktır. Anzaklar yurtlarına dönünce bu sade kahramanın heykelini diktiler. Cambera'daki Savaş

Anıtı müzesinde sakalar için dikilmiş bir genel anıt var (B. Vefa Karatay, Mehmetçik ve Anzaklar, s. 168).

57b) N.S teel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.64.

331 Diriliğ / Çanakkale 1915

58) ATAğE, Çanakkale 2, s.122 vd.; Cemal Akbay, 19. Tümenin 25/26 Nisan Gece Taarruzu, Çanakkale Muharebeleri 75. Yd Armağanı, s.91 vd.

58a) N. Steel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.65. 58b) Milli Mücadele'de 17. Tümen Komutanı.

59) ATAğE, Çanakkale 2, s.68-69. 59a) Ian Hamilton, s.100 vd.

59b) Şerif Güralp, Çanakkale Cephesinden Filistin'e, s.17; Şerif Bey Sakarya Savaşında 1. Süvari Tümeni, 10. Alay Komutanı.

60) ATAğE, Çanakkale 2, s.264-267; C.F. Aspinall-Oglander, 1. c., s.247- 263

61) ATAğE, Çanakkale 2, s.264; yeni bölüm Sığındere ağzında bulunan 6. Bölüktür. Bir yarım takımını Pınarıçi'ne yollamıştı. O nedenle yarım takım eksik.

62) ATAgE, Çanakkale 2, s.278, 3. paragraf.

63) ATAgE, Çanakkale 2, s.269 vd.

64) C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.326 vd., 331; Nigel Steel-Peter Hart, s.65 vd.; Alan Moorehead, s.197

vd.

65) Ian Hamilton, s.103 vd.; C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.329 vd.; Stoker'ın Denizaltısı, s. 108 vd.

66) ATAgE, Çanakkale 2, s.270 vd. (Yeni emir ağır bir dille eleştirilmektedir.) İlk gün, yalnız 9. Tümen Komutanlığı değil, 3. Kolordu ve Ordu Komutanlıkları da duruma egemen olabilmiş, harekete geçebilmiş degillerdir. İlk iki günün yapıcılarını Arıburnu'nda 19. Tümen Komutanı M. Kemal, 27. Alay Komutanı Yb. gefik Aker, Seddülbahir'de 26. Alay Komutanı Kadri Bey ile 3.

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri Bey'dir.

67) C.F. Aspinall-Oglander, Gelibolu Askeri Harekâtında, Pınarıçi Koyu savaşıını Göyle özetliyor:

"Önce düşünöldü, uygun şekilde bağıladı, tereddütle sevk ve idare edildi, ağığılanarak da (zelilane) sona erdi. Bu sahildeki çıkış hareketinin tarihçesi işte budur." (1. c, s.263) İngilizlerin kaybı: 697 kişi (C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.255/3. dipnot).

General Hamilton bu konuyla ilgili raporunda bu kaçıışın nedenini gerçeklere aykırı olarak Göyle anlatıyor: "Türklerin burada ölçölmesi olanaksız derecede yüksek olan sayı üstünlükleri ve daima yeni takviye kuvvetleri almaları..." (ATAgE, Çanakkale 2, s.274) İngiliz birliğı bir tugaydı, Türk kuvvetlerinin toplamı ise son aşamada ancak bir tabur + 3 bölük + bir manga olmuştu. Demek ki Türk

Dördüncü Bölüm Notları 332

birliklerinin savaşçılığı, İngilizlere çok kalabalık oldukları izlenimini vermiş. Paniklemişler.

Başkomutan bile panikten etkilenmiş. Thomazi diyor ki: "Askerlerinin yarısını kaybeden komutan tahliye kararını kendisi vermiş?" s.62; N. Steel-P. Hart, Yenilginin Destanında kaybı 700 olarak belirtiyor (s.87).

68) ATAgE, Çanakkale 2, s.270-271.

69) ATAgE, Çanakkale 2, s.275; İngilizler bu inceliğı, insanca yaklaşıımı bir kez bile göstermediler.

Ama kendilerini 'uygar' diye niteliyorlar, bizi 'az gelişmiş' diye. Uygarlığın ölçüsü makine değil de insanlıksa, savaş alanında biz onlardan çok daha uygardık. Çanakkale bunun kanıtıdır.

Bu Türk Gövallyeliğini İngiliz resmi tarihi yarım ağız açıklıyor: "..Sahilde kalan yaralıların kaldırılması için faaliyete geçildi. Bu işte düşmanın pek müdahalesi görülmedi." (CF. Aspinall-

Oglander, 1. c, s.306) 70) ATAğE, Çanakkale 3, s.506-512'de denizaltı etkinlikleri ile ilgili bilgi var. Denizaltıların batırdığı küçük büyük bütün gemilerin adları kayıtlı. Ama AE-2'nin bir gambot batırdığı hakkında kayıt yok.

Nejat Gülen de, Dünden Bugüne Bahriyemiz kitabında Stoker'ın bir gambot vurduğu hakkındaki bilginin 'gerçeğe uymadığını' belirtiyor, s.306; Stoker'ın Denizaltısı adlı kitapta, Stoker'ın anılarına dayanarak, ayrıca bir de destroyer vurduğu yazılı (s.88). Bu da doğru değil. Stoker'ın tutsaklık günleri hakkında verdiği bilgiler de güven uyandırmıyor. Kaptanın anılarını yazarken Çair yanının ağır bastığı ve hayalini çalıştırdığı anlaçılıyor. Stoker Marmara'da kaldığı birkaç gün içinde bazı gemilere hücum etmiş, hiçbirini vurama-mığtır.

Kitabı çeviren ya da bir danışman, doğruları dipnot olarak verseydi Türk okuyucuyu yanılmaktan korumuğ olurlardı. Tek yanlı bu tür yayınlar gerçeğe haksızlık oluyor.

71) ATAğE, Çanakkale 2, s.70 vd.

72) 31. Alayın 1. Taburu.

73) ATAğE, Çanakkale 2, s.72; Thomazi, s.66; Thomazi üç değil, dört gece taarruzu yapıldığını yazıyor; Charles F. Roux 'yedi taarruz' diyor (s.53); 39. Alay Komutanı raporunda 'on defa' diyor (Cela-laettin, Kumkale Muharebesi, s.179, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savağı); genf Guralp '13 süngü hücumu' diyor (s.22). Galiba hiç durmadan boğuğulmuş.

74) ATAğE, Çanakkale 2, s.276-279; Ğ. Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, s.60.

333 Diriliğ / Çanakkale 1915

75) 77. Alay dağılarak hem olumlu gelişimi engelledi, hem 27. Alayın sol yanını boğu bırakarak, o kadar kan pahasına alınan Kanlısirt'in terk edilmesine yol açtı.

Üstün düğmanla savağan 19. Tümen bir alayının dağılması üzerine zor durumda kaldı. Yardıma gelecek bir birlik de yoktu. 77. Alayın iki taburundaki Araplar, daha taburlar savağ hattına yaklaçırken, ormanlık ve fundalık arazide, ayrılıp saklanarak, usul usul geride kalarak birliklerinden kopmaya baçlarlar. Bir bölümü filonun ateği altında kalarak erir. Kaçanlar arkadan ateğ ederek 27.

Alayın birliklerine zarar verir. Kaçmayanların büyük kısmı da geri çekilirken dağılırlar. Fahrettin Altay bazılarının, cephede kan gövdeyi götürürken, gerilerdeki çadırlara saklanıp nargile içtiklerini yazıyor.

ğefik Aker diyor ki: "Eğer bu Arap erleri yerinde bunlarla değiğtirilen Türk erleri olsaydı, tekrar edilecek saldırığlarla, esasen gündüzden sarsılmış olan Avustralyalıların o gece vapurlarına çekilmek mecburiyetinde kalmığ olacaklarına hükmolunabilir." (s.73-74) ATAğE, Çanakkale 2, bütün Arapların kaçmadığını, bazılarının Türklerle birlikte kaldığını açıklıyor.

M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.29-51 (1. ve 2. Tabur Komutanlarının olay hakkındaki raporları da var); ATAğE, Çanakkale 2, s. 123 vd.; Fahrettin Altay, s.90; Ğefik Aker, s.68 vd.; Ğ. Gör-gülü, Atatürk'ün Emirleri, s.11j Ğefik Aker, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.85 (Çanakale

Savaşı, Yay.

Haz. M. Albayrak).

76) Bazıları dövülür, üç elebaşı kurşuna dizilir (M. Kemal, Arıburnu Raporu, s.94/dipnot; Esat Paşa, s.52; Gzletin Çalışlar, Atatürk'le Ėki Buçuk Yıl, s.35).

77) Arabesk üslup bu inceliklerimize zarar veriyor; Ėimdi bazı aileler yüzyılların süzgecinden geçerek oluşan o dikkat ve inceliği önemsemeyerek, çocuklarına Araplar gibi 'Muhammet' adını veriyor.

Birileri oğlu Muhammet'e, adını da söyleyerek küfredince acaba o baba rahatsız olmuyor mu? Arap yağayığ tarzı yalnız giyim kuçamda değil, anlayığta da usul usul yayılıyor. Ümmetçi Osmanlı, Arapları 'kavm-i necip' diye pohpohlamığtır ama Araplaşmamığtır. Bilinçsiz Osmanlılık, dincilik ve ümmetçilik akımı milli dokuyu, üslubu, kültürü tahrip ediyor, milleti yeniden yamalı bohça haline getiriyor, geri götürüyor, içten içe parçalıyor. Siyasetçiler bu gidiğin nelere mal olacağını görmüyor, anlamıyor, kavrayamıyorlar.

78) ATAĞE, Çanakkale 2, s.71-79; Fransız kaybı: 778, Türk kaybı: 1.735, kayıp oranı % 50'den fazla.

505'i esir veriliyor, 39. Alay Komutanı raporunda bunlardan 'gayr-i müslim askerler' diye söz ediyor (Ce-Dördüncü Bölüm Notları 333

lalettin, Kumkale Muharebesi, s. 178, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı).

ęerif Güralp, Yzb.Dr. ęerafettin Bey'in iki gün ara vermeksizin yaklaşık 500 yaralıyı ameliyat ettiğini açıklıyor (s.27). Bu da bir cephe gerisi kahramanı!

Her araştırma kitabında buradaki yöntem ve komuta yanlığları üzerinde duruluyor. Bu haklı eleğtiriler ve alınan olumsuz sonuç yüzünden burada iki gün içinde Ėehit verilen 467 subay ve er, 763

yaralı dikkatten kaçıyor. Buradaki birlikler emredilen her görevi gözlerini kırpmadan, 36 saat filonun vahęi ateği altında kalarak yapmığlardı.

Yazık ki bu kahramanlar için ne bir anıt var, ne de bir yazıt. Anılmak için ille Gelibolu yakasında Ėehit ve gazi olmak mı gerekiyor? Buradaki kahramanlar neden hiç anılmazlar? Çanakkaleli gençler, nerdesiniz? Orhaniye ve çevresi yasak bölge değil, gezip görebilir, kahramanları anabilirsiniz.

Bu kesimde Orhaniye tabyasının kalıntıları ile küçük, bakımsız bir Ėehitlik ve söz konusu mezarlık var. Köyden iz kalmamığ. Ėehitlięin nihayet düzenleneceğini öğrendim, çok sevindim. Serdar Halis Ataksor'a, Uğur Dünder'a ve Ėehitlięi düzenleyeceğini vaadeden Çanakkale Valiliğine teğekkür ediyorum.

79) 172 top Arıburnu + 345 top Seddülbahir = 517 top.

80) ATAgE, Çanakkale 2, s.280 vd.

81) M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.110; ATAgE, Çanakkale 2, s. 128,140.

81a) gevki Yazman, Türk Çanakkale, s.113; ğ. Çamoğlu, Çanakkale Boğazı ve Savaşları, s. 114 vd.

Liman Pağa anılarında diyor ki: "Anadolu yakasındaki birlikler Albay (Pağa) Weber'in güvenli ellerinde olduğundan o taraftan bir korkum yoktu." (s.88) ğimdi güney kesim için 'güvenli e! arıyor. Seddülbahir'e 5. Tümen Komutanı Albay Sodenstern'i atayacak. Kannengiesser gelince, bakalım ne olacak?

82) Liman von Sanders, s.91.

82a) Liman Pağa, bazı emirlerini açıkça uygulamayan, adamlarını geri yollayan M. Kemal'e, birçok kez kızsda da, kızgınlığını bastırarak, sonuna kadar minnetini koruyacak, çok anlayışlı ve özenli davra-nacaktır.

82b) ATAgE, Çanakkale 2, s.131, 132.

83) C.F. Aspinall-Oglander diyor ki: "Türkler topraklarını santim santim savunuyorlardı." (1. c, s.338

vd.)

334 Diriliğ / Çanakkale 1915

Teğmen Guy Nightingel savağı Göyle anlatıyor: "Köy korkunç bir tuzaktı. Her ev ve her köge bağı keskin niçancılarla doluydu ve sokakta görünmek kafana bir kurğun yemen için yeterdi. O köyde birçok subay ve asker kaybettik. Düğman hiç görünmüyordu. Görünen tek Ğey sadece bizimkilerin orada burada yere devrilmeleri idi." (Yenilginin Destanı, s.88) 84) Biri Albay Daugthy Wylie'ydi. Uzun zaman Türkiye'de kalmığ bir Türk dostuydu. Bu nedenle savağ sırasında silah tağımamak inceliğini göstermekte ama görevini de yerini getirmekteydi. Türk askerinin namus görevi de iğgalcilere karşı yurdunu savunmaktı. Bu üç subaydan ikisini vurdular. Biri de Wylie'ydi. Albay D. Wylie'nin bireysel mezarı Harapkale Tepe'dedir.

Tepede ve köyde Ğehit olmuğ hiçbir Türkün mezarı yok. Savağta kaybettikleri kahramanlarına kim daha saygılı, Ğnglizler mi, biz mi?

85) Harapkale Tepe, köyün hemen yanında. Seddülbahir savağının yönetildiğı bu tepede Ğimdi köyün su deposu var.

86) C.F. Aspinall-Oglander, sayı vermiyor, asker bitkin, kaybı ağırdı' diyor (s.340); köy içi çatığmadan sonra Binbağı Beckvvith'in taburu bitkinlikten savağamaz, köyün doğusunda mevziye girer (s.340).

Seddülbahir köyünde bu yiğit birliğı, bu yaman direniğı anan, anımsatan herhangi bir yazıt bulunmuyor. Köyde bir Çanakkale Savağı köyü olduğunu gösteren, anımsatan bir belirtiyeye, iğarete

de rastlamadım. Ertuğrul Koyu kumsalına ve çevresine yazlık evler yapılmasına izin veren tarihe saygısız, fırsatçı anlayışı da kınıyorum! Birileri bu yanlışlığı düzeltmeli.

87) ATAğE, Çanakkale 2, s.281.

88) Mahmut Sabri Bey'in Raporu, Çanakkale Hatıraları, 3. c, s.79; bu gazilerin sonu hakkında hiçbir kaynakta bilgi yok.

89) 9. Tümen Komutanı 3. Kolordu Komutanlığına, öğleye doğru 3. Tabur baskı altındayken, kaygıya kapılarak Seddülbahir'deki birliklerin Alçıtepe'ye kadar geri çekilmelerini önerdi. Böylece savunma hattı Alçıtepe köyünün de gerisine alınıyordu. Kolordu bu öneriyi kesinlikle reddetti (ATAğE, Çanakkale 2, s.293).

90) 3. Taburun kaybı: 6 subay, 630 er, % 57 kayıp (ATAğE, Çanakkale 2, s.288).

İngilizler kayıp sayısını açıklamıyor. ATAğE Çanakkale2, İngiliz resmi tarihindeki bazı bilgilerden yararlanarak İngiliz kaybının 2.600-3.000 olduğunu tahmin ediyor. Bu sayının içinde Türk keskin niçancılarının avladığı üç tugay komutanı general, iki tugay komutan vekili albay, 9 tabur komutanı, çok sayıda subay var (s.288, 292; C.F. Aspinall-Oglander, s.347).

Dördüncü Bölüm Notları 334

CF. Aspinall-Oglander 29. Tümenin durumu için şöyle diyor: "29. Tümen, üç gün önceki tümenin adeta bir gölgesi gibi kalmıştı." (s.347)

25 Nisanda 25. Alayın kaybı: 917 er, 26. Alayın kaybı: 10 subay, 970 er. Toplam: 10 subay, 1.887 er (3.

Taburun kaybı bu sayının içinde).

Eski Hisarlık'ın kuzey sırtındaki birlik yerinde kalmıştı. Buradaki İngilizlere hâlâ göz açtırmıyordu.

90a) Mahmut Sabri Bey'in Raporu, Çanakkale Hatıraları, 3. c, s.81.

A. Herbert diyor ki: "ğayet 25 Nisanda Liman von Sanders'in Al-çıtepe güneyindeki savunma düzeni sadece kıl kadar farklı (yani biraz daha güçlü) olsaydı, sonuç, bir İngiliz ordusunun uğradığı gelmiş geçmiş en feci mağlubiyetlerden biri olurdu." (Aktaran Se-lahattin Çetiner, Çanakkale Savaşı Üzerine Bir İnceleme, s.206)

91) Charles F. Roux, Çanakkale'de Ne Oldu, s.56.

92) Buraya Kemalyeri adını Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Altay verir (F. Altay, s.93).

Liman Paşa bu ara Reimond adında bir Alman binbaşısını 19. Tümen Kurmay Başkanı olarak yolladı.

Çanakkale 2, s.139).

94b) ATAgE, Çanakkale 2, s. 146.

95) 27/28 Nisan gece taarruzu, ATAgE, Çanakkale 2, s.140-145. Anzak kaybı: 179 subay, 4.752 er (N.

Steel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.102).

M. Kemal'e Padişah adına gümüş savaş madalyası verildi. O da 27., 57. ve 64. Alay Komutanları ile Ėzzetin Bey'i ve yaveri Kâzım'ı nişanla ödüllendirdi (Ėzzetin Çalışlar, Atatürk'le Ėkibuçuk Yıl, s.35; M.

Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.69, Esat Paşa'nın madalya ile ilgili yazısı var).

33. Alay Komutanı Yarbay Ahmet Ėvki Bey gece Ėhit olmasaydı, sanırım M. Kemal onu da nişanla ödüllendirirdi. 72. ve 77. Alay Komutanlarını ödülendirmemiştir. Anlaşılıyor ki ödülü hak edene veriyor!

95a) Necati Ėnceođlu, Siper Mektupları, s.56.

95b) 7. Tümen Seddülbahir cephesine verilmişti. Ėki alayı (19. ve 20. Alaylar) gelmişti. 21. Alay yolda.

5. Tümen Arıburnu cephesine verilecek.

96) ATAgE, Çanakkale 2, s.140-145; bu gece Arıburnu kesiminde oluşan cephe çizgileri, küçük dalgalanmalar dışında, Çanakkale

Dördüncü Bölüm Notları 335

Savaşı'nın sonuna kadar değişmeyecektir. Oluşan çizgi kuzeyden güneye doğru Ėöyle: Cesarettepe doğusu-Bombasırtı-Kırmızısırt-Kanhsırt (ATAgE, Çanakkale 2, s. 142).

Anzaklar savaş sonuna kadar, yüksek mevkileri elinde tutan Türk silahlarının gölgesi altında kalacaklardır. Bu zor duruma iyi direnirler. Bağlangıçtaki kural dışı davranışları gittikçe azalır.

96a) ATAgE, Çanakkale 2, s. 148-149.

96b) ATAgE, Çanakkale 2, s. 148.

96c) Saros'dan gelecek olan 5. Tümenin üç alayı 19. Tümen emrine verilir.

Ėstanbul'dan yollanacak tümenler 15. ve 16. Tümenlerdir. 15. Tümen Seddülbahir kesimine, 16.

Tümen Arıburnu kesimine verilecek. 16. Tümenin 125. Alayı deniz yoluyla 28 Nisan sabahı geldi, 19.

Tümen emrine girdi (ATAğE, Çanakkale 2, s. 145); öteki iki alayı, karargâhı ve bağlı birlikleri kara yoluyla geliyor: İstanbul-Uzunköprü demiryolu, Uzunköprü sonrası karayolu. 96d) Murat Çulcu, Gkdam Gazetesinde Çanakkale Cephesi, 1. c, s.269.

97) Kirte, Alçıtepe köyünün eski adıdır. Savaşın birinci aŞamasının ilk hedefi Kirte/Alçıtepe köyüydü, ikinci aŞamanın hedefi Kilitbahir platosu.

98) 20. Alay 2 taburluydu. 15. Alaydan bir tabur gelmişti. Bu alaya verildi. 20. Alay böylece üç taburlu standart bir alay oldu. Tüm takviye için bu nedenle 'bir alay' dedim. Türkler toplam 8.000 kişi kadardı.

99) ATAğE, Çanakkale 2, s.299 vd.; Siperin Ardı Vatan, s.68-71; CF. Aspinall-Oglander, 1. c, s.352 vd.; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s.173 vd.

100) Bu kahraman komutanı unutmayınız.Onunla yine karŞılaŞacağız. Ailesi var mı, soyadları ne, öğrenemedim. Ben bu binbaŞıya 'Ana-farta' soyadını yakıŞtırıyorum. Neden mi? Glerde anlatacağım.

101) Cemalettin TaŞkıran, "Çanakkale Savaşlarında Gtilaf Devletlerinin Hasta ve Yaralılarına Saldırıları", Çanakkale AraŞtırmaları Türk Yıllığı, sayı 1, s.103 vd.; Ahmet Esenkaya, "Çanakkale Muharebelerinde Gtilaf Devletlerinin Savaş Hukukuna Aykırı Davranışları", Çanakkale AraŞtırmaları Türk Yıllığı, sayı 4, s.51 vd.

102) ATAğE, Çanakkale 2, s.321; bir uçak en fazla 8 bomba taşıyabiliyordu; General Hamilton uçağın River Clyde gemisini bombaladığını yazıyor (s.121).

102a) 19. Alay Komutanı Yarbay Sabri Bey.

103) Charles F. Roux, s.56 (Albayın vurulduğu hakkında); Yabancılar Lejyonunda dövüŞen maceracı bir Gsviçrelinin anı defterinden:

"Fransız subaylarımız sabah akŞam, Gelibolu yarımadasına ayak basmamızla birlikte Türklerin kaçacaklarını söyleyip durmuşlardı" (Aktaran gevki Yazman, s.132) 104) ATAğE, Çanakkale 2,

s.308-318; C.F. Aspınall-Oglander, 1. c, s.352-360.

Türk kayıpları: 2.378; İngiliz + Fransız kayıpları: 3.000'den fazla; bunun 1.000 kadarı Fransız. Türk kayıplarının büyük bölümünün nedeni donanmanın ateşi.

105) Liman von Sanders, s.97; Nazmi Akpınar, s.63; ATAğE, Çanakkale 2, s.151.

105a) Aktaran M. Tuncoku, Anzakların Kaleminden Mehmetçik, s.39.

105b) ATAğE, Çanakkale 2, s.327-328; Liman von Sanders, s.92, 95.

105c) Bunlar 1918'de Mütareke ile birlikte su yüzüne çıkar, daha geniş örgütlenir ve özledikleri iktidara ortak olurlar. Dört yıl içinde daha da çoğalmışlardır. İngiliz işgalini bir nimet olarak görecektir, İngiliz sömürgeci, bağımsız olmak amacıyla Milli Mücadeleyi baltalamak için ellerinden geleni yapacaklardır. Yöneticileri zafer üzerine gemiyi terk eden fare sürüleri gibi Türkiye'den kaçarlar. Bir insan yurt sevgisinden, bağımsızlık düşüncesinden, onurdan, namustan, kişilikten bu kadar yoksun, bu kadar hain olabilir mi? Bu örnekler olunabileceğini gösteriyor.

Damat Ferit'in babası Hıristiyan Arnavut (melisor) dönmesidir (F. Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.78).

105d) Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü, s. 125.

106) Stoker'ın Denizaltısı, s.126 vd.; E. Mütercimler, Gelibolu, s.411-414; Sultanhisar'ın Kaptanı Ali Rıza Beyin Anıları, "Çanakkaleyi Yaşamak", Yeni Mecmua, Çanakkale özel sayısı, s.106-112.

Esir subay ve erler savaş sonuna kadar Afyon esir kampında tutuldular. Savaştan sonra ülkelerine döndüler.

Batırılan E-15 denizaltısından kurtarılarak esir

edilen İngiliz mürettebat

E-14 18 Mayıs'a kadar Marmara'da kaldı. (N. Gülen, Düünden Bugüne Bahriyemiz, s.318). Saros körfezine girerek Marmara'ya yaklaşan gemiler, denizaltılar ile telsizle iletişim kurabiliyorlardı.

Aldığı yeni emre uyararak Kaptan Böyle da bazı gemilere saldırdı, Nurulba-hir gambotunu batırdı, Gülcemal vapurunu yaraladı. Yine Boğaz'ı geçerek Mondros'a döndü. Verdiği değerli bilgiler sonraki denizaltı kaptanlarının çok işine yarayacaktır.

Boğaz'da ve Marmara'da toplam 8 Avustralya, İngiliz ve Fransız denizaltısı batmıştır. Bunların ve batırdıkları gemilerin kalıntıları araştırılmaktadır. Bilgi için: Savaş Karakağ, Çanakkale Geçildi mi, Çanakkale Savaşı, Yayına Hazırlayan: M. Albayrak, s. 133 vd. 106a) S. Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s.124, derginin 7 Eylül 1913 günlü sayısından. Dil sadeleştirilmiştir. Annenin imzası şöyle: Bint-i Halim Seyhan (Halim Seyhan'ın kızı).

107) 27., 57., 72., 33., 64., 125,14, 15. Alaylar (8 alay); 5. Tümenin üçüncü alayı olan 13. Alay

henüz yolda (9 alay = 3 tümen = bir kolordu eder). Mevcudu çok azalmış olan 77. Alay genel olarak Kabatepe'de. Böylece Yarbay M. Kemal fiilen bir Kolordu Komutanı ile eşdeğer olan Bölge Komutanı düzeyine yükselmiş durumda. Ama Esat Paçaya saygı ile bağlı.

108) ATAğE, Çanakkale 2, s.155.

108a) ATAğE, Çanakkale 2, T Mayıs taarruzunun biraz da Enver Paça'nın sürekli taarruz isteyen 1 Mayıs günlü emrinin eseri olduğunu' belirtiyor (s.176).

109) Ğ. Çalığlar, Atatürkle Ğkibuçuk Yıl, s.35 (30 Nisan); ğevki Yazman, Türk Çanakkale, s. 113 vd.; ğ.

Çamoğlu, Çanakkale Boğazı ve Savağları, s.115 vd.

110) Bugün Ğstanbul'da Ayasofya Camisindeki Cuma namazına Sultan Reçat da katılmıştı. Kendisine Çanakkale baçarısı dolayısıyla El Gazi unvanı verildi. Bu unvan eskiden sefere katılan padişahlara verilirdi. Padişahların sefere katılmaları bitti ama âdet sürüyor. Sarayında oturan padişahlara da cephedeki bir baçarı nedeniyle gazi unvanı veriliyor.

Bir süre sonra gazetelere Padişahın yazdığı söylenen bir Çanakkale Ğiri dağıtıldı. Eski Baçmabeyinci Lütfi Simavi Bey, Sultan Reçat'ın Ğir sanatıyla hiç ilgisinin olmadığını açıklıyor, bu Ğirin Yahya Kemal'e yazdırılmış olabileceğini tahmin ediyor (Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.206).

111) Büyük, genel taarruzlar yerine, yakın hedefli, sınırlı, yerel hücumlar yapma.

337 Diriliğ / Çanakkale 1915

112) ğevki Yazman, Türk Çanakkale, s.113 vd.; ğ. Çamoğlu, Çanakkale Boğazı ve Savağları, s.115 vd.; ATAğE, Çanakkale 2, s.152-157; M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.70, s.87 vd.; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s.178.

113) Liman von Sanders, s.95; Liman Paça bu taarruzların orduca tertip edildiğini (düzenlendiğini) açıklıyor, sorumluluğunu üstleniyor. Bu sonuçsuz, hesapsız, acele taarruzların kaç Türkün canına mal olduğunu göreçiz.

114) Ğki alayı (19. ve 20. Alaylar) 9. Tümenin emrinde kaldı. Takviyeler son dakikada ve parça parça geldikleri, bir açığı kapamaya yollandıkları için bu karmaşıklık sürüp gidiyor. Daha da sürecek. Bu durum ilk günlerin Çartlarının ve ordunun takviye yollamada gecikmesinin ve takviyeyi planlı yapmamasının ürünü.

114a) Ben My Chree adlı bu uçak gemisini, Meis adası karçısındaki bataryanın komutanı Yüzbaçı Mustafa Ertuğrul, bataryası ile 27 Aralık 1916'da batıracaktır. Yüzbaçı Mustafa Ertuğrul'un olağanüstü maceralarını öğrenmek isteyen gençlere Ğu güzel belgeseli tavsiye ederim: Mustafa Aydemir, Ben Bir Türk Zabitiyim, Denizler Kita-bevi, Ğstanbul, 2004.

115) ATAğE, Çanakkale 2, s.159. 115a) ATAğE, Çanakkale 2, s.341.

116) ATAğE, Çanakkale 2, s.346; toplam Türk gücü: 16.000 kiği, 12 makineli tüfek, 32 top (15. Tümen yolda); genel olarak: F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s.180 vd.

117) ATAğE, Çanakkale 2, s. 157-160.

118) ATAğE, Çanakkale 2, s.437-440.

119) Kaybın ağırlığını ve durumu göstermesi bakımından 21. Alay Komutanının raporundan alıntılar:

"Alayın 1. Taburunda bir subay, öteki taburunda iki subay kalmığtır. Yedi bölük komutanı Ğehit düğmüğtür. Cephane tağıyıcıların hepsi vurulmuğtur. Ğki gecedir doğru dürüst yiyecek ve su ikmali yapılmamığtır." (ATAğE, Çanakkale 2, s.356); 1 ve 2 Mayıs kayıpları, toplam 6.000 Ğehit ve yaralı.

Mühlmann birliklerin, geceleyin birbirini tanımaları için askerlerin beyaz kol iğaretleri ile donatıldıklarını söylüyor (s. 104), Albay Kannengiesser ise anılarında bu bilgiyi yalanlıyor: "Kollara beyaz iğaret taktırmak istedik ama ne beyaz bez, ne beyaz Ğerit bulabildik." (Aktaran: Ğ. Yazman, s.130) Hangisine inanmalı?

120) ATAğE, Çanakkale 2, s. 52, 356, 360; ATAğE, bu birliğin 'büyük kısmının esir olduğunu' tahmin ediyor. Tahmin diyorum, çünkü bir belge yok.

Fransız karargâhında görevli Teğmen Charles F. Roux Çanakkalede Ne Oldu adlı güncesinde, 1

Mayıs ile 6 Mayıs arasında alınan Türk

Dördüncü Bölüm Notları 337

esirlerinin sayısını '50 kadar' diye belirtiyor (s.68). Bu konudaki tek yazılı bilgi bu. Bu bilgiden anlaçılıyor ki birliğin büyük kısmı esir olmamığ. Belki 10-15 savaççı esir olmuğtur. Çünkü 50 sayısının içinde, 6 Mayıs'a kadarki savağlarda verilen esirler de var. Aslında içlerinden birkaçının Fransız cephesini tersinden yarıp alayına kavuğabilmesi bile bir mucizedir. Birliğin yarısının alayına kavuğtuğuna inanabiliriz.

Çanakkale'de ne kadar çok film, dizi konusu var. Ama savağ filmi, dizisi çevirmek için o döneme iliğkin üniformaları, silahları, ortamı, Ğartları, davranığları, üslubu, savağ ve kiği özelliklerini, ciddi kaynakları tarayarak öğrenip bilmek, sanat kaygısı taçımak gerek. Uyduruk diziler o büyük olayları küçültüyor, yüceliğini zedeliyor, müsamereye dönüğtürüyor. Çok ayıp oluyor. 120a) Albay Kannengiesser ertesi gün, 'düğmanın bir karđı taarruzuna di-renebilmek için Türk cephesinin Kemalyeri-Conkbayırı çizgisine kadar geri çekilmesini' önerir. M. Kemal bu gereksiz, akıl dığı öneriyi kesin olarak reddeder ve Albayı bir daha bu öneride bulunmaması için uyarır! (M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.87, 88)

Liman Pağa bu geveze Albayı geri çağırarak, Albay von Sodens-tern'in yanına danığman olarak verecektir. 120b) Bu tabur imamlarından biri de Sivrihisarlı Ğbrahim Mehmet Efendidir. Savağırken

yaralanmıŒtır.

121) ATAĒE, Çanakkale 2, s.160-161; M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.51-86; Ē. alıĒlar, Atatürk'le Ēkibuuk Yıl, s.35.

Türk kaybı yaklaĒık 6.000 (2.000 Ēehit, 4.000 yaralı) olarak tahmin ediliyor. Anzak kaybı bilinmiyor.

M. Kemal savaĒ sonunda yayımladıĒı emirde Ēöyle demektedir: "Bize verilen namus görevini eksiksiz yapmak için bir adım geri gitmek yoktur. Uyku, istirahat (dinlenme) aramanın, bu dinlenmeden yalnız bizim deĒil, bütün milletimizin sonsuza kadar yoksun kalmasına neden olacağını hepimize hatırlatırım." ATAĒE, Çanakkale 2, s.161.

1 Mayıs sabahı filo Arıburnu kesimini, her zamankinden çok daha yoğun ve uzun bombardıman etti.

Anzakların yeni bir Türk taarruzundan çok çekindikleri anlaĒılıyordu.

122) ATAĒE, Çanakkale 2, s.350, 357-360.

Seddülbahir cephesinde iki günlük Türk kaybı da yaklaĒık 2.000 Ēehit, 4.000 yaralı olarak tahmin ediliyor (s.360). DüĒman kaybı 2.700-3.000 (Ē. Görgülü, 10 Yıllık Harbin Kadrosu, s.67; Siperin Ardı Vatan, s.75).

338 DiriliĒ / Çanakkale 1915

26. Alayın 3. Tabur Komutanı kahraman BinbaĒı Mahmut Sabri Bey'in de bu savaĒta yaralandıĒını, hastaneye kaldırıldıĒını düĒünüyorum. 25-26 Nisan günleri hakkındaki ünlü raporunu hastanede iken yazmıĒ, Harbiye Nezareti MüsteĒarlıĒına vermiĒtir. Yaralanma tarihini, Ordu Komutanı F.

Altay'ın rapora koyduĒu notu dikkate alarak tahmin etmekteyim. F. Altay notunda diyor ki: "Bu muharebeden (25 Nisan muharebesi) takriben bir ay kadar sonra kendi yaralı ve tedavide iken..."

(Çanakkale Hatıraları, 3. c, s.64)

123) ATAĒE, Çanakkale 2, s.360; C. TaĒkıran, Çanakkale AraĒtırmaları Türk YıllıĒı I, s. 106 vd.; N. ve C. Yıldız, Arıburnu Kahramanları, Emin öl'ün Anıları, s.162; Agamemnon, savaĒ sonunda Mondros Mütareke AnlaĒması'nın imzalanacağı uğursuz gemidir.

124) Ian Hamilton, Gelibolu GünlüĒü, s.130-131.

124a) Çanakkale Hatıraları, c.3, s.360 (Münim Mustafa, Cepheden Cepheye).

125) Ēstanbul'a 5 Mayıs'a kadar 12.000 yaralı gelir (MareĒal Fevzi akmak ve Günlükleri, 1. c, s.319); HaydarpaĒa hastanesi, ağır yaralıların bakıldıĒı askeri hastaneye dönüĒtürölür, tıbbiye bir yıl için kapatılır (öĒrenciler hastanelerde görevlendirilir, 1916'da yeniden açılır); Galatasaray, DarüĒĒafaka, bazı fakülte binaları vb. hastane yapılır. Bu yolla 16 hastane kurulur (H. Özdemir, s.11, 12, 21).

125a) ATAğE, Çanakkale 2, s.369; Yüzbaşı M. Nihat göreve 3 Mayıs günü 13.30'da bağlar. Komuta kurulu hakkındaki gözlemleri Göyle: "Komuta kurulu düğman ve dost vaziyetini, ileri hatların mevkilerini, düğmanın kuvvetini ve hatta kendi elindeki birliklerin kuvvet ve sairesinden vaz geçtik, hakiki bir surette birlik numarasını bilmiyor, birliklerin mevki ve mahallinden de habersiz bulunuyordu." Mühlmann da anılarında durumu Göyle anlatıyor: "Emir-komuta zincirinde feci bir karışıklık hâkim. Birlikler büsbütün irtibatlarını yitirmiştir. Oraya ulaşan birlikler derhal muharebeye sokulmak zorundaydılar. Birlikler yorucu gece yürüyüşlerinden sonra dinlenmeksizin derhal ateşe girdiler..." s.103-104 (Bu durumu bir gözlemci gibi anlatıyor. Oysa kendisi bu durumdan sorumlu Komutanlığın Kurmay Başkanı!)

Liman Paşa'nın 20.000'e yakın askeri emanet ettiği komuta kurulunun niteliği ve düzeyi böyle! Bölge Komutanlığı kurulmasına, Albay von Sodenstern'in komutan atanmasına Esat Paşa'nın haklı olarak içerlediği anlaşılıyor, Bölge Komutanlığına uzak durması dikkati çekiyor.

126) 9. Tümenin raporundan: "...Subayların hemen hepsi çehit ve yaralı düğmüştür. Erlerin yarısı zayıya uğramıştır." (ATAğE, Çanakkale 2, s.364)

Dördüncü Bölüm Notları 339

127) ATAğE, Çanakkale 2, s.365; Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü, s.131-132.

127a) ATAğE, Çanakkale 2, s.390.

128) Atatürk'ün Bütün Eserleri, 1. c, s.218; Enver Paşa bu mektuba yazılı bir yanıt vermemiştir.

129) Bu Alman üçlüsünün 15. Tüme ne verdiği bu akıl dışı görevin kaynağını şimdi belirtmek istiyorum, belki kuşkuya düşenler hemen kaynağı görmek isteyebilirler: ATAğE, Çanakkale 22, s.381-382 (15. Tümen Komutanının savaş raporu).

130) ATAğE, Çanakkale 2, s.370.

131) ATAğE, Çanakkale 2, s.370- 376.

131a) Celal Erikan, Çanakkale'de Türk Zaferi, s.39; Kadri Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.156.

132) Bu savaşlar sırasında Fransızlar tümen karargâhındaki hizmet erlerini, ahçıları bile savaşa sürmek zorunda kalmışlardır. Ch. de Roux, s.70.

133) ATAğE, Çanakkale 2, s.366-392; Siperin Ardı Vatan, s.75-77; General CF. Aspinall-Oglander, 1. c, s.389; Cari Mühlmann, s.106.

134) Gülerde yeniden kurulacak ve Milli Mücadele'de de görev alacaktır. 134a) Kannengeisser'in anılarından aktaran g. Yazman, Türk Çanakkale,

s.132.

135) Liman von Sanders, s.98; Liman Paşa anılarında 1-4 Mayıs arasındaki gece taarruzlarının

'bağarıyla neticelendiğini' yazıyor (s.95)! Liman Pağa tarihi yanılmaya devam ediyor.

ATAĞE, Çanakkale 2, s.394; Liman von Sanders, s.403 (Albay von Sodenstern'in geri gönderilmesi hakkında Osmanlı Harp Tarihi Encümeninin gerçeği açıklaması).

136) ATAĞE, Çanakkale 2, s.176-180.

137) ATAĞE, Çanakkale 2, s.362; Ė. Yazman, Türk Çanakkale, s.107; Liman von Sanders, s.94.

138) O dönemde soyadı yok. Kadınlar, adlarını, babalarının, evlenince de eğlerinin adlarıyla birlikte kullanıyorlar.

139) 18 Mart günü yaralanan Gaulois ve Souffren zırhlıları da hâlâ onarımdaydı. Charlemagne yeni onarımdan çıkabilmiğti (Ch.F. Roux, s.81, 85); Ė.F. Gücüyener, Çanakkale'de Ėntepe Topçuları, Anafartalar Hatıraları, 3. c, s.165 vd.; A. Tomazi, Çanakkale Deniz Savağı, s.75; CF. Aspinall-Oglander, 1. c, s.390; ATAĞE, Çanakkale 2, s.392.

Ėntepe bataryaları Komutanı Binbağı Hasbi Bey'dir (Kadri Perk, Çanakkale Savağları Tarihi, s.155).

Yarbay Werle Ėntepe ve Erenköy bataryalarının bağlı olduğu grup komutanıdır.

339 Diriliğ / Çanakkale 1915

Ėntepe bir yazıt istiyor. Bir vefalı birim, kurum öncülük etse ne güzel olur.

140) ATAĞE, Çanakkale 2, s. 164-165; General C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.381-383.

Ėngiliz Resmi Tarihi diyor ki: "Türkler sahilde sedyecilerin yaralı tağıdıklarını görür görmez, büyük bir alıcenaplık (yüceğönüllülük) göstererek ateği kestiler ve yaralıların hepsi filikaya konuncaya kadar bir tek silah atılmadı." (s.383)

141) Kadri Perk, s.70; Alman kumanyalarının farklı olduğu hakkında: Hakkı Sunata, Gelibolu'dan Kafkaslara, s. 169; Ali Fuat Erden, Suriye Hatıraları, s.100.

142) Ėngiliz Resmi Harp Tarihi Türk mevzilerinin durumunu gerçekçi olarak Ėöyle anlatıyor: "Türk siperleri henüz birbirlerine bağlanmamığlardı bile. Hiçbir noktasında tel örgüleri ile muhafaza altına alınmamığlardı... Ėngiliz birlikleri, henüz ancak doğal örtüler arkasında bulunan ileri kıtalar ile çarpığmığlardı." (C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.424) 142a) ATAĞE, Çanakkale 2, s.408; durumu göstermek için iki bilgi: 19. Alay % 82, 21. Alay % 60 kayıp vermiğti (ATAĞE, Çanakkale 2, s.410).

143) ATAĞE, Çanakkale 2, s.413.

143a) Bir Alman denizaltısı 7 Mayıs günü Lusitania adlı büyük yolcu gemisini batırdı. Bin kadar yolcu öldü. Ėçlerinde yüzden fazla ABD'li vardı. Bu olay ABD'de Alman düğmanlığını doruğa çıkarır.

ABD bir süre sonra İngiliz ve Fransızların yanında Almanlara karşı savağa girecektir.

144) İkinci Kirte hakkında: ATAğE, Çanakkale 2, s.401-424; C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.404-421; F.

Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s. 184 vd.

Türk kayıpları: 2.000, Birleşik Ordu 6.500 (ATAğE, Çanakkale 2, s.424; C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.421).

İngiliz ve Fransızlar üç gün içinde Türklere karşı 18.000 top mermisi kullandılar (C.F. Aspinall-Oglander, c. 1., s.429).

145) ATAğE, Çanakkale 2, s.418; ğ. Yazman, Türk Çanakkale, s.107; ATAğE 'dağıldılar', ğ. Yazman

'kaçtılar' diyor. Bu çeliğki sürüp gidiyor; Ch.F. Roux bu birlikten 6 Almanın Seddülbahir kesiminde İngilizlere esir düğtüğünü yazıyor (s. 110). 12 makineli tüfekten son olarak Conkbayırtnda söz ediliyor (ATAğE, Çanakkale 3, s.351, 354). Bunlardan burada hiç yararlanılmadığı hakkında: ğ.

Yazman, Türk Çanakkale, s.167; Cevat Abbas Gürer, M. Kemal'in bunları kötü örnek oldukları için ordu emrine yolladığını yazıyor (Cepheden Meclise, s.29).

Dördüncü Bölüm Notları 340

145a) C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.423.

146) ATAğE, Çanakkale 2, s.424; Frank Knight, s.34.

147) M. Nihat'tan aktaran: ğevki Yazman, Türk Çanakkale, s. 107; Kadri Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.67 (Weber Pağa'mn önerisi olarak).

147a) Tehlil: Lailaheillallah demek (=Allah'tan bağta ilah yoktur).

148) Murat Çulcu, Ğkdam Gazetesinde Çanakkale Cephesi, 1. c, s.472-473'teki Çanakkale'den yollanmış Bombasırtı ile ilgili yazıdan yararlanarak.

M. Kemal Ruğen Eğrefe Bombasırtı'nı Ğöyle anlatmıştı: "Ön siper-dekiler hiçbiri kurtulmamacasına bütünüyle düğüyor. İkinciler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkülle. Öleni görüyor, üç dakika sonra öleceğini biliyor, hiç, ufak bir fütur bile göstermiyor, sarsılmak yok. Okumak bilenler ellerinde Kuran-ı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-yi Ğehadet çekerek yürüyorlar." {Anafartalar Hatıraları, 3. c, s.37, R. Eğref Onaydın, Anafartalar Kumandanı M. Kemal ile Mülakat}

8/9 Mayıs gecesi Anzaklar Bombasırtı'nı ele geçirmek için beğ kez hücum ederler, 600 ölü, 2.000 yaralı vererek geri çekilirler (ATAğE, Çanakkale 2, s.171; Ğ. Çalığlar, Atatürk'le Ğkibuçuk Yıl, s.36). 13/14

Mayıs gecesi daha iddetle hücüm edecekler. 14 Mayıs günü çıkan bir çatışmada bir Türk keskin nişancısı Avustralya Tümeni Komutanı General Bridges'i vurup ağır yaralar (A. Moorehead, s.229).

General birkaç gün sonra ölür. General sedye ile taşınırken Türkler ateşi keserler (M. Tuncoku, Anzakların Kaleminden Mehmetçik, s.77, The Egyptian Gazette'den aktararak).

149) Avustralyalıların ve Yeni Zelandalıların milletleşmesinde Çanakkale Savaşı'nın büyük rolü olmuştur. Biz de o dönemde bir millet olduğumuzu yeni yeni öğreniyor, anımsıyorduk. Onlarla birlikte biz de Çanakkale ateşinden geçerek yeniden uyanıp milletleşmeye başladık. Dirildik. Bu milletleşme emperyalizme karşı bir uyanış ve tepki olduğu için ırka dayalı değildi. Yurt içi bir kenetlenme, dayanışma, bilinçlenme olarak belirdi. Soya dayanmayan, özü yurtseverlik olan bu birleştirici, kucaklayıcı, insanca anlayış Cumhuriyet döneminde netleşti. Atatürk milliyetçiliği diye anıyoruz. Bu anlayışa karşı çıkanlar var. Yurtseverliğe kimler, neden karşı çıkar? Takdir sizlerin.

150) Albay Rüçtü Bey Sakarya Savaşı'nda 61. Tümen Komutanı. Yüzbaşı Mehmet Nazım, Milli Mücadelenin ünlü 4. Tümen Komutanı.

340 Diriliğ / Çanakkale 1915

Kütahya-Eskişehir savaşında şehit olacak, şehit Albay Nazım Bey diye anılacaktır.

151) Saim Besbelli, Çanakkale'de Türk Bahriyesi, s.5, 25.

152) Yüzbaşı Firle'nin danışman olarak gemide bulunduğunu Türk kaynakları da açıklıyor. Ama bütün mürettebat Türk olarak kabul ediliyor. E. Mütercimler, Bülent Eryavuz'un arşivine dayanarak gemide 11 Almanın daha bulunduğunu, Türk mürettebatın 81 kişi olduğu yazıyor (Gelibolu 1915, s.433). Geminin seyir defteri bulunsa gerçek anlaşılır.

152a) Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.214-215.

153) ATAğE, Çanakkale 2, s.180; Ğ. Çalışlar, Atatürk'le Ğkibuçuk Yd, s.37; bazı kaynaklarda Enver Paşa ile M. Kemal'in tartışıkları yazılıyor. En güvenilir kaynak olan Ğ. Çalışlar'ın günlüğünde böyle bir bilgi bulunmuyor. Çalışlar her önemli olayı günlüğüne geçirmektedir.

154) Goliath'ın batırılması konusunda da Türk ve Alman kaynakları arasında farklılıklar var. Bu bölümü çeşitli kaynaklardaki birbiriyle tutarlı bilgileri dikkate alarak, tartışmalı hususlara değinmeden yazdım. Ğ. Görgülü, Çanakkale Zaferi Üzerine Alman Ğddiaları, ř.23-26; ATAğE, Çanakkale 3, s.25; Nazmi Akpınar, Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü, s. 68 vd.; E. Mütercimler, Gelibolu 1915, s.430-434; S. Besbelli, s.15; A. Tomazi, s.78; S. Bilbaşar, s.228; N. Hakkı, Çanakkale Destanının 50. Yılı, s.131; ğ. Tunçapa, Çanakkale Muharebeleri Hatıraları, s.III (Çanakkale Hatıraları, 3. c); Mühl-mann, s.120; Liman von Sanders, s.102; Ğngilizler Muavenet'in arka arka gelerek gözcüleri şaşırttığı, Ğngiliz gemisi sanıldığı, ilk olarak kıçından saldırdığı düşüncesindeler: C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.437/dipnot; Ğkdam gazetesi 15.5.1915 günlü sayısında şöyle yazıyor: "Torpidomuz Yüzbaşı Ahmet ve Alman Yüzbaşısı Firle Efendilerin kumandasında bulunuyordu." (M. Çulcu, Ğkdam Gazetesinde Çanakkale Cephesi, 1. c, s.335)

154a) Monitör: Altı düz, bir ya da iki ağır topu olan küçükçe deniz aracı. Denizaltılara karşı korunaklı.

155) Churchill Çanakkale'ye yollanacak yeni gemilere Amiral Fisher'in onayını almadan iki denizaltı ekler. Bunu öğrenen Amiral 15 Mayıs günü istifa edecektir (Alan Moorehead, s.218 vd.). Fisher'in Churchill'e yazdığı son not şöyle: "Siz Çanakkale'yi zorlamadan yanayız. Buradan elinize hiçbir şey geçmeyecek. Hiçbir şey." (s.220) Askeri konularda askeri dinlemeyen politikacı tipi her ülkede var.

155a) ATAğE, Çanakkale 2, s.172; Mete Tuncoku, Anzakların Kaleminden Mehmetçik, s.77 (Generalin vuruluşunu ve ölümünü bildiren The Egyptian Gazette'm haberi); General Bridges birkaç gün sonra ölecektir.

Dördüncü Bölüm Notları 341

156) Gemi Almanların ileri sürdüğü gibi Yüzbaşı Firle'nin komutası altında olsaydı Yüzbaşı Ahmet Saffet değil, Yüzbaşı Firle binbaşılığa yükseltildi (Ğ. Görgülü, Çanakkale Zaferi Üzerine Alman Gözlemleri, s.26). Yükseltme işlemini yapan Alman Amiral Souchon'dur. Souchon'un Almanı ihmal edip Türkü yükseltmesi olası mıdır? Ahmet Saffet Ohkay ileride Albay olacak, deniz kuvvetlerinde önemli görevlerde bulunacak, 3., 4. ve 5. Dönemlerde Elazığ milletvekilliği yapacaktır.

157) Bu kesimde 1. Süvari Tugayı, 6. Tümen, Gelibolu Jandarma Taburu var.

158) 19. Tümenin 77. Alayı yok sayılacak durumdaydı. O alaydan kalan askerler Kabatepe savunmasında görevlendirilmişlerdi. 77. Alay 19. Tümen kadrosundan çıkarıldı. 9. Tümene ait olan 27. Alay ile 3. Tümene ait olan 64. Alaylar 19. Tümenin emrinde bırakıldı. 19. Tümenin alayları şöyle belirlendi: 27., 57., 64. ve 72. Alaylar. Daha sonra 64. Alay da 18. Alayla değiştirilecektir. 19. Tümen hep 4 alaylı bir tümen olarak kalacaktır (18. Alay Saros kesiminde bulunan 6. Tümenindir, ATAğE, Çanakkale 3, s.76-77).

25 Nisanda Güney Bölgesindeki ve Arıburnu'ndaki kuvvetler 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'ya bağlıydı. Esat Paşa'nın genel olarak bu iki bölgedeki savaşların yönetimine uzak durduğunu, ciddi bir girişimde bulunmadığını görüyoruz. Sorumluluğu Arıburnu'nda M. Kemal, Seddülbahir'de Halil Sami Bey taşıdığıdır.

159) M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.111-116; C. Erikan, Komutan Atatürk, s.126-127; Suvla çıkırması ve Anafartalar Savaşları M. Kemal'in ne kadar uzak görüşlü olduğunu gösterir. Ama bu uyarısını üst komutanlar dikkate almazlar.

160) M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.118 (Esat Paşa'nın yazısı).

161) Müsamerenin programı için: M. Çulcu, Gkdam Gazetesinde Çanakkale Cephesi, s.340.

162) M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.130 (Aynı gün Esat Paşa I. Çalışmalar Bey'e de gümüç

muharebe imtiyaz madalyası vermiştir).

Enver Paşa ile M. Kemal'in arası hiç sıcak olmamıştır. Ama bu konudaki iddia ve söylentilerin büyük bölümü abartılı, bazıları gerçek dışıdır. Bu söylentiler yabancı yazarları da etkiliyor. Alan Moorehead'ı da etkilemiş, kitabını bu ilişki hakkında gerçeğe aykırı sahnelerle süslemiştir. Mesela s.328-329. Tarih geçerli belge ve tanıklara dayanılarak yazılır. Dayanılmazsa yazılan tarih değil masal olur. Moorehead'de de masal paragraflar var.

341 Diriliş / Çanakkale 1915

163) G. Çalıglar, Atatürk'le Gökbuçuk Yılı, s.38. 163a) Çanakkale 1915 Kanlısirt Günlüğü, s.41.

164) ATAĞE, Çanakkale 2, s.184-211; F. Altay, s.97-98; Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez, çevirmen Günay Salman'ın babasının anılarına dayanarak eklediği not, s.226; G. Artuç, Çanakkale 1915, s.223 vd.; G. Göncü-g. Aldoğan, Siperin Ardı Vatan, s.86-89; Kadri Perk, s.71 vd.; g. Yazman, Türk Çanakkale, s.115 vd.; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s.187-190; Binbaşı Burhanettin, 14 Mayıs-19 Mayıs Olayları, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı, s.113-135; Liman von Sanders, s.101; N. Steel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.124; Frank Knight, s.37; Alan Moorehead, s.230 vd.; her birliğin kayıpları hakkında ayrıntılı bilgi: ATAĞE, Çanakkale 2, s.211.

Düşmanın kaybı yaklaşık 600 kişiydi (160 ölü, 468 yaralı). Bugün bir rastgele kurşun güleryüzlü saka eri J. Simson'un hayatına son verdi.

Bu taarruz hakkındaki eleştiriler Göyle özetlenebilir: Ağır topçu yokken bu taarruza kalkışılması yanlıştı. Taarruz planı incelikten, hesaptan yoksundu. Ciddi, ayrıntılı bir hazırlık yapılmamış, birliklerin yeni yerleşime uymalarına fırsat verilmemişti. Taarruz genel olarak cephe boyunca kaba bir yükleniş oldu, felaketle sonuçlandı.

Liman Paşa anılarında bu savaş için Göyle diyor: "...Bu taarruzun benim tarafımdan yapılmış bir hata olduğunu kabul ederim. Bu hata, düşmanın kuvvetini iyi takdir edememekten ileri gelmişti." (s. 102) Bu tek hatası mı? Bunu itiraf edince öbür hatalarından aklanmış mı oluyor?

165) A. Zeki Soydemir Milli Mücadele'de Tümen Komutanı, ilerde milletvekili.

166) M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.146.

167) Etin kilosu 12-14 kuruş, soğanın okkası 8 kuruş, zeytinyağı 15 kuruş. Savaş öncesi fiyatların birkaç katı.

167a) Bu savaş zenginleri ile sade halkın hayatı hakkında yazı çok. Önemli biri: H. Ziya Uçalıgil, Saray ve Ötesi, 3. c, s.160-162.

168) Liman von Sanders, s.100-101; E. Mütercimler, Gelibolu 1915, s.151-152.

169) Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s.64-72; Fatma Nesibe Hanım'ın konuşması esas alındı, o döneme ilişkin bazı kadın yazılarından küçük alıntılarla birleştirildi. Fatma Nesibe Hanım'ın bir başka konuşması için: Tarih ve Toplum dergisi, Mart 1994.

170) Destanın tamamı: Halil Ersin Avcı, Çanakkale Ruhu, s.155 vd.; Bo-yabatlı Mustafa'nın ailesi hakkında bilgi: Hüseyin Akın, Milli Gazete, 28.11.2007; destanın başı ve sonu: Üç yüz otuz, sözüm hakkın kelamı* Padişahın geldi büyük selamı Enver Beyin düşman kırmak meramı

Bo-yabatlı Ömer oğlu Mustafa Yazdı bu destanı girerken safa Muradı gitmektir arşı tavafa. ') 1330 = 1914

170a) Gkmal iğlerinin aksaması cephede birçok sorunlara yol açtı. Mesela 20 Haziranda Seddülbahir'de tüfek başına 180 fişek, sahra topu başına 200 mermi kalmıştı. Silah noksanı başlamıştı. 2. Tümenin 5.

Alayında 2.000 askere karşı 700 tüfek vardı. Asker çehit ya da yaralıların silahlarını alarak savaşa katılabiliyordu (Kadri Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.80).

Ordu zaten bolluk içinde değildi. Güyce darlığa düştü.

171) Otto Hersing, Çanakkale Denizaltı Savaşı, s.42-44; N. Gülen, Dünden Bugüne Bahriyemiz, s.308; M. Çulcu, Gkdam Gazetesinde Çanakkale Cephesi, 1. c, s.364; Thomazi, s.82; sadece 71 denizci ölmüştür.

F. Altay diyor ki: "Esat Paşa denize dökülenlerin toplanabilmesini kolaylaştırmak amacıyla topçularımıza ateş kestirecek kadar büyük bir insanlık örneği gösterdi." (On Yıl Savaş ve Sonrası, s.106)

172) Savaş Kurulu üyeliği sürecektir (George H. Cassar, Çanakkale ve Fransızlar, s. 197). İkinci Dünya Savaşı'na kadar Bakan olamadığı hakkındaki bilgi yanlıştır. 1917'de Cephane Bakanı olarak hükümete girecek, Harbiye, Sömürgeler ve Maliye Bakanlıklarında bulunacaktır. Sakarya Savaşı sırasında Sömürgeler Bakanıydı (Bilal N. gimçir, Sakaryadan İzmir'e, s.243). Siyasi hayatı hiç kesilmemiştir.

Churchill'in, Enver Paşa'nın oğlu Ali Enver'e "Senin baban benim siyasi hayatımı tam yirmi yıl geriye attı" dediği dayanaksız bir yakıştırmadır (ğ.S. Aydemir, Enver Paşa, 3. c, s.220).

172a) Hanımlar cephe gerisindeki sahra hastanelerinde de gönüllü hemşirelik ve hastabakıcılık yapmışlardır. İstanbul'a gelen yaralı sayısının çok artması üzerine hastane ve yatak sayısı yetersiz kalmıştı. Bazı hanımlar evlerinin tümünü ya da bir bölümünü hastaneye çevirdiler. Çeşitli semtlerde böyle 14 hastane açıldı (Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s.73, dipnot 73).

173) Otto Hersing, Çanakkalede Denizaltı Savaşı, s.47-49.

174) Halis Ataksor, Çanakkale Raporu, s.201.

175) Otto Hersing'in anılarını çeviren Bülent Erdemoğlu buranın Orak Adası'nın karđısındaki bir koy olduğunu belirtiyor. U-21 5 Haziranda Ğstanbul'a geldi. Sevgiyle karđılandı. Halic'e girdi. Uzunca bir bakımdan sonra 5 Temmuzda Boğaz'dan çıktıp Carthage adlı bir Fransız yük gemisini batırdı, geri döndü. Kasım 1915'te yeniden Ege'ye çıkararak Türkiye'den ayrıldı (Otto Hersing, Çanakkale Denizaltı Savağı, s.52-64).

Bu kahraman kaptanı saygıyla anıyoruz.

176) ATAğE, Çanakkale 3, s.III.

177) Toprak altında kazılan tünel karđı yanın siperlerinin altına kadar uzatılıyor, tünelin sonuna yığılan patlayıcı madde patlatılarak siperler yıkılıyor. Bu durumdan yararlanılarak baskın yapılıyor, saldırıya geçiliyor vb. Tünelin çapı bir insanın sürünerek geçebileceği kadar. Ğnsan boyu yüksekliğinde değil. Bu nedenle lağım deniliyor.

177a) Esat Pağa, Çanakkale Savağı Hatıraları, s.118; Cahit Önder, Atatürk'ün Silah Arkadağları, Yağayan Çanakkaleli Muharipler, s.21-22.

178) Mülazım Mehmet Sinan, Harp Hatıralarım, s.41.

179) Ğ. Çalığlar, Atatürk'le Ğkibuçuk Yıl, s.39; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.25, dipnot 3.

180) Alman ırkçılığını Hitler değil, Hitler'i Alman ırkçılığı yaratmığtır. Alman ırkçılığı Ğimdi de açık-kapah sürüyor.

180a) Ğngilizler Kocadağ'ın batı kısmındaki bu kesime bakan yüzüne Sa-rıbayır diyorlar. C.F. Aspinall-Oglander burayı Ğöyle anlatmaya çalığıyor: "Dereler ve sırtlar o kadar kıvrımlı, sık dikenli çalılıklarla dolu, dik ve pürüzlü idi ki barığ zamanında bile gündüz buralarda mükemmel bir haritaya sahip olmaksızın insanların dolağması çok güçtür. Sarıbayır sırtlarının batı yamaçları birbirinden derin uçurumlarla ayrılmığ birçok korkunç eğri büğrü sırtlarla desteklenmiğti." (2. c, s.200 vd.) Bu geniğ ve karıçık kesimde Ğu beğ kuru dere ya da dere yatağı var: En doğuda Sazlıdere, Çaylakdere, Ağıldere, Kayacıkdere ve en batıda Azmakdere. Bu geniğ, karıçık kesimi Sazlıdere-Ağıldere kesimi diye anacağız. Olaylar çoğunlukla bu iki dere yatağı arasında geçecek.

181) M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.5; M. Kemal Kuzey Grubuna yazdığı yazılarda olacakları Ğağrtıcı bir öngörü ile ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır (Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, özellikle s.8'deki 27.3.1331 günlü yazı ve öteki yazılar).

182) N. Gülen, Dünden Bugüne Bahriyemiz, s.317; A. Esenkaya, "Çanakkale Muharebelerinde Ğtilaf Devletlerinin Savağ Hukukuna Aykırı Davranığları", Çanakkale Arağtırmaları Türk Yıllığı, sayı 4, say Dördüncü Bölüm Notları 343

fa 55, 78-79; geminin hastane gemisi olduğunu, bu olaydan dolayı Kızıllaç Merkezi'ne yapılan Ğikâyet kanıtıyor (A. Esenkaya, a.g.y., s.79).

183) Ğngilizlerin insanlık ölçüleri farklıydı. Kendilerinden olmayanlara farklı davranılabilirdi.

Uçakları da sürekli Türk sargı yerlerini, hastaneleri bombalıyorlardı. Nasmith iki gemi daha batırdıktan sonra 8 Haziranda Mondros'a döndü. Victoria Cross niğanı ile ödüllendirildi.

Yerine ikinci kez Kaptan Boyle'un komutasındaki E-14 Marmara'ya girdi. Onu E-12, Haziran sonunda E-7 izleyecek. E-7 de İstanbul limanına girdi, Galata rıhtımında yük yüklenen mavnalara, cephane yüklendiğini sanarak hücum etti. Torpil rıhtıma çarparak patladı. Yine panik yarattı. 17 Temmuzda kıyıya yaklaşıarak İstanbul-İzmit demiryolunu topa tuttu. 24 Temmuzda E-14 üçüncü kez Marmara'ya girdi, 12 Ağustosta çıktı, 5 Ağustosta E-11 girdi. Bu denizaltının yine büyük zararlar verdiğini göreceğiz (N. Gülen, Dünden Bugüne Bahriyemiz, s.321-323; ATAğE, Çanakkale 3, s.508 vd.).

184) M. Kemal bu kesimde gerekli önlemleri alır. Girişteki tepelerde dayanak noktaları, biraz geride berkitilmiş siperler hazırlatır (Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.4).

Arıburnu cephesinde birinci hatta kuzeyde 19. Tümen, güneyde 16. Tümen kalır. Ortadaki 5. Tümen Kuzey Grubu ihtiyatı olarak geriye çekilir.

Kabatepe ile Arıburnu arasına da, kısa bir süre sonra, dördüncü tümen olarak Kuzey Grubuna bağlanan 9. Tümen gelecek.

185) ATAğE, Çanakkale 3, s.29; Türkler: 9. Tümen 7.000 kiğisi, 12. Tümen 8.600 kiğisi, Güney Grubu ihtiyatları 3.000 kiğisi, toplam 18.600 kiğisi; taarruza General Hamilton'a göre 24.000 İngiliz katılacaktır (ATAğE, Çanakkale 3, s.34) + 10.000 Fransız (G. Göncü, g. Aldoğan, Siperin Ardı Vatan, s.93), toplam 34.000 kiğisi.

186) R.R. James, Gelibolu Harekâtı, s.300.

186a) İkisinin topu hasar gördü, birinin lastikleri parçalandı. Zırhlı araçlar geri çekildi. Bir iğe yaramadılar (N. Steel-R Hart, Yenilginin Destanı, s. 138).

187) Bu taarruzların bir yararı olmayacak, buna karşılık Anzaklar çokça kayıp vereceklerdi.

Anzaklar sağ kanatta ilk hamlede iki Türk siperini ele geçirmişlerdi. 27. Alay Komutanı Gefik Bey üç kişilik bir fedai bomba ekibi kurdu. Bombacılar karanlıkta bu siperlere sessizce yaklaşmayı başardılar.

İlk siperdeki iğgalcileri, hiç beklemedikleri bir anda, el 343 Diriliğ /Çanakkale 1915

bombası yağmuruna tutarak yok ettiler. Siperler geri alındı (Gefik Beyin raporu: ATAğE, Çanakkale 3, s.567 vd.).

Bu siperlerde ilk kez siper periskopları (gözetleme aygıtları) ele geçti. Türkler bu aygıtı ilk kez görüyorlardı (ATAğE, Çanakkale 3,

s.41-42).

188) 3. Kirte Savaşı için genel: ATAğE, Çanakkale 3, s.27 vd. ve 3. ciltteki 4., 5., 6., ve 7. ekler; K. Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.76-80; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.54 vd.; N. Steel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.135 vd.

19 Mayıs'ta Arıburnu'nda büyük kayıp veren 2. Tümen dinlenmesi ve bütünlenmesi için Seddülbahir'e alınmıştı. Gıhtiyat olarak geride bulunuyordu. Gerekince savaşa yine coşkuyla katılmış, kaybedilen siperlerin geri alınmasında büyük hizmeti geçmiştir (K. Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.78). 188a) şimdi burada, bu destan için dikilmiş olan Sonok Anıtı bulunuyor.

189) Girmeyi başaran birlik İngiliz 42. Tümenidir. Türk cephesinin 900 metre derinliğine kadar girmiştir. Harp tarihleri 'İngilizlerin bu kesimi güçlendirmek yerine yedekleriyle başka kesimleri destekleyerek' yanlış yaptıklarını belirtiyorlar (ATAğE, Çanakkale 3, s.59). Örnek olarak Yenilginin Destanı: "Türklerin oluşturdukları dinamik direnme, hattın (cephenin) ortasındaki ilk başarıların uyandırdığı umutları söndürmüştü. (...) Belki de Hunter Weston bir başarıyı kaçırmıştı. Başarıyı desteklemiş olsaydı Alçıtepe köyünün ötesindeki Alçı Tepe'nin yamaçlarına varabilirdi." (s.140) Sonok Anıtı Kadri Perk bugünün olağanüstü kahramanlarından üçünün adını veriyor: Astsubay Hüseyin Hüsnü, Hüseyin oğlu İsmail Onbaşı, Er İbrahim oğlu Ramazan (s.79).

190) Olayı Korgeneral Arif Tanyeri anlatmış, N. Hakkı Uluğ not etmiş ve yazmıştır. N. Hakkı'nın yazısında bazı boğluklar, karışıklıklar var. Yazının genel akışına uygun olan bölümlerinden yararlandım: N.H. Uluğ, Çanakkale Destanının Ellinci Yılı, s.114-124; F. Gündoğan, Çanakkale Savaşları, s.215-216.

191) Türk kaybı: 3.000 şehit + 6.000 yaralı, biraz da esir = 9.000 kişi ATAğE, Çanakkale 3, s.72-73); Birleşik Ordunun kaybı: İngiliz kaybı 4.500 + Fransız kaybı 2.000 = 6.500 kişi (C.F. Aspinall-

Oglander, 2. c, s.66).

Yahya Çavuş da bu savağın ilk günü sağ kanatta ağır yaralanmış, Eceabat hastanesine kaldırılmış,
5

Ağustos günü Gëhit olmuştur (Cemalettin Yıldız, Seddülbahir Kahramanları, s.77). Gaziantep kahramanlarından ve Atatürk'ün yakın arkadaşlarından Kılıç Ali Bey (Asaf) de bugün Alçı Tepe'de ayağından yaralandı. İstanbul'a gönderildi.

192) ATAğE, Çanakkale 3, s.82 (7 Haziran günlü Ordu emri).

193) Geri çekilmeyi önermesi: K. Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.78; Thauvenay'ın İstanbul'a yollanması: ATAğE, Çanakkale 3, s.84; yarattığı sorunlar: ATAğE, Çanakkale 3, s.83, 88, 97; Liman Pağa'nın Güney Grubu yönetiminden memnun olmayışı: ATAğE, Çanakkale 3, s.84 vd. ve ekler.

193a) Jenny Macleod, Gelibolu'nun Öteki Yüzü, s.168; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.69-80. 193b) Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.317.

194) Nazmi Bey, Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü, s.76 (9 Haziran 1915).

195) M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.8-15 (yazışmaların sön bölümü ve söz konusu konuşma); G. Çalışlar, Atatürk'le Gëkibuçuk Yıl, s.42.

196) Dayanak: Liman Pağa'nın 30 Mayıs 1331 (13 Haziran 1915) günlü, Harbiye Nezareti Muamelat-ı Zatiye Müdürlüğüne yazdığı yazı. Liman Pağa Halil Sami Bey'i 'yetersiz ve sağlıksız olduğunu ileri sürerek zorunlu izinle İstanbul'a gönderdiğini açıklıyor, daha kolay bir göreve verilmesini ya da emekli yapılmasını öneriyor (Bu belge için Gşmet Gërgülüye teşekkür borçluyum). Harbiye Nezareti Halil Sami Bey'i emekliye ayırmıştır.

Hastalığı uzun sürmüş olmalı ki bu işleme 20 Eylül 1924 günü itiraz edebilmiş, dilekçesinde 'hastalığı nedeniyle Milli Mücadeleye katılmadığını' belirtmiştir. 196a) 1 Temmuz kadar İstanbul'a 56.394

yaralı yollanacaktı (E. Mütercimler, Gelibolu, s.66).

197) Rapor aldığı halde köyüne gitmeyip birliğine dönen asker az değildir (C. Erikan, Çanakkale'de Türk Zaferi, s.58); Çanakkale'de 8 doktor ölmüştür, ikisi Gëhit. Gëddiaların tersine, Gëhit olan Tıbbiye öğrencisi yoktur (Dr. Fatma Özlen, Çanakkale'de Tıbbiyeli gëhitler, Bir Efsanenin Analizi, www.

galipolil915. org).

198) Gelibolu yarımadasından Boğaz'a dökülen bağılıca dereler: Morto Koyu'na akanlar: Kirte deresi, Kanlıdere; Boğaz'a karığanlar: (Gü

345 Diriliğ / Çanakkale 1915

neyden kuzeye doğru) Kerevizdere, Domuz deresi, Tenker deresi, Soğanlı dere, Havuzlar deresi.

198a) Direnek noktası: siperler, varsa tel örgülerle çevrili, birkaç makineli tüfekle donatılmış egemen bir nokta.

199) Taarruzdan kaç gün önce bombardımana başladıkları hakkındaki bilgiler çelişkili. Bir gün ile üç gün arasında değişiyor. Kadri Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.80; İbrahim Artuç, 1915 Çanakkale Savaşı, s.246; ATAĞE, Çanakkale 3, s. 122, s.595 (2. Tümen Komutanının savaşı raporu).

Fransızların kullandığı mermi sayısı: 7,5'lik toplar 28.000, 6,5'lik toplar 10.000, ağır toplar 2.700, siper havanları 700 mermi atmışlar (K. Perk, s.80; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.96); dakikada 150 mermi atıkları hakkında bilgi: ATAĞE, Çanakkale 3, s. 142 (Liman Paşa'nın Bağıkomutanlığa raporu). Savaşı

mı bu, vahşet mi?

200) Kadri Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s. 178; Yüzbaşı Kemal Bey ertesini günü hastaneye yetiştirilir. 26 Haziran sabahı Gheitlik rütbesine yüksелеcektir. Mezarı Havuzlar gheitliğindedir.

Savunduğu tepeye, adını ebedileştirmek için Kemalbey Tepesi adı verilmiştir.

201) ATAĞE, Çanakkale3, s.115-136; C. F.Aspinall-Oglander, 2. c, s.94-98.

Türk kaybı 6.000, Fransız kaybı 2.500'den fazla. Türk kaybının büyük bölümü yoğun ve uzun bombardımandan dolayı. 2. Tümen birkaç gün sonra Asya yakasına sevk edilir.

202) Charles F. Roux, Çanakkale'de Ne Oldu?, s. 130.

203) Charles F. Roux, Çanakkale'de Ne Oldu?, s.131-133.

204) Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, 1. c, s.325; Şaki: haydut.

205) Aktaran M. Bardakçı, Hürriyet, 21.9.2003; arşın: yaklaşık 70 cm. uzunluğunda bir Osmanlı ölçüsü.

206) İngiliz ve Fransız bayrağı altında dövüştürülen Hindistanlı ve Kuzey Afrikalı Müslüman askerleri Türk ordusuna katılmaya çağırın bildiriler de attı. Cihat fetvası ve bildirisi bir işe yaramamıştı, bu yarar mıydı? İngilizler zaman zaman Türkleri teslim olmaya çağırın bildiriler atıyorlardı siperler üzerine. İki yanın bildirilerinin hiçbir etkisi olmamıştır.

207) İngilizler bu savaşta bu sayıyı aşarak 16.260 mermi kullanırlar (C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.

100, 4 sayılı dipnot).

208) İ. Güralp, Çanakkale Cephesinden Filistin'e, s.54.

209) Sığındere Savaşları hakkında genel: ATAğE, Çanakkale 3, s. 141 vd.; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.98-112; G. Göncü-ğ. Aldoğan, Siperin Ardı Vatan, s.97 vd.; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s.198 vd.

210) Charles F. Roux, s.140 vd.; Gouraud, Türkler ve Atatürk ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi: Sermet Atacanlı, Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları, s.202-262 (Bu bölümde 'Çntepe topları' hakkında bilgiler de var).

211) Taarruzun öncüsü olan 70. Alay 3. Tabur Komutanı Binbaşı Reşat Çiğiltepe yaralanır ama görevini bırakmaz. Zorlukla geri gönderilir. Rahmetli Çiğiltepe 27 Ağustos 1922'de görevini söz verdiği saatte yerine getiremediği için intihar eden 57. Tümen komutanıdır; bu taarruzda 3. Tabur imamı Hüseyin Efendi de ön safta yer almıştır (ATAğE, Çanakkale 3, s.181; Kadri Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, menkıbeler bölümü, s.171 vd.).

212) ATAğE, Çanakkale 3, s.175, 177, 178.

213) Hiçbir aşamada geri çekilmeyi düşünmemesi, çekilmeyi düşünenlere kesinlikle karşı çıkması, Liman Paşa'nın artılarının en önemli-sidir.

Weber Paşa'nın geri çekilme emri ve sonrası hakkında: ATAğE, Çanakkale 3, s.209-210; gevki Yazman, Türk Çanakkale, s.141.

214) Faik Paşayı Güney Bölgesi gerisinde ihtiyat birliği olarak kurduğu 2. Kolordu, sonra da Saros Grubu Komutanlığına getirecektir. Faik Paşa Çanakkale'den sonra atandığı Doğu Cephesinde 1916'da Şehit olur.

215) ATAğE, Çanakkale 3, s.205-207; G. Artuç, 1915 Çanakkale Savaşı, s.249; 28-30 Haziran arası İngiliz kaybı 3.800 kişi (C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.108, 2 nolu dipnot); daha sonraki kayıpları hakkında bilgi yok; savaşın akışına bakarak, bunun 1.200 kişi olduğunu tahmin ettim: 3.800 + 1.200 = 5.000 kişi.

Çanakkale Savaşı'nda en çok kayıp verilen, en kanlı savaşlar Sığın-dere savaşları olmuştur.

216) Sığındere Sargı Yeri şehitliği Sığındere'nin kuzey kesiminde, Alçı-tepe köyünün batısındadır.

Buranın biraz güneyinde Nuri Yamut Sığındere şehitliği var. Nuri Yamut Paşa, teğmen olarak Çanakkale Savaşı'na katılmıştır. Gelibolu'da 2. Kolordu Komutanıyken Sığındere Şehitleri için burayı yaptırmaya başlamış, ödenek bitince tek evini satarak bu Şehitliği tamamlamıştır. Ona da Şehitlerimize de rahmet olsun!

Sargı yerinin İngiliz donanması tarafından ateş altına alınarak burada binlerce yaralının öldüğü hakkındaki iddia, gerçek dışıdır. Tarihe yalan katmadan duramıyoruz.

217) İngiliz Resmi Tarihi bu insanlığa ve gerçek askerliğe aykırı tutumun nedenini Göyle açıklıyor: Cesetler toplanır ve aradaki alan temizlenirse, Türkler taarruz ederlermiş. Oysa İngiliz askeri yor 346 Diriliş / Çanakkale 1915

gun, cephane de kısıtlıymıŒ. General Hamilton ateŒkes önerisini bu yüzden kabul etmemiŒ (C.F.

Aspinall-Oglander, 2. c, s.112). Gazla yakmaları: Mülazım Mehmet Sinan, Harp Hatıralarım, s.40; savaŒ alanının durumu: Prof.Dr. Abdülkadir Noyan'ın anıları, C. Yıldız, Seddülbahir Kahramanları, s.158-159).

Bu acımasızlıkları yaŒayan Türkler sömürgeci ahlakını her gün biraz daha iyi anlıyor ve uyanıyorlardı.

Tarihi anlayarak okuyup öğrenenler bu uyanıklığı sürdürüyorlar. Çanakkale'yi insan akılı ve emeği olmadan kazanılmıŒ bir zafer sananların uyanmaları ise çok zor. Onlar rüya âleminde yaŒıyorlar.

Türkiye dıŒında, Müslüman devletler ve toplumlar akılcı eğitime önem vermedikleri için her açıdan geriler, sömürölüyorlar, karıŒıklık içinde yaŒıyorlar, demokrasiden uzaklar, insanlık ailesine yazık ki hiç bir katkıları yok. Batının buluşları ile yaŒıyorlar. Biz de azar azar akılcı eğitimden uzaklaŒmaktayız. Birçok aydınımız, bilim adamımız, yazarımız, politikacımız, hatta bazı öğretmenlerimiz bunun nasıl bir facia olduğunun farkında değil. Olaylara günöbirlik bakıyor, tarihten ibret alarak ileriye göremiyorlar. Osmanlı akılcı eğitimin önemini kavramadığı için durakladı, geriledi, çöktü ve öldü. Bunu hiç unutmamak gerek!

218) ğerif Güralp, Çanakkale Cephesinden Filistin'e, s.53.

219) Almanlar arası entrikalar, çekiŒmelerle ilgili hikâyeler sayısız. İkinci büyük çıkarmanın eğiğinde Berlin, Ğstanbul'daki Alman çevresinden yapılan Œikâyetler üzerine Liman PaŒa'yı geri çağırarak, Liman PaŒa silahtan daha iyi kullandığı kalemi sayesinde yerinde kalmayı baŒaracaktır. Bu ilginç hikâye için: Liman von Sanders, Türkiye'de BeŒ Sene, s. 107 vd.

220) Vehip PaŒa'nın emrinde ikiŒer tümenli iki kolordu vardı. Birinin komutanı Alman Trommer PaŒaydı, ikinci kolordunun komutanı Fevzi (Çakmak) PaŒaydı. Trommer PaŒa Türk cephesinin sağ kanadından, Fevzi PaŒa sol kanadından (doğu) sorumlu olacak.

221) Enver PaŒa bu dönemde de daha yeni savaŒtan çıkmıŒ ve çok ağır kayıp vermiŒ olan Güney Bölgesinde yeni bir taarruz yapılmasını telkin etmektedir (ATAĒE, Çanakkale 3, s.224-225, Enver PaŒa'nın emrinin 3. maddesi); Liman PaŒa da Vehip PaŒa'yı taarruza zorlayacak ama Vehip PaŒa kabul etmeyecektir (ATAĒE, Çanakkale 3, s.303-304).

221a) Söz konusu yeni tümenler Lord Kitchener'in Ağustos 1914'teki çağrısına katılan gönüllülerden oluğuyordu. 10 ay eğitim görmüŒlerdi. A. Oglander diyor ki: "Subaylar Ğngiliz kahramanlığının çiçeği idiler." Tugay ve tabur komutanları, yaŒ ve kıdem aranılan baŒlıca Dördüncü Bölüm Notları 346

nitelik olduğu için, elli yağını geçkin subaylardı (C.F. Aspinall-Oglander, 2. c., s.155). 221b) Kurul üyeleri: Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi Tarıöver, Ömer Seyfettin, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Celal Sahir Erozan, Ali Canip Yöntem, Ğbrahim Ala-addin Gövsa, Hıfzı Tefik, Hakkı Süha, besteci Rauf Yekta, ressam Ğbrahim Çallı, Yusuf Razi, Müfit Ratıp, Nazmi Ziya, Muhittin, Se-lahattin (ATAĒE, Çanakkale 3, s.599-601, gezi ile ilgili resmi

rapor).

Hava değişim raporuyla köylerine dönen erlerden bilenler, izinle Ğstanbul'a giden subaylar M. Kemal adını yaymaya baçlarlar. Bu geziden sonra M. Emin Bey Tan Sesleri adlı uzun Ğiirinde M. Kemal'in adına yer verir: Ey bugüne Ğahit olan sarp hisarlar/ Ey kahraman Mehmet ÇavuĞ siperleri/ Ey Mustafa Kemallerin aziz yerleri/ Ey toprağı kanlı dağlar, yanık yerler. 221c) Emin EriĞiril, Ğslamcı Bir Ğairin Romanı, s.241 vd.; Kurul Kuzey ve Güney Bölgelerini ziyaret edip 23 Temmuzda Ğstanbul'a dönecektir.

222) Bu savağa Ğngilizler Kanlıdere Savağı, Fransızlar bütün taarruzlarını dikkate alarak, BeĞinci Kerevizdere Savağı diyorlar. Savağ hakkında genel olarak: ATAĞE, Çanakkale 3, s.238 vd.; C.F.

Aspinall-Oglander, c. 2., s.113 vd.

Güney Grubu'nun yerleĞik hale geçtiği zaman, genel kuvveti yaklaşık 45.000 kişi olacak (ATAĞE, Çanakkale 3, s.228). 222a) ATAĞE, Çanakkale 3, s.247.

223) Miralay Süleyman Ğakir, Cepheden Hatıralar (6. Tümen Komutanı), s. 110; ATAĞE, Çanakkale 3, s.250; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Haraketleri, s.202.

Türklerin kaybı 9.500, Ğngiliz ve Fransızlarınkı 4.000 (ATAĞE, Çanakkale 3, s.251, 254; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.128). Alçı Tepeyi ele geçirmek için yaptıkları üç taarruzda Ğngilizlerin toplam kaybı 12.300, Fransızlarınkı 4.600, toplam 16.900. Ama Alçı Tepe hâlâ Ğstanbul kadar uzak.

12 Temmuz günü bir top mermisi 1. Fransız Tümeni karargâhına düĞmüĞ, Tümen Komutanı ile Kurmay Bağkanı ölmüĞtür (Charles F. Roux, s.155).

224) Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s. 170; bu haberi veren Kadınlar Dünyası yazarı soruyor:

"Ecnebi Madam böyle derse, bu tedbire müracaat ederse, biz Osmanlı hanımları mitralyözle mi sokağa çikalım?"

Sokağa çıkan kadın laf atılmayı, rahatsız edilmeyi, tacizi hak etmiĞ sayılıyordu. AnlayıĞ böyleydi.

Kimse de bu ilkelliği durdurmak için

347 DiriliĞ / Çanakkale 1915

bir Ğey yapmıyordu. Cumhuriyet kadınlar konusunda utandırıcı bir miras devralmıĞtır. Ğimdilerde bu anlayıĞ adım adım geri geliyor.

225) Liman Pağa Esat Pağa'nın bu olayı önemsemediğine anılarında değiniyor. Ama kendi de bu olayı iyi değerlendirmemiĞtir. Bunun bir çıkarma yapılacağını belirtecek yeterli bir alamet olmadığını ya-zıyor. Akıllı yine Saros'a takılı (Liman von Sanders, Türkiye'de BeĞ Sene, s.106). Ama Kurmay Bağkanı Kâzım Bey'in konuğmasından buranın savunmasını üzerine almadığı için Liman Pağa'nın M. Kemal'e içerlediği anlaçılıyor (F. Altay, On Yd Savağ ve Sonrası, «.109).

225a) Gsmail Çolak, Çanakkale'nin Kahraman Mekteplileri, s.22; bazı kitaplarda on binlerce üniversite, lise öğrencisi Çehit olmuÇ gibi çarpıcı iddialar yer alıyor. Bu doğru değil. Çok abartılı bir iddia. Bu konuda ciddi, güvenilir bir araştırma var: Osman Kafadar-Ahmet Esenkaya, "Çanakkale Savaşlarında Kaybedilen Eğitim GörmüÇ Nesiller Üzerine Düğünceler ve Öneriler", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, sayı 2, s. 135 vd.

226) ATAgE, Çanakkale 3, s.264, 269, 272, 297, 273.

227) Veliht: PadiÇahın ölümü ya da tahttan indirilmesi halinde, padiÇah olacak Çehzade.

228) Veliht adına konuÇan kimse Ayandan Hüsnü PaÇa'dır. Veliht buradan Seddülbahir'e geçer.

Güney Bölgesini ziyaret edip Çstanbul'a döner. Bir süre sonra ruhsal sorunları artacak, intihar edecektir (Ç. ÇalıÇlar, Atatürk'le Çkibuçuk Yıl, s.47-48; F. Çakmak'ın Günlükleri, 1. c, s.330; Veliht ve hastalığı hakkında bilgi için: Lütfi Simavi, Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.220 vd.; Ali Fuat Türkgeldi, Görüp Çittiklerim, s.119-120, eğitimsizlikleri hakkında, s.124).

229) ATAgE, Çanakkale 3, s.284-291; 8. Kolordunun Komutanı General Hunter Weston hastalanır, yerine geçici olarak 42. Tümen Komutanı General W. Douglas getirilir, sonra da İngiltere'den gelen General F.C. Davies.

229a) 25 Nisan-1 Ağustos günleri arasında BirleÇik Ordu'nun kaybı yaklaşık 75.000 kiÇiydi. Bunun 25.000'i Fransızdı. Türk zayıatı yaklaşık 115.000 kiÇiydi. Bunun 35.000 kadarı Çehitti (G. Göncü-ğ.

Aldo-ğan, Siperin Ardı Vatan, s. 104). Çstanbul'a yollanan yaralılarından Çstanbul tarafındaki hastanelerde Çehit olanlar Edirnekapı Çehitliğine gömülüyordu. Bu Çehitlikte 20.000'den fazla Çehidimiz var. Anadolu yakasında Çehit olanların Karacaahmet mezarlığında toprağa verildiklerini sanıyorum.

230) ATAgE, Çanakkale 3, s.280-281.

Dördüncü Bölüm Notları 347

231) Bu konferans 1913 yılında, kapitülasyonlar kaldırılmadan önce verilmiÇtir. Konferansı yeni duruma göre, bu konudaki yazılardan alıntılar da yaparak düzenledim (Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s.264 vd.). Kadınlar Dünyası dergisinde bu konuda kadınlarımızın bilgi ve bilinç düzeyinin yüksekliğini yansıtan çok ilginç yazılar var; milli ekonomi konusunda: Zafer Toprak, Türkiyede Milli Çktisat 1908-1918.

232) N.E. Yıldız-C. Yıldız, Arıburnu Kahramanları, Emin Çöl'ün Anıları, s.191-192; Emin Çöl yazmasa bu ince, Çefkatli, yurtsever Mü-refte Hanımlarını bilmeyecektik. Mürefte'de acaba bu hanımların anısı yaÇatılıyor mu?

233) ATAğE, Çanakkale 3, s.284, 288.

Beşinci Bölüm

1) 2 Ağustosta Anzakları güçlendirmek için Arıburnu'na 7.000 asker ve 40 top çıkardır. Anzakların gücü 37.000 kiĞi eder (C.F. Aspinall-Oglander, 2.c, s.172).

2) Bundan sonra 4/5 Ağustos gecesi 3.200, 5/6 Ağustos gecesi 2.800, 7 Ağustos sabahı 1.900 kiĞi çıkarılacak = 17.900 kiĞi (ATAğE, Çanakkale 3, s.289); bunun için ayın doğmasından önceki karanlık saatleri seçmişlerdi. Ayrıca 450 ton yiyecek ve 200 katır da çıkarıldı.

3) ATAğE, Çanakkale 3, s.284-299.

3a) Sağ kesim, Kolordu Komutanı Trommer PaĞa, 1. Tümen Komutanı Yarbay Cafer Tayyar Eğilmez, 10. Tümen Komutanı Yarbay Sela-hattin Köseoğlu; sol kesim: Kolordu Komutanı Fevzi Çakmak, 13.

Tümen Komutanı Albay Havik, 14. Tümen Komutanı Yarbay Kâzım Karabekir.

4) ATAğE, Çanakkale 3, s.313.

5) Milli Mücadele sırasındaki iğgalciler de, isyancılar da temiz savağmadılar. ğimdi de teröristin uyduğu hiçbir insanca kural, değer yok.

5a) ATAğE, Çanakkale 3, s.327.

6) C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.184-194.

İngiliz kaybına bir örnek: Taarruza 3.000 kiĞiyle bağlayan 88. İngiliz Tugayı bugün 2.000 askerini kaybetti (C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.189; ATAğE, Çanakkale 3, s.316). Genel kaybı sonda vereceğim.

6a) "47. Alayın 1. Taburunun büyük kısmı, 3. Taburunun hemen hemen hepsi Ğehit düğmüğtü. 2.

Taburdan da ancak 50 yaralı ercik kalmıŒtı." (Esat PaŒa, Œanakkale SavaŒı Hatıraları, s.253).

7) ATAĒE, Œanakkale 3, s.328 vd.; Anzaklar Kanlısırt'a Lone Pine/Tek Œam diyorlar. Anzaklar cephe yakınına taŒıdıkları obüs bataryasının yerini, Kızılhaç bayrağı çekerek sargı yeri gibi gösterip buradan savaŒa soktular. Bu temiz savaŒa aykırı bir tutumdu (ATAĒE, Œanakkale 3, s.334).

8) Liman PaŒa'nın yaveri Cari Mühlmán'ı okuyunca Œu anlaçılıyor: Liman PaŒa, Suvla çıkarması ve Sazlıdere kesimindeki hareketi öğrenince ilk dönemdeki kadar olmasa da yine panikle miĒ

BinbaŒı Tefik Bey

(Œanakkale SavaŒı, s.129). Düşman iki yere yüklenecek, iki yerde de yeterli birlik yok. Conkbayırı-

imentepe boĒ saydır, Suvla'da sadece 3.000 kiĒi var. Bu acı durum, orduyu askeri gereklere göre değil, takıntılara göre düzenleyip yerleğtirmenin kaçınılmaz sonucudur. Œu anda Asya yakasında 3, Saros'ta 3 tümen, güney bölgesinin gerisinde yedekte 2 tümen var. Toplam 8 tümen, 100.000 savaŒçı.

Bu tümenlerden biri Suvla'da olsa savaŒın gidiĒi bütünüyle değirdi.

9) M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.16; Ē. ŒalıĒlar, Atatürk'le Ēkibuuk Yıl, s.50; ATAĒE, Œanakkale 3, s.342.

10) Krokiye bakınız! Bu kesimdeki ilerleyiĒ ve atıĒmalar ile ilgili bir çok komutan, birlik ve yer (tepe, dere, bayır, sırt, dere yatağı vb.) adı var. Okuyanı bunaltmamak için olayı ana çizgileriyle yansıtaım.

10a) ATAĒE, Œanakkale 3, s.342; 2. Tabur 19. Tümen emrine, Sazlı-dere giriĒine yapılacak taarruzdan yarım saat önce saat 21.00'de yollanır. M. Kemal'in Conkbayırı'na yolladığı tabur, bu taburdur.

Conkbayırı'nın kurtuluĒunda bu taburun büyük katkısı olacaktır. Bu tabur bazı kaynaklarda T. Tabur'

olarak geçiyor. Yarbay Willmer'e de grubundan bir taburu Arıburnu kuzey kanadına yaklağtırması emredilir. Bu tabur da sol kolun ilerleyiĒini önlemekte yararlı olur.

10b) ATAĒE, Œanakkale 3, s.389, son paragraf.

11) KuĒatma hareketi ve Conkbayırı savaĒları bütün günler için genel: ATAĒE, Œanakkale 3, s.341 vd.; Cemil Conk, Conkbayırı SavaĒları, s.17 vd.; Ē. Artuç, 1915, Œanakkale SavaĒı, s.261 vd.; G. Göncü-Ē.

AldoĒan, Siperin Ardı Vatan, s.112; K. Perk, Œanakkale SavaĒları Tarihi, s.92; Ē. Yazman, Türk Œanakkale, s.154 vd.; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s.212 vd.; C.F. Asipanall-Oglander, 2. c, s.200 vd.; N. Steel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.176 vd.; A. Moorehead, s.372 vd.

Ēla) ATAĒE, Œanakkale 3, s.394, son paragraf.

12) Robert Rhodes James, Gelibolu Harekâtı, s.350-351; N. Steel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.154:

"Stopford'un seçilmesi Hamilton'un planlarına öldürücü darbeyi vuracaktı".

13) Çıkarma ve ilk günler için genel: ATAğE, Çanakkale 3, s.381 vd.; K. Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.98 vd.; ğ. Yazman, Türk Çanakkale, s.168 vd. C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.260 vd.; A. Moorhead, Çanakkale Geçilmez, s.349 vd.; Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü, s.223 vd.; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s.215 vd.

349 Diriliğ / Çanakkale 1915

14) Anafartalar Müfrezesi: Ğki piyade taburu, Gelibolu Jandarma Taburu, Bursa Jandarma Taburu, bir süvari bölüğü, bir istihkâm bölüğü, üç batarya (ATAğE, Çanakkale 3, s.354).

15) ATAğE, Çanakkale 3, s.390 (Çanakkale'de Türk ordusu böyle ta-kıntı bir ordu komutanı tarafından yönetiliyor, her gecikme binlerce can feda edilerek giderilebiliyordu).

ATAğE, Çanakkale 3, s.389'da özetle deniliyor ki: "Liman von Sanders Saros takıntısı yüzünden 19.

Tümen Komutanı M. Kemal'in Anafartalar bölgesinden gelebilecek bir tehlike konusundaki uyarısını önemsememiğti."

16) Ev, cami, köy, orman, insan yakma köklü bir Yunan âdetidir. Milli Mücadele'de çok kundakçılık yaptılar. Bağları bile yakarak kaçmığlardı.

17) ATAğE, Çanakkale 3, s.380-382; Türkler de 8 Ğehit, 12 yaralı vermiğlerdi.

18) Ğleri hatlara gelen 47. Alay Komutanı Binbağı Tefik Bey ile 15. Alay Komutanı Yarbay Ğbrahim gükrü Bey Ğehit oldular (ATAğE, Çanakkale 3, s.337); Tümen Kurmay Bağıkanı Yüzbağı Nazım Bey de ateğ hattına gelerek savağa katılmığtır (ATAğE, Çanakkale 3, s.376).

19) C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.215-219; A. Moorehead, s.374 vd.; Peter Weir'in Gallipoli filminin finalindeki bütün Anzak-ların biçildiğı hücum bu hücumdur. Taarruz ettikleri yerin adı Cesarettepe'dir, Anzaklar buraya Nek diyorlar.

N. Steel-P. Hart diyor ki: "Hiçbir Ğey elde edilemedi ve popüler tarihte bu olay, beceriksiz bir Ğngiliz komutanının Avustralyalıların yağamlarını boğuna harcadığı bir seferin simgesi oldu." (s. 179) 20) M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.19; Ğ. Çalığlar, Atatürk'le Ğkibuçuk Yıl, s.50; ATAğE Çanakkale Özet, s.192, kroki 53; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s. 214.

20a) M. Kemal Ğöyle düğünüyordu: "Düğman giriğimleri, 6 Ağustostan itibaren aynen vaki olmaya bağıladığı zaman, iki ay evvel maruzatımı takdir etmemekte ısrar edenlerin ne duyduklarını tasavvur edemem. Yalnız fikren hazırlanmamığ oldukları düğman hareketleri karğısında, pek eksik önlemlerle genel durumu ve vatanı pek büyük tehlikelere maruz bıraktıklarına olaylar tanık oldu." (Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.14-15)

21) ATAğE, Çanakkale 3, s.347-348; Cemil Conk, Conkbayırı Savaşları, s.17-18; F. Altay, On Yıl Savaş

ve Sonrası, s.108; G. Göncü-ğ.

Beğinci Bölüm Notları 349

Aldoğan, Siperin Ardı Vatan, s.113; Albay Kannengiesser'in anıları, aktaran: Cemil Conk, Conkbayırı Savaşları, s.20-21.

22) K. Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, s.96.

22a) General Hamilton raporunda diyor ki: "Taarruz kollarımız Türklere direnemeyecek kadar halsiz kalmışlardı. Buldukları yerleri korumakla yetindiler." (Aktaran: C. Conk, Conkbayırı Savaşları, s.40)

23) ATAğE, Çanakkale 3, s.390.

24) ATAğE, Çanakkale 3, s.398.

25) ATAğE, Çanakkale 3, s.349.

26) ATAğE, Çanakkale 3, s.349, son paragraf; gevki Yazman, Türk Çanakkale, s. 163; M. Kemal ve Conkbayırı arasında bir yazgı bağı var.

27) Albay Hans Kannengiesser anılarını 1927'de Gelibolu adıyla yayımlamıştır. İlk ateşi kendisinin açtığını yazıyor. ATAğE, Çanakkale 3'teki ifadeden ise bu tabur ve bölüğün önceden ateş

çatışmasına girmiş oldukları anlaşılıyor. Savaş durumu ve vakit de bunu doğruluyor.

Conkbayırı'na ilk yetişen birliklerin M. Kemal'in yolladığı bu birlikler olduğu kesindir. Bunlar bin kişi dolayındaydı. Alayları geç kalan Albay Kannengisser bunlara komuta etmiştir. M. Kemal buraya ayrıca bir istihkâm bölüğü de yolladığını açıklıyor (Anafar-talar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.19, 4.paragraf). Çünkü tabura yakın kuvvet eder bunlar. Daha sonra emrine verilen 4. Tümen 10. Alayın 2

taburunu da 8 Ağustosta Conkbayırı'na göndermiştir (a.g.e., s.22).

G. Göncü-ğ. Aldoğan, Siperin Ardı Vatan, s.113. 27a) F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s.214-215.

28) ATAğE, Çanakkale 3, s.350; N. Steel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.180; C.F. Aspinall-Oglander, 2.

c, s.225 vd.; A. Oglander gahinsırtı'nı, üzerindeki iki tepeyi de (Apex ve Pinnacle) ayrıntılı olarak anlatıyor. Bizim kitaplarımızda bu tür ayrıntılar bulunmuyor. Çünkü çoğu, gerçek mekânlar görmeden

yazılmıştır.

şimdi buralar ormanlık olduğu için savaş alanı özgünlüğünü korumuyor. Anlayarak gezmek isteyenlere yardımcı olmak için böyle yerlere, bulunulan noktayı ve savaş durumunu gösteren güzel, çok sade krokiler konmalı. Bir savaş alanını açık müzeye dönüştürmeyi başaramıyoruz. Aynı sorun Sakarya Savaş alanı için de geçerli. G. Göncü-ğ. Aldoğan, Siperin Ardı Vatan, s.167'de, Conkbayırı için

"üç küçük platodan oluşan tepe" diyor. Cemil Conk, "Conkbayırı 350 Diriliğ / Çanakkale 1915 kuzeyden güneye doğru 200 metre kadar uzunlukta, dar bir sırttır. Tepesi sırtın kuzey ucundadır"

diyor (Conkbayırı Savaşları, s.80). Olayın iyi anlaşılması için ConkbayırTnın çok iyi bir tanımına ve oraya yerleştirilecek bir krokisine ihtiyaç var. Gezenlerin durumu doğru olarak anlamaları için bunu sağlanmak gerek. Bir de ConkbayırTnın (özellikle Ğimdi anıtların bulunduğu kesimin) Yeni Zelandalılarca gerçekten ele geçirilip geçirilmediği konusu var. Conkbayırı savaşını görüp yaşamış, anılarını yazmış, Conkbayırı ile ilgili her satırı bilgi ve kroki ile kanıtlamış bir kişi var: Cemil Conk Pağa. Öteki bütün tarihçiler, Ğngiliz resmi tarihine, Ğngiliz kitaplarına ve bazı Ğngiliz-Anzak askerlerinin açıklamalarına dayanıyorlar. Anılarını okuyan, Cemil Conk Pağa'nın ne kadar dürüst ve bilgili bir insan olduğunu anlar. Onun tanıklığına ve açıklamalarına öncelik tanıyorum.

Sayın G. Göncü ve ğ. Alpdoğan'ın, 57. Alayın güzergâhı gibi, Conkbayırı ve Yeni Zelandalılar konularına da resimli-krokili bir açıklık kazandırmalarını diliyorum.

29) ATAğE, Çanakkale 3, s.398 (Suvla çıkarmasından 9 saat sonra...). Liman Pağanın Saros takıntısı geçmiş değildi, Saros Grubundan 6. Tümen ile 7. Tümenin bir alayını Saros'ta bıraktırdı. 7. Tümen iki alayıyla hareket etti.

30) Tugayın gücü 28 subaya ve bir tabur askere indi. Varlığının dörtte üçünü yitirmişti (C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s. 192).

31) ATAğE, Çanakkale 3, s.316-328; Türk kaybı: 7.510, bunun 2.758'si Ğehit (s.325); Ğngiliz resmi kaybı 3.419; Fransız kaybı 703 (G. Göncü-ğ. Aldoğan, Siperin Ardı Vatan, s. 112).

Savaşın sonuna kadar Seddülbahir bölgesinde bir daha küçük cephe olaylarının dışında ciddi bir çatışma olmadı. Seddülbahir savaş sahnesi olmaktan çıkmıştı. Buradaki Ğngiliz ve Fransız birlikleri sa-vaşı göze alacak halde değillerdi. Üç ay içinde savaş niteliklerini yitirmişlerdi.

C.F. Aspinall-Oglander, Seddülbahir savaşları bölümünün sonunda, 'Vehip Pağa'nın Alman olan kurmayının, Ğngiliz taarruzlarından korkarak bütün güney bölgesinin boğaltılmasını önerdiğini'

yazıyor (s. 194). Ne Vehip Pağa'nın kurmayı Alman, ne kurmaylığın böyle bir önerisi var. Bunu düşündürecek bir durum söz konusu bile değil. C.F. Aspinall-Oglander, Yarbay von Thauvenay ve Weber Pağa olaylarıyla ilgili bazı Ğeyler öğrenmiş, Ğngiliz taarruzlarının korku yarattığı izlenimini vermek için bu yanlığ ve eksik bilgiyi birleştirip daha da abartarak buraya yakıştırmış. Olayın genel akışına uymayan yan bilgilere, denetlemeden önem ve yer veren her araç

tırmacının bu gibi GaGırtıcı yanlıĞlara düĞmesi kaçınılmazdır. Bu durumun bizde de örneği çok.

32) Anafartalar Müfrezesinden 500 kiĞi, Sazlıdere-Ağıldere kesiminden kuzeye çekilen 14. Alayı takviyeye yollanmıĞtı. 14. Alay ve bu tabur, sol kuĞatma kolunu Abdurrahman Bayırı-Kocaçimen Tepesi'nin önünde durdurmuĞtu.

İngilizler daha 27.000 kiĞiye ulaĞmamıĞlardı. Çıkarma sürüyordu. 1.600 kayıp için: Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.359; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.290. 32a) Ğ. Hakkı Sunata, Gelibolu'dan Kafkaslara, s.128.

33) Liman von Sanders, Türkiye'de BeĞ Sene, s. 109.

34) Liman von Sanders, Türkiye'de BeĞ Sene, s.111; S. BilbaĞar, Çanakkale 1915, s.354 (Liman PaĞayı acele taarruza sevk eden Ahmet Fevzi Bey'in bu iyimser, hesap dıĞı tahminidir).

35) C. Conk kitabında Ahmet Fevzi Bey'in Enver PaĞaya verdiği raporu yayımlamıĞtır. Rapor, Ahmet Fevzi Bey'in yeni görevinin önemini, büyüklüğünü, özelliğini, durumun kritikliğini anlamadığını gösteriyor (Conkbayırı SavaĞları, s.83 vd.); ATAĞE, Çanakkale 3, s.401.

36) Selim Sırrı Tarcan, YaĞamı ve Hizmetleri, s.23-24, 39-40, TED Y., Ankara, yayım yılı yok (anma toplantısı tarihi: 19.11.1997); Ethem Üngör, Türk MarĞları, s.208, Ayyıldız Mat., Ankara, 1975.

37) ATAĞE, Çanakkale 3, s.400, sondan ikinci paragraf.

Bu ayrıntıları Ğunun için veriyorum: Liman PaĞa'nın birçok yanlığını haklı olarak eleĞtiren yazarlarımız önyargıyla Liman PaĞaya karĞı Ahmet Fevzi Bey'i savunuyorlar. SavaĞ durumunu dikkate alsalar, Ahmet Fevzi Bey'in raporunu okusalar, daha doğru bir karara varacaklar.

38) ATAĞE, Çanakkale 3, s.402; Selahattin Adil, Hayat Mücadeleleri, s.258 vd.; Ahmet Fevzi Bey'in 8

Ağustos akĞamı için ayrıntılı taarruz emri: ATAĞE, Çanakkale 3, s.403.

39) Bugün 25. Alay Komutanı Ğstanbul/Kısıklılı Yarbey Nail Bey ile Tabur Komutanı Vidinli Mehmet Ali Bey Ğehit olacaklar (C. Conk, Conkbayırı SavaĞları, s.23).

40) Komutan Albay Muzaffer Bey 12. Tümen Komutanı Yarbey Selahattin Adil Bey'in ağabeyidir.

Serdümen Harun'un torunu Ömer TekinbaĞ'a verdiği bilgiler için teĞekkür ediyorum; 30.000 mermi hakkında dayanak: MareĞal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, 1. o, s.333.

41) N. Gülen, Dünden Bugüne Bahriyemiz, s.325 vd. (E-11 Ağustos sonunda Mondros'a geri döndü.

zırhlı, 1 torpido, 6 taÇıt gemisi,

351 Diriliğ / Çanakkale 1915

23 yelkenli batırmığ, Ėstanbul-Ėzmit demiryolu üzerindeki Gebze köprüsünü yıkmayı düğünmüğ ama bağaramamığtı. Ėlerde, Fransızların Turquoise adlı denizaltısı vurularak ele geçirilecek, vuran top niğancısının adı verilecektir: Müstecip Onbağı. E-20 Ėngiliz denizaltısı da Marmara'da batırıldı.

Ėngilizler kaçana kadar Marmara'yı boğ bırakmadılar, çok zarar verdiler ama deniz ulağımını da bütü-

nüyle durdurmayı bağaramadılar. Gemiler geceleri yol alarak, sık sık limanlara girererek, dura dura Çanakkale'ye ulağmayı becerdiler. Ėngiliz denizaltılarının batırdığı gemiler: 1 zırhlı, 1 muhrip, 5

gambot (torpido), 11 taÇıt gemisi, 44 vapur, 148 yelkenli, C.F. Aspinall-Oglander, 1. c, s.376/dipnot).

42) N. Steel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.197-198; A. Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.354 vd.; Resmi tarih General Hamilton'u, karaya çıkmadığı, duruma el koymadığı için ağır biçimde eleğtiriyor: C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.292-293.

43) ATAĞE, Çanakkale 3, s.404.

44) Bu konuğmaları, açıklamaları, Ahmet Fevzi Bey'in kendini savunmak için Enver Pağaya verdiği rapordan aktarıyorum. Ėü âna kadar Ordu Komutanının üç taarruz emrini de yerine getirmemiğ oluyor.

Tümenler sabah 10.30'da savağ düzeni almığlar. AkĖama kadar daha 6-7 saat var. Cephede 6-7 saat ne büyük nimettir. Öteki cephelerde asker bağını siper duvarına dayayıp bir saat uyuyabilmeyi büyük nimet biliyor.

Arıburnu'ndaki iki tümen, Sazlıdere-AĞıldere kuzeyine çekilen askerler, ConkbayırTndaki birlikler iki-üç gündür uyumuyor ve savağıyorlar.

Raporunda Ordu Komutanının üç kez taarruz emri verdiğini, üçünü de dinlemediğini adeta gururla yazıyor. Raporunda taarruzlar için kullandığı bazı deyimler Ėunlar: 'baÇarı beklenemez', 'baÇarı ümit etmiyorum', 'çok tehlikeli', 'bilinmeyen bir arazi', 'hezimetle sonuçlanır', 'tehlikeli görüyorum' vb.

(Raporu aktaran Cemil Conk, Conkbayırı Savağları, s.83-88).

Bu kadar pinpirikli, kararsız, ürkek bir komutanla Çanakkale Savağı verilebilir miydi? Bütün komutanlar böyle olsa Çanakkale Zaferi'nden söz edilebilir miydi? Karar sizin.

44a) 7. Tümen, Güneydoğu kesiminde Ruslarla savağlar sırasında 3. Kolordu Komutanlığına bağlıydı.

Albay Halil Bey bağarısızlığı nedeniyle görevden alınır. Mütarekede Ėstanbul'da Polis Müdürlüğü yapacaktır (Ė. Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, s.120).

Beğinci Bölüm Notları 351

45) Ahmet Fevzi Bey bir süre sonra Ordu Komutanıyla telefonla da konuğur, Ordu Komutanı bu akĖam taarruz edilmesi için emir verir ve "Ne olursa olsun verdiğim emir bugün yapılacaktır!" der.

Ahmet Fevzi Bey raporunda Göyle yazıyor: "Ama ben taarruzun yapılmasında büyük tehlike gördüğümden her türlü mesuliyeti göze alarak bu taarruzu da erteledim." (Raporu aktaran C. Conk, Conkbayırı Savağları, s.86-87)

A. Fevzi Bey 'bilinmeyen arazi' diyor. Savağacakları arazi sabahtan beri ayaklarının altında.

Buldukları Anafarta tepelerinden savağ alanı, eksiksiz, apaçık görünüyor.

Bu arada Yarbay Willmer'in de Liman Pağayı tahrik ettiği anlaçılıyor: Ė. Yazman, Türk Çanakkale, s.180; Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savağı, Hayri Tarhan'ın konferansı, s.54. Askeri tarih yazarı, emekli Tümgeneral Celal Erikan, Ėngilizlerin 8 Ağustostaki dağınık durumunu dikkate alarak, Ahmet Fevzi Bey'i '24 saat gecikerek bir tam zaferin elden kaçmasına neden olmakla' suçluyor

[Komutan Atatürk, s.138-140).

46) Raporu aktaran C. Conk, Conkbayırı Savağları, s.87; bu süreci o zamanki Grup Kurmay Bağkanı Binbağı Hayri Tarhan da verdiği bir konferansta anlatmığtır. Ama Ordu Komutanının emirlerinin ardarda reddedildiğini açıklamıyor, red olayını da gayet yumuğak yansıtıyor (Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savağı, s.27-61).

Bazı asker yazarlar, Ahmet Fevzi Bey'in raporunu okumadıkları, olayı özetleyen kaynaklarla yetindikleri için A. Fevzi Bey'i savunuyor, Liman Pağayı haksız buluyorlar. Askerliğin z itaat. O konuda susuyorlar.

Bu sırada Conkbayırı çok zor durumda. Komutan da, kurmayı da, Suvla iÇini bir an önce bitirip Conkbayırı ile ilgilenmek gerektiğini nedense hiç dĞnmyorlar. 46a) Fikret Gündoğan, Size lmeyi Emrediyorum, s.340; bazı kitaplarda bu olay esirlerin yakıldığı biçiminde yer almaktadır. Bu doğru değil. Yakılmamığlardır. Ama bu yapılan da affedilir pislik değildir. Ėnsanođlunun ehlileğmesi birçok hayvanın ehlileğmesinden daha g oluyor.

47) M. Kemal, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, s.21-24; C. Conk, Conkbayırı Savağları, s.46; Esat Pağa, Çanakkale Savağı Hatıraları, s.289.

48) N. Steel-P. Hart, Yenilginin Destanı, s. 198; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.298 vd.; 8 Ağustos gününü A. Oglander 'kaırılmığ bir gün' bağlığı altında yazıyor.

49) Harp Mecmuası, s.98.

50) M. Kemal, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, s.24; ATAgE, Çanakkale 3, s.361.

51) C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.310-313; N. Stell-P. Hart, Yenilginin Destanı, s.198-199.

52) Esat Pağa, Çanakkale Savağı Hatıraları, s.293; M. Kemal, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, s.23, 44.

53) C. Conk, Conkbayırı Savağıları, s.87-88 (raporun sonu); Binbağı Hayri Tarhan, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savağı, s.60-61.

54) M. Kemal ile Kâzım Bey arasındaki ünlü telefon konuşmasını, bence büyük bir incelik ve askeri üslupla en iyi gevki Yazman yazmıştır. Kurtuluş Savağı hakkında iki çok güzel kitabı olan gevki Yazmani da saygı ile anarak, bu sahneyi onun yazısını esas alarak aktarıyorum: Türk Çanakkale, s.181-183.

54a) M. Kemal diyor ki: "Mesuliyet yükü her Geyden, ölümden de ağırdır... Fakat [durumun zorluğuna rağmen] ben kemal-i iftiharla bu mesuliyeti kabul ettim." (Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, s.24, 28)

F. Rıfki Atay'a diyor ki: "Gerçi böyle bir sorumluluğı almak basit bir Gey değildir. Fakat ben vatanım yok olduktan sonra yağama-maya karar verdiğim için bu sorumluluğı yükledim." (Çankaya, s.92) 55) M. Kemal, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, s.26; Ğ. Çalığlar, Atatürk'le Ğkibuçuk Yıl, s.50-51; F. Altay, On Yıl Savağı ve Sonrası, s.110.

55a) Celal Erikan, Komutan Atatürk, s.139.

56) M. Kemal, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, s.28; Ğ. Çalığlar, Atatürk'le Ğkibuçuk Yıl, s.50-51; ATAgE, Çanakkale 3, s.362 (atama saati: 21.45).

Liman Pağa diyor ki: "O akğam Anafarta mıntıkasında toplanan bütün birliklerin komutasını Arıburnu Cephesinin kuzeyindeki 19. Tümenin Komutanı Albay M. Kemal Bey'e verdim. Ğlk askeri bağarısını Trabblusgarp'ta kazanmış olan M. Kemal Bey, sorumluluk almasını seven, görevine bağlı bir komutan karakterine sahipti. Kendisi 25 Nisan sabahı 19. Tümen ile ve kendi kararıyla muharebeye müdahale ederek düğmanı sahile kadar sürmüş ve bundan sonra üç ay durmaksızın, kırılmaz bir dirençle Giddetli taarruzlara bağarıyla karğı koymuştu. Kararlılık ve çalığkanlığına tamamen gü-

venebilirdim." (Türkiye'de Beğ Sene, s.112-113)

Beğinci Bölüm Notları 352

57) M. Kemal'in veda yazısı: "Anafartalar Grubu Komutanlığını deruhte etmek üzere Ğimdi hareket ediyorum. 27. Alay Komutanı gefik Bey Tümen Komutanlık Vekilliğine atanmıştır. Bugüne kadar bana, gayret ve fedakârlılığınızla kazandırdığınız muvaffakiyetleri, yeni deruhte ettiğim bu vazifede dahi bana olan muhabbet ve itimadınızla tamamlayacağıma büyük inan içinde veda ediyorum."

(Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, s.29)

27. Alay Komutanlığına da Binbaşı Halis Ataksor atanır.

58) Kitabı boyunca Liman Paşa hakkında ağır eleştirilerde bulunan gevki Yazman bu atama üzerine özetle diyor ki: "Bu atama ile bütün kabahatlerini affettirse yeridir." (Türk Çanakkale, s.181; gevki Yazman o tarihte istihkâm subayı olarak Çanakkale Savaşı'nda) 58a) Albay Ahmet Fevzi Bey sabah ayrılır. İstanbul'a gelir. Emekli edilir. Sonra tekrar orduya alınır.

Enver Paşa Ahmet Fevzi Bey'i Viyana'ya askeri ataşe olarak yollar. Sonra adı sanı duyulmaz olur.

Mustafa Fevzi Çakmak'la karıştırılmaması. Bu notu, karıştıranlar çok olduğu için koyuyorum.

Karıştıranlardan biri de Alan Moo-rehead, s.382; çevirenin bir notla doğruyu açıklaması iyi olurdu.

Fevzi Çakmak bu sırada Seddülbahir'de 5. Kolordu Komutanıdır.

59) Ölerde Albay. Mütareke döneminde ilk gizli örgütlerden olan Molt-ke Grubu'nu kuran subay. Bu grup Ankara'nın temel örgütü olacak, Muharip adını alacaktır.

60) M. Kemal, Anafartalar Muharebatına ait Tarihçe, s.33 vd.; C. Ab-bas Gürer, Cepheden Meclise, s.71 vd.

Grup Kurmay Başkanı Hayri Tarhan, konferansında, bu Çığırıcı durumdan hiç söz etmiyor, "saat 04.00'e kadar kendisine gerekli bilgiler verildi" diyor (Hayri Tarhan, Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı, s.61; kitabı yayına hazırlayan Sayın Burhan Sayılır bu konferansı gerekli açıklama ve notlar ekleyerek yayımlasaydı, okuyucuları aydınlatmış olurdu. Bu işlenmemiş ham metin gerçeği yansıtmıyor. M. Kemal'in görevi nasıl devraldığını anlattığı savaş raporu ATAŞE, Çanakkale 3'te de dikkate alınmamıştır, s.406).

M. Kemal bir hafta sonra Hayri Bey'i uzaklaştıracak, Grup Kurmay Başkanlığına 15 Ağustosta Özzettin Çalımlar'ı getirecektir: Atatürk'le Ökibuçuk Yıl, s.52.

61) C. Conk, Conkbayırı Savaşları, s.54.

61a) Anıyı aktaran g. Yazman'ın kitabı yazdığı tarihte Sait Bey binbaşı. g. Yazman, Türk Çanakkale, s.187.

61b) Yüzbaşı Buddecke 4, Teğmen Meinecke 6 İngiliz-Fransız uçağı düşürmüştür.

353 Diriliş / Çanakkale 1915

Çanakkale'de bir düşman uçağı düşüren ilk Türk havacıları , pilot Üsteğmen Ali Rıza ve gözlemci Teğmen Orhan'dır (makineli tüfeğı gözlemci kullanıyor) . (Bülent Yılmaz, Çanakkale'de Küçük Gösteri: Hava Savaşları, 90.Yıldönümünde Çanakkale Savaşlarını Düşünürken, s. 271 vd.) Düşman uçakları Türk uçaklarından birkaç kat çoktu. Sayısal çoğunluk düşmana bir üstünlük sağlıyordu ama Türk- Alman uçakları az sayılarına rağmen etkili hücumlar ve yararlı keşifler yapı-

yorlardı. Yalnız Türk havacılarının görev yaptığı ilk dönem, Milli Mücadele dönemidir. 61c) 8.000

tüfek, 4 makineli tüfek ve 7 sahra bataryası (M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.42); İngilizler 22 tabur (ATAğE, Çanakkale 3, s.416; bir İngiliz taburu 1.200 kişi); C. Abbas Gü-rer, savağcı sayısının 5.800 olduğunu yazıyor (Cepheden Meclise, s.83).

62) M. Kemal'in bu savağ boyunca verdiği emirler Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe (s.36-44) ve Atatürk Araştırma Merkezi dergisinin 19. sayısında (Ğ. Görgülü'nün araştırması) ve AATASE, Çanakkale 3'te bulunmaktadır.

Anafartalar Savağı'nın sonucu belli olmaya bağıladığı sırada Liman Pağa bir emirle Conkbayırındaki 8. Tümeni ve oradaki bütün birlikleri Anafartalar Grup Komutanı M. Kemal'e bağıladı. Böylece M.

Kemal Conkbayırından da sorumlu oluyordu. Albay Ali Rıza Bey ile Yarbay Poetrich arasındaki yetki uyuşmazlığı da kendiliğinden sona eriyordu (ATAğE, Çanakkale 3, s.369).

63) Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü, s.230-231.

64) ATAğE, Çanakkale 3, s.412.

65) Yeni yarbay oldu.

66) ATAğE, Çanakkale 3, s.415; Ğ. Artuç, 1915 Çanakkale Savağı, s.290; G. Göncü-ğ. Aldoğan, Siperin Ardı Vatan, s.120; Yusuf Ziya Bey de Ğehit olur. Ğki Ğehit alay komutanı Büyük Anafarta köyünde gömüldür. Rahmetli Halit Bey'e bu nedenle Anafarta soyadını ya-kırtırmığım.

Halit Bey Bombatepe'de Ğehit oldu. İngilizler buraya '60 yükselteli tepe' diyorlar.

67) 12. Tümenin kaybı 1.085, 7. Tümeninki 978, Bursa Jandarma Taburu 51 kişi. 3 subay, 59 er tutsak, 5

makineli tüfek, 800 kadar tüfek ganimet alınır. İngiliz kaybı İngiliz resmi harp tarihine göre 1.000 kişi.

M. Kemal savağı Göyle özetliyor: "Düşmanın bir kolordusunu zayıf bir tümenimle Kireçtepe-Azmac arasında mağlup ve Tuzla gölüne

Beğinci Bölüm Notları 353

kadar takip ve orada tesbit etmiştim." (Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.43) Gelibolu ve Bursa Jandarma Taburları da bugün yine görevlerini olağanüstü yerine getirdiler.

Yaralıların savaş alanından kıyıya taşınmasını anlatan 10. Tümen den İrlandalı Bryan Cooper Göyle yazıyor: "Bu arada Türk makineli tüfekçilerini de takdir etmek gerekir. Yaralıları taşıdığımızı anladıklarında ateş etmeye son verdiler. Bunun gibi diğer vesilelerle de düşmanımızın Çanakkale'de asil davranış ve gövallye tutumunu öğreniyor ve kendisine saygı duyuyorduk." (Mete Tunçoku, Buzdağının Altı, s.77)

68) Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.46; Liman von Sanders, Türkiyede Beş Sene, s.113, 116, 378.

69) Zeki Doğan, ilerde, Orgeneral ve Hava Kuvvetleri Komutanı olacaktır.

70) M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.45-47; C. Abbas Gürer, Cepheden Meclise, s.77 (karargâh kurulunun büyük bölümü yolu kaybeder, ancak sabah gelebilirler).

71) C. Abbas Gürer, Cepheden Meclise, s.29.

72) Bugün Atatürk'ün heykeli ile Yeni Zelandalılara ait anıtın bulunduğu kesim hiçbir aşamada Yeni Zelandalıların eline geçmiştir değildir

(ATAğE, Çanakkale 3, s. 378 [çeşitli kaynaklara dayanarak], 454, Ek 14; C. Conk, Conkbayırı Savaşları, s.55, 60, 61, 63, 80). Yeni Zelanda anıtının orada bulunması bir işgaldir. Atatürk heykelinin o anıtın yarısı kadar olması bizim ayıbımızdır. Oraya Yeni Zelanda anıtından büyük bir anıt dikmek o toprak, o doruk için şehit olmuş atalarımıza ve Atatürk'e karşı şeref ve vefa borcumuzdur. Yeni Zelanda anıtının yeri ancak gahinsırtı ya da Conkbayırı'nın batı yamacı olabilir.

Binbaşı Allanson, birliğinin, kendi toplarının ateği altında kaldığını iddia ediyor. C. Conk bu ateçin 4.

Tümen topçusunun ateği olduğunu yazıyor (Conkbayırı Savağları, s.60, 61; Ateçin Türk ateği olduğunu İngiliz resmi tarihi de kabul ediyor: C.F. Aspinall-Oglander, c. 2, s.243/dipnot).

Cemil Conk Binbaşı Allanson'un iğgal ettiğini yazdığı yerin Conkbayırı değil Besimtepe olduğunu açıklıyor, İngilizlerin Q Tepesi dedikleri yer, Conkbayırı ile Kocaçimen Tepesi arasında (C. Conk, Conkbayırı Savağları, s.60, 61 ve kitabın sonundaki krokiler). Conktepe'yi iğgal etmiğ olmaları çok mu önemli? Sonunda yenilip kaçtıklarına göre önemli değil. Ama ele geçiremedikleri yere anıt dikmeleri, bizim de bunu kabul etmemiz yanlığ; tarihe, gerçeğe, Ğehitlere, gazilere haksızlık. Mehmetçikler bir adım geri gitmemek için Ğehit olacaklar, biz buraları düğünmeden ikram edeceğiz.

73) M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.49; ATAğE, Çanakkale 3, s.372.

74) 23. Alay Komutanı Yarbey Recai Bey Ğehit olacaktır. 24. Alay Komutanı Binbaşı Nuri Conker M.

Kemal'in gençlik arkadaşıdır, o da yaralanmığtır. Kurmay Bağkanı Binbaşı Galip Türker M. Kemal'in değer verdiği bir kurmaydır.

75) Düğman iki tümeden de fazla, ATAğE, Çanakkale 3, s.372.

76) M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.49-52.

77) C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.342; düğman Ğahinsırtı'nın batı bölümünde kalacak, her an bir Türk hücumu bağlayacağı korkusuyla azap içinde bekleyecektir.

77a) ATAğE, Çanakkale 3, s.417 vd.; Türk kaybı 1.100 kiği, İngiliz kaybı, son üç gün için (Suvla-Anzak) 18.000 kiği (C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.344, 4.paragraf).

78) R.E. Ünaydın, Anafartalar Kumandanı M. Kemal ile Mülakat, s.51 vd., Çanakkale Hatıraları, 3. c.; M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.52 vd.; ATAğE, Çanakkale 3, s.374 vd.; F. Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, s.229-231; G. Göncü-đ. Aldoğan, Siperin Ardı Vatan, s.116-117; Ğ. Artuç,

Beğinci Bölüm Notları 355

1915 Çanakkale Savağı, s.294-298; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.338 vd.; Alan Moorehead, s.391.

M. Kemal parçalanmığ saatini savağ anısı olarak Liman Pağaya, o da kendi saatini M. Kemal'e verir (M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.56).

79) Bugün kahraman 23. Alayın Komutanı Yarbey Recai Bey de Ğehit oldu.

80) Fikret Gündoğan, Size Ölmeyi Emrediyorum, s.342; Ashmead Bar-lett 28. Alayı durduran

makineli tüfekleri anlatıyor (Yazı 19 Ağustosta Times'da yayımlanacaktır).

6-10 Ağustos günleri, Arıburnu, Suvla, Conkbayırı'nda genel kayıp (yaklaşık): Türkler 20.000, İngiliz-Anzak 25.000.

Conkbayırı: Türkler 9.200, İngiliz-Anzak 12.000.

(ATAğE, Çanakkale 3, s.377; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.344).

81) ATAğE, Çanakkale 3, s.420.

82) S. Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, s. 153-194; bu yazı gerçekte daha sonraları yazılmıştır. Bu tarihe aldım. Yansıtırmak sadeleştirdim, çok az da süsledim. Tepkileri de, sonuca, gelişmelere, başka yazılara bakarak öyküledim.

83) İlk 'Kadın Taburu'nun kuruluşu, kadınlara çağrı, kurallar, ünifo-malar vb. hakkında: Zafer Toprak, Türkiyede Milli İktisat, s.412-413.

İstanbul'un işgalinden bir hafta sonra gazetelere Kadıköy Kadınları imzasıyla bir bildiri geldi: "Milli haklarımızı ve namusumuzu koruyacak hükümet ve erkek yoksa, biz varız." Bu bildiriye yazan yiğit kadınlar yerden bitmediler. Çanakkale Savaşı sırasında, cephe gerisinde uygarlık, özgürlük savaşı veren kadınlardı bunlar. Milli Mücadele başlayınca, bir kısmı Anadolu'ya geçti, bir kısmı İstanbul'daki gizli örgüt çalışmalarına, Kızılay etkinliklerine katıldı, sonra da Cumhuriyete kol kanat verdiler, çağdaşlaşmanın öncüsü oldular.

84) ATAğE, Çanakkale 3, s.422.

Norfolk Taburu'nun imha edilmesi, yıllar sonra, iki iddiaya yol açtı: Birinci iddia: Norfolk Taburunun bir 'buluta binip gittiği' ya da 'bir bulutun taburu alıp götürdüğü'; ikinci iddia ise bu taburun esir olduktan sonra Türkler tarafından öldürüldüğüdür. Ne bulut alıp götürmüştür, ne de esir olduktan sonra öldürülmüşlerdir. Cesurca savaşarak ölmüşlerdir (14 subay, 142 er). Bizde de hurafeye yol açan bu olayı belgeli olarak aydınlatan iki araştırma var: Erol Mütercimler, Gelibolu, s.586-593; Dr. Tuncay Yılmaz, Bir Bulut Hikâyesi, M.

355 Diriliş / Çanakkale 1915

Albayrak'ın yayına hazırladığı Çanakkale Savaşı adlı kitap içinde, s.215-227.

85) Nazmi Akpınar, Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü, s.88-89, olayı süsledim.

86) Bir Kahramanlık Abidesi 57. Piyade Alayı, s.57-58 (13 Ağustos 1915, Cuma).

87) ATAğE, Çanakkale 3, s.426; Türk kaybı: 3 subay 315 er şehit, 8 subay 1.238 er yaralı, 87 kayıp, toplam 1.696. İngiliz kaybı 2.000 kadar (a.g.e., s.432).

88) Çanakkale'de şehitler için dikilen ilk anıt budur. Bu tarihi anıt hâlâ duruyor. Vefalı ziyaretçilerini bekliyor.

- 89) Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.395 vd.; C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.363-366, 369-372.
- 90) M. Kemal'in emrinde Anafartalarda beĞ, Conkbayın'nda iki tümen toplanmıĞtı. Kuvveti Saros'tan ve Asya yakasından gelen alaylar ve taburlarla sekiz tümeni bulmuĞtu. Bu bir ordu demektir.
- Seddülbahir'de Vehip PaĞa'nın emrinde üç buçuk, Arıburnu'nda Esat PaĞa'nın emrinde iki buçuk tümen, Asya yakasında Mehmet Ali PaĞa'nın emrinde iki tümen vardı. Toplam on altı tümen.
- 91) M. Kemal'in Grup Komutanlığına atandığı gece eski Grup karargâhında yaĞadıklarını unutmasına imkân yok. Raporuna o geceyi ayrıntılı olarak yazmıĞtır. Ama Hayri Bey'e kin tutmamıĞ, yanından uzaklaĞtırmakla yetinmiĞtir. Hayri Tarhan Cumhuriyet döneminde tümgeneralliğe kadar yükselecektir.
- 92) General Hamilton takviye ve yeni birlikler istediğı zaman bunun gerekçesi olarak Lord Kitchener'e Ğöyle yazmıĞtı: "Çok cesur savaĞan ve iyi sevk ve idare edilen Türk ordusunun karĞısında bulunuyoruz." (C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.373)
- 93) 10., 11., 53. ve 54. Tümenler 30.000 kiĞi + 29. Tümen 10.000 + Süvari Tümeni 5.000 kiĞi + Anzak müfrezesi 3.000 kiĞi = 48.000 kiĞi (Ğngiliz resmi tarihine dayanarak ATAĞE, Çanakkale 3, s.449, 448, 447).
- 94) Refik Halit, Üç Nesil Üç Hayat, s.80, Semih Lütfi Kitabevi, Ğstanbul, yılı yok.
- 95) M. Kemal, Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, s.64, 66; ATAĞE, Çanakkale 3, s.451, 452, 455; F.R. Atay, Çankaya, s.319; F.R. Atay yanlıĞ olarak Esat Bey'in Sadrazam A. Ğzzet PaĞa'nın kardeĞi olduğunu yazıyor, Doğı Ordusu'ndan istifa eden Hasan Ğzzet PaĞa'nın kardeĞidir.
- 96) ATAĞE, Çanakkale 3, s.442 vd. (genel olarak 2. Anafartalar SavaĞı); Anzaklar 27 Ağustosta Bombatepe'yi almak için bir daha taar
- BeĞinci Bölüm Notları 356
- ruz ederler. Küçük bir mevzi dıĞında tepe tümüyle Türklerde kalır (a.g.e., s.458).
- 97) Ğ. ÇalıĞlar, Atatürk'le Ğkibuçuk Yıl, s.53.
- 98) ATAĞE, Çanakkale 3, s.453, Türklerin kaybı 2.600 kiĞiydi; Ian Hamilton 'yalnız Ğsmailoğlu Tepesi önünde 6.000 ölü verdiklerini' yazıyor (Gelibolu Günlüğü, s.250).
- 99) Osmanlı Ğmparatorluğu'nun batıĞ süreci 200 yıl sürmüĞtür. Büyük Britanya Ğmparatorluğu ise 30
- yılda batacaktır. Elinde ne Hindistan kalacaktır, ne Mısır. Öteki sömürgeleri birer birer kopup gidecektir.
- 100) Fuat Bayramoğlu'dan aktaran H. Özdemir, Anafartalardan Ankara'ya, s.27; Y. Kemal Fuat

Bayramoğlu'na diyor ki: "Adını efsaneleğ-tiren zaferden sonra onun vatani kurtaracak kimse olduğu inancı bende hasıl olmuğtu. Onu Ğstanbul'da sohbetleri ve yazılarıyla ilk tebcil eden benim diyebilirim."

101) ğ. Süreyya Aydemir, Tek Adam, 1. c, s.259; Harp Mecmuasının kapağına konulan fotoğrafı da aynı düĞünce ile çıkartılır.

102) Alan Moorehead, s.411 vd.

103) Yalnız ğehzade Ömer Faruk Efendi, 19.6.1915 günü Enver PaĞa ile birlikte gelmiĞ ve birlikte Ğstanbul'a dönmüğtür. Bu tarihte 19 yağında.

ĝehzade: Osmanlı hanedanından gelen erkek çocuklar. Sultanzade: Osmanlı hanedanından gelen kadınların çocukları. Damat, sultanlarla evli olanlar.

104) C. Abbas Gürer, Cepheden Meclise, s.130-133.

105) Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü, s.278-279.

106) C. Abbas Gürer, Cepheden Meclise, s.33.

107) M. Kemal Salih Bozok'a bu ayrılığı hakkında diyor ki: "Ben düĞmanın çekileceğini anladığım için bir taarruz yapılmasını teklif etmiğtim. Fakat benim bu teklifimi kabul etmediler. Bundan dolayı ca-nım sıkıldı. Çok da yorgun olduğum için izin alarak Ğstanbul'a geldim." (Hep Atatürk'ün Yanında, s.177, ÇağdaĞ Y., Ğstanbul, 1985) Ğngiliz resmi tarihi M. Kemal için diyor ki:

"Tarihte bir tümen komutanının, üç farklı yerde vaziyete nüfuz ederek yalnız bir maharebenin gidiğine değil, aynı zamanda bir seferin akıbetine ve belki bir milletin mukadderatına tesir yapacak bir vaziyet yaratmasının bir benzerine tarihte nadiren tesadüf edilir." (C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.537)

DüĞmanın belirttiği bu gerçeği, bizde saklayan, çarpıtan, saptıran, küçülten insanlar var. Bu nankörlük, yalancılık, gerçeğe ihanet, insanı utandırıyor. Siyasi amaç için tarih değiğtirilir mi? Bir yöneti

356 DiriliĞ / Çanakkale 1915

cinin, yazarın, öğretmenin, siyasetçinin gerçeği bilmemesi de çok ayıp. Yakın tarihini doğru olarak bilecek!

Yıllarca yalanlar yazılsa ve söylense de, gerçekler tarihte değiğmeden kaya gibi dururlar.

Tarihi doğru olarak bilsek, bölünmeyiz, gerçeklerin çevresinde toplanırız. Yakın tarihimiz hakkındaki yalanlar milleti çok derinden ikiye bölüyor! Devlet kırk yıldır bu duruma seyirci!

108) Suvla ve Anzak'ın boğaltılması: C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.487 vd.; bu sırada bu iki yerde toplam 92.600 kiği vardı. Seddülbahir'de Ğngiliz ve Fransız 42.600 kiği. Genel toplam: 135.200

kiği.

109) Seddülbahir'in boğaltılması: C.F. Aspinall-Oglander, 2. c, s.510 vd.

Savağ boyunca Çanakkale'ye Ėngilizler 410.000, Fransızlar 79.000 kiği göndermiğlerdir. Yarım milyona yakın Ėngiliz ve Fransız kuvveti Çanakkale'de tutulmuğtur. Ėngilizler 205.000 (43.000 ölü, esir, kayıp, 72.000 yaralı, 90.000 hasta), Fransızlar 47.000 kiği kayıp vermiğtir.

Türk kaybı: Ėehit sayısı 57.084, yaralı 96.847; yaralılarından 18.746'sı hastanelerde ölmĞtir. Bunlarla birlikte Ėehit sayısı= 75.830. Yoğun savağ Ėartlarını ve kayıt zorluklarını dikkate alarak bu sayıyı 100.000'e yaklağtıranlar var. Ben de bu grĞ paylağmaktayım (ATAĞE, Çanakkale 3, s.499-500 ve 4

saydı cetvel). Tekrar ediyorum: 250.000 Ėehit söylemi kesinlikle yanlığtır. Çanakkale'yi büyük yapan Ėehit sayısı değildir.

110) Murat Çulcu, Ėkdam Gazetesinde Çanakkale Cephesi, 2. c, s.870 vd.

111) F. Altay, On Yıl Savağ ve Ötesi, s.114; Ė. Hakkı Sunata, s.211 vd.

Sonuç

1) Yüzbağı Selahattin'in Romanı, 2. c, s.10.

2) Selahattin Adil, Hayat Mücadeleleri, s.229; H. Himmetoğlu, Kurtuluğ Savağına Ėstanbul'un Yardımları, 1. c, s.63 vd.; ATAĞE, Türk Ėstiklal Harbi, 1. c, s.111.

3) C. Abbas Gürer, Cepheden Meclise, s.97.

EK – 1

Kilitbahir ile Eceabat arasında Boğaza bakan bir tepenin üzerinde, Mehmetçiğin dev bir resminin

yanında Neclettin Halil Onanın bir Ğiirinin iki dizesi yazılıdır: Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak bir devrin battığı yerdir.

Asker sigarasının üzerindeki resmi ve iki dizeyi dağın yamacına iğleyen Yedeksubay Seyran Cebi,
bu görevi veren de 40. Piyade Alayı Bölük Komutanlarından Üsteğmen Turan Sekip Pınar'dır
(Ğsmail Bilgin, Çanakkale Destanı, s.178-179).

Turan Sekip Pınar'ı niyeti için, Seyran Çebi'yi emeği için saygıyla anarım.

Ama bu Ğiirin Çanakkale Savağı ile bir ilgisi yok. Büyük Zafer (30 Ağustos 1922) için yazılmıştır.
ğiiirin tamamını okuyan durumu kolayca anlar.

Doğrusu buraya M. Akif'in Çanakkale Ğiirinden bir dize yakığır. Böylece bu yanlışlık da sona erer.

EK -1669

Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın, Bu toprak, bir devrin battığı yerdir. Eğil de kulak ver, bu sessiz
yığın, Bir vatan kalbinin attığı yerdir.

Bu ıssız, gölgesiz yolun sonunda, Gördüğüm bu tümsek, Anadolu'nda, Ğstiklal uğrunda, namus
yolunda, Can veren Mehmed'in yattığı yerdir.

Bu tümsek, koparken büyük zelzele, Son vatan parçası geçerken ele, Mehmed'in düğmanı boğuldu
sele, Mübarek kanını kattığı yerdir.

Düğün ki, hasrolan kan, kemik, etin Yaptığı bu tümsek, amansız, çetin, Bir harbin sonunda, bütün
milletin, Hürriyet zevkini tattığı yerdir.

EK-2

Çanakkale'de Şehit Olan Alay Komutanları*

45. Alay Komutanı Yb. Refik Bey

17. Alay Komutanı Yb. Hasan Bey

17. Alay Komutanı Bnb. Hüseyin Bey

33. Alay Komutanı Yb. Ahmet gevki Bey

57. Alay Komutanı Yb. H. Avni Bey

18. Alay Komutanı Bnb. Mustafa Bey

47. Alay Komutanı Bnb. Tevfik Bey

14. Alay Komutanı Bnb. Ğ. Hakkı Oktürk Bey

15. Alay Komutanı Yb. Ğ. ğükrü Bey
23. Alay Komutanı Yb. Recai Bey
21. Alay Komutanı Yb. Yusuf Ziya Bey
20. Alay Komutanı Yb. Halit Bey
41. Alay Komutanı Yb. Fuat Bey
16. Alay Komutanı Yb. Hakkı Bey

KAYNAKÇA

Sarıkamış

Alptekin Müderrisoğlu, Sarıkamış Dramı, Kastağ Y, Ğstanbul, 2. basım, 2004.

Bingür Sönmez, Prof.Dr.-Reyhan Yıldız, Ateçe Dönen Dünya: Sarıkamış, Ğkarus Y., Ğstanbul, 2007.

Hanri Benazus, Sarıkamış Faciası, Toplumsal Dönüğüm Y., Ğstanbul, 2006.

Kaymakam ğerif Bey'in Anıları, Sarıkamış, Yayına Haz. Murat Çulcu, Kastağ Y, Ğstanbul, 2. basım, 1998.

Metin Tekin, Birinci Dünya Savağı Anıları, Sarıkamış'tan Sibirya'ya, Timağ Y, Ğstanbul, 2006.

M. Rıza Serhadoğlu, Savaççı Doktorun Ğzinde, Kırım, Sarıkamış, Esaret Yılları ve Kurtuluğ Savağı, Remzi Kitabevi, Ğstanbul, 2005.

Özhan Eren, Sarıkamış'a Giden Yol, Rehin Alınan Ğmparatorluk, Alfa Y, Ğstanbul, 2005.

Ziya Yergök, Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları - Sarıkamış'tan Esarete (19ĞS-1920), Y. Haz. Sami Önal, Remzi Kitabevi, Ğstanbul, 2005.

Kanal Seferi

Ali Fuad Erden, Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye Hatıraları, Y. Haz.

Alpay Kabacalı, Türkiye ĞĖ Bankası Y., Ğstanbul, 2. basım, 2006. Ali Fuad Erden, Paris'ten Tih Sahrasına, Ulus Basımevi, Ankara, 2.

basım, 1949.

Falih Rıfki Atay, Zeytindağı, Bateğ Y, Ğstanbul, 1981.

Kişiler

Benoist-Mechin, Mustafa Kemal-Bir Ğmparatorluğun Ölümü, Çev.

Zeki Çelikkol ,Bilgi Y, Ankara, 1997. Celal Erikan, Komutan Atatürk, Türkiye ĞĖ Bankası Y., Ğstanbul, 4.

Basım, 2006.

Emin Eriğirgil, Ğslamcı Bir Ėairin Romanı (Mehmet Akif Ersoy), Y.

Haz. Prof.Dr. Aykut Kazancıgil, Prof.Dr. Cem Alpar, Türkiye ĞĖ

Bankası Y, Ankara, 1986. Emir Kıvırcık, Cepheye Giden Yol (Behiç Erkin), Goa Y, Ğstanbul, 2008.

Ergun Göze, Çanakkalede Kumandanlar Savaşı, Boğaziçi Y, Ğstanbul, 2. basım, 2006.

Sermet Atacanlı, Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları, MB Y, Ğstanbul, 2005.

Ėerafettin Turan, Prof.Dr., Mustafa Kemal Atatürk, Kendine Özgü Bir YaÇam ve Kiğilik, Bilgi Y, Ankara, 2004. Ėevket Süreyya Aydemir, Enver PaÇa, 2. c, Remzi Kitabevi, Ğstanbul,

1971.

Ėevket Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal, 1. c, Remzi Kitabevi, Ğstanbul, 1963.

Kılavuzlar, Rehberler

Ekrem Boz, Adım Adım Çanakkale Savağ Alanları, Ğstanbul, 6. basım, 2006

Gürsel Göncü-Ėahin Aldoğan, Çanakkale Muharebe Alanları, Gezi Rehberi, MB Y, Ğstanbul, 2006.

Ėlhan AkĖit, Çanakkale Savağları Harp Sahaları ve Abideleri, Fatih Y, Ğstanbul, 1973. Ėenay S.

Okay-M. Vedat Okay, Belgelere Göre Eceabat Kılavuzu, Kale Seramik Y, Ğstanbul, 1981.

Ansiklopediler/ Belgeler/ Genel tarihler/ Kronolojiler

Birinci Dünya Savağı Ansiklopedisi, 3 c, Görsel Y, İstanbul, 1976. 20. Yüzyıl Tarihi, 2 cilt, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1980. Atatürk'ün Bütün Eserleri, c. 1-2, Kaynak Y, İstanbul, 3. basım, 2003.

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri, 2 cilt, Y. Haz. Muzaffer Albayrak, Bağbakanlık Basımevi, Ankara, 2005.

Alan Palmer, Osmanlı İmparatorluğu - Son Üç Yüz Yıl - Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Çev. Belkis Çorakçı Gğbudak, Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi, İstanbul, 1992.

Bernard Lewis, Ortadoğu, Hıristiyanlığın Bağlangıcından Günümüze Ortadoğu'nun İki Bin Yıllık Tarihi, Çev. Selen Y. Kolay, Arkadağ Y, Ankara, 3. basım, 2003.

Enver Ziya Karal, Ord. Prof., Osmanlı Tarihi, 9. c, İkinci Meğrutiyet ve Birinci Dünya Savağı (1908-1918), TTK, Ankara, 1996.

İsmet Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, 1912-1922, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Harbi, TTK, Ankara, 1993. Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.c, İskit Y., İstanbul, 1963.

Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, 2 c, Çev. Mehmet Harmancı, E Y, İstanbul, 2. basım, 2004/2006.

İgerafettin Turan, Prof.Dr., Türk Devrim Tarihi, 1. Kitap, Bilgi Y, Ankara, 1991. Tanzimat, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940*

T. Yılmaz Öztuna, Türkiye Tarihi, 12. c, Hayat Kitapları, İstanbul, 1967.

Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 2. ve 3. ciltler (4 kitap), TTK, Ankara, 1991.

Utkan Kocatürk, Prof.Dr., Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, Türkiye İGİ

Bankası Y, 2. basım, Ankara, 1992. T. Özakman, Atatürk, Kurtuluş Savağı ve Cumhuriyet Kronolojisi, Bilgi Y, Ankara, 1999.

Albümler

Avustralya Resmi Tarihinde Gelibolu, Çanakkale, Y. Haz. Prof. Dr.

Abdurrahman Güzel, ÇOMÜ Y, Çanakkale, 1996. Demir Uğur, Prof.Dr., Mustafa Kemal Arıburnu'nda, 25 Nisan 1915,

Ankara, 1984.

Destan ve Abide, Kültür ve Turizm Bk. Y, Ankara, 2005. Haluk Oral, Arıburnu 1915, İGİbankası Y, İstanbul, 2007.

Askeri tarihler/ Araştırmalar

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi, 1. c, Ankara, 2. Basım, 1991.

Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, 10. cilt, Ankara, 1985.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi - Çanakkale Cephesi, 1. Kitap (Deniz savaşı), Ankara, 1993.
Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi - Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, Ankara, 1978.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi - Çanakkale Cephesi, 3. Kitap, Ankara, 1980.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale'yle hakkında üç cildin özeti, ATAĞE Y, Ankara, 1997.

359 Diriliş/Çanakkale 1915

Bir Kahramanlık Abidesi, 57. Piyade Alayı, Şehitler Alayı, Milli Savunma Bakanlığı Y., Ankara, 2003.

Celal Erikan, Çanakkalede Türk Zaferi, Türkiye İG Bankası Y, Ankara, 1964.

Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağını, ATAĞE Y, Ankara, 1990.* Erol Mütercimler, Korkak Abdul'den Coni Türk'e Gelibolu, Alfa Y, İstanbul, 5. basım, 2005. Fahri Belen, 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.

Fahri Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1914 Yılı Hareketleri, KKK Y, Ankara, 1964.

Fahri Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri, KKK Y, Ankara, 1964.

Fikret Günesen, Çanakkale Savaşları, Kastaş Y, İstanbul, 1986.

Fikret Günesen, Size Ölmeyi Emrediyorum, Atatürk ve Çanakkale, İleri Y, İstanbul, 2006.

Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, Çanakkale Savaşı, Siperin Ardı Vatan, M.B. Y, İstanbul, 2006.

İbrahim Artuç, 1915 Çanakkale Savaşı, Kastaş Y, İstanbul, 2. basım, 2004.

İbrahim Artuç, Balkan Savaşı, Kastaş Y, İstanbul, 1988.

İsmet Görgülü, Atatürk'ün Muharebe Emir ve Raporları, Çanakkale, Harp Akademileri, İstanbul, 1988. İsmet Görgülü, Çanakkale Zaferi ve Atatürk, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1995.

Kadri Perk, "Çanakkale Savaşları Tarihi", Askeri Mecmua, Sayı 116/ Mart 1940, İstanbul, 1940.

Mahmut Boşuğlu, 1. Cihan Harbi, Dört İmparatorluğun Çöküşü, Türkiye Cumhuriyetinin Doğuşu, Kastaş Y, İstanbul, 1997.

Mahmut Boşuğlu, Birinci Dünya Harbinde Türk Savaşları, Kastaş Y, İstanbul, 1990.

- M. ğevki Yazman, Türk Çanakkale, Ulus Basımevi, Ankara, 1938.
- Muzaffer Albayrak, Çanakkale Savağı, Yeditepe Y, Ğstanbul, 2006.*
- Muzaffer Albayrak-Tuncay Yılmaz, Sorularla Çanakkale Muharebeleri, Yeditepe Y, Ğstanbul, 2007.
- N. Hakkı Uluğ, Çanakkale Destanının 50. Yılı, Turizm ve Tanıtma Bak. Y, Ankara, 1965.
- Sayhan Bilbağar, Çanakkale 1915, Tekin Y, Ğstanbul, 1972.
- Selahattin Çetiner, Çanakkale Savağı Üzerine Bir Ğnceleme, Ğstanbul, 2001.
- Kaynakça 360
- ğemsettin Çamoğlu, Çanakkale Boğazı ve Savağları, Eski Muharipleri Cemiyeti, Çanakkale ğubesi Y., Ğstanbul, 1962.
- Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi No.4, Arıburnu Savağı, HTD Y., Ankara, 1976.
- Tuncay Yılmaz, Alçitepe'den Anafartalar'a Çanakkale Kara Muharebeleri, Yeditepe Y., Ğstanbul, 2005.
- Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savağı, Yayına Haz. Burhan Sayılır, Salyangoz Y., Ğstanbul, 2006.*
- ğehitlerimiz, 5 cilt, T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998.*
- Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez, Çev. Günay Salman, Milliyet Y., Ğstanbul, 1972.
- C.F. Aspinall Oglander, Büyük Harbin Tarihi, Çanakkale/Gelibolu Askeri Harekâtı, 2 c, Yayına Haz.
- Metin Martı, Arma Y., Ğstanbul, 2. basım, 2005.
- C.F. Aspinall Oglander, Büyük Harbin Tarihi, Çanakkale, Gelibolu Askeri Harekâtı, 2 c, Çev. As.Öğr.
- Tahir Tunay, Gnkur. Basımevi, Ğstanbul, 1939.
- Edward J. Erickson, Size Ölmeyi Emrediyorum, Birinci Dünya Savaçında Osmanlı Ordusu, Çev.
- Tanju Akad, Kitap Y., Ğstanbul, 2. basım, 2003.
- Frank Knight, Çanakkale Savağı, Harp Akademileri Y., Ğstanbul, 1971.
- Geoffrey Miller, Straits-British Policy Towards the Ottoman Empire and the Origins of the Dardanelles Campaign, Hulk London, 2. printed, 1997.

Harvey Broadbent, Gallipoli the Fatal Shore, Viking an imprint of Penguin Books, Australia, 2005.

Micheal Hickey, Gallipoli, Cambridge, London, 2. printed, 1999.

Nigel Steel-Peter Hart, Gelibolu, Yenilginin Destanı, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Y., Ğstanbul, 3.

basım, 2005.

Robert Rhodes James, Gelibolu Harekâtı, Çev. Haluk V. Saltıkgil, Belge Y., Ğstanbul, 1967.

Sovyet Devlet ArĖivi Gizli Belgelerinde Anadolu'nun Taksim Planı, Yayına Haz. Hayri Mutluçağ, Belge Y, Ğstanbul, 2. basım, 1972.

Tim Travers, Gallipoli 1915, Tempus, USA, 3. basım, 2003.

Almanlar

Ölber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İletişim Y, İstanbul, 6. basım, 2004.

Jehuda L. Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya, Alman Askeri Faaliyetleri, 1835-1919, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay, Ankara, 2. basım, 1985.

361 Diriliş / Çanakkale 1915

Kâzım Karabekir, Türkiye'de ve Türk ordusunda Almanlar, Yayına Haz. Yrd.Doç.Dr. Orhan Hülagü, Ömer Hakan Özalp, İstanbul, 2001.

Anılar/ Günlükler/ Raporlar/ Notlar

Atatürk'ün Not Defterleri-VII, ATAİE Y, Ankara, 2007.

Atatürk, M. Kemal, Anafartalar Muharebatı'na Ait Tarihçe, Yayına Haz. Uluğ İğdemir, TTK, Ankara, 2. basım, 1990. Atatürk, M. Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Yayına Haz. Uluğ

İğdemir, TTK, Ankara, 3. basım, 1990. Ahmed Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, 1.

c, Rey Y, İstanbul, 1970. Ahmed İhsan Tokgöz, Matbuat Hatıralarım, İletişim Y, 1993. Ahmet İzzet Paşa, Feryadım, 1. c., Yayına Haz. Süheyl İzzet Furgaç-

Yüksel Kanar, Nehir Y, İstanbul, 1992. Ali Fuad Türkgeldi, Görüp İttiklerim, TTK, Ankara, 2. basım, 1951. Ali İhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, 1. ve 2. c, Nehir Y., İstanbul, 1991.

Cahit Önder, Yağayan Çanakkaleli Muharipler, Çanakkale Seramik Y, İstanbul, 1981. Cemal Paşa, Hatırat, Yayına Haz. Metin Martı, Arma Y, İstanbul, 5.

basım, 1996.

Cemil Conk, Çanakkale Conkbayırı Savaşları, HTD Y, Ankara, 1959.

Cemil Topuzlu Paşa, Opr.Dr., İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde, 80 Yıllık Hatıralarım, Yayına Haz. Prof.Dr. Hüsrev Hate-mi, Prof.Dr. Aykut Kazancıgil, Arma Y, İstanbul, 3. basım, 1994.

Cepheden Cepheye Esaretten Esarete, Ürgüplü Mustafa Fevzi Taşer'in Hatıraları, Yayına Haz.

Yrd.Doç.Dr. Eftal gükrü Batmaz, T.C. Kültür Bak. Y, Ankara, 2000.

Cevat Abbas Gürer, Atatürk'ün Yaveri, Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl, Der. Turgut Gürer, İstanbul, 2006.

Çanakkale Hatıraları, 3 c, Yayına Haz. Metin Martı, Arma Y, İstanbul, 2001-2003.*

Çanakkale 1915 Kanlısirt Günlüğü, Mehmet Fasih Bey'in Günlüğü, Yayına Haz. Murat Çulcu, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2. basım, 2006.

Çanakkale, Savaşın Anlatıyor, Yayına Haz. Nurer Uğurlu, Örgün Y, İstanbul, 2006.* Esat Paşa, Çanakkale Savaşı Hatıraları, İhsan İlgar-Nurer Uğurlu, Örgün Y, İstanbul, 2. basım, 2003.

Kaynakça 361

Fahrettin Altay, 10 Yıl Savaş ve Sonrası, 1912-1922, İnsel Y., İstanbul, 1970.

Faik Tonguç, Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Yedek Subayın Anıları, Türkiye İG Bankası Y., İstanbul, 3. basım, 2006. Falih Rıfki Atay, Çankaya, 1881-1938, Doğan Kardeş

Mat., İstanbul,

1969.

Gazanfer İnanlıtop, Çanakkale Geçilemedi, Yüzbaşı Mehmet Hilmi, İnsel Y., İstanbul, 2006.

Güliz Bege Erginsoy, Dedem Hüseyin Atıf Bege, anılar, Varlık Y., İstanbul, 2004.

Halis (Ataksor), Çanakkale Raporu, Eser Matbaası, İstanbul, 1975. Halid Ziya Uçaklıgil, Saray ve Ötesi, 3. c, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1942.

Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar, Türkiye İG Bankası Y., İstanbul, 1976.

Hüseyin Cömert, Çanakkale'den Hicaz'a Harp Hatıraları, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri, 2005.

Hüseyin Kâzım Kadri, Hatıralarım, İletişim Y., İstanbul, 1991.

İbrahim Arıkan, Harp Hatıralarım, Bir Mehmetçiğin Çanakkale-Galiçya-Tiliğin Cephesi Anıları, Timaş Y., İstanbul, 2007.

İ. Hakkı Sunata, Gelibolu'dan Kafkaslara Birinci Dünya Savaşı Anılarım, Kültür Y., İstanbul, 2003.

İsmet İnönü, Hatıralar, 1. c., Yayına Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Y., Ankara, 1985.

İzzettin Çalımlar, Atatürk'le İkiyüç Yıl, Yayına Haz. Dr. İsmet Gör-gülü-İzzettin Çalımlar, YKB Y., İstanbul, 1993. Kadri Ener, Çanakkale'den Hatıralar, MM Vekâleti Y., İstanbul,

1954.*

Kâzım Karabekir, Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik, Emre Y., İstanbul, 1994.

Kâzım Karabekir, Birinci Cihan Harbine Neden Girdik, Emre Y., İstanbul, 2. basım, 1995.

Lütfi Simavi, Osmanlı Sarayının Son Günleri, Pegasus Y., İstanbul, 2006.

Mahmut İevket Pağa'nın Günlüğü, Der. Adem Sarıgöl, IQ Kültür Sanat Y., İstanbul, 2001.

Mithat İükrü Bleda, İmparatorluğun Çöküğü, Yayına Haz. Turgut Bleda, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.

Muhittin Birgen, İttihat ve Terakkide On Sene, 2 c., Kitap Y., İstanbul, 2006.

362 Diriliğ / Çanakkale 1915

Mülazım Mehmet Sinan, Harp Hatıralarım, Çanakkale-Irak-Kafkas Cephesi, Yayına Haz. Hasan Babacan, Servet AvĖar, Muharrem Bayar, Vadi Y, Ankara, 2006.

Münim Mustafa, Cepheden Cepheye, Çanakkale ve Kanal Seferi Hatıraları, Yayına Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 3. basım, 2002.

Nazmi Bey, Bnb., Çanakkale Deniz Savağları Günlüğü, 1914-1922, Yayına Haz. Dr. Ahmet Esenkaya, Çanakkale Deniz Komutanlığı Y, İstanbul, 2004.

Nilüfer Hatemi, Mareğal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, 2 c, YKB Y, İstanbul, 2002.

Rahmi Apak, Yetmiğlik Bir Subayın Hatıraları, Genelkurmay Y, Ankara, 1957.

Ruğen EĞref, Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat, Hamit Matbaası, İstanbul, 1930.

Ruğen EĞref Ünaydın, Çanakkalede Savağanlar Dediler ki, Yayına Haz. Uluğ ĖĖdemir, TTK, Ankara, 2. basım, 1990.* Selahattin Adil Pağa, Hayat Mücadeleleri, Zafer Matbaası, İstanbul,

1982.

Süleyman İakir, Miralay, Cepheden Hatıralar, Altıncı Fırka Çanakkale Harbi'nde, Yayına Haz. Servet AvĖar-Hasan Babacan, Vadi Y, Ankara, 2006.

İefik Aker, "Çanakkale, Arıburnu Savağları ve 27. Alay", 99 sayılı Askeri Mecmua'nın tarih kısmı, İstanbul, 1935.

İerif Güralp, Çanakkale Cephesinden Filistin'e, Güncel Y., İstanbul, 2003.

Talat Pağa, Hatıralarım ve Müdafaa, Kaynak Y, İstanbul, 2. basım, 2006.

Yahya Kemal, Siyasi ve Edebi Hatıralarım, Yahya Kemal Enstitüsü Y, İstanbul, 3. basım, 1986.

Ziya Yergök, Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları, Harbiye'den Dersim'e, Yayına Haz. Sami Önal, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.* Aubrey Herbert ve Henry Morgenthau, Devler Ülkesinde Devler Savağı Çanakkale, Çev. Seyfi Yaz, Ataç Y, İstanbul, 2005. Cari Mühlman, Çanakkale Savağı-Bir Alman Subayının Anıları, Çev.

Sedat Ümran, Timağ Y., İstanbul, 5. basım, 2004. Charles F. Roux, Bir Fransız Subayın

Günlüğünden Çanakkale

Savaşları'nın Perde Arkası, Çanakkale'de Ne oldu?, Yayına Haz.

Burhan Sayılır, Phoenix Y, Ankara, 2007. Hans Guhr, Türklerle Omuz Omuza, Çev. EĞref Özbilen, Türkiye GÇ

Bankası Y, İstanbul, 2007.

Kaynakça 362

Harry Stuermer, Dr., Konstantinopl'de Savaşın Gki Yılı, Çev. Yurdakul Fincancıolu, Büke Y., İstanbul, 2002.

Ian Hamilton, Gelibolu Günlüğü, Çev. Osman Öndeğ, Hürriyet Y., İstanbul, 1972.

Joseph Pomiankowski, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü (1914-1918) 1. Dünya Savağı, Çev. Kemal Turan, Kayıhan Y., İstanbul, 3. basım, 2003.

Liman Von Sanders, Türkiye'de Beğ Sene, Askeri Tarih Encümeninin Cevaplarıyla, Çev. Osmanlı Genelkurmayı Askeri Tarih Encümeni Tercüme Heyeti, Yeditepe Y., İstanbul, 2. basım, 2006.

Sağlık

Çanakkale Acı Glaç, Deva Holding A.ğ. Y., İstanbul, 2005. Kemal Özbay, Dr. General, Türk Asker Hekimliği ve Asker Hastaneleri, 2 c, Yörük Basımevi, İstanbul, 1976. Metin Özata, Prof.Dr., Atatürk ve Tıbbiyeliler, Umay Y., İzmir, 2007.

Deniz ve Hava

Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı, 9. cilt, HTB, Ankara, 1969.

Bülent Ydmazer, Çanakkale Hava Savaşları, Mönch Türkiye Y., Ankara, 2005.

Erol Mütercimler, Destanlağan Gemiler, Kastağ Y., İstanbul, 1987. Fevzi Kurtoğlu, "Çanakkale ve 18

Mart 1915", 336 Sayılı Deniz

Mecmuasının eki, İstanbul, 1935. Haydar Alpagut, Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi, Genelkurmay Y.,

İstanbul, 1937.

Nejat Gülen, Dünden Bugüne Bahriyemiz, Kastağ Y., İstanbul, 1988. Saim Besbelli, "Çanakkale'de Türk Bahriyesi", 1914-1918, 424 Sayılı

Donanma Dergisi eki, Ankara, 1959. Yavuz Kansu, Sermet çensöz, Yılmaz Öztuna, Havacılık Tarihinde

Türkler, Hava Kuvvetleri Basım ve Neçriyatı, Ankara, 1971. A. Thomazi, Çanakkale Deniz Savağı, Çev. Hüseyin Iğık, Genelkurmay, Ankara, 1997. E. Makela, Yavuz'un (Goeben) Ğzinde, Çev. Namık Kemal Ebiz, Deniz

Basımevi, İstanbul, 2006. Emil Vedel, Çanakkale'de Bahriyelilerimiz, Çev. A. Lütfullah, sadeleğ-

tiren: Yard.Doç.Dr. Ahmet Esenkaya, Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı Y., Ankara, 2006. Fred ve Elisabeth Brenchley, Stoker'ın Denizaltısı, Çev. Pervin Yanık-kaya, Ayhan Matbaası, İstanbul, 2003.

363 Diriliğ / Çanakkale 1915

Otto Hersing, Çanakkale Denizaltı Savağı, Çev. Bülent Erdemoğlu, Türkiye Ğğ Bankası Y., İstanbul, 2007.

Bilim/ Ekonomi/ Kültür/Sanat/ Siyaset/ Toplum

Ahmet Yağar Ocak, Zındıklar ve Mülhidler, Tarih Vakfı Yurt Y, İstanbul, 1998.

Ali Bilgenoğlu, Osmanlı Devletinde Arap Milliyetçi Cemiyetleri, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2007.

Ali Birinci, Hürriyet ve Ğtilaf Fırkası, Dergâh Y, İstanbul, 1990.

Ali Nejat Ölçen, Kendini Yok Eden Osmanlı, Ümit Y, Ankara, 2006.

Ali Rıza Bey, Balıkhane Nazırı, Bir Zamanlar İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, tarihsiz.

Ayşe Baykan, Belma Ötüğ- Baskett, Nezihe Muhittin ve Türk Kadını, Gletişim, İstanbul, 1999

Ayfer Özçelik, Prof.Dr., Kimliğini Arayan Meçrutiyet, İlgı Kültür Sanat, İstanbul, 2006.

Aynur Demirdirek, Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi, İmge Kitapevi, Ankara, 1993.

Bilal N. İmçir, Ermeni Meselesi (1774-2005), Bilgi Y, Ankara, 3. basım, 2006.

Bozkurt Güvenç, Türk Kimliği-Kültür Tarihinin Kaynakları, T.C. Kültür Bak. Y, Ankara, 1993.

Cengiz Özakıncı, İslamda Bilimin Yükselişi ve Çöküşü, Otopsi Y, İstanbul, 10. basım, 2007.

Cevdet Kudret, Abdülhamit Döneminde Sansür, 1. c, Cumhuriyet Y, İstanbul, 2000.

Erdoğan Aydın, İslamcılık ve Din Politikaları, Kırmızı Y, İstanbul, 3. basım, 2006.

Erol Köroğlu, Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918, Propagandadan Milli Kimlik İncelemesine, Gletişim Y, İstanbul, 2004.

Esmâ Torun, Yard.Doç.Dr., Türkiye'de Kültürel Değişimler, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Y, Antalya, 2006.

Feruz Ahmet, İttihat ve Terakki, Sander Y, İstanbul, 1971.

Fethi Karaduman, Çöküş ve Doğuş, Günizi Y, İstanbul, 2006.

Hafız Hakkı, Bozgun, Tercüman Y, İstanbul, tarihsiz.

Halil Ersin Avcı-Mehmet Ali Bingöl, Çanakkale Savaşı Karikatürleri, Truva Y, İstanbul, 2006.

İbrahim Alaettin Gövsa, Çanakkale İzleri, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Y, Ankara, 1989.

İlhan Selçuk, Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 1. c, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2. basım, 1975.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Batıya Doğru, Sebat Basımevi, İstanbul, 1945.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Türk'e Doğru, Türkiye İİ Bankası Y., Ankara, 1972.

İ. Hakkı Sunata, İstibdattan Meçrutiyete, Çocukluktan Gençliğe, Türkiye İİ Bankası Y., İstanbul, 2006.

Kâmuran Gürün, Ermeni Dosyası, Bilgi Y., Ankara, 4. basım, 1988.

Kâzım Karabekir, Gtihat ve Terakki Cemiyeti, 1896-1909, Emre Y., İstanbul, 1993.

Mukbile Cemile Tarkan, Çanakkaleliden Anılar, Der. Prof.Dr. Nesrin Tarkan, İstanbul, 2006. Murat Çulcu, Osmanlı'da Çağdaşlaşma-Taassup Çatışması, Erciyağ

Y., İstanbul, 2. basım, 2004. Niyazi Berkes, Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler, Yön Y., İstanbul, 1965.

Niyazi Berkes, Gki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz, İstanbul Matbaası, İstanbul, 2. basım, 1965.

Nurer Uğurlu, Türkiye'nin Parçalanması ve İngiliz Politikası, 1900-1920, derleme, Örgün Y., İstanbul, 2005.

Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, c. 1, Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meçrutiyet'in Birikimi, Yayına Haz. Mehmet Ö. Alkan, Gletişim Y., İstanbul, 7. basım, 2006.*

Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, c. 3, Modernleşme ve Batıcılık, Yayına Haz. Uygur Kocabağoğlu, Gletişim Y., İstanbul, 4. basım, 2007.*

Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, c. 4, Milliyetçilik, Yayına Haz. Ta-nıl Bora, Gletişim Y., İstanbul, 2. b.asım, 2003.* Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, c. 5, Muhafazakârlık, Yayına Haz.

Ahmet Çiğdem, Gletişim Y., İstanbul, 3. basım, 2006.* Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, c. 6, İslamcılık, Yayına Haz. Yasin

Aktay, Gletişim Y., İstanbul, 2. basım, 2005.* Mustafa Ragıp, Gtihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi, Örgün Y.,

İstanbul, 2004. Oğuz Akay, Hedef Gelibolu, Truva Y., İstanbul, 2006.* Özdemir Nutku, Prof.Dr., Darülbedayi'in Elli Yılı, Ankara DTCF Y.,

Ankara, 1969.

Peyami Safa, Türk İnkılabına Bakışlar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2. basım, tarihsiz.

364 Diriliğ / Çanakkale 1915

Refik Halit Karay, Üç Nesil Üç Hayat, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul, tarihsiz.

Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Y., İstanbul, 2. basım, 1996.

Sina Aksin, Doç.Dr., Jön Türkler ve Gtihat ve Terakki, Gerçek Y, İstanbul, 1980.

ğerafettin Turan, Türk Kültür Tarihi, Bilgi Y, Ankara, 3. basım, 2000.

Taha Akyol, Medineden Lozand, Milliyet Y, İstanbul, 3. basım, 1997.

Taner Timur, Osmanlı Kimliği, Hil Y, İstanbul, 1986.

Tarık Z. Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952), İstanbul Üniversitesi Y., İstanbul, 1952.

Tevfik Çavdar, Osmanlıların Yarı-Sömürge Oluşu, Ant Y., İstanbul, 1970.

gevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam, Öz Y., Ankara, 1959. Vasfi Rağit, Ğnkılâpların Öğrettikleri, Gazetecilik ve Matbaacılık

T.A.ğ., İstanbul, 3 uncü bin, 1934. Zafer Toprak, Ğttihad Terakki ve Cihan Harbi, Savağ Ekonomisi ve Türkiyede Devletçilik (1914-1918), Homer Kitabevi, İstanbul, 2003.

Zafer Toprak, Türkiye'de Milli Ğktisat (1908-1918), Yurt Y, Ankara, 1982.

Zafer Toprak, Ğttihat-Terakkli ve Cihan Harbi, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003.

Zerrin Ediz, Dr., Kadınların Tarihine Giriğ, Adım Y, İstanbul, 1995. Ziya Gökalp, Kitaplar, Yayına Haz. M. Sabri Koz, YKB Y, İstanbul, 2007.

Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Milli Hareket Y, İstanbul, 1969.

Ziya Gökalp, Türkleğmek Ğslamlağmak Muasırlağmak, Serdengeçti Y., Ankara, 2. basım, 1963.

Ziya Ğakir, 1914-1918, Cihan Harbini Nasıl Ğdare Ettik?, Muallim Fuat Gücüyener Y., İstanbul, 1944.*

Ernest Jackh, Dr., Yükselen Hilal, Bir Milletın Yeniden Doğuşu, Türkiye'nin Dünü, Bugünü, Yarını, Çev. Perihan Kuturman, Temel Y, İstanbul, 1999.

François Georgeon, Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930), Çev. Ali Berktaş, YKB Y, İstanbul, 2006.

Peter Hopkirk, İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun, Çev. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995.

Kaynakça 364

Stefanos Yerasimos, İstanbul 1914-1923, Kaybolup Giden Bir Dünyanın Bağkenti ya da Yağlı Ğmparatorlukların Can Çekiğmesi, Çev. Cüneyt Akalın, Ğletiğim Y., İstanbul, 1996.

Uriel Heyd, Türk Ulusçuluğunun Temelleri, Çev. Kadir Günay, Kültür Bakanlığı Y., Ankara, 1979.

Dünya ve Çanakkale Savaşı Hakkında Genel

Ahmet Altıntağ, Yard.Doç.Dr., Belgelerle Çanakkale Savaşları, ÇOMÜ Y., Çanakkale, 1997.

- A. Cemaleddin Saraçoğlu, Çanakkale Zaferi -18 Mart 1915- Düğman Geliyor Top Bağına, Yeditepe Y., Ėstanbul, 2007.
- A. Mete Tunçoku, Anzakların Kaleminden Mehmetçik, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Y., Ankara, 2005.
- A. Mete Tunçoku, Çanakkale 1915-Buzdağının Altı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.
- Aydın Ayhan, Çanakkale Ah Çanakkale, Ėhitkale Y., Ėzmir, 2004.
- Baha Vefa Karatay, Mehmetçik ve Anzaklar [Son bölümde Fahri Belen'in Çanakkale Savağı hakkında arağtırması var], Türkiye ĖĖ Bankası Y., Ankara, 1987.
- Burhan Sayılır, Çanakkale Ümitler, Yanılığlar, Gerçekler, Yeni Türkiye Y., Ankara, 2003.*
- 1915'te Çanakkalede Türk, Milli Müdafaa Vekâleti, Deniz Basımevi, Ankara, 1957.
- Cemalettin Tağkırın, Ana Ben Ölmedim, Birinci Dünya Savaçında Türk Esirleri, Yayına Haz. MürĖit Balabanlılar, Türkiye ĖĖ Bankası Y., Ėstanbul, 2001.
- Cemalettin Yıldız, Çanakkale-Arıburun Kahramanları, Emre Basımevi, Ėzmir, 2006.
- Cemalettin Yıldız, Çanakkale-Seddülbahir Kahramanları, Emre Basımevi, Ėzmir, 3. basım, 2005.
- Çanakkale I ve II, 2 c., Ėstanbul BüyükĖehir Belediyesi Y., Ėstanbul, 2006.*
- Fuat Uluç-Mustafa Kepir, 7955 Yılı Kahramanlık Günleri, E.U. Basımevi, Ankara, 1955.*
- Halil Ersin Avcı, Çanakkale Ruhu, Metropol Y., Ėstanbul, 2007.
- Harp Mecmuası, Yayına Haz. Ali Fuat Bilkan-Ömer Çakır, Kaynak Y., Ėstanbul, 2005.
- Hikmet Özdemir, Prof.Dr., Anafartalardan Ankara'ya, Remzi Kitabevi, Ėstanbul, 2006.
- Hikmet Özdemir, Prof.Dr., Komutan ve Evlatları, Anka Ajansı, Ankara, 2007.
- 365 Diriliğ / Çanakkale 1915
- Ėkdam Gazetesinde Çanakkale Cephesi, 2 c, Yayına Haz. Murat Çulcu, Denizler Kitabevi, Ėstanbul, 2004.
- Ėsmail Bilgin, Çanakkale Destanı, Timağ Yayınları, Ėstanbul, 2006.
- Ėsmail Bilgin, Gelibolu, Yenilmezlerin Yenildiği Yer, Babıâli Kültür Y, Ėstanbul, 3. basım, 2004.
- Ėsmail Çolak, Çanakkale'nin Kahraman Mekteplileri, Lamure, Ėstanbul, 2006.
- Mehmet İĞık-Murat Tuna, Çanakkale, Yakamoz Y, Ėstanbul, 2007.

- M. Orhan Bayrak, Çanakkale Savaşları, Birharf Y, İstanbul, 2005.
- Murat Duman, Cumhuriyetimizin Önsözü, Çanakkale, Savaşlar, Hatıralar, Yanılığlar, Ares Kitap, İstanbul, 2006.
- N. Ahmet Banoğlu, Türk Basınında Çanakkale Günleri, Kırmızı Beyaz, İstanbul, 2005.
- Necati Ğnceoğlu, Siper Mektupları, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Ramazan Eren, Çanakkale Savaşlarının Manası ve 250.000 şehidin Destanı, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 7. basım, 2005.
- Recep ğükrü Apuhan, Çanakkale Geçilmez, Timağ Y, İstanbul, 2006.
- Recep ğükrü Apuhan, Çanakkale, Ölüme Koğanlar, Timağ Y, İstanbul, 2007.
- Recep Yüzüak, Çanakkale Destanı, Gelibolu Savaşları, Gelibolu, tarihsiz.
- Servet Avğar, Birinci Dünya Savaşında Ğngiliz Propagandası, Kim Y, Ankara, 2004.
- Turhan Seçer, Destanlaşan Çanakkale, Deniz Kara Hava Savaşları, Bütün Yönleriyle Anılar ve Yorumlar, Kastağ Y, İstanbul, 2005."
- Uluğ Ğğdemir, Atatürk ve Anzaklar, TTK Y, Ankara, 2. basım, 1985.
- Yeni Mecmuanın. Nüsha-i Fevkaladesi-Çanakkale 18 Mart 1915, Yayına Haz. Murat Çulcu, E Y, İstanbul, 2006.
- Yusuf Ğzzetin Barığ, Prof.Dr., Çanakkale Savaşları, Mehmetçiğın Fedakârlığı, Vatanseverliği, Ğnsanlığı, Ankara, 2000.*
- Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Yayına Haz. M. Albayrak, Yeditepe Y, İstanbul, 2005.
- George H. Cassar, Çanakkale ve Fransızlar, Çev. Nejat Dalay, Milliyet Y, İstanbul, 1974.
- Jenny Macleod, Gelibolu'nun Öteki Yüzü, Çev. Sinem Hocaoğlu, Güncel Y, İstanbul, 2005.
- Kevin Fewster, Vecihi-Hatice Hürmüz Bağarın, Gelibolu 1915, Savaşla Bağlayan Dostluk, Çev. Ğbrahim Keskin, Galata Y, İstanbul, 2005.
- Pierre Renouvin, 1. Dünya Savağı ve Türkiye, 1914-1918, Çev. Örgen Uğurlu, Örgün Y, İstanbul, 2004.
- Güliz Beğe Erginsoy, Dedem Hüseyin Atıf Beğe, Varlık Y., İstanbul, 2004.
- Kırıkkaleli şehitler, Yayına Haz. Ercihan Çakmak, Kırıkkale Ticaret ve Sanayi Odası, Ankara, 2006.
- Fahri Dadaloğlu'nun Anıları, basılmamığ.

Çanakkale'den Cumhuriyetimizin Kuruluşuna Bolulu Gehitler, Yayına Haz. Bolu Belediye Bağkanlığı, Bolu, 2006. Hadi Erdoğan'ın Hatıraları (1888-1970), basılmamığ. Tefvik Hasköy'ün Anıları, basılmamığ. Salih Karasabul'un Hatıraları, basılmamığ.

Dergiler/ Yıllıklar/ Sempozyumlar

Askeri Tarih Bülteni Atlas Dergisi, Nisan 2005 Atatürk Araştırma Merkezi dergisi Hayat Tarih Mecmuası Tarih ve Toplum

Türkiye Eski Muharipler dergisi (1965/3-4, 18 Mart özel sayısı, G. Yetkin: Yaratınların Ağzından) Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, sayı 1-4, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi, Y, Çanakkale, 2003-2006.*

"Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçlan", Uluslararası Sempozyum, 14-17 Mart 1990, TTK, Ankara, 1993.*

Doksanıncı Yıl Dönümünde Çanakkale Savaşını Düşünürken, bildiriler, ÇÖMÜ Y, Çanakkale, 2005.*

* iğaretli kitaplarda birçok anı, araştırma, inceleme ve bildiri bulunmaktadır.

Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere, Fransa ve Türkiye kaynaklı Çanakkale/Gelibolu ile ilgili bütün önemli web siteleri tarandığtır. Bir arama motoru yardımıyla hepsine kolayca ulaşabilirsiniz.